COMMENTARY TO THE

NETTIPPAKARANA

OF THE

KHUDDAKA NIKÁYA.

භදන්තාචරිය ධම්මපාලමහාථෙරප්පණීතා

නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථා

Vol. IX.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST.

COMMENTARY TO THE

NETTIPPAKARANA

OF THE

KHUDDAKA NIKÁYA.

භදන්තාචරිය ධම්මපාලමහාථෙරප්පණීතා

නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථා

මුද්‍රණය:
එස්. ඇන්ඩ් එස්. ප්‍රින්ටර්ස්
නො. 49, ජයන්ත වීරසේකර මාවත,
කොළඹ. 10.

බු. ව. 2558
ක්‍රි. ව. 2014

මිල රු. 216/-

(තිපිටකබුද්ධජයන්තියං නවමං පොත්ථකං)

භදන්තාචරිය ධම්මපාලමහාථෙරප්පණීතා

නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථා

ToC

Vol. IX.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST.

BHADANTÁCARIYA DHAMMAPÁLA MAHÁTHERA'S

COMMENTARY TO THE

NETTIPPAKARANA

OF THE

KHUDDAKA NIKÁYA.

REVISED AND EDITED BY

The Ven'ble Pandit

WIDURUPOLA PIYATISSA THERA,

Mahà Nayaka of Amarapura Sect, Up-country,

Sumangalarama Vihara, Widurupola.

B.E. 2558.

C.E. 2014.

තුන්වන මුද්‍රණය - 2014 (500)

Published by
Somawathie Hewavitarane Trust,
130,
Rev. Hikkaduwe Sri Sumangala Nahime Mawatha,
Colombo 10,
Sri Lanka.,
Tel: 011 2 695012
E-mail: somawatitrust@sltnet.lk
web: www.somawatitrust.com
10 July 2014.

(තිපිටකබුද්ධජයන්ති නවමං පොත්ථකං)

භදන්තාචරිය ධම්මපාලමහාථෙරප්පණීතා

නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථා

විදුරුපොලගාමෙ සුමඞ්ගලාරාමාධිවාසිනා

උඩරට්ඨිය අමරපුරනිකායික මහානායකධුරන්ධරෙන

භදන්තපණ්ඩිතෙන

විදුරුපොල පියතිස්සත්ථෙරපාදෙන

චිරගත ලිපිදොසනිරාකරණෙන

සංසොධිතාභිසංඛතාව.

මුද්‍රණය:

එස්. ඇන්ඩ් එස්. ප්‍රින්ටර්ස්
නො. 49, ජයන්ත වීරසේකර මාවත,
කොළඹ 10.

බු.ව. 2558.

ක්‍රි.ව. 2014.

ToC

PUBLISHERS NOTE

The late Mr. SIMON ALEXANDER HEWAVITARANE, who in his life time had begun to publish the TRIPITAKA, left a bequest for its completion after his death. He died suddenly on 17th January 1913 and in accordance with his wishes his Trustees had published the Commentaries on the Text in 49 volumes. After seventy years these books are no longer readily available.

His widow Mrs. SOMAWATI HEWAVITARANE who passed away on 10th January 1982 at the age of 94, had prior to her death, created the SOMAWATI HEWAVITARANE TRUST to carry on the good work started by her late husband and bequeathed her entire estate to this Trust.

We the Trustees of the Somawati Hewavitarane Trust, having seen the need to re-print the Commentaries, have undertaken this task to help both the student and teacher of the Dhamma and in the hope that this act of ours will help to preserve the Noble Teachings of the Blessed One for the benefit of the future generations and thereby prolong the life of the Buddha Sasana by many more thousands of years.

May the fruits of this meritorious act help the late Simon Alexander Hewavitarane and Somawati Hewavitarane Maha Upasikawa in Sansara and towards their final attainment of Nibbana.

23.02.1991
Noel Wijenaike
Nanda Amerasinghe
Tissa Ratnatunge

Somawati Hewavitarane Trust Office,
130, Maligakanda Road, Colombo-10,
SRI LANKA.

ToC

PREFATORY NOTE.

With this issue of the Netti Prakarana Aṭṭakathà I have much pleasure in placing before the public the IXth Volume of the Simon Hewavitarne Bequest Publications. The work of editing has been done by Vidurupola Piyatissa Maha Nayaka Thero of the Udarata Amarapura Nikaya. The learned Editor is well-known and has established a reputation for Pali Scholarship.

This is the first time that the Netti Commentary has been published except for a few extracts in the Pali Text Society's Netti Prakarana; and the greatest credit is due to the learned Thero for taking up the responsibility of editing a work which is so little known. I have to thank him for the devotion he has shown in editing the work.

C. A. Hewavitarne.

10, June $\frac{2465}{1921}$

ToC

THE LATE

MR. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE.

BORN 20TH MARCH, 1875. DIED 17TH JANUARY, 1913.

ToC

සෝමාවතී හේවාවිතාරණ මැතිනිය

ToC

THE LATE
VEN'BLE ANAGARIKA DHARMAPALA.
(SIRI DEVAMITTA DHAMMAPALA)
Director of Tripitaka Muddrana Sabha

BORN 17TH SEPTEMBER, 1864. DIED 29TH APRIL, 1933

PREFACE.

අථ නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථාය

මුඛබන්ධො.

සිරිසනවදනසරොරුහ-
සම්භූතෙ! භොති! විජය චිරකාලං,
භාරති! ඝොරභවම්බුධි-
පතරණසරණෙ! සමන්තනන්තානං.

නිහතනිඛිලභවනෙත්තිං
නත්වා නාථං සු නෙත්තියට්ඨකථාය,
පියතිස්සාභිධො මතිමා
යතිපාමොක්ඛො ඉමං ලිඛති මුඛබන්ධං.

අත්‍ර වුච්චතෙ.

කෙනෙත්ථ භවෙ නෙත්ති? කෙන සා භාසිතා අහු?
කෙනානුමොදිතා? කෙන සඞ්ගීතා? කෙන වාභතා?

කෙනාසි පොත්ථකාරූළ්හා? කෙන සංවණ්ණිතා? අයං,
අත්ථසංවණ්ණනා වස්සා කෙනාසි පරිසොධිතා?

කෙන මුද්දාපිතාදානි සොගතාගමවුද්ධියා?
විභාවනත්ථායං තෙසං මුඛබන්ධො විධීයතෙ.

තත්ථ කෙනට්ඨෙන නෙත්තීති? සද්ධම්මනයනට්ඨෙන නෙත්ති. සද්ධම්මනයනන්ති චෙත්ථ වෙනෙය්‍යපුග්ගලානං අරියධම්මනයනං වුච්චති. තස්මා යථා භවතණ්හා සත්තෙ නවවිධං භවං නෙතීති කත්වා නෙත්තීති වුච්චති, ආහ ච උදානට්ඨකථායං:–"නෙත්ති වුච්චති භවතණ්හා"ති. එවමයම්පි වෙනෙය්‍යසත්තෙ අරියධම්මං නෙති පාපෙතීති ඉමිනා සද්ධම්මනයනට්ඨෙන නෙත්තීති වුච්චති.

අථවා නයන්ති එතායාති නෙත්ති. නෙත්තියා එව හි කරණභූතාය ධම්මකථිකා වෙනෙය්‍යසත්තෙ දස්සනමග්ගං නයන්ති සම්පාපෙන්තීති. නීයන්ති එත්ථාති වා නෙත්ති. එතස්මිං පකරණෙ අධිට්ඨානභූතෙ පතිට්ඨාපෙත්වා වෙනෙය්‍යසත්තා නිබ්බානං සම්පාපීයන්තීති අත්ථො.

නෙත්තිඋපදෙසං හි අනිස්සාය අවිපරීතසුත්තත්ථාවබොධො න හොති. සුත්තස්ස ච අත්ථසංවණ්ණනා කෙවලාපි නෙත්තිඋපදෙසායත්තා එව. නෙත්ති ච සුත්තප්පභවා සුත්තං සම්මාසම්බුද්ධප්පභවන්ති. එවමයං යථාවුත්තෙන සද්ධම්මනයනාදිනා අත්ථෙන නෙත්තීති වෙදිතබ්බා.

කෙන සා භාසිතාති? සායං නෙත්ති භගවතො අසීතියා මහාසාවකෙසු අන්තොගධෙන ඡළභිඤ්ඤෙන පභින්නපටිසම්භිදෙන මහාඛීණාසවෙන අනුබුද්ධෙන ආයස්මතා **මහාකච්චායන**ත්ථෙරෙන භාසිතා.

කෙනඅනුමොදිතාති? භගවතා අනුමොදිතා අරහතා සම්මාසම්බුද්ධෙන.

කෙන සඞ්ගීතාති? පඨමමහාධම්මසඞ්ගීතිකාරකෙන මහාකස්සපත්ථෙරපමුඛෙන මහාඛීණාසවවසිගණෙන සඞ්ගීතා. එවං සඞ්ගීතාය ච පනස්සා නවඞ්ගසත්ථුසාසනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාභාවෙන අසුකනිකායන්තොගධායන්ති නියමො න කතො හොති. තථාපි මහාසාවකභාසිතත්තා බුද්ධානුමතත්තා ච ඛුද්දකනිකායන්තොගධතායෙවස්සා භවිතුමරහති.

වුත්තං හි අට්ඨකථාසු:-

"ඨපෙත්වා චතුරොපෙතෙ නිකායෙ දීඝආදිකෙ,
තදඤ්ඤං බුද්ධවචනං නිකායො ඛුද්දකො මතො"ති.

කෙන ආභතාති ? ජම්බුදීපෙ තාව පඨමමහාසඞ්ගීතිතො පට්ඨාය යාව තතිය සඞ්ගීති යා සා **මහාකස්සප**ත්ථෙරාදිකා **මොග්ගලිපුත්තතිස්ස**ත්ථෙරපරියොසානා මහාථෙරපරම්පරා තාය ආචරියපරම්පරාය ආභතා. මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරතො පන පරං තස්සන්තෙවාසිනා මහාඛීණාසවෙන ධම්මාසොකමහානරින්දසූනුනා **මහාමහින්ද**ත්ථෙරවරෙන ලඞ්කාදීපමාභතා.

කෙනායං පොත්ථකාරූළ්හාති? මහාකාරුණිකස්ස භගවතො පරිනිබ්බාණා පඤ්චපණ්ණාසාධිකෙසු චතුසුවස්සසතෙසු අතික්කන්තෙසු ලඞ්කාදීපෙ **වට්ටගාමණිඅභයමහාරඤ්ඤො** සමයෙ මලයරට්ඨෙ මාතුලජනපදෙ ආලොකලෙණෙ සන්නිපතිතෙන මහාඛීණාසවවසිසංඝෙන තඤ්ජනපදාධිපතිනො මහාමච්චස්ස උපත්ථම්භෙන පිටකත්තයපාළිං මුඛපාඨාගතං පොත්ථකෙසු ලිඛන්තෙන අයම්පි නෙත්ති පොත්ථකාරූළ්හා අහොසි. තතො පරං යාවජ්ජතනා පොත්ථකාරූළ්හා වත්තතෙ.

කෙන සංවණ්ණිතාති? ජම්බුදීපෙ නාගපට්ටනෙ **ආණාවත්තනවත්තිධම්මාසොක**මහානරින්දෙන කාරිතං **බදරතිත්ථවිහාර**මජ්ඣාවසන්තෙන දුතියඅට්ඨකථාචරියෙන **භදන්තධම්මපාලමහාථෙරවරෙන**

සංවණ්ණිතා. අයම්පනාචරියො තෙලිඞ්ගදෙසිකබ්‍රාහ්මණවංසසම්භූතොති බහුන්නං ආචරියානං මති. ඉමිනා ච ආචරියෙන සදිසො ගන්ථකත්තා නාම ඉමස්මිං සාසනෙ නාහොසීති වදන්ති. එතෙසු හි කතිපයපකරණෙ සබ්බානිපි ඛුද්දකනිකායනොගධානි පකරණානි ඉමිනාව ආචරියපුඞ්ගවෙන මහාවිහාරමතමනතික්කමන්තෙන සංවණ්ණිතානි. අයඤ්ච නෙත්තිප්පකරණස්ස අත්ථසංවණ්ණනා සබ්බථා මහාවිහාරමතමෙවානුගච්ඡන්තා විරචිතා අහොසි අනාකුලවිනිච්ඡයා සත්තවීසතිභාණවාරපරිමාණාය පාළියා පතිමණ්ඩිතා. ඉතරසං පන අට්ඨකථානං ආචරියෙන කතානි නාමානි **පරමත්ථජෝතිකා** ඉච්චාදීනි දිස්සන්ති සූයන්ති ච. ඉමිස්සා නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථාය තාදිසං කිඤ්චි අපරනාමධෙය්‍යං න කත්ථචි දිස්සතෙ සූයතෙ වා. ගන්ථපරියොසානෙපි:– "චිරට්ඨිතත්ථං යා තස්ස ආරද්ධා අත්ථවණ්ණනා"ති, "බදරතිත්ථවිහාරවාසිනා ආචරියධම්මපාලෙන කතා නෙත්තිප්පකරණස්සඅත්ථසංවණ්ණනා සමත්තා"ති ච එත්තකමෙව දිස්සතෙ. තස්මා මයාපි තමෙවානුගච්ඡන්තෙන "**නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථා**" ඉච්චස්සා නාමං ලිඛිතන්ති ඤාතබ්බං.

කෙනායං පරිසොධිතාති? යා සා දිවංගතෙන නෙකභාසාසත්ථසමයන්තරකොවිදෙන රතනත්තයමාමකෙන මහාසද්ධෙන බුද්ධධම්මප්පචාරණාභිරතමානසෙන සම්බුද්ධසාසනෙ පරිච්චත්තසකවිභවෙන සිරිමතො **අනගාරිකධම්මපාල**මහොදයස්ස සොදරියෙන **සයිමන් හේවාවිතාරණ** මහොදයෙන මහාධනපරිච්චාගෙන පතිට්ඨාපිතා තිපිටකමුද්දණසභා නාම තස්සා අජ්ඣක්ඛධුරන්ධරෙන තස්සෙව කණිට්ඨභාතුභූතෙන ආඞ්ගලායුබ්බෙදසත්ථවෙදිනා සාසනමාමකෙන **චාර්ලස් අල්විස් හේවාවිතාරණ** සමඤ්ඤෙන මහාසයෙනාහං ඉමිස්සා **නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථාය** සොධනම්පති සමාරාධිතො අහොසිං.

එවං සමාරාධිතොචාහං ඉමිස්සා සොධනෙ උපයුත්තොනාසමානො **රත්මලාණ** නිගමෙ **පරමධම්මචෙතිය පරිවෙණෙ** පධානාචරියත්තං පත්තෙන අචිරකාලකතෙනායස්මතා **අරුක්ගොඩසිරිසීලානන්ද** මහාථෙරවරෙන පරමධම්මචෙතියපොත්ථකාලයතො ච, **පින්වත්ත** ගාමෙ **සද්ධම්මාකර** පරිවෙණාධිපතිනා ආයස්මතා **සිරිසුගතසාසනකච්ඡපවිනයාචරිය සීලානන්දනායකමහාථෙරපාදෙන** අත්තනො විහාරෙ පොත්ථකාලයතො ච, වෙ පොරාණානි හත්ථලිඛිතානි නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථාපොත්ථකානි දදන්තෙහි බහූපකතොසිං.

තතො කොලම්බපුරස්සන්තෙ බම්බලපිටිය ගාමෙ **ධම්මසාලා** විහාරාධිවාසී **පැලෑණ** ගාමසඤ්ජාතො **සිරිධම්මරක්ඛිතවංසාලඞ්කාරධම්මකිත්තිසිරිවජිරඤාණනායකථෙර**පාදො මයා නිවෙදිතො මරම්මරට්ඨෙ මුද්දිතස්ස නෙත්තිප්පකරණස්ස තදට්ඨකථාය ච පටිලාභෙ

පරමුපත්ථම්භකො අහොසි. අයමෙව ච ථෙරවරො ඉංගලණ්ඩදෙසෙ ආංගලක්ඛරෙහි මුද්දිතං **නෙත්තිප්පකරණං** මරම්මරට්ඨෙ තදක්ඛරෙහි මුද්දිතං **පෙටකොපදෙසප්පකරණඤ්ච** යාවකාලිකවසෙන පෙසෙසි.

යථාවුත්තෙසු ච පොත්ථකෙසු සද්ධම්මාකරපරිවෙණාධිපතිනො සීලානන්දනායකමහාථෙරස්ස සන්තිකා ලද්ධං නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථා පොත්ථකං අතීව පොරාණකං සීහලිකරාජකාලෙ ලිඛිතන්ති අක්ඛර විසුද්ධතාදිවසෙන සක්කා මන්තුං. තෙන ච මහාථෙරෙන තං හත්ථිසෙලනගරස්සන්තෙ අඤ්ඤතරපොරාණකවිහාරතො ලද්ධන්ති නිවෙදිතොස්මිං. එවමතිචිරන්තනෙපි හි තස්මිං එත්ථ මයා අට්ඨතිංසතිම පිට්ඨතොප්පභුති යාව චතුචත්තාළීසතිමපිට්ඨා ඊදිස** පුප්ඵඞ්කෙහි අන්තරිත්වා දස්සිතා ඌනතා විජ්ජතෙව කිමඞ්ගපන අපරභාගෙ ලිඛිතෙසු නවීනපොත්ථකෙසු.

තථාපි තදෙව මෙ පාචීනතරත්තාය නානාපාඨදස්සනෙ පඨමඞ්කෙන නිද්දිට්ඨං. ඉතරම්පන පරමධම්මචෙතියපොත්ථකාලයස්ස පතිට්ඨාපනසමයෙ තං විහාරමධිවුත්ථෙන මහාමහොපජ්ඣායෙන වලානෙ සිරිසිද්ධත්ථමහාථෙරවරෙන ලෙඛාපිතං නාතිචිරන්තනන්ති දුතියඞ්කෙන නිද්දිට්ඨං, මරම්මපොත්ථකඤ්ච තතියඞ්කෙන. යථා වුත්තෙසු ච ඌනතා මරම්මපොත්ථකෙයෙව සබ්බථා පරිපුණ්ණා දිස්සිත්ථ.

යාචෙත්ථ නයසමුට්ඨානවාරවණ්ණනායං ආචරියෙන පෙටකොපදෙසතො උද්ධරිත්වා නික්ඛිත්තා පාළි පඤ්චසත්තත්‍යධිකසතමපිට්ඨතොප්පභුති යාව නයසමුට්ඨානවාරවණ්ණනාපරියොසානා දිස්සතෙ සාපි මයා මුද්දිතමරම්මපෙටකොපදෙසපාළියා සංසන්දෙත්වා ඔලොකීයිත්ථ. සා පන පෙටකොපදෙසපාළි න කෙනචි පරියත්තිධරෙන සංසොධිතා චිරකාලජනිතානෙකලිපිබ්භමදොසදූසිතායෙවසමානා කෙනාපි කෙවලධනාසාපරවසමානසෙන මුද්දාපිතා හොති. තස්මා ඉධ අට්ඨකථාචරියෙන යොජිතා පාළි අධුනා මුද්දිතපෙටකොපදෙසපාළිතො සුද්ධතරාති සුට්ඨු අවගම්‍යතෙ.

ඉමිස්සා පන අට්ඨකථාය සබ්බපොත්ථකෙසු ආගතං **සංසාරලොකස්ස. සංසාරලොකෙ.** ඉච්චාදිකමහං **සංඛාරලොකස්ස. සංඛාරලොකෙ.** ඉච්චාදිවසෙන සොධෙසිං. ඊදිසෙසු ච බහූසු සොධනපූරණෙසු සකිං වුත්තෙන ආයස්මතා **සිරිවජිරඤාණ** නායකත්ථෙරපාදෙන සද්ධිං කතා මෙ මතසංසන්දිකා සංකථාතීව ඵලවතීබලවහවිත්ථ.

ඉති යථාවුත්තෙහි ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි සදජ්ඣාසයෙහි සාදරජ්ඣාසයානුග්ගහොපත්ථම්භිතෙන මයා **විදුරුපොල පියතිස්සාභිධාන** ථෙරෙනායං නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථා සාසනගරුකාමමනසෙන යථාසත්ති සංසොධියිත්ථ. චිරතරනට්ඨප්පායත්තාය පනස්සාස්මිං ඉධෙව පඨමවාරෙ සුට්ඨු සොධනමතිභාරියන්ති කිමෙව බහු වුච්චතං?

තථාපි ඉමිස්සා අට්ඨකථාය සබ්බථා පටිසංඛරණෙ මහා පයාසො මයාඞ්ගීකරීයිත්ථ. එවඤ්චසති කථං හි නාම මාදිසො සබ්බථා කතකිච්චාභිමානී භවිතුමරහතීති මම පමාදඛලිතසංසොධනං ඛමණඤ්චපති සප්පඤ්ඤා පරියත්තිධරා මෙ සවිනයමායාචීයන්ත.

අයම්පි මෙ බ්‍රහතී පත්ථනා අප්පෙවනාම ලඞ්කිකා පරියත්තිධරා ථෙරානුථෙරා ආචරියපුඞ්ගවා නෙත්තිප්පකරණං සාට්ඨකථං සකෙ අන්තෙවාසිකෙ වාචෙන්තා තප්පායස්සිමස්ස ඤායසත්ථස්ස පුනරුද්දීපනෙන තෙසං සසිස්සානං පරියත්තිසාසනසංවණ්ණනං ඤායා විරොධිතත්තමාපාදයෙය්‍යුන්ති.

කෙන මුද්දාපිතාති? සා පනායමෙවං මයා මහතා පරිස්සමෙන සොධිතා **නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථා** යථාවුත්තස්ස **සයිමන් හේවාවිතාරණ** මහාසයස්සාණත්තියා තිපිටකමුද්දණසභාය අජ්ඣක්ඛධුරන්ධරෙන **චාර්ලස් අල්විස් හේවාවිතාරණ** මහාසයෙන තබ්භාගිණෙය්‍යෙන **ශිරිනාථ් කුමාරදාස මුනසිංහ** මහාසයෙන චාති වීහි ඉමෙහි සොගතෙහි තිපිටකමුද්දඞ්කණයන්තාලයෙ මුද්දාපිතා භගවතො අඞ්ගීරසස්ස පරිනිබ්බාණතො විසහස්සචතුස්සත චතුසට්ඨිතමෙ සංවච්ඡරෙ සාවණ සුක්කපක්ඛෙ සොගතාගමවුඩ්ඪියාති.

Widurupola Piyatissa.

15th March $\frac{2464}{1921}$ Abhinawarama Vihara,
Nuwara Eliya.

සඞ්කෙතනිරූපනං.

ABBREVIATIONS.

සී. I. සද්ධම්මාකරපරිවෙණපොත්ථකාලයතො ලද්ධං සීහලක්ඛරපොත්ථකං.

සී. II. පරමධම්මචෙතියපොත්ථකාලයතො ලද්ධං සීහලක්ඛරපොත්ථකං.

ම. III. මරම්මරජ්ජෙමුද්දිතපොත්ථකං.

සුද්ධිපත්තං.

ERRATA.

පිට්ඨෙ.	පන්තියං.	අසුද්ධි.	සුද්ධි.
3.	21.	ආගතං.	ආහතං.
4.	21.	විචාරභාවතො.	විචාරභාවතො.
6.	26.	විභජ්තබ්බ.	විභජිතබ්බ.
11.	12.	සුත්තත්ත.	සුත්තන්ත.
20.	14.	අනිච්චන්තිකථාය.	අනිච්චන්තිකතාය.
28.	13.	උත්තානීකමක්ඛව.	උත්තානීකම්මක්ඛව.
29.	28.	පච්චායා.	පච්චයා.
30.	2.	ගුත්තචාරතී.	ගුත්තචාරති.
31.	10.	ආදි.	ආදිං.
31.	21.	ආදි.	ආදිං.
31.	31.	උද්දෙසනිද්දෙ.	උද්දෙසනිද්දෙස.
34.	18.	ලක්ඛණහාරෙඑවං.	ලක්ඛණහාරෙ:-"එවං
34.	20.	වාතිආදි.	වා"තිආදිං.
34.	20.	තථාවිචයෙන.	තථා"විචයෙන.
34.	21.	යොජෙතබ්බාති.	යොජෙතබ්බා"ති.
34.	21.	සුද්ධො.	"සුද්ධො.
34.	22.	හොතීති.	හොතී"ති.
49.	10.	ආදි.	ආදිං.
50.	7.	තදත්ථස්සච.	තදත්ථස්සච.
54.	17.	විවිච්ඡා	විචිච්ඡා.
55.	7.	විචිකිච්ඡතෙනා.	විචිකිච්ඡතෙනා
56.	11.	නීවරණ.	නීවාරණ.
56.	25.	එවං.	එවං.
56.	29.	සමථවිපස්සනාවුත්ථාති.	සමථවිපස්සනා.වුත්ථාති.
57.	16.	නිවාරණාදීනං.	නීවරණාදීනං.
57.	23.	නිවාරණාදීනං (2)	නීවරණාදීනං.
62.	16.	කස්සාති.	කිස්සාති.
63.	4.	අදස්සනන්ති	අදස්සනන්ති.
66.	25.	සමන්තාගතොති.	සමන්නාගතොති.
70.	20.	අභිවදති.	අභිවදති.
71.	2.	අසඞ්ඛතත්තන්ති	අසඞ්ඛතත්තන්ති.
76.	6.	භානාය.	භානාය.
77.	31.	වුත්තං.	වුත්තා.

පිටේ.	පන්තියං..	අසුද්ධි.	සුද්ධි.
88.	26.	එවං.	එවං.
89.	23.	විභජ්ජිත්වා.	විභජිත්වා.
99.	21.	තත්ථ.	තත්ථ.
108.	5.	ඵස්සස මුදිතෙසු.	ඵස්සසමුදිතෙසු.
112.	22.	පඤ්ඤදු.	පඤ්ඤසු.
118.	20.	දිට්ඨුපාදාන=දිට්ඨියොග=	දිට්ඨුපාදානදිට්ඨියොග.
126.	10.	තද්භය.	තද්භය.
128.	13.	සමාධි.	සමාධි.
133.	10.	ඨානං.	ඨානං.
135.	4.	චෙ.	වෙ.
141.	32.	විමොක්ඛාති[5]	විමොක්ඛාති.
143.	23.	එවං.	එව.
144.	32.	කම්මනිබ්බත්තං.	කම්මනිබ්බත්තං
145.	18.	විරහතො*වා.	විරහතො වා.
149.	5.	කාරණන්ති.	කාරණන්ති.
153.	17.	විචයතො.	විචයතො .
160.	19.	උපචීයති.	උපචීයති.
175.	20.	හොන්ති.	හොන්ති.
181.	18.	නෙක්ඛම්මසිතුපවිචාරං.	නෙක්ඛම්මසිතුපවිචාරං'
182.	24.	දෙවවස්සතා.	දෙවවස්සතා.
184.	28.	වෙනෙය්‍යජ්ඣසයා.	වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයා.
190.	3.	පරිත්තං.	රිත්තං.
191.	3.	බහුහී.	බහුහි.
198.	29.	ගම්භීරෙ.	ගම්භීරෙ.
199.	25.	කෙනචි.	කෙනචි.
199.	33.	කුතො.	කුතො.
211.	33.	ගතානී.	ගතානි.
212.	19.	අත්තනී.	අත්තනි.
223.	1.	කායවචීකම්මෙන.	කායකම්මවචීකම්මෙන.
223.	35.	දසසහස්සම්පි.	දසසහස්සිම්පි.
226.	20.	නිරූපද්දවො.	නිරූපද්දවො.

අධොලිපිසු.

19.	පිටේ.	සුත්තනිපාත-කාමසුත්ත.	b. සුත්තනිපාත-කාමසුත්ත.
20.	„	6. සි. I & II. අනිච්චතාතිකතාය.	6. ම. III. අනිච්චතාතිකථාය.
30.	„	4. ම III. මරියසමාසි.	4. ම. III. මරියසමාසි.
108.	„	* පඤ්ඤාවිස්සජ්ජනො.	* පඤ්ඤාවිස්සජ්ජනො.
156.	„	අම්බාකං.	අම්බාකං.
168.	„	කබළීකාරෙ (ෂඞ්ඛත්ථ.)	කබළීකාරෙ ඉච්චපි.
174.	„	දිසාලොකනස්ස.	දිසාලොචනස්ස.

තථා අනලඞ්කාරකම්මසථාරොපිතත්තා කත්ථචි දිස්සමානම්පි න සුද්ධපන්තා රූළ්හම්හි ඤාතබ්බං.

සූචිපත්තං.

CONTENTS.

THE PALI ALPHABET

IN SINHALESE CHARACTERS.

VOWELS.

අ a ආ ā ඉ i ඊ ī උ u ඌ ū එ é ඔ ó

CONSONANTS.

ක ka	ඛ kha	ග ga	ඝ gha	ඞ ṅa
ච ca	ඡ cha	ජ ja	ඣ jha	ඤ ña
ට ṭa	ඨ ṭha	ඩ ḍa	ඪ ḍha	ණ ṇa
ත ta	ථ tha	ද da	ධ dha	න na
ප pa	ඵ pha	බ ba	භ bha	ම ma

ය ya ර ra ල la ව va ස sa හ ha ළ ḷa අං aṇ

ක ka	කා ká	කි ki	කී kí	කු ku	කූ kú	කෙ ké	කො kó
ඛ kha	ඛා khá	ඛි khi	ඛී khī	ඛු khu	ඛූ khú	ඛෙ khé	ඛො khó
ග ga	=	=	=	=	=	=	=

ක්ක kka	ඤ්ඤ ñña	ත්ව tva, ත්‍ර tra	ම්ඵ mpha
ක්ඛ kkha	ඤ්හ ñha	ද්ද dda	ම්බ, ඹ mba
ක්‍ය kya	ඤ්ච, ඤ්ච ñca	ද්ධ, ධ ddha	ම්භ mbha
ක්‍රි kri	ඡ, ඤ්ඡ ñcha	ද්‍ර dra	ම්ම mma
ක්ව kva	ජ, ඤ්ජ ñja	ද්ව dva	ම්හ mha
ඛ්‍ය khya	ඤ්ඣ ñjha	ධ්ව dhva	ය්‍ය, ය්‍ය yya
ඛ්ව khva	ට්ට ṭṭa	න්ත nta	ය්හ yha
ග්ග gga	ට්ඨ, ඨ ṭṭha	න්ථ ntha	ල්ල lla
ග්ඝ ggha	ඩ්ඩ ḍḍa	න්ද nda	ල්‍ය lya
ග්‍ර gra, ඞ්ක ṇka	ඩ්ඪ ḍḍha	න්ධ ndha	ල්හ lha
ඞ්ඛ ṅkha	ණ්ණ ṇṇa	න්න nna, න්හ nha	ව්හ wh
ඞ්ග ṅga	ණ්ට ṇṭa	ප්ප ppa	ස්ස ssa
ඞ්ඝ ṅgha	ණ්ඨ ṇṭha	ප්ඵ ppha	ස්ම sma
ච්ච cca	ණ්ඩ, ඬ ṇḍa	බ්බ bba	ස්ව swa
ච්ඡ ccha	ණ්හ ṇha	බ්භ bbha	හ්ම hma
ජ්ජ jja	ත්ත tta	බ්‍ර bra	හ්ව hva
ජ්ඣ jjha	ත්ථ tha	ම්ප mpa	ළ්හ lha

ා á ි i ී ī ු u ූ ú ෙ é ො ó

නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො
සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

මහාකාරුණිකං නාථං ඤෙය්‍යසාගරපාරගුං
වන්දෙ නිපුණගම්භීර-විචිත්‍රනයදෙසනං.

විජ්ජාචරණසම්පන්නා යෙන නිය්‍යන්ති ලොකතො
වන්දෙ තමුත්තමං ධම්මං සම්මාසම්බුද්ධපූජිතං.

සීලාදිගුණසම්පන්නො ඨිතො මග්ගඵලෙසු යො
වන්දෙ අරියසඞ්ඝං තං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තරං.

වන්දනාජනිතං පුඤ්ඤං ඉති යං රතනත්තයෙ
හතන්තරායො සබ්බත්ථ හුත්වාහං තස්ස තෙජසා.

ඨිතිමාකඞ්ඛමානෙන චිරං සද්ධම්මනෙත්තියා
ධම්මරක්ඛිතනාමෙන ථෙරෙන අභියාචිතො.

පදුමුත්තරනාථස්ස පාදමූලෙ පවත්තිතං
පස්සතා අභිනීහාරං සම්පන්නං යස්ස මත්ථකං.

සංඛිත්තං විභජන්තානං එසො අග්ගොති තාදිනා
ඨපිතො එතදග්ගස්මිං යො මහාසාවකුත්තමො.

ඡළභිඤ්ඤො වසිප්පත්තො පභින්නපටිසම්භිදො
මහාකච්චායනො ථෙරො සම්බුද්ධෙන පසංසිතො.

තෙන යා භාසිතා නෙත්ති සත්ථාරා අනුමොදිතා
සාසනස්ස සදායත්තා නවඞ්ගස්සත්ථවණ්ණනා.

තස්සා ගම්භීරඤාණෙහි ඔගාහෙතබ්බභාවතො
කිඤ්චාපි දුක්කරා කාතුං අත්ථසංවණ්ණනා මයා.

සහසංවණ්ණනං යස්මා ධරතෙ සත්ථු සාසනං
පුබ්බාචරියසීහානං තිට්ඨතෙව විනිච්ඡයො.

තස්මා තමුපනිස්සාය[1] ඔගාහෙත්වාන පඤ්චපි
නිකායෙ පෙටකෙනාපි සංසන්දෙත්වා[2] යථාබලං.

---

1. සී. I. තං-උපනිස්සාය. 2. ම. III. සංසන්දිත්වා.

සුවිසුද්ධමසංකිණ්ණං නිපුණත්ථවිනිච්ඡයං
මහාවිහාරවාසීනං සමයං අවිලොමයං.

පමාදලෙඛං වජ්ජෙත්වා පාළිං සම්මා නියොජයං
උපදෙසං විභාවෙන්තො කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං.

ඉති අත්ථං අසංකිණ්ණං නෙත්තිප්පකරණස්ස මෙ
විභජන්තස්ස සක්කච්චං නිසාමයථ සාධවොති.

තත්ථ **නෙත්තීති** කෙනට්ඨෙන[1] නෙත්ති? සද්ධම්මනයනට්ඨෙන නෙත්ති. යථා හි තණ්හා සත්තෙ කාමාදිභවං නයතීති භවනෙත්තීති වුච්චති, එවමයම්පි වෙනෙය්‍ය[2]සත්තෙ අරියධම්මං නයතීති සද්ධම්මනයනට්ඨෙන නෙත්තීති වුච්චති. අථ වා නයන්ති එතායාති නෙත්ති. නෙත්තිප්පකරණෙන හි කරණභූතෙන ධම්මකථිකා වෙනෙය්‍යසත්තෙ දස්සනමග්ගං නයන්ති සම්පාපෙන්තීති.[3] නීයන්ති වා එත්ථ එතස්මිං පකරණෙ[4] අධිට්ඨානභූතෙ පතිට්ඨාපෙත්වා වෙනෙය්‍යා නිබ්බානං සම්පාපියන්තීති නෙත්ති. න හි නෙත්තිඋපදෙසසන්නිස්සයෙන විනා අවිපරීතසුත්තත්ථාවබොධො සම්භවති. තථා හි වුත්තං: **තස්මා නිබ්බායිතුකාමෙනා**ති ආදි. සබ්බාපි හි සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනා නෙත්තිඋපදෙසායත්තා. නෙත්ති ච සුත්තප්පභවා. සුත්තං සම්මාසම්බුද්ධප්පභවන්ති.

සා පනායං නෙත්ති පකරණපරිච්ඡෙදතො තිප්පභෙදා හාරනයපට්ඨානානං වසෙන. පඨමඤ්හි හාරවිචාරො. තතො නයවිචාරො. පච්ඡා පට්ඨානවිචාරොති. පාළිවවත්ථානතො පන සඞ්ගහවාරවිභාගවාර[6]වසෙන දුවිධා. සබ්බාපි හි නෙත්ති සඞ්ගහවාරො විභාගවාරොති වාරද්වයමෙව හොති. තත්ථ සඞ්ගහවාරො ආදිතො පඤ්චහි ගාථාහි පරිච්ඡින්නො. සබ්බො හි පකරණත්ථො **යං ලොකෙ පූජයන්තී**ති ආදීහි පඤ්චහි ගාථාහි අපරිග්ගහිතො නාම නත්ථි. කථං පනෙත්ථ පට්ඨානං අසඞ්ගහිතන්ති? තයිදමෙවං දට්ඨබ්බං. මූලපදග්ගහණෙන පට්ඨානස්ස සඞ්ගහිතත්තා. තථා හි වක්ඛති:– **අට්ඨාරස මූලපදා කුහිං දට්ඨබ්බා? සාසනපට්ඨානෙ**ති. මූලපදපට්ඨානානි හි[7] අත්ථනය සඞ්ඛාරත්තිකා විය අඤ්ඤමඤ්ඤං සඞ්ගහිතානි.

විභාගවාරො පන උද්දෙසනිද්දෙසපටිනිද්දෙසවසෙන තිවිධො. තෙසු **තත්ථ කතමෙ සොළස හාරා?**ති ආරභිත්වා යාව **භවන්ති අට්ඨාරස පදානී**ති අයං උද්දෙසවාරො. **අස්සාදාදීනවතා**ති ආරභිත්වා යාව

---

1. ම. III. තත්ථකෙනට්ඨෙන.
2. සී. I & II. විනෙය්‍ය.
3. සී. I & II. සම්පාපෙන්ති.
4. සී. I & II. කරණෙ.
5. සී. I & II. පට්ඨානවසෙන.
6. සී. I & II සඞ්ගහවිභාගවාර.
7. සී. I & II. මූලපදට්ඨානාදීහිපි. ම. III. මූලපදට්ඨානානිපි.

තෙත්තිංසා එත්තිකා නෙත්තීති අයං නිද්දෙසවාරො. පටිනිද්දෙසවාරො පන: හාරවිභඞ්ගවාරො, හාරසම්පාතවාරො, නයසමුට්ඨානවාරො, සාසනපට්ඨානවාරොති චතුබ්බිධො. තෙසු **තත්ථ කතමො දෙසනාහාරො**'ති ආරභිත්වා යාව **අයං පහාණෙන සමාරොපනාති** අයං හාරවිභඞ්ගවාරො. **තත්ථ කතමො දෙසනාහාරසම්පාතො?**ති ආරභිත්වා යාව **අනුපාදිසෙසා ච නිබ්බාණධාතූ**ති අයං හාරසම්පාතවාරො.

එත්ථාහ:-හාරවිභඞ්ගහාරසම්පාතවාරානං[1] කිං නානාකරණන්ති? වුච්චතෙ: යත්ථ අනෙකෙහිපි උදාහරණසුත්තෙහි එකෙකො හාරො නිද්දිසියති අයං හාරවිභඞ්ගවාරො. යත්ථ පන එකස්මිං සුත්තෙ අනෙකෙ[2] හාරා සම්පතන්ති අයං හාරසම්පාතවාරො. වුත්තඤ්හෙතං පෙටකෙ:

යත්ථ ච සබ්බෙ හාරා සම්පතමානා නයන්ති සුත්තත්ථං
බ්‍යඤ්ජනවිධිපුථුත්තා සා භූමී හාරසම්පාතොති.

නයසමුට්ඨානසාසනපට්ඨානවාරවිභාගො පාකටො එව. සාසනපට්ඨානවාරො පන සඞ්ගහවාරෙ විය උද්දෙසනිද්දෙසවාරෙසුපි න සරූපතො උද්ධටොති. එත්ථාහ. ඉදං නෙත්තිප්පකරණං මහාසාවකභාසිතං භගවතා අනුමොදිතන්ති කථමෙතං විඤ්ඤායතීති? පාළිතො එව, නහි පාළිතො අඤ්ඤං පමාණතරං අත්ථි. යා හි චතූහි මහාපදෙසෙහි අවිරුද්ධා පාළි සා පමාණං, තථාහි අගරහිතාය ආචරියපරම්පරාය **පෙටකොපදෙසො** විය ඉදං **නෙත්තිප්පකරණං** ආගතං.

යදි එවං කස්මාස්ස නිදානං න වුත්තං? සාවකභාසිතානම්පි හි සුභසුත්තඅනඞ්ගණසුත්තකච්චායනසංයුත්තාදීනං නිදානං භාසිතන්ති. නයිදං එකන්තිකං සාවකභාසිතානං, බුද්ධභාසිතානංපි හි එකච්චානං පටිසම්භිදාමග්ගනිද්දෙසාදීනං ධම්මපදබුද්ධවංසාදීනඤ්ච නිදානං න භාසිතං න ච තාවතා තානි අප්පමාණං එවමිධාපි දට්ඨබ්බං. නිදානඤ්ච නාම සුත්තවිනයානං ධම්මභණ්ඩාගාරිකඋපාලිත්ථෙරාදීහි මහාසාවකෙහෙව භාසිතං ඉදඤ්ච මහාසාවකභාසිතං, ථෙරං මුඤ්චිත්වා අනඤ්ඤවිසයත්තා ඉමිස්සා විචාරණායාති කිමෙතෙන නිදානගවෙසනෙන? අත්ථොයෙවෙත්ථ ගවෙසිතබ්බො යො පාළියා අවිරුද්ධොති. අථවා පාළියා අත්ථසංවණ්ණනාභාවතො න ඉමස්ස පකරණස්ස විසුං නිදානවචනකිච්චං අත්ථි. පටිසම්භිදාමග්ගනිද්දෙසාදීනං වියාති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි එතස්මිං පකරණෙ නානප්පකාරකොසල්ලත්ථං අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. සබ්බමෙවෙතං පකරණං සාසනපරියෙට්ඨිභාවතො එකවිධං තථා අරියමග්ගසම්පාදනතො විමුත්තිරසතො ච. බ්‍යඤ්ජනත්ථවිචාරභාවතො දුවිධං. තථා සඞ්ගහවිභාගභාවතො

---

1. සී. I. & II. හාරවිභඞ්ගවාරහාරසම්පාත. 2. ම. III. අනෙකා.

ධම්මවිනයත්ථසංවණ්ණනතො ලොකියලොකුත්තරත්ථසඞ්ගහණතො රූපාරූපධම්මපරිග්ගාහකතො ලක්ඛණලක්ඛියභාවතො පවත්තිනිවත්තිවචනතො සභාගවිසභාගනිද්දෙසතො සාධාරණාසාධාරණධම්මවිභාගතො ච. තිවිධං පුග්ගලත්තයනිද්දෙසතො තිවිධකල්‍යාණවිභාගතො පරිඤ්ඤත්තයකථනතො පහානත්තයූපදෙසතො සික්ඛත්තයසඞ්ගහණතො තිවිධසංකිලෙසවිසොධනතො මූලගීති අනුගීති සඞ්ගීති භෙදතො පිටකත්තයසංවණ්ණනතො හාරනයපට්ඨානප්පභෙදතො ච. චතුබ්බිධං චතුපටිසම්භිදාවිසයතො චතුනයදෙසනතො ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධගම්භීරභාවතො ච. පඤ්චවිධං අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිධම්මවිභාගතො පඤ්චක්ඛන්ධනිද්දෙසතො පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදතො පඤ්චනිකායත්ථවිවරණතො ච. ඡබ්බිධං ඡළාරම්මණවිභාගතො ඡඅජ්ඣත්තිකබාහිරායතනවිභාගතො ච. සත්තවිධං සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිච්ඡෙදතො. නවවිධං සුත්තාදිනවඞ්ගනිද්දෙසතො. චුද්දසවිධං සුත්තාධිට්ඨානවිභාගතො. සොළසවිධං අට්ඨවීසතිවිධඤ්ච සාසනපට්ඨානප්පභෙදතො. චතුරාසීතිසහස්සවිධං චතුරාසීති සහස්සධම්මක්ඛන්ධවිචාරභාවතොති ආදිනා නයෙන පකරණවිභාගො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ **සාසනපරියෙට්ඨිභාවතොති** සකලං නෙත්තිප්පකරණං සික්ඛත්තයසඞ්ගහස්ස නවඞ්ගසත්ථුසාසනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාභාවතො. **අරියමග්ගසම්පාදනතොති** දස්සනභූමිභාවනාභූමිසම්පාදනතො. **විමුත්තිරසතොති** සාසනස්ස අමතපරියොසානත්තා වුත්තං. **බ්‍යඤ්ජනත්ථවිචාරභාවතොති** හාරබ්‍යඤ්ජනපදකම්මනයානං බ්‍යඤ්ජනවිචාරත්තා අත්ථපදඅත්ථනයානං අත්ථවිචාරත්තා වුත්තං. සඞ්ගහවිභාගභාවො පරතො ආවිභවිස්සති. **ධම්මවිනයත්ථසංවණ්ණනතොති** සකලස්සාපි පරියත්තිසාසනස්ස[1] ධම්මවිනයභාවතො වුත්තං. **ලක්ඛණලක්ඛියභාවතොති** නෙත්තිවචනස්ස ලක්ඛණත්තා උදාහරණසුත්තානඤ්ච ලක්ඛියත්තා වුත්තං. **සභාගවිසභාගනිද්දෙසතොති** සමානජාතියා ධම්මා සභාගා පටිපක්ඛා විසභාගා, තං විචාරභාවතොති අත්ථො. **සාධාරණාසාධාරණධම්මවිභාගතොති** පහානෙකට්ඨසහජෙකට්ඨාදිසාමඤ්ඤෙන යෙ ධම්මා යෙසං ධම්මානං නාමවත්ථාදිනා සාධාරණා තබ්බිධුරතාය අසාධාරණා ච, තං විභාගතො දුවිධන්ති අත්ථො. **පුග්ගලත්තයනිද්දෙසතොති** උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිපුග්ගලත්තයනිද්දෙසතො. **තිවිධකල්‍යාණවිභාගතොති** ආදිකල්‍යාණාදිවිභාගතො. **මූලගීතිඅනුගීතිසඞ්ගීතිභෙදතොති** පඨමං වචනං මූලගීති, වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස සඞ්ගහගාථා අනුගීති, තං තං සුත්තත්ථයොජනවසෙන විප්පකිණ්ණස්ස පකරණස්ස සඞ්ගායනං සඞ්ගීති. සා ථෙරස්ස පරතො පවත්තිතාති වෙදිතබ්බා. එතාසං තිස්සන්නං භෙදතො තිවිධන්ති අත්ථො. **පඤ්චක්ඛන්ධනිද්දෙසතොති** රූපාදිපඤ්චක්ඛන්ධසීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධනිද්දෙසතො පඤ්චවිධන්ති අත්ථො. **සුත්තා**

---

1. ම. III. සකලස්සාපි සාසනස්ස.

ToC

ධිට්ඨානවිභාගතොති ලොභදොසමොහානං අලොභාදොසාමොහානං කායවචීමනොකම්මානං සද්ධාදිපඤ්චින්ද්‍රියානඤ්ච වසෙන ද්වාදසවිධස්ස සුත්තාධිට්ඨානස්ස විභාගවචනතො ද්වාදසවිධන්ති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති න පපඤ්චිතං.

එවං අනෙකභෙදවිභත්තෙන නෙත්තිප්පකරණෙ යදිදං වුත්තං සඞ්ගහවිභාගවාරවසෙන දුවිධන්ති, තත්ථ සඞ්ගහවාරෙ ආදි. තස්සාපි **යං ලොකො පූජයතෙති** අයං ගාථා ආදි. තත්ථ **යන්ති** අනියමතො උපයොගනිද්දෙසො. තස්ස **තස්සාති** ඉමිනා නියමනං වෙදිතබ්බං. **ලොකොති** කත්තුනිද්දෙසො. **පූජයතෙති** ක්‍රියානිද්දෙසො. **සලොකපාලොති** කත්තුවිසෙසනං. **සදාති** කාලනිද්දෙසො. **නමස්සති චාති** උපචයෙන ක්‍රියානිද්දෙසො. **තස්සාති** සාමිනිද්දෙසො. **එතන්ති** පච්චත්තනිද්දෙසො. **සාසනවරන්ති** පච්චත්තනිද්දෙසෙන නිද්දිට්ඨධම්මනිදස්සනං. **විදූහීති** කරණවචනෙන කත්තුනිද්දෙසො. **ඤෙය්‍යන්ති** කම්මවාචකක්‍රියානිද්දෙසො.[1] **නරවරස්සාති** තස්සාති නියමෙත්වා දස්සිතස්ස සරූපතො දස්සනං.

තත්ථ ලොකියන්ති එත්ථ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි තබ්බිපාකො[2] චාති **ලොකො.** පජා සත්තනිකායොති අත්ථො. ලොකසද්දො හි ජාතිසද්දතාය සාමඤ්ඤවසෙන නිරවසෙසතො සත්තෙ සඞ්ගණ්හාති. කිඤ්චාපි හි ලොකසද්දො සඞ්ඛාරභාජනෙසුපි දිට්ඨප්පයොගො, පූජනක්‍රියායොග්‍යභූතතාවසෙන පන සත්තලොකවචනො එව ඉධ ගහිතොති දට්ඨබ්බං. **පූජයතෙති** මානයති. අපචායතීති අත්ථො. ලොකං පාලෙන්තීති ලොකපාලා චත්තාරො මහාරාජානො.[3] ලොකියා පන ඉන්ද්‍රයමවරුණකුවෙරෙ ලොකපාලාති වදන්ති. සහ ලොකපාලෙහීති **සලොකපාලො.** ලොකොති ඉමිනා තුල්‍යාධිකරණං. අථවා ඉස්සරියාධිපච්චෙන තං තං සත්තලොකස්ස පාලනතො රක්ඛණතො ඛත්තියචතුමහාරාජ[4] සක්කසුයාමසන්තුසිත[5] සුනිම්මිතපරනිම්මිතවසවත්තිමහාබ්‍රහ්මාදයො ලොකපාලා. තෙහි සහ තං තං සත්තනිකායො සලොකපාලො ලොකොති වුත්තො. අථවා "ද්වෙ මෙ භික්ඛවෙ සුක්කා ධම්මා ලොකං පාලෙන්ති"ති[a] වචනතො හිරොත්තප්පධම්මා ලොකපාලා තෙහි සමන්නාගතො ලොකො සලොකපාලො, හිරොත්තප්පසම්පන්නා හි පාපගරහිනො සප්පුරිසා බොධිසත්තා ධම්මච්ඡන්ද[6]වන්තතාය භගවති පූජනමක්කාරපරා හොන්තීති. **සදාති** සබ්බකාලං රත්තිඤ්චෙව දිවා ච. සදාති වා භගවතො ධරමානකාලෙ තතො පරඤ්ච. අථවා සදාති අභිනීහාරතො පට්ඨාය යාව සාසනන්තරධානා තතො පරම්පි වා, මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය හි මහා

---

1. ම. III. කම්මනිද්දෙසො.
2. සී. I & II. තංවිපාකො.
3. සී. I & II මහාරාජා.
4. සී. I & II. චාතුම්මහාරාජ.
5. ම. III සන්තුසිත.
6. ම. III. සප්පුරිසාධම්මච්ඡන්ද.

a. අඞ්ගුත්තරනිකාය දුකනිපාත.

බොධිසත්තා බොධියං නියතත්තාය බුද්ධඞ්කුරභූතා සදෙවකස්ස ලොකස්ස පූජනීයා චෙව වන්දනීයා ච හොන්ති. යථාහ භගවා සුමෙධභූතො:

> දීපඞ්කරො ලොකවිදූ ආහුතීනං පටිග්ගහො,
> මම කම්මං පකිත්තෙත්වා දක්ඛිණං පාදමුද්ධරි.
>
> යෙ තත්ථ ආසුං ජිනපුත්තා සබ්බෙ පදක්ඛිණමකංසු මං,
> නරා නාගා ච ගන්ධබ්බා අභිවාදෙත්වාන පක්කමුන්ති.

නමස්සන්තිචාති කෙචි කොසඤ්චි පූජාසක්කාරාදීනි කරොන්තාපි තෙසං අප්පාකටගුණතාය නමක්කාරං න කරොන්ති න එවං භගවතො යථාභූත අබ්භුග්ගතකිත්තිසද්දතාය පන භගවන්තං සදෙවකො ලොකො පූජයති චෙව නමස්සතිචාති අත්ථො. **සද නරමනුස්සාති** කෙචි පඨන්ති තං න සුන්දරං. තස්සාති යං සදෙවකො ලොකො පූජයති චෙව නමස්සති ච තස්ස. **එතන්ති** ඉදානි වත්තබ්බං බුද්ධියං විපරිවත්තමානං සාමඤ්ඤෙන දස්සෙති. **සාසනවරන්ති** තං සරූපතො දස්සෙති. තත්ථ දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තෙ සාසති විනෙති එතෙනාති සාසනං, තදෙව එකන්ත නිය්‍යානට්ඨෙන අනඤ්ඤසාධාරණගුණතාය ච උත්තමට්ඨෙන තං තං අභිපත්ථිතසමිද්ධි හෙතුතාය පණ්ඩිතෙහි වරිතබ්බතො වා වරං, සාසනමෙව වරන්ති= සාසනවරං. **විදූහීති** යථාසභාවතො කම්මඵලානි කුසලාදිභෙදෙ ච ධම්මෙ විදන්තීති විදූ පණ්ඩිතමනුස්සා. තෙහි ඤාතබ්බං ඤාණමරහතීති වා **ඤෙය්‍යං**. **නරවරස්සාති** පුරිසවරස්ස අග්ගපුග්ගලස්සාති අත්ථො.

ඉදං වුත්තං හොති: යො අනඤ්ඤසාධාරණමහාකරුණා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදි[1] ගුණවිසෙසයොගෙන සදෙවකෙන ලොකෙන පූජනීයො නමස්සනීයො ච භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො, තස්ස ලොකෙ උත්තමපුග්ගලස්ස එතං ඉදානි අම්හෙහි විභජිතබ්බහාරනය පට්ඨානවිචාරණවිසයභූතං සාසනං ආදිකල්‍යාණතාදිගුණසම්පත්තියා වරං අග්ගං උත්තමං නිපුණඤාණගොචරතාය පණ්ඩිතවෙදනීය මෙවාති.

භගවතො හි වචනං එකගාථාමත්තම්පි සච්චපටිච්චසමුප්පාදඛන්ධායතනධාතින්ද්‍රියසතිපට්ඨානාදිසභාවධම්මනිද්ධාරණක්ඛමතාය සොළස හාරපඤ්චනයසොළසඅට්ඨවීසතිවිධපට්ඨානවිචාරයොග්‍යභාවෙන ච පරමගම්භීරං අත්ථතො අගාධමපාරං[2] සණ්හසුඛුමඤාණවිසයමෙවාති තෙනෙවාහ: "පඤ්ඤවන්තස්සායං ධම්මො නායං ධම්මො දුප්පඤ්ඤස්සා"ති.[a]

1. ම. III. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදි. 2. සී. I & II. අගාධාපාරං.
a. අඞ්ගුත්තරනිකාය අට්ඨකනිපාත.

අථවා භගවතො සාසනං පරිසුද්ධකත්තමෙව ලක්ඛණාවබොධප්පටිපත්තියා සුසුද්ධතමුබාදීහි ඔගාහිතබ්බත්තා අවිසුද්ධානං සුපිනන්තෙනපි න විසයො හොතීති ආහ **විඤ්ඤූහි ඤෙය්‍යන්ති**. තථා ච වුත්තං:- "එතු විඤ්ඤූ පුරිසො"ති ආදි.

අපරෙ පන **යං තස්ස සාසනවරන්ති** පඨන්ති. තෙසං මතෙන යං සද්දො සාසනසද්දෙන සමානාධිකරණොති දට්ඨබ්බො. ඉදං වුත්තං හොති: යං සාසනවරං සලොකපාලො ලොකො පූජයති නමස්සති ච, තං සාසනවරං විඤ්ඤූහි ඤාතබ්බන්ති. ඉමස්මිඤ්ච නයෙ ලොකපාලසද්දෙන භගවාපි වුච්චති. භගවා හි ලොකග්ගතාය කත්තා නිප්පරියායෙන ලොකපාලො, තස්මා තස්සාති ලොකපාලස්ස සත්ථුනොති අත්ථො. සලොකපාලොති චෙත්ථ ලොකපාලසද්දො ගුණීභූතොපි සත්ථුවිසයත්තා සාසනසද්දාපෙක්ඛතාය සාමිභාවෙන සම්බන්ධිවිසෙසභූතො පධාන[1]භූතො විය පටිනිද්දෙසං අරහතීති.

කථං පන සයං ධම්මස්සාමී භගවා ධම්මං පූජයතීති? නායං විරොධො. ධම්මගරුනො හි බුද්ධා භගවන්තො තෙ සබ්බකාලං ධම්මං අපචායමානාව විහරන්තීති. වුත්තඤ්හෙතං "යන්නූනාහං ධම්මං යෙව සක්කත්වා ගරුං කත්වා මානෙත්වා පූජෙත්වා උපනිස්සාය විහරෙය්‍ය"න්ති.[a]

අපි ච භගවතො ධම්මපූජනා සත්තසත්තාහප්පටිපත්තිආදීහි දීපෙතබ්බා. ධම්මස්සාමීති ච ධම්මෙන සදෙවකස්ස ලොකස්ස සාමීති අත්ථො න ධම්මස්ස සාමීති; එවම්පි නමස්සතීති වත්තුං න යුජ්ජති නහි භගවා කඤ්චි[2] නමස්සතීති; එසොපි න දොසො[3] නහි නමස්සතීති පදස්ස නමක්කාරං කරොතීති අයමෙව අත්ථො. අථ ඛො ගරුකරණෙන තන්නින්නො තප්පොණො තප්පබ්භාරොති අයම්පි අත්ථො ලබ්භති. භගවා ච ධම්මගරුතාය සබ්බකාලං ධම්මනින්නපොණපබ්භාරභාවෙන විහරතීති. අයඤ්ච අත්ථො "යෙන සුදං ස්වාහං නිච්චකප්පං විහරාමී"ති එවමාදීහි සුත්තපදෙහි දීපෙතබ්බො.

විඤ්ඤූහි නෙය්‍යන්තිපි පාඨො, තස්ස පණ්ඩිතෙහි සපරසන්තානෙසු නෙතබ්බං පාපෙතබ්බන්ති අත්ථො. තත්ථ අත්තසන්තානෙ පාපනං බුජ්ඣනං පරසන්තානෙ බොධනන්ති දට්ඨබ්බං.

එවං භගවතො සදෙවකස්ස ලොකස්ස පූජනීයවන්දනීයභාවො අග්ගපුග්ගලභාවො ච වුච්චමානො ගුණවිසිට්ඨතං දීපෙති සා ච ගුණවිසිට්ඨතා මහාබොධියා වෙදිතබ්බා. ආසවක්ඛයඤාණපදට්ඨානඤ්හි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්ච ආසවක්ඛයඤාණං මහාබොධීති වුච්චති. සා අවිපරීතධම්මදෙසනතො තථාගතෙ සුප්ප

1. ම. III. පඨාන. 2. ම. III. කිඤ්චි. 3. සී. I & II. නිද්දෙසො.

a. සංයුත්තනිකාය-සගාථකවග්ග- ගාරවසුත්ත.

තුඛිතාති විඤ්ඤායති. න හි සමාසතනිරවසෙස[1] කිලෙසප්පහානං අනාවරණඤාණඤ්ච විනා තාදිසී ධම්මදෙසනා සම්භවති. ඉච්චස්ස චතුවෙසාරජ්ජයොගො තෙන දසබලඤ්ච අසාධාරණඤාණඅට්ඨාරසාවෙණිකබුද්ධධම්මාදිසකලසබ්බඤ්ඤුගුණපාරිපූරී පකාසිතා හොති. එතාදිසී ච ගුණවිභූති මහාකරුණාපුබ්බඞ්ගමං අභිනීහාරසම්පත්තිං පුරස්සරං කත්වා[2] සම්පාදිතං සමත්තිංසපාරමීසඞ්ඛාතං පුඤ්ඤඤාණසම්භාර[3]මන්තරෙන න උපලබ්භතීති හෙතුසම්පදාපි අත්ථතො විභාවිතා හොතීති එවං භගවතො තීසුපි අවත්ථාසු සබ්බසත්තානං එකන්තහිතපටිලාභහෙතුභූතා ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා නිරවසෙසා බුද්ධගුණා ඉමාය ගාථාය පකාසිතාති වෙදිතබ්බං.

දුතියනයෙ පන යස්මා සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සඵලං අරියමග්ගසාසනං තස්ස ආරම්මණභූතඤ්ච අමතධාතුං තදධිගමූපායඤ්ච පුබ්බභාගපටිපත්තිසාසනං තදත්ථපරිදීපනඤ්ච පරියත්තිසාසනං යථාරහං සච්චාභිසමයවසෙන අභිසමෙන්තො ස්වාක්ඛාතතාදිගුණවිසෙසයුත්තතං මනසිකරොන්තො සක්කච්චං සවණධාරණපරිපුච්ඡාදීහි පරිචයං කරොන්තො ච සදෙවකො ලොකො පූජයති නාම. ලොකනාථො ච සම්මාසම්බොධිප්පත්තියා වෙනෙය්‍යානං සක්කච්චං ධම්මදෙසනෙන "අරියං වො භික්ඛවෙ සම්මාසමාධිං දෙසෙස්සාමි"[a] "මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො"[b] "යාවතා භික්ඛවෙ ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායති"[c] "ඛයං විරාගං අමතං පණීතං"[d] "එකායනො අයං භික්ඛවෙ මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා"[e] "ධම්මං වො භික්ඛවෙ දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණ"න්ති.[f] ආදීහි වචනෙහි ථොමෙන්තො ච පූජයති නාම. තස්මා සාසනවරස්ස පූජනීයභාවො ඉධ වුච්චමානො අනවසෙසතො ධම්මගුණෙ දීපෙතීති යෙ අරියභාවාදයො නිය්‍යානාදයො ඛයවිරාගාදයො මදනිම්මදනාදයො අසඞ්ඛතාදයො ස්වාක්ඛාතතාදයො ආදිකල්‍යාණතාදයො ච අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි පවෙදිතා අනෙකෙ[4] ධම්මගුණා තෙ නිරවසෙසතො ඉමාය ගාථාය පකාසිතාති වෙදිතබ්බා.

යස්මා පන අරියසච්චප්පටිවෙධෙන සමුග්ඝාටිතසම්මොහායෙව පරමත්ථතො පණ්ඩිතා බාල්‍යාදිසමතික්කමනතො[5] තස්මා භාවිතලොකුත්තරමග්ගා සච්ඡිකතසාමඤ්ඤඵලා ච අරියපුග්ගලා විසෙසතො විදූති වුච්චන්ති. තෙ හි යථාවුත්තසාසනවරං අවිපරීතතො ඤාතුං

---

1. සී. I & II. සමාසතං-නිරවසෙසං.
2. සී. I & II අභිනීහාරසම්පත්තිපුරණං-කත්වා.
3. සී. I & II. පුඤ්ඤසම්භාර.
4. ම. III අනෙකා.
5. ම. III සමතික්කමතො.

a. මජ්ඣිමනිකාය-උපරිපණ්ණාසක, මහාචත්තාරීසකසුත්ත.
b. ධම්මපද-මග්ගවග්ග.
c. අඞ්ගුත්තර-චතුක්කනිපාත & ඉතිවුත්තකපාළි.
d. රතනසුත්ත-ඛුද්දකපාඨ & සුත්තනිපාත.
e. මහාසතිපට්ඨාන, දීඝනිකාය-මහාවග්ග.
f. මජ්ඣිමනිකාය-සළායතනවග්ග, ඡඡක්කසුත්ත.

මහාපුඤ්ඤ සපරසන්තානෙ සක්කුණන්තීති අට්ඨඅරියපුග්ගලසමූහස්ස පරමත්ථසඞ්ඝස්සාපි ඉධ ගහිතත්තා යෙ සුප්පටිපන්නතාදයො අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි සංවණ්ණිතා අරියසංඝගුණා තෙපි නිරවසෙසතො ඉධ පකාසිතා'ති වෙදිතබ්බා.

එවං පඨමගාථාය සාතිසයං රතනත්තයගුණපරිදීපනං කත්වා ඉදානි:-

"සබ්බපාපස්ස අකරණං කුසලස්ස උපසම්පදා,[1]
සචිත්තපරියොදපනං එතං බුද්ධාන සාසන"න්ති.[a]

වචනතො සඞ්ඛෙපතො සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සාසනං. තං පන සික්ඛත්තයං ඤාණවිසෙසවිසයභාවභෙදතො අවත්ථාභෙදතො ච තිවිධං හොති. කථං? සුතමයඤාණගොචරො ච යො පරියත්තිසද්ධම්මොති වුච්චති. චින්තාමයඤාණගොචරො ච යො ආකාරපරිවිතක්කදිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තීහි ගහෙතබ්බාකාරො විමුත්තායතනවිසෙසො පටිපත්තිසද්ධම්මොති වුච්චති. විපස්සනාඤාණාදිසඞ්ගතො භාවනාමයඤාණගොචරො ච යො පටිවෙධසද්ධම්මොති වුච්චති. එතං[2] තිවිධම්පි සාසනං සාසනවරන්ති පදෙන සඞ්ගණ්හිත්වා තත්ථ යං පඨමං තං ඉතරෙසං අධිගමූපායොති සබ්බසාසනමූලභූතං අත්තනො පකරණස්ස ච විසයභූතං පරියත්තිසාසනමෙව තාව සඞ්ඛෙපතො විභජන්තො **ද්වාදසපදානී**ති ගාථමාහ.

තත්ථ **ද්වාදසාති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **පදානීති** පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං.[3] තෙසු බ්‍යඤ්ජනපදානි පජ්ජති අත්ථො එතෙහීති පදානි, අත්ථපදානි පන පජ්ජන්ති ඤායන්තීති පදානි. උභයම්පි වා උභයත්ථ යොජෙතබ්බං. බ්‍යඤ්ජනපදානම්පි අවිපරීතං පටිපජ්ජිතබ්බත්තා. අත්ථපදානං උත්තරිවිසෙසාධිගමස්ස කාරණභාවතො. තානි පදානි පරතො පාළියංයෙව ආවිභවිස්සන්තීති තත්ථෙව වණ්ණයිස්සාම.[4] අත්ථසූචනාදි අත්ථතො සුත්තං. වුත්තඤ්හෙතං සඞ්ගහෙසු.-

අත්ථානං සූචනතො සුවුත්තතො සවනතොථ සූදනතො,
සුත්තාණා සුත්තසභාගතො ච සුත්තං සුත්තන්ති[5] අක්ඛාතන්ති.

තදෙතං තත්ථ සුත්තපිටකවසෙන ආගතං. ඉධ පන පිටකත්තයවසෙන යොජෙතබ්බං. **ද්වාදස පදානි සුත්තන්ති** වුත්තං යං පරියත්තිසාසනන්ති අත්ථො. **තං සබ්බන්ති** තං සුත්තන්ති වුත්තං සකලං බුද්ධවචනං. **බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථො චාති** බ්‍යඤ්ජනඤ්චෙව තදත්ථො ච යතො වාදසපදානි සුත්තන්ති වුත්තං. ඉදං වුත්තං හොති.-අත්ථසූචනාදිතො සුත්තං පරියත්තිධම්මො තඤ්ච සබ්බං[6] අත්ථතො වාදසපදානි

1. ම. III. කුසලස්සූපසම්පදා.
2. ම. III. එවං.
3. සී. I & II. පරිච්ඡින්නනිදස්සනං.
4. සී. I & II. වණ්ණයිස්සාමි.
5. ම. III. සඞ්ගාහතොථසුත්තන්ති.
6. සී. I & II. තංසබ්බං.

a. ධම්මපද-බුද්ධවග්ග.

ඡ බ්‍යඤ්ජනපදානිචෙව ඡ අත්ථපදානි චාති. අථවා යදෙතං සාසනවරන්ති වුත්තං තං සබ්බං සුත්තං පරියත්තිසාසනස්ස අධිප්පෙතත්තා. අත්ථතො පන ද්වාදස පදානි බ්‍යඤ්ජනත්ථපදසමුදයභාවතො. යථාහ: "බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථො ච"ති. **තං විඤ්ඤෙය්‍යං උභයන්ති** යස්මිං බ්‍යඤ්ජනෙ අත්ථෙ ච වචනවචනීයභාවෙන සම්බන්ධෙ සුත්තවොහාරො, තදුභයං සරූපතො විඤ්ඤාතබ්බං. තත්ථ කතමං බ්‍යඤ්ජනං? කතමො අත්ථොති? තෙනෙවාහ: **කො අත්ථො බ්‍යඤ්ජනං කතමන්ති?**

එවං සාසනවරන්ති වුත්තස්ස සුත්තස්ස පරියත්තිභාවං තස්ස ච අත්ථබ්‍යඤ්ජනපදභාවෙන වෙදිතබ්බතං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස පවිචයුපායං **නෙත්තිප්පකරණං** පදත්ථවිභාගෙන දස්සෙතුං **සොළසහාරාති** ගාථමාහ. තත්ථ සොළස හාරා එතිස්සාති සොළසහාරා. **පඤ්චවිධා නයා අට්ඨාරස මූලපදාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. අථවා සොළස=හාරා සොළසහාරා එවං ඉතරත්ථාපි. හාරනයමූලපදානි එත්ථ හි සඞ්ඛෙපතො විත්ථාරතො ච පකාසිතානීති[1] **නෙත්තීති. සාසනස්ස පරියෙට්ඨීති** සාසනස්ස අත්ථපරියෙසනා පරියත්තිසාසනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාති අත්ථො. සකලස්සෙව වා සාසනස්ස අත්ථවිචාරණාති අත්ථො. පටිපත්තිපටිවෙධාපි හි නෙත්තිනයානුසාරෙන අධිගච්ඡන්තීති. **මහාකච්චායනෙනාති** කච්චොති පුරාණො ඉසි. තස්ස වංසාලඞ්කාරභූතො යං මහාථෙරො කච්චානොති වුච්චති. මහාකච්චානොති පන පූජාවචනං යථා මහාමොග්ගල්ලානොති.[3] **කච්චායනගොත්තනිද්දිට්ඨාතිපි** පාඨො. අයඤ්ච ගාථා නෙත්තිං සඞ්ගායන්තෙහි පකරණත්ථසඞ්ගණ්හනවසෙන ඨපිතාති දට්ඨබ්බා. යථාචායං එවං හාරවිභඞ්ගවාරෙ පාං තං තං හාරනිද්දෙසනිගමනෙ **තෙනාහ ආයස්මාති** ආදිවචනං.

හාරාදිසමුදයභූතාය නෙත්තියං බ්‍යඤ්ජනත්ථසමුදයෙ ච සුත්තෙන කිං හොති විචියති?ති විචාරණායං ආහ: **හාරා බ්‍යඤ්ජනවිචයොති.** තත්ථ සොළසපි හාරා මූලපදනිද්ධාරණමන්තරෙන බ්‍යඤ්ජනමුඛෙනෙව සුත්තස්ස සංවණ්ණනා හොන්ති. න නයා විය මූලපදසඞ්ඛාතසභාවධම්මනිද්ධාරණමුඛෙනාති තෙ බ්‍යඤ්ජනවිචයො සුත්තස්සාති වුත්තා. අත්ථනයා පන යථාවුත්තෙන අත්ථමුඛෙනෙව සුත්තස්ස අත්ථසම්පටිපත්තියා හොන්තීති ආහ: **නයා තයො ච සුත්තත්ථොති.** අයඤ්ච විචාරණා පරතොපි ආගමිස්සති. කෙචි **නයො චාති** පඨන්ති තං න සුන්දරං. **උභයං පරිග්ගහීතන්ති** හාරා නයා චාති එතං උභයං සුත්තස්ස අත්ථනිද්ධාරණවසෙන පරි සමන්තතො ගහිතං සබ්බථා සුත්තෙ යොජිතං. **වුච්චති සුත්තං,** වදති සංවණ්ණෙති. කථං? **යථා සුත්තං,** සුත්තානුරූපං. යං සුත්තං යථා සංවණ්ණෙතබ්බං තථා සංවණ්ණෙතීති අත්ථො. යං යං සුත්තන්ති වා යථාසුත්තං සබ්බං සුත්තන්ති අත්ථො. නෙත්තිනයෙන හි සංවණ්ණෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං නාම සුත්තං නත්ථීති.

1. ම. III. පකාසිතානි. 2. ම. III. අට්ඨක. 3. ම. III. මහාමොග්ගල්ලානො.

ඉදානි යං වුත්තං "සාසනවරං විදූහි ඤෙය්‍ය"න්ති තත්ථ නෙත්ති සංවණ්ණනාය විසයභූතං පරියත්තිධම්මමෙව පකාරන්තරෙන නියමෙත්වා දස්සෙතුං **සා චෙවාති** ආදි වුත්තං. තත්ථ අත්ථෙසු කත පරිච්ඡෙදෙ බ්‍යඤ්ජනප්පබන්ධො දෙසනා, යො පාඨොති වුච්චති. තදත්ථො දෙසිතං තාය දෙසනාය පබොධිතත්ථා. තදුභයඤ්ච විමුත්තායතනසීසෙන පරිචයං කරොන්තානං අනුපාදාපරිනිබ්බාණපරියොසානානං සම්පත්තීනං හෙතුභාවතො එකන්තෙන විඤ්ඤෙය්‍යං තදුභය විනිමුත්තස්ස[1] වා ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො තදෙව ච යං විඤ්ඤෙය්‍යන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති: **සා චෙව**–පෙ–**විඤ්ඤෙය්‍ය**න්ති. **තත්‍රාති** තස්මිං විජානනෙ සාධෙතබ්බෙ නිප්ඵාදෙතබ්බෙ චෙතං භුම්මං. **අයමානුපුබ්බීති** අයං වක්ඛමානා ආනුපුබ්බී[2] හාරනයානං අනුක්කමො, අනුක්කමෙන වක්ඛමානා හාරනයාති අත්ථො. **නවවිධසුත්තන්තපරියෙසනාති** සුත්තාදිවසෙන නවඞ්ගස්ස සාසනස්ස පරියෙසනා අත්ථවිචාරණාති අත්ථො. සාමිඅත්ථෙ වා එතං පච්චත්තං නවවිධසුත්තන්තපරියෙසියා අයං ආනුපුබ්බීති. අථවා ආනුපුබ්බීති කරණත්ථෙ පච්චත්තං. ඉදං වුත්තං හොති යථාවුත්තවිජානනෙ සාධෙතබ්බෙ වක්ඛමානාය හාරනයානුපුබ්බියා අයං නවවිධසුත්තන්තස්ස අත්ථපරියෙසනාති.

එත්ථාහ: කථං පනෙත්ථ ගෙය්‍යඞ්ගාදීනං සුත්තභාවො? සුත්තභාවෙ ච තෙසං කථං සාසනස්ස නවඞ්ගභාවො? යඤ්ච සඞ්ගහෙසු වුච්චති "සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං නිගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණ"න්ති. තථා ච සති සුත්තඞ්ගමෙව න සියා අථාපි විසුං සුත්තඞ්ගං සියා මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා ගාථාභාවතො ධම්මපදාදීනං විය ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො වා සියා සගාථකත්තා සගාථාවග්ගස්ස විය තථා උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානන්ති. වුච්චතෙ.

> සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි විසෙසවිධයො පරෙ,
> සනිමිත්තා නිරූළ්හත්තා සහතාඤ්ඤෙන නාමතො.

සබ්බස්සාපිහි බුද්ධවචනස්ස සුත්තන්ති අයං සාමඤ්ඤවිධි. තථාහි "එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්නං"[a] "සාවත්ථියා සුත්තවිභඞ්ගෙ"[b] "සකවාදෙ පඤ්චසුත්තසතානී"[c]ති ආදි වචනතො විනයාභිධම්මපරියත්තිවිසෙසෙසුපි සුත්තවොහාරො දිස්සති. තදෙකදෙසෙසු පන ගෙය්‍යාදයො විසෙසවිධයො තෙන තෙන නිමිත්තෙන පතිට්ඨිතා. තථාහි ගෙය්‍යස්ස සගාථකත්තං තබ්භාව නිමිත්තං. ලොකෙපිහි සසිලොකං සගාථකං චුණ්ණියවචනං ගෙය්‍යන්ති වදන්ති. ගාථා විරහෙ පන සති පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජන භාවො වෙය්‍යාකරණස්ස පුච්ඡාවිස්සජ්ජනං හි බ්‍යාකරණන්ති වුච්චති.

---

1. ම. III. විනිමුත්තස්ස. 2. ම. III. අනුපුබ්බි.
a. පාතිමොක්ඛ. b. පරිවාරපාළි. c. කථාවත්ථුවණ්ණනා.

බ්‍යාකරණමෙව වෙය්‍යාකරණන්ති, එවං සන්තෙ සගාථකාදීනම්පි පඤ්හාවිස්සජ්ජනවසෙන පවත්තානං වෙය්‍යාකරණභාවො ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති. ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤිතානං අනොකාසභාවතො ගාථාවිරහෙ සතීති විසෙසිතත්තා ච. තථා හි ධම්මපදාදීසු කෙවලගාථාබන්ධෙසු සගාථකත්තෙපි සොමනස්සඤාණමයිකගාථායුත්තෙසු වුත්තඤ්හෙතන්ති ආදිවචනසම්බන්ධෙසු අබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තෙසු ච සුත්තවිසෙසෙසු යථාක්කමං ගාථා උදාන ඉතිවුත්තක අබ්භුතධම්මසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා. තථා සතිපි ගාථාබන්ධභාවෙ භගවතො අතීතාසු ජාතීසු චරියානුභාවප්පකාසකෙසු ජාතකසඤ්ඤා. සතිපි පඤ්හාවිස්සජ්ජනභාවෙ සගාථකත්තෙ ච කෙසුචි සුත්තන්තෙසු වෙදස්ස ලභාපනතො වෙදල්ලසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති. එවං තෙන තෙන සගාථකත්තාදිනා නිමිත්තෙන තෙසු තෙසු සුත්තවිසෙසෙසු ගෙය්‍යඞ්ගාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති විසෙසවිධයො සුත්තඞ්ගතො පරෙ ගෙය්‍යාදයො.

යම්පනෙත්ථ ගෙය්‍යඞ්ගාදිනිමිත්තරහිතං සුත්තං තං සුත්තඞ්ගං විසෙසසඤ්ඤාපරිහාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතොති. නනු ච සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණන්ති සුත්තඞ්ගං න සම්භවතීති චොදනා තදවත්ථා එවාති? න තදවත්ථා, සොධිතත්තා. සොධිතං හි පුබ්බෙ "ගාථාවිරහෙ සති පුච්ඡාවිස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්ත"න්ති.

යඤ්ච වුත්තං "ගාථාභාවතො මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා"ති, තම්පි න නිරූළ්හත්තා. නිරූළ්හො හි මඞ්ගලසුත්තාදීසු සුත්තභාවො න හි තානි ධම්මපදබුද්ධවංසාදයො විය ගාථාභාවෙන පඤ්ඤාතානි කින්තු සුත්තභාවෙනෙව. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං "සුත්තනාමක"න්ති නාමග්ගහණං කතං, යම්පන වුත්තං "සගාථකත්තා ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො වා සියා"ති, තදපි නත්ථි, යස්මා සහ තාඤ්ඤෙන සහ ගාථාහීති හි සගාථකං, සහභාවො ච නාම අත්තතො අඤ්ඤෙන හොති, න ච මඞ්ගලසුත්තාදීසු ගාථාවිනිමුත්තො කොචි සුත්තප්පදෙසො අත්ථි යො සහ ගාථාහීති වුච්චෙය්‍ය, න ච සමුදායො නාම කොචි අත්ථි, යදපි වුත්තං "උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානං ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො සියා"ති, තදපි න අඤ්ඤතො. අඤ්ඤා එව හි තා ගාථා, ජාතකාදිපරියාපන්නත්තා, අතො න තාහි උභතොවිභඞ්ගාදීනං ගෙය්‍යඞ්ගභාවොති, එවං සුත්තාදීනං අඞ්ගානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරභාවො වෙදිතබ්බො. යස්මා පන සබ්බම්පි බුද්ධවචනං යථාවුත්තනයෙන අත්ථානං සූචනාදි අත්ථෙන සුත්තන්තෙව වුච්චති තස්මා වුත්තං "නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨී"ති.

සඞ්ගහවාරවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

2.

එවං සඞ්ගහවාරෙන සඞ්ඛෙපතො දස්සිතෙ හාරාදයො ඉදානි විභාගෙන දස්සෙතුං **තත්ථ කතමෙ සොළසහාරා**ති? ආදි දෙසනා ආරද්ධා, තත්ථ **තත්ථා**ති යං වුත්තං "සොළසහාරා නෙත්ති"ති තස්මිං වචනෙ තිස්සං[1] වා ගාථායං යානි හාරනයමූලපදානි උද්දිට්ඨානි තෙසූති අත්ථො. **කතමෙ?**ති පුච්ඡාවචනං පුච්ඡා ච නාමෙසා පඤ්චවිධා, අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡා, දිට්ඨසංසන්දනා පුච්ඡා, විමතිච්ඡෙදනා පුච්ඡා, අනුමති පුච්ඡා කථෙතුකම්‍යතා පුච්ඡාති. තාසු අයං කථෙතුකම්‍යතා පුච්ඡා. **සොළසා**ති ගණනවසෙන පරිච්ඡෙදො. තෙන තෙසං න තතො උද්ධං අධො වාති[2] එත්තපරමතං දස්සෙති. සා චෙත්තපරමතා පරතො ආවි භවිස්සති. **හාරා**ති ගණනවසෙන පරිච්ඡින්නානං සාමඤ්ඤතො දස්සනං. **දෙසනා විචයො**ති ආදි සරූපදස්සනං.

තත්ථ කෙනට්ඨෙන හාරා? හරීයන්ති එතෙහි එත්ථ වා සුත්ත ගෙය්‍යාදිවිසයා අඤ්ඤාණසංසයවිපල්ලාසාති හාරා. හරන්ති වා සංසයං තානි හරණමත්තමෙව වාති හාරා, ඵලූපචාරෙන. අථ වා හරීයන්ති වොහරීයන්ති ධම්මසංවණ්ණකධම්මපටිග්ගාහකෙහි ධම්මස්ස දාන ගහණවසෙනාති හාරා. අථ වා හාරා වියාති හාරා. යථා හි අනෙක රතනාවලිසමූහො හාරසඞ්ඛාතො අත්තනො අවයවභූතරතන සම්ඵස්සෙහි සමුප්පජ්ජනීයමාන[3]හිලාදසුඛො හුත්වා තදුපභොගිජන සරීරසන්තාපං නිදාඝපරිළාහූපජනිතං වූපසමෙති, එවමෙතෙපි නානා විධපරමත්ථරතනප්පබන්ධා සංවණ්ණනාවිසෙසා අත්තනො අවයව භූතපරමත්ථරතනාධිගමෙන සමුප්පාදියමානනිබ්බුතිසුඛා ධම්මපටිග්ගා හකජනහදයපරිතාපං කාමරාගාදිකිලෙසහෙතුකං වූපසමෙන්තීති. අථ වා හාරයන්ති අඤ්ඤාණාදීනං හාරං අපගමං[4] කරොන්ති ආචික්ඛන්තීති වා හාරා. අථ වා සොතුජනචිත්තස්ස හරණතො රම ණතො ච හාරා, නිරුත්තිනයෙන. යථා භවෙසු වන්තගමනො භග වාති. අයං තාව හාරානං සාධාරණතො අත්ථො.

අසාධාරණතො පන දෙසීයති සංවණ්ණීයති එතාය සුත්තත්ථොති දෙසනා. දෙසනාසහචරණතො වා දෙසනා. නනු ච අඤ්ඤෙපි හාරා දෙසනාසඞ්ඛාතස්ස සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනතො දෙසනාසහචාරි නොවාති? සච්චමෙතං, අයං පන හාරො යෙභුය්‍යෙන යථාරුතවසෙ නෙව විඤ්ඤායමානො දෙසනාය සහ චරතීති වත්තබ්බතං අරහති. න තථා පරෙ. නහි අස්සාදාදීනවනිස්සරණාදිසන්දස්සනරහිතා සුත්ත දෙසනා අත්ථි. අස්සාදාදිසන්දස්සනවිභාවනලක්ඛණොයං හාරොති. විචීයන්ති එතෙන එත්ථ වා පදපඤ්හාදයො විචිති එව වා තෙසන්ති විචයො. පාළියං පන විචිණන්තීති විචයොති අයමත්ථො දස්සිතො.

---

1. සී. I & II. තස්සං.
2. ම. III. වාති.
3. ම. III. සමුප්පජ්ජනීයමාන.
4. සී. I II. අඤ්ඤාණාදීනං අපගමං.

යුත්තීති උපපත්ති, සාධනයුත්ති. ඉධ පන යුත්තිවිචාරණා යුත්ති, උත්තරපදලොපෙන. රූපභවො රූපන්ති යථා. යුත්ති සහචරණතො වා. ඉධාපි දෙසනාහාරෙ වුත්තනයෙන අත්ථො විත්ථාරෙතබ්බො. පදට්ඨානන්ති ආසන්නකාරණං ඉධාපි පදට්ඨානවිචාරණාති ආදි වුත්ත නයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ලක්ඛීයන්ති එතෙන එත්ථ වා එකලක්ඛණා ධම්මා අවුත්තාපි එකවචනෙනාති ලක්ඛණං. වියූහියන්ති විභාගෙන පිණ්ඩීයන්ති එතෙන එත්ථ වාති බ්‍යූහො. නිබ්බචනාදීනං සුත්තෙන දස්සියමානානං චතුන්නං බ්‍යූහොති චතුබ්‍යූහො. චතුන්නං වා බ්‍යූහො එත්ථාති චතුබ්‍යූහො. ආවට්ටීයන්ති එතෙන එත්ථ වා සභාගා විස භාගා ච ධම්මා, තෙසං වා ආවට්ටනන්ති[1] ආවට්ටො.[2] විභජීයන්ති[3] එතෙන එත්ථ වා සාධාරණාසාධාරණානං සංකිලෙසවොදානධම්මානං භූමියොති විභත්ති. විභජනං වා එතෙසං භූමියාති[4] විභත්ති. පටි පක්ඛවසෙන පරිවත්තීයන්ති ඉමිනා එත්ථ වා සුත්තෙන වුත්තධම්මා- පරිවත්තනං වා තෙසන්ති පරිවත්තනො. විවිධං වචනං එකස්සෙ වත්ථස්ස වාචකමෙත්ථාති විවචනං, විවචනමෙව වෙවචනං. විවිධං වුච්චති එතෙන අත්ථොති වා විවචනං, සෙසං වුත්තනයමෙව. පකා රෙහි පභෙදතො වා ඤාපීයන්ති ඉමිනා එත්ථ වා අත්ථාති පඤ්ඤත්ති. ඔතාරීයන්ති අනුප්පවෙසීයන්ති එතෙන එත්ථ වා සුත්තාගතා ධම්මා පටිච්චසමුප්පාදාදීසූති ඔතරණො. සොධීයන්ති සමාධීයන්ති එතෙන එත්ථ වා සුත්තෙ පදපදත්ථපඤ්හාරම්භාති සොධනො. අධිට්ඨීයන්ති අනු පවත්තීයන්ති එතෙන එත්ථ වා සාමඤ්ඤවිසෙසභූතා ධම්මා විනා විකප්පෙනාති අධිට්ඨානො. පරිකරෙති අභිසඞ්ඛරෙති ඵලන්ති පරික්ඛාරො, හෙතු පච්චයො ච. පරික්ඛාරං ආචික්ඛතීති පරික්ඛාරො හාරො පරික්ඛාරවිසයත්තා පරික්ඛාරසහචරණතො වා පරික්ඛාරො. සමාරොපීයන්ති එතෙන එත්ථ වා පදට්ඨානාදිමුඛෙන ධම්මාති සමාරො පනො. සබ්බත්ථ ච භාවසාධනවසෙනාපි අත්ථො සම්භවතීති තස්සාපි වසෙන යොජෙතබ්බං.

තස්සාති යථාවුත්තස්ස හාරුද්දෙසස්ස, **අනුගීතීති** වුත්තස්සෙ වත්ථස්ස සුඛග්ගහණත්ථං අනු පච්ඡා ගායිතගාථා. තාසු ඔසානගාථාය **අත්ථතො අසඞ්කිණ්ණාති** පදත්ථෙන සඞ්කරරහිතා. තෙන යදිපි කෙචි හාරා අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිසිට්ඨා විය දිස්සන්ති, තථාපි තෙසං අත්ථ තො සඞ්කරො නත්ථීති දස්සෙති. සො ච තෙසං අසඞ්කරො ලක්ඛණ නිද්දෙසෙසු පාකටො හොති. **එතෙසඤ්චෙවාති** එතෙසං සොළ සන්නං හාරානං යථා අසඞ්කරො තථාචෙව භවති. කිං භවති? **විත්ථා රතයා** විත්ථාරෙන. **නයවිභත්තීති**[5] නයෙන උපායෙන විභාගො,[6]

---

1. සී. I & II ආවත්තනන්ති.
2. සී. I & II ආවත්තො.
3. සී. I & II. විභජ්ජන්ති.
4. ම. III. භූමියොති.
5. ම. III. නයවිභත්ති.
6. සී. I. නයෙනඋපායෙනඋපවිභාගො. ම. III. නයෙනඋපායෙනඤායෙනවිභාගො.

එතෙන තං එව අසඞ්කිණ්ණතං විභාවෙති. කෙචි **විත්ථාරණා**ති පඨන්ති තං න සුන්දරං. අයඤ්ච ගාථා කෙසුචි පොත්ථකෙසු නත්ථි.

එවං හාරෙ උද්දිසිත්වා ඉදානි නයෙ උද්දිසිතුං **තත්ථ කතමෙ**?ති ආදි වුත්තං. තත්ථ නයන්ති සංකිලෙසෙ වොදානාති ච විභාගතො ඤාපෙන්තීති නයා. නීයන්ති වා තානි එතෙහි එත්ථවාති නයා. නයනමත්තමෙව වා නයා. නීයන්ති වා සයං ධම්මකථිකෙහි උපනීයන්ති සුත්තස්ස අත්ථපවිචයත්ථන්ති නයා. අථවා නයා වියාති නයා. යථාහි එකත්තාදයො නයා සම්මා පටිවිජ්ඣියමානා පච්චයපච්චයුප්පන්න[1] ධම්මානං යථාක්කමං සම්බන්ධවිභාගබ්‍යාපාරවිරහානුරූපඵලභාව[2] දස්සනෙන අසඞ්කරතො සම්මුතිසච්චපරමත්ථසච්චානං සභාවං පවෙදයන්තා පරමත්ථසච්චප්පටිවෙධාය සංවත්තන්ති එවමෙතෙපි කණ්හසුක්කසප්පටිභාගධම්මවිභාගදස්සනෙන අවිපරීතසුත්තත්ථාවබොධාය අභිසම්භුණන්තා වෙනෙය්‍යානං චතුසච්චප්පටිවෙධාය[3] සංවත්තන්ති. අථවා පරියත්තිඅත්ථස්ස නයනතො සංකිලෙසතො යමනතො ච නයා, නිරුත්තිනයෙන. **නන්දියාවට්ටො**ති ආදීසු නන්දියාවට්ටස්ස විය ආවට්ටො එතස්සාති නන්දියාවට්ටො. යථාහි නන්දියාවට්ටො අන්තො සීතෙන පධානාවයවෙන[4] බහිද්ධා ආවට්ටති එවමයම්පි නයොති අත්ථො. අථවා නන්දියා තණ්හාය පමොදස්ස වා ආවට්ටො එත්ථාති නන්දියාවට්ටො. තීහි අවයවෙහි ලොභාදීහි සංකිලෙසපක්ඛෙ අලොභාදීහි ච වොදානපක්ඛෙ පුක්ඛලො සොභනොති තිපුක්ඛලො. අසන්තාසනජවපරක්කමාදිවිසෙසයොගෙන සීහො භගවා තස්ස වික්කීළිතං දෙසනාවචීකම්මභූතො විහාරෙති කත්වා විපල්ලාසප්පටිපක්ඛපරිදීපනතො සීහස්ස වික්කීළිතං එත්ථාති සීහවික්කීළිතො නයො, බලවිසෙසයොගදීපනතො වා සීහවික්කීළිතසදිසත්තා නයො සීහවික්කීළිතො. බලවිසෙසො වෙත්ථ ඨානාදිබලං, දසබලානි එව වා. අත්ථනයත්තයදිසාභාවෙන කුසලාදිධම්මානං ආලොචනං දිසාලොචනං. තථා ආලොචිතානං තෙසං ධම්මානං අත්ථනයත්තයයොජනෙ සමානයනතො අඞ්කුසො විය අඞ්කුසො. ගාථාසු ලඤ්ජෙති[5] පකාසෙති සුත්තත්ථන්ති ලඤ්ජකො[6] නයො ච සො ලඤ්ජකො[6] චාති **නයලඤ්ජකො.**[7] **ගතා**ති ඤාතා මතාති අත්ථො. සො එව වා පාඨො, සෙසං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

එවං නයෙපි උද්දිසිත්වා ඉදානි මූලපදානි උද්දිසිතුං **තත්ථ කතමානි**?ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ මූලානි ච තානි නයානං පට්ඨානභාගානඤ්ච පතිට්ඨාභාවතො පදානි ච-අධිගමූපායභාවතො කොට්ඨාසභාවතො වාති

1. ම. III. පච්චයපච්චුප්පන්නා.
2. සී. I & II. ඵලවිභාග.
3. ම. III. සච්චපටිවෙධාය.
4. ම. III. පධානාවයවෙන.
5. සී. I II. ලඤ්ඡෙති.
6. ලඤ්ඡකො.
7. නයලඤ්ඡකො.

මූලපදානි. කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන, කුච්ඡිතානං වා පාපධම්මානං සලනතො විධංසනතො, කුසානං වා රාගාදීනං ලවනතො[1] කුසං විය[2] වා ලවනතො, කුසෙන වා ඤාණෙන ලාතබ්බතො පවත්තෙතබ්බතො කුසලානි. තප්පටිපක්ඛතො අකුසලානීති පදත්ථො වෙදිතබ්බො.

එවං ගණනපරිච්ඡෙදතො[3] ජාතිභෙදතො ච මූලපදානි දස්සෙත්වා ඉදානි සරූපතො දස්සෙන්තො සංකිලෙසපක්ඛංයෙව පඨමං උද්දිසති, **තණ්හාති** ආදිනා. තත්ථ තසති පරිතසතීති තණ්හා. අවින්දියං වින්දති වින්දියං න වින්දතීති අවිජ්ජා, විජ්ජාපටිපක්ඛාති වා අවිජ්ජා. **ලුබ්භන්ති** තෙන සයං වා ලුබ්භති ලුබ්භනමත්තමෙව වා එසාති ලොභො. දොස මොහෙසුපි එසෙව නයො. අසුභෙ සුභන්ති පවත්තා සඤ්ඤා සුභසඤ්ඤා, සුඛසඤ්ඤාදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **සඞ්ගහොති** ගණනං. **සමොසරණන්ති** සමොරොපනං. පච්චනීකධම්මෙ සමෙතීති සමථො. අනිච්චාදීහි විවිධෙහි ආකාරෙහි පස්සතීති විපස්සනා. අලොභාදයො ලොභාදිපටිපක්ඛතො වෙදිතබ්බා. අසුභෙ අසුභන්ති පවත්තා සඤ්ඤා අසුභසඤ්ඤා. කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානං. සඤ්ඤාසීසෙන හි දෙසනා, දුක්ඛසඤ්ඤාදීසුපි එසෙව නයො. **ඉදං උද්දානන්ති** ඉදං වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස විප්පකිණ්ණභාවෙන නස්සිතුං[4] අදත්වා උද්ධං දානං රක්ඛණං උද්දානං, සඞ්ගහවචනන්ති අත්ථො. **චත්තාරො විපල්ලාසාතිපි** පාඨො. **කිලෙසභූමීති** සංකිලෙසභූමි සබ්බෙසං අකුසලධම්මානං සමොසරණට්ඨානත්තා. **කුසලානං තානි තීණි මූලානි**, කුසලානීතිපි පඨන්ති. **සතිපට්ඨානාති** අසුභසඤ්ඤාදයො සන්ධායාහ. **ඉන්ද්‍රියභූමීති** සද්ධාදීනං විමුත්තිපරිපාචනින්ද්‍රියානං සමොසරණට්ඨානත්තා වුත්තං. **යුජ්ජන්තීති** යොජීයන්ති. **එවාති** පදපූරණෙ අවධාරණත්ථෙ වා නිපාතො. තෙන එතෙ එවාති දස්සෙති. **අට්ඨාරසෙවාති** වා. **මූලපදාති** මූලපදානි ලිඞ්ගවිපල්ලාසො වා.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

3.

එවං උද්දිට්ඨෙ හාරාදයො නිද්දිසිතුං **තත්ථ සඞ්ඛෙපතොති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **තත්ථාති** තස්මිං උද්දෙසපාඨෙ. **සඞ්ඛෙපතො නෙත්ති කිත්තිතාති** සමාසතො නෙත්තිප්පකරණං කථිතං. හාරනයමූලපදානං හි සරූපදස්සනං උද්දෙසපාඨෙන කතන්ති. එත්ථ ච හාරනයානං–

සාමඤ්ඤතො විසෙසෙන පදත්ථො ලක්ඛණං කමො,
එත්තාවතා ච හෙත්වාදී වෙදිතබ්බාති[5] විඤ්ඤුනා.

---

1. ම III. කුසානංවාලවනතො.
2. ම. III කුසාවිය.
3. ම. III. පකරණපරිච්ඡෙදතො.
4. ම. III. දස්සිතුං.
5. ම. III. වෙදිතබ්බාති.

තෙසු අවිසෙසතො විසෙසතො ච හාරනයානං අත්ථො දස්සිතො. ලක්ඛණාදීසු පන අවිසෙසතො සබ්බෙපි හාරා නයා ච යථාක්කමං බ්‍යඤ්ජනත්ථමුඛෙන නවඞ්ගස්ස සාසනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාලක්ඛණා. විසෙසතො පන තස්ස තස්ස හාරස්ස නයස්ස ච ලක්ඛණං නිද්දෙසෙ එව කථයිස්සාම. කමාදීනි ච යස්මා තෙසං ලක්ඛණෙසු ඤාතෙසු විඤ්ඤෙය්‍යානි හොන්ති. තස්මා තානිපි නිද්දෙසතො පරතො පකාසයිස්සාම. යා පන **අස්සාදාදීනවතා**ති ආදිකා නිද්දෙසගාථා, තාසු **අස්සාදාදීනවතා**ති අස්සාදෙ ආදීනවතාති පදවිභාගො. ආදීනවතාති ච ආදීනවො එව. කෙචි **අස්සාදාදීනවතො**ති පඨන්ති. තං න සුන්දරං. තත්ථ අස්සාදීයතීති **අස්සාදො**. සුඛං සොමනස්සඤ්ච. වුත්තං හෙතං:-"යං භික්ඛවෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං අයං පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු අස්සාදො[a]"ති. යථා[1] ච සුඛං සොමනස්සං එවං ඉට්ඨාරම්මණම්පි. වුත්තම්පිහෙතං. "සො තදස්සාදෙති තං නිකාමෙතීති. රූපං අස්සාදෙති අභිනන්දති. තං ආරබ්භ රාගො උප්පජ්ජතීති. සංයොජනීයෙසු භික්ඛවෙ ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිනො"ති ච. අස්සාදෙති එතායාති වා **අස්සාදො** තණ්හා. තණ්හාය හි කාරණභූතාය පුග්ගලො සුඛම්පි සුඛාරම්මණම්පි අස්සාදෙති. යථා ච තණ්හා එවං විපල්ලාසාපි. විපල්ලාසවසෙන හි සත්තා අනිට්ඨම්පි ආරම්මණං ඉට්ඨාකාරෙන අස්සාදෙන්ති. එවං වෙදනාය සබ්බෙසං තෙභූමකසඞ්ඛාරානං තණ්හාය විපල්ලාසානඤ්ච අස්සාදවිචාරො වෙදිතබ්බො. කථං පන දුක්ඛාදුක්ඛමසුඛවෙදනානං අස්සාදනීයතාති? විපල්ලාසතො සුඛපරියාය සබ්භාවතො[2] ච. තථා හි වුත්තං:-"සුඛා ඛො ආවුසො විසාඛ වෙදනා ඨිතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා, දුක්ඛා වෙදනා ඨිතිදුක්ඛා විපරිණාමසුඛා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා අඤ්ඤාණදුක්ඛා"ති.[b] තත්ථ වෙදනාය අට්ඨසතපරියායවසෙන, තෙභූමකසඞ්ඛාරානං නික්ඛෙපකණ්ඩරූපකණ්ඩවසෙන, තණ්හාය සංකිලෙසචතුබ්බිභඞ්ග නික්ඛෙපකණ්ඩෙ ච තණ්හානිද්දෙසවසෙන, විපල්ලාසානං සුභසඤ්ඤා[3]දිවසෙන චාසදිට්ඨිගතවසෙන ච විභාගො වෙදිතබ්බො. ආදීනවො දුක්ඛා වෙදනා. තිස්සොපි වා දුක්ඛතා. අථ වා සබ්බෙපි තෙභූමකා සඞ්ඛාරා ආදීනවො. ආදීනං අතිවිය කපණං වාති පවත්තතීති හි **ආදීනවො**. කපණමනුස්සො. එවං සභාවා ච තෙභූමකා ධම්මා අනිච්චතාදියොගෙන. යතො තත්ථ ආදීනවානුපස්සනා ආරද්ධවිපස්සකානං යථාභූතනයොති වුච්චති. තථා ච වුත්තං:-"යං භික්ඛවෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා, අයං පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු ආදීනවො"ති. තස්මා ආදීනවො දුක්ඛසච්චනිද්දෙසභූතානං ජාතිආදීනං අනිච්චතාදීනං චාචත්තාළීසාය ආකාරානඤ්ච

---

1. ම. III. යථාචෙතං.
2. සී. I. & II. සම්භාවතො.
3. ම. III. සුඛසඤ්ඤාදි.

a. මජ්ඣිමනිකාය-මහාදුක්ඛක්ඛන්ධසුත්ත
b. මජ්ඣිමනිකාය-චූළවෙදල්ලසුත්ත.

වසෙන විභජිත්වා නිද්දිසිතබ්බො. නිස්සරති එතෙනාති **නිස්සරණං**. අරියමග්ගො. නිස්සරතීති වා **නිස්සරණං**. නිබ්බානං. උභයම්පි සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන එකසෙසෙන වා නිස්සරණන්ති වුත්තං. පිසද්දො පුරිමානං පච්ඡිමානඤ්ච සම්පිණ්ඩනත්ථො. තත්ථ අරියමග්ගපක්ඛෙ සතිපට්ඨානාදීනං සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මානං කායානුපස්සනාදීනඤ්ච පදන්තොගධභෙදානං වසෙන නිස්සරණං විභජිත්වා නිද්දිසිතබ්බං. නිබ්බානපක්ඛෙ පන කිඤ්චාපි අසඞ්ඛතාය ධාතුයා නිප්පරියායෙන විභාගො නත්ථි. පරියායෙන පන සොපාදිසෙසනිරුපාදිසෙසභෙදෙන. යතො වා තං නිස්සටං තෙසං පටිසම්භිදා මග්ගෙ දස්සිතප්පභෙදානං චක්ඛාදීනං ඡන්නං ද්වාරානං, රූපාදීනං ඡන්නං ආරම්මණානං, තං තං ද්වාරප්පවත්තානං ඡන්නං ඡන්නං විඤ්ඤාණ ඵස්ස වෙදනා සඤ්ඤා චෙතනා තණ්හා විතක්ක විචාරානං, පඨවීධාතු[1] ආදීනං ඡන්නං ධාතූනං, දසන්නං කසිණායතනානං, අසුභානං කෙසාදීනං ද්වත්තිංසාය ආකාරානං, පඤ්චන්නං ඛන්ධානං, ද්වාදසන්නං ආයතනානං, අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං, ලොකියානං ඉන්ද්‍රියානං, කාමධාතුආදීනං තිස්සන්නං ධාතූනං, කාමභවාදීනං තිණ්ණං තිණ්ණං භවානං, චතුන්නං ඣානානං අප්පමඤ්ඤානං ආරුප්පානං, ද්වාදසන්නං පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානඤ්චාති එවමාදීනං සඞ්ඛතධම්මානං නිස්සරණභාවෙන ච විභජිත්වා නිද්දිසිතබ්බං. **ඵල**න්ති දෙසනා ඵලං. කිං පන තන්ති? යං දෙසනාය නිප්ඵාදියති. නනු ච නිබ්බානාධිගමො භගවතො දෙසනාය නිප්ඵාදියති? නිබ්බානඤ්ච නිස්සරණන්ති ඉමිනා වුත්තමෙවාති? සච්චමෙතං. තඤ්ච ඛො පරම්පරාය. ඉධ පන පච්චක්ඛතො දෙසනා ඵලං අධිප්පෙතං. තං පන සුතමයඤාණං. අත්ථධම්මවෙදාදි අරියමග්ගස්ස පුබ්බභාගප්පටිපත්තිභූතා ඡබ්බිසුද්ධියො. යඤ්ච තස්මිං ඛණෙ මග්ගං අනභිසම්භුණන්තස්ස කාලන්තරෙ තදධිගමකාරණභූතං සම්පත්තිභවහෙතු ච සියා. තථා හි වක්ඛති:-**අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්ච එවං මච්චුතරො සියාති, ඉදං ඵල**න්ති. **ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරින්ති ඉදං ඵල**න්ති ච. එතෙන නයෙන දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච ආයුවණ්ණබලසුඛයසපරිවාරආධිපතෙය්‍යසම්පත්තියො උපධිසම්පත්තියො චක්කවත්තිසිරි දෙවරජ්ජසිරි චත්තාරි සම්පත්තිචක්කානි සීලසම්පදා සමාධිසම්පදා තිස්සො විජ්ජා ඡ අභිඤ්ඤා චතස්සො පටිසම්භිදා සාවකබොධි පච්චෙකබොධි සම්මාසම්බොධීති සබ්බාපි සම්පත්තියො පුඤ්ඤසම්භාරහෙතුකා භගවතො දෙසනාය සාධෙතබ්බතාය ඵලන්ති වෙදිතබ්බා. **උපායොති** අරියමග්ගපදට්ඨානභූතා පුබ්බභාගප්පටිපදා. සා හි පුරිමා පුරිමා පච්ඡිමාය පච්ඡිමාය අධිගමූපායභාවතො පරම්පරාය මග්ගනිබ්බානාධිගමස්ස ච හෙතුභාවතො උපායො. යා ච පුබ්බෙ වුත්තඵලාධිගමස්ස උපායපටිපත්ති. කෙචි පන සහ විපස්සනාය මග්ගො උපායොති වදන්ති. තෙසං මතෙන නිස්සරණන්ති නිබ්බානමෙව

1. ම. III. පඨවීධාතු

වුත්තං සියා. එලං විය උපායොපි පුබ්බභාගොති වුත්තං සියා. යං පන වක්ඛති:–**සබ්බෙ ධම්මා–පෙ–විසුද්ධියා**[a]**ති අයං උපායොති** එත්ථාපි පුබ්බභාගපටිපදා එව උද්ධටාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. යස්මා පන **තෙ පහාය තරෙ ඔඝන්ති**[b] **ඉදං නිස්සරණන්ති** අරියමග්ගස්ස නිස්සරණභාවං වක්ඛති, අරියමග්ගො හි ඔඝතරණන්ති. **ආණත්තීති** ආණාරහස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යජනස්ස හිතසිද්ධියා එවං පටිපජ්ජාහීති විධානං. තථා හි වක්ඛති:–**සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු මොඝරාජාති**[c] **ආණත්තීති. යොගීනන්ති** චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනාය යුත්තප්පයුත්තානං වෙනෙය්‍යානං. අත්ථායාති වචනසෙසො. **දෙසනාහාරොති** එතෙසං යථාවුත්තානං අස්සාදාදීනං විභජනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො **දෙසනාහාරො** නාමාති අත්ථො. එත්ථාහ. කිං පනෙතෙසං අස්සාදාදීනං අනවසෙසානං වචනං දෙසනාහාරො? උදාහු එකච්චානන්ති? නිරවසෙසානංයෙව. යස්මිං හි සුත්තෙ අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි සරූපතො ආගතානි තත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. යත්ථ පන එකදෙසෙන ආගතානි න වා සරූපෙන, තත්ථ අනාගතං අත්ථවසෙන නිද්ධාරෙත්වා හාරො යොජෙතබ්බො. අයඤ්ච අත්ථො දෙසනාහාරවිභඞ්ගෙ ආගමිස්සතීති ඉධ න පපඤ්චිතො.

යං පුච්ඡිතන්ති යා පුච්ඡා. විචියමානාති වචනසෙසො. **විස්සජ්ජිතං අනුගීතීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. තත්ථ **විස්සජ්ජිතන්ති** විස්සජ්ජනා. සා එකංසබ්‍යාකරණාදිවසෙන චතුබ්බිධං බ්‍යාකරණං. **ච**සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන ගාථායං අවුත්තං පදාදිං සඞ්ගණ්හාති. සා පන පුච්ඡාවිස්සජ්ජනා කස්සාති? ආහ **සුත්තස්සාති**. එතෙන සුත්තෙ ආගතං පුච්ඡාවිස්සජ්ජනං විචෙතබ්බන්ති දස්සෙති. **සා ච අනුගීතීති** වුත්තසෙසච අත්ථස්ස යා අනුපච්ඡා ගීති **අනුගීති** සඞ්ගහගාථා. පුච්ඡාය වා අනුරූපා ගීති. එතෙන පුබ්බාපරං ගහිතං. බ්‍යාකරණස්ස හි පුච්ඡානුරූපතා ඉධ පුබ්බාපරං[1] නාම; යා පුච්ඡානුසන්ධීති වුච්චති. පුරිමං සුත්තස්සාති පදං පුබ්බාපෙක්ඛන්ති පුන **සුත්තස්සාති** වුත්තං. තෙන සුත්තස්ස නිස්සයභූතෙ අස්සාදාදිකෙ පරිග්ගණ්හාති. එත්තාවතා විචයහාරස්ස විසයො නිරවසෙසෙන දස්සිතො හොති. තථා ච වක්ඛති විචයහාරවිභඞ්ගෙ:–**පදං විචිනාති –පෙ–අනුගීතිං විචිනාතීති**. තත්ථ සුත්තෙ සබ්බෙසං පදානං අනුපුබ්බෙන අත්ථසො බ්‍යඤ්ජනසො ච විචයො පදවිචයො. අයං පුච්ඡා අදිට්ඨජොතනා, දිට්ඨසංසන්දනා, විමතිච්ඡෙදනා, අනුමතිපුච්ඡා, කථෙතුකම්‍යතා පුච්ඡා, සත්තාධිට්ඨානා, ධම්මාධිට්ඨානා, එකාධිට්ඨානා, අනෙකාධිට්ඨානා, සම්මුතිවිසයා, පරමත්ථවිසයා, අතීතවිසයා, අනාගතවිසයා, පච්චුප්පන්නවිසයාති ආදිනා පුච්ඡාවිචයො වෙදිතබ්බො. ඉදං විස්සජ්ජනං එකංසබ්‍යාකරණං, විභජ්ජබ්‍යාකරණං, පටිපුච්ඡා

---

a. ධම්මපද–මග්ගවග්ග.
b. සුත්තනිපාත–කාමසුත්ත.
c. සුත්තනිපාත–පාරායනවග්ග.
1. ම. III. පුබ්බාපරං අභිප්පෙතං.

බ්‍යාකරණං, ඨපනං, සාවසෙසං, නිරවසෙසං, සඋත්තරං, අනුත්තරං,[1] ලොකියං, ලොකුත්තරන්ති ආදිනා විසජ්ජනවිචයො. අයං පුච්ඡා ඉමිනා සමෙති[2] ඉමිනා න සමෙතීති පුච්ඡිතත්ථං ආනෙත්වා විචයො පුබ්බාපරං සංසන්දෙත්වා[3] ච විචයො පුබ්බාපරවිචයො. අයං අනුගීති වුත්තත්ථසඞ්ගහා, අවුත්තත්ථසඞ්ගහා, තදුභයත්ථසඞ්ගහා, කුසලත්ථ සඞ්ගහා අකුසලත්ථසඞ්ගහාති ආදිනා අනුගීති විචයො. අස්සාදදීසු සුඛ වෙදනාය ඉට්ඨාරම්මණානුභවනලක්ඛණාති ආදිනා තණ්හාය ආරම්මණ ග්ගහණලක්ඛණාති ආදිනා විපල්ලාසානං විපරීතග්ගහණලක්ඛණාති ආදිනා අවසිට්ඨානං තෙභූමකධම්මානං යථාසභාවලක්ඛණාති ආදිනා සබ්බසඞ්ඛව චාවීසතියා තිකෙසු චාචත්තාළීසාධිකෙ ච දුකසතෙ ලබ්භමානපදවසෙන තං තං අස්සාදත්ථවිසෙසනිද්ධාරණං අස්සාද විචයො. දුක්ඛවෙදනාය අනිට්ඨානුභවලක්ඛණාති ආදිනා දුක්ඛසච්ච ධම්මානං[4] පටිසඞ්ඛිලක්ඛණාති ආදිනා අනිච්චතාදීනං ආදිඅනත්ත වත්තතාය[5] අනිච්චන්ති කථාය ච[6] අනිච්චාති ආදිනා සබ්බසඞ්ඛව ලොකියධම්මානං සංකිලෙසභාගියහානභාගියතාදිවසෙන ආදීනව වුත්තියා ඔකාරනිද්ධාරණෙන ආදීනවවිචයො. නිස්සරණපදෙ අරිය මග්ගස්ස ආගමනතො කායානුපස්සනාදි පුබ්බභාගපටිපදාවිභාග විසෙසනිද්ධාරණවසෙනාති එවං නිස්සරණවිචයො. ඵලාදීනං තං තං සුත්තදෙසනාය සාධෙතබ්බඵලස්ස තදුපායස්ස තත්ථ තත්ථ සුත්තවිධි වචනස්ස ච විභාගනිද්ධාරණවසෙන විචයො වෙදිතබ්බො. එවං පදපුච්ඡාවිසජ්ජනපුබ්බාපරානුගීතීනං අස්සාදදීනඤ්ච විසෙසනිද්ධා රණවසෙනෙව විචයලක්ඛණො **විචයො හාරො**ති වෙදිතබ්බො.

සබ්බසන්ති සොළසන්නං. **භූමී**ති බ්‍යඤ්ජනං සන්ධායාහ. බ්‍යඤ්ජ නං හි මූලපදානි විය නයානං හාරානං භූමි පවත්තිට්ඨානං. තෙසං බ්‍යඤ්ජනවිචාරභාවතො. වුත්තඤ්හි :- **හාරා බ්‍යඤ්ජනවිචයො**ති. පෙටකෙ පි හි වුත්තං:-"යත්ථ ච සබ්බෙ හාරා, සම්පතමානා නයන්ති සුත්තත්ථං, බ්‍යඤ්ජනවිධිපුථුත්තා"ති. **ගොචරො**ති සුත්තත්ථො. සුත්තස්ස හි පදත්ථුද්ධාරණමුඛෙන හාරයොජනා. **තෙසං** බ්‍යඤ්ජනත්ථානං. **යුත්තායුත්තපරික්ඛා**ති යුත්තස්ස ච අයුත්තස්ස ච උපපරික්ඛා. **යුත්තා යුත්තිපරික්ඛා**ති පි පාඨො. යුත්තිඅයුත්තීනං විචාරෙති අත්ථො. කථං පන තෙසං යුත්තායුත්තජානනා? චතූහි ච මහාපදෙසෙහි අවිරුජ්ඣනෙන. තත්ථ බ්‍යඤ්ජනස්ස තාව සභාවනිරුත්තිභාවො අධිප්පෙතත්ථවාචකභාවො ච යුත්තභාවො. අත්ථස්ස පන සුත්තවිනය ධම්මතාහි අවිලොමනං. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන පරතො ආවිභවිස්සති. **හාරො යුත්තීති නිද්දිට්ඨො**ති එවං සුත්තෙන බ්‍යඤ්ජනත්ථානං යුත්තායුත්තභාවවිභාවනලක්ඛණො **යුත්තිහාරො**ති වෙදිතබ්බො.

---

1. සී. I & II. නිරුත්තරං.
2. ම. III. එතෙනසමෙති.
3. ම. III. සංසන්දිත්වා.
4. ම. III. දුක්ඛසච්චානං.
5. සී. I & II. අනත්තවත්තතාය.
6. සී. I & II. අනිච්චන්තිකථාය ච.

ධම්මන්ති යං කිඤ්චි සුත්තාගතං කුසලාදිධම්මමාහ. **තස්ස ධම්මස්සා**ති තස්ස කුසලාදිධම්මස්ස. **යං පදට්ඨාන**න්ති යං කාරණං යොනිසොමනසිකාරාදි සුත්තෙ ආගතං වා අනාගතං වා සම්භවතො නිද්ධාරෙත්වා කථෙතබ්බන්ති අධිප්පායො. **ඉතී**ති එවං. වුත්ත නයෙනාති අත්ථො. **යාව සබ්බධම්මා**ති යත්තකා තස්මිං සුත්තෙ ආගතා ධම්මා තෙසං සබ්බෙසම්පි යථානුරූපං පදට්ඨානං නිද්ධාරෙත්වා කථෙතබ්බන්ති අධිප්පායො. අථවා **යාව සබ්බධම්මා**ති සුත්තාගතස්ස ධම්මස්ස යං පදට්ඨානං තස්සපි යං පදට්ඨානන්ති සම්භවතො යාව සබ්බධම්මා පදට්ඨානවිචාරණා කාතබ්බාති අත්ථො. **එසො හාරො පදට්ඨානො**ති එවං සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානභූතා ධම්මා තෙසඤ්ච පදට්ඨානභූතාති සම්භවතො පදට්ඨානභූතධම්මනිද්ධාරණලක්ඛණො **පදට්ඨානො** නාම **හාරො**ති අත්ථො.

වුත්තම්හි එකධම්මෙති කුසලාදීසු ඛන්ධාදීසු වා යස්මිං කිස්මිඤ්චි එකධම්මෙ සුත්තෙ සරූපතො නිද්ධාරණවසෙන වා කථිතෙ. **යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙචී**ති යෙ කෙචි ධම්මා කුසලාදිභාවෙන රූපක්ඛන්ධාදිභාවෙන වා තෙන ධම්මෙන සමානලක්ඛණා. **වුත්තා භවන්ති සබ්බෙ**ති තෙ සබ්බෙපි කුසලාදිසභාවා ඛන්ධාදිසභාවා වා ධම්මා සුත්තෙ අවුත්තාපි තාය සමානලක්ඛණතාය වුත්තා භවන්ති ආනෙත්වා සංවණ්ණනාවසෙනාති අධිප්පායො. එත්ථ ච **එකලක්ඛණා**ති සමානලක්ඛණා වුත්තා. තෙන සහචාරිතා සමානකිච්චතා සමානහෙතුතා සමානඵලතා සමානාරම්මණතාති එවමාදීහි අවුත්තානම්පි වුත්තානං විය නිද්ධාරණං වෙදිතබ්බං. **සො හාරො ලක්ඛණො නාමා**ති එවං සුත්තෙ අනාගතෙපි ධම්මෙ වුත්තප්පකාරෙන ආගතෙ විය නිද්ධාරෙත්වා යා සංවණ්ණනා සො **ලක්ඛණො** නාම **හාරො**ති අත්ථො.

නෙරුත්තන්ති නිරුත්තං. පදනිබ්බචනන්ති අත්ථො. **අධිප්පායො**ති බුද්ධානං සාවකානං වා තස්ස සුත්තස්ස දෙසකානං අධිප්පායො. **බ්‍යඤ්ජන**න්ති බ්‍යඤ්ජනෙන. කරණෙ හි එතං පච්චත්තං. කාමඤ්ච සබ්බෙ හාරා බ්‍යඤ්ජනවිචයා. අයං පන විසෙසතො බ්‍යඤ්ජනවාරෙනෙව අත්ථපරියෙසනාති කත්වා බ්‍යඤ්ජනන්ති වුත්තං. තථා හි වක්ඛති:-**බ්‍යඤ්ජනෙන සුත්තස්ස නෙරුත්තඤ්ච අධිප්පායො ච නිදානඤ්ච පුබ්බාපරානුසන්ධි ච ගවෙසිතබ්බා**ති. **අථා**ති පදපූරණමත්තං. **දෙසනානිදාන**න්ති නිදදාති ඵලන්ති **නිදානං**. කාරණං. යෙන කාරණෙන දෙසනා පවත්තා තං දෙසනාය පවත්තිනිමිත්තන්ති අත්ථො. **පුබ්බාපරානුසන්ධී**ති පුබ්බෙන ච අපරෙන ච අනුසන්ධි. **පුබ්බාපරෙන සන්ධී**ති පි පාඨො. සුත්තස්ස පුබ්බභාගෙන අපරභාගං සංසන්දෙත්වා[1] කථනන්ති අත්ථො. සඞ්ගීතිවසෙන වා පුබ්බාපරභූතෙහි සුත්තන්තරෙහි සංවණ්ණියමානස්ස සුත්තස්ස

1. ම. III. සංසන්දිත්වා.

සංසන්දනං පුබ්බාපරානුසන්ධි. යඤ්ච පුබ්බපදෙන පරපදස්ස සම්බන්ධනං අයම්පි පුබ්බාපරානුසන්ධි. **එසො හාරො චතුබ්‍යූහොති** එවං නිබ්බචනාධිප්පායාදීනං චතුන්නං විභාවනලක්ඛණො **චතුබ්‍යූහො හාරො** නාමාති අත්ථො.

එකම්හි පදට්ඨානෙති එකස්මිං ආරම්භධාතුආදිකෙ පරක්කමධාතු ආදීනං පදට්ඨානභූතෙ ධම්මෙ දෙසනාරූළ්හෙ සති. **පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨානන්ති** තස්ස විසභාගතාය අග්ගහණෙන වා සෙසකං පමාදාදීනං ආසන්නකාරණත්තා පදට්ඨානභූතං කොසජ්ජාදිකං ධම්මන්තරං පරියෙසති පඤ්ඤාය ගවෙසති පරියෙසිත්වා ච සංවණ්ණනාය යොජෙන්තො දෙසනං, **ආවට්ටති පටිපක්ඛෙති** විරියාරම්භාදිමුඛෙන[1] ආරද්ධසුත්තං වුත්තනයෙන පමාදාදිවසෙන නිද්දිසන්තො දෙසනං පටිපක්ඛතො ආවට්ටෙති.[2] **ආවට්ටො[3] නාම සො හාරොති** දෙසනාය ගහිතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මවසෙන ආවට්ටනලක්ඛණො **ආවට්ටො හාරො** නාමාති අත්ථො.

ධම්මන්ති සභාවධම්මං තං කුසලාදිවසෙන අනෙකවිධං. **පදට්ඨානන්ති** යස්මිං පතිට්ඨිතො[4] උත්තරිගුණවිසෙසෙ අධිගච්ඡති තං විසෙසාධිගමකාරණං. **භූමින්ති** පුථුජ්ජනභූමි දස්සනභූමීති එවමාදිකං භූමිං. **විභජතෙති** විභාගෙන කථෙති. **සාධාරණෙති** දස්සනපහාතබ්බාදිනාමවසෙන වා පුථුජ්ජනසොතාපන්නාදිවත්ථුවසෙන වා සාධාරණෙ, අවිසිට්ඨෙ සමානෙති අත්ථො. වුත්තවිපරියායෙන අසාධාරණා වෙදිතබ්බා. **ඤෙය්‍යො විභත්තීති** යථාවුත්තධම්මාදීනං[5] විභජනො අයං හාරො විභත්තීති ඤාතබ්බොති අත්ථො. තස්මා සංකිලෙසධම්මෙ වොදානධම්මෙ ච සාධාරණාසාධාරණතො පදට්ඨානතො භූමිතො ච විභජනලක්ඛණො **විභත්තිහාරොති** දට්ඨබ්බං.

නිද්දිට්ඨෙති කථිතෙ. සුත්තෙ ආගතෙ සංවණ්ණිතෙ වා. **භාවිතොති** යථා උප්පන්නසදිසා උප්පන්නාති වුච්චන්ති, එවං භාවිතසදිසෙ. භාවෙතබ්බොති අත්ථො. **පහීනොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පරිවත්තති පටිපක්ඛෙති** වුත්තානං ධම්මානං යෙ පටිපක්ඛා තෙසං වසෙන පරිවත්තෙන්තීති[6] අත්ථො. එවං නිද්දිට්ඨානං ධම්මානං පටිපක්ඛතො පරිවත්තනලක්ඛණො **පරිවත්තනො හාරොති** වෙදිතබ්බො.

විවිධානි එකස්මිං යෙව **අත්ථෙ** වචනානි–විවචනානි, විවචනානි එව=**වෙවචනානි**. පරියායසද්දාති අත්ථො. තානි වෙවචනානි. **බහූනීති** අනෙකානි. **තු**සද්දො අවධාරණෙ. තෙන බහූ එව පරියායසද්දා වෙවචනහාරයොජනායං කථෙතබ්බා, න කතිපයාති දස්සෙති.

---

1. ම. III. විරියාරම්භ.
2. සී. I & II. ආවත්තෙති නාම.
3. සී. I & II. ආවත්තො.
4. ම. III. පතිට්ඨිතෙ.
5. ම. III. ධම්මානං.
6. සී. I & II. පරිවත්තතීති.

ඝුණෙන බුත්තානීති නවවිධසුත්තන්තසඞ්ඛාතෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ භාසිතානි. එත්ථාපි **තු**සද්දස්ස අත්ථො ආනෙත්වා යොජෙතබ්බො. නතු පාළියං ආගතානි යෙව වෙවචනානි ගහෙතබ්බානීති වුත්තං හොති. **එකධම්මස්සා**ති එකස්ස පදත්ථස්ස. **යො ජානාති සුත්තවිදූ**ති යථා සප්පිස්ස ජානාහීති වුත්තෙ සප්පිනා විචාරෙහි සප්පිං දෙහි දෙථාති වා ආණාපෙතීති අත්ථො, එවං යො සුත්තකොවිදො ධම්මකථිකො එකස්ස අත්ථස්ස බහූපි පරියායසද්දෙ විචාරෙති විභාවෙති යොජෙතීති අත්ථො. **වෙවචනො නාම සො හාරො**ති තස්ස අත්ථස්ස වුත්තප්පකාරපරියායසද්දයොජනාලක්ඛණො වෙවචනහාරො නාම. තස්මා එකස්මිං අත්ථෙ අනෙකපරියායසද්දයොජනා ලක්ඛණො **වෙවචනහාරො**ති වෙදිතබ්බං.

ධම්මන්ති ඛන්ධාදිධම්මං. **පඤ්ඤත්තීහී**ති පඤ්ඤපනෙහි පකාරෙහි ඤාපනෙහි අසඞ්කරතො වා ඨපනෙහි. **විවිධාහී**ති නික්ඛෙපප්පභවාදිවසෙන අනෙකවිධාහි. **සො ආකාරො**ති යො එකෙකස්සවත්ථුස්ස නික්ඛෙපප්පභවපඤ්ඤත්ති ආදිවසෙන අනෙකාහි පඤ්ඤත්තීහි පඤ්ඤපනාකාරො. **ඤෙය්‍යො පඤ්ඤත්ති නාම හාරො**ති පඤ්ඤත්ති හාරො නාමාති ඤාතබ්බො. තස්මා එකෙකස්ස ධම්මස්ස අනෙකාහි පඤ්ඤත්තීහි පඤ්ඤපෙතබ්බාකාරවිභාවනලක්ඛණො **පඤ්ඤත්ති හාරො**ති වෙදිතබ්බං.

පටිච්චුප්පාදෙති පටිච්චසමුප්පාදෙ. **ඉන්ද්‍රියඛන්ධා**ති ඉන්ද්‍රියානි ච ඛන්ධා ච. **ධාතුආයතනානී**ති ධාතුයො ච ආයතනානි ච. **එතෙහී**ති යො ද්වාදසපදිකො පච්චයාකාරො යානි ච බාවීසතින්ද්‍රියානි යෙ ච පඤ්චක්ඛන්ධා යා ච අට්ඨාරසධාතුයො යානි ච ද්වාදසායතනානි එතෙහි සුත්තෙන ආගතපදත්ථමුඛෙන නිද්ධාරියමානෙහි. **ඔතරතී**ති යො සංවණ්ණනානයො ඔගාහති, පටිච්චසමුප්පාදාදිකෙ අනුපවිසතීති අත්ථො. **ඔතරණො නාම සො හාරො**ති යො යථාවුත්තො සංවණ්ණනාවිසෙසො සො ඔතරණහාරො නාම. **චසද්දෙන** වෙත්ථ සුඤ්ඤතමුඛාදීනං ගාථායං අවුත්තානම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. එවං පටිච්චසමුප්පාදාදිමුඛෙහි සුත්තත්ථස්ස ඔතරණලක්ඛණො **ඔතරණො හාරො** නාමාති වෙදිතබ්බං.

විස්සජ්ජිතම්හීති බුද්ධාදීහි බ්‍යාකතෙ. **පඤ්හෙ**ති ඤාතුං ඉච්ඡිතෙ අත්ථෙ. **ගාථාය**න්ති ගාථාරුළ්හෙ. ඉදඤ්ච පුච්ඡන්තා යෙභුය්‍යෙන ගාථාබන්ධවසෙන පුච්ඡන්තීති කත්වා වුත්තං. **සමාරභතී**ති සා පන ගාථා යං අත්ථං ආරබ්භ අධිකිච්ච පුච්ඡිතා, තස්ස අත්ථස්ස. **සුද්ධාසුද්ධපරික්ඛා**ති පදං සොධිතං ආරම්භො න සොධිතො පදඤ්ච සොධිතං ආරම්භො ච සොධිතොති එවං පදාදීනං සොධිතාසොධිතභාවවිචාරො. **හාරො සො සොධනො නාමා**ති යථාවුත්තවිචාරො සොධනො හාරො නාම. එවං සුත්තෙන පදපදත්ථපඤ්හාරම්භානං සොධන ලක්ඛණො **සොධනො හාරො**ති වෙදිතබ්බං.

එකත්තතායාති එකස්ස භාවො **එකත්තං**. **එකත්තමෙව** එකත්තතා. තාය එකත්තතාය. එකසද්දො චෙත්ථ සමානසද්දපරියායො. තස්මා සාමඤ්ඤතායාති අත්ථො. විසිට්ඨා මත්තා විමත්තා. විමත්තා ව වෙමත්තං. තස්ස භාවො වෙමත්තතා. තාය වෙමත්තතාය. විසෙසෙනාති අත්ථො. **තෙ න විකප්පයිතබ්බාති** යෙ ධම්මා දුක්ඛං සමුදයොති ආදිනා සාමඤ්ඤෙන ජාති ජරා කාමතණ්හා භවතණ්හාති ආදිනා විසෙසෙන ච සුත්තෙන දෙසිතා, තෙ කිමෙත්ථ සාමඤ්ඤං? කො වා විසෙසොති? එවං සාමඤ්ඤවිසෙසවිකප්පනවසෙන න විකප්පයිතබ්බා. කස්මා? සාමඤ්ඤවිසෙසකප්පනාය වොහාරභාවෙන අනවට්ඨානතො කාලදිසාවිසෙසාදීනං විය අපෙක්ඛාසිද්ධිතො ච. යථා හි අජ්ජ හීයො[1] සෙවති වුච්චමානා කාලවිසෙසා අනවට්ඨිතසභාවා පුරිමා දිසා පච්ඡිමා දිසාති වුච්චමානා දිසාවිසෙසා ච. එවං සාමඤ්ඤවිසෙසාපි. තථා හි ඉදං දුක්ඛන්ති වුච්චමානං ජාතිආදිං අපෙක්ඛාය සාමඤ්ඤම්පි සමානං සච්චාපෙක්ඛාය විසෙසො හොති. එස නයො සමුදයාදීසුපි. **එසො හාරො අධිට්ඨානොති** එවං සුත්තාගතානං ධම්මානං අවිකප්පනවසෙන සාමඤ්ඤවිසෙසනිද්ධාරණලක්ඛණො **අධිට්ඨානො හාරො** නාමාති අත්ථො.

යෙ ධම්මාති යෙ අවිජ්ජාදිකා පච්චයධම්මා. **යං ධම්මන්ති** යං සඞ්ඛාරාදිකං පච්චයුප්පන්නධම්මං. **ජනයන්තීති** නිබ්බත්තෙන්ති. **පච්චයාති** සහජාතපච්චයභාවෙන. **පරම්පරතොති** පරම්පරපච්චයභාවෙන. අනුරූපසන්තානඝටනවසෙන පච්චයො හුත්වාති අත්ථො. උපනිස්සයකොටි හි ඉධාධිප්පෙතා. පුරිමස්මිං අවසිට්ඨා පච්චයභාවො. **හෙතුමවකඩ්ඪිත්වාති** තං යථාවුත්තපච්චයසඞ්ඛාතං ජනකාදිභෙදභින්නං හෙතුං ආකඩ්ඪිත්වා සුත්තතො නිද්ධාරෙත්වා යො සංවණ්ණනාසඞ්ඛාතො, **එසො හාරො පරික්ඛාරොති** එවං සුත්තෙන ආගතධම්මානං පරික්ඛාරසඞ්ඛාතෙ හෙතුපච්චයෙ නිද්ධාරෙත්වා සංවණ්ණනාලක්ඛණො **පරික්ඛාරො හාරොති** අත්ථො.

යෙ ධම්මාති යෙ සීලාදිධම්මා. **යං මූලාති** යෙසං සමාධිආදීනං මූලභූතා. **තෙ** තෙසං සමාධිආදීනං පදට්ඨානභාවෙන **සමාරොපයිතබ්බාති** සම්බන්ධො. **යෙ චෙකට්ඨා පකාසිතා මුනිනාති** යෙ ච රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති සෙක්ඛඵල කාමධාතුසමතික්කමනාදිසද්දා අනාගාමිඵලත්ථතාය එකත්ථා බුද්ධමුනිනා පරිදීපිතා. තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනභාවෙන සමාරොපයිතබ්බාති සම්බන්ධො. සමාරොපනඤ්චෙත්ථ සුත්තෙන යථාරුතවසෙන නිද්ධාරණවසෙන වා ගය්හමානස්ස සික්ඛත්තයසඞ්ඛාතස්ස සීලාදික්ඛන්ධත්තයස්ස පරියායන්තරවිභාවනමුඛෙන භාවනාපාරිපූරිකථනං. භාවනාපාරිපූරී ච පහාතබ්බස්ස පහානෙනාති පහානසමාරොපනාපි අත්ථතො දස්සිතා

---

1. ම. III. හියො.

එව හොති. **එස සමාරොපනො හාරො**ති එස සුත්තෙ ආගත ධම්මානං පදට්ඨානවෙවචනභාවනාපහානසමාරොපනවිචාරණලක්ඛණො **සමාරොපනො** නාම **හාරො**ති අත්ථො.

එවං ගාථාබන්ධවසෙන සොළසපි හාරෙ නිද්දිසිත්වා ඉදානි නයෙ නිද්දිසිතුං "තණ්හඤ්ච"ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **තණ්හඤ්ච අවිජ්ජම්පි චා**ති සුත්තෙ ආගතං අත්ථතො නිද්ධාරණවසෙන වා ගහිතං තණ්හං අවිජ්ජඤ්ච. **සො නෙතී**ති සම්බන්ධො. **සො** සංවණ්ණනාවිසෙසො තං **නෙති,** සංකිලෙසපක්ඛං පාපෙති, සංකිලෙසවසෙන සුත්තත්ථං යොජෙතීති අධිප්පායො. **සමථෙනා**ති සමාධිනා. **විපස්සනායා**ති පඤ්ඤාය. යො නෙති, වොදානපක්ඛං පාපෙති. තථා සුත්තත්ථං යොජෙතීති අධිප්පායො. **සච්චෙහි යොජයිත්වා**ති නයනතො ච තණ්හා ච අවිජ්ජා ච භවමූලකත්තා සමුදයසච්චං. අවසෙසා තෙභූමකා ධම්මා දුක්ඛසච්චං. සමථවිපස්සනා මග්ගසච්චං. තෙන පහාතබ්බා අසඞ්ඛතධාතු නිරොධසච්චන්ති එවං ඉමෙහි චතූහි සච්චෙහි යොජෙත්වා **අයං නයො නන්දියාවට්ටො**ති. යො තණ්හාවිජ්ජාහි සංකිලෙසපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස සමථවිපස්සනාහි වොදානපක්ඛස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො අයං නන්දියාවට්ටො නයො නාමාති අත්ථො. එත්ථ ච නයස්ස භූමි ගාථායං නයොති වුත්තා. තස්මා සංවණ්ණනාවිසෙසොති වුත්තං. නහි අත්ථනයො සංවණ්ණනා. චතුසච්චපටිවෙධස්ස අනුරූපො පුබ්බභාගෙ අනුගාහණනයො අත්ථනයො. තස්ස පන යා උග්ඝටිතඤ්ඤූ ආදීනං වසෙන තණ්හාදිමුඛෙන නයභූමිරචනා තත්ථ නයවොහාරො.

අකුසලෙහීති ද්වාදසචිත්තුප්පාදසඞ්ගහිතෙ සබ්බෙපි අකුසලෙ ධම්මෙ. **සමූලෙහී**ති අත්තනො මූලෙහි. ලොභදොසමොහෙහීති අත්ථො. **කුසලෙහී**ති සබ්බෙපි චතුභූමකෙ කුසලෙ ධම්මෙ. **කුසලමූලෙහී**ති කුසලෙහි අලොභාදිමූලෙහි **සො නෙති**. නයනතො ච කුසලාකුසලං මායාමරීචිආදයො විය අභූතං න හොතීති භූතං, පටඝටාදයො විය න සම්මුතිසච්චමත්තන්ති තථං, අකුසලස්ස ඉට්ඨවිපාකතාභාවතො කුසලස්ස ච අනිට්ඨවිපාකතාභාවතො විපාකෙ සති අවිසංවාදකත්තා අවිතථං නෙති. එවමෙතෙසං තිණ්ණම්පි පදානං කුසලාකුසලවිසෙසනතා දට්ඨබ්බා. අථවා අකුසලමූලෙහි අකුසලාති කුසලමූලෙහි ච කුසලාති නයනතො අයං නයො භූතං තථං **අවිතථං** නෙති. චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතීති අත්ථො. දුක්ඛාදීනි හි බාධකාදිභාවතො අඤ්ඤථාභාවාභාවෙන භූතානි සච්චසභාවත්තා තථානි. අවිසංවාදනතො අවිතථානි. වුත්තං හෙතං භගවතා: "චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානී"ති.[a] **තිපුක්ඛලං**[1] **නාම නයං ආහූ**ති යො අකුසලමූලෙහි

a. අඞ්ගුත්තර-චතුක්කනිපාත.

1. සී. I & II. තිපුග්ගලං.

සංකිලෙසපක්ඛස්ස කුසලමූලෙහි වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො තං තිපුක්ඛලං නයනන්ති වදන්තීති අත්ථො.

විපල්ලාසෙහීති අසුභෙ සුභන්ති ආදිනයප්පවත්තෙහි චතූහි විපල්ලාසෙහි. **කිලෙසෙ**ති කිලිස්සන්ති විබාධීයන්තීති[1] කිලෙසා, සංකිලිට්ඨධම්මා. සංකිලෙසපක්ඛන්ති අත්ථො. කෙචි **සංකිලෙසෙ**තිපි පඨන්ති. කිලෙසසහිතෙති අත්ථො. **ඉන්ද්‍රියෙහී**ති සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි. **සද්ධම්මෙ**ති පටිපත්තිපටිවෙධසද්ධම්මෙ. වොදානපක්ඛන්ති අත්ථො. **එතං නයන්ති** යො සුභසඤ්ඤාදීහි විපල්ලාසෙහි සකලස්ස සංකිලෙසපක්ඛස්ස සද්ධින්ද්‍රියාදීහි වොදානපක්ඛස්ස චතුසච්චයොජනවසෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො. එතං නයං **නයවිදූ** සද්ධම්මනයකොවිදා අත්ථනයකුසලා එව වා. **සීහවික්කීළිතං** නයන්ති වදන්තීති[2] අත්ථො.

වෙය්‍යාකරණෙසූති තස්ස තස්ස අත්ථනයස්ස යොජනත්ථං කතෙසු සුත්තස්ස අත්ථවිස්සජ්ජනෙසූති අත්ථො. තෙනෙවාහ: **තහිං තහින්ති**. **කුසලාකුසලා**ති වොදානියා සංකිලෙසිකා ච තස්ස තස්ස නයස්ස දිසාභූතධම්මා. **වුත්තා**ති සුත්තතො නිද්ධාරෙත්වා කථිතා. **මනසා වොලොකයතෙ**ති තෙ යථාවුත්තධම්මෙ **චිත්තෙනෙව** අයං පඨමා දිසා අයං දුතියා දිසාති ආදිනා තස්ස තස්ස නයස්ස දිසාභාවෙන උපපරික්ඛති. විචාරෙතීති අත්ථො. **ඔලොකයෙ තෙ අබ්භී**තිපි පාඨො. තත්ථ **තෙ**ති තෙ යථාවුත්තධම්මෙ. **අබ්භී**ති අබ්භන්තරං. චිත්තෙ එවාති අත්ථො. **තං ඛු දිසාලොචනං ආහූ**ති ඔලොකයතෙති එත්ථ යදෙතං ඔලොකනං තං දිසාලොචනං නාම නයං වදන්ති. ඛූති ච නිපාතො අවධාරණෙ. තෙන ඔලොකනමෙව අයං නයො. න කොචි අත්ථවිසෙසොති දස්සෙති.

ඔලොකෙත්වාති පඨමාදි දිසාභාවෙන උපපරික්ඛිත්වා. **දිසාලොචනෙනා**ති දිසාලොචනනයෙන කාරණභූතෙන. යෙන හි විදිතා තස්ස තස්ස අත්ථනයස්ස යොජනාය දිසා ඔලොකියන්ති සො විධි දිසාලොචනන්ති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **උක්ඛිපියා**ති උද්ධරිත්වා. දිසාභූතධම්මෙ සුත්තතො නිද්ධාරෙත්වාති අත්ථො. **උක්ඛිපිය යො සමානෙතී**තිපි පඨන්ති. තස්සත්ථො: යො තෙසං දිසාභූතධම්මානං සමානයනං කරොතීති. යන්ති වා ක්‍රියාපරාමසනං. **සමානෙතී**ති සමං සම්මා වා ආනෙති තස්ස තස්ස නයස්ස යොජනාවසෙන. කෙ පන ආනෙති? සබ්බෙ කුසලාකුසලෙ. තං තං නයදිසාභූතෙ. **අඞ්කුසො**ති සමානෙතීති එත්ථ යදෙතං තංතං නයදිසාභූතධම්මානං සමානයනං අයං **අඞ්කුසො** නාම නයොති අත්ථො. එතඤ්ච වයං වොහාරනයො කම්මනයොති ච වුච්චති.

---

1. සී. I & II. විබාධයන්ති. 2. සී. I & II. නයංවදන්තීති.

එවං හාරෙ නයෙ ච නිද්දිසිත්වා ඉදානි තෙසං යොජනක්කමං දස්සෙන්තො **සොළසහාරා පඨමන්ති** ආදිමාහ. තත්ථ පඨමං සොළස හාරා යොජෙතබ්බාති වචනසෙසො. හාරසංවණ්ණනා පඨමං කාතබ්බා බ්‍යඤ්ජනපරියෙසිභාවතොති අධිප්පායො. **දිසාලොචනතොති** දිසාලොචනෙන. අයමෙව වා පාඨො. **අඞ්කුසෙන** හීති **හි** සද්දො නිපාතමත්තං. සෙසං උත්තානමෙව.

ඉදානි යෙසං බ්‍යඤ්ජනපදානං අත්ථපදානඤ්ච වසෙන **ද්වාදස පදානි සුත්තන්ති** වුත්තං තානි පදානි නිද්දිසිතුං **අක්ඛරං පදන්ති** ආදිමාහ. තත්ථ අපරියොසිතෙ පදෙ වණ්ණා අක්ඛරං, පරියාය වසෙන අක්ඛරණතො අසඤ්චරණතො. න හි වණ්ණස්ස පරියායො විජ්ජති. අථ **වණ්ණාති** කෙනට්ඨෙන වණ්ණා? අත්ථසංවණ්ණනට්ඨෙන. වණ්ණා එව හි ඉත්තරඛණතාය අපරාපරභාවෙන පවත්තා පදාදිභාවෙන ගය්හමානා යථාසම්බන්ධං තං තං අත්ථං වදන්ති. එකක්ඛරං වා පදං අක්ඛරං. කෙචි පන මිනසා දෙසනාවාචාය අක්ඛරණතො අක්ඛරන්ති වදන්ති. **පදන්ති** පජ්ජති අත්ථො එතෙනාති පදං. තං නාමපදං ආඛ්‍යාතපදං උපසග්ගපදං නිපාතපදන්ති චතුබ්බිධං. තත්ථ එසො වෙදනා චිත්තන්ති එවමාදිකං සත්වප්පධානං[1] නාමපදං. ඵුසති වෙදයති[2] විජානාතීති එවමාදිකං ක්‍රියාපධානං[3] ආඛ්‍යාතපදං. ක්‍රියාවිසෙසසඞ්ගහණනිමිත්තං "ප" ඉති එවමාදිකං උපසග්ගපදං. ක්‍රියාය සත්වස්ස ච සරූපවිසෙසප්පකාසන හෙතුභූතං "එව"න්ති එවමාදිකං නිපාතපදං. **බ්‍යඤ්ජනන්ති** සඞ්ඛෙපතො වුත්තං පදාභිහිතං අත්ථං බ්‍යඤ්ජයතීති බ්‍යඤ්ජනං. වාක්‍යං. තං පන අත්ථතො පදසමුදායොති දට්ඨබ්බං. පදමත්තසවණෙපි හි අධිකාරාදිවසෙන ලබ්භමානෙහි පදන්තරෙහි අනුසන්ධානං කත්වාව අත්ථසම්පටිපත්ති හොතීති වාක්‍යමෙව අත්ථං බ්‍යඤ්ජයති. **නිරුත්තීති** ආකාරාභිහිතං නිබ්බචනං නිරුත්ති. **නිද්දෙසොති** නිබ්බචන විත්ථාරො නිරවසෙසදෙසනත්තා නිද්දෙසො. පදෙහි වාක්‍යස්ස විභාගො ආකාරො. යදි එවං පදතො ආකාරස්ස කො විසෙසොති? අපරියොසිතෙ වාක්‍යෙ අවිභජ්ජමානෙ වා තදවයවො පදං. උච්චාරණවසෙන පරියොසිතෙ වාක්‍යෙ විභජ්ජමානෙ වා තදවයවො ආකාරොති අයමෙතෙසං විසෙසො. ඡට්ඨං වචනං ඡට්ඨවචනං. ආකාරො ඡට්ඨවචනං එතස්සාති **ආකාරඡට්ඨවචනං**. බ්‍යඤ්ජනපදං. එත්ථ ච බ්‍යඤ්ජනන්ති ඉමස්ස පදස්ස අනන්තරං වත්තබ්බං ආකාර පදං නිද්දෙසපදානන්තරං වදන්තෙන ආකාරඡට්ඨවචනන්ති වුත්තං. පදානුපුබ්බතං[4] පන ඉච්ඡන්තෙහි[5] තං බ්‍යඤ්ජනපදානන්තරමෙව කාතබ්බං. තථා හි වක්ඛති. "අපරිමාණා බ්‍යඤ්ජනා අපරිමාණා

1. ම. III. සත්වපධානං.
2. සී. I & II. ඵස්සතිවෙදියති.
3. ම. III. ක්‍රියාපධානං.
4. ම. III. පුබ්බිකා.
5. ම. III. ඉවෙජ්ජන්තෙහි.

ආකාරා"ති. "බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරති ආකාරෙහි විභජතී"ති ච. කෙචි පන **ආකාරපදබ්‍යඤ්ජනනිරුත්තියො ච නිද්දෙසොති** පඨන්ති. **එත්තාවට**[1] **බ්‍යඤ්ජනං සබ්බන්ති** යානිමානි අක්ඛරාදීනි නිද්දිට්ඨානි එත්තකමෙව සබ්බං බ්‍යඤ්ජනං. එතෙහි අසඞ්ගහිතං බ්‍යඤ්ජනං නාම නත්ථීති අත්ථො.

සඞ්කාසනාති සංඛිත්තෙන කාසනා. **පකාසනාති** පඨමං කාසනා. කාසීයති දීපියතීති අත්ථො, ඉමිනා හි අත්ථපදවසෙන අක්ඛරපදෙහි විභාවියමානො අත්ථාකාරො ගහිතො. යස්මා අක්ඛරෙහි සුය්‍යමානෙහි සුණන්තානං විසෙසාධානස්ස කතත්තා පදපරියොසානෙ පදත්ථසම්පටිපත්ති හොති. තථා හි වක්ඛති: "තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙති පදෙහි පකාසෙතී"ති "අක්ඛරෙහි ච පදෙහි ච උග්ඝාටෙතී"ති ච. **විවරණාති** විත්ථාරණා. විභජනාව උත්තානීකම්මඤ්ච පඤ්ඤත්තිච විභජනුත්තානීකම්මපඤ්ඤත්ති. තත්ථ **විභජනාති** විභාගකරණං. උභයෙනාපි නිද්දිසනමාහ. ඉධ පුරිමනයෙනෙව බ්‍යඤ්ජනාකාරෙහි නිද්දිසියමානො අත්ථාකාරො දස්සිතොති දට්ඨබ්බං. **උත්තානිකම්මං** පාකටකරණං. පකාරෙහි ඤාපනං **පඤ්ඤත්ති** චයෙනාපි පටිනිද්දිසනං කථෙති. එත්ථාපි නිරුත්තිනිද්දෙසසඞ්ඛාතෙහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි නිද්දිසියමානො[2] අත්ථාකාරො වුත්තො. යො පටිනිද්දිසීයතීති වුච්චති. **එතෙහීති** එතෙහි එව සඞ්කාසනාදිවිනිමුත්තස්ස දෙසනාත්ථස්ස අභාවතො. **අත්ථොති** සුත්තත්ථො. **කම්මන්ති** උග්ඝටනාදිකම්මං. සුත්තත්ථෙන හි දෙසනාය පවත්තියමානෙන උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිවෙනෙය්‍යානං චිත්තසන්තානස්ස පබොධනක්‍රියානිබ්බත්ති. සො ච සුත්තත්ථො සඞ්කාසනාදිආකාරොති. තෙන වුත්තං: "අත්ථො කම්මඤ්ච නිද්දිට්ඨ"න්ති.

තීණීති ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තං. තයොති වුත්තං හොති. **නවහි පදෙහීති** නවහි කොට්ඨාසෙහි. **අත්ථො සමායුත්තොති** අත්ථො සම්මා යුත්තො. න විනා වත්තති. සබ්බස්ස හි බුද්ධවචනස්ස චතුසච්චපකාසනතො අත්ථනයානඤ්ච චතුසච්චයොජනවසෙන පවත්තනතො සබ්බො පාළිඅත්ථො අත්ථනයත්තයසඞ්ගහිතො සඞ්කාසනාදිආකාරවිසෙසවුත්තිචාති.

ඉදානි යථානිද්දිට්ඨෙ දෙසනාහාරාදිකෙ නෙත්තිප්පකරණස්ස පදත්ථෙ සුඛග්ගහණත්ථං ගණනවසෙන පරිච්ඡින්දිත්වා දස්සෙන්තො **අට්ඨසාති** ආදිමාහ. තත්ථ **චතුබ්බීසාති** සොළසහාරා ඡ බ්‍යඤ්ජනපදානි චෙ කම්මනයාති එවං චතුබ්බීස. **උභයන්ති** ඡඅත්ථපදානි තයො අත්ථනයාති ඉදං නවවිධං යථාවුත්තං චතුබ්බීසවිධඤ්චාති එතං උභයං. **සඞ්කලයිත්වාති** සම්පිණ්ඩෙත්වා. **සඞ්ඛපයතොතිපි** පාඨො. එකතො කරොන්තස්සාති අත්ථො. **එත්තිකාති** එත්තප්පමාණා. ඉතො විනිමුත්තො කොචි නෙත්තිපදත්ථො නත්ථීති අත්ථො.

1. සී. I & II. එතාව.   2. සී. I & II. පකාසියමානො.

එවං තෙත්තිංසපදත්ථාය නෙත්තියා සුත්තස්ස අත්ථපරියෙසනාය යො **සොළසහාරා පඨම**න්ති නයෙහි පඨමං හාරා සංවණ්ණෙතබ්බාති හාරනයානං සංවණ්ණනක්කමො දස්සිතො ස්වායං හාරනයානං දෙසනාක්කමෙනෙව සිද්ධො. එවං සිද්ධෙ සති අයමාරම්භො[1] ඉමමත්ථං දීපෙති: සබ්බෙපිමෙ හාරා නයා ච ඉමිනා දස්සිතක්කමෙනෙව සුත්තෙසු සංවණ්ණනාවසෙන යොජෙතබ්බා න උප්පටිපාටියාති. කිම්පනෙත්ථ කාරණං යදෙතෙ හාරා නයා ච ඉමිනාව කමෙන දෙසිතාති? යදිපි නායමනුයොගො කත්ථචි අනුක්කමෙ නිවිසති, අපි ච ධම්මදෙසනාය නිස්සයඵලතදුපායසරීරභූතානං අස්සාදාදීනං විභාවනසභාවත්තා පකතියා සබ්බසුත්තානුරූපාති[2] සුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවතො පරෙසඤ්ච සංවණ්ණනාවිසෙසානං විචයහාරාදීනං පතිට්ඨාභාවතො පඨමං දෙසනාහාරෙ දස්සිතො.

පදපුච්ඡාවිස්සජ්ජනපුබ්බාපරානුගීතීහි සද්ධිං දෙසනාහාරපදත්ථානං පවිචයසභාවතාය තස්ස අනන්තරං විචයො. තථා හි වක්ඛති: **පදං විචිනති**–පෙ–**ආණත්තිං විචිනති අනුගීතිං විචිනතී**ති.

විචයෙන හාරෙන පවිචිතානං අත්ථානං යුත්තායුත්තිවිචාරණා යුත්තාති යුත්තිවිචාරණභාවතො විචයානන්තරං යුත්තිහාරො වුත්තො. තථා හි වක්ඛති:[3] **විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බ**න්ති.

යුත්තායුත්තානං යෙව අත්ථානං උපපත්තිඅනුරූපං කාරණපරම්පරාය නිද්ධාරණලක්ඛණං පදට්ඨානචින්තනං කාතබ්බන්ති යුත්තිහාරානන්තරං පදට්ඨානහාරො දස්සිතො. තථා හි වක්ඛති: **යො කොචි උපනිස්සයො යො කොචි පච්චයො ච සබ්බො සො පදට්ඨාන**න්ති.

යුත්තායුත්තානං කාරණපරම්පරාය පරිග්ගහිතසභාවානං යෙව ච ධම්මානං අවුත්තානම්පි එකලක්ඛණතාය ගහණං කාතබ්බන්ති දස්සනත්ථං පදට්ඨානානන්තරං ලක්ඛණො හාරො වුත්තො. තථා හි ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගෙ **අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා**ති ආදිනා පටිච්චසමුප්පාදං දස්සෙත්වා **එවං යෙ ච ධම්මා එකලක්ඛණා**ති ආදිවුත්තං.

අත්ථතො නිද්ධාරිතානම්පි ධම්මානං නිබ්බචනාදීනි වත්තබ්බානි. න සුත්තෙ සරූපතො ආගතානමෙවාති දස්සනත්ථං ලක්ඛණානන්තරං චතුබ්යූහො වුත්තො. එවං හි නිරවසෙසතො අත්ථාවබොධො හොති. එවඤ්ච කත්වා "යදා හි භික්ඛු අත්ථස්ස ච නාමං ජානාති ධම්මස්ස ච නාමං ජානාති තත්ථ තත්ථ තං තං අභිනිරොපෙතී"ති අනවසෙසපරියාදානං වක්ඛති. තථා "පුනප්පුනං

1. ම. III. අයංආරම්භො. 2. සී. I. සබ්බසුත්තානුගීති.
3. සී I & II. තෙනෙවාහ.

ගබ්භමුපෙතී"ති[a] එත්ථ "යෙ ජරාමරණෙන අට්ටීයිතු[1]කාමා භවිස්සන්ති නෙ භවිස්සන්ති භොජනෙ ච මත්තඤ්ඤුනො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරා"ති ආදිනා සම්මාපටිපත්තිං අධිප්පායභාවෙන වක්ඛති.

නිබ්බචනාධිප්පායනිදානවචනෙහි සද්ධිං සුත්තෙ පදත්ථානං සුත්තන්තරසංසන්දනසඞ්ඛාතෙ පුබ්බාපරවිචාරෙ දස්සිතෙ තෙසං සභාගවිසභාගධම්මන්තරාවට්ටනං සුඛෙන සක්කා දස්සෙතුන්ති චතුබ්‍යූහානන්තරං ආවට්ටො[2] වුත්තො. තෙනෙවහි "ආරභථ[3] නික්කමථා"ති[b] ගාථායං ආරම්භනික්කමණබුද්ධසාසනයොගද්ධුනනෙහි විරියසමාධි[4] පඤ්ඤින්ද්‍රියානි නිද්ධාරෙත්වා තදනුයොගස්ස මූලං පමාදොති සුත්තන්තරෙ දස්සිතො පමාදො ආවට්ටිතො.

සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනෙ නියොජිතෙ සාධාරණාසාධාරණවසෙන සංකිලෙසවොදානධම්මානං පදට්ඨානතො භූමිතො ච විභාගො සක්කා සුඛෙන යොජෙතුන්ති ආවට්ටානන්තරං විභත්තිහාරො වුත්තො. යතො විභත්තිහාරවිභඞ්ගෙ "කතමෙ ධම්මා සාධාරණා? ද්වෙ ධම්මා සාධාරණා නාමසාධාරණා වත්ථුසාධාරණා චා"ති ආරභිත්වා "මිච්ඡත්තනියතානං සත්තානං අනියතානඤ්ච දස්සනෙන පහාතබ්බා කිලෙසා සාධාරණා පුථුජ්ජනස්ස සොතාපන්නස්ස ච කාමරාගබ්‍යාපාදා සාධාරණා"ති ආදිනා සභාගවිසභාග පරියාය වසෙනෙව ධම්මෙ විභජිස්සති.

සාවජ්ජානවජ්ජධම්මානං සප්පටිභාගාභාවතො තෙසං විභාගෙ කතෙ සුත්තාගතෙ ධම්මෙ අකසිරෙන පටිපක්ඛතො පරිවත්තෙතුං සක්කාති විභත්තිඅනන්තරං පරිවත්තනහාරො වුත්තො. තථා හි: "සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොතී"ති පටිවිභත්තසභාවෙ එව ධම්මෙ පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගෙ උදාහරිස්සති.

පටිපක්ඛතො පරිවත්තිතාපි[5] ධම්මා පරියායවචනෙහි බොධෙතබ්බා න සුත්තෙ ආගතායෙවාති දස්සනත්ථං පරිවත්තනානන්තරං වෙවචනහාරො වුත්තො.

එවං තෙ ධම්මා පරියායසද්දතොපි විභාවිතා හොන්තීති පරියායතො පකාසිතානං ධම්මානං පභෙදතො පඤ්ඤත්තිවසෙන විභජනං[6] සුඛෙන සක්කා ඤාතුන්ති වෙවචනහාරානන්තරං පඤ්ඤත්තිහාරො වුත්තො. තථා හි සුත්තෙ ආගතධම්මානං පරියාය පඤ්ඤත්තිවිභාගං සුබොධඤ්ච[7] පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගෙ වක්ඛති.

---

a සංයුත්තනිකාය–බ්‍රාහ්මණසංයුත්ත–උපාසකවග්ග.

b සංයුත්තනිකාය–බ්‍රහ්මසංයුත්තක–පඨමවග්ග.

1. ම. III. අට්ටසිතුං.
2. සී. I & II. ආවත්තො.
3. ම. III. ආරම්භථ..
4. ම. III. විරියසමාධී.
5. ම. III. පටිවත්තිතාපි.
6. සී. I & II. විභාවනං.
7. ම. III. සුබොධනඤ්ච.

පහවපරිඤ්ඤදිපඤ්ඤත්තිවිභාගමුඛෙන පටිච්චසමුප්පාදසච්චාදිධම්මවිභාගෙ කතෙ සුත්තෙ ආගතධම්මානං පටිච්චසමුප්පාදදි මුඛෙන අවධාරණං සක්කා දස්සෙතුන්ති පඤ්ඤත්තිඅනන්තරං ඔතරණො හාරො වුත්තො. තථා හි: උද්ධංඅධොති ගාථං උද්දිසිත්වා විප්පමුත්තොති පදෙන අසෙක්ඛං විජ්ජං නිද්ධාරෙත්වා විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධොති ආදිනා පටිච්චසමුප්පාදං උදාහරිස්සති.

ධාතායතනාදිසු[1] ඔතාරිතානං සුත්තපදත්ථානං පුච්ඡාරම්භවිසොධනං සක්කා සුඛෙන සම්පාදෙතුන්ති ඔතරණානන්තරං සොධනො හාරො වුත්තො. තථා හි වක්ඛති: "යත්ථ එවං සුද්ධො ආරම්භො හොති සො පඤ්හො විස්සජ්ජිතො හොතී"ති[2] ආදි.

විසොධිතෙසු සුත්තපදපදත්ථෙසු තත්ථ ලබ්භමානසාමඤ්ඤවිසෙසභාවො සුකරො හොතීති දස්සෙතුං සොධනානන්තරං අධිට්ඨානො හාරො දස්සිතො. සොධනො හි අධිට්ඨානස්ස බහූපකාරො. තතො එව හි "යථායථා වා පන පුච්ඡති යදි එකත්තතාය යදි වෙමත්තතාය තථා තථා විස්සජ්ජිතබ්බ"න්ති වක්ඛති.

සාමඤ්ඤවිසෙසභූතෙසු සාධාරණාසාධාරණෙසු පවෙදිතෙසු පරික්ඛාරසඞ්ඛාතස්ස සාධාරණාසාධාරණරූපස්ස පච්චයහෙතුරාසිස්ස පභෙදෙ සුවිඤ්ඤෙය්‍යොති අධිට්ඨානානන්තරං පරික්ඛාරො වුත්තො. තථා හි වක්ඛති "අසාධාරණලක්ඛණො හෙතු, සාධාරණලක්ඛණො පච්චයො. යථා කිං භවෙ? යථා අඞ්කුරස්ස නිබ්බත්තියා බීජං අසාධාරණං, පථවී[3] ආපො ච සාධාරණා"ති ආදි.

අසාධාරණෙ සාධාරණෙ ච කාරණෙ දස්සිතෙ තස්ස අත්තනො ඵලෙසු කාරණාකාරෙ තෙසං හෙතුඵලානං පභෙදතො දෙසනාකාරෙ භාවෙතබ්බපහාතබ්බධම්මානං භාවනාපහානානි ච නිද්ධාරෙත්වා වුච්චමානානි සම්මා සුත්තස්ස අත්ථං තථත්තාවබොධාය සංවත්තන්තීති පරික්ඛාරානන්තරං සමාරොපනො හාරො දස්සිතොති. ඉදං හාරානං අනුක්කමකාරණං.

නයානං පන වෙනෙය්‍යත්තයප්පයොජිතත්තා අත්ථනයත්තයූපදෙසස්ස තදනුක්කමෙනෙව නන්දියාවට්ටාදීනං තිණ්ණං අත්ථනයානං කමො වෙදිතබ්බො. උග්ඝටිතඤ්ඤූආදයො හි තයො වෙනෙය්‍යා නන්දියාවට්ටාදයො පයොජෙන්ති. තස්මා[4] තෙ උද්දෙසනිද්දෙසපටිනිද්දෙසා විය යථාක්කමං තෙසං උපකාරාය සංවත්තන්තීති. තථා හි තෙසං චත්තාරො ච අට්ඨ ච මූලපද නිද්දිට්ඨා. ඉතරස්ස පන නයද්වයස්ස අත්ථනයත්තයස්ස භූමියා ආලොචනං තස්ස තත්ථ සමානයනඤ්චාති ඉමිනා කාරණෙන උද්දෙසක්කමො වෙදිතබ්බො. න හි සක්කා අනොලොකෙත්වා සමානෙතුන්ති.

---

1. සී. I & II. ධාත්වායතනාදිසු
2. ම. III. හවතීති.
3. ම. III. පඨවී.
4. ම. III. යස්මා.

එතපරමතා ච හාරානං එත්තකෙහි පකාරවිසෙසෙහි අත්ථනයත්තයසහිතෙහි සුත්තස්ස අත්ථෙ නිද්ධාරියමානෙ වෙනෙය්‍යානං අලමනුත්තරාය පඤ්ඤාය භූමියා සමධිගමායාති වෙදිතබ්බා. දස්සනභූමිසච්ඡිකිරියත්ථා හි නෙත්තිප්පකරණදෙසනාති. අථ වා එතදන්තොගධත්තා සබ්බෙසං සුත්තස්ස සංවණ්ණනාවිසෙසානං එත්තාවතා හාරානං දට්ඨබ්බා. යත්තකා හි සුත්තස්ස සංවණ්ණනාවිසෙසා සබ්බෙ තෙ නෙත්තිඋපදෙසායත්තාති වුත්තොවායමත්ථො.

තථා හි යෙ කෙචි සුත්තස්ස සංවණ්ණනාපකාරා නිද්දිසියන්ති, සෙය්‍යථිදං? සුත්තස්ස සමුට්ඨානං වත්තබ්බං. අධිප්පායො විභාවෙතබ්බො. අනෙකධා පදත්ථො සංවණ්ණෙතබ්බො. විධි අනුවාදො ච වෙදිතබ්බො. විරොධො සමාධාතබ්බො. අනුසන්ධියා[1] අනුරූපං නිගමෙතබ්බන්ති. තථා සුත්තස්ස පයොජනං පිණ්ඩත්ථො පදත්ථො අනුසන්ධි චොදනා පරිහාරො ච අත්ථං වදන්තෙන වත්තබ්බාති. තථා උපොග්ඝාටපදවිග්ගහපදත්ථචාලනා[2] පච්චුපට්ඨානානි වත්තබ්බානීති.

තථා තිස්සො කථා එකනාළිකා චතුරස්සා නිසින්නවත්තිකා. තත්ථ පාළිං වත්වා එකෙකපදස්ස අත්ථකථනං එකනාළිකා නාම. පටිපක්ඛං දස්සෙත්වා පටිපක්ඛස්ස උපමං දස්සෙත්වා සපක්ඛං දස්සෙත්වා සපක්ඛස්ස උපමං දස්සෙත්වා කථනං චතුරස්සා නාම. විසභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානං ගන්ත්වා පුන සභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානගමනං නිසින්නවත්තිකා නාම. භෙදකථාය තත්වකථාය පරියායවචනෙහි ච සුත්තං සංවණ්ණෙතබ්බන්ති ච එවමාදයො. තෙසම්පි එත්ථෙව අවරොධො, යස්මා තෙ ඉධ කතිපයහාරසඞ්ගහිතාති.

නයානං පන යස්මා උග්ඝටිතඤ්ඤූආදයො තයො එව වෙනෙය්‍යා සච්චාභිසමයභාගිනො තදත්ථාය ච අත්ථනයදෙසනා, තස්මා සතිපි සංකිලෙසවොදානධම්මානං යථාවුත්තමූලපදභෙදතො වඩ්ඪෙත්වා විභජිතබ්බප්පකාරෙ තථා මූලපදානි අවඩ්ඪෙත්වා වෙනෙය්‍යත්තයවසෙනෙව එතපරමතා වුත්තා. නවසු නවසු එව හි මූලපදෙසු සබ්බෙසං සංකිලෙසවොදානධම්මානං අන්තොගධභාවතො න තානි වඩ්ඪෙතබ්බානි වෙනෙය්‍යත්තයාධිකාරතො න හාපෙතබ්බානීති නයානං එතපරමතා දට්ඨබ්බා.

කම්මනයානං පන ආලොචනසමානයනතො අඤ්ඤස්ස පකාරන්තරස්ස අසම්භවතො එතපරමතා. හෙත්වාදීති එත්ථ ආදිසද්දෙන ඵලභූමි උපනිසා සභාගවිසභාගලක්ඛණනයාදයො පරිග්ගහිතා.

තෙසු හෙතූති කාරණං. යො ධම්මොතිපි වුච්චති. සො පන පච්චයභාවෙන එකවිධො. කාරකො, සම්පාපකොති දුවිධො. පුන කාරකො ඤාපකො සම්පාපකොති තිවිධො. හෙතුහෙතු පච්චය

---

1. ම. III. අනුසන්ධිනා. 2. සී. I & II. පදත්ථපාලනා.

හෙතු උත්තමහෙතු සාධාරණහෙතූති චතුබ්බිධො. පච්චයධම්මො කුසලො අකුසලො සද්ධො අරියමග්ගොති පඤ්චවිධො. තථා සභාගහෙතු අසභාගහෙතු අජ්ඣත්තිකහෙතු බාහිරහෙතු ජනකහෙතු පරිග්ගාහකහෙතු සාධාරණහෙතු අසාධාරණහෙතු සමනන්තරහෙතු පරම්පරහෙතු සහජාතහෙතු අසහජාතහෙතු සාසවහෙතු අනාසවහෙතූති ආදිනා අනෙකවිධො චාති වෙදිතබ්බො.

ඵලම්පි පච්චයුප්පන්නභාවෙන එකවිධං. අධිගන්තබ්බතොපි සම්පාපකහෙතුවසෙන ඵලපරියායො ලබ්භතීති නිබ්බත්තෙතබ්බඅධිගන්තබ්බභාවතො දුවිධං. ඤාපෙතබ්බනිබ්බත්තෙතබ්බපත්තබ්බතො තිවිධං. පච්චයුප්පන්නවිපාකක්‍රියාවචනත්ථනිබ්බාණවසෙන පඤ්චවිධං. සභාගහෙතුනිබ්බත්තං අසභාගහෙතුනිබ්බත්තන්ති එවමාදිවසෙන අනෙකවිධඤ්චාති වෙදිතබ්බං. තථා ලොකියං ලොකුත්තරන්ති. තත්ථ ලොකුත්තරං චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි. ලොකියඵලං දුවිධං කායිකං මානසඤ්ච. තත්ථ කායිකං පඤ්චද්වාරිකං. අවසිට්ඨං මානසං. යඤ්ච තාය තාය සුත්තදෙසනාය සාධෙතබ්බං තදපි ඵලන්ති.

භූමීපි සාසවාභූමි අනාසවාභූමි සඞ්ඛතාභූමි අසඞ්ඛතාභූමි දස්සනභූමි භාවනාභූමි පුථුජ්ජනභූමි සෙක්ඛභූමි අසෙක්ඛභූමි සාවකභූමි පච්චෙකබුද්ධභූමි සම්මාසම්බුද්ධභූමි ඣානභූමි අසමාහිතභූමි පටිපජ්ජමානභූමි පටිපන්නභූමි පඨමාභූමි යාවචතුත්ථීභූමි කාමාවචරභූමි යාවලොකුත්තරභූමීති බහුවිධා. තත්ථ සාසවාභූමි පරිත්තමහග්ගතා ධම්මා. අනාසවාභූමි අප්පමාණධම්මා. සඞ්ඛතාභූමි නිබ්බාණවජ්ජා සබ්බෙ සභාවධම්මා. අසඞ්ඛතාභූමි අප්පච්චයා ධම්මා. දස්සනභූමි පඨමමග්ගඵලධම්මා. භාවනාභූමි අවසිට්ඨමග්ගඵලධම්මා. පුථුජ්ජනභූමි හීනමජ්ඣිමා ධම්මා. සෙක්ඛභූමි චත්තාරො අරියමග්ගධම්මා හෙට්ඨිමා ච තයො ඵලධම්මා. අසෙක්ඛභූමි අග්ගඵලධම්මා. සාවකපච්චෙකබුද්ධබුද්ධධම්මා සාවකාදිභූමියො. ඣානභූමි ඣානධම්මා. අසමාහිතභූමි ඣානවජ්ජිතා ධම්මා. පටිපජ්ජමානභූමි මග්ගධම්මා. පටිපන්නභූමි ඵලධම්මා. පඨමාදිභූමියො සහඵලෙන චත්තාරො මග්ගා අපරියාපන්නාධම්මා "පඨමාය භූමියා පත්තියා"ති ආදිවචනතො. කාමාවචරාදිභූමියො කාමාවචරාදි ධම්මා. යෙ ච ධම්මා තෙසං තෙසං හාරනයානං පතිට්ඨානභාවෙන සුත්තෙසු නිද්ධාරීයන්ති තෙපි භූමියොති විඤ්ඤාතබ්බා.

උපනිසාති බලවකාරණං. යො උපනිස්සයපච්චයොති වුච්චති. යඤ්ච සන්ධාය සුත්තෙ "දුක්ඛූපනිසා සද්ධා සද්ධූපනිසංසීල"න්ති යාව විමුත්තූපනිසං විමුත්තිඤාණදස්සනන්ති වුත්තං. අපිච උපනිසාති තස්මිං තස්මිං සමයෙ සිද්ධෙන හදයභූතං අබ්භන්තරං වුච්චති. ඉධාපි නෙත්තිහදයං, යං සම්මා පරිග්ගණ්හන්තා ධම්මකථිකා තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ ආගතධම්මමුඛෙන සබ්බහාරනයයොජනාය සමත්ථා

හොන්ති. කිම්පනෙතං නෙත්තිහදයං? යදිදං එතස්සෙව තෙත්තිංස විධස්ස පකරණපදත්ථසොළසස්ස අට්ඨවීසතිවිධපට්ඨානවිභඞ්ගසහිතස්ස විසයො සහනිමිත්තවිභාගෙන අසඞ්කරතො වවත්ථිතො. සෙය්‍යථීදං? දෙසනාහාරස්ස අස්සාදාදයො විසයො. තස්ස අස්සාදාදිවිභාවනලක්ඛණත්තා. තස්ස අස්සාදෙ සුඛං සොමනස්සන්ති එවමාදිවිභාගො. තස්ස නිමිත්තං ඉට්ඨාරම්මණාදි. අයඤ්ච අත්ථො දෙසනාහාරවිචයහාරනිද්දෙසවණ්ණනායං විත්ථාරතො පකාසිතො එව. සුත්තෙ ආගතධම්මස්ස සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනවිසයො ආවට්ටහාරෙ. තදුභයආවට්ටනලක්ඛණත්තා. සුත්තෙ ආගතධම්මානං පච්චනීකධම්මවිසයො පරිවත්තනහාරෙ පටිපක්ඛධම්මපරිවත්තනලක්ඛණත්තා. පදට්ඨානපරික්ඛාරෙසු ආසන්නකාරණං උපනිස්සයකාරණඤ්ච පදට්ඨානං. හෙතු පරික්ඛාරොති අයමෙතෙසං විසෙසො. සභාගවිසභාගධම්මා ච තෙසං තෙසං ධම්මානං අනුකූලපටිකූලධම්මා යථාක්කමං වෙදිතබ්බා යථා සම්මාදිට්ඨියා සම්මාසඞ්කප්පො සභාගො මිච්ඡාසඞ්කප්පො විසභාගොති. ඉමිනා නයෙන සබ්බං සභාගවිසභාගතො වෙදිතබ්බං.

ලක්ඛණන්ති සභාවො. සො හාරනයානං නිද්දෙසෙ විභාවිතො එව. යංපනෙතං හෙතුආදිවිසෙසවිනිමුත්තං හාරනයානං යොජනානිබන්ධනං සො නයො. යථාහ ලක්ඛණහාරෙ එවං යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා (තෙ කිච්චතොච වුත්තා*) කිච්චතො ච ලක්ඛණතො ච සාමඤ්ඤතො චාති ආදි. තථා විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බාති. තථා සොධනහාරාදීසු සුද්ධො ආරම්භො හොති සො පඤ්හො විස්සජ්ජිතො හොතීති[1] එවමාදි. එකත්තාදයොපි නයා ඉධ නයාති ගහෙතබ්බා.

එවං හෙතුඵලාදීනි උපධාරෙත්වා තෙසං වසෙන තත්ථ තත්ථ සුත්තෙ ලබ්භමානපදත්ථනිද්ධාරණමුඛෙන යථාලක්ඛණං එතෙ හාරනයා ච යොජෙතබ්බා. විසෙසතො පන පදට්ඨානපරික්ඛාරා හෙතුවසෙන. දෙසනා විචයචතුබ්‍යූහසමාරොපනා හෙතුඵලවසෙන. තථා වෙවචනපඤ්ඤත්තිඔතරණසොධනා ඵලවසෙනෙවාති කෙචි. විභත්ති හෙතුභූමිවසෙන. පරිවත්තනා විසභාගවසෙන. ආවට්ටො සභාගවිසභාගවසෙන. ලක්ඛණයුත්තිඅධිට්ඨානා නයවසෙන යොජෙතබ්බාති. එත්තාවතා ච යං වුත්තං.

සාමඤ්ඤතො විසෙසෙන පදත්ථො ලක්ඛණං කමො,
එත්තාවතා ච හෙත්වාදී වෙදිතබ්බාති[2] විඤ්ඤුනාති.

අයං ගාථා වුත්තත්ථා හොති.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

---

1. ම. III. භවතීති. 2. ම. III. වෙදිතබ්බාති.

* රෙඛාන්තරිතං නෙත්තිපාළියං නදිස්සති.

4.

එවං හාරුද්දෙසො සුඛග්ගහණත්ථං ගාථාබන්ධවසෙන සරූපතො නිද්දිසිත්වා ඉදානි තෙසු හාරෙ තාව පටිනිද්දෙසවසෙන විභජිතුං **තත්ථ කතමො දෙසනාහාරො?**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කතමො**ති කථෙතුකම්‍යතා පුච්ඡා. **දෙසනාහාරො**ති පුච්ඡිතබ්බධම්මනිද්දසනං. **කිඤ්චාපි** දෙසනාහාරො නිද්දෙසවාරෙ සරූපතො දස්සිතො. පටිනිද්දෙසස්ස පන විසයං[1] දස්සෙන්තො **අස්සාදාදීනවතා**ති ගාථං එකදෙසෙන පච්චාමසති. අයං දෙසනාහාරො පුබ්බාපරාපෙක්ඛො. තත්ථ පුබ්බාපෙක්ඛත්තෙන **කතමො දෙසනාහාරො?**ති පුච්ඡිත්වා **අස්සාදාදීනවතා**ති සරූපතො දස්සිතස්ස නිගමනං හොති. පරාපෙක්ඛත්තෙන පන **අයං දෙසනාහාරො කිං දෙසයතී?**ති දෙසනාකිරියාය කත්තුනිද්දෙසො හොති. තෙන දෙසනාහාරස්ස අන්වත්ථසඤ්ඤතං දස්සෙති. **දෙසයතී**ති සංවණ්ණෙති, විත්ථාරෙතීති අත්ථො. **ඉදානි** අනෙන දෙසෙතබ්බධම්මෙ සරූපතො දස්සෙන්තො අස්සාදන්ති ආදිමාහ: තං පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා උත්තානමෙව. තස්මා ඉතො පරම්පි අවුත්තමෙව වණ්ණයිස්සාම. කත්ථ පන ආගතෙ අස්සාදාදිකෙ අයං හාරො සංවණ්ණෙතීති අනුයොගං මනසි කත්වා දෙසනාහාරෙන සංවණ්ණෙතබ්බධම්මං දස්සෙන්තො **ධම්මං වො භික්ඛවෙ දෙසෙස්සාමී**ති ආදිකං සබ්බපරියත්තිධම්මසඞ්ගාහකං භගවතො ඡක්කදෙසනං එකදෙසෙන දස්සෙති.

තත්ථ **ධම්ම**න්ති අයං ධම්මසද්දො පරියත්තිසච්චසමාධිපඤ්ඤාපකතිපුඤ්ඤාපත්තිඤෙය්‍යාදීසු බහූසු අත්ථෙසු දිට්ඨප්පයොගො. තථා හි: "ඉධ භික්ඛු ධම්මං පරියාපුණාතී"ති a ආදීසු පරියත්තිධම්මෙ[2] දිස්සති. "දිට්ඨධම්මො පත්තධම්මො"ති b ආදීසු සච්චෙ. "එවං ධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු"න්ති c ආදීසු සමාධිම්හි. "සච්චං ධම්මො ධිති චාගො"ති d එවමාදීසු පඤ්ඤායං. "ජාතිධම්මානං භික්ඛවෙ සත්තාන"න්ති e එවමාදීසු පකතියං. 'ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරි"න්ති f එවමාදීසු[3] පුඤ්ඤෙ. "චත්තාරො පාරාජිකා ධම්මා"ති g එවමාදීසු[4] ආපත්තියං. "කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා"ති h ආදීසු ඤෙය්‍යෙ. ඉධ පන පරියත්තියං දට්ඨබ්බොති. **වො**ති පන අයං වො සද්දො "හන්දදානි භික්ඛවෙ පවාරයාමි වො"ති i එත්ථ උපයොගෙ ආගතො. "සන්ති පතිතානං වො භික්ඛවෙ වයං කරණීය"න්ති j ආදීසු කරණෙ. "යෙහි වො අරියා පරිසුද්ධකායකම්මන්තා"ති k ආදීසු පදපූරණෙ.

---

1. සී. I & II. පටිනිද්දෙසසෙවනයං.
2. සී. I & II. පරියත්තියං.
3. ම. III. ආදීසු.
4. සී. I & II. ආදීසු.

a. මජ්ඣිමනිකාය අලගද්දසුත්ත.
b මහාවග්ගපාළි.
c. දීඝනිකාය මහානිදානසුත්ත.
d. සංයුත්තනිකාය ආළවකසුත්ත.
e. දීඝනිකාය මහාසතිපට්ඨාන.
f. ධම්මපදට්ඨකථා.
g. භික්ඛුවිභඞ්ග.
h. ධම්මසඞ්ගණී.
i. මජ්ඣිමනිකාය.
j. මහාවග්ගපාළි.
k. මජ්ඣිමනිකාය භයභෙරවසුත්ත.

“ආරොචයාමි වො භික්ඛවෙ”ති a ආදීසු සම්පදානත්ථෙ. ඉධාපි සම්පදානත්ථෙ එවාති දට්ඨබ්බා. භික්ඛනසීලතාදිගුණයොගෙන භික්ඛු භින්නකිලෙසතාදිගුණයොගෙන වා. අථවා සංසාරෙ භයං ඉක්ඛන්තීති භික්ඛූ. **භික්ඛවෙති** තෙසං ආලපනං. තෙන තෙ ධම්මසවණෙ නියොජෙන්තො අත්තනො මුඛාභිමුඛං කරොති. **දෙසෙස්සාමීති** කථෙස්සාමි. තෙන නාහං ධම්මිස්සරතාය තුම්හෙ අඤ්ඤං කිඤ්චි කාරෙස්සාමි.[1] අනාවරණඤාණෙන සබ්බං ඤෙය්‍යධම්මං පච්චක්ඛකාරිතාය පන ධම්මං දෙසෙස්සාමීති ඉදානි පවත්තියමානං ධම්මදෙසනං පටිජානාති. “ආදිකල්‍යාණ”න්ති ආදීසු ආදිම්හි කල්‍යාණං ආදිකල්‍යාණං. ආදි කල්‍යාණමෙතස්සාතිවා **ආදිකල්‍යාණං**. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. තත්ථ සීලෙන **ආදිකල්‍යාණං**. සමාධිනා **මජ්ඣෙකල්‍යාණං**. පඤ්ඤාය **පරියොසානකල්‍යාණං**. බුද්ධසුබුද්ධතාය වා ආදිකල්‍යාණං. ධම්මසුධම්මතාය මජ්ඣෙකල්‍යාණං. සඞ්ඝසුප්පටිපත්තියා පරියොසානකල්‍යාණං. අථවා උග්ඝටිතඤ්ඤූවිනයනෙන ආදිකල්‍යාණං. විපඤ්චිතඤ්ඤූ[2]විනයනෙන මජ්ඣෙකල්‍යාණං. නෙය්‍යපුග්ගලවිනයනෙන පරියොසානකල්‍යාණං. අයමෙවත්ථො ඉධාධිප්පෙතො. අත්ථසම්පත්තියා **සාත්ථං**. බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ්ජනං**. සඞ්කාසනාදිඡඅත්ථපදසමායොගතො වා සාත්ථං. අක්ඛරාදිඡබ්‍යඤ්ජනපදසමායොගතො සබ්‍යඤ්ජනං. අයමෙවත්ථො ඉධාධිප්පෙතො. උපනෙතබ්බාභාවතො **එකන්ත** පරිපුණ්ණන්ති **කෙවලපරිපුණ්ණං**. අපනෙතබ්බාභාවතො **පරිසුද්ධං**. සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධපාරිපූරියා වා **පරිපුණ්ණං**. චතුරොඝනිත්ථරණාය පවත්තියා ලොකාමිසනිරපෙක්ඛතාය ච **පරිසුද්ධං**. බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං උත්තමං බ්‍රහ්මූනං වා සෙට්ඨානං අරියානං චරියං සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සාසනං **බ්‍රහ්මචරියං**. **පකාසයිස්සාමි** පරිදීපයිස්සාමීති අත්ථො.

එවං භගවතා දෙසිතො පකාසිතො ච සාසනධම්මො යෙසං අස්සාදදීනං දස්සනවසෙන පවත්තො, තෙ අස්සාදදයො දෙසනාහාරස්ස විසයභූතා යත්ථ යත්ථ පාළෙ සවිසෙසං වුත්තා තතො තතො නිද්ධාරෙත්වා උදාහරණවසෙන ඉධානෙත්වා දස්සෙතුං **තත්ථ කතමො අස්සාදො**?ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කාම**න්ති මනාපියරූපාදිං තෙභූමකධම්මසඞ්ඛාතං වත්ථුකාමං. **කාමයමානස්සාති** ඉච්ඡන්තස්ස. **තස්ස චෙ තං සමිජ්ඣතීති** තස්ස කාමයමානස්ස සත්තස්ස තං කාමසඞ්ඛාතං වත්ථු සමිජ්ඣති චෙ. සචෙ සො තං ලභතීති වුත්තං හොති. **අද්ධා පීතිමනො හොතීති** එකංසෙන තුට්ඨචිත්තො හොති. **ලද්ධාති** ලභිත්වා. **මච්චොති** සත්තො. **යදිච්ඡතීති** යං ඉච්ඡති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන නිද්දෙසෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. **අයං අස්සාදොති** යායං අධිප්පාය සමිජ්ඣනා ඉච්ඡිතලාභෙ පීතිමනතා සොමනස්සං අයං අස්සාදෙතබ්බතො අස්සාදො.

---

1. ම. III කාරෙයසාමි. 2. විපඤ්චිතඤ්ඤූති ච වොහරන්ති.

a. අඞ්ගුත්තරනිකාය අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්ත.

තස්ස චෙ කාමයානස්සාති[1] තස්ස පුග්ගලස්ස කාමෙ ඉච්ඡමානස්ස. කාමෙන වා යායමානස්ස. **ඡන්දජාතස්සාති** ජාතතණ්හස්ස. **ජන්තුනොති** සත්තස්ස. **තෙ කාමා පරිහායන්තීති** තෙ වත්ථුකාමා කෙනචි අන්තරායෙන විනස්සන්ති චෙ. **සල්ලවිද්ධොව රුප්පතීති** අථ අයොමයාදිනා සල්ලෙන විද්ධො විය පීළියතීති අත්ථො. **අයං ආදීනවොති** යායං කාමානං විපරිණාමඤ්ඤථාභාවා කාමයානස්ස සත්තස්ස රුප්පනා දොමනස්සුප්පත්ති අයං ආදීනවො.

යො කාමෙ පරිවජ්ජෙතීති යො භික්ඛු යථාවුත්තෙන කාමෙ තත්ථ ඡන්දරාගස්ස වික්ඛම්භනෙන වා සමුච්ඡෙදෙන වා සබ්බභාගෙන වජ්ජෙති. යථා කිං? **සප්පස්සෙව පදා සිරොති** යථා කොචි පුරිසො ජීවිතුකාමො කණ්හසප්පං පටිපථෙ පස්සිත්වා අත්තනො පාදෙන තස්ස සිරං පරිවජ්ජෙති. **සොඉමං**[2]**-පෙ-සමතිවත්තතීති** සො භික්ඛු සබ්බං ලොකං විසරිත්වා සිතත්තා ලොකෙ විසත්තිකාසඞ්ඛාතං ඉමං තණ්හං සතිමා හුත්වා සමතික්කමතීති. **ඉදං නිස්සරණන්ති** යදිදං විසත්තිකාසඞ්ඛාතාය තණ්හාය නිබ්බානාරම්මණෙන අරියමග්ගෙන සමතිවත්තනං ඉදං නිස්සරණං.

ඛෙත්තන්ති කෙදාරාදි ඛෙත්තං. **වත්ථුන්ති** ඝරවත්ථුආදිවත්ථුං. **හිරඤ්ඤං වාති** කහාපණසඞ්ඛාතං සුවණ්ණසඞ්ඛාතඤ්ච හිරඤ්ඤං. **වාසද්දො** විකප්පනත්ථො. සො සබ්බපදෙසු යොජෙතබ්බො. **ගවාස්සන්ති** ගාවො ච අස්සෙ ච වාති ගවාස්සං. **දාසපොරිසන්ති** දාසෙ ච පොරිසෙ වාති දාසපොරිසං. **ථියොති** ඉත්ථියො. **බන්ධූති** ඤාතී බන්ධවො. **පුථුකාමෙති** අඤ්ඤෙපි වා මනාපියරූපාදිකෙ බහූ කාමගුණෙ. **යො නරො අනුගිජ්ඣතීති** යො සත්තො අනු අනු අභිකඞ්ඛති පත්ථෙතීති අත්ථො. **අයං අස්සාදොති** යදිදං ඛෙත්තාදීනං අනුගිජ්ඣනං අයං අස්සාදොති වත්ථුකාමෙ එතෙනාති අස්සාදො.

අබලා නං බලීයන්තීති ඛෙත්තාදිභෙදෙ කාමෙ අනුගිජ්ඣන්තං තං පුග්ගලං කුසලෙහි පහාතබ්බත්තා අබලසඞ්ඛාතා කිලෙසා බලීයන්ති අභිභවන්ති. සද්ධාබලාදිවිරහෙන වා අබලං තං පුග්ගලං අබලා කිලෙසා බලීයන්ති. අබලත්තා අභිභවන්තීති අත්ථො. **මද්දන්තෙ නං පරිස්සයාති** එතං කාමගිද්ධං කාමෙ පරියෙසන්තං රක්ඛන්තඤ්ච සීහාදයො[3] ච පාකටපරිස්සයා කායදුච්චරිතාදයො ච අපාකටපරිස්සයා මද්දන්ති. **තතො නං-පෙ-දකන්ති** තතො තෙහි පාකටාපාකටපරිස්සයෙහි අභිභූතං තං පුග්ගලං ජාතිආදිදුක්ඛං සමුද්දෙ භින්නනාවං උදකං විය අන්වෙති, අනුගච්ඡතීති අත්ථො. **අයං ආදීනවොති** ය්වායං තණ්හාදුච්චරිතසංකිලෙසහෙතුකො ජාතිආදිදුක්ඛානුබන්ධො අයං ආදීනවො.

1. සී. I & II. කාමයමානස්සාති. 2. ම. III. සොමං. 3. සී. I & II. පලිහාදයො,

තස්මාති යස්මා කාමගිද්ධස්ස වුත්තනයෙන දුක්ඛානුබන්ධො විජ්ජති තස්මා. **ජන්තූති** සත්තො. **සදා සතොති** පුබ්බරත්තාපරරත්තං ජාගරියානුයොගෙන සතො හුත්වා. **කාමානි පරිවජ්ජයෙති** වික්ඛම්භනවසෙන සමුච්ඡෙදවසෙන ච රූපාදීසු වත්ථුකාමෙසු සබ්බප්පකාරං කිලෙසකාමං අනුප්පාදෙන්තො කාමානි පරිවජ්ජයෙ, පජහෙය්‍ය. **තෙ පහාය තරෙ ඔඝන්ති** එවං තෙ කාමෙ පහාය තප්පහාණකරඅරියමග්ගෙනෙව** චතුබ්බිධම්පි ඔඝං තරෙය්‍ය තරිතුං සක්කුණෙය්‍යාති අත්ථො. **නාවං සිත්වාව පාරගූති** යථා පුරිසො උදකග්ගහණෙන ගරුභාරං නාවං උදකං බහි සිඤ්චිත්වා ලහුකාය නාවාය අප්පකසිරෙනෙව පාරගූ භවෙය්‍ය පාරං ගච්ඡෙය්‍ය, එවමෙව අත්තභාවනාවං කිලෙසූදකගරුකං සිඤ්චිත්වා ලහුකෙන අත්තභාවෙන පාරගූ භවෙය්‍ය, පාරං නිබ්බානං අරහත්තප්පත්තියා ගච්ඡෙය්‍ය අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානෙනාති අත්ථො. **ඉදං නිස්සරණන්ති** යං කාමප්පහානමුඛෙන චතුරොඝං තරිත්වා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා නිබ්බානං ඉදං සබ්බසඞ්ඛතනිස්සරණතො නිස්සරණන්ති.

ධම්මොති දානාදිපුඤ්ඤධම්මො. **හවෙති** නිපාතමත්තං. **රක්ඛති ධම්මචාරින්ති** යො තං ධම්මං අප්පමත්තො චරති තං ධම්මචාරිං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකභෙදෙන දුවිධතොපි අනත්ථතො රක්ඛති, පාලෙති. **ඡත්තං මහන්තං යථවස්සකාලෙති** වස්සකාලෙ දෙවෙ වස්සන්තෙ යථා මහන්තං ඡත්තං කුසලෙන පුරිසෙන ධාරිතං තං වස්සතෙමනතො රක්ඛති. තත්ථ යථා තං ඡත්තං අප්පමත්තො හුත්වා අත්තනා තං රක්ඛන්තං ඡාදෙන්තඤ්ච වස්සාදිතො රක්ඛති, එවං ධම්මොපි අත්තසම්මාපණිධානෙන අප්පමත්තො හුත්වා ධම්මචරියාය අත්තනා තං රක්ඛන්තංයෙව රක්ඛතීති අධිප්පායො. **එසා–**පෙ**–චාරීති** එතෙන වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කරෙති. තං **සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.** **ඉදං ඵලන්ති** දිට්ඨධම්මිකෙහි සම්පරායිකෙහි ච අනත්ථෙහි යදිදං ධම්මස්ස රක්ඛණං වුත්තං රක්ඛාවසානස්ස ච අබ්භුදයස්ස නිප්ඵාදනං ඉදං නිස්සරණං අනාමසිත්වා දෙසනාය නිබ්බත්තෙතබ්බතාය ඵලන්ති.

සබ්බෙ ධම්මාති සබ්බෙ සඞ්ඛතා ධම්මා. **අනත්තාති** නත්ථි එතෙසං අත්තා කාරකවෙදකසභාවො සයං වා න අත්තාති අනත්තාති. **ඉතීති** එවං. **යදා පඤ්ඤාය පස්සතීති** යස්මිං කාලෙ විපස්සනං උස්සුක්කාපෙන්තො අනත්තානුපස්සනාසඞ්ඛාතාය පඤ්ඤාය පස්සති. **අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙති** අථ අනත්තානුපස්සනාය පුබ්බෙ එව අනිච්චතාදුක්ඛතානං සුපරිදිට්ඨත්තා නිබ්බිදානුපස්සනාවසෙන විපස්සනාගොචරභූතෙ පඤ්චක්ඛන්ධදුක්ඛෙ නිබ්බින්දති, **නිබ්බෙදං** ආපජ්ජති. **එස මග්ගො විසුද්ධියාති** යා වුත්තලක්ඛණා නිබ්බිදානු

** ඉමෙහි පුප්ඵකෙහි අන්තරිතො භාගො සීහළපොත්ථකෙසු නදිස්සති.

පස්සනා සබ්බකිලෙසවිසුජ්ඣනතො විසුද්ධිසඞ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස අච්චන්තවිසුද්ධියා වා අමතධාතුයා මග්ගො උපායො. **අයං උපායොති** යදිදං අනත්තානුපස්සනාමුඛෙන සබ්බස්මිං වට්ටස්මිං නිබ්බින්දනං වුත්තං තං විසුද්ධියා අධිගමහෙතුභාවතො උපායො.

චක්ඛුමා-පෙ-පරිවජ්ජයෙති ඉමිස්සා ගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො. යථා චක්ඛුමා පුරිසො සරීරෙ වහන්තෙ විසමානි භූමිප්පදෙසානි චණ්ඩතාය වා විසමෙ හත්ථිආදයො පරිවජ්ජෙති, එවං ලොකෙ සප්පඤ්ඤො පුරිසො සප්පඤ්ඤතාය හිතාහිතං ජානන්තො පාපානි ලාමකානි දුච්චරිතානි පරිවජ්ජෙය්‍යාති. **අයං ආණත්තීති** යා අයං පාපානි පරිවජ්ජෙතබ්බානීති ධම්මරාජස්ස භගවතො ආණා අයං ආණත්තීති.

එවං විසුං විසුං සුත්තෙසු ආගතා ඵලූපායාණත්තියො උදාහරණභාවෙන දස්සෙත්වා ඉදානි තා එකතො ආගතා දස්සෙතුං **සුඤ්ඤතොති** ගාථමාහ. තත්ථ **සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු මොඝරාජාති ආණත්තීති** මොඝරාජ සබ්බම්පි සඞ්ඛාරලොකං අවසවත්තිතාසල්ලක්ඛණවසෙන වා තුච්ඡභාවසමනුපස්සනවසෙන වා සුඤ්ඤතො පස්සාති ඉදං ධම්මරාජස්ස වචනං විධානභාවතො ආණත්ති. සබ්බදා සතික්‍රියාය තං සුඤ්ඤතාදස්සනං සම්පජ්ජතීති **සදා සතොති උපායොති** වුත්තං. **අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්චාති** වීසතිවත්ථුකං සක්කායදස්සනං උද්ධරිත්වා සමුච්ඡින්දිත්වා. **එවං මච්චුතරො සියාති** ඉදං **ඵලන්ති** යං එවං වුත්තෙන විධිනා මච්චුතරණං මච්චුනො විසයාතික්කමනං තස්ස යං පුබ්බභාගපටිපදාපටිපජ්ජනං ඉදං දෙසනාය ඵලන්ති අත්ථො. යථා පන අස්සාදාදයො සුත්තෙ කත්ථචි සරූපතො කත්ථචි නිද්ධාරෙතබ්බතාය කත්ථචි විසුං විසුං කත්ථචි එකතො දස්සිතා න එවං ඵලාදයො. ඵලාදයො පන සබ්බත්ථ සුත්තෙ ගාථාසු වා එකතො දස්සෙතබ්බාති ඉමස්ස නයස්ස දස්සනත්ථං විසුං විසුං උදාහරිත්වාපි පුන "සුඤ්ඤතො ලොක"න්ති ආදිනා එකතො උදාහරණං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

එවං අස්සාදාදයො උදාහරණවසෙන සරූපතො දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ පුග්ගලවිභාගෙන දෙසනාවිභාගං දස්සෙතුං **තත්ථ භගවාති** ආදිවුත්තං. තත්ථ උග්ඝටිතං ඝටිතමත්තං උද්දිට්ඨමත්තං යස්ස නිද්දෙස පටිනිද්දෙසා න කතා තං ජානාතීති උග්ඝටිතඤ්ඤූ. උද්දෙසමත්තෙන සප්පභෙදං සවිත්ථාරමත්ථං පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො. උග්ඝටිතං වා උච්චලිතං උක්ඛිපිතන්ති අත්ථො. තං ජානාතීති උග්ඝටිතඤ්ඤූ. ධම්මො හි දෙසියමානො දෙසකතො දෙසනාභාජනං සඞ්කමන්තො විය හොති. තමෙස උච්චලිතමෙව ජානාතීති අත්ථො. චලිතමෙව වා උග්ඝටිතං. සස්සතාදිආකාරස්ස හි වෙනෙය්‍යානං ආසයස්ස බුද්ධාවෙණිකා ධම්මදෙසනා තඞ්ඛණපතිතා එව චලනාය හොති. තතො

පරම්පරානුවත්තියා. තත්ථායං උග්ඝටිතෙ චලිතමත්තෙයෙව ආසයෙ ධම්මං ජානාති අවබුජ්ඣතීති උග්ඝටිතඤ්ඤූ. තස්ස උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස නිස්සරණං දෙසෙති. තත්තකෙනෙව තස්ස අත්ථසිද්ධිතො. විපඤ්චිතං විත්ථාරිතං නිද්දිට්ඨං ජානාතීති විපඤ්චිතඤ්ඤූ. විපඤ්චිතං වා මන්දං සණ්හිකං ධම්මං ජානාතීති විපඤ්චිතඤ්ඤූ. තස්ස විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච දෙසෙති. නාතිසඞ්ඛෙපවිත්ථාරාය දෙසනාය තස්ස අත්ථසිද්ධිතො. නෙතබ්බො ධම්මස්ස පටිනිද්දෙසෙන අත්ථං පාපෙතබ්බොති නෙය්‍යො. මුදින්ද්‍රියතාය වා පටිලොමග්ගහණතො නෙතබ්බො අනුනෙතබ්බොති නෙය්‍යො. තස්ස නෙය්‍යස්ස අස්සාදං ආදීනවං නිස්සරණඤ්ච දෙසෙති. අනවසෙසෙත්වාව දෙසනාය තස්ස අත්ථසිද්ධිතො. තත්ථායං පාළි.

“කතමො ච පුග්ගලො උග්ඝටිතඤ්ඤූ? යස්ස පුග්ගලස්ස සහ උදාහටවෙලාය ධම්මාභිසමයො හොති අයං වුච්චති පුග්ගලො උග්ඝටිතඤ්ඤූ. කතමො ච පුග්ගලො විපඤ්චිතඤ්ඤූ? යස්ස පුග්ගලස්ස සඞ්ඛිත්තෙන භාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථෙ විභජියමානෙ ධම්මාභිසමයො හොති අයං වුච්චති පුග්ගලො විපඤ්චිතඤ්ඤූ. කතමො ච පුග්ගලො නෙය්‍යො? යස්ස පුග්ගලස්ස උද්දෙසතො පරිපුච්ඡතො යොනිසො මනසිකරොතො කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයො හොති අයං වුච්චති පුග්ගලො නෙය්‍යොති.” a

පදපරමො පනෙත්ථ නෙත්තියං පටිවෙධස්ස අභාජනන්ති න ගහිතොති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච අස්සාදො ආදීනවො නිස්සරණං අස්සාදො ච ආදීනවො ච අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්චාති එතෙ සත්ත පට්ඨාන නයා. තෙසු තතිය ඡට්ඨ සත්තමා වෙනෙය්‍යත්තය විනයනෙ සමත්ථතාය ගහිතා. ඉතරෙ චත්තාරො න ගහිතා. න හි කෙවලෙන අස්සාදෙන ආදීනවෙන තදුභයෙන වා කථිතෙන වෙනෙය්‍යවිනයනං සම්භවති. කිලෙසානං පහානාවචනතො. පඤ්චමොපි ආදීනවාවචනතො නිස්සරණස්ස අනුපායො එව. න හි විමුත්තිරසා භගවතො දෙසනා විමුත්තිං තදුපායඤ්ච අනාමසන්තී පවත්තති. තස්මා එතෙ චත්තාරො නයා අනුද්ධටා. සචෙ පන පදපරමස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන පවත්තං සංකිලෙසභාගියං වාසනාභාගියං තදුභයභාගෙ ඨිතං දෙසනං සුත්තකදෙසං ගාථං වා තාදිසං එතෙසං නයානං උදාහරණභාවෙන උද්ධරති, එවං සති සත්තන්නම්පි නයානං ගහණං භවෙය්‍ය. වෙනෙය්‍යවිනයනං පන තෙසං සන්තානෙ අරියමග්ගස්ස උප්පාදනං. තං යථාවුත්තෙහි එව නයෙහි, නාවසෙසෙහීති ඉතරෙ ඉධ න වුත්තා. යස්මා පන පෙටකෙ:-

“තත්ථ කතමො අස්සාදො ආදීනවො ච?”

a නිද්දෙසපාලි.

"යානි කරෙති පුරිසො තානි පස්සති අත්තනි,
කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං පාපකාරී ච පාපක"න්ති.

තත්ථ යං කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං පච්චනුභොති අයං අස්සාදො. යං පාපකාරී පාපං පච්චනුභොති අයං ආදීනවො. "අට්ඨිමෙ භික්ඛවෙ ලොකධම්මා, කතමෙ අට්ඨ? ලාභොති"[a] ආදි. තත්ථ ලාභො යසො සුඛං පසංසා, අයං අස්සාදො. අලාභො අයසො දුක්ඛං නින්දා, අයං ආදීනවො.

තත්ථ කතමො අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච?

"සුඛො විපාකො පුඤ්ඤානං අධිප්පායො ච ඉජ්ඣති,
ඛිප්පඤ්ච පරමං සන්තිං නිබ්බාණමධිගච්ඡතී"ති.

අයං අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච.

"ද්වත්තිංසිමානි භික්ඛවෙ මහාපුරිසස්ස මහාපුරිසලක්ඛණානි යෙහි සමන්නාගතස්ස මහාපුරිසස්ස ද්වෙව ගතියො භවන්ති අනඤ්ඤා -පෙ- විවට්ටච්ඡදො"ති[b] සබ්බං ලක්ඛණසුත්තං. අයං අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච.

තත්ථ කතමො ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච?

"භාරා හවෙ පඤ්ච ඛන්ධා භාරහාරො ච පුග්ගලො,
භාරාදානං දුක්ඛං ලොකෙ භාරනික්ඛෙපනං සුඛං.
නික්ඛිපිත්වා ගරුං භාරං අඤ්ඤං භාරං අනාදිය,
සමූලං තණ්හමබ්බුය්හ නිච්ඡාතො පරිනිබ්බුතො"ති.[c]

අයං ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච.

තත්ථ කතමො අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච?

"කාමා හි චිත්‍රා මධුරා මනොරමා
විරූපරූපෙන මථෙන්ති චිත්තං,
තස්මා අහං පබ්බජිතොම්හි රාජ!
අපණ්ණකං සාමඤ්ඤමෙව සෙය්‍යො"ති.[d]

අයං අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්චාති වුත්තං. තස්මා තෙපි තයො ඉධ නිද්ධාරෙත්වා වෙදිතබ්බා. ඵලාදීසුපි අයං නයො ලබ්භති එව. යස්මා පෙටකෙ:-

තත්ථ කතමං ඵලඤ්ච උපායො ච? "සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො"ති[e] ගාථා. ඉදං ඵලඤ්ච උපායොච.

තත්ථ කතමං ඵලඤ්ච ආණත්ති ච?

---

a අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකනිපාත.
b දීඝනිකාය-ලක්ඛණසුත්ත.
c සංයුත්තනිකාය-ඛන්ධසංයුත්තක.
d. මජ්ඣිමනිකාය-රට්ඨපාලසුත්ත.
e. සංයුත්තනිකාය-දෙවතාසංයුත්තක.

"සචෙ භායථ දුක්ඛස්ස සචෙ වො දුක්ඛමප්පියං,
මාකත්ථ පාපකං කම්මං ආවි වා යදි වා රහො"ති.a

ඉදං ඵලඤ්ච ආණත්ති ච.

තත්ථ කතමො උපායො ච ආණත්ති ච?

"කුම්භූපමං කායමිමං විදිත්වා
නගරූපමං චිත්තමිදං ඨපෙත්වා,
යොධෙථ මාරං පඤ්ඤායුධෙන
ජිතඤ්ච රක්ඛෙ අනිවෙසනො සියා"ති.b

අයං උපායො ච ආණත්ති ච.

එවං ඵලාදීනං දුකවසෙනපි උදාහරණං වෙදිතබ්බං. එත්ථ ච "යො තිස්සරණදෙසනාය විනෙතබ්බො සො උග්ඝටිතඤ්ඤූ"ති ආදිනා යථා දෙසනාවිභාගෙන පුග්ගලවිභාගසිද්ධි හොති, එවං "උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස භගවා තිස්සරණං දෙසෙති"ති ආදිනා පුග්ගලවිභාගෙන දෙසනා විභාගො ලබ්භතීති සො තථා දස්සිතො.

එවං යෙසං පුග්ගලානං වසෙන දෙසනාවිභාගො දස්සිතො තෙ පුග්ගලෙ පටිපදාවිභාගෙන විභජිත්වා දස්සෙතුං "චතස්සො පටිපදා"ති ආදි වුත්තං. තත්ථ පටිපදාභිඤ්ඤාතො විභාගො පටිපදාතො හොතීති ආහ **චතස්සො පටිපදා**ති. තා පනෙතා ච සමථවිපස්සනා පටිපත්තිවසෙන දුවිධා හොන්ති. කථං? සමථපක්ඛෙ තාව පඨම සමන්නාහාරතො පට්ඨාය යාව තස්ස තස්ස ඣානස්ස උපචාරං උප්පජ්ජති තාව පවත්තා සමථභාවනා පටිපදාති වුච්චති. උපචාරතො පන පට්ඨාය යාව අප්පනා තාව පවත්තා පඤ්ඤා අභිඤ්ඤාති වුච්චති. සා පනායං පටිපදා එකච්චස්ස දුක්ඛා හොති නීවරණාදිපච්චනීකධම්මසමුදාචාරගහණතාය කිච්ඡා. අසුඛාසෙවනාති අත්ථො. එකච්චස්ස තදභාවෙන සුඛා. අභිඤ්ඤාපි එකච්චස්ස දන්ධා හොති මන්දා අසීඝප්පවත්ති. එකච්චස්ස ඛිප්පා අමන්දා සීඝප්පවත්ති. තස්මා යො ආදිතො කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො දුක්ඛෙන සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලමන්තො වික්ඛම්භෙති, තස්ස දුක්ඛා පටිපදා හොති. යො පන වික්ඛම්භිතකිලෙසො අප්පනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන අඞ්ගපාතුභාවං පාපුණාති තස්ස දන්ධාභිඤ්ඤා නාම හොති. යො ඛිප්පං අඞ්ගපාතුභාවං පාපුණාති තස්ස ඛිප්පාභිඤ්ඤා නාම හොති. යො කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො සුඛෙන අකිලමන්තො වික්ඛම්භෙති, තස්ස සුඛාපටිපදා නාම හොති. විපස්සනාපක්ඛෙ පන යො රූපාරූපමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසන්තො චත්තාරි මහාභූතානි පරිග්ගහෙත්වා උපාදාරූපං පරිග්ගණ්හාති අරූපං පරිග්ගණ්හාති රූපාරූපං පන පරිග්ගණ්හන්තො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො පරිග්ගහෙතුං

---

a. උදානපාළි. b. ධම්මපද-චිත්තවග්ග.

සක්කොති, තස්ස දුක්ඛා පටිපදා නාම හොති. පරිග්ගහිතරූපා රූපස්ස පන විපස්සනාපරිවාසෙ මග්ගපාතුභාවදන්ධතාය දන්ධාභිඤ්ඤා නාම හොති. යොපි රූපාරූපං පරිග්ගහෙත්වා නාමරූපං වවත්ථපෙන්තො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො වවත්ථපෙති, වවත්ථපිතෙ ච නාමරූපෙ විපස්සනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන මග්ගං උප්පාදෙතුං සක්කොති, තස්සාපි දුක්ඛාපටිපදාදන්ධාභිඤ්ඤා නාම හොති. අපරො නාමරූපම්පි වවත්ථපෙත්වා පච්චයෙ පරිග්ගණ්හන්තො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො පරිග්ගණ්හාති පච්චයෙ ච පරිග්ගහෙත්වා විපස්සනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන මග්ගං උප්පාදෙති, එවම්පි දුක්ඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා නාම හොති. අපරො පච්චයෙපි පරිග්ගහෙත්වා ලක්ඛණානි පටිවිජ්ඣන්තො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො පටිවිජ්ඣති, පටිවිද්ධලක්ඛණො ච විපස්සනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන මග්ගං උප්පාදෙති, එවම්පි දුක්ඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා නාම හොති. අපරො ලක්ඛණානිපි පටිවිජ්ඣිත්වා විපස්සනාඤාණෙ තික්ඛෙ සූරෙ පසන්නෙ වහන්තෙ උප්පන්නං විපස්සනානිකන්තිං පරියාදියමානො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො පරියාදියති, නිකන්තිඤ්ච පරියාදියිත්වා විපස්සනාපරිවාසං වසන්තො චිරෙන මග්ගං උප්පාදෙති, එවම්පි දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා නාම හොති. ඉමිනාවූපායෙන ඉතරපි තිස්සො පටිපදා වෙදිතබ්බා. විපස්සනාපක්ඛිකා එව පනෙත්ථ චතස්සො පටිපදා දට්ඨබ්බා. **චත්තාරො පුග්ගලාති** යථාවුත්තපටිපදාවිභාගෙන චත්තාරො පටිපන්නකපුග්ගලා. තං පන පටිපදාවිභාගං සද්ධිං හෙතූපායඵලෙහි දස්සෙතුං "තණ්හාචරිතො"ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **චරිතාති** චරියා. වුත්තීති අත්ථො. තණ්හාය නිබ්බත්තිතං චරිතං එතස්සාති තණ්හාචරිතො. තණ්හාය වා පවත්තිතො චරිතො තණ්හාචරිතො. ලොභජ්ඣාසයොති අත්ථො. **දිට්ඨිචරිතොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **මන්දොති** මන්දියං වුච්චති අවිජ්ජා. තාය සමන්නාගතො මන්දො. මොහාධිකොති අත්ථො. **සතින්ද්‍රියෙනාති** සතියා ආධිපච්චං කුරුමානාය සතින්ද්‍රියමෙවභිස්ස විසදං හොති. යස්මා තණ්හාචරිතතාය පුබ්බභාගෙ කොසජ්ජාභිභවෙන න විරියං බලවං හොති මොහාධිකතාය න පඤ්ඤා බලවතී තදුභයෙනාපි න සමාධි බලවා හොති, තස්මා සතින්ද්‍රියමෙවභිස්ස විසදං හොතීති වුත්තං. තෙනෙවාහ "සතිපට්ඨානෙහි නිස්සයෙහී"ති. තණ්හාචරිතතායවස්ස කිලෙසවික්ඛම්භනං න සුකරන්ති දුක්ඛා පටිපදා–අවිසදඤාණතාය දන්ධාභිඤ්ඤාති පුබ්බෙ වුත්තනයං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. **නිය්‍යාතීති** අරියමග්ගෙන වට්ටදුක්ඛතො නිග්ගච්ඡති. **උදත්ථොති** උදඅත්ථො. උලාරපඤ්ඤොති අත්ථො. පඤ්ඤුසභාය පටිලාභෙන වස්ස සමාධි තික්ඛො හොති සම්පයුත්තෙසු ආධිපච්චං පවත්තෙති. තෙනෙවාහ **සමාධින්ද්‍රියෙනාති**. විසදඤාණතා ඛිප්පාභිඤ්ඤායාති වුත්තං. සමාධිපධානත්තා ඣානානං ඣානෙහි නිස්සයෙහීති අයං විසෙසො. සෙසං පුරිමසදිසමෙව. දිට්ඨිචරිතො

අනිය්‍යානිකමග්ගම්පි නිය්‍යානිකන්ති මඤ්ඤමානො තත්ථ උස්සාහබහුලත්තා විරියාධිකො හොති. විරියාධිකතායෙව චස්ස කිලෙසවික්ඛම්භනං සුකරන්ති සුඛාපටිපදා, අවිසදඤාණතාය පන දන්ධාභිඤ්ඤාති ඉමමත්ථං දස්සෙති "දිට්ඨිචරිතො මන්දො"ති ආදිනා. සෙසං වුත්තනයමෙව. **සච්චෙහීති** අරියසච්චෙහි. අරියසච්චානීති හි ලොකියානි පුබ්බභාගඤාණස්ස සම්මසනට්ඨානතාය ලොකුත්තරානි අධිමුච්චනතාය මග්ගඤාණස්ස අභිසමයට්ඨානතාය ච නිස්සයානි හොන්තීති. සෙසං වුත්තනයමෙව. එත්ථ ච දිට්ඨිචරිතො උදත්ථො උග්ඝටිතඤ්ඤූ. තණ්හාචරිතො මන්දො නෙය්‍යො. ඉතරෙ වෙපි විපඤ්චිතඤ්ඤූති එවං යෙන වෙනෙය්‍යත්තයෙන පුබ්බෙ දෙසනාවිභාගො දස්සිතො තදෙව වෙනෙය්‍යත්තයං ඉමිනා පටිපදාවිභාගෙන දස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි තං වෙනෙය්‍යපුග්ගලවිභාගං අත්ථනයයොජනාය විසයං කත්වා දස්සෙතුං "උභො තණ්හාචරිතා"ති ආදි වුත්තං. තණ්හාය සමාධිපටිපක්ඛත්තා තණ්හාචරිතො විසුජ්ඣමානො සමාධිමුඛෙන විසුජ්ඣතීති ආහ **සමථපුබ්බඞ්ගමායාති**.**

සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙතීති වචනතො පන සම්මාදිට්ඨිසහිතෙනෙව සම්මාසමාධිනා නිය්‍යානං. න සම්මාසමාධිනා එවාති ආහ:- **සමථ පුබ්බඞ්ගමාය විපස්සනායාති**. **රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තීති** අරහත්තඵලසමාධීති සඞ්ගහෙසු වුත්තං. ඉධ පන අනාගාමිඵලසමාධීති වත්තබ්බං. සො හි සමාධිස්මිං පරිපූරකාරීති. තත්ථ රඤ්ජනට්ඨෙන රාගො. සො විරජ්ජති එතායාති රාගවිරාගා. තාය **රාගවිරාගාය**, රාගප්පහායිකායාති අත්ථො. **චෙතොවිමුත්තියාති** චෙතොති චිත්තං. තදපදෙසෙනෙත්ථ සමාධි වුච්චති. යථා "චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවය"න්ති.a පටිප්පස්සද්ධිවසෙන පටිපක්ඛතො විමුච්චතීති විමුත්ති. තෙන වා විමුත්තො, තතො විමුච්චනන්ති වා විමුත්ති. සමාධියෙව යථා හි ලොකියකථායං සඤ්ඤා චිත්තඤ්ච දෙසනා සීසං. යථාහ "නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනොති, කිං චිත්තො ත්වං භික්ඛූ"ති ච. එවං ලොකුත්තරකථායං පඤ්ඤා සමාධිච යථාහ. "පඤ්චඞ්ගිකො සම්මාසමාධීති ච, සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙතී"ති ච. තෙසු ඉධ රාගස්ස උජුවිපච්චනීකතො සමථපුබ්බඞ්ගමතාවචනතො ච චෙතොග්ගහණෙන සමාධි වුත්තො. තථා විමුත්තිවචනෙන. තෙන වුත්තං සමාධියෙවාති. චෙතො ච තං විමුත්ති චාති චෙතොවිමුත්ති. අථවා වුත්තප්පකාරස්සෙව චෙතසො පටිපක්ඛතො විමුත්ති විමොක්ඛොති චෙතොවිමුත්ති. චෙතසි වා ඵලවිඤ්ඤාණෙ වුත්තප්පකාරාව විමුත්තීති චෙතොවිමුත්ති. චෙතසො වා ඵලවිඤ්ඤාණස්ස

** ඉමෙහි පුප්ඵෙකෙහි අන්තරිතොභාගො සීහලපොත්ථකෙසු න දිස්සති.

සංයුත්තනිකාය-දෙවතාසංයුත්තක.

පටිපක්ඛතො විමුත්ති විමොක්ඛො එතස්මින්ති චෙතොවිමුත්ති. සමාධියෙව. **පඤ්ඤාවිමුත්තියා**ති එත්ථාපි අයං නයො යථාසම්භවං යොජෙතබ්බො. දිට්ඨියා සවිසයෙ පඤ්ඤාසදිසී පවත්තීති දිට්ඨිචරිතො විසුජ්ඣමානො පඤ්ඤාමුඛෙන[1] විසුජ්ඣතීති ආහ **උභො දිට්ඨිචරිතා විපස්සනා**ති ආදිං. අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්තීති අරහත්තඵලපඤ්ඤා සමථග්ගහණෙන තප්පටිපක්ඛතො තණ්හං විපස්සනාග්ගහණෙන අවිජ්ජඤ්ච නිද්ධාරෙත්වා පඨමනයස්ස භූමිං සක්කා සුඛෙන දස්සෙතුන්ති ආහ:–“යෙ සමථ–පෙ–හාතබ්බා”ති. තත්ථ **සමථපුබ්බඞ්ගමා පටිපදා**ති පුරිමා වෙ පටිපදා ඉතරා විපස්සනා පුබ්බඞ්ගමාති දට්ඨබ්බා. **හාතබ්බා**ති ගමෙතබ්බා, නෙතබ්බාති අත්ථො. විපස්සනාය අනිච්චදුක්ඛඅනත්තසඤ්ඤාභාවතො දුක්ඛසඤ්ඤාපරිවාරත්තා ච අසුභසඤ්ඤාය ඉමා චතස්සො සඤ්ඤා දස්සිතා හොන්ති. තප්පටිපක්ඛෙන ච චත්තාරො විපල්ලාසාති සකලස්ස සීහවික්කීළිතනයස්ස භූමිං සුඛෙන සක්කා දස්සෙතුන්ති ආහ:–“යෙ විපස්සනා–පෙ–හාතබ්බා”ති.

එවං පටිපදාවිභාගෙන වෙනෙය්‍යපුග්ගලවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි තං ඤාණවිභාගෙන දස්සෙන්තො යස්මා භගවතො දෙසනා යාවදෙව වෙනෙය්‍යවිනයනත්ථා, විනයනඤ්ච නෙසං සුතමයාදීනං තිස්සන්නං පඤ්ඤානං අනුක්කමෙන නිබ්බත්තනං, යථා භගවතො දෙසනාය පවත්තිභාවවිභාවනඤ්ච හාරනයබ්‍යාපාරො, තස්මා ඉමස්ස හාරස්ස සමුට්ඨිතප්පකාරං තාව පුච්ඡිත්වා යෙන පුග්ගලවිභාගදස්සනෙන දෙසනාභාජනං විභජිත්වා තත්ථ දෙසනායං දෙසනාහාරං නියොජෙතුකාමො තං දස්සෙතුං “ස්වායං හාරො[2] කත්ථ සම්භූතො?”ති ආදිමාහ. තත්ථ **තස්සා**ති,[3] යො සො අට්ඨහි අක්ඛණෙහි විමුත්තො සොතාවධානපරියොසානාහි ච සම්පත්තීහි සමන්නාගතො තස්ස. **සත්ථා**ති දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසනතො සත්ථා. **ධම්ම**න්ති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායෙසු අපතමානෙ ධාරෙතීති ධම්මො, තං ධම්මං. **දෙසෙතී**ති සඞ්ඛෙපවිත්ථාරනයෙහි භාසති, කථෙති. **අඤ්ඤතරො**ති භගවතො සාවකෙසු අඤ්ඤතරො. **ගරුට්ඨානියො**ති සීලසුතාදිගුණවිසෙසයොගෙන ගරුකරණීයො. **සබ්‍රහ්මචාරී**ති බ්‍රහ්මං වුච්චති සෙට්ඨට්ඨෙන සකලං සත්ථුසාසනං. සමං සහ වා බ්‍රහ්මං චරති පටිපජ්ජතීති සබ්‍රහ්මචාරී. **සද්ධං පටිලභතී**ති සම්මා සම්බුද්ධො වත සො භගවා යො එවරූපස්ස ධම්මස්ස දෙසෙතාති තථාගතෙ, ස්වාක්ඛාතො වතායං[4] ධම්මො යො එවං එකන්තපරිපුණ්ණො එකන්තපරිසුද්ධොති ආදිනා ධම්මෙ ච සද්ධං පටිලභති, උප්පාදෙතීති අත්ථො. **තත්ථා**ති තස්මිං යථාසුතෙ යථාපරියත්තෙ ධම්මෙ. **වීමංසා**ති පාළියා පාළිඅත්ථස්ස ච වීමංසනපඤ්ඤා. සෙසං තස්සා එව වෙවචනං සා හි යථා වුත්තවීමංසනෙ සඞ්ඛාවං අනා

1. I. & II: සී. පඤ්ඤාධුරෙන.
2. කථං සම්භවති. (නෙත්තිපාළි.)
3. යස්ස. (නෙත්තිපාළි.)
4. සී. I. & II. භගවතායං.

පජ්ජිත්වා උස්සහනවසෙන **උස්සාහනා**. තුලනවසෙන **තුලනා**. උප පරික්ඛණවසෙන **උපපරික්ඛා**ති ච වුත්තං. අථ වා වීමංසතීති **වීමංසා** සා පදපදත්ථවිචාරණා පඤ්ඤා. **උස්සාහනා**ති විරියෙන උපත්ථම්භිතා ධම්මස්ස ධාරණපරිචයසාධිකා පඤ්ඤා. **තුලනා**ති පදෙන පදන්තරං දෙසනාය වා දෙසනන්තරං[1] තුලයිත්වා[2] සංසන්දෙත්වා ගහනපඤ්ඤා. **උපපරික්ඛා**ති මහාපදෙසෙ ඔතාරෙත්වා පාළියා පාළියත්ථස්ස ච උප පරික්ඛණපඤ්ඤා. අත්තහිතං පරහිතඤ්ච ආකඞ්ඛන්තෙහි[3] සුය්‍යතීති සුත්තං කාලච්චතිච්ඡාය අභාවතො යථා දුඛනති. කිං පන තන්ති අධිකාරතො සාමත්ථියතො වා පරියත්ති ධම්මොති විඤ්ඤායති අථ වා සවණං සුතං. සොතද්වාරානුසාරෙන පරියත්තිධම්මස්ස උප ධාරණන්ති අත්ථො. සුතෙන හෙතුනා නිබ්බත්තා **සුතමයී**. පකාරෙන ජානාතීති **පඤ්ඤා**. යා වීමංසා අයං සුතමයීපඤ්ඤාති පච්චෙකම්පි යොජෙතබ්බං. **තථා**ති යථා සුතමයීපඤ්ඤා වීමංසාදිපරියායවතී වීමංසාදිවිභාගවතී ච, තථා **චින්තාමයී** චාති අත්ථො. යථා වා සුතමයී ඔරමත්තිකා අනවට්ඨිතා ච, එවං චින්තාමයී චාති දස්සෙති. **සුතෙන නිස්සයෙනා**ති සුතෙන පරියත්තිධම්මෙන පරියත්තිධම්ම සවණෙන වා උපනිස්සයෙන. ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරණවචනං. යථා වුත්තං සුතං උපනිස්සායාති අත්ථො. **වීමංසා**ති ආදීසු ඉදං සීලං අයං සමාධි ඉමෙ රූපාරූපධම්මා ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධාති තෙසං තෙසං ධම්මානං සභාවවීමංසනභූතා පඤ්ඤා වීමංසා. තෙසං යෙව ධම්මානං වචනත්ථං මුඤ්චිත්වා සභාවසරසලක්ඛණස්ස තුලෙත්වා විය ගහණ පඤ්ඤා තුලනා. තෙසං යෙව ධම්මානං සලක්ඛණං අවිජහිත්වා අනිච්චතාදිරුප්පනසප්පච්චයාදි ආකාරෙ ච තක්කෙත්වා විතක්කෙත්වා ච උපපරික්ඛණපඤ්ඤා උපපරික්ඛා. තථා උපපරික්ඛිතෙ ධම්මෙ සවිග්ගහෙ විය උපට්ඨහන්තෙ එවමෙතෙති නිජ්ඣානක්ඛමෙ කත්වා චින්තෙන්ත අනු අනු පෙක්ඛණා **මනසානුපෙක්ඛණා**. එත්ථ ච යථා සුතමයී පඤ්ඤා යථා සුතස්ස ධම්මස්ස ධාරණපරිචයවසෙන පවත්ත නතො උස්සාහජාතා උස්සාහනාති වත්තබ්බතං අරහති. න එවං චින්තාමයීති ඉධ උස්සාහනාති පදං න වුත්තං. චින්තනං **චින්තා**. නිජ්ඣානන්ති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයමෙව. **ඉමාහි ද්වීහි පඤ්ඤාහී**ති යථාවුත්තාහි ද්වීහි පඤ්ඤාහි කාරණභූතාහි. සුතචින්තා මයඤාණෙසු හි පතිට්ඨිතො විපස්සනං ආරභතීති **ඉමාසු ද්විසු පඤ්ඤාසූ**තිපි පඨන්ති. තෙහි ජාතාසු උප්පන්නාසූති වා වචනසෙසො යොජෙතබ්බො. **මනසිකාරසම්පයුත්තස්සා**ති රූපාරූපපරිග්ගහාදි මනසිකාරෙ යුත්තප්පයුත්තස්ස. **යං ඤාණං උප්පජ්ජතී**ති වුත්ත නයෙන මනසිකාරප්පයොගෙන දිට්ඨිවිසුද්ධි කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධි මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධීනං සම්පාද නෙන විපස්සනං උස්සුක්කන්තස්ස යං ඤාණදස්සනවිසුද්ධිසඞ්ඛාතං

1. ම. III. දෙසනාන්තරං. 2. ම. III. තුලෙත්වා.
3. සී. I. & II. ආකඞ්ඛමානෙහි.

අරියමග්ගඤාණං උප්පජ්ජති **අයං භාවනාමයී පඤ්ඤා**ති සම්බන්ධො. තං පන දස්සනං භාවනාති දුවිධන්ති ආහ:–“දස්සනභූමියං වා භාවනා භූමියං වා”ති. යදි දස්සනන්ති වුච්චති කථං තත්ථ පඤ්ඤා භාවනා මයීති? භාවනාමයමෙවහි තං ඤාණං පඨමං නිබ්බාණදස්සනතො පන දස්සනන්ති වුත්තන්ති සඑලො පඨමමග්ගො දස්සනභූමි. සෙසා සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මා භාවනාභූමි. ඉදානි ඉමා තිස්සො පඤ්ඤා පරියා යන්තරෙන දස්සෙතුං “පරතො ඝොසා”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **පරතො**ති න අත්තතො. අඤ්ඤතො සත්ථුතො සාවකතො වාති අත්ථො. **ඝොසා**ති තෙසං දෙසනාඝොසතො. දෙසනාපච්චයාති අත්ථො. අථ වා පරතො ඝොසො එතිස්සාති පරතොඝොසා. යා පඤ්ඤා සා සුතමයීති යොජෙතබ්බං. **පච්චත්තසමුට්ඨිතා**ති පච්චත්තං තස්ස තස්ස අත්තනි සම්භූතා. **යොනිසො මනසිකාරා**ති තෙසං තෙසං ධම්මානං සභාවපරිග්ගණ්හනාදිනා යථාවුත්තෙන උපායෙන පවත්තමනසිකාරා. **පරතො ඝොසෙනා**ති පරතො ඝොසෙන හෙතු භූතෙන. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉදානි යදත්ථං ඉමා පඤ්ඤා උද්ධටා, තමෙව වෙනෙය්‍යපුග්ගල විභාගං යොජෙත්වා දස්සෙතුං “යස්සා”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **ඉමා ද්වෙ**ති ගණනවසෙන වත්වා පුන තා “සුතමයී චින්තාමයීචා”ති සරූපතො දස්සෙති. **අයං උග්ඝටිතඤ්ඤූ**ති අයං සුතමයචින්තාමය ඤාණෙහි ආසයපයොග පබොධස්ස නිප්ඵාදිතත්තා උද්දෙසමත්තෙන නෙව ජානනතො උග්ඝටිතඤ්ඤූති වුච්චති. **අයං විපඤ්චිතඤ්ඤූ**ති චින්තාමයඤාණෙන ආසයස්ස අපරික්ඛතත්තා උද්දෙසනිද්දෙසෙහි ජානනතො විපඤ්චිතඤ්ඤූ. **අයං නෙය්‍යො**ති සුතමයඤාණස්සාපි අභාවතො නිරවසෙසං විත්ථාරදෙසනාය නෙතබ්බතො නෙය්‍යො.

එවං දෙසනාපටිපදඤාණවිභාගෙහි දෙසනාභාජනං වෙනෙ ය්‍යත්තයං විභජිත්වා ඉදානි තත්ථ පවත්තිතාය භගවතො ධම්මදෙසනාය දෙසනාහාරං නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතුං “සායං ධම්මදෙසනා”ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **සාය**න්ති සා අයං. යා පුබ්බෙ “ධම්මං වො භික්ඛවෙ දෙසෙස්සාමී”ති ආදිනා පටිනිද්දෙසවාරස්ස ආදිතො දෙසනාහාරස්ස විසයභාවෙන නික්ඛිත්තා පාළි තමෙවෙත්ථ දෙසනාහාරං නියො ජෙතුං “සායං ධම්මදෙසනා”ති පච්චාමසති. **කිං දෙසයතී?**ති කථෙතු කම්‍යතාවසෙන දෙසනාය පිණ්ඩත්ථං පුච්ඡිත්වා තං ගණනාය පරිච්ඡින්දිත්වා සාමඤ්ඤතො දස්සෙති **චත්තාරි සච්චානී**ති සච්ච විනිමුත්තා හි භගවතො දෙසනා නත්ථීති. තස්සා ච චත්තාරි සච්චානි පිණ්ඩත්ථො. පවත්ති පවත්තක නිවත්ති තදුපාය විමුත්තස්ස ඤෙය්‍යස්ස[1] අභාවතො චත්තාරි අවිපරීතසභාවෙන සච්චානීති දට්ඨබ්බං. **තානි දුක්ඛං සමුදයං නිරොධං මග්ග**න්ති සරූපතො දස්සෙති. තත්ථ අනෙකූපද්දවාධිට්ඨානභාවෙන කුච්ඡිතත්තා බාලජනපරිකප්පිත ධුව

1. ඤෙය්‍යස්සාති සබ්බත්ථ.

සුභසුඛත්තභාවවිරහෙන තුච්ඡත්තා ච දුක්ඛං. අවසෙසපච්චයසමවායෙ දුක්ඛස්ස උප්පත්තිකාරණත්තා සමුදයො. සබ්බගතිසුඤ්ඤත්තා නත්ථි එත්ථ සංසාරචාරකසඞ්ඛාතො දුක්ඛරොධො, එතස්මිං වා අධිගතෙ සංසාරචාරකසඞ්ඛාතස්ස දුක්ඛරොධස්ස අභාවො හොතීති පි නිරොධො. අනුප්පාදනිරොධපච්චයත්තා වා. මාරෙනෙතා ගච්ඡති, නිබ්බාණත්ථිකෙහි මග්ගීයතීති වා මග්ගො. තත්ථ සමුදයෙන අස්සාදෙ, දුක්ඛෙන ආදීනවො මග්ගනිරොධෙහි නිස්සරණං. එවං යස්මිං සුත්තෙ චත්තාරි සච්චානි සරූපතො ආගතානි; තත්ථ යථාරුතවසෙන යත්ථ පන සුත්තෙ චත්තාරි සච්චානි සරූපතො න ආගතානි තත්ථ අත්ථතො චත්තාරි සච්චානි උද්ධරිත්වා තෙසං වසෙන අස්සාදාදයො නිද්ධාරෙතබ්බා. යත්ථ ච අස්සාදාදයො සරූපතො ආගතා, තත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථි යත්ථ පන න ආගතා තත්ථ අත්ථතො උද්ධරිත්වා තෙසං වසෙන චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරෙතබ්බානීති. ඉධ පන අස්සාදාදයො උදාහරණවසෙන සරූපතො දස්සිතාති තෙහි සච්චානි නිද්ධාරෙතුං "ආදීනවො චා"ති ආදි වුත්තං. තත්ථ සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛාති වචනතො, තණ්හාවජ්ජා තෙභූමකධම්මා දුක්ඛසච්චං. තෙ ච අනිච්චාදිසභාවත්තා ආදීනවො ඵලඤ්ච දෙසනාය සාධෙතබ්බං. තත්ථ යං ලොකියං තං සන්ධාය වුත්තං ඵලඤ්චදුක්ඛන්ති. අස්සාදෙති තණ්හාවිපල්ලාසානම්පි ඉච්ඡිතත්තා තෙ සන්ධාය **අස්සාදෙ සමුදයොති** වුත්තං. සහ විපස්සනාය අරියමග්ගො දෙසනා ච දෙසනාඵලාධිගමස්ස උපායොති කත්වා **උපායො ආණත්ති ච මග්ගොති** වුත්තං, නිස්සරණපදෙනාපි අරියමග්ගො නිද්ධාරෙතබ්බො. න චායං සච්චවිභාගො ආකුලොති දට්ඨබ්බො. යථා හි සච්චවිභඞ්ගෙ තණ්හා අවසිට්ඨා කිලෙසා අවසිට්ඨා අකුසලා ධම්මා සාසවානි කුසලමූලානි සාසවා ච කුසලා ධම්මා සමුදයසච්චභාවෙන විභත්තාති තස්මිං තස්මිං නයෙ තං තං අවසිට්ඨා තෙභූමක ධම්මා දුක්ඛසච්චභාවෙන විභත්තා එවමිධාපි දට්ඨබ්බන්ති. **ඉමානි චත්තාරි සච්චානීති** නිගමනං. **ඉදං ධම්මචක්කන්ති** යායං භගවතො චතුසච්චවසෙන සාමුක්කංසිකා ධම්මදෙසනා ඉදං ධම්මචක්කං.

ඉදානි තස්සා ධම්මදෙසනාය ධම්මචක්කභාවං සච්චවිභඞ්ගසුත්තවසෙන දස්සෙතුං "යථාහ භගවා"ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **ඉදං දුක්ඛන්ති** ඉදං ජාතිආදිවිභාගං සඞ්ඛෙපතො පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධසඞ්ගහං තණ්හාවජ්ජං තෙභූමකධම්මජාතං දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවෙන දුක්ඛදුක්ඛාදිභාවෙන ච දුක්ඛං අරියසච්චන්ති අත්ථො. **මෙති** භගවා අත්තානං නිද්දිසති. **බාරාණසියන්ති** බාරාණසීනාමකස්ස නගරස්ස අවිදූරෙ. පච්චෙකබුද්ධඉසීනං ආකාසතො ඔතරණට්ඨානතාය **ඉසිපතනං**. මිගානං තත්ථ අභයස්ස දින්නත්තා **මිගදායන්ති** ච ලද්ධනාමෙ අස්සමෙ. උත්තරති අතික්කමති අභිභවතීති වා උත්තරං. නත්ථි එතස්ස උත්තරන්ති **අනුත්තරං**. අනතිසයං අප්පටිභාගං වා. කිඤ්චාපි භගවතො ධම්මදෙසනා අනෙකාසු දෙවමනුස්සපරිසාසු අනෙක

සතක්ඛත්තුං තෙසං අරියසච්චප්පටිවෙධසම්පාදනවසෙන පවත්තිතා. තථාපි සබ්බපඨමං අඤ්ඤාකොණ්ඩඤ්ඤප්පමුඛාය[1] අට්ඨාරසපරිමාණාය බ්‍රහ්මකොටියා චතුසච්චප්පටිවෙධවිභාවිනී යා ධම්මදෙසනා, තස්සා සාතිසයා ධම්මචක්කසමඤ්ඤාති **ධම්මචක්කං පවත්තිත**න්ති වුත්තං. තත්ථ සතිපට්ඨානාදිධම්මො එව පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති ධම්මචක්කං. චක්කන්ති වා ආණා. ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මඤ්ච තං චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං. ධම්මෙන ඤායෙන චක්කන්තිපි ධම්මචක්කං. යථාහ:- ධම්මඤ්ච පවත්තෙතීති චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං. චක්කඤ්ච පවත්තෙතීති ධම්මඤ්චාති ධම්මචක්කං. ධම්මෙන පවත්තෙතීති ධම්මචක්කන්ති ආදි. **අප්පටිවත්තිය**න්ති ධම්මිස්සරස්ස භගවතො සම්මාසම්බුද්ධභාවතො ධම්මචක්කස්ස ච අනුත්තරභාවතො අප්පටිසෙධනීයං. කෙන පන අප්පටිවත්තියන්ති? ආහ **සමණෙන වා**ති ආදිං. තත්ථ **සමණෙනා**ති පබ්බජ්ජං උපගතෙන. **බ්‍රාහ්මණෙනා**ති ජාතිබ්‍රාහ්මණෙන. පරමත්ථසමණබ්‍රාහ්මණානං හි පටිලොමචිත්තං යෙව නත්ථි. **දෙවෙනා**ති කාමාවචරදෙවෙන. **කෙනචී**ති යෙන කෙනචි අවසිට්ඨපාරිසජ්ජෙන. එත්තාවතා අට්ඨන්නම්පි පරිසානං අනවසෙසපරියාදානං දට්ඨබ්බං. **ලොකස්මි**න්ති සත්තලොකෙ. **තත්ථා**ති තිස්සං චතුසච්චධම්මදෙසනායං. **අපරිමාණා පදා අපරිමාණා අක්ඛරා**ති උප්පටිපාටිවචනං යෙභුය්‍යෙන පදසඞ්ගහිතානි අක්ඛරානීති දස්සනත්ථං. පදා අක්ඛරා බ්‍යඤ්ජනාති ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතොති දට්ඨබ්බං. **අත්ථස්සා**ති චතුසච්චසඞ්ඛාතස්ස අත්ථස්ස. **සඞ්කාසනා**ති සඞ්කාසිතබ්බාකාරෙ. එසනයො සෙසෙසුපි. අත්ථස්සාති ච සම්බන්ධෙ සාමිවචනං. **ඉතිපිද**න්ති ඉතීති පකාරත්ථෙ. පිසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථෙ. ඉමිනාපි ඉමිනාපි පකාරෙන ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං වෙදිතබ්බන්ති අත්ථො. තෙන ජාතිආදිභෙදෙන යථාවුත්තස්ස දුක්ඛසච්චස්ස අනෙකභෙදතං තංදීපකානං අක්ඛරපදාදීනං වුත්තප්පකාරං අපරිමාණතඤ්ච සමත්ථෙති. **අයං දුක්ඛසමුදයො**ති අයං කාමතණ්හාදිභෙදා තණ්හා වට්ටස්ස මූලභූතා යථාවුත්තස්ස දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තිහෙතුභාවතො දුක්ඛසමුදයො. **අයං දුක්ඛනිරොධො**ති අයං සබ්බසඞ්ඛතනිස්සටා අසඞ්ඛතධාතු යථාවුත්තස්ස දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධපච්චයත්තා දුක්ඛනිරොධො. **අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා**ති අයං සම්මාදිට්ඨිආදි අට්ඨඞ්ගසමූහො දුක්ඛනිරොධසඞ්ඛාතං නිබ්බානං ගච්ඡති ආරම්මණවසෙන තදභිමුඛීභූතත්තා පටිපදා ච හොති දුක්ඛනිරොධප්පත්තියාති දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා. ඉතිපිදන්ති පදස්ස පන සමුදයසච්චෙ අට්ඨසත තණ්හාවිචරිතෙහි නිරොධසච්චෙ මදනිම්මදනාදිපරියායෙහි මග්ගසච්චෙ සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මෙහි අත්ථො විභජිත්වා වෙදිතබ්බො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

---

1. ම. III. අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤ.

එවං ද්වාදස පදානි සුත්තන්ති ගාථාය සකලස්ස සාසනස්ස ඡන්නං අත්ථපදානං ඡන්නඤ්ච බ්‍යඤ්ජනපදානං වසෙන යා ද්වාදසපදතා වුත්තා තමෙව "ධම්මං වො භික්ඛවෙ දෙසෙස්සාමී"ති ආදිනා දෙසනාහාරස්ස විසයදස්සනවසෙන ඡක්කපරියායං එකදෙසෙන උද්දිසිත්වා ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තෙන තදත්ථස්ස සඞ්ගහිතභාවදස්සනමුඛෙන සබ්බස්සාපි භගවතො වචනස්ස චතුසච්චදෙසනාභාවං තදත්ථස්ස ච චතුසච්චභාවං විභාවෙන්තො "ඉදං දුක්ඛන්ති මෙ භික්ඛවෙ බාරාණසිය"න්ති ආදිනා සච්චවිභඞ්ගසුත්තං උද්දෙසතො දස්සෙත්වා "තත්ථ අපරිමාණා පදා"ති ආදිනා බ්‍යඤ්ජනත්ථපදානි විභජන්තො ද්වාදසපදභාවං දීපෙත්වා ඉදානි තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤවිසයිවිසයභාවෙන සම්බන්ධභාවං දස්සෙතුං "තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙතී"ති ආදි වුත්තං. තත්ථ පදාවයවග්ගහණමුඛෙන පදග්ගහණං ගහිතෙ ච පදෙ පදත්ථාවබොධො ගහිතපුබ්බසඞ්කෙතස්ස හොති. තත්ථ ච පදාවයවග්ගහණෙන විය පදග්ගහණස්ස පදත්ථාවයවග්ගහණෙනාපි පදත්ථග්ගහණස්ස විසෙසාධානං ජායතීති ආහ **අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙතීති**. යස්මා පන අක්ඛරෙහි සංඛිත්තෙන දීපියමානො අත්ථො පදපරියොසානෙ වාක්‍යස්ස අපරියොසිතත්තා පදෙනෙව පකාසිතො දීපිතො හොති, තස්මා **පදෙහි පකාසෙතීති** වුත්තං. වාක්‍යපරියොසානෙ පන සො අත්ථො විවරිතො විවටොකතො හොතීති වුත්තං **බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරතීති**. යස්මා ච පකාරෙහි වාක්‍යභෙදෙ කතෙ තදත්ථො විභත්තො නාම හොති, තස්මා **ආකාරෙහි විභජතීති** වුත්තං. තථා වාක්‍යාවයවානං පච්චෙකං නිබ්බචනවිභාගෙ කතෙ සො අත්ථො පාකටො හොතීති වුත්තං **නිරුත්තීහි උත්තානීකරොතීති**. කතනිබ්බචනෙහි වාක්‍යාවයවෙහි විත්ථාරවසෙන නිරවසෙසතො දෙසිතෙහි[1] ච වෙනෙය්‍යානං චිත්තපරිතොසනං බුද්ධිනිසානඤ්ච කතං හොතීති ආහ **නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපෙතීති**. එත්ථ ච අක්ඛරෙහි එව සඞ්කාසෙතීති අවධාරණං අකත්වා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙති යෙවාති එවං අවධාරණං දට්ඨබ්බං. එවං හි සති අත්ථපදානං නානාවාක්‍යවිසයතාපි සිද්ධා හොති. තෙන එකානුසන්ධිකෙ සුත්තෙ ඡළෙව අත්ථපදානි, නානානුසන්ධිකෙ පන අනුසන්ධිම්හි අනුසන්ධිම්හි ඡ ඡ අත්ථපදානි නිද්ධාරෙතබ්බානි. **අක්ඛරෙහි ච පදෙහි ච උග්ඝාටෙතීති** ආදිනා බ්‍යඤ්ජනපදානං කිච්චසාධනං දස්සෙති. වෙනෙය්‍යත්තයවිනයනමෙව හි තෙසං බ්‍යාපාරො. අඤ්ඤාතභාවතො පන සච්චපටිවෙධස්ස පදපරමො න ඉධ වුත්තො. නෙය්‍යග්ගහණෙනෙව වා තස්සාපි ඉධ ගහණං සෙක්ඛග්ගහණෙන විය කල්‍යාණපුථුජ්ජනස්සාති දට්ඨබ්බං. **අක්ඛරෙහීති** ආදීසු කරණසාධනෙ කරණවචනං න හෙතුම්හි. අක්ඛරාදීනි හි උග්ඝාටනාදිඅත්ථානි න උග්ඝටනාදි අක්ඛරාදිඅත්ථං. යදත්ථා ච කිරියා සො හෙතු, යථා අන්නෙන

1. ම. III. දෙසිතෙ.

වසතීති. **උග්ඝාටෙතීති** සොතාවධානං කත්වා සමාහිතචිත්තානං වෙනෙය්‍යානං සඞ්කාසනවසෙන අක්ඛරෙහි විසෙසං ආදහන්තො යථා පදපරියොසානෙ ආසයප්පටිබොධො හොති තථා යථාධිප්පෙතං අත්ථං සඞ්ඛෙපෙන ඤාපෙති, උද්දිසතීති අත්ථො. **විපඤ්චයතීති** යථාඋද්දිට්ඨං අත්ථං නිද්දිසති. **විත්ථාරෙතීති** විත්ථාරං කරොති. විත්ථාරං කත්වා ආචික්ඛති වා. පටිනිද්දිසතීති අත්ථො. යස්මා චෙත්ථ **උග්ඝාටෙතීති** උද්දිසනං අධිප්පෙතං උද්දෙසො ච දෙසනාය ආදි, තස්මා වුත්තං **උග්ඝාටනා ආදීති.** තථා විපඤ්චනං නිද්දිසනං, විත්ථාරණං පටිනිද්දිසනං, නිද්දෙසපටිනිද්දෙසා ච දෙසනාය මජ්ඣපරියොසානානීති. තෙන වුත්තං **විපඤ්චනා මජ්ඣෙ විත්ථාරණා පරියොසානන්ති.**

එවං අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙතීති ආදිනා ඡන්නං බ්‍යඤ්ජනපදානං බ්‍යාපාරං දස්සෙත්වා ඉදානි අත්ථපදානං බ්‍යාපාරං දස්සෙතුං "සොයං ධම්මවිනයො"ති ආදි වුත්තං. තත්ථ සීලාදිධම්මො එව පරියත්ති අත්ථභූතො වෙනෙය්‍යවිනයනතො ධම්මවිනයො. **උග්ඝටියන්තොති** උද්දිසියමානො. **තෙනාති** උග්ඝටිතඤ්ඤුවිනයෙන. **විපඤ්චියන්තොති** නිද්දිසියමානො. **විත්ථාරියන්තොති** පටිනිද්දිසියමානො.

එත්තාවතා "ධම්මං වො භික්ඛවෙ දෙසෙස්සාමී"ති උද්දිට්ඨාය පාළියා තිවිධකල්‍යාණතං දස්සෙත්වා ඉදානි අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තිං දස්සෙතුං "ඡ පදානි අත්ථො"ති ආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං. "තෙනාහ භගවා"ති ආදිනා දෙසනාහාරස්ස විසයභාවෙන උද්දිට්ඨං පාළිං නිගමනවසෙන දස්සෙති. "ලොකුත්තර"න්ති ආදි කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධන්ති පදානං අත්ථවිවරණං. තත්ථ **උපසීතං සබ්බවිසෙසානන්ති** සබ්බෙසං උත්තරිමනුස්සධම්මසඞ්ඛාතානං විසෙසානං අධිසීලසික්ඛාදිවිසෙසානං වා උපතිට්ඨනට්ඨානං. ඉදං තෙසං පදක්කන්තන්ති ආදීනං විය එතස්ස සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **ඉදං වුච්චති තථාගතපදං ඉතිපීති** ආදීසු ඉදං සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සාසනබ්‍රහ්මචරියං තථාගතගන්ධහත්ථිනො පටිපත්තිදෙසනාගමනෙහි කිලෙසගහනං ඔත්ථරිත්වා ගතමග්ගොතිපි. තෙන ගොචරභාවෙන සෙවනාහි **නිසෙවිතං,** භජිතන්තිපි. තස්ස මහාවජිරඤාණසබ්බඤ්ඤුතඤාණදන්තෙහි **ආරඤ්ජිතං,**[1] තෙභූමකධම්මානං ආරඤ්ජනට්ඨානන්තිපි වුච්චතීති අත්ථො. **අතොමෙතන්ති** යතො තථාගතපදාදිභාවෙන වුච්චති, අතො අනෙනෙව කාරණෙන බ්‍රහ්මුනො සබ්බසත්තුත්තමස්ස භගවතො. බ්‍රහ්මං වා සබ්බසෙට්ඨං චරියන්ති **පඤ්ඤායති** යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිතත්තා යථාවුත්තප්පකාරෙහි ඤායති. **තෙනාහ භගවාති** යථාවුත්තත්ථං පාළිං නිගමනවසෙන දස්සෙති.

1. රඤ්ජිතං.- නෙත්තිපාළි.

අනුපාදපරිනිබ්බානත්ථාය භගවතො දෙසනාය යාවදෙව අරියමග්ගසම්පාපනත්ථො දෙසනාහාරොති දස්සෙතුං "කෙසං අයං ධම්මදෙසනා"ති පුච්ඡිත්වා **යොගිනන්**ති ආහ. චතුසච්චකම්මට්ඨාන භාවනාය යුත්තපයුත්තානන්ති යොගිනො. තෙ හි ඉමං දෙසනාහාරං පයොජෙන්තීති ඉදං වචනං දෙසනාහාරවිභඞ්ගස්ස යථානුසන්ධිනා සම්මා ඨපිතභාවං දස්සෙතුං පකරණං සඞ්ගායන්තෙහි ඨපිතන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි වුත්තං "නෙත්තාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො"ති. **නියුත්තො**ති පාළිතො අස්සාදාදිපදත්ථෙ නිද්ධාරෙත්වා යොජිතොති අත්ථො.

දෙසනාහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

"තත්ථ කතමො විචයො හාරො"ති ආදි විචයහාරවිභඞ්ගො. තත්ථායං අපුබ්බපදවණ්ණනා.[1] **කිං විචිනතී**ති එත්ථ විචිනතීති එතෙන විචයසද්දස්ස කත්තුනිද්දෙසතං දස්සෙති. කින්ති පනත්ථස්ස හාරස්ස විසයො පුච්ඡිතොති තං තස්ස විසයං දස්සෙතුං "පදං විචිනාතී"ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **පදං විචිනාතී**ති, ආදිතො පට්ඨාය යාව නිගමනා සුත්තස්ස සබ්බං පදං විචිනති. අයඤ්ච විචයො දුවිධො සද්දතො අත්ථතො ච. තෙසු ඉදං නාමපදං, ඉදං ආඛ්‍යාතපදං, ඉදං උපසග්ගපදං, ඉදං නිපාතපදං, ඉදං ඉත්ථිලිඞ්ගං, ඉදං පුරිසලිඞ්ගං, ඉදං නපුංසකලිඞ්ගං, ඉදං අතීතකාලං, ඉදං අනාගතකාලං, ඉදං වත්තමානකාලං, ඉදං කත්තුසාධනං, ඉදං කරණසාධනං, ඉදං කම්මසාධනං, ඉදං අධිකරණසාධනං, ඉදං පච්චත්තවචනං, ඉදං උපයොගවචනං, යාව ඉදං භුම්මවචනං, ඉදං එකවචනං, ඉදං අනෙකවචනන්ති එවමාදිවිභාගවචනං, අයං සද්දතො පදවිචයො. සො පනායං පදවිචයො අවිපරීතසභාවනිරුත්ති සල්ලක්ඛණෙනෙව සම්පජ්ජතීති දට්ඨබ්බං. අත්ථතො පන විචයො තෙන තෙන පදෙන වත්තබ්බඅත්ථසංවණ්ණනා. සචෙ පන පදං පුච්ඡාදිවසෙන පවත්තං තස්ස තදත්ථස්ස ච පුච්ඡාදිභාවො විචෙතබ්බොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො "පඤ්හං විචිනාතී"ති ආදිමාහ. යස්මා ච සබ්බො දෙසනාහාරො විචයහාරස්ස විසයො සුත්තස්ස විචයොති කත්වා, තස්මා වුත්තං "අස්සාදං විචිනතී"ති ආදි. යස්මා පන **අනුගීතී**ති එත්ථ අනුරූපා ගීති අනුගීතීති අයම්පි අත්ථො ඉච්ඡිතො, තස්මා විචියමානස්ස සුත්තපදස්ස අනුරූපතො සුත්තන්තරපදානිපි අත්ථුද්ධාරවසෙන වා පදුද්ධාරවසෙන වා ආනෙත්වා විචෙතබ්බානීති දස්සෙන්තො **සබ්බෙ නව සුත්තන්තෙ විචිනාතී**ති ආහ. **නව සුත්තන්තෙ**ති සුත්තගෙය්‍යාදිකෙ නව සුත්තෙ. යථා සම්භවතොති අධිප්පායො. අයං විචයහාරස්ස පදත්ථනිද්දෙසො.

---

1. සී. I. & II. අනුපුබ්බ.

එවං නිද්දෙසවාරෙ විචයහාරො සඞ්ඛෙපතො නිද්දිට්ඨොති තං විභාගෙන නිද්දිසිත්වා පටිනිද්දෙසවසෙන විභජන්තො යස්මා පදවිචයො සුත්තස්ස අනුපදං පවත්තෙතබ්බතාය අතිභාරිකො න සුකරො චාති තං අනාමසිත්වා පඤ්හවිස්සජ්ජනවිචයෙ තාව දස්සෙන්තො "යථා කිං භවෙ"ති ආදිමාහ. තත්ථ **යථා කිං භවෙ?**ති යෙන පකාරෙන සො විචයො පවත්තෙතබ්බො, තං පකාරජාතං කිං භවෙ? කීදිසං භවෙය්‍යාති අත්ථො. **යථා කිං භවෙය්‍යා**තිපි පාඨො. පුන **යථා**ති නිපාතමත්තං. **ආයස්මා**ති පියවචනං. **අජිතො**ති බාවරීබ්‍රාහ්මණස්ස පරිචාරකභූතානං සොළසන්නං අඤ්ඤතරො. **පාරායනෙ**ති පාරං වුච්චති නිබ්බානං. තස්ස අධිගමූපායදෙසනත්තා කිඤ්චාපි සබ්බං භගවතො වචනං පාරායනන්ති වත්තබ්බතං අරහති. සඞ්ගීතිකාරෙහි පන වත්ථුගාථානුගීතිගාථාදීහි සද්ධිං අජිතසුත්තාදීනං සොළසන්නං සුත්තානං ඉදං නාමං කතන්ති තෙසඤ්ඤෙව පාරායනසමඤ්ඤාති ආහ පාරායනෙති. කෙචි **පාරායනිකො**ති පඨන්ති. තෙ කිර තාපසපබ්බජ්ජූපගමනතො පුබ්බෙ පාරායනං අධීයන්තා විචරිංසු. තස්මා අයම්පි පාරායනං වත්තෙතීති පාරායනිකොති වුත්තො. **පුච්ඡතී**ති කස්මා වුත්තං? නනු පුච්ඡා නිබ්බත්තිතා අතීතාති? සච්චමෙතං පුච්ඡනාකාරං පන බුද්ධියං විපරිවත්තමානං කත්වා එවමාහ.

පුච්ඡා ච නාමෙසා අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡා දිට්ඨසංසන්දනා විමතිච්ඡෙදනා අනුමතිපුච්ඡා කථෙතුකම්‍යතා පුච්ඡා එකංසබ්‍යාකරණීයා විභජ්ජබ්‍යාකරණීයා පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයා ඨපනීයා ධම්මාධිට්ඨානා සත්තාධිට්ඨානාති අනෙකවිධා. තස්මා කිමයං පුච්ඡා අදිට්ඨජොතනාති ආදිනා යථාසම්භවං පුච්ඡා විචෙතබ්බා. යථා චෙත්ථ පුච්ඡාවිභාගො එවං විස්සජ්ජනවිභාගොපි විස්සජ්ජනවිචයෙ යථාසම්භවං වත්තබ්බො. පුච්ඡාසභාගෙන හි විස්සජ්ජනන්ති ඉධ පන විමතිච්ඡෙදනං සත්තාධිට්ඨානං පුච්ඡං උදාහරිත්වා තත්ථ විචයනාකාරං දස්සෙතුං "කෙනස්සු නිවුතො ලොකො"ති ආදිමාහ.

තත්ථ **කෙනා**ති කත්තරි කරණවචනං. **සූ**ති නිපාතමත්තං. **සූ**ති වා සංසයෙ නිපාතො. තෙනස්ස පඤ්හස්ස විමතිච්ඡෙදනපුච්ඡාභාවං දස්සෙති. **නිවුතො**ති පටිච්ඡාදිතො. **ලොකො**ති සත්තලොකො. **ඉච්චායස්මා අජිතො**ති සඞ්ගීතිකාරකවචනං. **නප්පකාසතී**ති නපඤ්ඤායති. **කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසී**ති කිං අස්ස ලොකස්ස අභිලෙපනං වදසි? **කිංස්වාභිලෙපනන්**තිපි පාඨො. තස්ස කිංසු අභිලෙපනන්ති පදවිභාගො. **පදානී**ති පජ්ජති එතෙහි අත්ථොති පදානි වාක්‍යානි. **පුච්ඡිතානී**ති පුච්ඡාභාවෙන වුත්තානීති අත්ථො. **එකො පඤ්හො**ති යදිපි චත්තාරි පදානි පුච්ඡනවසෙන වුත්තානි, ඤාතුං ඉච්ඡිතො පන අත්ථො එකො එවාති එකො පඤ්හොති වුත්තං. තත්ථ කාරණමාහ **එකවත්ථුපරිග්ගහා**ති. ඉදං වුත්තං හොති, කිඤ්චාපි

නිවාරණඅප්පකාසනඅභිලෙපනමහාභයසඞ්ඛාතා පුච්ඡාය ගහිතා චත්තාරො එතෙ අත්ථා තෙපනෙකං ලොකම්පති ගුණභූතා. ලොකොපධානභාවෙන ගහිතොති තබ්බසෙන එකොවායං පඤ්හොති. තෙනෙවාහ “ලොකාධිට්ඨාන”න්ති ආදිං. කො පන සො ලොකොති? ආහ “ලොකො තිවිධො”ති ආදිං. තත්ථ රාගාදිකිලෙසබහුලතාය කාමාවචරසත්තා **කිලෙසලොකො**. ඣානාභිඤ්ඤාපරිබුද්ධියා රූපාවචරසත්තා **භවලොකො**. ආනෙඤ්ජසමාධිබහුලතාය විසදින්ද්‍රියත්තා අරූපාවචරසත්තා **ඉන්ද්‍රියලොකො**. අථවා කිලිස්සන්තං කිලෙසො විපාකදුක්ඛන්ති අත්ථො. තස්මා දුක්ඛබහුලතාය අපායෙසු සත්තා කිලෙසලොකො. තදඤ්ඤෙ සත්තා සම්පත්තිභවභාවතො භවලොකො. තත්ථ යෙ විමුත්තිපරිපාචකෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්නාගතා සත්තා සො ඉන්ද්‍රියලොකොති වෙදිතබ්බං. පරියාපන්නධම්මවසෙන ලොකසමඤ්ඤාති අරියපුග්ගලා ඉධ න සඞ්ගය්හන්ති.

අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකොති චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙන අන්ධකාරෙන විය රථසටාදිධම්මසභාවපටිච්ඡාදනලක්ඛණාය අවිජ්ජාය නිවුතො පටිච්ඡාදිතො ලොකො. **විවිච්ඡාති** විචිකිච්ඡාහෙතු. “විවිච්ඡා මච්ඡරිය”න්ති සඞ්ගහෙ වුත්තං. **පමාදාති** පමාදහෙතු. **ජප්පාභිලෙපන**න්ති ජප්පා තණ්හා අස්ස ලොකස්ස මක්කටාලෙපො විය මක්කටස්ස අභිලෙපනං කිලෙසොති බ්‍රූමි. **දුක්ඛ**න්ති ජාති ආදිකං වට්ටදුක්ඛන්ති අයං පදත්ථො. සෙසං පාළියා එව විඤ්ඤායති. **ඉමානි චත්තාරි පදානි** පුච්ඡාගාථායං වුත්තානි. **ඉමෙහීති** විස්සජ්ජනගාථායං වුත්තෙහි ඉමෙහි චතූහි පදෙහි විස්සජ්ජිතානි. කථන්ති? ආහ **පඨම**න්ති ආදිං. තෙන යථාක්කමං පුච්ඡාවිස්සජ්ජනානි වෙදිතබ්බානීති දස්සෙති.

ඉදානි තං යථාක්කමං පුච්ඡං විස්සජ්ජනඤ්ච සරූපතො දස්සෙතුං ගාථාය ච අත්ථං විවරිතුං “කෙනස්සූ”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **නීවරණෙහීති** පදෙන වුත්තමෙවත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං “අවිජ්ජානීවරණා හි සබ්බෙ සත්තා”ති ආදි වුත්තං. එත්ථ ච “යථාහා”ති ආදිනා සුත්තන්තරදස්සනෙන ඉමස්මිං පඤ්හවිස්සජ්ජනවිචයෙ අනුගීතිවිචයං දස්සෙතීති දට්ඨබ්බං. තත්ථ **පරියායතොති** කාරණතො. නීවරණසඞ්ඛාතානං කාමච්ඡන්දාදීනම්පි කාරණභාවතො පටිච්ඡාදනභාවතො ච එකං යෙව නීවරණං වදාමි. න පන අඤ්ඤෙසං නීවරණසභාවානං අභාවාති අත්ථො. යථා ච අවිජ්ජාය සති නීවරණානං භාවො, එවං අවිජ්ජාය අසති න සන්ති නීවරණානීති දස්සෙතුං **සබ්බසොති** ආදිවුත්තං. **තෙනාති** අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකොති පදෙන. **පඨමස්ස පදස්සාති** කෙනස්සු නිවුතො ලොකොති පදස්ස **යුත්තාති** යොජිතා අනුරූපාති වා අත්ථො.. එතෙන පුච්ඡානුරූපතා විස්සජ්ජනස්ස දස්සිතාති පුබ්බාපරවිචයො වුත්තොති වෙදිතබ්බං. **සො පුග්ගලො නීවරණෙහි නිවුතොති** ආදිනා විවිච්ඡාපමාදානං

අවිජජාය පචචයභාවං දසෙසති නිවුතො එව හි නපපකාසති. **විවිචඡා**ති විචිකිචඡා. තෙනෙවාහ **විවිචඡා නාම වුචචති විචිකිචඡා**ති තත්‍රායං පදසිඬි යථා මිචඡාදිඨිසමමාදිඨියො නිචචං අනිචචනති ආදිනා එකංසගාහභාවෙන පවතතනති න එවමයං. අයං පන අනෙකංසගාහභාවතො නිචචං නුඛො අනිචචං නුඛොති ආදිනා විවිධං විරුඬං වා ඉචඡති එසතීති විවිචඡාති. **සො විචි කිචඡකෙනා**ති ආදිනා අපපකාසනසස විවිචඡාපමාදනං කාරණභාවං විවරති. **සුකෙක ධමෙම න උපාදියනති**ති[1] න සමාදය වතතනති. **නපප කාසනතී**ති තෙ අතතනො සනතානෙ අනුපාදියමානා[2] කුසලාධමමා තං පුගගලං පකාසං ලොකෙ අභිඤඤාතං න කාරෙනතීති අතෙථා. **අභිලිමපතී**ති මකකටාලෙපො විය මකකටං දාරුසිලාදීසු පුරිසං රූපාදිවිසයෙ අලලීයාපෙතීති අතෙථා. **ආසතති බහුලසසා**ති ආසඞග බහුලසස. **එවං අභිජපපාති කථිතවා**ති[3] එවං පරියුඨානඨායිනීති ඉමිනා කාරණෙන. **තඤහා**ති තාය තණහාය. **ලොකො අභිලිතෙතා** කිලෙසෙන මකඛිතො විය හොතීති අතෙථා. භායති එතසමාති භයං මහනතං භයං මහබභයං. තෙනෙවාහ **දුකඛමසස මහබභය**නති. දුකඛං දොමනසසනති දුකඛමෙව විභතතනති සබබං දුකඛං විභජිතවා දසෙසතුං **තිසෙසා දුකඛතා**ති ආදිවුතතං. **ඔධිසො**ති කදාචි අපාතු පකකමමමූලාය කදාචි පරූපකකමමමූලායාති ආදිනා විභාගෙන. දුකඛ දුකඛතාය මුචචනකා[4] විසෙසෙන රූපාවචරා. **තථා**ති, **ඔධිසො කදාචි කරහචී**ති එවං ආකඞඛති. විපරිනාම දුකඛතාය මුචචනකා උපෙකඛා සමාපතතිබහුලා විසෙසෙන අරූපාවචරසතතා **අපපාබාධා**ති ඉදං[5] දුකඛදුකඛතාය මුචචනසස කාරණවචනං. **දීඝායුකා**ති විපරිනාම දුකඛතාය අරූපදෙවා හි ලොකෙ විසෙසතො දීඝායුකාති ඉදඤච මුචචනමචචනතිකං.[6] යසමා ච දුකඛා වෙදනාපි සඞඛතතතා අනිචච තාදි සඞඛාරදුකඛසභාවා එව, තසමා යතො මුචචනමචචනතිකං තං අනවසෙසපරියාදානවසෙන සඞගණහිතවා දසෙසතුං **සඞඛාරදුකඛ තාය පනා**ති ආදිමාහ. තතථ උපාදියතීති උපාදි විපාකකඛනධා[7] කටතතාච රූපං. උපාදිසස සෙසං උපාදිසෙසං. තං නතථි එතථසසාති අනුපාදිසෙසා, නිබබාණධාතු. තාය **අනුපාදිසෙසාය නිබබාණ ධාතුයා**. ඉතථමභූතලකඛණෙචායං කරණනිදෙදසො. නිබබාණ ධාතූති ච නිබබායනමතතං. **තසමා**ති යසමා සකලලොකබයාපිනී සබබසඞගාහිනී ච සඞඛාරදුකඛතා තසමා. **ලොකසසා**ති සමබනෙධ සාමිවචනං. තෙන දුකඛමසසාති පදසස අතථං දසෙසති. එවමෙතථ ලොකසස නීවරණාදීනි අජානනෙතන සමයනතරපරිචයෙන වා තතථ සංසයපකඛනෙතන[8] එකංසෙනෙව බයාකාතබබතතා සතතා

1. න උපපාදයනති-නෙතතිපාළි. සී. I & II. න උපපාදියනති
2. සී. I. & II. අනුපපාදියමානා.
3. කතවා-නෙතතිපාළි.
4. සී. I. II. මුචචනතීති.
5. ම. III පදං.
6. ම. III. මනචචනතිකං.
7. සී. I. & II. උපාදානකඛනධා.
8. පකඛනෙතන සබබතථ.

ධිට්ඨානා පුච්ඡා කතා. සා ච අජානනස්ස සංසයස්ස වා නීවරණාදිවිසයතාය චතුබ්බිධා. පාළියං පන නීවරණාදීනං ලොකො ආධාරභාවෙන ගාථායං වුත්තොති එකො පඤ්හොති දස්සිතන්ති. අයමෙත්ථ පුච්ඡාවිචයො විස්සජ්ජනවිචයොපි අදිට්ඨජොතිනී[1] විස්සජ්ජනා විමතිච්ඡෙදනීවාති[2] ආදිනා පුච්ඡාවිචයෙ වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

එවං එකාධාරං පුච්ඡං දස්සෙත්වා ඉදානි අනෙකාධාරං දස්සෙතුං **සවන්ති සබ්බධීති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **සවන්තීති** සන්දන්ති. **සබ්බධීති** සබ්බෙසු රූපාදීසු ආයතනෙසු. **සොතාති** තණ්හාදිසොතා. **කිං නිවාරණන්ති** තෙසං කිං ආවරණං? කා රක්ඛා.? **සංවරං බ්‍රූහීති** තං තෙසං නීවරණසංඛාතං[3] සංවරං කථෙහි. **කෙන සොතා පිථීයරෙති**[4] කෙන ධම්මෙන තණ්හාදිසොතා පිථීයන්ති?[5] පච්ඡිජ්ජන්තීති අයමෙත්ථ පදත්ථො. සෙසං පාළිවසෙනෙව ආවිභවිස්සති. **තෙ මෙ පඤ්හාති** යදිපි ඉමිස්සා ගාථාය පුච්ඡාවසෙන පවත්තාය චත්තාරි පදානි චත්තාරි වාක්‍යානි ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස පන අත්ථස්ස දුවිධත්තා තෙ ද්වෙ පඤ්හා. කස්මාති චෙ? **ඉමෙහි බහුවචනෙන පුච්ඡිතාති** ආහ. තත්ථායං[6] සඞ්ඛෙපත්ථො. ඉමෙ එතාය ගාථාය ගහිතා අත්ථා යස්මා බහූති අධිකිච්ච පවත්තවචනෙන පුච්ඡිතා තස්මා තෙ ද්වෙ පඤ්හාති. එකතො උපරි බහූති හි සාසනවොහාරො. තමෙව පුච්ඡාය දුවිධත්ථවිසයතං විවරිතුං **එවන්ති** ආදි වුත්තං. තස්සත්ථො. යානි ඤාතිබ්‍යසනාදිසඞ්ඛාතානි පාණවධාදීනි එව වා දුග්ගතිහෙතුභූතානි ආපදානි සමං සහ සබ්බථා වා අයං ලොකො ආපන්නො අජ්ඣොත්ථටො තංනිමිත්තෙහි දසහි කිලෙසවත්ථූහි සංකිලිට්ඨො ච තස්ස තං ආපන්නාකාරං සංකිලිට්ඨාකාරඤ්ච බුද්ධියං කත්වා ආහ **එවං සමාපන්නස්ස එවං සංකිලිට්ඨස්සාති**. වොදායති සුජ්ඣති එතෙනාති **වොදානං**. සමථවිපස්සනා වුට්ඨාති එතෙන නිමිත්තතො පවත්තතො චාති **වුට්ඨානං** අරියමග්ගො. **අසමාහිතස්සාති** නානාරම්මණෙසු වික්ඛිත්තචිත්තස්ස. **සවන්තීති** පවත්තන්ති. **අභිජ්ඣාති** ආදි අසමාධානහෙතු දස්සනං. තෙනෙවාහ **එවං අසමාහිතස්සාති**. **යථාහ භගවාති** ආදිනා ඉධාපි අනුගීතිවිචයං දස්සෙති. සොතානං සවනං යෙභුය්‍යෙන අනුරොධවසෙනෙවාති ආහ **සවති මනාපියෙසු රූපෙසූති**. එත්ථ ච චක්ඛාදයො සොතානං ද්වාරභාවෙන පවත්තමානා උපචාරවසෙන සයං සවන්තා විය වුත්තා. **ඉතීති එවං**. **සබ්බාති** සබ්බස්මා. **සබ්බථාති** සබ්බප්පකාරෙන. **ඉදං වොදානන්ති** ඉදං පරියුට්ඨානවිඝාතනන්ති වුත්තං පරියුට්ඨානප්පහාණං වොදානං.

---

1. සී. I. & II. අදිට්ඨජොතනා.
2. සී. I. & II. විමතිච්ඡෙදනා.
3. ම. III. නීවරණ.
4. ම III. පිථිය්‍යරෙති.
5. ම. III පිථිය්‍යන්ති.
6. සී. I. & II. තත්‍රායං.

විසසජජනගාථාය **සති තෙසං නිවාරණ**නති විපසසනා සමපයුතතා සති කුසලාකුසලානං ධමමානං ගතියො සමනෙවසමානා තෙසං සොතානං නිවාරණනති. **සොතානං සංවරං බ්‍රූමී**ති තමෙව සතිං සොතානං සංවරං බ්‍රූමි. **පඤඤායෙතෙ පිධීයරෙ**ති රූපාදිසු අනිචචතාදිපටිවෙධසාධිකාය මගගපඤඤාය එතෙ සොතා සබබසො පිධියනති උපපජජිතුං අපපදානවසෙන සමුචඡිජජනතීති අතෙථා. **නාවිඤජතීති** අභිජඣාදිපපවතතිවාරභාවෙන චිතතසනතානං පුගගලං වා නාකඩඪති. **අනුසයපපහාණං** ඉධ පිධානං අධිපෙපතනති ආහ **පඤඤාය අනුසයා පහීයනතී**ති. යසමා අනුසයනිමිතතං පරියුටඨානං අනුසයාභාවෙ න හොතීති ආහ **අනුසයෙසූ**ති ආදිං. ඉදානි තමෙවතථං උපමාය විභාවෙනෙතා **තං යථා ඛනධවනතසසා**ති ආදිමාහ. එතථාපි සොතානං නිවාරණසඞඛාතං සංවරං පිධානඤච අජානනෙතන තතථ වා සංසයිතෙන එකංසිකතතා ධමමාධිටඨානා පුචඡා කතාති ඉධ පුචඡාවිචයො වුතතනයෙනෙව විසසජජනවිචයො ච වෙදිතබබො. එතථ ච යෙන අධිපපායෙන **කෙනසසු නිවුතො ලොකො**ති ගාථාය සතිපි නිවාරණාදීනං චතුනනං පුචඡිතබබභාවෙ **එකො පඤහා**ති වුතතං. තෙන තාව සොතානං යෙව සංවරෙ පිධානඤච පුචඡිතතති සොතෙ එකතතවසෙන ගහෙතවා පුචඡාය එකාධිටඨානභාවතො **එකො පඤහා**ති වතතබබං සියා සොතානං වා බහුභාවතො බහූති යතතකා සොතා තතතකා පඤහාති. යෙන පන අධිපපායෙන **සවනති සබබධි සොතා**ති ගාථායං සොතෙ අනාමසිතවා සංවරපිධානානං වසෙන ද්වෙ පඤහාති වුතතං තෙන පඨමගාථායං සතිපි නිවාරණාදීනං ලොකාධාරභාවෙ ලොකං අනාමසිතවා නිවාරණාදීනං විභාගෙන චතතාරො පඤහාති වතතබබනති අයං නයො දසසිතොති දටඨබබං.

ඉදානි යසමා පුචඡනෙතා න කෙවලං පුබෙබ අතතනා රචිතනියාමෙනෙව පුචඡති අථඛො දෙසනාකාලෙ වුතතධමමසස අනුසනධිං ගහෙතවාපි පුචඡති. තසමා තසස අනුසනධිං පුචඡාය විචෙතබබාකාරං දසෙසනෙතා **යානි සොතානී**ති ගාථාය අනනතරං **පඤඤා චෙව සතිචා**ති ගාථමාහ. තසසායං සඞෙඛපතෙථා. යායං භගවතා වුතතා පඤඤා, යා ච සති, යඤච තදවසෙසං නාමරූපං, එතං සබබමපි කතථ නිරුජඣති? **එතං මෙ පුටෙඨා පබ්‍රූහී**ති. විසසජජනගාථායං පනසස යසමා පඤඤාසතියො නාමෙනෙව සඞගහං ගචඡනති, තසමා තා විසුං න වුතතා. අයඤෙචතථ සඞෙඛපතෙථා. යං මං ත්වං අජිත! **එතං පඤහං අපුචඡි කතෙථතං උපරුජඣතී**ති අනනතරගාථායං, යතථ තං අසෙසං උපරුජඣති තං තෙ වදමි. තසස තසස හි විඤඤාණසස නිරොධෙන සහෙව අපුබබං අචරිමං එතෙථතං උපරුජඣති. එතෙථව විඤඤාණසස නිරොධෙන නිරුජඣති. එතං විඤඤාණනිරොධං තසස නිරොධො නාතිවතතතීති වුතතං හොතීති. **අයං පඤහා අනු**

සඞ්ගං පුච්ඡතීති අනන්තරගාථායං සොතානං පරියුට්ඨානානුසයප්පහානං කිඤ්චෙවාති සඞ්ගං සති පඤ්ඤා ච වුත්තා. තං සුත්වා තප්පහානෙ පඤ්ඤාසතීසු ඨිතාසු තාසං සන්නිස්සයෙන නාමරූපෙන භවිතබ්බං. තථා ච සති වට්ටති එව. කත්ථ නු ඛො ඉමාසං සන්නිස්සයානං පඤ්ඤාසතීනං අසෙසනිරොධොති ඉමිනා අධිප්පායෙන අයං පුච්ඡා කතාති ආහ **අයං පඤ්හා–පෙ–ධාතුනාති.** තත්ථ අනුසන්ධීයති දෙසනා එතායාති අනුසන්ධි.

යාය පටිපදාය අනුපාදිසෙසං නිබ්බානධාතුං අධිගච්ඡන්ති තං චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනාසඞ්ඛාතං පටිපදං සහවිසයෙන **දස්සෙතුං තීණි සච්චානීති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **සඞ්ඛතානීති** සමෙච්ච සම්භූය පච්චයෙහි කතානීති සඞ්ඛතානි. **නිරොධධම්මානීති** නිරුජ්ඣනසභාවානි. **දුක්ඛං සමුදයො මග්ගොති** තෙසං සරූපදස්සනං. නිරොධො පන කථන්ති ආහ **නිරොධො අසඞ්ඛතොති.** සො හි කෙනචි පච්චයෙන න සඞ්ඛතොති අසඞ්ඛතො. සහ විසයෙන පහාතබ්බපහායකසභාවෙසු අරියසච්චෙසු පහායකවිභාගමුඛෙන පහාතබ්බවිභාගං දස්සෙතුං **තත්ථ සමුදයොති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **අවිජ්ජාවසෙසාති**[1] දස්සනමග්ගෙන පහීනාවසෙසා අවිජ්ජාති අත්ථො. අයඤ්ච සෙසසද්දො කාමච්ඡන්දෙ බ්‍යාපාදෙ මානෙ උද්ධච්චන්ති එත්ථාපි යොජෙතබ්බො. යථා හි අවිජ්ජා එවං එතෙපි ධම්මා අපායගමනීයසභාවා පඨමමග්ගෙන පහීයන්ති එවාති. **අවිජ්ජානිරවසෙසාතිපි** පාඨො. එත්ථාපි යථාවුත්තෙසු කාමච්ඡන්දාදිපදෙසුපි නිරවසෙසසද්දො යොජෙතබ්බො. සාවසෙසං හි පුරිමමග්ගද්වයෙන කාමච්ඡන්දාදයො පහීයන්ති. ඉතරෙහි පන නිරවසෙසන්ති. **තෙධාතුකෙ ඉමානි දසසංයොජනානීති** එත්ථ **තෙධාතුකෙති** සංයොජනානං විසයදස්සනං. තත්ථ හි තානි සංයොජනවසෙන පවත්තන්ති. **අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අභිඤ්ඤායාති** තං පහායකං පත්වා. **යං පනාති** එත්ථ යන්ති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො. **ඉදං ඛයෙ ඤාණන්ති** යෙන ඤාණෙන හෙතුභූතෙන ඛීණා මෙ ජාතීති අත්තනො ජාතියා ඛීණභාවං ජානාති ඉදං එවං පච්චවෙක්ඛණස්ස නිමිත්තභූතං අරහත්තඵලඤාණං ඛයෙ ඤාණං නාම. **නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතීති** එත්ථාපි යන්ති ආනෙතබ්බං. **යං නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාති ඉදං අනුප්පාදෙ ඤාණන්ති.** ඉධාපි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව අරහත්තඵලඤාණවසෙන අත්ථො යොජෙතබ්බො. **අට්ඨසාලිනියං** පන ඛයෙ ඤාණං කිලෙසක්ඛයකරෙ අරියමග්ගෙ ඤාණන්ති වුත්තං. අනුප්පාදෙ ඤාණං පටිසන්ධිවසෙන අනුප්පාදභූතෙ තං තං මග්ගවජ්ඣකිලෙසානං අනුප්පාදපරියොසානෙ උප්පන්නෙ අරියඵලෙ ඤාණන්ති වුත්තං. ඉධ පන උභයම්පි අරහත්තඵලඤාණවසෙනෙව විභත්තං තෙනෙවාහ **ඉමානි ද්වෙ ඤාණානි අඤ්ඤාතා**

1. අවිජ්ජා ච නිරවසෙසා, තෙ. පා.

වින්ද්‍රියන්ති, **ආරම්මණසඞ්ඛාතෙන ච නාමානි ලභන්ති**ති ච. අඤ්ඤින්ද්‍රියං හෙට්ඨිමෙසු තීසු ඵලෙසු උපරිමෙසු ච තීසු මග්ගෙසු උප්පත්තියා පුනප්පුනං උප්පජ්ජමානම්පි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං විය පඨමඵලුප්පත්තියා අග්ගඵලුප්පත්තියා අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුජ්ඣතීති ආහ **යඤ්ච අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රිය**න්ති ආදිං. එතෙන පහාතබ්බධම්මා විය දස්සනභාවනාහි අග්ගඵලුප්පත්තියා තදවසෙසඵලධම්මාපි අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුජ්ඣන්ති. කො පන වාදො තෙභූමකධම්මානන්ති දස්සෙති. එකා පඤ්ඤා අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියත්තා යදි එකා කථං විධා වුත්තාති? ආහ **අපි චා**ති ආදිං. **ආරම්මණසඞ්ඛාතෙනා**ති ඛයෙ අනුප්පාදෙති ඉමාය ආරම්මණසමඤ්ඤාය. **සා පජානනට්ඨෙන පඤ්ඤා**ති යා පුබ්බෙ සොතානං පිධානකිච්චා වුත්තා පඤ්ඤා, සා පජානනසභාවෙන පඤ්ඤා. ඉතරා පන **යථාදිට්ඨං** යථා ගහිතං ආරම්මණං **අපිලාපනට්ඨෙන** ඔගාහනට්ඨෙන **සති**ති.

එවං **පඤ්ඤා චෙව සති චා**ති පදස්ස අත්ථං විවරිත්වා ඉදානි **නාමරූප**න්ති පදස්ස අත්ථං විවරන්තො **තත්ථ යෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා ඉදං නාමරූප**න්ති ආහ. නාමරූපඤ්ච විභාගෙන දස්සෙන්තො සුඛග්ගහණත්ථං පාකටනාමරූපමෙව විභාවෙතුං **තත්ථ යෙ**ති ආදිමාහ. තග්ගහණෙනෙව හි සහචරණාදිනා තදඤ්ඤෙ චිත්තචෙතසිකා රූපධම්මා ච ගහිතා හොන්තීති. නාමග්ගහණෙන චෙත්ථ ඛන්ධත්තයමෙව ගහිතන්ති **නාමරූපං විඤ්ඤාණසම්පයුත්ත**න්ති වුත්තං. තං පන රූපං සම්පයුත්තන්ති? නයිදං සම්පයුත්තපච්චයවසෙන වුත්තං. පචුරජනස්ස පන අවිභාගෙන ගහණීයසභාවං සන්ධාය වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

ගාථාය **අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු පුච්ඡිතා**ති තං චතුරිද්ධිපාදමුඛෙන අරියමග්ගාධිගමෙන පත්තබ්බන්ති දස්සෙන්තො ඉද්ධිපාදභාවනා මූලභූතානි ඉන්ද්‍රියානි සතිපඤ්ඤාහි නිද්ධාරෙතුං **තත්ථ සති ච පඤ්ඤා ච චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානී**ති ආහ. කුසලාකුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසමානා සති සිජ්ඣන්තී එකත්තෙන සමාධිං නිප්ඵාදෙති සතිග්ගහණෙන චෙත්ථ පරියුට්ඨානප්පහානං ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ **සති ච ඉන්ද්‍රියානි සතින්ද්‍රියඤ්ච සමාධින්ද්‍රියඤ්චා**ති. තථා අනුසයසමුග්ඝාතවිධායිනී පඤ්ඤා සිජ්ඣමානා න විනා චතුබ්බිධසම්මප්පධානවිරියං සිජ්ඣතීති වුත්තං **පඤ්ඤා ච ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ඤින්ද්‍රියඤ්ච විරියින්ද්‍රියඤ්චා**ති. **යා ඉමෙසු චතූසු ඉන්ද්‍රියෙසූ**ති ඉමෙසු සතිආදීසු චතූසු ඉන්ද්‍රියෙසු නිස්සයපච්චයතාය අධිට්ඨානභූතෙසු තංසහජාතා එව යා සද්ධා. **ඉමෙහි චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහී**තිපි පාළි. තස්සා ඉමෙහි චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහි සම්පයුත්තාති වචනසෙසො. ආරම්මණෙ අභිප්පසාදලක්ඛණා සද්ධා කත්තුකාමතාසභාවස්ස ඡන්දස්ස විසෙසපච්චයො හොතීති ආහ **යා සද්ධාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා අයං ඡන්දසමාධී**ති. **සමාහිතෙ චිත්තෙ**ති විපස්සනාසමාධිනා

සමාහිතෙ චිත්තෙ. **ඉදං පහාණ**න්ති වික්ඛම්භනප්පහාණසාධකො සමාධි පහාණන්ති වුත්තො පජහති එතෙනාති කත්වා. **පධාන**න්තිපි පාඨො. අග්ගොති අත්ථො. යථා හි සමාධි එකොදීති වුච්චති. **අස්සාසපස්සාසා**ති ආදිනා කායචිත්තසඞ්ඛාරසීසෙන තං සමුට්ඨාපකා විරියසඞ්ඛාරාව ගහිතා. තෙ හි යාව භාවනානිප්ඵත්ති තාව එකරසෙන සරණතො සඞ්කප්පෙතබ්බතො ච **සරසඞ්කප්පා**[1]ති වුත්තා එවං මෙ භාවනා හොතූති යථා ඉච්ඡිතා තථා පවත්තියා හෙතුභාවතො. **තදුභය**න්ති ඡන්දසමාධිසඞ්ඛාතඤ්ච පධානසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතඤ්ච විරියන්ති තං උභයං. උභයමෙව හි උපචාරවසෙන අඤ්ඤං විය කත්වා **ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාද**න්ති වුත්තං. අභින්නම්පි හි උපචාරවසෙන භින්නං විය කත්වා වොහරන්ති. යථා සිලාපුත්තකස්ස සරීරන්ති.

තත්ථ ඉජ්ඣතීති **ඉද්ධි**. සමිජ්ඣති නිප්ඵජ්ජතීති අත්ථො. ඉජ්ඣන්ති වා තාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති **ඉද්ධි**. පජ්ජති එතෙනාති **පාදො**. පඨමෙන අත්ථෙන ඉද්ධි එව පාදො **ඉද්ධිපාදො**. ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අත්ථො. දුතියෙන අත්ථෙන ඉද්ධියා පාදො පතිට්ඨා අධිගමූපායොති **ඉද්ධිපාදො**. තෙන හි උපරූපරි විසෙසසඞ්ඛාතං ඉද්ධිං පජ්ජන්ති පාපුණන්ති. **විවෙකනිස්සිත**න්ති තදඞ්ගවිවෙකනිස්සිතං සමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සිතං නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතඤ්ච ඉද්ධිපාදං භාවෙතීති අත්ථො. තථා හි අයං ඉද්ධිපාදභාවනානුයුත්තො යොගී විපස්සනාක්ඛණෙ කිච්චතො තදඞ්ගවිවෙකනිස්සිතං අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං මග්ගක්ඛණෙ පන කිච්චතො සමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සිතං ආරම්මණතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං ඉද්ධිපාදං භාවෙතීති. එස නයො **විරාගනිස්සිත**න්ති ආදීසු. විවෙකත්ථා[2] එව හි විරාගාදයො. කෙවලඤ්චෙත්ථ වොස්සග්ගො දුවිධො පරිච්චාගවොස්සග්ගො ච පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො චාති. තත්ථ පරිච්චාගවොස්සග්ගො විපස්සනාක්ඛණෙ තදඞ්ගවසෙන මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසප්පහානං. පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො විපස්සනාක්ඛණෙ තන්නින්නභාවෙන මග්ගක්ඛණෙ ආරම්මණකරණවසෙන නිබ්බානපක්ඛන්දනං. තදුභයම්පි ඉමස්මිං ලොකියලොකුත්තරමිස්සකෙ අත්ථසංවණ්ණනානයෙ යුජ්ජති. තථා හි අයං පඨමිද්ධිපාදො යථාවුත්තෙන පකාරෙන කිලෙසෙ පරිච්චජති නිබ්බානඤ්ච පක්ඛන්දති. **වොස්සග්ගපරිණාමි**න්ති ඉමිනා පන වචනෙන වොස්සග්ගත්ථං පරිණමන්තං පරිණතඤ්ච පරිපච්චන්තං පරිපක්කඤ්චාති අත්ථො. අයං හි ඉද්ධිපාදභාවනානුයුත්තො යොගී යථා පඨමො ඉද්ධිපාදො කිලෙසපරිච්චාගවොස්සග්ගත්ථං නිබ්බානපක්ඛන්දනවොස්සග්ගත්ථඤ්ච පරිපච්චති යථා ච පරිපක්කො හොති තථා තං භාවෙතීති. සෙසිද්ධිපාදෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො. යථා ඡන්දං ජෙට්ඨකං

---

1. රසසඞ්කප්පා-තෙ. පා. 2. III. ම. විවෙකත්ථා.

කත්වා පවත්තිතො සමාධි ඡන්දසමාධි එවං විරියං චිත්තං වීමංසං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තිතො සමාධි වීමංසා සමාධීති. න කෙවලං චතුත්ථඉද්ධිපාදෙ එව සමාධිඤාණමූලකො අථ ඛො සබ්බොපීති දස්සෙතුං **සබ්බො සමාධි ඤාණමූලකො ඤාණපුබ්බඞ්ගමො ඤාණානුපරිවත්ති**ති වුත්තං. යදි එවං කස්මා සො එව වීමංසා සමාධීති වුත්තොති? වීමංසං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තිතත්තාති වුත්තොවායමත්ථො. තත්ථ පුබ්බභාගපඤ්ඤාය ඤාණමූලකො. අධිගමපඤ්ඤාය ඤාණපුබ්බඞ්ගමො. පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤාය ඤාණානුපරිවත්ති. අථවා පුබ්බභාගපඤ්ඤාය ඤාණමූලකො උපචාරපඤ්ඤාය ඤාණපුබ්බඞ්ගමො අප්පනාපඤ්ඤාය ඤාණානුපරිවත්ති. උපචාරපඤ්ඤාය වා ඤාණමූලකො. අප්පනාපඤ්ඤාය ඤාණපුබ්බඞ්ගමො අභිඤ්ඤාපඤ්ඤාය ඤාණානුපරිවත්තීති වෙදිතබ්බං. **යථාපුරෙ**ති යථා සමාධිස්ස පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන පුරෙ පුබ්බෙ අතීතාසු ජාතීසු අසංඛෙය්‍යෙසුපි සංවට්ටවිවට්ටෙසු අත්තනො පරෙසඤ්ච ඛන්ධං ඛන්ධපටිබද්ධඤ්ච දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථි. **තථා පච්ඡා** සමාධිස්ස අනාගතංසඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන අනාගතාසු ජාතීසු අසංඛෙය්‍යෙසුපි සංවට්ටවිවට්ටෙසු අත්තනො පරෙසඤ්ච ඛන්ධං ඛන්ධපටිබද්ධඤ්ච දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථීති අත්ථො. **යථා පච්ඡා**ති යථා සමාධිස්ස චෙතොපරියඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන අනාගතෙසු සත්තසු දිවසෙසු පරසත්තානං චිත්තං දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථි **තථා පුරෙ** අතීතෙසු සත්තසු දිවසෙසු පරසත්තානං චිත්තං දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථීති අත්ථො. **යථා දිවා**ති යථාදිවසභාගෙ සූරියාලොකෙන අන්ධකාරස්ස විධමිතත්තා චක්ඛුමන්තානං සත්තානං ආපාථගතං චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යං රූපං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං, **තථාරත්තින්**ති තථා රත්තිභාගෙ චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙපි අන්ධකාරෙ වත්තමානෙ සමාධිස්ස දිබ්බචක්ඛුඤාණානුපරිවත්තිතාය දුප්පටිවිජ්ඣං රූපායතනං නත්ථි. **යථා රත්තිං තථා දිවා**ති යථා ච රත්තියං තථා දිවාපි අතිසුඛුමං කෙනචි තිරොහිතං යඤ්ච අතිදූරෙ තං සබ්බං රූපං දුප්පටිවිජ්ඣං නාම නත්ථි. යථා ච රූපායතනෙ වුත්තං තථා සමාධිස්ස දිබ්බසොතඤාණානුපරිවත්තිතාය සද්දායතනෙ ච නෙතබ්බං තෙනෙවාහ-**ඉති විවටෙන චෙතසා**ති ආදිං. තත්ථ **අපරියොනද්ධෙනා**ති[1] අභිඤ්ඤාඤාණස්ස පාරිබන්ධකකිලෙසෙහි අනජ්ඣොත්ථටත්තෙන අපරියොනද්ධත්තා එව සප්පභාසං චිත්තං. එතෙනෙව සමාධිස්ස ඉද්ධිවිධඤාණානුපරිවත්තිතාපි වුත්තා එවාති දට්ඨබ්බං. **පඤ්චින්ද්‍රියානී**ති ඉද්ධිපාදසම්පයුත්තානි සෙක්ඛස්ස පඤ්චින්ද්‍රියානි අධිප්පෙතානීති ආහ **කුසලානී**ති. **චිත්තසහභූනී**ති ආදි තෙසං විඤ්ඤාණනිරොධෙන නිරොධදස්සනත්ථං ආරද්ධං. තථා **නාමරූපඤ්චා**ති ආදි. තෙනෙතං දස්සෙති න කෙවලං පඤ්චින්ද්‍රියානි එව අථ ඛො නාමරූපඤ්ච

1. III. ම. අපරියොනද්ධෙනා.

විඤ්ඤාණහෙතුකං විඤ්ඤාණස්ස නිරොධා නිරුජ්ඣතීති. **තස්සා**ති විඤ්ඤාණස්ස. **හෙතූ**ති තණ්හාඅවිජ්ජාදිකො. **අනාහාර**න්ති පදස්ස අත්ථවිවරණං. **අනභිනන්දිත**න්ති අභිනන්දනභූතාය තණ්හාය පහීණත්තා එව අපත්ථිතං, තතො එව **අප්පටිසන්ධිකං** විඤ්ඤාණං තං නිරුජ්ඣති. යථා ච විඤ්ඤාණං එවං නාමරූපම්පි විඤ්ඤාණසඞ්ඛාතස්ස හෙතුනො පච්චයස්ස ච අභාවා තප්පච්චයානං සඞ්ඛාරාදීනං අභාවා අහෙතුඅප්පච්චයං. සෙසං පාකටමෙව. පුච්ඡාවිස්සජ්ජනවිචයොපි වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

එවං අනුසන්ධිපුච්ඡම්පි **දස්සෙත්වා** හෙට්ඨා සත්තාධිට්ඨානා ධම්මාධිට්ඨානා ච පුච්ඡා විසුං විසුං දස්සිතාති ඉදානි තා සහ දස්සෙතුං **යෙ ච සඞ්ඛාතධම්මාසෙ**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථායං පදත්ථො. **සඞ්ඛාතධම්මා**ති අනිච්චාදිවසෙන පරිවීමංසිතධම්මා. අරහතං එතං අධිවචනං. **සෙක්ඛා**ති සීලාදීනි සික්ඛමානා අවසෙසා අරියපුග්ගලා. **පුථූ**ති බහූ සත්තජනා. **තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං පුට්ඨො පබ්රූහී**ති තෙසං සෙක්ඛාසෙක්ඛානං නිපකො පණ්ඩිතො ත්වං භගවා පටිපත්තිං පුට්ඨො මෙ බ්රූහීති. සෙසං පාළිවසෙනෙව විඤ්ඤායති. **කිස්සා**ති කිස්ස හෙතු? කෙන කාරණෙනාති අත්ථො. **සෙක්ඛා සෙක්ඛ විපස්සනා පුබ්බඞ්ගමප්පහාණයොගෙනා**ති සෙක්ඛෙ අසෙක්ඛෙ විපස්සනා පුබ්බඞ්ගමප්පහාණෙ ච පුච්ඡනයොගෙන. පුච්ඡාවිධිනාති අත්ථො.

විස්සජ්ජනගාථායං **කාමෙසු නාභිගිජ්ඣෙය්‍යා**ති වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමෙන න අභිගිජ්ඣෙය්‍ය. **මනසා නාවිලො සියා**ති බ්‍යාපාදවිතක්කාදයො කායදුච්චරිතාදයො ච මනසො ආවිලභාවකරෙ ධම්මෙ පජහන්තො චිත්තෙන අනාවිලො භවෙය්‍ය. යස්මා පන අසෙක්ඛො අනිච්චතාදිවසෙන සබ්බධම්මානං පරිතුලිතත්තා කුසලො සබ්බධම්මෙසු කායානුපස්සනා සතිආදීහි ච සතො සබ්බකිලෙසානං භින්නත්තා උත්තමභික්ඛුභාවං පත්තො ච හුත්වා සබ්බඉරියාපථෙසු පවත්තති තස්මා **කුසලො**-පෙ-**පරිබ්බජෙ**ති ආහාති අයං සඞ්ඛෙපත්ථො. තත්ථ යං පුච්ඡාගාථායං **නිපකො**ති පදං වුත්තං තං භගවන්තං සන්ධාය වුත්තං. භගවතො ච නෙපක්කං උක්කංසපාරමිප්පත්තං අනාවරණඤාණදස්සනෙන දීපෙතබ්බන්ති අනාවරණඤාණං තාව කම්මචාරභෙදෙහි විභජිත්වා සෙක්ඛාසෙක්ඛපටිපදං දස්සෙතුං **භගවතො සබ්බං කායකම්ම**න්ති[1] ආදිවුත්තං. තෙන සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණදස්සනෙන තථාගතස්ස සෙක්ඛාසෙක්ඛපටිපත්තිදෙසනාකොසල්ලමෙව විභාවෙති. තත්ථ **කොචා**ති කිඤ්ච? කස්මිං විසයෙති අත්ථො. තං විසයං දස්සෙති **යං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා**[2]ති. ඉදං වුත්තං හොති ඤාණදස්සනං නාම උප්පජ්ජමානං සබ්බං සඞ්ඛතං අනිච්චං දුක්ඛං සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති උප්පජ්ජති. තස්ස පන තස්මිං විසයෙ යෙන අප්පවත්ති සො පටිඝාතොති.

---

1. III. ම. කායකම්මන්තිවුත්තං. 2. පාළියං න දිස්සති.

එතෙන ලක්ඛණත්තයප්පටිවෙධස්ස දුරභිසම්භවතං අනඤ්ඤසාධාරණතඤ්ච දස්සෙති. ලක්ඛණත්තයවිභාවනෙන හි භගවතො චතුසච්චප්පටිවෙධං සම්මාසම්බොධිඤ්ච පණ්ඩිතා පටිජානන්ති. **අඤ්ඤාණං අදස්සනන්ති** තං පටිඝාතං සරූපතො දස්සෙති. ඡළාරම්මණසභාවප්පටිච්ඡාදකො හි සම්මොහො ඤාණදස්සනස්ස පටිඝාතොති යස්මිං විසයෙ ඤාණදස්සනං උප්පත්තිරහං තත්ථෙව තස්ස පටිඝාතෙන භවිතබ්බන්ති ආහ. **යං අනිච්ච දුක්ඛ අනත්තනියෙ**[1] **චාති. යථා ඉධ පුරිසොති** ආදි උපමාදස්සනං. තත්රිදං ඔපම්මසංසන්දනං. පුරිසො විය සබ්බො ලොකො. තාරකරූපානි විය ඡ ආරම්මණානි. තස්ස පුරිසස්ස තාරකරූපානං දස්සනං විය ලොකස්ස චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීහි යථාරහං ඡළාරම්මණජානනං. තස්ස පුරිසස්ස තාරකරූපානි පස්සන්තස්සාපි එත්තකානි සතානි එත්තකානි සහස්සානීති ආදිනා ගණනසඞ්ඛෙනෙන අජානනං විය ලොකස්ස රූපාදිආරම්මණං කථඤ්චි ජානන්තස්සාපි අනිච්චාදිලක්ඛණත්තයානවබොධොති. සෙසං පාකටමෙව.

ඉදානි යෙහි පදෙහි භගවතා ආයස්මතො අජිතස්ස සෙක්ඛාසෙක්ඛපටිපදා වුත්තා තෙසං පදානං අත්ථං විභජිතුං **තත්ථ සෙක්ඛෙනාති** ආදිමාහ. තත්ථ **තත්ථාති** නිපාතමත්තං. තස්මිං වා විස්සජ්ජනෙ **සෙක්ඛෙනාති** සික්ඛා එතස්ස සීලන්ති සෙක්ඛො. තෙන සෙක්ඛෙන. **ද්වීසු ධම්මෙසූති** දුවිධෙසු ධම්මෙසූති අධිප්පායො. **පරියුට්ඨානීයෙසූති** දෙසෙන පරියුට්ඨිතෙන යත්ථ පරිවත්තිතබ්බං තෙසු ආඝාතවත්ථූසූති අත්ථො. **පටිඝානීයෙසූති**පි පාඨො. සොයෙවත්ථො. එත්ථ ච ගෙධපටිසෙධවොදානායං ගෙධනිමිත්තො දෙසො ගෙධෙ සති හොතීති තතොපි චිත්තස්ස රක්ඛිතබ්බතා නිධාරෙත්වා වුත්තා. යස්මා පන භගවතා කාමෙසු නාභිගිජ්ඣෙය්‍යාති වුත්තං තස්මා **තත්ථ යා ඉච්ඡාති** ආදිනා ගෙධවසෙන නිද්දෙසො කතො. අථවා දෙසතො චිත්තස්ස රක්ඛිතබ්බතා ගාථාය දුතියපාදෙන වුත්තායෙවාති දට්ඨබ්බා. දුතියපාදෙන හි සෙසකිලෙසවොදානධම්මා දස්සිතා. තථා හි උප්පන්නානුප්පන්නභෙදතො සම්මාවායාමස්ස විසයභාවෙන සබ්බසංකිලෙසවොදානධම්මෙ චතුධා විභජිත්වා සම්මප්පධානමුඛෙන සෙක්ඛපටිපදං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙතුං **සෙක්ඛො අභිගිජ්ඣනෙනාති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **අනාවිලසඞ්කප්පොති** ආවිලානං කාමසඞ්කප්පාදීනං අභාවෙන අනාවිලසඞ්කප්පො. තතො එව ච අනභිගිජ්ඣන්තො **වායමති** විරියං පවත්තෙති. කථං වායමතීති? ආහ–**සො අනුප්පන්නානන්ති** ආදිං. තත්ථ **සොති** උත්තරිවිසෙසත්ථාය පටිපජ්ජමානො සෙක්ඛො. **අනුප්පන්නානන්ති** අනිබ්බත්තානං. **පාපකානන්ති** ලාමකානං. **අකුසලානං ධම්මානන්ති** අකොසල්ලසම්භූතානං ධම්මානං. **අනුප්පාදායාති** න උප්පාදනත්ථාය.

---

1. අනත්තනි ච, සෙ. පා.

ඡන්දං ජනෙතීති කත්තුකම්‍යතාසඞ්ඛාතං කුසලච්ඡන්දං උප්පාදෙති. **වායමතීති** පයොගපරක්කමං කරෙති. **විරියං ආරභතීති** කායිකචෙතසිකවිරියං කරොති. **චිත්තං පග්ගණ්හාතීති** තෙනෙව සහජාතවිරියෙන චිත්තං උක්ඛිපති. **පදහතීති** පධානවිරියං කරෙති. වායමතීති ආදීනි පන චත්තාරි පදානි ආසෙවනා භාවනා බහුලීකම්මසාතච්චකිරියාහි යොජෙතබ්බානි. **උප්පන්නානං පාපකානන්ති** අනුප්පන්නාති අවත්තබ්බතං ආපන්නානං පාපධම්මානං. **පහානායාති** පජහනත්ථාය. **අනුප්පන්නානං කුසලානන්ති** අනිබ්බත්තානං කොසල්ලසම්භූතානං ධම්මානං. **උප්පාදායාති** උප්පාදනත්ථාය. **උප්පන්නානන්ති** නිබ්බත්තානං. **ඨිතියාති** ඨිතත්ථං. **අසම්මොසායාති** අනස්සනත්ථං. **භිය්‍යොභාවායාති** පුනප්පුනංභාවාය. **වෙපුල්ලායාති** විපුලභාවාය. **භාවනායාති** වඩ්ඪියා. **පාරිපූරියාති** පරිපූරණත්ථායාති අයං තාව පදත්ථො.

කතමෙ ච අනුප්පන්නා?ති ආදි අකුසලධම්මා කුසලධම්මා ච යාදිසා අනුප්පන්නා යාදිසා ච උප්පන්නා තෙ දස්සෙතුං ආරද්ධං. තත්ථ **ඉමෙ අනුප්පන්නාති** ඉමෙ කාමවිතක්කාදයො අසමුදාචාරවසෙන වා අනනුභූතාරම්මණවසෙන වා අනුප්පන්නා නාම. අඤ්ඤථා හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනුප්පන්නා නාම අකුසලා ධම්මා නත්ථි. විතක්කත්තයප්පහාණස්සෙවෙත්ථ නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. **අකුසලමූලානීති** අනුසයා එව සබ්බෙසං අකුසලානං මූලභාවතො එවං වුත්තා. න ලොභාදයො එව. ඉමෙ[1] උප්පන්නා භූමිලද්ධුප්පන්නා අසමුග්ඝාටිතුප්පන්නාති ආදි උප්පන්නපරියායසබ්භාවතො නාම වසෙන උප්පන්නා නාම. න වත්තමානභාවෙනාති අත්ථො. **ඉමෙ අනුප්පන්නා කුසලා ධම්මාති** ඉමෙ සොතාපන්නස්ස සද්ධාදයො සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නස්ස අනුප්පන්නා කුසලා ධම්මා නාම. කො පන වාදො පුථුජ්ජනානන්ති දස්සෙති. කුසලච්ඡන්දො චෙත්ථ බාහිතිකසුත්තෙ විය අනවජ්ජපරියායො දට්ඨබ්බො. **ඉමෙ උප්පන්නා කුසලා ධම්මාති** ඉමෙ පඨමමග්ගෙ සද්ධාදයො සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නස්ස උප්පන්නා කුසලා ධම්මා නාම. සතිපට්ඨානභාවනාය සුනිග්ගහිතො කාමවිතක්කොති ආහ:-**යෙන කාමවිතක්කං වාරෙති ඉදං සතින්ද්‍රියන්ති**. අනවජ්ජසුඛපදට්ඨානෙන අවික්ඛෙපෙන චෙතොදුක්ඛසන්තිස්සයො වික්ඛෙපපච්චයො බ්‍යාපාදවිතක්කො සුනිග්ගහිතොති වුත්තං:-**යෙන බ්‍යාපාදවිතක්කං වාරෙති ඉදං සමාධින්ද්‍රියන්ති**. කුසලෙසු ධම්මෙසු ආරද්ධවිරියො පරපරුධං සුඛෙන සහතීති විරියෙන විහිංසාවිතක්කො සුනිග්ගහිතොති ආහ:-**යෙන විහිංසාවිතක්කං වාරෙති ඉදං විරියින්ද්‍රියන්ති**. සමාධිආදීනම්පි යථාසකං පටිපක්ඛප්පහාණං පඤ්ඤාවසෙනෙව ඉජ්ඣතීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ:-**යෙන උප්පන්නානුප්පන්නෙනාති** ආදිං. එතෙසං යථා

1. සී. I. & II. උප්පන්නා අනුසයා.

නිද්ධාරිතානං පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං සවිසයෙ ජෙට්ඨකභාවං දස්සෙතුං **සබ්බින්ද්‍රියං කත්ථ දට්ඨබ්බ?**න්ති ආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. ඉමෙ **සඤ්ච** සද්ධාදීනං සෙක්ඛානං ඉන්ද්‍රියානං නිබ්බත්තියා සබ්බෙපි සෙක්ඛා ධම්මා මත්ථකප්පත්තා හොන්තීති දස්සෙන්තො **එවං සෙක්ඛො**ති ආදිනා සෙක්ඛපටිපදං නිගමෙති.

එවං සෙක්ඛපටිපදං විභජිත්වා ඉදානි අසෙක්ඛපටිපදං විභජිතුං **කුසලා සබ්බධම්මාන**න්ති ආදිමාහ. තත්ථ **සබ්බධම්මාන**න්ති ඉමිනා පදෙන වුත්තධම්මෙ තාව විභජිත්වා තත්ථ අසෙක්ඛස්ස කොසල්ලං දස්සෙතුං **ලොකො නාමා**ති ආදි වුත්තං. තං වුත්තත්ථමෙව. **කිලෙස ලොකෙන භවලොකො සමුදාගච්ඡතී**ති කාමාවචරධම්මං නිස්සාය රූපාරූපාවචරධම්මෙ සමුදාගමෙතීති අත්ථො. **සොති** සො මහග්ගත ධම්මෙසු පරිත්තමහග්ගතධම්මෙසු වා ඨිතො. **ඉන්ද්‍රියානි නිබ්බත්තෙතී**ති සීලසමාධාදයො නිබ්බෙධභාගියෙ කත්වා විමුත්තිපරිපාචනීයානි සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි උප්පාදෙති. **ඉන්ද්‍රියෙසු භාවියමානෙසූ**ති යථාවුත්ත ඉන්ද්‍රියෙසු වඩ්ඪියමානෙසු රූපාරූපපරිග්ගහාදිවසෙන, ඤෙය්‍යස්ස පරිසුද්ධි භවති. **දස්සනපරිසුද්ධී**ති ඤාතපරිසුද්ධි. **භාවනාපරිසුද්ධී**ති තීරණපරිසුද්ධි පහාණපරිසුද්ධි ච. **සා දුවිධෙනා**ති ආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං **යදා හි සෙක්ඛො**ති ආදිනා විවරති. තත්ථ **නිබ්බිදාසහගතෙහි සඤ්ඤාමනසිකාරෙහී**ති ඉමිනා බලවවිපස්සනං දස්සෙති. **යදා හි සෙක්ඛො**ති වෙත්ථ සික්ඛනසීලතාය කල්‍යාණපුථුජ්ජනොපි සෙක්ඛපදෙන සඞ්ගහිතොති කත්වා **තෙ ධම්මා කොසල්ලං ගච්ඡන්ති දස්සනකොසල්ලඤ්චා**ති ආදි වුත්තං. අයමෙත්ථ අධිප්පායො. යදා කල්‍යාණපුථුජ්ජනො පුබ්බභාගසික්ඛං සික්ඛන්තො නිබ්බිදාසහගතෙහි සඤ්ඤාමනසිකාරෙහි ඤෙය්‍යං පරිජානාති, තදා තස්ස තෙ විපස්සනා ධම්මා දස්සනකොසල්ලං පඨමමග්ගඤාණං ගච්ඡන්ති සම්පාපුණන්ති තෙන සද්ධිං ඝටෙන්ති. යදා පන සොතාපන්නාදිසෙක්ඛො වුත්තන යෙන ඤෙය්‍යං පරිජානාති, තදා තස්ස තෙ විපස්සනාධම්මා භාවනා කොසල්ලං ගච්ඡන්තීති. **තං ඤාණ**න්ති **යා** පුබ්බෙ ඤෙය්‍යස්ස පරිසුද්ධි වුත්තා තං ඤෙය්‍යපරිජානනඤාණං. **පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බ**න්ති විසයභෙදෙන තස්ස භෙදං දස්සෙති.

ධම්මානං සලක්ඛණෙ ඤාණන්ති රූපාරූපධම්මානං කක්ඛළ ඵුසනාදි **සලක්ඛණෙ ඤාණං**. තං පන යස්මා සබ්බං ඤෙය්‍යං හෙතු[1] හෙතුඵලභෙදතො දුවිධමෙව හොති, තස්මා **ධම්මපටිසම්භිදා අත්ථ පටිසම්භිදා චා**ති නිද්දිට්ඨං. **පරිඤ්ඤා**ති තීරණපරිඤ්ඤා අධිප්පෙතා, යස්මා පනස්ස රූපාරූපධම්මෙ සලක්ඛණතො පච්චයතො ච **අභිජානිත්වා** කුසලාදිවිභාගෙහි තෙ පරිග්ගහෙත්වා අනිච්චාදිවසෙන ජානනා හොති, තස්මා **එවං අභිජානිත්වා යා පරිජානනා ඉදං**

1. ම. III. තෙය්‍යහෙතු.

කුසලනති ආදි වුතතං. තතථ **එවං ගහිතාති** එවං අනිචචාදිතො කලාපසමමසනාදිවසෙන ගහිතා සමමසිතා. **ඉදං ඵලං නිබබතෙතනතීති** ඉදං උදයබබයඤාණාදිකං ඵලං පටිපාටියා උපපාදෙනති. නිමිතතසස කාතනුභාවෙන උපචරණතො යථා අරියභාව කරනති සචචානි අරියසචචානීති. **තෙසනති** උදයබබයඤාණාදීනං. **එවං ගහිතානනති** එවං පවතතිතානං. **අයං අතෙථාති** අයං සචචානං අනුබොධපටිවෙධො අතෙථා. යථා හි පරිඤඤපඤඤ සමමසිතබබ ධමෙම සමමසනධමෙම තතථ සමමසනාකාරං පරිජානාති එවං සමමසනඵලමපි පරිජානාතීති කතවා අයං නයො දසසිතො.

යෙ අකුසලාති සමුදයසචචමාහ. සබෙබ හි අකුසලා සමුදය පකඛියාති. **යෙ කුසලාති** මගගධමමා සමමාදිඨිආදයො. යදිපි ඵල ධමමාපි සචඡිකාතබබා චතුසචචපපටිවෙධසස පන අධිපෙපතතතා **කතමෙ ධමමා සචඡිකාතබබා? යා අසඞඛතා ධාතූති** වුතතං. **අතථ කුසලොති** පචචයුපපනෙනසු අතෙථසු කුසලො. **ධමමකුසලොති** පචචයධමෙමසු කුසලො. පාළිඅතථපාළිධමමා වා අතථධමමා. **කලයාණතාකුසලොති** යුතතතාකුසලො. චතුනයකොවිදෙති අතෙථා. දෙසනා යුතතිකුසලො වා. **ඵලතාකුසලොති** ඛීණාසවඵල කුසලො. **ආයකුසලොති** ආදීසු ආයොති වඩ්ඪි. සා අනතථහානිතො අතථුපපතතිතො ච දුවිධා. අපායොති අවඩ්ඪි. සාපි අතථහානිතො අනතථුපපතතිතොව දුවිධා. උපායොති සතතානං අචචායිකෙ කිචෙච වා භයෙ වා උපපනෙන තසස තිකිචඡනසමතථං ඨානුපපතතිකාරණං. තතථ කුසලොති අතෙථා. ඛීණාසවො හි සබබසො අවිජජාය පහීණතතා පඤඤාවෙපුලලපපතෙතා එතෙසු ආයාදීසු කුසලොති. එවං අසෙකඛසස කොසලලං එකදෙසෙන විභාවෙතවා පුන අනවසෙසතො දසෙසනෙතා **මහතා කොසලෙලන සමනනාගතොති** ආහ.

පරිනිඨිතසිකඛසස අසෙකඛසස සතො කාරිතාය අඤඤං පයොජනං නතථීති වුතතං. **දිටඨධමමසුඛවිහාරතථනති.** ඉදානි යථානිදදිඨං සෙකඛා සෙකඛපටිපදං නිගමෙනෙතා **ඉමා මෙ චරියාති** ආදිමාහ. තතථ **බොජඣනති** බුජඣිතබබං. **තං චතුබබිධනති** තං බොජඣං චතුබබිධං. චතුසචචභාවතො. **එවං ජානාතීති** එවං පරිඤඤාභිසමයාදිවසෙන යො ජානාති. **අයං වුචචතීති** අයං අසෙකඛා සතිවෙපුලලපපතෙතා නිපපරියායෙන සතො අභිකකමතීති ආදිනා වුචචතීති. සෙසං උතතානතථමෙව. ඉධාපි පුචඡාවිසසජජනවිචයා පුබෙබ වුතතනයානු සාරෙන වෙදිතබබා.

එතතාවතා ච මහාථෙරො විචයහාරං විභජනෙතා අජිතසුතත වසෙන පුචඡාවිචයං විසසජජනවිචයඤච දසෙසතවා ඉදානි සුතතනත රෙසුපි පුචඡාවිසසජජනවිචයානං නයං දසෙසනෙතා **එවං පුචඡිතබබං එවං විසසජජිතබබනති** ආහ. තතථ **එවනති** ඉමිනා නයෙන.

පුච්ඡිතබ්බන්ති පුච්ඡා කාතබ්බා. ආවික්ඛිතබ්බා වා. විවෙචෙතබ්බාති[1] අත්ථො. **එවං විස්සජ්ජිතබ්බ**න්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. **සුත්තස්ස චා**ති ආදි අනුගීතිවිචයනිදස්සනං. **අනුගීති අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච සමානෙතබ්බාති**[2] සුත්තන්තරදෙසනාසඞ්ඛාතා අනුගීති අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච සංවණ්ණියමානෙන සුත්තෙන සමානා සදිසී කාතබ්බා. තස්මිං වා සුත්තෙ සම්මා ආනෙතබ්බා. **අත්ථාපගත**න්ති අත්ථතො අපෙතං. අසම්බද්ධත්ථං වා දසදාළිමාදිවචනං විය. තෙනෙවාහ. **සම්ඵප්පලාපං භවතී**ති. එතෙන අත්ථස්ස සමානෙතබ්බතාය කාරණමාහ. **දුන්නික්ඛිත්තස්සා**ති අසම්මාවුත්තස්ස. **දුන්නයො**ති දුක්ඛෙන නෙතබ්බො. නෙතුං වා අසක්කුණෙය්‍යො. **බ්‍යඤ්ජනූපෙත**න්ති[3] සභාවනිරුත්තිසමුපෙතං.

එවං අනුගීතිවිචයං දස්සෙත්වා නිද්දෙසවාරෙ **සුත්තස්ස යො පවිචයො**ති සඞ්ඛිත්තෙන වුත්තමත්ථං විභජිතුං **සුත්තං පවිචිනිතබ්බ**න්ති වත්වා තස්ස විචිනනාකාරං දස්සෙන්තො **කිං ඉදං සුත්තං ආහච්චවචනං?**න්ති ආදිමාහ. තත්ථ **ආහච්චවචන**න්ති භගවතො ඨානකරණාදිං ආහච්ච අභිහන්ත්වා පවත්තවචනං. සම්මාසම්බුද්ධෙන සාමං දෙසිතසුත්තන්ති අත්ථො. **අනුසන්ධිවචන**න්ති සාවකභාසිතං. තං හි භගවතො වචනං අනුසන්ධෙත්වා පවත්තත්තා අනුසන්ධිවචනන්ති වුත්තන්ති. **නීතත්ථ**න්ති යථාරුතවසෙන ඤාතබ්බත්ථං. **නෙය්‍යත්ථ**න්ති නිද්ධාරෙත්වා ගහෙතබ්බත්ථං. **සංකිලෙසභාගිය**න්ති ආදීනං පදානං අත්ථො[4] පට්ඨානවාරවණ්ණනායං ආවිභවිස්සති. යස්මා පන භගවතො දෙසනා සොළසවිධෙ සාසනපට්ඨානෙ එකං භාගං **අභජන්තී** නාම නත්ථි තස්මා සොපි නයො විචෙතබ්බභාවෙන ඉධ නික්ඛිත්තො. **කුහිං ඉමස්ස සුත්තස්සා**ති ඉමස්ස සුත්තස්ස කස්මිං පදෙසෙ ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු. **සබ්බානි සච්චානි පස්සිතබ්බානී**ති දුක්ඛසච්චං සුත්තස්ස කුහිං කස්මිං පදෙසෙ කස්මිං වා පදෙ පස්සිතබ්බං නිද්ධාරෙත්වා විචෙතුං? සමුදයසච්චං නිරොධසච්චං මග්ගසච්චං කුහිං පස්සිතබ්බං දට්ඨබ්බං නිද්ධාරෙත්වා විචෙතු?න්ති එවං සබ්බානි සච්චානි උද්ධරිත්වා විචෙතබ්බානීති අධිප්පායො. **ආදිමජ්ඣපරියොසානෙති එවං සුත්තං පවිචෙතබ්බ**න්ති ආදිතො මජ්ඣතො පරියොසානතො ච එවං ඉමිනා පුච්ඡාවිචයාදිනයෙන සුත්තං පවිචිතබ්බන්ති අත්ථො. එත්ථ ච පුච්ඡාවිස්සජ්ජනපුබ්බාපරානුගීතිවිචයා පාළියං සරූපෙනෙව දස්සිතා. අස්සාදාදිවිචයො පන සච්චනිද්ධාරණමුඛෙන නයතො දස්සිතො. සො නිද්දෙසවාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො තබ්බිචයෙනෙව ච පදවිචයො සිද්ධොති.

විචයහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

---

1. සී. I. & II. විවෙචිතබ්බාති. (විචෙතබ්බා?) 2. සමානයිතබ්බා. (නෙත්තිපාළි)
3. අත්ථබ්‍යඤ්ජනූපෙතං. (නෙත්තිපාළි) 4. ම. III ආදීනං අත්ථො.

තත්ථ කතමො යුත්තිහාරො?ති ආදි යුත්තිහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **කිං යොජයතී?**ති යුත්තිහාරස්ස විසයං පුච්ඡති. කො පනෙතස්ස විසයො? අනත්ථාකාරෙන[1] ගය්හමානා සුත්තත්ථා විසයො. තෙ හි තෙන සාතිසයං යාථාවතො යුත්තිනිද්ධාරණෙන යොජෙතබ්බා. ඉතරෙසුපි අයං හාරො ඉච්ඡිතො එව. තං පන භූතකථනමත්තං හොති. යස්මා පනායං යුත්තිගවෙසනා නාම න මහාපදෙසෙන විනා තස්මා යුත්තිහාරං විභජන්තො තස්ස ලක්ඛණං තාව උපදිසිතුං **චත්තාරො මහාපදෙසා**ති ආදිමාහ.

තත්ථ **මහාපදෙසා**ති මහාඅපදෙසා. බුද්ධාදයො මහන්තෙ අපදිසිත්වා වුත්තානි මහාකාරණානීති අත්ථො. අථවා මහාපදෙසාති මහාඔකාසා. මහන්තානීති ධම්මස්ස පතිට්ඨානානීති වුත්තං හොති. තත්‍රායං වචනත්ථො. අපදිස්සතීති අපදෙසො. බුද්ධො අපදෙසො එතස්සාති බුද්ධාපදෙසො. එස නයො සෙසෙසුපි. සම්මුඛා මෙතං භගවතො සුතන්ති ආදිනා කෙනචි ආභතස්ස ගහිතස්ස ධම්මොති වා අධම්මොති වා විනිච්ඡයනකාරණං. කිං පන තන්ති? තස්ස තථා ආභතස්ස සුත්තෙන තුලනාදි එව. යදි එවං කථං චත්තාරොති? අපදිසිතබ්බභෙදතො. ධම්මස්ස හි ද්වෙ සම්පදායො භගවා සාවකා ච. තෙසු සාවකා සඞ්ඝගණපුග්ගලවසෙන තිවිධා. එවමිමම්හා මයායං ධම්මො පටිග්ගහිතොති **අපදිසිතබ්බානං** භෙදෙන චත්තාරො. තෙනාහ:-**බුද්ධාපදෙසො-පෙ-එකත්ථෙරාපදෙසො**ති. **තානි පදබ්‍යඤ්ජනානී**ති කෙනචි ආභතසුත්තස්ස පදානි බ්‍යඤ්ජනානි ච. අත්ථපදානි චෙව බ්‍යඤ්ජනපදානි චාති අත්ථො. සංවණ්ණකෙන වා සංවණ්ණනාවසෙන ආහරියමානානි පදබ්‍යඤ්ජනානි. **සුත්තෙ ඔතාරෙතබ්බානී**ති සුත්තෙ අනුප්පවෙසෙතබ්බානි. **සන්දස්සයිතබ්බානී**ති සංසන්දෙතබ්බානි. **උපනික්ඛිපිතබ්බානී**ති පක්ඛිපිතබ්බානි. සුත්තාදීනි දස්සෙතුං **කතමස්මි**න්ති ආදි වුත්තං. තත්ථ යස්මා භගවතො වචනං එකගාථාමත්තම්පි සච්චවිනිමුත්තං නත්ථි තස්මා සුත්තෙති පදස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **චතූසු අරියසච්චෙසූ**ති වුත්තං. අට්ඨකථායං පන **තීණි පිටකානි සුත්තන්**ති වුත්තං. තං ඉමිනා නෙත්තිවචනෙන අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති චෙව සමෙති චාති දට්ඨබ්බං. යාවදෙව අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථා භගවතො දෙසනා, සා එකන්තෙන රාගාදිකිලෙසවූපසමං වදතීති **විනයෙ**ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො **රාගවිනයෙ**ති ආදිමාහ. විනයොති හි කාරණං රාගාදිවූපසමනිමිත්තං ඉධාධිප්පෙතං. යථාහ:-

"යෙ ඛො ත්වං ගොතමි! ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි ඉමෙ ධම්මා සරාගාය සංවත්තන්ති නො විරාගාය සඤ්ඤොගාය සංවත්තන්ති නො විසඤ්ඤොගාය ආචයාය සංවත්තන්ති නො අපචයාය මහිච්ඡතාය

1. සි. I. & II. තථාකාරෙන.
2. සි. I. & II. ඔතාරයිතබ්බානි.

සංවත්තන්ති නො අප්පිච්ඡතාය අසන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති නො සන්තුට්ඨියා සඞ්ගණිකාය සංවත්තන්ති නො පවිවෙකාය කොසජ්ජාය සංවත්තන්ති නො විරියාරම්භාය දුබ්භරතාය සංවත්තන්ති නො සුභරතායාති එකංසෙන ගොතමි! ජානෙය්‍යාසි නෙසො ධම්මො නෙසො විනයො නෙතං සත්ථුසාසනන්ති. යෙ ච ඛො ත්වං ගොතමි! ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තන්ති නො සරාගාය විසඤ්ඤොගාය සංවත්තන්ති නො සඤ්ඤොගාය අපචයාය සංවත්තන්ති නො ආචයාය අප්පිච්ඡතාය සංවත්තන්ති නො මහිච්ඡතාය සන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති නො අසන්තුට්ඨියා පවිවෙකාය සංවත්තන්ති නො සඞ්ගණිකාය වීරියාරම්භාය සංවත්තන්ති නො කොසජ්ජාය සුභරතාය සංවත්තන්ති නො දුබ්භරතායාති එකංසෙන ගොතමි! ජානෙය්‍යාසි එසො ධම්මො එසො විනයො එතං සත්ථුසාසනන්ති."[a] **ධම්මතාය**න්ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **පටිච්චසමුප්පාදෙ**ති වුත්තං. පටිච්චසමුප්පාදෙ හි "ඨිතාව සා ධාතු ධම්මට්ඨිතතා ධම්මනියාමතාති"[b] වුත්තො. **ධම්මතාය උපනික්ඛිපිතබ්බානී**ති ඉදං පාළියං නත්ථි. අත්ථදස්සනවසෙන පන ඉධ වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච පවත්තිං නිවත්තිං තදුපායඤ්ච බාධකාදිභාවෙ නියතං පරිදීපෙන්තො සුත්තෙ ඔතරති නාම. එකන්තෙන රාගාදිකිලෙසවිනයං වදන්තො විනයෙ සන්දිස්සති නාම. තථා සස්සතං උච්ඡෙදඤ්ච වජ්ජෙත්වා එකත්තනයාදිපරිදීපනෙන සභාවධම්මානං පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවං විභාවෙන්තො ධම්මතං න විලොමෙති නාම. එවංවිධො ච කාමාසවාදිකං ආසවං න උප්පාදෙතීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **යදි චතූසු අරියසච්චෙසූ**ති ආදිමාහ. තත්ථ ච අනුලොමතො පටිච්චසමුප්පාදෙ පවත්ති පටිලොමතො නිවත්තීති සො චත්තාරි අරියසච්චානී අනුප්පවිට්ඨො කස්මා ඉධ විසුං ගහිතොති? සච්චමෙතං. ඉධ පන විසුං ගහණං ධම්මානං පච්චයායත්තවුත්තිදස්සනෙන අනිච්චපච්චයලක්ඛණං අසමත්ථපච්චයලක්ඛණං නිරීහපච්චයලක්ඛණඤ්ච විභාවෙත්වා තෙසං උදයවන්තතා තතො එව වයවන්තතා තදුභයෙන අනිච්චතා උදයබ්බයපටිපීළනෙන දුක්ඛතා අනත්තතාති තිලක්ඛණසමායොගපරිදීපනී සබ්බදිට්ඨිගතකුමතිවිධංසනී. අනඤ්ඤසාධාරණා සාසනසම්පත්ති පකාසිතා හොතීති දස්සනත්ථං.

එත්ථ ච සුත්තං සුත්තානුලොමං ආචරියවාදො අත්තනොමතීති ඉදං චතුක්කං වෙදිතබ්බං. තත්ථ **සුත්තං** නාම තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරූළ්හානි තීණි පිටකානි. **සුත්තානුලොමං** නාම මහාපදෙසා. යං අනුලොම කප්පියන්ති වුච්චති. **ආචරියවාදො** නාම අට්ඨකථා. **අත්තනොමති** නාම නයග්ගාහෙන අනුබුද්ධියා අත්තනො පටිභානං. තත්ථ සුත්තං අප්පටිබාහියං. තං පටිබාහන්තෙන සත්ථාව පටිබාහිතො

---

a. මහාවග්ගපාළි-භික්ඛුනීක්ඛන්ධක.   b. අඞ්ගුත්තරනිකාය-තිකනිපාත.

හොති. අනුලොමකප්පියං පන සුත්තෙන සමෙන්තමෙව ගහෙතබ්බං, න ඉතරං. ආචරියවාදෙපි සුත්තෙන සමෙන්තො එව ගහෙතබ්බො, න ඉතරො. තථා අත්තනොමති. සා පන සබ්බදුබ්බලාති.

ඉදානි යදත්ථං ඉධ චත්තාරො මහාපදෙසා ආහතා තං දස්සෙතුං **චතූහි මහාපදෙසෙහීති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **යං යන්ති** යං යං අත්ථජාතඤ්ච ධම්මජාතඤ්ච. **යුජ්ජතීති** යථාවුත්තෙහි චතූහි මහාපදෙසෙහි යුජ්ජති. **යෙන යෙනාති** යෙන යෙන කාරණෙන. **යථා යථාති** යෙන යෙන පකාරෙන. **තං තං ගහෙතබ්බන්ති** සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ ආහතෙන කාරණෙන පසඞ්ගෙන පකාරෙන ච සුත්තතො උද්ධරිත්වා සංවණ්ණනාවසෙන ගහෙතබ්බන්ති **අත්ථො**. තෙන චතුමහාපදෙසාවිරුද්ධාය යුත්තියා සුත්තතො අත්ථෙ නිද්ධාරෙත්වා යුත්තිහාරයොජනා කාතබ්බාති දස්සෙති.

ඉදානි තං යුත්තිනිද්ධාරණං දස්සෙතුං **පඤ්හං පුච්ඡිතෙනාති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කති පදානීති** කිත්තකානි පදානි? **පරියොගාහිතබ්බානීති** පදස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **විචෙතබ්බානීති** වුත්තං. යත්තකානි පදානි යථාධිප්පෙතං අත්ථං අභිවදන්ති තත්තකානි පදානි තදත්ථස්ස ඤාතුං ඉච්ඡිතත්තා **එකො පඤ්හොති** වුච්චති. තානි පන එකගාථායං යදි වා සබ්බානි පදානි යාව යදිවා එකං පදං එකං අත්ථං අභිවදති එකොයෙව පඤ්හොති ඉමමත්ථං දස්සෙති **යදි සබ්බානීති** ආදිනා. **තන්ති** තං පඤ්හං. **අඤ්ඤාතබ්බන්ති** ආජානිතබ්බං. **කිං ඉමෙ ධම්මා?ති** ආදි ආජානනාකාරදස්සනං. තත්ථ **ධම්මාති** පරියත්තිධම්මා. **නානත්ථාති** නානාඅත්ථා.

පුච්ඡාගාථායං අයං පදත්ථො. **කෙනස්සුබ්භාහතො ලොකොති** අයං සත්තලොකො චොරෙ විය චොරඝාතකෙන කෙන අභිහතො? වධීයතීති අත්ථො. **කෙනස්සු පරිවාරිතොති** මාලුවලතාය විය නිස්සිතරුක්ඛො කෙන ලොකො අජ්ඣොත්ථටො? **කෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණොති** කෙන විසපීතඛුරප්පෙන විය සරීරබ්භන්තරනිමුග්ගෙන සල්ලෙන අනුපවිට්ඨො? **කිස්ස ධූපායිතොති**–**කිස්ස** කෙන කාරණෙන. **ධූපායිතො** සන්තාපිතො ලොකො? **සදාති** පදං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. **ඉති** චත්තාරි පදානි. පඤ්හසඤ්ඤාපෙක්ඛාය පුල්ලිඞ්ගනිද්දෙසො. **විස්සජ්ජතීති** එතෙන විස්සජ්ජනතො තයො පඤ්හාති ඤායතීති දස්සෙති.

තණ්හාති විස්සජ්ජනගාථායං. දුතියපාදෙ වුත්තා **ජරා ච** පඨම පාදෙ වුත්තං **මරණඤ්චාති ඉමානි ද්වෙ. සඞ්ඛතස්ස** පඤ්චක්ඛන්ධස්ස සඞ්ඛතොති ලක්ඛීයති එතෙහීති **සඞ්ඛතලක්ඛණානි.** වුත්තං හෙතං භගවතා:– "තීණිමානි භික්ඛවෙ! සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානි. උප්පාදො පඤ්ඤායති වයො පඤ්ඤායති ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං

පඤ්ඤායතී"ති.a තෙන වුත්තං **ජරායං ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං. මරණං වයොති** එත්ථ ච ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තන්ති එතෙන බන්ධප්පබන්ධස්ස පුබ්බාපරවිසෙසො ඉධ ජරා. න ඛණඨිතීති දස්සෙති. මරණං වයොති ඉමිනා ච තිස්සො මතො ඵුස්සො මතොති එවං ලොකෙ වුත්තං සම්මුතිමරණං දස්සෙති. න ඛණිකමරණං සමුච්ඡෙදමරණං වා. ඉදන්ති තෙ තයො පඤ්හාති වුත්තමත්ථං යුත්තිවසෙන දස්සෙතුං **ජරාය චාති** ආදි වුත්තං.

තත්ථ යෙභුය්‍යෙන ජිණ්ණස්ස මරණදස්සනතො ජරාමරණානං නානත්තං අසම්පටිච්ඡමානං පති තෙසං නානත්තදස්සනත්ථං **ගබ්භගතාපි හි මීයන්තීති** වුත්තං. ඉදං වුත්තං හොති යථාධිප්පෙත ජරාවිරහිතස්ස මරණස්ස දස්සනතො අඤ්ඤා ජරා අඤ්ඤං මරණන්ති. තෙනෙවාහ–**න ච තෙ ජිණ්ණාභවන්තීති**. කිඤ්ච භීයො? කෙවලස්ස මරණස්ස දිට්ඨත්තා අඤ්ඤාව ජරා අඤ්ඤං මරණං යථා තං දෙවානන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති **අත්ථි ච දෙවානන්ති** ආදිනා. අනුත්තරිමනුස්සධම්මෙන ච තිකිච්ඡනෙන සක්කා ජරාය පටිකාරං කාතුං න තථා මරණස්සාති එවම්පි ජරාමරණානං අත්ථතො නානත්තං සම්පටිච්ඡිතබ්බන්ති දස්සෙතුං **සක්කතෙවාති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **සක්කතෙති** සක්‍යතෙ. සක්කාති අත්ථො. **පටිකම්මන්ති** පටිකරණං. නනු ච මරණස්සාපි පටිකාරං කාතුං සක්කා ඉද්ධිපාදභාවනාය වසීභාවෙ සතී?ති චොදනං මනසිකත්වා ආහ **අඤ්ඤත්‍රෙව ඉද්ධිමන්තානං ඉද්ධිවිසයාති**. වුත්තං හෙතං භගවතා:–"යස්ස කස්සචි ආනන්ද! චත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවිතා බහුලීකතා යානීකතා වත්ථුකතා අනුට්ඨිතා පරිචිතා සුසමාරද්ධා සො ආකඞ්ඛමානො කප්පං වා තිට්ඨෙය්‍ය කප්පාවසෙසං වා"ති.b කොපනෙත්ථ කප්පො? කො කප්පාවසෙසොති? කප්පොති ආයුකප්පො. යස්මිං තස්මිං හි කාලෙ යං මනුස්සානං ආයුප්පමාණං තං පරිපුණ්ණං කරොන්තො කප්පං තිට්ඨති නාම. අප්පං වා භීයොති වුත්තං පන වස්සසතාදිතො අතිරෙකං තිට්ඨන්තො කප්පාවසෙසං තිට්ඨති නාම. යදි එවං කස්මා ඉද්ධිමන්තො චෙතොවසිප්පත්තා ඛීණාසවා ලොකහිතත්ථං තථා න තිට්ඨන්තීති? ඛන්ධසඞ්ඛාතස්ස දුක්ඛභාරස්ස පරිඤ්ඤාතත්තා අනුස්සුක්කතාය ච පටිප්පස්සද්ධසබ්බුස්සුක්කා හි තෙ උත්තමපුරිසාති. වුත්තං හෙතං ධම්මසෙනාපතිනා:–

"නාභිනන්දාමි මරණං, නාභිකඞ්ඛාමි ජීවිතං,
කාලඤ්ච පටිකඞ්ඛාමි වෙතනං[2] භතකො[3] යථා"ති.

යථා ජරාමරණානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අත්ථතො නානත්තං එවං තෙහි තණ්හාය ච නානත්තෙන දස්සිතෙ තයො පඤ්හාති ඉදං සිජ්ඣතීති තං දස්සෙතුං **යං පනාති** ආදිමාහ. තත්ථ යස්මා

a. අඞ්ගුත්තරනිකාය-තිකනිපාත. b. දීඝනිකාය-මහාපරිනිබ්බානසුත්ත.
1. සී. I. & II. තිට්ඨති. 2. ම. III. භටකො.

තණ්හාය අභාවෙපි සති ජරාමරණං ලබ්භති ඛීණාසවසන්තානෙ තස්මා අඤ්ඤං ජරාමරණං අඤ්ඤා තණ්හාති ඉමමත්ථමාහ. **දිස්සන්ති වීතරාගා ජීරන්තාපි මීයන්තාපී**ති. නනු ච තණ්හාපි ජීරණභිජ්ජනසභාවාති? සච්චං. න ඉදං ජරාමරණං ඉධාධිප්පෙතන්ති වුත්තොවායමත්ථො. **යදි චාති** ආදිනා ජරාමරණතො තණ්හාය අනඤ්ඤත්තෙ දොසං දස්සෙති. යොබ්බනට්ඨාපි විගතතණ්හා සියුං. න ඉදං යුත්තන්ති අධිප්පායො. ජරාමරණම්පි සියා දුක්ඛස්ස සමුදයො තණ්හාය අනඤ්ඤත්තෙ සතීති අධිප්පායො. න ච සියා තණ්හා දුක්ඛස්ස සමුදයො ජරාමරණතො අනඤ්ඤත්තෙ සතීති භාවො. න හි ජරාමරණං දුක්ඛස්ස සමුදයො තණ්හා දුක්ඛස්ස සමුදයො. තස්මා වෙදිතබ්බං එකත්තසමත්ථතො නානත්තන්ති අධිප්පායො. යථා ච තණ්හා මග්ගවජ්ඣා එවං ජරාමරණම්පි සියා මග්ගවජ්ඣං තණ්හාය අනඤ්ඤත්තෙ සති. යථා ච ජරාමරණං න මග්ගවජ්ඣං තථා තණ්හාපි සියාති අයම්පි නයො වුත්තො එවාති දට්ඨබ්බං.

ඉමාය යුත්තියාති ඉමාය යථාවුත්තාය උපපත්තියා. **අඤ්ඤමඤ්ඤගතීති** අඤ්ඤෙහි අඤ්ඤෙහි කාරණූපපත්තීහි. අත්ථතො චෙ අඤ්ඤත්තං තදඤ්ඤම්පි බ්‍යඤ්ජනතො ගවෙසිතබ්බන්ති අත්ථො. **ඉමෙසං ධම්මානං අත්ථතො එකත්තන්ති** ඉමමෙවත්ථං **න හි යුජ්ජතීති** ආදිනා විවරති. **තණ්හාය අධිප්පායෙ අපරිපූරමානෙති** ඉච්ඡිතාලාභමාහ. තෙන ඉච්ඡාතණ්හානං අත්ථතො එකත්තං වුත්තං හොතීති. එතෙන න හි යුජ්ජති ඉච්ඡාය ච තණ්හාය ච අත්ථතො අඤ්ඤත්තන්ති යථා ඉදං වචනං සමත්ථතං හොති[1] එවං ඉච්ඡාවිපරියායෙ ආඝාතවත්ථුසු කොධො උපනාහො ච උප්පජ්ජතීති ඉදම්පි සමත්ථතං හොති.[1] න තථා ජරාමරණවිපරියායෙති ජරාමරණතණ්හානං අත්ථතො අඤ්ඤත්තම්පි සමත්ථිතං හොතීති එතමත්ථං දස්සෙති **ඉමාය යුත්තියාති** ආදිනා.

යදි ඉච්ඡාතණ්හානං අත්ථතො අනඤ්ඤත්තං අථ කස්මා භගවතා ඉමිස්සා ගාථාය විධා වුත්තාති? තත්ථ පරිහාරමාහ **යං පනිදන්ති** ආදිනා. තත්ථ **යන්ති** ක්‍රියා පරාමසනං. **අභිලපිතන්ති** වුත්තං යං ඉදං අභිලපනං ඉදං බාහිරානං රූපාදීනං වත්ථූනං ආරම්මණවසෙන ආරම්මණකරණවසෙන වා යොජෙතබ්බං. **වීහි ධම්මෙහීති** වීහි පකතීහි. කා පන තා පකතියො ති? අප්පත්තස්ස විසයස්ස එසනවසෙන ඉච්ඡා. පත්තස්ස අප්පත්තස්ස වා පාතුකාමතාවසෙන තණ්හා. අයමෙතාසං[2] විසෙසො. යදිපි එවං තථාපි සබ්බා තණ්හා රූපාදිවිසයං ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණෙන එකසභාවා එවාති දස්සෙන්තො **සබ්බාපි තණ්හා අජ්ඣොසානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණාති** ආහ. ඉදානි තමත්ථං උපමාය පකාසෙන්තො **සබ්බො අග්ගීති** ආදිමාහ. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

---

1. සී. I. & II. සමත්ථං තාභාති. 2. ම. III. අයමෙතෙසං.

අයං පන න කෙවලං තණ්හා ආරම්මණෙ පවත්තිවිසෙසෙන වීහි එව නාමෙහි වුත්තා. අථ ඛො අනෙකෙහිපි පරියායෙහීති දස්සනත්ථං **ඉච්ඡාතිපී**ති ආදි වුත්තං.

තත්ථ ඉච්ඡන්ති තාය ආරම්මණානීති **ඉච්ඡා**. තණ්හායනට්ඨෙන **තණ්හා**. පීළාජනනතො දුරුද්ධාරණතො ච විසපීතං සල්ලං වියාති **සල්ලං**. සන්තාපනට්ඨෙන **ධූපායනා**. ආකඩ්ඪනට්ඨෙන සීඝසොතා සරිතා වියාති **සරිතා**. අල්ලට්ඨෙන වා සරිතා. "සරිතානි සිනෙහිතානි ච සොමනස්සානි භවන්ති ජන්තුනො"ති a හි වුත්තං. අල්ලානි චෙව සිනිද්ධානි චාති අයමෙත්ථ අත්ථො. **විසත්තිකා**ති විසතාති විසත්තිකා. විසටාති විසත්තිකා. විසමාති විසත්තිකා. විසාලාති විසත්තිකා. විසක්කතීති විසත්තිකා. විසංවාදිකාති විසත්තිකා. විසංහරතීති විසත්තිකා. විසමූලාති විසත්තිකා. විසඵලාති විසත්තිකා. විසපරිභොගාති විසත්තිකා. විසතා වා පන සා තණ්හා රූපෙ සද්දෙ ගන්ධෙ රසෙ ඵොට්ඨබ්බෙ ධම්මෙ කුලෙ ගණෙ විසතා විත්ථතාති විසත්තිකා. සිනෙහනවසෙන **සිනෙහො**. නානාගතීසු කිලමථුප්පාදනෙන **කිලමථො**. පලිවෙඨනට්ඨෙන ලතා වියාති **ලතා**. "ලතා උබ්භිජ්ජ තිට්ඨතී"ති a හි වුත්තං. මමන්ති මඤ්ඤනවසෙන **මඤ්ඤනා**. දූරගතම්පි ආකඩ්ඪිත්වා බන්ධනට්ඨෙන **බන්ධො**. ආසිංසනට්ඨෙන[1] **ආසා**. ආරම්මණරසං පාතුකාමතාවසෙන **පිපාසා**. අභිනන්දනට්ඨෙන **අභිනන්දනා**. **ඉතී**ති එවං ආරම්මණෙ පවත්තිවිසෙසෙන අනෙකෙහි නාමෙහි ගය්හමානාපි **සබ්බා තණ්හා අජ්ඣොසානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණා**ති යථාවුත්තමත්ථං නිගමෙති.

පුන තණ්හාය අනෙකෙහි නාමෙහි ගහිතභාවමෙව **සථාචා**ති ආදිනා උපචයෙන දස්සෙති. තත්ථ **වෙවචනෙනා**ති වෙවචනහාරවිභඞ්ගෙ. **ආසා ච පිහා**ති ගාථාය අත්ථං තත්ථෙව වණ්ණයිස්සාම. **අවිගතරාගස්සා**ති ආදීසු රඤ්ජනට්ඨෙන **රාගො**. ඡන්දනට්ඨෙන **ඡන්දො**. පියායනට්ඨෙන **පෙමං**. පරිදහනට්ඨෙන **පරිදාහො**ති තණ්හාව වුත්තා. තෙනෙවාහ **තණ්හාය එතං වෙවචනන්**ති. **එවං යුජ්ජතී**ති එවං ඉච්ඡාතණ්හානං අත්ථතො අනඤ්ඤත්තා තයො පඤ්හාති යං වුත්තං තං යුජ්ජති යුත්තියා සංගච්ඡතීති අත්ථො.

එවං **කෙනස්සුබ්භාහතො ලොකො**ති ගාථාය තයො පඤ්හාති පඤ්හත්තයභාවෙ යුත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි අඤ්ඤෙහි පකාරෙහි යුත්තිගවෙසනං දස්සෙන්තො **සබ්බො දුක්ඛූපචාරො**ති ආදිමාහ. තත්ථ **දුක්ඛූපචාරො**ති දුක්ඛප්පවත්ති. **කාමතණ්හාසඞ්ඛාරමූලකො**ති කාමතණ්හාපච්චයසඞ්ඛාරහෙතුකොති යුජ්ජතීති අධිප්පායො. **නිබ්බිදූපචාරො**ති නිබ්බිදාපවත්ති. කාමානං විපරිනාමඤ්ඤථාභාවා උප්පජ්ජ

a. ධම්මපද-තණ්හාවග්ග.   1. ම. III. ආසිසනට්ඨෙන:

මාතා අනභිරති ඤාණනිබ්බිදා ච. **කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලකොති** කාමතණ්හාය පරික්ඛාරභූතවත්ථුකාමහෙතුකො. තත්ථ අනභිරති සඞ්ඛාතා නිබ්බිදා කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලිකා. න ඤාණනිබ්බිදාති සබ්බා නිබ්බිදූපචාරෙ කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලකොති න පන යුජ්ජතීති වුත්තං. **ඉමාය යුත්තියාති** නයං දස්සෙති. ඉදං වුත්තං හොති. යථා පඤ්හත්තයභාවෙ යුත්ති වුත්තා යථා ච දුක්ඛූපචාර නිබ්බිදූපචාරෙසු එවං ඉමාය යුත්තියා ඉමිනා යොගෙන නයෙන අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි තත්තංපාළිප්පදෙසෙ අනුරූපෙහි අඤ්ඤථා අඤ්ඤෙහි හෙතූහි යුත්ති ගවෙසිතබ්බාති.

ඉදානි තං නයදස්සනං සඞ්ඛිත්තන්ති විත්ථාරතො විභජිත්වා දස්සෙතුං **යථා හි භගවා**ති ආදි ආරද්ධං.[1] තත්ථායං සඞ්ඛෙපත්ථො. රාගදොසමොහචරිතානං යථාක්කමං අසුභමෙත්තාපච්චයාකාරකථා රාගාදිවිනයනතො සප්පායාති අයං සාසනයුත්ති. එවමවට්ඨිතෙ යදි රාගචරිතස්ස මෙත්තාචෙතොවිමුත්තිං දෙසෙය්‍ය සා දෙසනා නයුජ්ජති අසප්පායභාවතො. තථා සුඛාපටිපදාදයොති. නනු ච සුඛාපටිපදාදයො පටිපත්තියා සම්භවන්ති න දෙසනායාති? සච්චමෙතං. ඉධ පන රාගචරිතොති තිබ්බකිලෙසො රාගචරිතොති අධිප්පෙතො. තස්ස දුක්ඛාය පටිපදාය භාවනා සමිජ්ඣති. යස්ස ච දුක්ඛාය පටිපදාය භාවනා සමිජ්ඣති තස්ස ගරුතරා අසුභ දෙසනා සප්පායා. යස්ස ගරුතරා අසුභදෙසනා සප්පායා න තස්ස මන්දකිලෙසස්ස විය ලහුකතරාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ:– **සුඛං වා පටිපදං දෙසෙය්‍ය න යුජ්ජති දෙසනා**ති. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි යථාසම්භවං අත්ථො වත්තබ්බො. එත්ථ ච අයුත්ත පරිහාරෙන යුත්තිසමධිගමොති යුත්තිවිචාරණාය අයුත්තිපි ගවෙසි තබ්බාති වුත්තං. **යදි හි–පෙ–න යුජ්ජති දෙසනා**ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **එවං යං කිඤ්චී**ති ආදි යුත්තිහාරයොජනාය නයදස්සනමෙව.

තත්ථ **එව**න්ති ඉමිනා නයෙන. **යං කිඤ්චී**ති අඤ්ඤම්පි යං කිඤ්චි. **අනුරූපප්පහාණ**න්ති පහාණස්ස අනුරූපං. පහාණ සමත්ථන්ති අත්ථො. සුත්තෙන අනවසෙසානං පදත්ථානං අනුපද විචාරණා විචයො හාරො. විචයහාරසංවණ්ණනාය නිද්ධාරිතෙසු අත්ථෙසු යුත්තිගවෙසනං සුකරන්ති ආහ **සබ්බං තං විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බ**න්ති. **යාවතිකා ඤාණස්ස භූමී**ති සංවණ්ණන්තස්ස ආචරියස්ස යං ඤාණං යං පටිභාණං තස්ස යත්තකො විසයො තත්තකො යුත්තිහාරවිචාරෙති අත්ථො. තං කිස්ස හෙතු? අනන්තනයො සමන්තභද්දකො විමද්දක්ඛමො විචිත්තදෙසනො ච සද්ධම්මොති.

---

1. ම. III. යථා හි භගවාති ආරද්ධං.

එවං නයදස්සනවසෙනෙව යුත්තිහාරයොජනා දස්සිතාති තං බ්‍රහ්මවිහාරඵලසමාපත්තිනවානුපුබ්බසමාපත්තිවසීභාවෙහි විභජිත්වා දස්සෙතුං **මෙත්තාවිහාරිස්ස සතොති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **මෙත්තාවිහාරිස්සාති** මෙත්තාවිහාරලාභිනො. **සතොති** සමානස්ස, තථාභූතස්සාති අත්ථො. **බ්‍යාපාදොති** පදොසො. **චිත්තං පරියාදාය ඨස්සතීති** චිත්තං අභිභවිස්සති. යස්මා පන කුසලාකුසලානං ධම්මානං අපුබ්බං අචරිමං පවත්ති නාම නත්ථි, තස්මා සමාපත්තිතො වුට්ඨානස්ස අපරභාගෙති දස්සනත්ථං ඨස්සතීති වුත්තං. **න යුජ්ජති දෙසනාති** බ්‍යාපාදපටිපක්ඛත්තා මෙත්තාය තාදිසී කථා න යුත්තාති අත්ථො. **බ්‍යාපාදො පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති යුජ්ජති දෙසනාති** යථාවුත්තකාරණතො එව අයං කථා යුත්තාති. සෙසවාරෙසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අනුත්තානං එව වණ්ණයිස්සාම. **අනිමිත්තවිහාරිස්සාති** අනිච්චානුපස්සනාමුඛෙන පටිලද්ධඵලසමාපත්තිවිහාරස්ස. **නිමිත්තානුසාරීති** සඞ්ඛාරනිමිත්තානුසාරී. **තෙන තෙනෙවාති** නිච්චාදීසු යං යං පහීනං තෙන තෙනෙව නිමිත්තෙන. **අස්මීති විගතන්ති** පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු දිට්ඨිමානවසෙන යං අස්මීති මඤ්ඤිතං තං විගතං. තමෙවත්ථං විවරති **අයමහමස්මීති න සමනුපස්සාමීති.** **විචිකිච්ඡා කථංකථා සල්ලන්ති** විමති කුක්කුච්චස්සාපි කථං කථන්ති පවත්තිසබ්භාවතො විචිකිච්ඡාපදෙන විසෙසිතං. **න යුජ්ජති දෙසනාති** විචිකිච්ඡාය පහානෙකට්ඨභාවතො න යුත්තායං කථා. **පඨමං ඣානං සමාපන්නස්සාති** පඨමජ්ඣානසමඞ්ගිනො. **කාමරාගබ්‍යාපාදා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජතීති** යස්මා නීවරණෙසු අප්පහීනෙසු පඨමජ්ඣානස්ස උපචාරම්පි න සම්පජ්ජති පගෙව ඣානං තස්මා කාමරාගබ්‍යාපාදා විසෙසාය දුතියජ්ඣානාය සංවත්තන්තීති න යුත්තායං කථා. යථාලද්ධස්ස පන පඨමජ්ඣානස්ස කාමරාගබ්‍යාපාදපරියුට්ඨානප්පත්තා, **හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා** යුත්තා කථාති. එවං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. **අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤා, මනසිකාරා** නාම සහ උපචාරෙන දුතියජ්ඣානධම්මා. ආරම්මණකරණත්ථො හෙත්ථ සහගත සද්දො. **හානායාති** පඨමජ්ඣානතො පරිහානාය. **විසෙසායාති** දුතියජ්ඣානාය. ඉමිනා නයෙන තත්ථ තත්ථ හානන්ති විසෙසොති ච වුත්තධම්මා වෙදිතබ්බා. **විතක්කවිචාරසහගතාති** පඨමජ්ඣානධම්මා කාමාවචරධම්මා එව වා. **උපෙක්ඛාසුඛසහගතාති** උපචාරෙන සද්ධිං දුතියජ්ඣානධම්මා.[1] තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා හි ඉධ උපෙක්ඛාති අධිප්පෙතා. **පීතිසුඛසහගතාති** සහ උපචාරෙන තතියජ්ඣානධම්මා. **උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිසහගතාති** චතුත්ථජ්ඣානධම්මා. **සඤ්ඤූපචාරාති** පටුසඤ්ඤාකිච්චං කරොන්තා එව යෙ කෙචි චිත්තුප්පාදා. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනධම්මාතිපි වදන්ති. **සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසහ**

1. ම. III. තතියජ්ඣාන.

ගන්තාති සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමීති තස්ස පරිකම්මවසෙන පවත්තධම්මා. තෙ පන යස්මා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාපත්තියං ඨිතෙනෙව සක්කා සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං උපසම්පජ්ජ විහරිතුං න තතො පරිහීනෙන තස්මා, **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා භාගාය සංවත්තන්තීති** න යුත්තා කථා. **විසෙසාය සංවත්තන්තීති** පන යුත්තා කථාති ආහ **භාගාය-පෙ-දෙසනාති. කල්ලතාපරිචිතන්ති** සමත්ථභාවෙන පරිචිතං. යථා වුත්තසමාපත්තීසු වසීභාවෙන පරිචිතන්ති අත්ථො. තෙනෙවාහ:- **අභිනීහාරං ඛමතීති.** සෙසං සබ්බං උත්තානමෙව.

අපිචෙත්ථ අප්පටිකූලසඤ්ඤාමුඛෙන කාමච්ඡන්දො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. පටිකූලසඤ්ඤාපතිරූපතාය බ්‍යාපාදො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සමාධිමුඛෙන ථිනමිද්ධං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. විරියාරම්භමුඛෙන උද්ධච්චං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සික්ඛාකාමතාමුඛෙන කුක්කුච්චං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. උභයපක්ඛසන්තීරණමුඛෙන විචිකිච්ඡා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ඉට්ඨානිට්ඨසමුපෙක්ඛනමුඛෙන සම්මොහො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අත්තඤ්ඤුතාමුඛෙන අත්තනි අපරිභවෙන මානො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. වීමංසාමුඛෙන හෙතුපතිරූපකපරිග්ගහෙන මිච්ඡාදිට්ඨි වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. විරත්තතාපතිරූපකෙන සත්තෙසු අදයාපන්නතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අනුඤ්ඤාතපටිසෙවනපතිරූපතාය කාමසුඛල්ලිකානුයොගො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ආජීවපාරිසුද්ධිපතිරූපතාය අසංවිභාගසීලතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සංවිභාගසීලතාපතිරූපතාය මිච්ඡාජීවො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අසංසග්ගවිහාරිතාපතිරූපතාය අසඞ්ගහසීලතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සඞ්ගහසීලතාපතිරූපතාය අනනුලොමිකසංසග්ගො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සච්චවාදිතාපතිරූපතාය පිසුණවාචා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අපිසුණවාදිතාපතිරූපතාය අනත්ථකාමතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. පියවාදිතාපතිරූපතාය චාටුකම්‍යතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. මිතභාණිතාපතිරූපතාය අසම්මොදනසීලතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සම්මොදනසීලතාපතිරූපතාය මායාසාඨෙය්‍යඤ්ච වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. නිග්ගය්හවාදිතාපතිරූපතාය ඵරුසවාචතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. පාපගරහිතාපතිරූපතාය පරවජ්ජානුපස්සිතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. කුලානුද්දයතාපතිරූපතාය කුලමච්ඡරියං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ආවාසචිරට්ඨිතිකාමතාමුඛෙන ආවාසමච්ඡරියං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ධම්මපරිබන්ධපරිහරණමුඛෙන ධම්මමච්ඡරියං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. ධම්මදෙසනාභිරතිමුඛෙන භස්සාරාමතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අඵරුසවාචතාගණානුග්ගහකරණමුඛෙන සඞ්ගණිකාරාමතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. පුඤ්ඤකාමතාපතිරූපතාය කම්මාරාමතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සංවෙගපතිරූපෙන චිත්තසන්තාපො වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. සද්ධාලුතාපතිරූපතාය අපරික්ඛතා වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. වීමංසතාපතිරූපෙන අසද්ධියං වඤ්චෙතීති යුජ්ජති. අත්තාධිපතෙය්‍යපතිරූපෙන ගරූනං

අනුස්සතියං අප්පදක්ඛිණග්ගාහිතා වඩ්ඪතීති යුජ්ජති. ධම්මාධි**පතෙය්‍යපතිරූපෙන** සබ්‍රහ්මචාරීසු අගාරවං වඩ්ඪතීති යුජ්ජති. **ලොකාධිපතෙය්‍යපතිරූපෙන** අත්තනි ධම්මෙ ච පරිභවො වඩ්ඪතීති යුජ්ජති. මෙත්තායතනාමුඛෙන රාගො වඩ්ඪතීති යුජ්ජති. **කරුණායනා**පතිරූපෙන සොකො වඩ්ඪතීති යුජ්ජති. මුදිතා**විහාර**පතිරූපෙන පහාසො වඩ්ඪතීති යුජ්ජති. උපෙක්ඛාවිහාරපතිරූපෙන කුසලෙසු ධම්මෙසු නික්ඛිත්තච්ඡන්දතා වඩ්ඪතීති යුජ්ජති. එවං ආගමපතිරූපක අධිගමපතිරූපකාදීනම්පි තථා තථා වඩ්ඪනසභාවො යුත්තිතො වෙදිතබ්බො. එවං ආගමානුසාරෙන යුත්තිගවෙසනා කාතබ්බාති.

යුත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරො?ති ආදි පදට්ඨානහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ යස්මා ඉදං ඉමස්ස පදට්ඨානං ඉදං ඉමස්ස පදට්ඨානන්ති තෙසං තෙසං ධම්මානං පදට්ඨානභූතධම්මවිභාවනලක්ඛණො පදට්ඨානො හාරො තස්මා පවත්තියා මූලභූතං අවිජ්ජං ආදිං කත්වා සභාවධම්මානං පදට්ඨානං ආසන්නකාරණං නිද්ධාරෙන්තො අවිජ්ජාය සභාවං නිද්දිසති **සබ්බධම්මයාථාවඅසම්පටිවෙධලක්ඛණා අවිජ්ජාති**. තස්සත්ථො සබ්බෙසං ධම්මානං අවිපරීතසභාවො න සම්පටිවිජ්ඣීයති එතෙනාති සබ්බධම්මයාථාවඅසම්පටිවෙධො. සො ලක්ඛණං එතිස්සාති සා තථා වුත්තා. එතෙන ධම්මසභාවපටිච්ඡාදනලක්ඛණා අවිජ්ජාති වුත්තං හොති. අථවා සම්මා පටිවෙධො සම්පටිවෙධො, තස්ස පටිපක්ඛො අසම්පටිවෙධො. කස්ස පන සො සම්පටිවෙධස්ස පටිපක්ඛො?ති ආහ **සබ්බ-පෙ-ලක්ඛණා**ති. යස්මා පන අසුභෙ සුභන්ති ආදිවිපල්ලාසෙ සති තත්ථ සම්මොහො උපරූපරි ජායතෙව න හායති තස්මා **තස්සා විපල්ලාසා පදට්ඨාන**න්ති වුත්තං. **පියරූපං සාතරූප**න්ති පියායිතබ්බජාතියං ඉට්ඨජාතියඤ්ච පදට්ඨානං. "යං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං එත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජතී"ති[a] හි වුත්තං. **අදින්නාදාන**න්ති අදින්නාදානචෙතනා. සා හි එකවාරං උප්පන්නාපි අනාදීනවදස්සිතාය ලොභස්ස උප්පත්තිකාරණං හොතීති තස්ස පදට්ඨානං වුත්තං. **දොසස්ස පාණාතිපාතො පදට්ඨානං මොහස්ස මිච්ඡාපටිපදා පදට්ඨාන**න්ති එත්ථාපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **වණ්ණසණ්ඨානබ්‍යඤ්ජනග්ගහණලක්ඛණා**ති නිමිත්තානුබ්‍යඤ්ජනග්ගහණලක්ඛණා. සුඛසඤ්ඤාය ඵස්සස්ස උපගමනලක්ඛණතා ඵස්සපච්චයතාව වුත්තා. ඵුට්ඨො සඤ්ජානාතීති හි වුත්තං. **අස්සාදො**ති තණ්හා. සඞ්ඛතලක්ඛණාති උප්පාද

---

a දීඝනිකාය-මහාසතිපට්ඨාන.

වයසඤ්ඤුට්ඨත්තාති. යෙභුය්‍යෙන **නිච්චග්ගහණං විඤ්ඤාණාධිට්ඨානන්ති** නිච්චසඤ්ඤාය විඤ්ඤාණපදට්ඨානතා වුත්තා. තථා හි සො භික්ඛු තං යෙව විඤ්ඤාණං සන්ධාවති සංසරතීති විඤ්ඤාණ විසයමෙව අත්තනො නිච්චගාහං පවෙදෙති. පඤ්චන්නං ඛන්ධානං යදි අනිච්චතා දුක්ඛතා ච සුදිට්ඨා අත්තසඤ්ඤා සුඛසඤ්ඤා අනවකාසාති ආහ:- **අනිච්චසඤ්ඤා, දුක්ඛසඤ්ඤා, අසමනුපස්සනලක්ඛණා අනත්තසඤ්ඤාති.** යදනිච්චං තං දුක්ඛං යං දුක්ඛං තදනත්තාති හි වුත්තං. යෙභුය්‍යෙන අත්තාභිනිවෙසො අරූපධම්මෙසූති ආහ:- **තස්සා නාමකායො පදට්ඨානන්ති. සබ්බං ඤෙය්‍යන්ති**[1] චත්තාරි සච්චානි. චතුසච්චවිනිමුත්තස්ස ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො. **චිත්තවික්ඛෙපපටිසංහරණං** උද්ධච්චවික්ඛම්භනං. **අසුභාති** අසුභානුපස්සනා. පටිභාගනිමිත්තභූතා අසුභා එව වා. තණ්හාපටිපක්ඛත්තා සමථස්ස අසුභා පදට්ඨානන්ති වුත්තං. අභිජ්ඣාය තනුකරණතො **අදින්නාදානා වෙරමණී** අලොභස්ස පදට්ඨානන්ති වුත්තා. තථා බ්‍යාපාදස්ස තනුකරණතො **පාණාතිපාතා වෙරමණී** අදොසස්ස පදට්ඨානන්ති වුත්තා. වත්ථුඅවිප්පටිපත්ති විසයසභාවපටිවෙධො. සම්මාපටිපත්ති සීලසමාධිසම්පදනං නිබ්බිදඤාණෙන අනභිරතිඤාණමෙව වා තථා පවත්තං. **සබ්බාපි** වෙදනා දුක්ඛදුක්ඛතාදිභාවතො දුක්ඛන්ති කත්වා වුත්තං **දුක්ඛසඤ්ඤාය වෙදනා පදට්ඨානන්ති. ධම්මසඤ්ඤාති** ධම්මමත්තන්ති සඤ්ඤා. සත්තානං කායෙ අවීතරාගතා පඤ්චන්නං අජ්ඣත්තිකායතනානං වසෙන හොතීති ආහ **පඤ්චින්ද්‍රියානි රූපීනි රූපරාගස්ස පදට්ඨානන්ති.** කායො හි ඉධ රූපන්ති අධිප්පෙතො. විසෙසතො ඣානනිස්සයභූතෙ මනායතනෙ ච නිකන්ති හොතීති ආහ **ඡට්ඨායතනං භවරාගස්ස පදට්ඨානන්ති** එදිසං මා රූපං නිබ්බත්තතු මා එදිසී වෙදනාති එවං පවත්තා රූපාදිඅභිනන්දනා නිබ්බත්තභවානුපස්සිතා. **ඤාණදස්සනස්සා**ති කම්මස්සකතාඤාණදස්සනස්ස.[2] යොනිසොමනසිකාරවතො හි පුබ්බෙනිවාසානුස්සති කම්මස්සකතාඤාණස්ස කාරණං හොති න අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තස්ස. ඉමස්ස ච අත්ථස්ස විභාවනත්ථං මහානාරදකස්සපජාතකං බ්‍රහ්මජාලෙ එකච්චසස්සතවාදෙ ච උදාහරිතබ්බං. **ඔකප්පනලක්ඛණා**ති ආදිනා සද්ධාපසාදානං විසෙසං දස්සෙති. සො පන සද්ධායයෙව අවත්ථාවිසෙසො දට්ඨබ්බො. තත්ථ **ඔකප්පනං** සද්දහනවසෙන ආරම්මණස්ස ඔගාහණං නිච්ඡයො. **අනාවිලතා** අස්සද්ධියාපගමෙන චිත්තස්ස අකාලුස්සියතා. **අභිපත්තියනා** සද්දහනමෙව. **අවෙච්චප්පසාදො** පඤ්ඤාසහිතො ආයතනගතො අභිප්පසාදො. **අපිලාපනං**[3] අසම්මොහො[4] නිමුජ්ජිත්වා විය ආරම්මණස්ස ඔගාහණං වා. එත්ථ ච සද්ධාදීනං පසාදසද්ධාසම්මප්පධානසතිපට්ඨානඣානඞ්ගානි යථාක්කමං පදට්ඨානන්ති

1. මහාඃඪං. සබ්බෙඤ.
2. ම. III කම්මස්සකතඤාණදස්සනස්ස.
3. සී. I. & II. අභිලාපනං.
4. ම. අසම්මොසො.

වදන්තෙන අවත්ථාවිසෙසවසෙන පදට්ඨානභාවො වුත්තොති දට්ඨබ්බං. සතිසමාධීනං වා කායාදයො සතිපට්ඨානාති. විතක්කාදයො ච ඣානානීති පදට්ඨානභාවෙන වුත්තා. **අස්සාදමනසිකාරො** සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිතා. **පුනබ්භවවිරොහණන්ති** පුනබ්භවාය විරොහණං. පුනබ්භවනිබ්බත්තනාරහතා විපාකධම්මතාති අත්ථො. **ඔපපච්චයිකනිබ්බත්තිලක්ඛණන්ති** උප්පත්තිභවභාවෙන නිබ්බත්තනසභාවං. **නාමකායරූපකායසඞ්ඝාතලක්ඛණන්ති** අරූපරූපකායානං සමූහියභාවං. **ඉන්ද්‍රියවවත්ථානන්ති** චක්ඛාදීනං ඡන්නං ඉන්ද්‍රියානං[1] වවත්ථිතභාවො. **ඔපපච්චයිකන්ති** උප්පත්තික්ඛන්ධනිබ්බත්තකං. **උපධීති** අත්තභාවො. අත්තනො පියස්ස මරණං චින්තෙන්තස්ස බාලස්ස යෙභුය්‍යෙන සොකො උප්පජ්ජතීති මරණං සොකස්ස පදට්ඨානන්ති වුත්තං. **උස්සුක්කං** චෙතසො සන්තාපො. **ඔදහනන්ති** අවදහනං. අත්තනො නිස්සයස්ස සන්තාපනමෙව. **භවස්සාති** වුත්තං භවං දස්සෙතුං **ඉමානීති** ආදි වුත්තං. තත්ථ භවස්ස අඞ්ගානි භවසඞ්ඛාතානි ච අඞ්ගානි භවඞ්ගානි. තෙසු කිලෙසා භවස්ස අඞ්ගානි. කම්මවිපාකවට්ටං භවසඞ්ඛාතානි අඞ්ගානි. **සමඞ්ගානීති** සබ්බානි. ඛන්ධායතනාදීනං අපරාපරුප්පත්තිසංසරණං සංසාරො. තස්ස පුරිමපුරිමජාතිනිප්ඵන්නං කිලෙසාදිවට්ටං කාරණන්ති ආහ:-**භවො සංසාරස්ස පදට්ඨානන්ති**. සම්පාපකහෙතුභාවං සන්ධාය **මග්ගො නිරොධස්ස පදට්ඨානන්ති** වුත්තං. කම්මට්ඨානතො ගාහකස්ස ඔතරණට්ඨානතාය බහුස්සුතො තිත්ථං නාම. තස්ස සම්මා පයිරුපාසනා **තිත්ථඤ්ඤුතා**. ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං පීතං නාම. සප්පායධම්මසවණෙන තං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානස්ස බ්‍රූහනා **පීතඤ්ඤුතා**. භාවනාය ඨොකම්පි ලයාපත්තියා උද්ධංපත්තියා ච ජානනා[2] **පත්තඤ්ඤුතා**.[3] අත්තනො පඤ්චහි පධානියඞ්ගෙහි සමන්නාගතස්ස ජානනා **අත්තඤ්ඤුතා**. තෙසු පුරිමානං පුරිමානං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස පදට්ඨානභාවො සුවිඤ්ඤෙය්‍යො එව. කතපුඤ්ඤස්සෙව පතිරූපදෙසවාසො සම්භවති න ඉතරස්සාති **පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතා පතිරූපදෙසවාසස්ස පදට්ඨානන්ති** වුත්තං. **යථාභූතඤාණදස්සනං** සහ අධිට්ඨානෙන තරුණවිපස්සනා. **නිබ්බිදාති** බලවවිපස්සනා. **විරාගොති** මග්ගො. **විමුත්තීති** ඵලං. **එවන්ති** යදිදං **තස්සා විපල්ලාසා පදට්ඨානන්ති** ආදිනා අවිජ්ජාදීනං පදට්ඨානං දස්සිතං ඉමිනා නයෙන. **අථාපි යො කොචි උපනිස්සයො බලවපච්චයොති**[4] යො කොචි අවසෙසපච්චයො. සබ්බො සො පදට්ඨානං කාරණන්ති වෙදිතබ්බං. **එවං යා කාචි උපනිසා යොගතො ච පච්චයතො චාතිපි පයන්ති.**

---

1. ම. III. චක්ඛාදීනංඉන්ද්‍රියානං. 2. සී. I. & II. උද්ධංපටිපත්තියා ච පජානනා.
3. සී. I. & II. මග්ගඤ්ඤුතා. මත්තඤ්ඤුතා-නෙත්තිපාළි.
4. එවං යො කොචි උපනිස්සයො යො කොචි පච්චයො-නෙත්තිපාළි.

තත්ථ උපනිසාති කාරණං. යොගතොති යුත්තිතො. **පච්චයතොති** පච්චයභාවමත්තතොති අත්ථො වෙදිතබ්බො. යං පනෙත්ථ අත්ථතො න විභත්තං තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පදට්ඨානහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරො?ති ආදි ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **කිං ලක්ඛයතී?**ති[1] ලක්ඛණහාරස්ස විසයං පුච්ඡති. **යෙ ධම්මාති** ආදිනා ලක්ඛණහාරං සඞ්ඛෙපතො දස්සෙත්වා තං උදාහරණෙහි විභජිතුං **චක්ඛුන්ති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **වධකට්ඨෙන එකලක්ඛණානීති** ඉමිනා අනවට්ඨිතභාවාදිනාපි එකලක්ඛණතා වුත්තා එවාති දට්ඨබ්බං. එවං ආයතනවසෙන එකලක්ඛණතං දස්සෙත්වා ඉදානි ඛන්ධාදිවසෙන දස්සෙතුං **අතීතෙ රාධ! රූපෙ අනපෙක්ඛො හොහීති**[2] ආදි සුත්තං ආහටං. **යමකොවාදසුත්තෙන වධකට්ඨෙන එකලක්ඛණා** වුත්තාති තස්මිං සුත්තෙ "වධකං රූපං වධකං රූපන්ති යථාභූතං නප්පජානාතී"ති ආදිනා ආගතත්තා වුත්තං. **ඉතීති** එවං. ඉමිස්සං ගාථායං. කායගතාය සතියා වුත්තාය සති වෙදනාගතා සති චිත්තගතා සති ධම්මගතා ච සති වුත්තා භවති සතිපට්ඨානභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති අධිප්පායො. **දිට්ඨන්ති** ආදීනං අත්ථං පරතො වණ්ණයිස්සාම.

කායෙ කායානුපස්සී විහරතීති එත්ථ **කායෙති** රූපකායෙ. රූපකායො හි අඞ්ගපච්චඞ්ගානං කෙසාදීනඤ්ච සමූහට්ඨෙන කායොති අධිප්පෙතො. යථා ච සමූහට්ඨෙන එවං කුච්ඡිතානං ආයට්ඨෙන. කුච්ඡිතානං හි පරමජෙගුච්ඡානං සො ආයොතිපි කායො. ආයොති උප්පත්තිදෙසො. තත්‍රායං වචනත්ථො. අයන්ති තතොති ආයො. කෙ අයන්ති? කුච්ඡිතා කෙසාදයො. ඉති කුච්ඡිතානං ආයොති කායො. **කායානුපස්සීති** කායං අනුපස්සනසීලො. කායං වා අනුපස්සමානො. කායෙති ච වත්වා පුන කායානුපස්සීති දුතියං කායග්ගහණං අසම්මිස්සතො වවත්ථානඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථං. තෙන න කායෙ වෙදනානුපස්සී චිත්තධම්මානුපස්සී වා. අථ ඛො කායානුපස්සී එවාති කායසඞ්ඛාතෙ වත්ථුස්මිං කායානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වවත්ථානං දස්සිතං හොති. තථා න කායෙ අඞ්ගපච්චඞ්ගවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සී, නාපි කෙසලොමාදිවිනිමුත්තඉත්ථිපුරිසානුපස්සී. යොපි චෙත්ථ කෙසලොමාදිකො භූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතො කායො, තත්ථපි න භූතුපාදායවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සී, අථ ඛො රථසම්භාරානුපස්සකො විය අඞ්ගපච්චඞ්ගසමූහානුපස්සී, නගරාවයවානුපස්සකො

---

1. ම. III. ලක්ඛෙතීති.
2. සංයුත්තනිකාය.

විය කෙසලොමාදිසමූහානුපස්සී, කදලික්ඛන්ධපත්තවට්ටිවිනිබ්භුජ්ජකො විය රිත්තමුට්ඨිවිනිවෙඨකො විය ච භූතුපාදායසමූහානුපස්සී එවාති නානප්පකාරතො[1] සමූහවසෙනෙව කායසඞ්ඛාතස්ස වත්ථුනො දස්සනෙන ඝනවිනිබ්භොගො දස්සිතො හොති. න හෙත්ථ යථාවුත්තසමූහවිනිමුත්තො කායො වා අඤ්ඤො වා කොචි ධම්මො දිස්සති. යථාවුත්තධම්මසමූහමත්තෙ එව පන තථා තථා සත්තා මිච්ඡාභිනිවෙසං කරොන්ති. තෙනාහු පොරාණා:-

යං පස්සති න තං දිට්ඨං යං දිට්ඨං තං න පස්සති,
අපස්සං බජ්ඣතෙ මූළ්හො බජ්ඣමානො න මුච්චතීති.

ඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථන්ති ආදිසද්දෙන අයමත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං හි එතස්මිං කායෙ කායානුපස්සීයෙව න අඤ්ඤධම්මානුපස්සී. ඉදං වුත්තං හොති, යථා අනුදකභූතායපි මරීචියා උදකානුපස්සිනො හොන්ති න එවං අනිච්චදුක්ඛානත්තඅසුභභූතෙ එව ඉමස්මිං කායෙ නිච්චසුඛඅත්තසුභභාවානුපස්සී. අථ ඛො කායානුපස්සී අනිච්චදුක්ඛඅනත්තඅසුභාකාරසමූහානුපස්සීති අත්ථො. අථ වා යවායං මහාසතිපට්ඨානෙ අස්සාසපස්සාසාදිචුණ්ණිකජාතඅට්ඨිකපරියොසානො කායො වුත්තො, යො ච "ඉධෙකච්චො පථවිකායං අනිච්චතො අනුපස්සති ආපොකායං තෙජොකායං වායොකායං පෙ- අට්ඨිමිඤ්ජකාය"න්ති පටිසම්භිදායං කායො වුත්තො තස්ස සබ්බස්ස ඉමස්මිං යෙව කායෙ අනුපස්සනතො කායෙ කායානුපස්සීති එවමෙපෙත්ථ[2] අත්ථො දට්ඨබ්බො. අථ වා කායෙ අහන්ති වා මමන්ති වා ගහෙතබ්බස්ස කස්සචි අනනුපස්සනතො තස්ස පන කෙසලොමාදිකස්ස නානාධම්මසමූහස්ස අනුපස්සනතො කායෙ කෙසාදිධම්මසමූහසඞ්ඛාතකායානුපස්සීති අත්ථො දට්ඨබ්බො. අපි ච ඉමස්මිං කායෙ "අනිච්චතො අනුපස්සති නො නිච්චතො"ති ආදිනා අනුක්කමෙන පටිසම්භිදායං ආගතනයස්ස සබ්බස්සෙව අනිච්චලක්ඛණාදිකස්ස ආකාරසමූහසඞ්ඛාතස්ස කායස්ස අනුපස්සනතො කායෙ කායානුපස්සීති අත්ථො. **විහරතීති** වත්තනාති. **ආතාපීති** තීසු භවෙසු කිලෙසෙ ආතාපෙතීති ආතාපො. සො අස්ස අත්ථීති ආතාපී. **සම්පජානොති** සම්පජඤ්ඤසඞ්ඛාතෙන ඤාණෙන සමන්නාගතො. **සතිමාති** කායපරිග්ගාහිකාය සතියා සමන්නාගතො. අයං පන යස්මා සතියා ආරම්මණං පරිග්ගහෙත්වා පඤ්ඤාය අනුපස්සති, න හි සතිවිරහිතා අනුපස්සනා අත්ථි, තෙනෙවාහ:- "සතිඤ්ච ඛ්වාහං භික්ඛවෙ! සබ්බත්ථිකං වදාමී"ති. අනාතාපිනො ච අන්තො සඞ්කොචො අන්තරායකරො හොති කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති තස්මා යෙසං ධම්මානං ආනුභාවෙන තං සම්පජ්ජති තං දස්සනත්ථං ආතාපීති ආදි වුත්තං. තත්ථ **විනෙය්‍යාති** තදඞ්ගවිනයෙන වා වික්ඛම්භන

1. සී. I & II. නානප්පකාරකො. ම. III. නානාප්පකාරතො.
2. සී. I. & II. එවමෙත්ථ.

විනයෙන වා විනයිත්වා. **ලොකෙති** තස්මිංයෙව කායෙ. කායො හි ඉධ ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකොති අධිප්පෙතො. අභිජ්ඣාගහණෙන චෙත්ථ කාමච්ඡන්දො, දොමනස්සග්ගහණෙන බ්‍යාපාදො ගහිතොති නීවරණෙසු බලවධම්මද්වයප්පහානදස්සනෙන නීවරණප්පහානං වුත්තන්ති කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානස්ස පහානඞ්ගං දස්සිතං. ආතාපීති ආදිනා පන සම්පයොගඞ්ගං දස්සිතන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං ආතාපීති ආදි වුත්තං. තත්ථ අභිජ්ඣාදොමනස්සානං සමථො උජුපටිපක්ඛාති අභිජ්ඣාදොමනස්සවිනයො වුච්චමානො සමාධින්ද්‍රියං දීපෙතීති ආහ **විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති සමාධින්ද්‍රියන්ති.** **එකලක්ඛණත්තා චතුන්නං ඉන්ද්‍රියානන්ති** යථා විරියපඤ්ඤාසමාධින්ද්‍රියෙහි කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං ඉජ්ඣති එවං වෙදනාචිත්තධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානානිපි තෙහි ඉජ්ඣන්තීති චතුසතිපට්ඨානසාධනෙ ඉමෙසං ඉන්ද්‍රියානං සභාවභෙදභාවතො සමානලක්ඛණත්තා ඉතරානි සතිපට්ඨානානිපි වුත්තානි එව හොන්තීති අත්ථො.

ඉදානි සතිපට්ඨානෙසු ගහිතෙසු සබ්බෙසං බොධිපක්ඛියධම්මානං ගහිතභාවං දස්සෙතුං **චතූසු සතිපට්ඨානෙසූති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **බොධඞ්ගමාති** බොධං අරියමග්ගඤාණං ගච්ඡන්තීති බොධඞ්ගමා. යථා වුත්තස්ස බොධස්ස පක්ඛෙ භවාති **බොධපක්ඛියා.**[1] **නෙය්‍යානිකලක්ඛණෙනාති** එත්ථ නිමිත්තතො පවත්තතො ච වුට්ඨානං නිය්‍යානං. නිය්‍යානෙ නියුත්තාති නෙය්‍යානිකා යථා දොවාරිකොති. නිය්‍යානසඞ්ඛාතං වා ඵලං අරහන්තීති නෙය්‍යානිකා. නිය්‍යානං පයොජනං එතෙසන්ති වා නෙය්‍යානිකා. **නිය්‍යානිකාති**පි පාඨො. තත්ථ නිය්‍යානං එතෙසං අත්ථීති නිය්‍යානිකාති අත්ථො. **නිය්‍යානියා**තිපි පාඨො. තස්ස නිය්‍යන්තීති නිය්‍යානියාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. **නිය්‍යානිකලක්ඛණෙනාති** නිය්‍යානිකසභාවෙන. **එවං අකුසලාපි ධම්මාති** යථා කුසලා ධම්මා එකලක්ඛණභාවෙන නිද්ධාරිතා එවං අකුසලාපි ධම්මා එකලක්ඛණෙන නිද්ධාරෙතබ්බා. කථං? පහානෙකට්ඨාවසෙනාති දස්සෙන්තො **පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡන්තීති** ආහ, ඉදානි තං පහානං දස්සෙතුං **චතූසු සතිපට්ඨානෙසූති** ආදි වුත්තං, තත්ථ කායානුපස්සනාදීසු චතූසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු අසුභෙ සුභන්ති ආදයො චත්තාරො විපල්ලාසා පහීයන්ති. කබලීකාරාහාරාදයො[2] චත්තාරො ආහාරා චස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති. තෙසං පරිඤ්ඤාතත්තා පරිබන්ධිනො කාමරාගාදයො බ්‍යන්තිකතා හොන්තීති අත්ථො. කස්මා? තෙහි පහාතබ්බභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති, එවං සබ්බත්ථ අත්ථො යොජෙතබ්බො. තෙනෙවාහ :- **එවං අකුසලාපි ධම්මා එකලක්ඛණත්තා පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡන්තීති**

1. බොධඞ්ගමා බොධිපක්ඛියා - නෙත්ති පාළි
2. සී. I & II. කබළිංකාරාහාරාදයො. 3. ම. III. බොධිපක්ඛියා.

ඉදානි අඤ්ඤෙනපි පරියායෙන ලක්ඛණහාරස්ස උදාහරණානි දස්සෙතුං **යත්ථ වා පනා**ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **යත්ථා**ති යස්සං දෙසනායං. **වා** සද්දො විකප්පත්ථො. **පනා**ති පදපූරණෙ. **රූපින්ද්‍රියන්ති** රූපනසභාවං අට්ඨවිධං ඉන්ද්‍රියං. **තත්ථා**ති තස්සං දෙසනායං. **රූපධාතූ**ති රූපනසභාවා දසධාතුයො. **රූපායතනන්ති** රූපනසභාවං දසායතනං. රූපීති දසායතනානීති අත්ථො. රූපනලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා ඉමානි දෙසිතානීති අධිප්පායො. **දෙසිතං තත්ථ සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං** සුඛවෙදනාභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති අධිප්පායො. **දුක්ඛසමුදයො ච අරියසච්චන්ති** ඉදං අකුසලස්ස සොමනස්සස්ස වසෙන වුත්තං. සාසවකුසලස්සාපි වසෙන යුජ්ජති එව. **සබ්බො ච පටිච්චසමුප්පාදො දෙසිතො**ති සම්බන්ධො. **අවිජ්ජානුසයිතත්තා** අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය. වුත්තඤ්හෙතං:– “අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය අවිජ්ජානුසයො අනුසෙතී”ති. තථා ච වුත්තං **අදුක්ඛමසුඛාය හි වෙදනාය අවිජ්ජා අනුසෙතී**ති. එතෙන අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාග්ගහණෙන අවිජ්ජා ගහිතාති දස්සෙති. සති ච අවිජ්ජාග්ගහණෙ සබ්බො පටිච්චසමුප්පාදො දෙසිතොති දස්සෙතුං **අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා**ති ආදි වුත්තං. **සො චා**ති එත්ථ ච සද්දො බ්‍යතිරෙකත්ථො. තෙන සො පටිච්චසමුප්පාදො අනුලොමපටිලොමවසෙන දුවිධොති ඉමං වක්ඛමානවිසෙසං ජොතෙති. තෙසු අනුලොමතො පටිච්චසමුප්පාදො යථාදස්සිතො, **සරාගසදොස සමොහසංකිලෙසපක්ඛෙන හාතබ්බො**ති වුත්තො. පටිලොමතො පන පටිච්චසමුප්පාදො යො “අවිජ්ජාය ත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා”ති[a] ආදිනා පාළියං වුත්තො. තං සන්ධාය **වීතරාග වීතදොස වීතමොහ අරියධම්මෙහි හාතබ්බො**ති වුත්තං.

ඉදානි එකලක්ඛණතාවිභාවනෙන ලක්ඛණහාරයොජනාය නයං දස්සෙතුං **එවං යෙ ධම්මා**ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **කිච්චතො**ති පථවී ආදීනං ඵස්සාදීනඤ්ච රූපාරූපධම්මානං සන්ධාරණසඞ්ඝට්ටනාදිකිච්චතො, තෙසං තෙසං වා පච්චයධම්මානං තං තං පච්චයුප්පන්නධම්මස්ස පච්චයභාවසඞ්ඛාතකිච්චතො. **ලක්ඛණතො**ති කක්ඛළඵුසනාදිසභාවතො. **සාමඤ්ඤතො**ති රූප්පනනමනාදිතො අනිච්චතාදිතො ඛන්ධායතනාදිතො ච. **චුතූපපාතතො**ති සඞ්ඛතධම්මානං භඞ්ගතො උප්පාදතො ච. සමානනිරොධතො සමානුප්පාදතො චාති අත්ථො. එත්ථ ච සහවරණං සමානහෙතුතා සමානඵලතා සමානභූමිතා සමානවිසයතා සමානාරම්මණතාති එවමාදයොපි ච සද්දෙන සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං. සෙසං උත්තානත්ථමෙව.

ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

---

a මහාවග්ගපාළි.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරොති? චතුබ්‍යූහහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **බ්‍යඤ්ජනෙන සුත්තස්ස නෙරුත්තඤ්ච අධිප්පායො ච නිදානඤ්ච පුබ්බාපරසන්ධි ච ගවෙසිතබ්බාති**[1] සඞ්ඛෙපෙන තාව චතුබ්‍යූහං දස්සෙති. **බ්‍යඤ්ජනෙනාති** ඉමිනා හාරනං සුත්තස්ස බ්‍යඤ්ජනවිචයභාවතො බ්‍යඤ්ජනමුඛෙනෙව එතෙ චතුබ්‍යූහහාරපදත්ථා නිද්ධාරෙතබ්බාති දස්සෙති. **නෙරුත්තන්ති** නිරුත්තං. නිබ්බචනන්ති අත්ථො. නිරුත්තමෙව නෙරුත්තං. තෙනෙවාහ:– **සා නිරුත්ති පදසංහිතාති.**[2] තස්සත්ථො, යා නිරුත්ති ඉදං නෙරුත්තං. කා පන සා නිරුත්ති? පදසංහිතාති පදෙසු සංහිතා යුත්තා. ලිඞ්ගවචනකාලසාධනපුරිසාදිවිසෙසයොගෙන යො යො අත්ථො යථා යථා වත්තබ්බො, තථා තථා පවත්තසභාවනිරුත්තීති අත්ථො. තථා හි වුත්තං **යං ධම්මානං නාමසො ඤාණන්ති.** තත්ථ **යන්ති** හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො. යාය කාරණභූතායාති අත්ථො. **ධම්මානන්ති** ඤෙය්‍යධම්මානං. **නාමසොති** පථවී ඵස්සො ඛන්ධා ධාතු තිස්සො ඵුසොති එවමාදිනාමවිසෙසෙන ඤාණං පවත්තතීති අයං සභාවනිරුත්තිනාම. පථවීති හි එවමාදිකං සද්දං ගහෙත්වා තතො පරං සඞ්කෙතමාරෙන තදත්ථපටිපත්ති තං තං අනියතනාමපඤ්ඤත්තිග්ගහණවසෙනෙව හොතීති. අථවා **පදසංහිතාති** පදෙන සංහිතා. පදතො හි පදත්ථාවබොධො. සො පනස්ස අත්ථෙ පවත්තිනිමිත්තභූතාය පඤ්ඤත්තියා ගහිතාය එව හොතීති සා පන පඤ්ඤත්ති නිරුත්තිසඞ්ඛාතපදෙන සංහිතා පදත්ථං බොධෙතීති පදසංහිතාති වුත්තා. **යදා හි භික්ඛූති** ආදිනා ධම්මානං නාමසො ඤාණන්ති පදස්ස අත්ථං විවරති. තත්ථ **අත්ථස්සාති** සද්දාභිධෙය්‍යස්ස අත්ථස්ස. **නාමං ජනාතීති** නාමපඤ්ඤත්තිවසෙන අයං නාමාති[3] නාමං ජනාති. **ධම්මස්සාති** සභාවධම්මස්ස. **තථා තථා නං අභිනිරොපෙතීති** යො යො අත්ථො ධම්මො ච යථා යථා ච වොහරිතබ්බො තථා තථා තං නාමං වොහාරං අභිනිරොපෙති දෙසෙතීති අත්ථො. එත්තාවතා ච අයං භික්ඛු අත්ථකුසලො යාව අනෙකාධිවචනකුසලොති වුච්චතීති සම්බන්ධිතබ්බං.

තත්ථ **අත්ථකුසලොති** පාළිඅත්ථෙ කුසලො. **ධම්මකුසලොති** පාළියං කුසලො. **බ්‍යඤ්ජනකුසලොති** අක්ඛරෙසු ච වාක්‍යෙසු ච කුසලො. **නිරුත්තිකුසලොති** නිබ්බචනෙ කුසලො. **පුබ්බාපරකුසලොති** දෙසනාය පුබ්බාපරකුසලො. **දෙසනාකුසලොති** ධම්මස්ස දෙසනාය කුසලො. **අතීතාධිවචනකුසලොති** අතීතපඤ්ඤත්තිකුසලො. එස නයො සෙසෙසුපි. **එවං සබ්බානි කාතබ්බානි ජනපදනිරුත්තානීති** යත්තකානි සත්තවොහාරපදානි තානි සබ්බානි යථාසම්භවං සුත්තෙන නිබ්බචනවසෙන

1. සී. I. & II. පවෙසිතබ්බා. ගවෙසිතබ්බො. නෙත්ති පාළි.
2. ම. III. පදසංහිතා.
3. ම. III. අයමස්ස නාමන්ති,

කාතබ්බාති වත්තබ්බානීති අත්ථො. **සබ්බා ච ජනපදනිරුත්තියොති** සබ්බා ච ලොකසමඤ්ඤායො යථාරහං කාතබ්බා. සමඤ්ඤං නාතිධාවෙය්‍යාති හි වුත්තං. තථා හි සම්මුතිසච්චමුඛෙනෙව පරමත්ථසච්චාධිගමො හොතීති. අධිප්පායකණ්ඩෙ අනුත්තානං නාම නත්ථි. නිදානකණ්ඩෙ **ඉමිනා වත්ථුනාති** ඉමිනා පුත්තගවාදිකිත්තනසඞ්ඛාතෙන කාරණෙන. කාරණං හෙත්ථ වත්ථු නිදානන්ති ච වුත්තං. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ නිදානනිද්ධාරණං වෙදිතබ්බං.

කාමන්ධාති කිලෙසකාමෙන අන්ධා. **ජාලසඤ්ඡන්නාති** තණ්හාජාලපලිගුණ්ඨිතා. **තණ්හාඡදනඡාදිතාති** තණ්හාසඞ්ඛාතෙන අන්ධකාරෙන පිහිතා. **බන්ධනාබද්ධාති**[1] කාමගුණසඞ්ඛාතෙන බන්ධනෙන බද්ධා. **පමත්තබන්ධනාතිපි** පාඨො. පමාදෙනාති අත්ථො. **පුබ්බාපරෙනාති** පුබ්බෙන වා අපරෙන වා දෙසනන්තරෙනාති අධිප්පායො. **යුජ්ජතීති** යොගං උපෙති. සමෙතීති අත්ථො. **ඉමෙහි පදෙහි පරියුට්ඨානෙහීති** ඉමෙහි යථාවුත්තෙහි ගාථාපදෙහි තණ්හාපරියුට්ඨානදීපකෙහි. **සා යෙව තණ්හාති** සා පුරිමගාථාය වුත්තා සා යෙව තණ්හා. **යඤ්චාහාති** ආදිනා ද්වින්නම්පි ගාථානං අත්ථසංසන්දනෙන පුබ්බාපරං විභාවෙති. **පයොගෙනාති** සමුදාචාරෙන. **තස්මාති** යස්මා සයං උප්පන්නා තං සත්තානං නිස්සරිතුං අදෙන්ති නානාරම්මණෙහි පලොභයමානා කිලෙසෙහි චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨති තස්මා කිලෙසවසෙන ච පරියුට්ඨානවසෙන ච තණ්හා බන්ධනං වුත්තා.

පපඤ්චෙන්තීති සංසාරෙ චිරං ඨපෙන්තීති **පපඤ්චා.** තිට්ඨන්ති එතාහීති **ඨිතී.** බන්ධනට්ඨෙන සන්ධානං වියාති **සන්ධානං.** නිබ්බානනගරප්පවෙසස්ස පටිසෙධනතො පලිඝං වියාති **පලිඝං.** අනවසෙසතණ්හාපහානෙන **නිත්තණ්හා.** අත්තහිතපරහිතානං ඉධලොකපරලොකානඤ්ච මුනනතො **මුනීති** එවං ගාථාය පදත්ථො වෙදිතබ්බො. පපඤ්චාදිඅත්ථා පන පාළියං විභත්තා එවාති. තත්ථ යස්සෙතෙ පපඤ්චාදයො අබ්භත්ථං ගතා තස්ස තණ්හාය ලෙසොපි න භවති. තෙනවුත්තං:-**සො එතං සබ්බං සමතික්කන්තො අයං වුච්චති නිත්තණ්හොති.** **පරියුට්ඨානාති** තණ්හාය පරියුට්ඨානන්ති වුත්තාති තණ්හාවිචරිතානි. **සඞ්ඛාරාති** තදභිසඞ්ඛතා සඞ්ඛාරාති වුත්තා තණ්හාදිට්ඨිමානහෙතුකා සඞ්ඛාරා. තෙ පන යස්මා සත්තසු ජවනචෙතනාසු පඨමචෙතනා සති පච්චයසමවායෙ ඉමස්මිං යෙව අත්තභාවෙ ඵලං දෙති, පච්ඡිමචෙතනා අනන්තරෙ අත්තභාවෙ, උභින්නං වෙමජ්ඣචෙතනා යත්ථ කත්ථචි ඵලං දෙති, තස්මා විපච්චනතො කාලවසෙන විභජිත්වා දස්සෙතුං **දිට්ඨධම්මවෙදනීයා වාති** ආදි වුත්තං. යස්මා පන තංතංචෙතනාසම්පයුත්තා තණ්හාපි චෙතනා විය දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදිවසෙන තිධා හොති තස්මා වුත්තං **එවං**

1. පමත්තබන්ධුනාබද්ධා. නෙත්ති පාළි.

තණ්හා තිවිධං ඵලං දෙතීති. **පුබ්බාපරෙන යුජ්ජතීති** යං පුබ්බං පුරිමං සඞ්ඛාරානං දිට්ඨධම්මවෙදනීයතාදිවචනං වුත්තං තං ඉමිනා අපරෙන කම්මස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයතාදිවචනෙන යුජ්ජති ගඞ්ගොදකං විය යමුනොදකෙන සංසන්දති සමෙතීති අත්ථො.

සඞ්ඛාරා දස්සනබලෙනාති චතූසු දිට්ඨිගතසම්පයුත්තෙසු විචිකිච්ඡාසම්පයුත්තෙන චාති පඤ්චසු චිත්තුප්පාදෙසු සඞ්ඛාරා පඨමමග්ගපඤ්ඤාබලෙන. **ඡත්තිංස තණ්හාවිචරිතානි භාවනාබලෙනාති** පඨමමග්ගෙන පහීනාවසෙසවසෙන වුත්තං න සබ්බෙසං වසෙන. **අනුබන්ධොති** තණ්හාදීනං අනුප්පබන්ධෙන පවත්ති. **සො වා පි පපඤ්චවාති** ආදිනා පපඤ්චවතීති ආදිනා වුත්තං රථසුත්තඤ්ච සංසන්දති. තෙනෙවාහ:-**ඉදං එකත්ථන්ති.** යදිපි අත්ථතො එකං දෙසනාය පන විසෙසො විජ්ජතීති දස්සෙතුං **අපිචාති** ආදිවුත්තං. **එවන්ති** ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන. **සුත්තෙනාති** සංවණ්ණියමානෙන සුත්තෙන. **සුත්තන්ති** සුත්තන්තරං. **සංසන්දෙත්වාති**[1] විමිස්සෙත්වා අත්ථතො අභින්නං කත්වා. **පුබ්බාපරෙන**[2] **සන්ධිං යොජෙත්වාති** පුබ්බෙන වා අපරෙන වා සුත්තෙන සන්ධිං අත්ථතො සම්බන්ධං යොජෙත්වා. වුත්තමෙවත්ථං පාකටං කරොති **සුත්තං නිද්දිට්ඨං භවතීති** සුත්තස්ස අත්ථො නිද්දිට්ඨො හොති විත්ථාරිතො සුත්තන්තරදස්සනෙන.

න කෙවලං සුත්තන්තරසංසන්දනමෙව පුබ්බාපරසන්ධි. **අථඛො** අඤ්ඤොපි අත්ථීති දස්සෙතුං **සොචායන්ති** ආදි වුත්තං. **තත්ථ අත්ථසන්ධීති** ක්‍රියාකාරකාදිවසෙන අත්ථස්ස සම්බන්ධො. **සො පන** යස්මා සඞ්කාසනාදීනං ඡන්නං අත්ථපදානංයෙව හොති **සබ්බස්සාපි** පදත්ථස්ස තදවරොධතො සම්බන්ධො. ච නාම නකොචි **අත්ථො** තස්මා **අත්ථසන්ධි ඡප්පදනීති** ආදි වුත්තං. **බ්‍යඤ්ජනසන්ධීති** පදස්ස පදන්තරෙන සම්බන්ධො. යස්මා පන සබ්බම්පි නාමාදිපදං ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි අසඞ්ගහිතං නාම නත්ථි තස්මා **බ්‍යඤ්ජනසන්ධි ඡප්පදනීති** ආදි වුත්තං **දෙසනාසන්ධීති** යථාවුත්තදෙසනන්තරෙන දෙසනාය සංසන්දනං. **න ච පඨවිං නිස්සායාති** පඨවිං විසයසඞ්ඛාතං නිස්සයං කත්වා පඨවිං ආලම්බිත්වාති අත්ථො. **ඣායීති** ඵලසමාපත්තිඣානෙන ඣායී. සො හි සබ්බසඞ්ඛාරනිස්සටං **නිබ්බානං** ආලම්බිත්වා සමාපජ්ජනවසෙන ඣායති. න පඨවිං **නිස්සාය ඣායතීති** වුත්තො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච චතූහි මහාභූතෙහි රූපප්පටිබද්ධවුත්තිතාය සබ්බො කාමභවො රූපභවො ච ගහිතා. අරූපභවො පන සරූපෙනෙව ගහිතොති සබ්බං ලොකං පරියාදිසිත්වා පුන අඤ්ඤෙනපි පරියායෙන තං දස්සෙතුං **න ච ඉමං ලොකන්ති** 'ආදිමාහ. සබ්බො හි ලොකො ඉධලොකො පරලොකො

1. සංසන්දයිත්වා:-නෙත්තිපාළි. 2. පුබ්බාපරෙනසන්ධිංයොජයිත්වා-නෙත්තිපාළි.

වාති චෙව කොට්ඨාසා හොන්ති. යස්මා පන ඉධලොකොති විසෙසතො දිට්ඨධම්මභූතො සත්තසන්තානො වුච්චති පරලොකොති භවන්තරසඞ්ඛපගතො සත්තසන්තානො තදුභයවිනිම්මුත්තො අනින්ද්‍රියබද්ධො රූපසන්තානො තස්මා තං සන්ධාය **යමිදං උභයමන්තරෙනාති** ආදි වුත්තං. යෙ පන උභයමන්තරෙනාති වචනං ගහෙත්වා අන්තරාභවං ඉච්ඡන්ති තෙසං තං මිච්ඡා. අන්තරාභවො හි අභිධම්මෙ පටික්ඛිත්තොති. **දිට්ඨන්ති** රූපායතනං. **සුතන්ති** සද්දායතනං. **මුතන්ති** පත්වා ගහෙතබ්බතො ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනඤ්ච. **විඤ්ඤාතන්ති** අවසිට්ඨං ධම්මාරම්මණපරියාපන්නරූපං. **පත්තන්ති** පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා පත්තං. **පරියෙසිතන්ති** පත්තං වා අප්පත්තං වා පරියෙසිතං. **විතක්කිතං විචාරිතන්ති** විතක්කනවසෙන අනුමජ්ජනවසෙන ච ආලම්බිතං. **මනසානුචින්තිතන්ති** චිත්තෙන අනුඅනුචින්තිතං. **අයං සදෙවකෙ-පෙ-අනිස්සිතෙන චිත්තෙන න ඤායති ඣායන්තොති** අයං ඛීණාසවො ඵලසමාපත්තිඣානෙන ඣායන්තො පුබ්බෙව තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයානං සුට්ඨු පහීනත්තා සදෙවකෙ ලොකෙ-පෙ-සදෙවමනුස්සාය යත්ථ කත්ථචිපි අනිස්සිතෙන චිත්තෙන ඣායති නාම. තතො එව ලොකෙ කෙනචිපි න ඤායති අයං ඉදං නාම නිස්සාය ඣායතීති. වුත්තං හෙතං:-

> නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ! නමො තෙ පුරිසුත්තම!
> යස්ස තෙ නාභිජානාම කිං ත්වං නිස්සාය ඣායසීති.

ඉදානි ඛීණාසවචිත්තස්ස කත්ථචිපි අනිස්සිතභාවං ගොධිකසුත්තෙන වක්කලිසුත්තෙන ච විභාවෙතුං **යථා මාරොති** ආදි වුත්තං. **විඤ්ඤාණං සමන්වෙසන්තොති** පරිනිබ්බානතො උද්ධං විඤ්ඤාණං පරියෙසන්තො. **පපඤ්චාතීතොති** ආදිනා අදස්සනස්ස කාරණමාහ. **අනිස්සිතචිත්තා න ඤායන්ති ඣායමානාති** න කෙවලං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා ඛීණාසවස්ස චිත්තගතිං මාරාදයො න ජානන්ති අපි ච ඛො සඋපාදිසෙසායපි නිබ්බානධාතුයා තස්ස තං න ජානන්තීති අත්ථො. **අයං දෙසනාසන්ධීති** ගොධිකසුත්තවක්කලිසුත්තානං සුත්තන්තරානං අඤ්ඤමඤ්ඤඅත්ථසංසන්දනා දෙසනාසන්ධි නාම. **නිද්දෙසසන්ධීති** නිද්දෙසස්ස සන්ධි නිද්දෙසසන්ධි. නිද්දෙසෙන වා සන්ධි නිද්දෙසසන්ධි. පුරිමෙන සුත්තස්ස නිද්දෙසෙන තස්සෙව පච්ඡිමස්ස නිද්දෙසස්ස, පච්ඡිමෙන වා පුරිමස්ස සම්බන්ධනන්ති අත්ථො. තං දස්සෙතුං යස්මා භගවා යෙභුය්‍යෙන පඨමං වට්ටං දස්සෙත්වා පච්ඡා විවට්ටං දස්සෙති තස්මා **නිස්සිතචිත්තාති** ආදි වුත්තං. තත්ථ නිස්සිතං චිත්තං එතෙසන්ති **නිස්සිතචිත්තා**. පුග්ගලා. **නිද්දිසිතබ්බා** පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනායාති අධිප්පායො. ධම්මාධිට්ඨානාය පන

නිස්සිතං චිත්තං එත්ථාති **නිස්සිතචිත්තා**. නිස්සිතචිත්තවසෙන තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයවසෙන පවත්තා සුත්තපදෙසා. සෙසමෙත්ථ සබ්බං පාකටමෙව.

චතුබ්‍යූහහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරො?ති ආවට්ටහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **ආරභථා**ති ආරම්භධාතුසඞ්ඛාතං විරියං කරොථ. **නික්කමථා**ති කොසජ්ජපක්ඛතො නික්ඛන්තත්තා නික්කමධාතුසඞ්ඛාතං තදුත්තරි විරියං කරොථ. **යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ**ති යස්මා සීලසංවරෙ ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා සතිසම්පජඤ්ඤන්ති ඉමෙසු ධම්මෙසු පතිට්ඨිතානං ජාගරියානුයොගවසෙන ආරම්භනික්කමධාතුයො සම්පජ්ජන්ති තස්මා තථාභූතසමථවිපස්සනාසඞ්ඛාතෙ භගවතො සාසනෙ යුත්තපයුත්තා හොථ. **ධුනාථ මච්චුනො සෙනං නළාගාරංව කුඤ්ජරො**ති එවං පටිපජ්ජන්තා ච තෙධාතුඉස්සරස්ස මච්චුරාජස්ස වසං සත්තෙ නෙන්තීති තස්ස සෙනාසඞ්ඛාතං අබලං දුබ්බලං යථා නාම බලූපපන්නො කුඤ්ජරො නළෙහි කතං අගාරං ඛණෙනෙව විද්ධංසෙති එවමෙව කිලෙසගණං ධුනාථ විධමථ විද්ධංසෙථාති අත්ථො. තං යොජෙත්වා දස්සෙතුං **ආරභථ නික්කමථා**ති **විරියස්ස පදට්ඨාන**න්ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **ආරභථ නික්කමථා**ති ඉදං වචනං **විරියස්ස පදට්ඨානං** විරියපයොගස්ස කාරණං විරියාරම්භනියොජනතො. "යොගා වෙ ජායතෙ භූරී"ති[1] වචනතො යොගො භාවනා. තත්ථ විපස්සනාභාවනාය වක්ඛමානත්තා සමාධිභාවනා ඉධාධිප්පෙතාති වුත්තං **යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙති සමාධිස්ස පදට්ඨාන**න්ති. මච්චුනො සෙනන්ති වුත්තාය කිලෙසසෙනාය සම්මා ධුතත්තං ඤාණෙනෙව හොතීති ආහ **ධුනාථ-පෙ-පදට්ඨාන**න්ති. පුන යථාවුත්ත විරියසමාධිපඤ්ඤාසම්පයුත්තෙසු ආධිපච්චකිච්චතාය පපඤ්චප්පහානසමත්ථං වට්ටමූලං ඡින්දිත්වා විවට්ටං පාපෙන්තීති වාති දස්සෙතුං **ආරභථ නික්කමථාති විරියින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨාන**න්ති ආදි වුත්තං. **ඉමානි පදට්ඨානානි දෙසනා**ති යානිමානි විරියස්ස පදට්ඨානන්ති ආදිනා විරියාදීනං පදට්ඨානානි වුත්තානි සා ආරභථ නික්කමථාති ආදි දෙසනා. න විරියාරම්භවත්ථුආදීනීති අත්ථො. තථා චෙව සංවණ්ණිතං.

එවං යථානික්ඛිත්තාය දෙසනාය පදට්ඨානවසෙන අත්ථං නිද්ධාරෙත්වා ඉදානි තං සභාගවිසභාගධම්මවසෙන ආවට්ටෙතුකාමො තස්ස භූමිං දස්සෙතුං **අයුඤ්ජන්තානං වා සත්තානං යොගෙ යුඤ්ජන්තානං වා ආරම්භො**ති ආදිමාහ. තස්සත්ථො යොගෙ භාවනායං තං

---

[1] ධම්මපද. මග්ගවග්ග.

අයුඤ්ජන්තානං වා සත්තානං අපරිපක්කඤාණානං වාසනාභාගෙන ආයතිං විජානනත්ථං අයං දෙසනාරම්භො යුඤ්ජන්තානං වා පරිපක්කඤාණානන්ති. **සො පමාදො දුවිධොති** යෙන පමාදෙන භාවනං නානුයුඤ්ජන්ති සො පමාදො අත්තනො කාරණභෙදෙන දුවිධො. **අඤ්ඤාණෙනාති** පඤ්චන්නං ඛන්ධානං සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණපටිච්ඡාදකෙන සම්මොහෙන. **නිවුතොති** ඡාදිතො. **ඤෙය්‍යට්ඨානන්ති** ඤෙය්‍යඤ්ච තං ඉතිරූපං ඉතිරූපස්ස සමුදයොති ආදිනා ඤාණස්ස පවත්තනට්ඨානඤ්චාති ඤෙය්‍යට්ඨානං. අනෙකභෙදත්තා පාපධම්මානං තබ්බසෙන අනෙකභෙදෙපි පමාදෙ මූලභූතාය අවිජ්ජාය වසෙන එකො එවාති ආහ **එකවිධා අවිජ්ජායාති**. ලාභවිනිච්ඡයපරිග්ගහමච්ඡරියානි පරියෙසනාආරක්ඛාපරිභොගෙසු අජ්ඣොගාධානි. ඡන්දරාගජ්ඣොසානා තණ්හා එවාති තණ්හාමූලකෙපි ධම්මෙ එතෙව පක්ඛිපිත්වා **තිවිධා තණ්හායාති** වුත්තං. **රූපීසු භවෙසූති** රූපධම්මෙසු. **අජ්ඣොසානන්ති** තණ්හාභිනිවෙසො. එතෙන **තණ්හාය රූපකායො පදට්ඨානන්ති** පදස්ස අත්ථං විවරති. **අනාදිමති** හි සංසාරෙ ඉත්ථිපුරිසා අඤ්ඤමඤ්ඤරූපාභිරාමා අයඤ්චත්ථො චිත්තපරියාදානසුත්තෙන දීපෙතබ්බො. **අරූපීසු සම්මොහොති** ඵස්සාදීනං අතිසුඛුමසභාවත්තා සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණඝනවිනිබ්භොගස්ස දුක්කරත්තා ච අරූපධම්මෙසු සම්මොහො. **සත්තානං පතිට්ඨිතොති** වචනසෙසො. එවං නිද්ධාරිතෙ රූපකායනාමකායසඞ්ඛාතෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකෙ ආරම්මණකරණවසෙන පවත්තං තණ්හඤ්ච අවිජ්ජඤ්ච අවිසෙසෙන වුත්තං චතූපාදානානං වසෙන විභජිත්වා තෙසං ඛන්ධානං උපාදානානඤ්ච දුක්ඛසමුදයභාවෙන සහ පරිඤ්ඤෙය්‍යපහාතබ්බභාවං දස්සෙති **තත්ථ රූපකායොති** ආදිනා.

එවං පමාදමුඛෙන පුරිමසච්චද්වයං නිද්ධාරෙත්වා පමාදමුඛෙනෙව අපරම්පි සච්චද්වයං නිද්ධාරෙතුං **තස්ස යොති** ආදි වුත්තං. **තස්සාති** තස්ස පමාදස්ස. **සම්පටිවෙධෙනාති** සම්මා පරිජානනෙන අස්සාදදීනං ජානනෙන. **රක්ඛණා පටිසංහරණාති** අත්තනො චිත්තස්ස රක්ඛණසඞ්ඛාතා පමාදස්ස පටිසංහරණා. තප්පටිපක්ඛෙන සඞ්කාවතා. **අප්පමාදානුයොගෙන යා ඨපනා, අයං සමථොති** කිච්චෙන සමාධිං දස්සෙති. අයං වොදානපක්ඛවිසභාගධම්මවසෙන ආවට්ටනා. **සද ජනාති කාමානං–පෙ–ආනිසංසන්ති** ඉමිනා සමථාධිගමස්ස උපායං දස්සෙති. තත්ථ **කාමානන්ති** වත්ථුකාමානඤ්ච කිලෙසකාමානඤ්ච. **අස්සාදඤ්ච අස්සාදතොති** කාමෙ පටිච්ච උප්පජ්ජමානං සුඛසොමනස්සසඞ්ඛාතං අස්සාදං අස්සාදනාය අස්සාදමත්තතො. **ආදීනවන්ති** අප්පස්සාදා කාමා බහුදුක්ඛාති ආදිනා වුත්තං ආදීනවං දොසං. **නිස්සරණන්ති** පඨමජ්ඣානං. වුත්තංහෙතං:– "කාමානමෙතං නිස්සරණං යදිදං නෙක්ඛම්ම"න්ති. **ඔකාරන්ති** ලාමක

භාවං. **සංකිලෙසන්ති** සංකිලිස්සනං කාමහෙතු හි සත්තා සංකිලිස්සන්ති. **වොදානන්ති** විසුජ්ඣනං. **නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසන්ති** නීවරණප්පහානාදිගුණවිසෙසයොගං. **තත්ථාති** තස්මිං යථාවුත්තෙ සමථෙ සති. **යා විමංසාති** යා පඤ්ඤා. "සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී"ති හි වුත්තං. යථා තණ්හාසහිතාව අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො එවං අවිජ්ජාසහිතාව තණ්හා උපාදානානං පච්චයො. තාසු නිරුද්ධාසු උපාදානාදීනං අභාවො එවාති තණ්හාඅවිජ්ජාපහානෙන සකලවට්ටදුක්ඛනිරොධං දස්සෙන්තො **ඉමෙසු ද්වීසු ධම්මෙසු පහීණෙසූති** ආදිමාහ. **ඉමාති චත්තාරි සච්චානි** විසභාගසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානීති අධිප්පායො.

එවං වොදානපක්ඛං නික්ඛිපිත්වා තස්ස විසභාගධම්මවසෙන සභාගධම්මවසෙන ච ආවට්ටනං දස්සෙත්වා ඉදානි සංකිලෙසපක්ඛං නික්ඛිපිත්වා තස්ස විසභාගධම්මවසෙන සභාගධම්මවසෙන ච ආවට්ටනං දස්සෙතුං **යථාපි මූලෙති** ගාථමාහ. තස්සත්ථො යථා නාම පතිට්ඨාහෙතුභාවෙන මූලන්ති ලද්ධවොහාරෙ භූමිගතෙ රුක්ඛස්ස අවයවෙ ඵරසුච්ඡෙදාදි අන්තරායාභාවෙන අනුපද්දවෙ තතො එව දළ්හෙ ථිරෙ සති ඛන්ධෙ ඡින්නෙපි අස්සත්ථාදිරුක්ඛො රුහති එවමෙව තණ්හානුසයසඞ්ඛාතෙ අත්තභාවරුක්ඛස්ස මූලෙ මග්ගඤාණඵරසුනා අනුපච්ඡින්නෙ තයිදං දුක්ඛං පුනප්පුනං අපරාපරභාවෙන නිබ්බත්තති න නිරුජ්ඣතීති. කාමතණ්හාදි නිවත්තනත්ථං **භවතණ්හායාති** වුත්තං. **එතස්ස ධම්මස්ස පච්චයොති** එතස්ස භවතණ්හාසඞ්ඛාතස්ස ධම්මස්ස භවෙසු ආදීනවප්පටිච්ඡාදනාදිවසෙන අස්සාදග්ගහණස්ස පච්චයො. වුත්තං හෙතං:– "සංයොජනියෙසු භික්ඛවෙ! ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිනො තණ්හා පවඩ්ඪතී"ති.[ඛ] තෙනෙවාහ **අවිජ්ජාපච්චයා හි භවතණ්හාති.** ඉධ සමථො විපස්සනා ච මග්ගසමාධි මග්ගපඤ්ඤා ච අධිප්පෙතාති ආහ **යෙන තණ්හානුසයං සමූහනතීති** ආදිං. **ඉමානි චත්තාරි සච්චානීති** විසභාගසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානීති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉදානි න කෙවලං නිද්ධාරිතෙහෙව විසභාගසභාගධම්මෙහි ආවට්ටනං අථ ඛො පාළිආගතෙහිපි තෙහි ආවට්ටනං ආවට්ටහාරෙති දස්සනත්ථං **සබ්බපාපස්ස අකරණන්ති** ගාථමාහ. තත්ථ **සබ්බපාපස්සාති** සබ්බාකුසලස්ස. **අකරණන්ති** අනුප්පාදනං. **කුසලස්සාති** චතුභූමකකුසලස්ස. **උපසම්පදාති** පටිලාභො. **සචිත්තපරියොදපනන්ති** අත්තනො චිත්තවොදානං. තං පන අරහත්තෙන හොති. ඉති සීලසංවරෙන සබ්බපාපං පහාය සමථවිපස්සනාහි කුසලං සම්පාදෙත්වා අරහත්තඵලෙන චිත්තං පරියොදපෙතබ්බන්ති **එතං බුද්ධාන සාසනං** ඔවාදො අනුසිට්ඨීති[1] අයං සඞ්ඛෙපත්ථො. විත්ථාරතො පන අත්ථො පාළිතො එව විඤ්ඤායති.

ඛ. සංයුත්තනිකාය.

1. සී. I. & II. අනුසත්ථී.

තත්ථ **සබ්බපාපං නාමාති** ආදීසු **දොසසමුට්ඨානන්ති** දොසො සමුට්ඨානමෙව එතස්සාති දොසසමුට්ඨානං. න දොසො එව සමුට්ඨානන්ති. ලොභසමුට්ඨානායපි පිසුණවාචාය සම්භවතො. කායදුච්චරිතන්ති පදං අපෙක්ඛිත්වා[1] දොසසමුට්ඨානන්ති නපුංසකනිද්දෙසො. **ලොභසමුට්ඨානං මොහසමුට්ඨානන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. සම්ඵප්පලාපො උද්ධච්චචිත්තෙන පවත්තතීති අධිප්පායෙන තස්ස මොහසමුට්ඨානතා වුත්තා.

එවං දුච්චරිතඅකුසලකම්මපථකම්මවිභාගෙන **සබ්බපාපන්ති** එත්ථ වුත්තපාපං විභජිත්වා ඉදානිස්ස අකුසලමූලවසෙන අගතිගමනවිභාගම්පි දස්සෙතුං **අකුසලමූලන්ති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **අකුසලමූලං පයොගං ගච්ඡන්තන්ති** ලොභාදි අකුසලාති කායවචීපයොගං ගච්ඡන්තාති කායවචීපයොගං සමුට්ඨාපෙන්තානීති අත්ථො. **ඡන්දාති** ඡන්දහෙතු. **යං ඡන්දා අගතිං ගච්ඡති ඉදං ලොභසමුට්ඨානන්ති** ඡන්දා අගතිං ගච්ඡතීති යදෙතං අගතිගමනං[2] ඉදං ලොභසමුට්ඨානන්ති. එවං සෙසෙසුපි අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්තාවතා "සබ්බපාපස්ස අකරණ"න්ති එත්ථ පාපං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස අකරණං දස්සෙන්තො **ලොභො-පෙ-පඤ්ඤායාති** තීහි කුසලමූලෙහි තිණ්ණං අකුසලමූලානං පහානවසෙන සබ්බපාපස්ස අකරණං අනුප්පාදනමාහ. තථා **ලොභො උපෙක්ඛායාති** ආදිනා බ්‍රහ්මවිහාරෙහි. තත්ථ අරතිං උපසමෙන්තී මුදිතා තස්සා මූලභූතං මොහං පජහතීති කත්වා වුත්තං **මොහො මුදිතාය පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති.**

ඉදානි අඤ්ඤෙනපි පරියායෙන පාපං තස්ස අකරණඤ්ච දස්සෙත්වා සෙසපදත්තයඤ්ච අත්ථවිභාවනමුඛෙන සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනං දස්සෙතුං **සබ්බපාපං නාම අට්ඨ මිච්ඡත්තානීති** ආදි වුත්තං. **අක්‍රියා අකරණං අනජ්ඣාචාරොති** තීහිපි පදෙහි මිච්ඡත්තානං අනුප්පාදනමෙව වදති. තථා **ක්‍රියා කරණං අජ්ඣාචාරොති** තීහිපි පදෙහි උප්පාදනමෙව වදති. **අජ්ඣාචාරොති** අධිට්ඨහිත්වා ආචරණං. **අතීතස්සාති** චිරකාලප්පවත්තිවසෙන පුරාණස්ස. **මග්ගස්සාති** අරියමග්ගස්ස. වුත්තං හෙතං, "පුරාණං මග්ගං පුරාණං අඤ්ජසන්ති ඛො අරියස්සෙතං අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්ස අධිවචන"න්ති. අතීතෙන වා විපස්සිනා භගවතා යථාධිගතං දෙසිතභාවං සන්ධාය අතීතස්ස මග්ගස්සාති වුත්තං. විපස්සිනො හි අයං භගවතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පාතිමොක්ඛුද්දෙසගාථාති. **යං පටිවෙධෙනාති** යස්ස පරිඤ්ඤාභිසමයෙන. **යං පරියොදපිතං අයං නිරොධොති** යදි පි අසඞ්ඛතා ධාතු කෙනචි සංකිලෙසෙන න සංකිලිස්සති අධිගච්ඡන්තස්ස පන පුග්ගලස්ස වසෙන එවං වුත්තං. තස්ස හි යාව සංකිලෙසා න විගච්ඡන්ති තාව අසඞ්ඛතා ධාතු අපරියොදපිතාති වුච්චති. යථා

1. සී. I. & II. අවෙක්ඛිත්වා 2. ම. III. අගතිවචනං.

නිබ්බානාධිගමෙන ඵය ඛන්ධා වූපසමෙතබ්බා තෙසං සෙසභාවෙන අසෙසභාවෙන ච සඋපාදිසෙසාති ච අනුපාදිසෙසාති ච වුච්චති එවං සලපදභිදං දට්ඨබ්බං.

ඉමානි පාළිආගතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානි චත්තාරි සච්චානි පුනපි පාළිආගතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනෙන ආවට්ටහාරං දස්සෙතුං **ධම්මො හවෙ රක්ඛතීති** ගාථමාහ. තස්සා පදත්ථො පුබ්බෙ වුත්තො එව. ධම්මොති පුඤ්ඤධම්මො ඉධාධිප්පෙතො. තං විභජිත්වා දස්සෙන්තො **ධම්මො නාම දුවිධො ඉන්ද්‍රියසංවරො මග්ගොචාති** ආහ. ඉන්ද්‍රියසංවරසීසෙන චෙත්ථ[1] සබ්බම්පි සීලං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **සබ්බා උපපත්තියො දුග්ගතී**ති දුක්ඛදුක්ඛතාදියොගෙන දුක්ඛා ගතියොති කත්වා. යථා වුත්තෙන දුවිධෙ ධම්මෙ පඨමො ධම්මො යථා සුචිණ්ණො හොති යතො ච සො රක්ඛති යත්ථ ච පතිට්ඨාපෙති තං සබ්බං දස්සෙතුං **තත්ථ සා සංවරසීලෙ අඛණ්ඩකාරිතාති** ආදි වුත්තං. ඉදානි තස්ස[2] ධම්මස්ස අපායතො රක්ඛණෙ එකන්තිකභාවං විභාවෙතුං **ගාමණී**සංයුත්තෙ අසිබන්ධකපුත්තසුත්තං ආහටං. තත්ථ **එවඤ්හි** පකාරෙන. චසද්දො සම්පිණ්ඩනෙ. ඉමිනාපි පකාරෙන අයමත්ථො වෙදිතබ්බොති අධිප්පායො. **අසිබන්ධකපුත්තොති** අසිබන්ධකස්ස නාම පුත්තො. ගාමෙ ජෙට්ඨකතාය **ගාමණී**. **පච්ඡාභූමකාති** පච්ඡාභූමිවාසිනො. **කමණ්ඩලුකාති** සකමණ්ඩලුනො. **සෙවාලමාලිකාති** පාතොව උදකතො සෙවාලඤ්චෙව උප්පලාදීනි ච ගහෙත්වා උදකසුද්ධිභාව ජානනත්ථං මාලං කත්වා පිළන්ධනකා. **උදකොරොහකාති** සායං පාතං උදකොරොහණකා. **උය්‍යාපෙන්තීති** උපරි යාපෙන්ති. **සඤ්ඤාපෙන්තීති** සම්මා යාපෙන්ති. **සග්ගං නාම උග්ගමෙන්තීති** පරිවාරෙත්වා ඨිතාව ගච්ඡ භො! බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡ භො! බ්‍රහ්මලොකන්ති වදන්තා සග්ගං පවෙසෙන්ති. **අනුපරිසක්කෙය්‍යාති** අනුපරිගච්ඡෙය්‍ය. **උම්මුජ්ජාති** උට්ඨහ. **උප්ලවාති** ජලස්ස උපරි ප්ලව. **ථලමුප්ලවාති** ථලං අභිරූහ. **තත්‍ර යස්සාති** තත්‍ර යං අස්ස, යං භවෙය්‍ය. **සක්ඛර කඨලන්ති** සක්ඛරා වා කඨලා වා. **සා අධොගාමී අස්සාති** සා අධො ගච්ඡෙය්‍ය, හෙට්ඨාගාමී භවෙය්‍ය. **අවං ගච්ඡෙය්‍යාති** හෙට්ඨා ගච්ඡෙය්‍ය. **මග්ගස්සාති** අරියමග්ගස්ස. **තික්ඛතාති** තිඛිණතා. සා[3] ච ඛො න සත්ථකස්ස විය නිසිතකරණතා අථ ඛො ඉන්ද්‍රියානං පටුභාවොති දස්සෙතුං **අධිමත්තතාති** ආහ. නනු ච අරියමග්ගො අත්තනා පහාතබ්බකිලෙසෙ අනවසෙසං සමුච්ඡින්දතීති අතිඛිණො නාම නත්ථීති? සච්චමෙතං. තථා පි "නො ච ඛො යථා දිට්ඨිප්පත්තස්සා"ති වචනතො සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තානං කිලෙසප්පහාණං පති අත්ථි කාචි විසෙසමත්තාති සක්කා වත්තුං. අයං පන

1. ම. III. ඉන්ද්‍රියසංවරසීලෙන. 2. සී. I. & II. තස්ස අපායතො.
3. සී. I. & II. සාපි ඛො.

මෙසෙසා න ඉධාධිප්පෙතො සබ්බුපපත්තිසමතික්කමනස්ස අධිප්පෙතත්තා. යස්මා පන අරියමග්ගෙන ඔධිසො කිලෙසා පහීයන්ති තස්මා තෙසං තථා පහානං මග්ගධම්මෙසු ඉන්ද්‍රියානං අපාටව පාටව පාටවතර පාටවතමභාවෙන හොතීති යො වජිරූපමධම්මෙසු මත්ථකප්පත්තානං අග්ගමග්ගධම්මානං පටුතමභාවො අයං ඉධ මග්ගස්ස තික්ඛතාති අධිප්පෙතා. තෙනෙවාහ **අයං ධම්මො සුචිණ්ණො සබ්බාහි උපපත්තීහි රක්ඛතීති**. "තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා"ති ආදිනා සුත්තන්තරෙන සුගතිසඞ්ඛාතානම්පි උපපත්තීනං දුග්ගතිභාවං සාධෙති.

ඉදානි යථාවුත්තස්ස ධම්මස්ස විසභාගධම්මානං තණ්හාවිජ්ජාදීනං සභාගධම්මානඤ්ච සමථවිපස්සනාදීනං නිද්ධාරණවසෙන ආවට්ටහාරං යොජෙත්වා දස්සෙතුං **තත්ථ දුග්ගතීනං හෙතු තණ්හා ච අවිජ්ජා චාති** ආදිමාහ. තං පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **ඉදං වුච්චති බ්‍රහ්මචරියන්ති** ඉදං අරියං සමථවිපස්සනාසඞ්ඛාතං මග්ගබ්‍රහ්මචරියන්ති වුච්චති. **යං රක්ඛතීති** සබ්බාහි දුග්ගතීහි රක්ඛන්තස්ස අරියමග්ගස්ස ආරම්මණභූතො නිරොධො රක්ඛන්තො විය[1] වුත්තො නිමිත්තස්ස කත්තුභාවෙනෙව උපචරිතත්තා. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි විසභාගසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානීති අධිප්පායො.

ආවට්ටහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො විභත්තිහාරො?ති විභත්තිහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ ධම්මවිභත්ති භූමිවිභත්ති පදට්ඨානවිභත්තීති තිවිධා විභත්ති. තාසු යස්මා ධම්මෙසු විභාගතො නිද්දිට්ඨෙසු තත්ථ ලබ්භමානො භූමිවිභාගො පදට්ඨානවිභාගො ච නිද්දිස්සියමානො සුවිඤ්ඤෙය්‍යො හොති තස්මා ධම්මවිභත්තිං තාව නිද්දිසන්තො සොළසවිධෙ පට්ඨානෙ යෙසං සුත්තානං වසෙන විසෙසතො විභජිතබ්බා තානි සුත්තානි දස්සෙතුං **ද්වෙ සුත්තානි වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්චාති** වුත්තං.

තත්ථ වාසනා පුඤ්ඤභාවනා. තස්සා භාගො කොට්ඨාසො වාසනාභාගො. තස්ස හිතන්ති **වාසනාභාගියං**. සුත්තං. නිබ්බිජ්ඣනං ලොභක්ඛන්ධාදීනං පදාලනං නිබ්බෙධො. තස්ස භාගොති සෙසං පුරිමසදිසමෙව. යස්මිං සුත්තෙ තීණි පුඤ්ඤක්‍රියවත්ථූනි දෙසිතානි තං සුත්තං **වාසනාභාගියං**. යස්මිං පන සෙක්ඛාසෙක්ඛා දෙසිතා තං **නිබ්බෙධභාගියං**. අයඤ්ච අත්ථො පාළියං යෙව ආගමිස්සති. **පුඤ්ඤභාගියාති** පුඤ්ඤභාගෙ භවා. තථා ඵලභාගියා වෙදිතබ්බා. ඵලන්ති පන සාමඤ්ඤඵලං. **සංවරසීලන්ති** පාතිමොක්ඛසංවරෙ

1. සී. I. & II. රක්ඛන්තොවුත්තො.

සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො විරියසංවරොති පඤ්චසංවරා සංවරසීලං. **පහාණසීලන්ති** තදඞ්ගප්පහාණං වික්ඛම්භනප්පහාණං සමුච්ඡෙදප්පහාණං පටිප්පස්සද්ධිප්පහාණං නිස්සරණප්පහාණන්ති පඤ්චප්පහාණානි. තෙසු නිස්සරණප්පහාණවජ්ජානං පහාණානං වසෙන පහාණසීලං වෙදිතබ්බං. **සොති** යො වාසනාභාගියසුත්තසම්පටිග්ගාහකො සො. **තෙන බ්‍රහ්මචරියෙනාති** තෙන සංවරසීලසඞ්ඛාතෙන සෙට්ඨචරියෙන කාරණභූතෙන බ්‍රහ්මචාරී භවති. එත්ථ ච අට්ඨසමාපත්තිබ්‍රහ්මචරියස්ස න පටික්ඛෙපො. කෙචි පන **තෙනෙව බ්‍රහ්මචරියෙනාති** පඨන්ති. තෙසං මතෙන සියා තස්ස පටික්ඛෙපො. **පහාණසීලෙ ඨිතොති** සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිපහාණානං වසෙන පහාණසීලෙ ඨිතො. **තෙන බ්‍රහ්මචරියෙනාති** තෙන පහාණසීලෙන විසෙසභූතෙන මග්ගබ්‍රහ්මචරියෙන. යෙ පන **තෙනෙව බ්‍රහ්මචරියෙනාති** පඨන්ති තෙසං අයං පාඨො **වාසනාභාගියං නාම සුත්තං දානකථා සීලකථා සග්ගකථා පුඤ්ඤවිපාකකථාති**. යෙ පන **තෙන බ්‍රහ්මචරියෙනාති** පඨන්ති, තෙසඤ්චයං පාඨො **වාසනාභාගියං නාම සුත්තං දානකථා සීලකථා සග්ගකථා කාමානං ආදීනවො නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසොති**. තත්ථ කතමො පාඨො යුත්තතරොති? පච්ඡිමො පාඨොති නිට්ඨං ගන්තබ්බං. යස්මා **නිබ්බෙධභාගියං නාම සුත්තං යා චතුසච්චප්පකාසනාති** වක්ඛති. න හි මහාථෙරො සාවසෙසං කත්වා ධම්මං දෙසෙතීති. නප්පි **පජානනාති** ආදිනා උභින්නං සුත්තානං සාතිසයං අසඞ්කරකාරණං දස්සෙති. තත්ථ **පජානනාති** අරියමග්ගස්ස පදට්ඨානභූතා වුට්ඨානගාමිනී විපස්සනාපඤ්ඤා. **ඉමානි චත්තාරි සුත්තානීති** ඉමෙසං සුත්තානං වාසනාභාගියනිබ්බෙධභාගියානං වක්ඛමානානඤ්ච සඞ්කිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියානං වසෙන චත්තාරි සුත්තානි. **දෙසනායාති** දෙසනානයෙන. **සබ්බතො විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වාති** සබ්බතො භාගෙන එකාදසසු ඨානෙසු පක්ඛිපිත්වා විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා. **යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බානීති** එතෙන විචයහාරයුත්තිහාරා විභත්තිහාරස්ස පරිකම්මට්ඨානන්ති දස්සෙති. **යාවතිකා ඤාණස්ස භූමීති** ඉමිනා විභත්තිහාරස්ස මහාවිසයතං දස්සෙති.

එවං වාසනාභාගියනිබ්බෙධභාගියභාවෙහි ධම්මෙ **එකදෙසෙන** විභජිත්වා ඉදානි තෙ සංකිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියභාවෙහි සාධාරණාසාධාරණභාවෙහි විභජිතුං **තත්ථ කතමෙ ධම්මා සාධාරණා**?ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කතමෙ ධම්මාති** කතමෙ සභාවධම්මා? **සාධාරණාති** අවිසිට්ඨා. සමානාති අත්ථො. **ධුවෙ ධම්මාති** ධුවෙ පකතියො. පකති අත්ථො හි අයං ධම්මසද්දො. "ජාතිධම්මානං සත්තානන්"ති [a] ආදීසු විය. **නාමසාධාරණාති** නාමෙන සාධාරණා.

---

[a] මහාසතිපට්ඨානසුත්ත.

කුසලාකුසලාති සමානනාමාති අත්ථො. **වත්ථුසාධාරණාති** වත්ථුනා නිස්සයෙන සාධාරණා. එකසන්තතිපතිතතාය සමානවත්ථුකාති අත්ථො. විසෙසතො සංකිලෙසපක්ඛෙ පහානෙකට්ඨා නාමසාධාරණා. සහජෙකට්ඨා වත්ථුසාධාරණා. **අඤ්ඤම්පි එවං ජාතියන්ති** කිච්ච පච්චයපටිපක්ඛාදීහි සමානං සඞ්ගණ්හාති. **මිච්ඡත්තනියතානං අනියතානන්ති** ඉදං පුථුජ්ජනානං උපලක්ඛණං. තස්මා සස්සතවාද උච්ඡෙදවාදාති ආදිකො සබ්බො පුථුජ්ජනභෙදො ආහරිත්වා වත්තබ්බො. **දස්සනාපහාතබ්බා කිලෙසා සාධාරණා** මිච්ඡත්තනියතානං අනියතානං එව ච සම්භවතො සම්මත්තනියතානං අසම්භවතො ච. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අරියසාවකොති** සෙක්ඛං සන්ධාය වදති. **සබ්බා සා වීතරාගෙහි**[1] **සාධාරණාති** ලොකියසමාපත්ති රූපාවචරා අරූපාවචරා දිබ්බ විහාරො බ්‍රහ්මවිහාරො පඨමජ්ඣානසමාපත්තීති එවමාදීහි පරියායෙහි සාධාරණා. කුසලසමාපත්ති පන ඉමිනා පරියායෙන සියා අසාධාරණා. ඉමං පන දෙසනං පස්සන්තා කෙචි **යං කිඤ්චි-පෙ- සබ්බා සා අවීතරාගෙහි සාධාරණාති** පඨන්ති. කථං තෙ ඔධිසො ගහිතා? අථ ඔධිසො ගහෙතබ්බා? කථං සාධාරණාති? අනුයොගං මනසි කත්වා තං විසොධෙන්තො ආහ **සාධාරණා හි ධම්මා එවං අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති** ආදිං. තස්සත්ථො යථා මිච්ඡත්තනියතානං අනිය තානඤ්ච සාධාරණාති වුත්තං එවං සාධාරණා ධම්මා න සබ්බ සත්තානං සාධාරණතාය සාධාරණා කස්මා? යස්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං පරංපරං සකං සකං විසයං නාතිවත්තන්ති. පටිනියතං හි තෙසං පවත්තිට්ඨානං. ඉතරථා තථා වොහාරො එව න සියාති අධිප්පායො. යස්මා ච එතෙ එව ධම්මා එවං නියතවිසයා තස්මා **යොපි ඉමෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො න සො තං ධම්මං උපාතිවත්තතීති** ආහ. නහි මිච්ඡත්තනියතානං අනියතානඤ්ච දස්සනෙන පහා තබ්බා කිලෙසා න සන්ති අඤ්ඤෙසං වා සන්තීති එවං සෙසෙපි වත්තබ්බං.

අසාධාරණො නාම ධම්මො තස්ස තස්ස පුග්ගලස්ස පච්චත්ත නියතො අරියෙසු සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මවසෙන අනරියෙසු භබ්බා භබ්බපහාතබ්බවසෙන ගවෙසිතබ්බො. ඉතරස්ස තථා නිද්දිසිතබ්බ භාවාභාවතො. සො ච ඛො සාධාරණවිධුරතාය තං තං උපාදාය තථා වුත්ත දෙසනානුසාරෙනාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **කතමෙ ධම්මා අසාධාරණා? යාවතා දෙසනං උපාදාය ගවෙසියමානා සෙක්ඛාසෙක්ඛා භබ්බාභබ්බාති** ඉමිනා. **අට්ඨමකස්සාති** සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නස්ස. **ධම්මතාති** ධම්මසභාවො. පඨමස්ස මග්ගට්ඨතා දුතියස්ස ඵලට්ඨතා. පඨමස්ස වා පහීයමානකිලෙසතා දුතියස්ස පහීණකිලෙ

1. අවිගතරාගෙහි.-නෙත්තිපාළි-මරම්ම.
වීතරාගෙහි.-නෙත්තිපාළි-ආඞ්ගල.

සතා. පුන **අඨමකසසාති** අනාගාමිමගගඨසස. **නාමනති** සෙකඛාති නාමං. **ධමමතාති** තං තං මගගඨතා හෙඨිමඵලඨතා ච. **පටිපනනකානනති** මගගසමඞගිතං. **නාමනති** පටිපනනකාති නාමං. එවං අඨමකසසාති ආදිනා අරියපුගගලෙසු අසාධාරණධමමං දසෙසතවා ඉතරෙසු තංයදසසනතථං **එවං විසෙසානුපසසිනාති** ආදිවුතතං. ලොකියධමෙමසු එව හි හීනාදිභාවො. තතථ **විසෙසානුපසසිනාති** අසාධාරණධමමානුපසසිනා. මිචඡතතනියතානං අනියතා ධමමා සාධාරණා මිචඡතතනියතා ධමමා අසාධාරණා. මිචඡතතනියතෙසුපි නියතමිචඡාදිඨිකානං අනියතා ධමමා සාධාරණා. නියතමිචඡාදිඨි අසාධාරණාති ඉමිනා නයෙන විසෙසානුපසසනා වෙදිතබබා.

එවං නානානයෙහි ධමමවිභතතිං දසෙසතවා ඉදානි භූමිවිභතතිං පදඨානවිභතතිඤච විභජිතවා දසෙසතුං **දසසනභූමීති** ආදිමාහ. තතථ **දසසනභූමීති** පඨමමගෙගා. යසමා පන පඨමමගගකඛණෙ[1] අරියසාවකො සමමතතනියාමං ඔකකමනෙතා නාම හොති තතො පරං ඔකකනෙතා. තසමා **දසසනභූමි නියාමාවකකනතියා පදඨානනති** වුතතං. කිඤචාපි හෙඨිමො හෙඨිමො මගෙගා උපරි උපරි මගගාධිගමසස කාරණං හොති සකකායදිඨි ආදීනි අපපහාය කාමරාගබයාපාදාදිපපහානසස අසකකුණෙයයතතා. තථාපි අරියමගෙගා අතතනො ඵලසස විසෙසකාරණං ආසනනකාරණඤචාති දසෙසතුං **භාවනාභූමි උතතරිකානං ඵලානං පතතියා පදඨානනති** වුතතං. **සුඛා පටිපදා ඛිපපාභිඤඤා** ඤාණුතතරසස තථාවිධපචචයසමායොගෙ ච හොතීති සා **විපසසනාය පදඨානනති** වුතතා. ඉතරා පන තිසෙසාපි පටිපදා සමථං ආවහනති එව. තාසු සබබමුදුකාය දසසිතාය සෙසාපි දසසිතා එවාති ආහ **දුකඛා පටිපදා දනධාභිඤඤා සමථසස පදඨානනති. දානමයං පුඤඤකිරියවතථූති** දානමෙව දානමයං. පුඤඤඵලනිබබතතනටෙඨන[2] පුඤඤං. තදෙව කතතබබතො කිරියා. පයොගසමපතතිආදීනං අධිඨානභාවතො වතථුචාති දානමයපුඤඤකිරියවතථු. **පරතො ඝොසසසාති** ධමමසවණසස. **සාධාරණනති** න බීජං විය අඞකුරසස දසසනභූමිආදයො විය වා නියාමාවකකනතිආදීනං ආවෙණිකං. අථඛො සාධාරණං තදඤඤකාරණෙහිපි පරතො ඝොසසස පවතතනතොති අධිපපායො. තතථ කෙචි දායකසස දානානුමොදනං ආවිණණනති දානං පරතො ඝොසසස කාරණනති වදනති. දායකො පන දකඛිණාවිසුදධිං[3] ආකඞඛනෙතා දානසීලාදිගුණවිසෙසානං සවණෙ යුතතපයුතෙතා හොතීති දානං ධමමසවණසස කාරණං වුතතං. සීලසමපනෙනා විපපටිසාරභාවෙන සමාහිතො ධමමචිනතාසමතෙථා හොතීති සීලං චිනතාමයඤාණසස කාරණනති ආහ **සීලමයනති** ආදිං. **භාවනාමයනති**

1. සී I. & II. පඨමමගගපපතතකඛණෙ. 2. ම. III. පුඤඤඵල.
3. ම. III. දකඛිණවිසුදධිං.

සමථසඞ්ඛාතං භාවනාමයං. **භාවනාමයියාති** උපරි ඣානසඞ්ඛාතාය[1] විපස්සනාසඞ්ඛාතාය ච භාවනාමයියා. පුරිමං පුරිමං හි පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස පදට්ඨානං. ඉදන්ති යස්මා ඉදං සීලං ලොකියභාවනා ච න කෙවලං යථාවුත්තපරතොඝොසාදීනංයෙව අත්ථො යථාක්කමං පරියත්තිබාහුසච්චකම්මට්ඨානානුයොගමග්ගසම්මාදිට්ඨීනම්පි[2] පච්චයා හොන්ති තස්මා තම්පි නයං දස්සෙතුං **පුන දානමයන්ති** ආදිනා දෙසනං වඩ්ඪෙති. තථා පතිරූපදෙසවාසාදයො කායවිවෙකචිත්තවිවෙකාදීනං කාරණං හොන්තීති ඉමං නයං දස්සෙතුං **පතිරූපදෙසවාසොති** ආදිමාහ. තත්ථ **කුසලවීමංසායාති** පටිසඞ්ඛානුපස්සනාය. **අකුසලපරිච්චාගොති** ඉමිනා පහානපරිසුද්ධි වුත්තාති. **සමාධින්ද්‍රියස්සාති** මග්ගසමාධින්ද්‍රියස්ස. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්යමෙව.

විභත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරො?ති පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ යස්මා සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ යථානිද්දිට්ඨානං කුසලාකුසලධම්මානං පටිපක්ඛභූතෙ අකුසලකුසලධම්මෙ පහාතබ්බභාවාදිවසෙන නිද්ධාරණා පටිපක්ඛතො පරිවත්තනං තස්මා **සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොතීති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ සම්මා පසත්ථා සුන්දරා දිට්ඨි එතස්සාති සම්මාදිට්ඨි. තස්ස. සා පනස්ස සම්මාදිට්ඨිතා පුබ්බභාගසම්මාදිට්ඨියා වා ලොකුත්තරසම්මාදිට්ඨියා වා වෙදිතබ්බා. **මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොතීති** පුරිමනයෙ විපස්සනාසම්මාදිට්ඨියා පහීනා හොති. වික්ඛම්භිතාති අත්ථො. පච්ඡිමනයෙ පඨමමග්ගසම්මාදිට්ඨියා පහීනා සමුච්ඡින්නාති අත්ථො. **යෙ චස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයාති** මිච්ඡාභිනිවෙසහෙතු යෙ අරියානං අදස්සනකාමතාදයො ලොභාදයො පාණාතිපාතාදයො ච **අනෙකෙ**[3] ලාමකට්ඨෙන **පාපකා** අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන **අකුසලා ධම්මා** උප්පජ්ජෙය්යුං. ඉමස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස අරියස්ස ච, **ධම්මාති** සමථවිපස්සනාධම්මා සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මා වා. අනුප්පන්නා වා සම්භවන්ති උප්පන්නා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. **සම්මාසඞ්කප්පස්සාති** ආදීනම්පි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො සම්මාවිමුත්ති ආදීනං මිච්ඡාවිමුත්ති අවිමුත්තාව සමානා විමුත්තා මයන්ති එවං සඤ්ඤිතො අවිමුත්තියං වා විමුත්තිසඤ්ඤිතො. තත්‍රායං වචනත්ථො. මිච්ඡා පාපිකා විමුත්ති විමොක්ඛො එතස්සාති **මිච්ඡාවිමුත්ති.** අට්ඨඞ්ගා ච මිච්ඡාවිමුත්ති යථාවුත්තෙනාකාරෙන මිච්ඡාභිනිවෙසවසෙන ච පවත්තා අනන්තචයලක්ඛණා. **සම්මාවිමුත්ති**

1. සී. I. & II. උපනිජ්ඣාන.
2. ම. III. පරියත්තිබාහුසච්ච.
3. ම. III. අනෙකා.

පන ඵලධම්මා. මිච්ඡාදිට්ඨිකෙ සමාසෙවතො මිච්ඡාවිමොක්ඛො වා මිච්ඡාවිමුත්ති. **මිච්ඡාවිමුත්තිඤාණදස්සනං** පන මිච්ඡාවිමොක්ඛෙ මිච්ඡාදිට්ඨියා ච සාරන්ති ගහණවසෙන පවත්තො අකුසලචිත්තුප්පාදෙ අත්තමනො පාපං කත්වා සුකතං මයාති පච්චවෙක්ඛතො උප්පන්න මොහො ච. **සම්මාවිමුත්තිඤාණදස්සනන්ති** එත්ථ සෙක්ඛානං පච්චවෙක්ඛණඤාණං සම්මාවිමුත්තිඤාණදස්සනන්ති අධිප්පෙතං. තං හි උත්තරි භාවනාපාරිපූරියා සංවත්තති. එවං සම්මාදිට්ඨිආදිමුඛෙන මිච්ඡාදිට්ඨිආදිං දස්සෙත්වා පුන පාණාතිපාත අදින්නාදාන කාමෙසු මිච්ඡාචාරාදිතො වෙරමණියාදීහි පාණාතිපාතාදීනං පරිවත්තනං දස්සෙතුං **යස්සාති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කාලවාදිස්සාති** ලක්ඛණ වචනං. කාලෙන සාපදෙසං පරියන්තවතිං අත්ථසංහිතන්ති සො සම්ඵප්පලාපස්ස පහානාය පටිපන්නො හොතීති වුත්තං. පුන **යෙව ඛො කෙචීති** ආදිනා සම්මාදිට්ඨිආදිමුඛෙනෙව මිච්ඡාදිට්ඨිආදීහි එව පරිවත්තනං පකාරන්තරෙන දස්සෙති. තත්ථ **සන්දිට්ඨිකාති** පච්චක්ඛා. **සහධම්මිකාති** සකාරණා. **ගාරය්හාති** ගරහිතබ්බයුත්තා. **වාදානුවාදාති** වාදාචෙව අනුවාදා ච. **වාදානුපාතාතිපි** පාඨො. වාදානු පවත්තියොති අත්ථො. **පුජ්ජාති** පූජනීයා. **පාසංසාති** පසංසිතබ්බා. පුන **යෙව ඛො කෙචීති** ආදිනා මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා අන්තද්වය පරිවත්තනං දස්සෙති. තත්ථ **භුඤ්ජිතබ්බාති** ආදීනි චත්තාරි පදානි වත්ථුකාම වසෙන යොජෙතබ්බානි. **භාවයිතබ්බා බහුලීකාතබ්බාති** පදද්වයං කිලෙසකාමවසෙන. **තෙසං අධම්මොති** භාවෙතබ්බො නාම ධම්මො සියා. කාමා ච තෙසං භාවෙතබ්බා ඉච්ඡිතා. කාමෙහි ච වෙරමණී කාමානං පටිපක්ඛා. ඉති සා තෙසං අධම්මො ආපජ්ජතීති අධිප්පායො. **නිය්යානිකො ධම්මොති** සහවිපස්සනාය අරියමග්ගො. **දුක්ඛොති** පාපං නිජ්ජරාපෙස්සාමාති පවත්තිතං සරීරතාපනං වදති. **සුඛොති** අනවජ්ජපච්චයපරිභොගසුඛං. එතෙසුපි වාරෙසු වුත්තනයෙනෙව අධම්මභාවාපත්ති වත්තබ්බා. ඉදානි අසුභසඤ්ඤාදිමුඛෙන සුභසඤ්ඤාදිපරිවත්තනං දස්සෙතුං **යථාපනාති** ආදි වුත්තං. ආරද්ධවිපස්සකස්ස කිලෙසාසුචිපග්ඝරණවසෙන තෙභූමක සඞ්ඛාරා අසුභතො උපට්ඨහන්තීති කත්වා වුත්තං **සබ්බසඞ්ඛාරෙසු අසුභානුපස්සිනො විහරතොති. යං යං වා පනාති** ආදිනා පටිපක්ඛස්ස ලක්ඛණං විභාවෙති. තත්ථ **අජ්ඣාපනෙනාති** අධිආපන්නො. අභිඋපගතො පරිසුද්ධොති අත්ථො.

පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො වෙවචනො හාරො?ති වෙවචනහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ යථා වෙවචනනිද්දෙසො හොති තං දස්සෙතුං **එකං භගවා ධම්මං අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි වෙවචනෙහි නිද්දිසතීති** වුත්තං. **වෙවචනෙ**

ණීති පරියායසද්දෙහීති අත්ථො. පදත්ථො පුබ්බෙ වුත්තො එව. කස්මා පන භගවා එකං ධම්මං අනෙකපරියායෙහි නිද්දිසතීති? වුච්චතෙ. දෙසනාකාලෙ ආයතිඤ්ච කස්සචි කථඤ්චි තදත්ථපටිබොධො සියාති පරියායවචනං. තස්මිං ඛණෙ වික්ඛිත්තචිත්තානං අඤ්ඤවිහිතානං අඤ්ඤෙන පරියායෙන තදත්ථාවබොධනත්ථං පරියායවචනං. තෙනෙව පදෙන පුනවචනෙ තත්ථ තදඤ්ඤෙසං අධිගතතා සියාති මන්දබුද්ධීනං පුනප්පුනං තදත්ථසල්ලක්ඛණෙ අසම්මොහනත්ථං පරියායවචනං. අනෙකෙපි අත්ථා සමානබ්‍යඤ්ජනා හොන්තීති යා අත්ථන්තරපරිකප්පනා සියා තස්සා පරිවජ්ජනත්ථම්පි පරියායවචනං. අනඤ්ඤස්ස වචනෙ අනෙකාහි තාහි තාහි සඤ්ඤාහි තෙසං තෙසං අත්ථානං ඤාපනත්ථම්පි පරියායවචනං සෙය්‍යථාපි නිඝණ්ඩුසත්ථෙ. ධම්මකථිකානං තන්තිඅත්ථුපනිබන්ධනපරාවබොධනානං සුඛසිද්ධියාපි පරියායවචනං. අත්තනො ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පත්තියා[1] විභාවනත්ථං වෙනෙය්‍යානං තත්ථ බීජාවාපනත්ථං වා පරියායවචනං භගවා නිද්දිසති. කිං බහුනා? යස්සා ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො යථා සබ්බස්මිං අත්ථෙ අප්පටිහතඤාණචාරො තථා සබ්බස්මිං සද්දවොහාරෙති එකම්පි අත්ථං අනෙකෙහි පරියායෙහි බොධෙති න තත්ථ දන්ධායිතත්තං විත්ථායිතත්තං අත්ථස්ස. තාපි ධම්මදෙසනා හොති. ආවෙණිකොචායං බුද්ධධම්මොති පරියායදෙසනං දස්සෙන්තො **ආසාති** ආදිමාහ. තත්ථ අත්ථං දස්සෙන්තො **ආසානාම** වුච්චති යා **භවිස්සස්ස අත්ථස්සාති** ආදිමාහ. තත්ථ **භවිස්සස්ස අත්ථස්සාති** අනාගතස්ස ඉච්ඡිතබ්බස්ස අත්ථස්ස. **අවස්සං ආගමිස්සතීති**[2] තස්සා පවත්තියා ආකාරං[3] දස්සෙති. අනාගතත්ථවිසයා තණ්හා **ආසා**. අනාගතපච්චුප්පන්නත්ථවිසයා තණ්හා **පිහාති** අයමෙතාසං[4] විසෙසො. **අත්ථනිප්ඵත්තිපටිපාලනාති** යාය ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස නිප්ඵත්තිං පටිපාලෙති ආගමෙති යාය වා නිප්ඵන්නං අත්ථං පටිපාලෙති රක්ඛති අයං **අභිනන්දනා නාම**. යථාලද්ධස්ස අත්ථස්ස කෙලායනා නාමාති අත්ථො. තං අත්ථනිප්ඵත්තිං සත්තසඞ්ඛාරවසෙන විභජිත්වා දස්සෙන්තො **පියං වා ඤාතින්ති** ආදිමාහ. තත්ථ **ධම්මන්ති** රූපාදි ආරම්මණධම්මං, අත්ඉට්ඨාරම්මණං අභිනන්දති. අනිට්ඨාරම්මණෙහිපි[5] තං දස්සෙතුං **අප්පටිකූලතො වා අභිනන්දතීති** වුත්තං. පටිකූලෙපි හි විපල්ලාසවසෙන සත්තං සඞ්ඛාරං වා අප්පටිකූලතො අභිනන්දති

යාසු අනෙකධාතූසු පවත්තියා තණ්හා **අනෙකධාතූසු සරිති** වුත්තා තා ධාතුයො විභාගෙන දස්සෙතුං **චක්ඛුධාතූති** ආදිවුත්තං. කිඤ්චාපි ධාතුවිභඞ්ගාදීසු කාමධාතුආදයො අඤ්ඤාපි අනෙකධාතුයො ආගතා තාසම්පි එත්ථෙව සමවරොධොති දස්සනත්ථං

---

1. ම. III. පටිසම්භිදප්පත්තියා.
2. ම. III ආගමිස්සතීති ආදිනා.
3. ම. III පවත්තියාකාරං.
4. අයමෙතෙසං. සබ්බත්ථ.
5. සී. I. II. චක්ඛුවාරාරම්මණෙපි

අට්ඨාරසහෙව දස්සිතා. **කෙචි රූපාභිමුඛතාති** ආදි තාසු ධාතූසු තණ්හාය පවත්තිදස්සනං. තත්ථ යස්මා පඤ්ච අජ්ඣත්තිකා ධාතුයො සත්ත ච විඤ්ඤාණධාතුයො ධම්මධාතු ච ධම්මාරම්මණෙනෙව සඞ්ගහිතා තස්මා අට්ඨාරස ධාතුයො උද්දිසිත්වා ඡළෙව තණ්හාය පවත්තිට්ඨානානි විභත්තානීති දට්ඨබ්බං. තණ්හාපක්ඛා නෙක්ඛම්මසිතාපි දොමනස්සුපවිචාරා තස්ස අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතො උප්පජ්ජති පිහපච්චයා දොමනස්සන්ති වචනතො, කොපතවාදෙ ගෙහසිතෙසු දොමනස්සුපවිචාරෙසූති **ඉමානි චතුවීසති පදානි තණ්හාපක්ඛොති** වුත්තං. ගෙහසිතා පන උපෙක්ඛා අඤ්ඤාණුපෙක්ඛතාය යථාභිනිවෙසස්ස පච්චයො හොතීති **සා ච උපෙක්ඛා ගෙහසිතා අයං දිට්ඨිපක්ඛොති** වුත්තං.

ඉදානි තෙසං උපවිචාරානං තණ්හාපරියායං **දස්සෙන්තො සායෙව පට්ඨානාකාරෙන ධම්මනන්දීති** ආදිමාහ. පුන චිත්තං, පඤ්ඤා, භගවා, ධම්මො, සඞ්ඝො, සීලං, චාගොති ඉමෙසං පරියායවචනනිද්ධාරණෙන වෙවචනහාරං විභජිත්වා දස්සෙතුං **චිත්තං මනො විඤ්ඤාණන්ති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ අඤ්ඤං එවංජාතියන්ති ඉමිනා පඤ්ඤා පජානනා විචයො පවිචයො ධම්මවිචයො සල්ලක්ඛණා උපලක්ඛණා පච්චුපලක්ඛණා පණ්ඩිච්චං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙභබ්‍යා චින්තා උපපරික්ඛා භූරී මෙධා පරිනායිකා විපස්සනා සම්පජඤ්ඤං පතොදො පඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියං පඤ්ඤාබලං පඤ්ඤාසත්ථං පඤ්ඤාපාසාදො පඤ්ඤාආලොකො පඤ්ඤාඔභාසො පඤ්ඤාපජ්ජොතො පඤ්ඤාරතනං අමොහොති එවමාදීනම්පි පඤ්ඤාය පරියායසද්දානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **පඤ්ඤින්ද්‍රියානි ලොකුත්තරානීති** භයෙ ඤාණන්ති ආදීනි පඤ්ඤින්ද්‍රියානි ලොකුත්තරානි. ලොකුත්තරපඤ්ඤාය වෙවචනානීති අත්ථො. **සබ්බා පඤ්ඤාති** ඉතරෙහි වෙවචනෙහි වුත්තා සබ්බා පඤ්ඤා ලොකියලොකුත්තරමිස්සිකාති අත්ථො. **අපිචාති** ආදිනා ඉමිනාපි පරියායෙන වෙවචනං වත්තබ්බන්ති දස්සෙති. **අධිපතෙය්‍යට්ඨෙනාති** අධිමොක්ඛලක්ඛණෙ අධිපතෙය්‍යට්ඨෙන. **යථා ච බුද්ධානුස්සතියං වුත්තන්ති** යථා බුද්ධානුස්සතිනිද්දෙසෙ "ඉතිපි සො භගවා"ති ආදිනා පාළියා සො භගවා ඉතිපි අරහං-පෙ-ඉතිපි භගවාති අනෙකෙහි වෙවචනෙහි භගවා අනුස්සරිතබ්බොති වුත්තං. ඉමිනාව නයෙන **බලනිප්ඵත්තිගතො**[1] **වෙසාරජ්ජප්පත්තො** යාව **ධම්මොභාසපජ්ජොතකරොති** එතෙහි පරියායෙහි බුද්ධස්ස භගවතො වෙවචනං බුද්ධානුස්සතියං වත්තබ්බන්ති පදං ආහරිත්වා සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. එතානිපි කතිපයානි එව භගවතො වෙවචනානි. අසඞ්ඛෙය්‍යා හි බුද්ධගුණා ගුණනෙමිත්තකානි ච භගවතො නාමානි. වුත්තං හෙතං ධම්මසෙනාපතිනා.

---

1. ම. III. ඵලනිප්ඵත්ති.

අසඞ්ඛෙය්‍යානි නාමානි සගුණෙන මහෙසිනො,
ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං අපි නාමසහස්සතොති.

ධම්මානුස්සතියං **අසඞ්ඛතන්ති** ආදීසු න කෙනචි පච්චයෙන සඞ්ඛතන්ති **අසඞ්ඛතං**. නත්ථි එතස්ස අන්තො විනාසොති **අනන්තං**. ආසවානං අනාරම්මණතො **අනාසවං**. අවිපරීතසභාවත්තා **සච්චං**. සංසාරස්ස පරතීරභාවතො **පාරං**. නිපුණඤාණවිසයත්තා සුඛුමසභාවත්තා ච **නිපුණං**. අනුපචිතඤාණසම්භාරෙහි දක්ඛුං න සක්කාති **සුදුද්දසං**. උප්පාදජරාහි අනබ්භාහතත්තා **අජජ්ජරං**. ථිරභාවෙන **ධුවං**. ජරාමරණෙහි අපලුජ්ජනතො **අපලොකිතං**.[1] මංසචක්ඛුනා දිබ්බචක්ඛුනා ච අපස්සිතබ්බත්තා **අනිදස්සනං**. රාගාදිපපඤ්චාභාවෙන **නිප්පපඤ්චං**. කිලෙසාභිසඞ්ඛාරානං වූපසමහෙතුතාය **සන්තං**. අමතහෙතුතාය භඞ්ගාභාවතො ච **අමතං**. උත්තමට්ඨෙන අතප්පකට්ඨෙන ච **පණීතං**. අසිවානං කම්මකිලෙසවිපාකවට්ටානං අභාවෙන **සිවං**. චතූහි යොගෙහි අනුපද්දවභාවෙන **ඛෙමං**. තණ්හා ඛීයති එත්ථාති **තණ්හක්ඛයො**. කතපුඤ්ඤෙහිපි කදාචිදෙව පස්සිතබ්බත්තා **අච්ඡරියං**. අභූතපුබ්බත්තා **අබ්භුතං**. අනන්තරායතත්තා **අනීතිකං**. අනන්තරායභාවහෙතුතො[2] **අනීතිකධම්මං**. අනිබ්බත්තිසභාවත්තා **අජාතං**. තතො එව **අභූතං**. උභයෙනාපි උප්පාදරහිතන්ති වුත්තං හොති. කෙනචි අනුපද්දුතත්තා **අනුපද්දවං**. න කෙනචි පච්චයෙන කතන්ති **අකතං**. නත්ථි එත්ථ සොකොති **අසොකං**. සොකහෙතුවිගමෙන **විසොකං**. කෙනචි අනුපසජ්ජිතබ්බත්තා **අනුපසග්ගං**. අනුපසග්ගභාවහෙතුතො **අනුපසග්ගධම්මං**. ගම්භීරඤාණගොචරතො **ගම්භීරං**. සම්මාපටිපත්තිං විනා පස්සිතුං පත්තුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා **දුප්පස්සං**. සබ්බලොකං උත්තරිත්වා ඨිතන්ති **උත්තරං**. නත්ථි එතස්ස උත්තරන්ති **අනුත්තරං**. සමස්ස සදිසස්ස අභාවෙන **අසමං**. පටිභාගාභාවෙන **අප්පටිසමං**. උත්තමට්ඨෙන **ජෙට්ඨං**. පාසංසතමත්තා වා **ජෙට්ඨං**. සංසාරදුක්ඛට්ටිතෙහි ලෙතබ්බතො **ලෙණං**. තතො රක්ඛණතො **තාණං**. රණාභාවෙන **අරණං**. අඞ්ගණාභාවෙන **අනඞ්ගණං**. නිද්දොසතාය **අකාමං**. රාගාදිමලාපගමෙන **විමලං**. චතූහි ඔඝෙහි අනජ්ඣොත්ථරණීයතො **දීපො**. සංසාරවූපසමසුඛතාය **සුඛං**. පමාණකරධම්මාභාවතො පමාණං[3] ගහෙතුං එතස්ස න සක්කාති ච **අප්පමාණං**. සංසාරසමුද්දෙ අනොසීදනට්ඨානතාය **පතිට්ඨා**. රාගාදිකිඤ්චනාභාවෙන පරිග්ගහාභාවෙන ච **අකිඤ්චනන්ති** එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

සඞ්ඝානුස්සතියං **සන්තානං සාරොති** සීලසාරාදිසාරගුණයොගතො සන්තෙසු සාරභූතො. **සන්තානං මණ්ඩොති** ගොරසෙසු සප්පිමණ්ඩො විය සන්තෙසු මණ්ඩභූතො. සාරගුණවසෙනෙව සන්තෙසු

1. ම. III. අපලොකියං. 2. සී. I II. හෙතුකත්තා.
3. ම. III. අප්පමාණං.

උද්ධරිතබ්බතො **සන්තානං උද්ධාරෙ.** නිච්චලගුණතාය **සන්තානං එසිකා.**[1] ගුණසොභාසුරභිභාවෙන **සන්තානං පසූනං.** සුරභිකුසුමන්ති අත්ථො. ගුණෙසු උත්තමඞ්ගං පඤ්ඤා, තස්සා උපසොභාහෙතුතාය සීලං **උත්තමඞ්ගොපසොභනං** වුත්තං. සීලෙසු පරිපූරකාරිනො අනිච්ඡන්තා නාම ගුණා නත්ථීති **නිධානං සීලං**[2] **සබ්බදොභග්ගසම තික්කමනට්ඨෙනාති** වුත්තං. අග්ගඤ්ච අත්ථං ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්තෙන දීපෙතබ්බං. අපරම්පි වුත්තං "ඉජ්ඣති[3] භික්ඛවෙ! සීලවතො චෙතොපණිධි විසුද්ධත්තා"ති. **සිප්පන්ති** ධනුසිප්පං. **ධඤ්ඤන්ති** ධනාසි තබ්බං. **ධම්මවොලොකනතායාති** සමථවිපස්සනාදිධම්මස්ස වොලො කනභාවෙන. **වොලොකනට්ඨෙනාති** සත්තභූමකාදිපාසාදෙ විය සීලෙ ඨත්වා අභිඤ්ඤාචක්ඛුනා ලොකං[4] වොලොකෙතුං සක්කාති වුත්තං. **සබ්බභූමානුපරිවත්තී ච**[5] **සීලං** චතුභූමකකුසලස්සාපි තදනු වත්තනතො. සෙසං උත්තානත්ථමෙවාති.

වෙවචනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො පඤ්ඤත්තිහාරො?ති පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ කා පනායං පඤ්ඤත්තීති? ආහ. **යා පකතිකථාය දෙසනාති.** ඉදං වුත්තං හොති යා දෙසනාහාරාදයො විය අස්සාදාදිපදත්ථ විසෙසනිද්ධාරණමකත්වා භගවතො සාභාවිකධම්මකථාය දෙසනා. යා තස්සා පඤ්ඤාපනා අයං පඤ්ඤත්තිහාරො. යස්මා පන සා භගවතො තථා තථා වෙනෙය්‍යසන්තානෙ යථාධිප්පෙතමත්ථං නික්ඛිපතීති නික්ඛෙපො. තස්ස චායං හාරො දුක්ඛාදිසඞ්ඛාතෙ භාගෙ පකාරෙහි ඤාපෙති අසඞ්කරතො වා ඨපෙති[6] **තස්මා නික්ඛෙපපඤ්ඤත්තීති** වුත්තො. ඉති පකතිකථාය දෙසනාති සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරෙන විභජිතුං **කා ච පකතිකථාය දෙසනාති** පුච්ඡිත්වා **චත්තාරි සච්චානීති** ආදිමාහ.

තත්ථ ඉදං දුක්ඛන්ති අයං පඤ්ඤත්තීති කක්ඛළඵුසනාදිසභාවෙ රූපාරූපධම්මෙ අතීතාදිවසෙන අනෙකභෙදභින්නෙ **අභින්දිත්වා** පීළනසඞ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමට්ඨසාමඤ්ඤෙන යා **කුච්ඡිතභාවාදි** මුඛෙන එකජ්ඣං ගහණස්ස කාරණභූතා පඤ්ඤත්ති. **කා පන** සාති? නාමපඤ්ඤත්තිනිබන්ධනා තජ්ජාපඤ්ඤත්ති. **විඤ්ඤත්තිවිකාර** සහිතො[7] සද්දො එවාති අපරෙ. ඉමිනා නයෙන තත්ථ තත්ථ පඤ්ඤත්තිඅත්ථො වෙදිතබ්බො. **පඤ්චන්නං ඛන්ධානන්ති** ආදිනා තස්සා පඤ්ඤත්තියා උප්පාදනං දස්සෙති. **දසන්නං ඉන්ද්‍රියානන්ති**

---

1. එසිකො-නෙත්තිපාළි.
2. නිධානඤ්ච සීලං-නෙත්තිපාළි.
3. සී. I. II. ඉජ්ඣිස්සති.
4. ම. III ලොකස්ස.
5. සබ්බභූමානුපරිවත්තෙනාව. සබ්බත්ථ.
6. ම. III. ඤාපෙති.
7. ම III. පඤ්ඤත්තිවිකාර.

අට්ඨරූපින්ද්‍රියානි මනින්ද්‍රියං වෙදනින්ද්‍රියන්ති එවං දසන්නං. අනුභවන සාමඤ්ඤෙන හි වෙදනා එකමින්ද්‍රියං කතා. තථා සඞ්ඛාදයො ච මග්ගපක්ඛියානි. කබලං කරීයතීති කබලීකාරොති වත්ථුවසෙන අයං නිද්දෙසො. යාය ඔජාය සත්තා යාපෙන්ති තස්සා එතං අධිවචනං. සා හි ඔජට්ඨමකස්ස රූපස්ස ආහරණතො ආහාරො. **අත්ථීති** මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නතාය විජ්ජති. **රාගොති** රඤ්ජනට්ඨෙන **රාගො**. නන්දනට්ඨෙන **නන්දී**. තණ්හායනට්ඨෙන **තණ්හා**. සබ්බානෙතානි ලොභස්සෙව නාමානි. **පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරූළ්හන්ති** කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතාය පතිට්ඨිතඤ්චෙව විඤ්ඤාණං විරූළ්හඤ්ච. **යත්ථාති** තෙභූමකවට්ටෙ භුම්මං. සබ්බත්ථ වා පුරිමපුරිමපදෙ එතං භුම්මං. **අත්ථි තත්ථ සඞ්ඛාරානං වුඩ්ඪීති** යෙ ඉමස්මිං විපාකවට්ටෙ ඨිතස්ස ආයතිං වඩ්ඪනහෙතුකා සඞ්ඛාරා තෙ සන්ධාය වුත්තං. **යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තීති** යස්මිං ඨානෙ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති අත්ථි. **අත්ථි තත්ථ ආයතිං ජාතිජරාමරණන්ති** යත්ථ පටිසන්ධිග්ගහණං තත්ථ ඛන්ධානං අභිනිබ්බත්තිලක්ඛණා ජාති පරිපාකලක්ඛණා ජරා භෙදනලක්ඛණං මරණඤ්ච අත්ථි. **අයං පභවපඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස ච සමුදයස්ස චාති** අයං යථාවුත්තා දෙසනා දුක්ඛසච්චස්ස සමුදයසච්චස්ස ච සමුට්ඨානපඤ්ඤත්ති. විපාකවට්ටස්ස සඞ්ඛාරානඤ්ච තණ්හාපච්චයනිද්දෙසතොති අධිප්පායො. **නත්ථි රාගොති** අග්ගමග්ගභාවනාය සමුච්ඡින්නත්තා නත්ථි චෙ රාගො. **අප්පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං අවිරූළ්හන්ති** කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතාභාවෙන අප්පතිට්ඨිතඤ්චෙව අවිරූළ්හඤ්චාති වුත්තපටිපක්ඛනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අයං පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්තීති** ආදිනා එකාභිසමයවසෙනෙව මග්ගසම්මාදිට්ඨි චතූසු අරියසච්චෙසු පවත්තතීති දස්සෙති. **අයං භාවනාපඤ්ඤත්තීති** අයං චාරාරම්මණෙහි ජවාරප්පවත්තනධම්මානං අනිච්චානුපස්සනා මග්ගස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති. **නිරොධපඤ්ඤත්ති නිරොධස්සාති** රොධසඞ්ඛාතාය තණ්හාය මග්ගෙන අනවසෙසනිරොධපඤ්ඤත්ති. **උප්පාදපඤ්ඤත්තීති** උප්පන්නස්ස පඤ්ඤාපනා. **ඔකාසපඤ්ඤත්තීති** ඨානස්ස පඤ්ඤාපනා. **ආහමනාපඤ්ඤත්තීති**[1] නීහරණපඤ්ඤත්ති. **ආසාටිකානන්ති** ගුන්නං වණෙසු නීලමක්ඛිකාහි ඨපිතඅණ්ඩකා ආසාටිකා නාම. **එත්ථ** යස්ස උප්පන්නා තස්ස සත්තස්ස අනයබ්‍යසනහෙතුතාය ආසාටිකා වියාති ආසාටිකා. කිලෙසා. තෙසං ආසාටිකානං. **අභිනිඝාතපඤ්ඤත්ති,** සමුග්ඝාතපඤ්ඤත්ති.

එවං වට්ටවිවට්ටමුඛෙන සම්මසනඋපාදානක්ඛන්ධමුඛෙනෙව සච්චෙසු පඤ්ඤත්තිවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි තෙපරිවට්ටවසෙන දස්සෙතුං **ඉදං දුක්ඛන්ති මෙ භික්ඛවෙති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ දස්සනට්ඨෙන **චක්ඛු**. යථාසභාවතො ජානනට්ඨෙන **ඤාණං**. පටිවිජ්ඣනට්ඨෙන

---

1 සී. I & II. සාවනං.

පඤ්ඤා. විදිතකරණට්ඨෙන **විජ්ජා**. ඔභාසනට්ඨෙන **ආලොකො**. සබ්බං පඤ්ඤාවෙවචනමෙව. අයං වෙවචනපඤ්ඤත්ති. **සච්ඡිකිරිය පඤ්ඤත්තීති** පච්චක්ඛකරණපඤ්ඤත්ති.

තුලමතුලඤ්චාති ගාථාය පචුරජනානං පච්චක්ඛභාවතො තුලිතං පරිච්ඡින්නන්ති **තුලං** කාමාවචරං. න තුලන්ති **අතුලං**. තුලං වා සදිසමස්ස අඤ්ඤං ලොකියකම්මං නත්ථීති අතුලං. මහග්ගතකම්මං. කාමාවචරරූපාවචරකම්මං වා තුලං. අරූපාවචරං අතුලං. අප්පවිපාකං වා තුලං. බහුවිපාකං අතුලං. සම්භවති එතෙනාති **සම්භවං**. සම්භවහෙතුභූතං. **භවසඞ්ඛාරං** පුනබ්භවසඞ්ඛරණකං. **අවස්සජීති** විස්සජ්ජෙසි. මුනීති බුද්ධමුනි. **අජ්ඣත්තරතො**ති නියකජ්ඣත්තරතො. **සමාහිතො**ති උපචාරප්පනාසමාධිවසෙන සමාහිතො. **අභින්ද කවචමිවා**ති කවචං විය භින්දි. **අත්තසම්භව**න්ති අත්තනි සඤ්ජාතං කිලෙසං. ඉදං වුත්තං හොති. සවිපාකට්ඨෙන සම්භවං භවාභිසඞ්ඛරණට්ඨෙන භවසඞ්ඛාරන්ති ච ලද්ධනාමං තුලාතුලසඞ්ඛාතං ලොකියකම්මඤ්ච ඔස්සජි. සඞ්ගාමසීසෙ මහායොධො කවචං විය අත්තසම්භවං කිලෙසඤ්ච අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො හුත්වා අභින්දීති.

අථ වා **තුල**න්ති තුලයන්තො තීරෙන්තො. අතුලඤ්ච සම්භවන්ති නිබ්බානඤ්චෙව සම්භවඤ්ච. භවසඞ්ඛාරන්ති භවගාමිකම්මං. අවස්සජි මුනීති පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා තෙසං නිරොධො නිබ්බානං නිච්චන්ති ආදිනා නයෙන තුලයන්තො බුද්ධමුනි භවෙ ආදීනවං නිබ්බානෙ ආනිසංසඤ්ච දිස්වා තං ඛන්ධානං මූලභූතං භවසඞ්ඛාරං කම්මක්ඛයකරෙණ අරියමග්ගෙන අවස්සජි. කථං? අජ්ඣත්තරතො. සො හි විපස්සනාවසෙන අජ්ඣත්තරතො සමථවසෙන සමාහිතො කවචමිව අත්තභාවං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතං අත්තනිසම්භවත්තා අත්තසම්භවන්ති ලද්ධනාමං සබ්බං කිලෙසජාතං අභින්දි. කිලෙසාභාවෙ කම්මං අප්පටිසන්ධිකත්තා අවස්සට්ඨං නාම හොති. කිලෙසාභාවෙන කම්මං ජහීති අත්ථො. සබ්බත්ථාසබ්බත්ථධාතුවිනිමුත්තස්ස අභිඤ්ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො වුත්තං, **තුල-පෙ-ධම්මාන**න්ති. තෙන ධම්මපටිසම්භිදා වුත්තා. ෂගාතීති ආහ **නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති ධම්මපටිසම්භිදායා**ති. භවසඞ්ඛාරෙ සමුදයපක්ඛියං[1] සන්ධායාහ **පරිච්චාගපඤ්ඤත්තීති**. දුක්ඛසච්චපක්ඛියවසෙන **පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්තීති**. සමාධානවිසිට්ඨස්ස අජ්ඣත්තරතභාවස්ස වසෙන **භාවනාපඤ්ඤත්ති කායගතාසතියා**ති වුත්තං. අජ්ඣත්තරතතා විසිට්ඨස්ස පන සමාධානස්ස වසෙන **ඨිති පඤ්ඤත්ති චිත්තෙකග්ගතායා**ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **අභිනිබ්බිද පඤ්ඤත්ති චිත්තස්සා**ති ආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනවසෙන චිත්තස්ස අභිනීහරණපඤ්ඤත්ති. **උපාදානපඤ්ඤත්තීති** ගහණපඤ්ඤත්ති. **සබ්බඤ්ඤුතායා**ති සම්මාසම්බුද්ධභාවස්ස. එතෙන අසම්මාසම්බුද්ධස්ස ආයුසඞ්ඛා

---

1. සී. I II. පරික්ඛයං.

රෙසඤ්ජනං නත්ථීති දස්සෙති. කිලෙසාභාවෙන භගවා කම්මං **ජගතීති** දස්සෙන්තො **පදාලනාපඤ්ඤත්ති අවිජ්ජණ්ඩකොසාන**න්ති ආහ.

සොදුක්ඛමද්දක්ඛි යතො නිදානන්ති යො ආරද්ධවිපස්සකො සබ්බං තෙභූමකං දුක්ඛං අද්දක්ඛි පස්සි. තඤ්ච යතොනිදානං යංහෙතුකං, තම්පිස්ස කාරණභාවෙන තණ්හං පස්සි. **කාමෙසු සො ජන්තු කථං නමෙය්‍යා**ති සො එවං පටිපන්නො පුරිසො සවත්ථු කාමෙසු කිලෙසකාමෙසු යෙන පකාරෙන නමෙය්‍ය අභිනමෙය්‍ය, සො පකාරො නත්ථි. කස්මා? **කාමා හි ලොකෙ සඞ්ගාති ඤත්වා**, යස්මා ඉමස්මිං ලොකෙ කාමසදිසං බන්ධනං නත්ථි, වුත්තඤ්හෙතං භගවතා:–"න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරා"ති[a] ආදි. තස්මා සඞ්ඛාරෙ **ආසජ්ජනට්ඨෙන සඞ්ගාති විදිත්වා. තෙසං සතිමා විනයාය සික්ඛෙ**ති කායගතාසතියොගෙන සතිමා තෙසං කාමානං වූපසමාය තීසුපි සික්ඛාසු අප්පමත්තො සික්ඛෙය්‍යාති අත්ථො. **වෙවචනපඤ්ඤත්තී**ති බන්ධාදීනං වෙවචනපඤ්ඤත්ති. අද්දක්ඛීති පන පදෙන සම්බන්ධත්තා වුත්තං **දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති** චාති. **පච්චත්ථිකතො දස්සනපඤ්ඤත්තී**ති අනත්ථජනනතො පච්චත්ථිකතො දස්සනපඤ්ඤත්ති. **පාවකකප්පා**ති ජලිතඅග්ගික්ඛන්ධසදිසා. **පපාතඋරගූපමා**ති පපාතූපමා උරගූපමා ච.

මොහසම්බන්ධනො ලොකොති අයං ලොකො අවිජ්ජාහෙතුකෙහි සංයොජනෙහි බද්ධො. **භබ්බරූපොව දිස්සතී**ති විපන්නජ්ඣාසයොපි මායාය සාඨෙය්‍යෙන ච පටිච්ඡාදිතසභාවො භබ්බජාතිකං විය අත්තානං දස්සෙති. **උපධිසම්බන්ධනො බාලො තමසා පරිවාරිතො**ති තස්ස පන බාලස්ස තථා දස්සනෙ සම්මොහතමසා පරිවාරිතත්තා කාමගුණෙසු අනාදීනවදස්සිතාය කිලෙසාභිසඞ්ඛාරෙහි බද්ධත්තා. තථාභූතොවායං බාලො පණ්ඩිතානං **අස්සිරී විය ඛායති** අලක්ඛිකො එව හුත්වා උපට්ඨාති. තයිදං සබ්බං බාලස්ස සතො රාගාදිකිඤ්චනතො. පණ්ඩිතස්ස පන පඤ්ඤාචක්ඛුනා **පස්සතො නත්ථි කිඤ්චන**න්ති අයං සඞ්ඛෙපත්ථො. මොහසීසෙන විපල්ලාසා ගහිතාති ආහ **දෙසනාපඤ්ඤත්ති විපල්ලාසාන**න්ති. **විපරීතපඤ්ඤත්තී**ති විපරීතාකාරෙන උපට්ඨහමානස්ස පඤ්ඤාපනා.

අත්ථි නිබ්බානන්ති **සමණබ්‍රාහ්මණානං** වාචා වත්ථුමත්තමෙව. නත්ථි නිබ්බානන්ති පරමත්ථතො අලබ්භමානසභාවත්තාති විප්පටිපන්නානං මිච්ඡාවාදං භඤ්ජිතුං භගවතා වුත්තං **අත්ථි භික්ඛවෙ! අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත**න්ති. තත්ථ හෙතුං දස්සෙතුං **නො චෙ තං භික්ඛවෙ**!ති ආදි වුත්තං. තස්සත්ථො. භික්ඛවෙ! යදි අසඞ්ඛතා ධාතු න අභවිස්ස න ඉධ සබ්බස්ස සඞ්ඛතස්ස නිස්ස

a. ධම්මපද-තණ්හාවග්ග.

රණං සියා. නිබ්බාණං හි ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානා සම්මාදිට්ඨි ආදයො මග්ගධම්මා අනවසෙසකිලෙසෙ සමුච්ඡින්දන්ති. තතො තිවිධස්සපි වට්ටස්ස අප්පවත්ති. තත්‍රායමධිප්පායො. යථා පරිඤ්ඤෙය්‍යතාය සඋත්තරානං කාමානං රූපානඤ්ච පටිපක්ඛභූතං තබ්බිධුරසභාවං නිස්සරණං පඤ්ඤායති එවං තංසභාවානං සඞ්ඛතධම්මානං පටිපක්ඛභූතෙන තබ්බිධුරතාසභාවෙන නිස්සරණෙන භවිතබ්බං. යඤ්ච තං නිස්සරණං සා අසඞ්ඛතා ධාතු. කිඤ්ච භීයො? සඞ්ඛතධම්මාරම්මණං විපස්සනාඤාණං. අපි ච අනුලොමඤාණං කිලෙසෙ න සමුච්ඡෙදවසෙන පජහිතුං සක්කොති. සම්මුතිසච්චාරම්මණම්පි පඨමජ්ඣානාදීසු ඤාණං වික්ඛම්භනමත්තමෙව කරොති කිලෙසානං න සමුච්ඡෙදං. සමුච්ඡෙදප්පහානකරඤ්ච අරියමග්ගඤාණං තස්ස සඞ්ඛතධම්මසම්මුතිසච්චවිපරීතෙන ආරම්මණෙන භවිතබ්බං සා අසඞ්ඛතාධාතු. තථා නිබ්බාණසද්දො කත්ථචි විසයෙ අවිපරීතත්ථො වෙදිතබ්බො. උපචාරවුත්තිසබ්භාවතො යථා තං සීහසද්දොති. අථවා "අත්ථි භික්ඛවෙ! අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත"න්ති[a] වචනං අවිපරීතත්ථං භගවතා භාසිතත්තා. යං හි භගවතා භාසිතං තං අවිපරීතත්ථං. යථාතං "සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා, සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛා, සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා"ති.[b] එවම්පි යුත්තිවසෙන අසඞ්ඛතාය ධාතුයා පරමත්ථතො සබ්භාවො වෙදිතබ්බො. කිං වා එතාය යුත්තිචින්තාය? යස්මා භගවතා "අත්ථි භික්ඛවෙ! අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත"න්ති "අප්පච්චයා ධම්මා. අසඞ්ඛතා ධම්මා"ති[c] ච, "අසඞ්ඛතඤ්ච වො භික්ඛවෙ ධම්මං දෙසෙස්සාමි අසඞ්ඛතගාමිනිඤ්ච පටිපද"න්ති ආදිනා ච අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි නිබ්බාණධාතුයා පරමත්ථතො සබ්භාවො දෙසිතොති. තත්ථ **උපනයනපඤ්ඤත්තීති** පටිපක්ඛතො හෙතු උපනයනස්ස පඤ්ඤාපනා. **ජොතනාපඤ්ඤත්තීති** පටිඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස සිද්ධියා පකාසනා පඤ්ඤත්ති. සෙසං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො ඔතරණො හාරො?ති ඔතරණහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **අසෙක්ඛා විමුත්තීති** අයං තෙධාතුකෙ වීතරාගතා අසෙක්ඛා ඵලවිමුත්ති. **තානි යෙවාති** තානි අසෙක්ඛායං විමුත්තියං සද්ධාදීනි. **අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණාති** අසෙක්ඛාය විමුත්තියා නිද්ධාරිතෙහි සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි සංවණ්ණනාය ඔතරණා. **පඤ්චින්ද්‍රියානි විජ්ජාති** සම්මාසඞ්කප්පො විය සම්මාදිට්ඨියා උපකාරකත්තා පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සද්ධාදීනි චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි විජ්ජාය උපකාරකත්තා සඞ්ගණ්හන

a. උදානපාළි. b. ධම්මපද-මග්ගවග්ග. c. ධම්මසඞ්ගණිප්පකරණ.

වසෙන වුත්තානි. **සඞ්ඛාරපරියාපන්නානීති** පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙ අන්තොගධානි. **යෙ සඞ්ඛාරා අනාසවාති** තං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධං විසෙසෙති අග්ගඵලස්ස අධිප්පෙතත්තා. තතො එව ච තෙ භවඞ්ගා. **ධම්මධාතුසඞ්ගහිතාති** අට්ඨාරසධාතුසු ධම්මධාතු සඞ්ගහිතා. යදිපි පුබ්බෙ වීතරාගතා අසෙක්ඛා විමුත්ති දස්සිතා තස්සා පන පටිපත්තිදස්සනත්ථං අයමහමස්මීති අනානුපස්සීති දස්සනමග්ගො ඉධ වුත්තොති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **අයමහමස්මීති අනානුපස්සීති** ආදි වුත්තං. සබ්බං වුත්තනයමෙව.

නිස්සිතස්ස චලිතන්ති තණ්හාදිට්ඨිවසෙන කම්මං අනවට්ඨානං. **චුතූපපාතොති** අපරාපරං චවනං උපපතනඤ්ච. නිස්සිතපදෙ ලබ්භමානං නිස්සයං උද්ධරන්තො ආහ **නිස්සයො නාමාති**. **තණ්හානිස්සයොති** තණ්හාභිනිවෙසො. සො හි තණ්හාචරිතස්ස පතිට්ඨාභාවෙන තථා වුත්තො. එවං **දිට්ඨිනිස්සයොපි** දට්ඨබ්බො. **රත්තස්ස චෙතනාති** චෙතනාපධානත්තා[1] සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මානං චෙතනාසීසෙන තණ්හං එව වදති. තෙනෙවාහ **අයං තණ්හානිස්සයොති**. යස්මා පන විපරීතාභිනිවෙසො මොහස්ස බලවභාවෙ එව හොති තස්මා **සා සම්මූළ්හස්ස චෙතනා අයං දිට්ඨිනිස්සයොති** වුත්තං.

එවං චෙතනාසීසෙන තණ්හාදිට්ඨියො වත්වා ඉදානි තත්ථ නිප්පරියායෙන චෙතනං යෙව ගණ්හන්තො **චෙතනා පන සඞ්ඛාරාති** ආහ. **යා රත්තස්ස වෙදනා අයං සුඛා වෙදනාති** සුඛාය වෙදනාය රාගො අනුසෙතීති කත්වා වුත්තං. තථා අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය **අවිජ්ජා අනුසෙතීති** ආහ **යා සම්මූළ්හස්ස වෙදනා අයං අදුක්ඛමසුඛාවෙදනාති**. ඉධ වෙදනාසීසෙන චෙතනා වුත්තා. **තණ්හායාති** තණ්හං. **දිට්ඨියාති** දිට්ඨිං. යථා වා සෙසධම්මානං තණ්හාය නිස්සයභාවෙ පුග්ගලො තණ්හාය නිස්සිතොති වුච්චති එවං තණ්හාය සෙසධම්මානං පච්චයභාවෙ පුග්ගලො තණ්හාය නිස්සිතොති වුච්චතීති ආහ **තණ්හාය අනිස්සිතොති**. **පස්සද්ධීති** දරථපටිප්පස්සම්භනා. **කායිකාති** කරජකායසන්නිස්සිතා. **චෙතසිකාති** චිත්තසන්නිස්සිතා. යස්මා පන සා දරථපටිප්පස්සද්ධි කායචිත්තානං සුඛෙ සති පාකටා හොති තස්මා යං කායිකං සුඛන්ති ආදිනා ඵලූපචාරෙන වුත්තාය පස්සද්ධියා නතිඅභාවස්ස කාරණභාවං දස්සෙතුං **පස්සද්ධකායස්සාති** ආදි වුත්තං. **සොති** එවං විමුත්තචිත්තො ඛීණාසවො. **රූපසඞ්ඛයෙ විමුත්තොති** රූපානං සඞ්ඛයසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ විමුත්තො. **අත්ථීතිපි න උපෙතීති** සස්සතො අත්තා ච ලොකො චාතිපි තණ්හාදිට්ඨිඋපායෙන න උපෙති න ගණ්හාති. **නත්ථීති** අසස්සතොති. **අත්ථි නත්ථීති** එකච්චං සස්සතං එකච්චං අසස්සතන්ති. **නෙවත්ථි නොනත්ථීති** අමරාවික්ඛෙපවසෙන. **ගම්භීරොති** උත්තානභාවහෙතූනං කිලෙසානං අභාවෙන ගම්භීරො. **නිබ්බුතොති** අත්ථීති

1. ම. III. පධානත්තා.

අදිනා උපගමනකිලෙසානං වූපසමෙන පරිනිබ්බුතො සීතිභූතො. **ඉධාගතීති** පරලොකතො ඉධ ආගති. **ගතීති** ඉධලොකතො පරලොකගමනං. තම්පන පුනබ්භවොති ආහ **පෙච්චභාවොති. ඉධ හුරන්ති** චාරුරම්මණධම්මා දස්සිතාති. **උභයමන්තරෙනාති** පදෙන චාරප්පවත්තනධම්මෙ දස්සෙන්තො **ඵස්ස සමුදිතෙසු ධම්මෙසූති** ආහ. තස්සත්ථො ඵස්සෙන සද්ධිං ඵස්සෙන කාරණභූතෙන ච සමුදිතෙසු සම්භූතෙසු විඤ්ඤාණවෙදනාසඤ්ඤාචෙතනාවිතක්කවිචාරාදි ධම්මෙසු. **අත්තානං න පස්සතීති** තෙසං ධම්මානං අනත්තභාවෙ නෙව තත්ථ අත්තානං න පස්සති. විරජ්ජති. විරාගා විමුච්චතීති පදෙහි ලොකුත්තර ධම්මානං පටිච්චසමුප්පාදභාවං දස්සෙන්තො තදත්ථාය සීලාදීනම්පි පරියායෙන සබ්භාවමාහ **ලොකුත්තරෙති** ආදිනා. **නාමසම්පයුත්තෙනාති** නාමෙන මිස්සිතො. **සඋපදිසෙසා නිබ්බානධාතූති** අරහත්තඵලං අධිප්පෙතං. තඤ්ච පඤ්ඤාපධානන්ති ආහ **සඋපදිසෙසා නිබ්බානධාතු විජ්ජාති.** සෙසං සබ්බං උත්තානමෙව.

ඔතරණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො සොධනො හාරො?ති සොධනහාරවිභඞ්ගො. **තත්ථ භගවා පදං සොධෙතීති** "අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො"ති[a] වදන්තො භගවා "කෙනස්සු නිවුතො ලොකො"ති[a] ආයස්මතා අජිතෙන පුච්ඡාවසෙන වුත්තං පදං සොධෙති නාම. තදත්ථස්ස විස්සජ්ජනතො. **නො ච ආරම්භන්ති** න තාව ආරම්භං සොධෙති. ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස අපරියොසිතත්තා. **සුද්ධො ආරම්භොති** ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස පබොධිතත්තා සොධිතො ආරම්භොති අත්ථො. අඤ්ඤාණපක්ඛන්දානං[1] වෙළහකජාතානං වා[2] පුච්ඡනකාලෙ පුච්ඡිතානං පුච්ඡාවිසයො අවිජටං මහාගහණං විය මහාදුග්ගං විය ච අන්ධකාරං අවිභූතං හොති. යදා ච[3] භගවතා පණ්ඩිතෙහි වා භගවතො සාවකෙහි අපදෙ පදං දස්සෙන්තෙහි නිජ්ජටං නිග්ගුම්බං කත්වා පඤ්හෙ විස්සජ්ජිතෙ මහතා* ගන්ධහත්ථිනා අභිභවිත්වා[4] ඔභග්ගපදාලිතො ගහණප්පදෙසො විය විහතන්ධකාරෙ විභූතො උපලබ්භමානො විසොධිතො නාම හොති.

සොධනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

---

1. ම III. අඤ්ඤාණපක්ඛන්දානං.
2. සී I. & II. වාහුත්වා.
3. සී. I. & II යථාච.
4. සී. I. & II. අධිභවිත්වා.

* පඤ්හො විස්සජ්ජිතො අථ මහතාති භවිතබ්බන්ති අම්හාකං ඛන්ති

a සුත්තනිපාත-පාරායනවග්ග.

තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො හාරො?ති අධිට්ඨානහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **තථා ධාරයිතබ්බා**ති එකත්තවෙමත්තතාසඞ්ඛාතසාමඤ්ඤවිසෙසමත්තතො ධාරයිතබ්බා. න පන තත්ථ කිඤ්චි විකප්පෙතබ්බන්ති අධිප්පායො. අවිකප්පෙතබ්බතාය කාරණං නිද්දෙසවාරවණ්ණනායං වුත්තමෙව. තං තං ඵලං මග්ගතී ගවෙසතීති මග්ගො. තදත්ථිකෙහි මග්ගීයති ගවෙසීයතීති වා මග්ගො. නිරතියට්ඨෙන නිරස්සාදට්ඨෙන ච නිරයො. උද්ධං අනුග්ගන්ත්වා තිරියං අඤ්චිතාති තිරච්ඡානා. තිරච්ඡානා[1] ව තිරච්ඡානයොනි. පෙතතාය පෙත්ති. ඉතො පෙච්චගතභාවොති අත්ථො. පෙත්ති එව පෙත්තිවිසයො. නසුරන්ති නභාසන්ති නදිප්පන්තී[2] ති අසුරා. අසුරා එව අසුරයොනි. දිබ්බෙහි රූපාදීහි සුට්ඨු අග්ගාති සග්ගා. මනස්ස උස්සන්නතාය මනුස්සා. වානං වුච්චති තණ්හා. තං තත්ථ නත්ථීති නිබ්බානං. නිරයං ගච්ඡතීති **නිරයගාමී**. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **අසුරයොනියො**ති[3] අසුරයොනියා හිතො. අසුරජාතිනිබ්බත්තනකොති අත්ථො. සග්ගං ගමෙතීති **සග්ගගාමියො**.[4] **මනුස්සගාමී**ති මනුස්සලොකගාමී. **පටිසඞ්ඛා නිරොධො**ති පටිසඞ්ඛාය පටිපක්ඛභාවනාය නිරොධො. පටිපක්ඛෙන වා තථා අප්පවත්තෙන උප්පජ්ජනාරහස්ස පටිපක්ඛවුත්තියා අනුප්පාදො. **අප්පටිසඞ්ඛා නිරොධො**ති සඞ්ඛතධම්මානං සරසනිරොධො. ඛණිකනිරොධොති අත්ථො. **රූප**න්ති එකත්තතා. **භූතානං උපාදායා**ති වෙමත්තතා. උපාදාරූපන්ති එකත්තතා. චක්ඛායතනං-පෙ-කබළීකාරොආහාරොති වෙමත්තතා. තථා භූතරූපන්ති එකත්තතා. පථවීධාතු-පෙ-වායොධාතූති වෙමත්තතා. පථවීධාතූති එකත්තතා. වීසතිආකාරා වෙමත්තතා. ආපොධාතූති එකත්තතා. ද්වාදසආකාරා වෙමත්තතා. තෙජොධාතූති එකත්තතා. චත්තාරො ආකාරා වෙමත්තතා. වායොධාතූති එකත්තතා. ඡ ආකාරා වෙමත්තතාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **ද්වීහි ආකාරෙහි ධාතුයො පරිග්ගණ්හාතී**ති ආදිමාහ.

තත්ථ **කෙසා**ති කෙසා නාම උපාදින්නකසරීරට්ඨා කක්ඛළලක්ඛණා ඉමස්මිං සරීරෙ පාටිඑක්කා[5] පථවීධාතුකොට්ඨාසො. **ලොමා** නාම-පෙ-**මත්ථලුඞ්ගං** නාම සරීරට්ඨං කක්ඛළලක්ඛණං ඉමස්මිං සරීරෙ පාටිඑක්කා කොට්ඨාසොති අයං වෙමත්තතා. **ආපොධාතූ**ති ආදිකොට්ඨාසෙසු පිත්තාදීසු එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො. **යෙන චා**ති යෙන තෙජොධාතුනා කුපිතෙන. **සන්තප්පතී**ති අයං කායො සන්තප්පති එකාහිකජරාදිභාවෙන උසුමජාතො හොති. **යෙන ච ජීරතී**ති යෙන අයං කායො ජීරති. ඉන්ද්‍රියවෙකල්ලතං බලක්ඛයං වලිත්තචපලිතාදිඤ්ච පාපුණාති. **යෙන ච**

1. සී. I. & II. තෙ'ව.
2. සී. I. & II. නදිබ්බන්තී'ති.
3. අසුරයොනිගාමිනීයො-නෙත්තිපාළි.
4. සග්ගගාමිනීයො-නෙත්තිපාළි.
5. සී. I. & II. පාටිඑක්කො.

පරිඩය්හතීති යෙන කුපිතෙන අයං කායො ඩය්හති. සො ච පුග්ගලො ඩය්හාමි ඩය්හාමීති කන්දන්තො සතධොතසප්පිගොසීත[1] චන්දනාදිලෙපනං තාලවණ්ටවාතඤ්ච පච්චාසිංසති. **යෙන ච අසිතපීතඛායිතසායිතං සම්මා පරිණාමං ගච්ඡතීති** අසිතං වා ඔදනාදි පීතං වා පානකාදි ඛායිතං වා පිට්ඨඛජ්ජකාදි සායිතං වා අම්බපක්කමධුඵාණිතාදි සම්මා පරිපාකං ගච්ඡති රසාදිභාවෙන විවෙකං ගච්ඡතීති අත්ථො. එත්ථ ච පුරිමා තයො තෙජොධාතූ චතුසමුට්ඨානා පච්ඡිමො කම්මසමුට්ඨානොව.

උද්ධඞ්ගමා වාතාති උග්ගාරහික්කාදිපවත්තකා[2] උද්ධං ආරොහනවාතා. **අධොගමා වාතාති** උච්චාරපස්සාවාදිනීහරණකා අධො ඔරොහනවාතා. **කුච්ඡිසයා වාතාති** අන්තානං බහි වාතා. **කොට්ඨාසයා වාතාති** අන්තානං අන්තො වාතා. **අඞ්ගමඞ්ගානුසාරිනො වාතාති** ධමනිජාලානුසාරෙන සකලසරීරෙ අඞ්ගමඞ්ගානි අනුසටා සම්මිඤ්ජනපසාරණාදිනිබ්බත්තකා වාතා. **අස්සාසොති** අන්තො පවිසනනාසිකවාතො. **පස්සාසොති** බහිනික්ඛමනනාසිකවාතො. එත්ථ ච පුරිමා සබ්බෙ චතුසමුට්ඨානා. අස්සාසපස්සාසා චිත්තසමුට්ඨානා එව. එවං වෙමත්තතාදස්සනවසෙන විභාගෙන උද්ධටා[3] චතස්සො ධාතුයො පටිකූලමනසිකාරවසෙන උපසංහරන්තො **ඉමෙහි චත්තාළීසාය ආකාරෙහීති** ආදිමාහ. තත්ථ **න ගය්හූපගන්ති** න ගහණයොග්ගං. **සභාවභාවතොති** සභාවලක්ඛණතො. එවං පටිකූලමනසිකාරං දස්සෙත්වා පුන තත්ථ සම්මසනචාරං පාළිවසෙනෙව දස්සෙතුං **තෙනාහ භගවා යා චෙව ඛො පනාති** ආදිමාහ. තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං.

එවං සච්චමග්ගරූපධම්මවසෙන අධිට්ඨානහාරං දස්සෙත්වා **ඉදානි** අවිජ්ජාවිජ්ජාදීනම්පි වසෙන තං දස්සෙතුං **අවිජ්ජාති එකත්තතාති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණන්ති** ආදීසු යස්මා අවිජ්ජා දුක්ඛසච්චස්ස යාථාවසරසලක්ඛණං ජානිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙති ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨති, තස්මා **දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණන්ති** වුච්චති. තථා යස්මා දුක්ඛසමුදයස්ස දුක්ඛනිරොධස්ස දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය යාථාවසරසලක්ඛණං ජානිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙති ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨති තස්මා **දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණන්ති** වුච්චති. පුබ්බන්තො අතීතද්ධභූතා ඛන්ධායතනධාතුයො. අපරන්තො අනාගතද්ධභූතා. පුබ්බන්තාපරන්තො තදුභයං. ඉදප්පච්චයතා සඞ්ඛාරාදීනං කාරණානි අවිජ්ජාදීනි. පටිච්චසමුප්පන්නා ධම්මා අවිජ්ජාදීහි නිබ්බත්තා සඞ්ඛාරාදිධම්මා. තත්ථායං අවිජ්ජා යස්මා අතීතානං ඛන්ධාදීනං යාව පටිච්ච

---

1. සී. I. & II. ගොසීස.
2. ම. III. උක්කාරහික්කාරාදි.
3. ම. III. උපාහටා.

සමුප්පන්නානං ධම්මානං යාථාවසරසලක්ඛණං ජානිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙති ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨති තස්මා **පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණං** යාව **පටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණන්ති වුච්චති.** එවායං අවිජ්ජා කිච්චතොපි ජාතිතොපි කථිතා. අයංහි ඉමානි අට්ඨ ඨානානි ජානිතුං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙතීති කිච්චතො කථිතා. උප්පජ්ජමානාපි ඉමෙසු අට්ඨසු ඨානෙසු උප්පජ්ජතීති ජාතිතො කථිතා. එවං කිච්චතො ජාතිතො ච කථිතාපි ලක්ඛණතො කථිතෙ එව සුකථිතා හොතීති ලක්ඛණතො දස්සෙතුං **අඤ්ඤාණන්ති** ආදිවුත්තං. තත්ථ ඤාණං අත්ථානත්ථං කාරණාකාරණං චතුසච්චධම්මං විදිතං පාකටං කරොති. අයං පන අවිජ්ජා උප්පජ්ජිත්වා තං විදිතං පාකටං කාතුං න දෙතීති ඤාණපච්චනීකතො **අඤ්ඤාණං**. දස්සනන්තිපි **පඤ්ඤා**. සා හි තං ආකාරං පස්සති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා පස්සිතුං න දෙතීති **අදස්සනං**. අභිසමයොතිපි පඤ්ඤා. සා තං ආකාරං අභිසමෙති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං අභිසමෙතුං න දෙතීති **අනභිසමයො**. අනුබොධො සම්බොධො පටිවෙධොතිපි පඤ්ඤා. සා තං ආකාරං අනුබුජ්ඣති සම්බුජ්ඣති පටිවිජ්ඣති.[1] අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං අනුබුජ්ඣිතුං සම්බුජ්ඣිතුං පටිවිජ්ඣිතුං[2] න දෙතීති **අනනුබොධො අසම්බොධො අප්පටිවෙධො**. තථා සල්ලක්ඛණං උපලක්ඛණං පච්චුපලක්ඛණං සමපෙක්ඛණන්ති පි පඤ්ඤා. සා තං ආකාරං සල්ලක්ඛති උපලක්ඛති පච්චුපලක්ඛති. සමං සම්මා ච අපෙක්ඛති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තස්සා තථා කාතුං න දෙතීති **අසල්ලක්ඛණං අනුපලක්ඛණං අපච්චුපලක්ඛණං අසමපෙක්ඛණන්ති** ච වුච්චති. නාස්ස කිඤ්චි පච්චක්ඛකම්මං[3] අත්ථි සයඤ්ච අපච්චවෙක්ඛිත්වා කතකම්මන්ති **අපච්චක්ඛකම්මං**. දුම්මෙධානං භාවො[4] **දුම්මෙජ්ඣං**. බාලානං භාවො **බාල්‍යං**. සම්පජඤ්ඤන්ති පඤ්ඤා. සා අත්ථානත්ථං කාරණාකාරණං චතුසච්චධම්මං සම්පජානාති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං කාරණං පජානිතුං න දෙතීති **අසම්පජඤ්ඤං**. මොහනවසෙන **මොහො**. පමොහනවසෙන **පමොහො**. සම්මොහනවසෙන **සම්මොහො**. අවින්දියං වින්දති වින්දියං න වින්දතීති **අවිජ්ජා,** වට්ටස්මිං ඔහනති ඔතරතීති **අවිජ්ජොඝො**. වට්ටස්මිං යොජෙතීති **අවිජ්ජායොගො**. අප්පහීනට්ඨෙන චෙව පුනප්පුනං උප්පජ්ජනතො ච **අවිජ්ජානුසයො**. මග්ගෙ පරියුට්ඨිත චොරා විය අද්ධිකෙ කුසලචිත්තං පරියුට්ඨාති විලුම්පතීති[5] **අවිජ්ජා පරියුට්ඨානං**. යථා නගරද්වාරෙ පලිඝසඞ්ඛාතාය ලඞ්ඝියා[6] පතිතාය මනුස්සානං නගරප්පවෙසො පච්ඡිජ්ජති එව මෙව යස්ස සක්කාය නගරෙ අයං පතිතා තස්ස නිබ්බාණසම්පාපකං ඤාණගමණං

1. ම. III. පටිබුජ්ඣති.
2. ම. III. පටිබුජ්ඣිතුං.
3. ම. III පච්චක්ඛධම්මං.
4. සී. I. & II. භාවොති.
5. ම. විලුප්පතීති.
6. සී. I. II. ලඞ්ගියා.

පවිජ්ජතීති **අවිජ්ජාලඞ්ගී**[1] නාම හොති. අකුසලඤ්ච තං මූලඤ්ච අකුසලානං වා මූලන්ති අකුසලමූලං. තං පන න අඤ්ඤං ඉධාධිප්පෙතො මොහොති **මොහො අකුසලමූලන්ති** අයං එකපදිකො අවිජ්ජාය අත්ථුද්ධාරො. **අයං වෙමත්තතාති** අයං අවිජ්ජාය වෙමත්තතා.

විජ්ජාති වින්දියං වින්දතීති විජ්ජා. විජ්ජනට්ඨෙන විජ්ජා. විදිතකරණට්ඨෙන විජ්ජා. **දුක්ඛෙ ඤාණන්ති** ආදීසු දුක්ඛසච්චස්ස යාථාවසරසලක්ඛණං ජානාති පස්සති පටිවිජ්ඣතීති දුක්ඛෙ අරියසච්චෙ විසයභූතෙ ඤාණං **දුක්ඛෙ ඤාණන්ති** වුත්තං. එස නයො සෙසෙසුපි. **පඤ්ඤාති** තස්ස තස්ස අත්ථස්ස පාකටකරණසඞ්ඛාතෙන පඤ්ඤාපනට්ඨෙන පඤ්ඤා. තෙන තෙන වා අනිච්චාදිනා පකාරෙන ධම්මෙ ජානාතීති පඤ්ඤා. පජානනාකාරො **පජානනා**. අනිච්චාදීනි විචිනතීති **විචයො**. පකාරෙහි විචිනතීති **පවිචයො**. චතුසච්චධම්මෙ විචිනතීති **ධම්මවිචයො**. අනිච්චාදීනං සල්ලක්ඛණවසෙන **සල්ලක්ඛණා**. තෙසංයෙව පති පති උපලක්ඛණවසෙන **පච්චුපලක්ඛණා**. පණ්ඩිතභාවො **පණ්ඩිච්චං**. කුසලභාවො[2] **කොසල්ලං**. නිපුණභාවො[3] **නෙපුඤ්ඤං**. අනිච්චාදීනං විභාවනවසෙන **වෙභව්‍යා**. තෙසංයෙව චින්තනවසෙන **චින්තා**. අනිච්චාදීනි උපපරික්ඛතීති **උපපරික්ඛා**. භූරීති පථවියා නාමං. අයම්පි සණ්හට්ඨෙන විත්ථතට්ඨෙන ච භූරි වියාති **භූරී**. තෙන වුත්තං:– "භූරී වුච්චති පථවී. තාය පථවිසමාය විත්ථතාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතොති භූරිපඤ්ඤො"ති. අපි ච භූරීති පඤ්ඤායෙවෙතං අධිවචනං. භූතෙ **අත්ථෙ** රමතීති භූරී. කිලෙසෙ මෙධති හිංසතීති **මෙධා**. ඛිප්පං ගහණධාරණට්ඨෙන වා වා මෙධාති. යස්සුප්පජ්ජති තං සත්තං හිතපටිපත්තියං සම්පයුත්තං වා යාථාවලක්ඛණපටිවෙධෙ පරිණෙතීති **පරිණායිකා**. අනිච්චාදිවසෙන ධම්මෙ විපස්සතීති **විපස්සනා**. සම්මා පකාරෙහි අනිච්චාදීනි ජානාතීති **සම්පජඤ්ඤං**. උප්පථපටිපන්නෙ සින්ධවෙ වීථිආරොපනත්ථං පතොදො විය උප්පථෙ ධාවන කූටචිත්තං වීථිආරොපනත්ථං විජ්ඣතීති පතොදො වියාති **පතොදො**. දස්සනලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං. පඤ්ඤාසඞ්ඛාතං ඉන්ද්‍රියං **පඤ්ඤින්ද්‍රියං**. අවිජ්ජාය න කම්පතීති **පඤ්ඤාබලං**. කිලෙසච්ඡෙදනට්ඨෙන පඤ්ඤාව සත්ථං **පඤ්ඤාසත්ථං**. අච්චුග්ගතට්ඨෙන පඤ්ඤාව පාසාදො **පඤ්ඤාපාසාදො**. ආලොකනට්ඨෙන පඤ්ඤාව ආලොකො **පඤ්ඤාලොකො**. ඔභාසනට්ඨෙන පඤ්ඤාව ඔභාසො **පඤ්ඤොභාසො**. පජ්ජොතනට්ඨෙන පඤ්ඤාව පජ්ජොතො **පඤ්ඤාපජ්ජොතො**. රතිකරණට්ඨෙන රතිදායකට්ඨෙන රතිජනකට්ඨෙන චිත්තීකතට්ඨෙන දුල්ලභපාතුභාවට්ඨෙන අතුලට්ඨෙන අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙන ච පඤ්ඤාව රතනං **පඤ්ඤාරතනං**. න තෙන

1. සී. I. & II. අවිජ්ජාලඞ්ගී. 2. සී. I. & II. කුසලස්සභාවො.
3. සී. I. & II. නිපුණස්සභාවො.

සත්තා මුය්හන්ති සයං වා අරම්මණෙ න මුය්හතීති **අමොහො**. ධම්මවිචයපදං වුත්තත්ථමෙව. කස්මා පනෙතං පුන වුත්තන්ති? අමොහස්ස මොහපටිපක්ඛභාවදීපනත්ථං. තෙනෙතං දීපෙති ය්වායං අමොහො සො න කෙවලං මොහතො අඤ්ඤො ධම්මො මොහස්ස පටිපක්ඛො ධම්මවිචයසඞ්ඛාතො අමොහොව ඉධාධිප්පෙතොති. **සම්මාදිට්ඨීති** යාථාවනිය්‍යානිකකුසලදිට්ඨි. ධම්මවිචයසඞ්ඛාතො පසත්ථො සුන්දරො වා බොජ්ඣඞ්ගොති **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො**. **මග්ගඞ්ග**න්ති අරියමග්ගස්ස අඞ්ගං කාරණන්ති මග්ගඞ්ගං. අරියමග්ගස්ස අන්තොගධත්තා **මග්ගපරියාපන්න**න්ති.

අසඤ්ඤං සමාපන්නන්ති සඤ්ඤාවිරාගභාවනාවසෙන පවත්තිතා අසඤ්ඤභවූපපත්තිනිබ්බත්තනසමාපත්ති. අනුප්පන්නෙ හි බුද්ධෙ එකච්චෙ තිත්ථායතනෙ පබ්බජිත්වා වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා ඣානා වුට්ඨාය සඤ්ඤාය දොසං පස්සන්ති සඤ්ඤාය සති හත්ථච්ඡෙදාදිදුක්ඛඤ්චෙව සබ්බභයානි ච හොන්ති අලං ඉමාය සඤ්ඤාය සඤ්ඤාභාවො සන්තොති එවං සඤ්ඤාය දොසං පස්සිත්වා සඤ්ඤාවිරාගවසෙන චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා අපරිහීනජ්ඣානා කාලං කත්වා අසඤ්ඤෙසු නිබ්බත්තන්ති. චිත්තං තෙසං චුතිචිත්තනිරොධෙනෙව ඉධ නිවත්තති. රූපක්ඛන්ධමත්තමෙව තත්ථ නිබ්බත්තති. තෙ යථා නාම ජියාවෙගුක්ඛිත්තො සරො යත්තකො ජියාවෙගො තත්තකමෙව ආකාසෙ ගච්ඡති එවමෙව ඣානවෙගුක්ඛිත්තා උපපජ්ජිත්වා යත්තකො ඣානවෙගො තත්තකමෙව කාලං තිට්ඨන්ති. ඣානවෙගෙ පන පරික්ඛීණෙ තත්ථ රූපක්ඛන්ධො අන්තරධායති ඉධ පටිසන්ධිසඤ්ඤා උප්පජ්ජති. තං සන්ධාය වුත්තං අසඤ්ඤභවූපපත්තිනිබ්බත්තනසමාපත්තීති. **විභූතසඤ්ඤං සමාපන්නන්ති** විඤ්ඤාණඤ්චායතනසමාපත්ති. සා හි පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණස්ස පඨමාරුප්පසඤ්ඤායපි විභාවනතො විභූතසඤ්ඤාති වුච්චති. කෙචි **විභූතරූපසඤ්ඤ**න්ති පඨන්ති. තෙසං මතෙන විභූතරූපසමාපත්ති නාම සෙසාරුප්පසමාපත්තියො. සෙසා සමාපත්තියො සුවිඤ්ඤෙය්‍යාව.

නෙවසෙක්ඛා නාසෙක්ඛා ඣායීති ඣානලාභී පුථුජ්ජනො. **ආජානීයො ඣායීති** අරහා. සබ්බෙපි වා අරියපුග්ගලා. **අස්සඛළුඞ්කො ඣායීති** ඛළුඞ්කස්සසදිසො ඣායී. තථා හි ඛළුඞ්කො අස්සො දමථං න උපෙති, ඉතො චිතො ච යථාරුචි ධාවති, එවමෙව යො පුථුජ්ජනො අභිඤ්ඤාලාභී සො අභිඤ්ඤං අස්සාදෙත්වා අලමෙත්තාවතා කතමෙත්තාවතාති උත්තරි දමථාය අපරිසක්කන්තො අභිඤ්ඤාචිත්තවසෙන ඉතො චිතො ච ධාවති පවත්තති සො අස්සඛළුඞ්කො ඣායීති වුත්තො. **දිට්ඨුත්තරො ඣායීති** ඣානලාභී දිට්ඨිගතිකො. **පඤ්ඤුත්තරො ඣායීති** ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙන ඣායී. සබ්බො එව වා පඤ්ඤාධිකො ඣායී.

සරණො සමාධීති අකුසලචිතෙතකගගතා. සබෙබාපි වා සාසවො සමාධි. **අරණො සමාධීති** සබෙබා කුසලාබ්‍යාකතො සමාධි. ලොකුතතරො එව වා. **සවෙරො සමාධීති** පටිඝචිතෙතසු එකගගතා. **අවෙරො සමාධීති** මෙතතාචෙතොවිමුතති. අනනතරදුකෙපි එසෙව නයො. **සාමිසො සමාධීති** ලොකියසමාධි. සො හි අනතිකකනත වට්ටාමිසලොකාමිසතාය සාමිසො. **නිරාමිසො සමාධීති** ලොකුතතරො සමාධි. **සසඞ්ඛාරසමාධීති** දුකඛාපටිපදො දනධාභිඤෙඤා සුඛාපටිපදො ච දනධාභිඤෙඤා. සො හි සසඞ්ඛාරෙන සපපයොගෙන චිතෙතන පචචනීකධමෙම කිචෙඡන කසිරෙන නිගගහෙතවා අධිගනතබෙබා. ඉතරො **අසඞ්ඛාරසමාධි. එකංසභාවිතො සමාධීති** සුකඛවිපසසකසස [1] සමාධි. **උභයංසභාවිතො සමාධීති** සමථයානිකසස සමාධි, **උභතොභාවිතභාවනො සමාධීති** කායසකඛිනො උභතොභාගවිමුතතසස ච සමාධි. සො හි උභයතො භාගෙහි (උභයතො*) භාවිතභාවනො.

ආගාළහපටිපදාති කාමානං ඔරෙහණපටිපතති. කාමසුඛානුයොගොති අතෙථා. **නිජඣාමපටිපදාති** කාමසස නිජඣාපනවසෙන ඡෙදනවසෙන පවතතා පටිපතති. අතතකිලමථානුයොගොති අතෙථා. **අකඛමා පටිපදාති** ආදීසු පධානකරණකාලෙ සීතාදීනි අසහනතසස පටිපදා තානි නකඛමතීති **අකඛමා**. සහනතසස පන තානි ඛමතීති **ඛමා**. "උපපනනං කාමවිතකකං නාධිවාසෙතී"ති ආදිනා නයෙන මිචඡාවිතකෙක සමෙතීති **සමා**. මනචඡඨානි ඉනද්‍රියානි දමෙතීති **දමා පටිපදා. එවනති** ඉමිනා වුතතනයෙන. **යො ධමෙමාති** යො කොචි ජාතිආදිධමෙමා. **යසස ධමමසසාති** තතො අඤඤසස ජරාදිධමමසස. **සමානභාවොති** දුකඛාදිභාවෙන සමානභාවො. **එකතතතායාති** සමානතාය දුකඛාදිභාවානං එකීභාවෙන. **එකීභවතීති** අනෙකොපි දුකඛනති ආදිනා එකසදදාභිධෙය්‍යතාය එකීභවති. එතෙන එකතතතාය ලකඛණමාහ. **යෙන යෙන වා පන විලකඛණොති** යො ධමෙමා යසස ධමමසස යෙන යෙන භාවෙන විසදිසො. **තෙන තෙන වෙමතතතං ගචඡතීති** තෙන තෙන භාවෙන සො ධමෙමා තසස ධමමසස වෙමතතතං විසදිසතතං ගචඡති දුකඛභාවෙන සමානොපි ජාතිආදිතො අභිනිබබතතිආදිභාවෙන ජරාදිකසස විසිඨතං ගචඡතීති අතෙථා. ඉමිනා වෙමතතතාය ලකඛණමාහ. ඉදානි තාව එකතතවෙමතතතාවිසයෙ නියොජෙතවා දසෙසතුං **සුතෙත වා වෙය්‍යාකරණෙ වාති** ආදි වුතතං. තතථ **පුචඡිතානීති** පුචඡාවසෙන දෙසිතසුතතවසෙන වුතතං. න පන අධිඨානහාරසස පුචඡාවිසයතාය. සෙසං උතතානමෙව.

අධිඨානහාරවිභඞගවණණනා
නිටඨිතා.

---

1. සී. I & II. සුඛවිපසසකසස.   * උභයතොතිදමධිකමිතිමඤඤාම.

තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො හාරො?ති පරික්ඛාරහාරවිභඞ්ගො. තත්ථ **යො ධම්මො යං ධම්මං ජනයති තස්ස සො පරික්ඛාරො**ති සඞ්ඛෙපතො පරික්ඛාරලක්ඛණං වත්වා තං විභාගෙන දස්සෙතුං **කිංලක්ඛණො?**ති ආදි වුත්තං. තත්ථ හිනොතීති අත්තනො ඵලං පති කාරණභාවං ගච්ඡතීති **හෙතු**. පටිච්ච එතස්මා ඵලං එතීති **පච්චයො.** කිඤ්චාපි හෙතුපච්චයසද්දෙහි කාරණමෙව වුච්චති තථාපි තත්ථ විසෙසං විභාගෙන දස්සෙතුං **අසාධාරණලක්ඛණො**ති ආදි වුත්තං. **සභාවො හෙතූ**ති සමානභාවො බීජං හෙතු. නනු ච බීජං අඞ්කුරාදි සදිසං න හොතීති? නො න හොති. අඤ්ඤතො හි තාදිසස්ස අනුප්පජ්ජනතො. **යථා වා පනා**ති ආදිනාපි උදාහරණන්තරදස්සනෙන හෙතුපච්චයානං විසෙසමෙව විභාවෙති. තත්ථ **දුද්ධ**න්ති ඛීරං. **දධි භවතී**ති එකත්තනයෙන අභෙදූපචාරෙන වා වුත්තං. න අඤ්ඤථා. න හි ඛීරං දධි හොති. තෙනෙවාහ:- **න චත්ථි එකකාල සමවධානං දුද්ධස්ස ච දධිස්ස චා**ති. අථවා සචෙ දුද්ධං පක්ඛිත්තං **දධි භවති.** දධි තත්ථ කාලන්තරෙ ජායති පච්චයන්තරසමායොගෙන. **තස්මා න චත්ථි එකකාලසමවධානං** දුද්ධස්ස ච දධිස්ස ච රසඛීරවිපාකාදීහි[1] භින්නසභාවත්තා. **එවමෙව**න්ති යථා හෙතුභූතස්ස ඛීරස්ස ඵලභූතෙන දධිනා න එකකාල සමවධානං එවමඤ්ඤස්සාපි හෙතුස්ස ඵලෙන න එකකාලසමවධානං න තථා පච්චයස්ස නහි පච්චයො එකන්තෙන ඵලෙන භින්නකාලො එවාති එවම්පි හෙතුපච්චයානං විසෙසො වෙදිතබ්බොති අධිප්පායො.

එවං බාහිරං හෙතුපච්චයවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි අජ්ඣත්තිකං දස්සෙතුං **අයං හි සංසාරො**ති ආදි වුත්තං. තත්ථ අවිජ්ජා අවිජ්ජාය හෙතූති වුත්තෙ කිං එකස්මිං චිත්තුප්පාදෙ අනෙකා අවිජ්ජා විජ්ජන්තීති? ආහ:- **පුරිමිකා අවිජ්ජා පච්ඡිමිකාය අවිජ්ජාය හෙතූ**ති. තෙන එකස්මිං කාලෙ හෙතුඵලානං සමවධානං නත්ථීති එතමෙවත්ථං සමත්ථෙති. **තත්ථ පුරිමිකා අවිජ්ජා**ති ආදිනා හෙතුඵලභූතානං අවිජ්ජානං විභාගං දස්සෙති. **බීජඞ්කුරො වියා**ති ආදිනා ඉමමත්ථං දස්සෙති. යථා බීජං අඞ්කුරස්ස හෙතුහොන්තං සමනන්තරහෙතුතාය හෙතු හොති යං පන බීජතො ඵලං නිබ්බත්තන්ති තස්ස බීජං පරම්පරහෙතුතාය හෙතු හොති. එවං අවිජ්ජායපි හෙතුභාවො දට්ඨබ්බොති. පුන **යථා වා පනා**ති ආදිනාපි හෙතුපච්චයවිභාගමෙව දස්සෙති.

තත්ථ **ථාලකා**ති දීපකපල්ලිකා. **අනග්ගිකා**ති අග්ගිං විනා. **දීපෙතු**න්ති ජලෙතුං. **ඉති සභාවො හෙතූ**ති එවං පදීපුජ්ජාලනාදීසු අග්ගිආදිපදීපසදිසං කාරණං සභාවො හෙතු. **පරභාවො පච්චයො**ති තත්ථෙව කපල්ලිකාවට්ටිතෙලාදිසදිසො අග්ගිතො අඤ්ඤො සභාවො පච්චයො. **අජ්ඣත්තිකො**ති නියකජ්ඣත්තිකො

1. සී. I II. රසපයොවිපාකාදීහි.

නියකජ්ඣත්තෙන භවො. **බාහිරොති** තතො බහිභූතො. **ජනකොති** නිබ්බත්තකො. **පරිග්ගාහකොති** උපත්ථම්භකො. **අසාධාරණොති** ආවෙණිකො. **සාධාරණොති** අඤ්ඤෙසම්පි පච්චයුප්පන්නානං සමානො. ඉදනි යස්මා කාරණං පරික්ඛාරෙති වුත්තං කාරණභාවො ච ඵලාපෙක්ඛාය තස්මා කාරණස්ස යො කාරණභාවො යථා ච සො හොති යඤ්ච ඵලං සො ච තස්ස විසෙසො යො ච කාරණඵලානං සම්බන්ධො තං සබ්බං විභාවෙතුං **අවුපච්ඡෙදත්ථොති** ආදි වුත්තං. තත්ථ කාරණඵලභාවෙන සම්බන්ධතා සන්තති. කො ච තත්ථ සම්බන්ධො? කො කාරණඵලභාවො ච? සො එව අවුපච්ඡෙදත්ථො. යො ඵලභූතො අඤ්ඤස්ස අකාරණං හුත්වා නිරුජ්ඣති සො උපච්ඡින්නො නාම හොති යථා තං අරහතො චුතිචිත්තං. යො පන අත්තනො අනුරූපස්ස ඵලස්ස හෙතු හුත්වා නිරුජ්ඣති සො අනුපච්ඡින්නො එව නාම හොති හෙතුඵලසම්බන්ධස්ස විජ්ජමානත්තාති ආහ **අවුපච්ඡෙදත්ථො සන්තතිඅත්ථොති**. යස්මා ච කාරණතො නිබ්බත්තං ඵලං නාම න අනිබ්බත්තං තස්මා **නිබ්බත්තිඅත්ථො ඵලත්ථොති** වුත්තං. යස්මා පන පුරිමභවෙන අනන්තරභවපටිසන්ධානවසෙන පවත්තා උප්පත්තික්ඛන්ධා පුනබ්භවො තස්මා වුත්තං **පටිසන්ධිඅත්ථො පුනබ්භවත්ථොති**. තථා යස්ස පුග්ගලස්ස කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති තං පළිබුද්ධන්ති සම්මා පටිපජ්ජිතුං න දෙන්ති. යාව ච මග්ගෙන අසමුග්ඝාතිතා තාව අනුසෙන්ති නාම තෙන වුත්තං **පළිබොධත්ථො පරියුට්ඨානත්ථො අසමුග්ඝාතත්ථො අනුසයත්ථොති**. පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පරිඤ්ඤාතෙ න කිඤ්චි තං නාම රූපඞ්කුරස්ස කාරණං හෙස්සතීති ආහ **පරිඤ්ඤාතත්ථො විඤ්ඤාණස්ස බීජත්ථොති**. **යත්ථ අවුපච්ඡෙදො තත්ථ සන්තතීති** යත්ථ රූපාරූපප්පවත්තියං යථාවුත්තො අවුපච්ඡෙදෙ තත්ථ සන්තති වොහාරො. **යත්ථ සන්තති තත්ථ නිබ්බත්තීති** ආදි පච්චයපරම්පරදස්සනං හෙතුඵලසම්බන්ධවිභාවනමෙව. **යථා වා පන චක්ඛුඤ්ච පටිච්චාති** ආදිනා සභාවො හෙතූති වුත්තමෙවත්ථං විභාගෙන දස්සෙති. තත්ථ **සන්නිස්සයතායාති** උපනිස්සයපච්චයතාය. **මනසිකාරොති** ක්‍රියාමනොධාතු. සා හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස විඤ්ඤාණභාවෙන සමානජාතිතාය සභාවො හෙතු. **සඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො සභාවො හෙතූති** පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරා පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයො. තත්ථ යො සභාවො සො හෙතූති. සඞ්ඛාරාති චෙතනා සබ්බා ලොකියො කුසලාකුසලචිත්තුප්පාදෙ අධිප්පෙතො. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **එවං යො කොචි උපනිස්සයො සබ්බො සො පරික්ඛාරොති** යථාවුත්තප්පභෙදෙ යො කොචි පච්චයො සො සබ්බො අත්තනො ඵලස්ස පරික්ඛරණතො අභිසඞ්ඛරණතො පරික්ඛාරො. තස්ස නිද්ධාරෙත්වා කථනං පරික්ඛාරො හාරෙති.

පරික්ඛාරහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො හාරොති සමාරොපනහාරවිභඞ්ගො. **තත්ථ එකස්මිං පදට්ඨානෙ**ති යස්මිං කිස්මිඤ්චි එකස්මිං කාරණභූතෙ ධම්මෙ සුත්තෙන ගහිතෙ. **යත්තකානි පදට්ඨානානි ඔතරන්තී**ති යත්තකානි අඤ්ඤෙසං කාරණභූතානි තස්මිං ධම්මෙ සමොසරන්ති. **සබ්බානි තානි සමාරොපයිතබ්බානී**ති සබ්බානි තානි පදට්ඨානානි පදට්ඨානභූතා ධම්මා සම්මා නිද්ධාරණවසෙන ආනෙත්වා දෙසනාය ආරොපෙතබ්බා. දෙසනාරූළ්හෙ විය කත්වා කථෙතබ්බාති අත්ථො. යථා ආවට්ටෙ හාරෙ **එකම්හි පදට්ඨානෙ පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨාන**න්ති වචනතො අනෙකෙසං පදට්ඨානානං පරියෙසනා වුත්තා එවමිධාපි බහූනං පදට්ඨානානං සමාරොපනා කාතබ්බාති දස්සෙන්තො **යථා ආවට්ටෙ හාරෙ**ති ආහ. න කෙවලං පදට්ඨානවසෙනෙව සමාරොපනා අථ ඛො වෙවචනභාවනාපහානවසෙනපි සමාරොපනා කාතබ්බාති දස්සෙන්තො **තත්ථ සමාරොපනා චතුබ්බිධා**ති ආදිමාහ. කස්මා පනෙත්ථ පදට්ඨානවෙවචනානි ගහිතානි? නනු පදට්ඨානවෙවචනහාරෙ එව අයමත්ථො විභාවිතොති? සච්චමෙතං. ඉධ පන පදට්ඨානවෙවචනග්ගහණං භාවනාපහානානං අධිට්ඨානවිසයදස්සනත්ථඤ්චෙව තෙසං අධිවචනවිභාගදස්සනත්ථඤ්ච. එවං හි භාවනාපහානානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි හොන්ති. සුකරානි ච පඤ්ඤාපෙතුං. **ඉදං පදට්ඨාන**න්ති ඉදං තිවිධං සුචරිතං බුද්ධානං සාසනස්ස ඔවාදස්ස විසයාධිට්ඨානභාවතො පදට්ඨානං. තත්ථ **කායි**කන්ති ආදිනා තීහි සුචරිතෙහි සීලාදයො තයො ඛන්ධෙ සමථවිපස්සනා තතියචතුත්ථඵලානි ච නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙති. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **වනීයතී**ති **වනං**. වනති වනුතෙ ඉති වා **වනං**. තත්ථ යස්මා පඤ්චකාමගුණා කාමතණ්හාය නිමිත්තග්ගාහො අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහස්ස අජ්ඣත්තිකබාහිරානි ආයතනානි තප්පටිබද්ධඡන්දරාගාදීනං අනුසයා ච පරියුට්ඨානානං කාරණානි හොන්ති තස්මා තමත්ථං දස්සෙතුං **පඤ්චකාමගුණා**ති ආදි වුත්තං.

අයං වෙවචනෙන සමාරොපනාති යො රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති සෙක්ඛඵලං අනාගාමිඵලං කාමධාතුසමතික්කමනන්ති එතෙහි පරියායවචනෙහි තතියඵලස්ස නිද්දෙසො තථා යො අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති අසෙක්ඛඵලං අග්ගඵලං අරහත්තං තෙධාතුකසමතික්කමනන්ති එතෙහි පරියායවචනෙහි චතුත්ථඵලස්ස නිද්දෙසො යො ච පඤ්ඤින්ද්‍රියන්ති ආදීහි පරියායවචනෙහි පඤ්ඤාය නිද්දෙසො අයං වෙවචනෙහි ච සමාරොපනා. "තස්මාතිහ ත්වං භික්ඛු! කායෙ කායානුපස්සී විහරාහි"ති ආදි ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගවණ්ණනායං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. කෙවලං තත්ථ එකලක්ඛණත්තා අවුත්තානම්පි වුත්තභාවදස්සනවසෙනෙව ආගතං. ඉධ භාවනාසමාරොපනවසෙනාති අයමෙව විසෙසො.

කායානුපස්සනා විසෙසතො අසුභානුපස්සනා එව කාමරාගතදෙකට්ඨකිලෙසානං එකන්තපටිපක්ඛාති අසුභසඤ්ඤා කබළීකාරාහාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසා කාමුපාදානං කාමයොගො අභිජ්ඣා

කායගන්ථො කාමාසවො කාමොඝො රාගසල්ලං රූපධම්මපරිඤ්ඤාය පටිපක්ඛකිලෙසා රූපධම්මෙසු රාගො ඡන්දාගතිගමනන්ති එතෙසං පාපධම්මානං පහානාය සංවත්තතීති ඉමමත්ථං දසෙති **කායෙ කායානුපස්සී විහරතීති** ආදිනා.

තථා **වෙදනානුපස්සනා** විසෙසතො දුක්ඛානුපස්සනා. සා:-

යො සුඛං දුක්ඛතො අද්දා දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො,
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං අද්දක්ඛි නං අනිච්චතොති.

ආදිවචනතො සබ්බං වෙදනං දුක්ඛන්ති පස්සන්තී සුඛසඤ්ඤාය වෙදනාහෙතුපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසානං ගොසීලාදීහි භවසුද්ධි හොතීති වෙදනස්සාදෙන පවත්තස්ස භවූපාදානසඞ්ඛාතස්ස සීලබ්බතුපාදානස්ස වෙදනාවසෙන අනත්ථං මෙ අචරීති ආදිනයප්පවත්තස්ස බ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස දොසසල්ලස්ස වෙදනස්සාදවසෙනෙව පවත්තස්ස භවයොගභවාසවභවොඝසඞ්ඛාතස්ස භවරාගස්ස භවපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකකිලෙසානං වෙදනාවිසයස්ස රාගස්ස දොසාගතිගමනස්ස ච පහානාය සංවත්තතීති එතමත්ථං දසෙති **වෙදනාසු වෙදනානුපස්සීති** ආදිනා.

තථා **චිත්තානුපස්සනා** විසෙසතො අනිච්චානුපස්සනාති සා චිත්තං අනිච්චන්ති පස්සන්තී තත්ථ යෙභුය්‍යෙන සත්තා නිච්චසඤ්ඤිනොති නිච්චසඤ්ඤාය විඤ්ඤාණාහාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසානං නිච්චාභිනිවෙසපටිපක්ඛතො එව දිට්ඨුපාදාන=දිට්ඨියොග=සීලබ්බතපරාමාසකායගන්ථදිට්ඨාසවදිට්ඨොඝසඞ්ඛාතාය දිට්ඨියා නිච්චසඤ්ඤනිමිත්තස්ස සෙය්‍යොහමස්මීති ආදිනයප්පවත්තස්ස මානසල්ලස්ස සඤ්ඤුපරිඤ්ඤාය පටිපක්ඛකිලෙසානං සඤ්ඤාය රාගස්ස දිට්ඨාභිනිවෙසස්ස අප්පහීනත්තා උප්පජ්ජනකස්ස භයාගතිගමනස්ස ච පහානාය සංවත්තතීති ඉමමත්ථං දසෙති **චිත්තෙ චිත්තානුපස්සීති** ආදිනා.

තථා **ධම්මානුපස්සනා** විසෙසතො අනත්තසඤ්ඤාති සා සඞ්ඛාරෙසු අනත්තසඤ්ඤාය මනොසඤ්චෙතනාහාරපරිඤ්ඤාය පටිපක්ඛකිලෙසානං සක්කායදිට්ඨියා ඉදමෙව සච්චන්ති පවත්තස්ස මිච්ඡාභිනිවෙසස්ස මිච්ඡාභිනිවෙසහෙතුකාය අවිජ්ජායොගඅවිජ්ජාසවඅවිජ්ජොඝසම්මොහසල්ලසඞ්ඛාතාය අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසානං සඞ්ඛාරෙසු රාගස්ස මොහාගතිගමනස්ස ච පහානාය සංවත්තතීති ඉමමත්ථං දසෙති **ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරතීති** ආදිනා. සෙසං උත්තානමෙව.

සමාරොපනහාරවිභඞ්ගවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච හාරවිභඞ්ගවණ්ණනා.

එවං සුපරිකම්මකතාය භූමියා නානාවණ්ණානි මුත්තපුප්ඵානි පකිරන්තො විය සුසික්ඛිතසිප්පාචරියවිචාරිතෙසු සුරතනසුවණ්ණාලඞ්කාරෙසු නානාවිරාගසිජ්ජලසමුජ්ජලානි විවිධානි මණිරතනානි බන්ධන්තො විය මහාපථවිං පරිවත්තෙත්වා පප්පටකොජං ඛාදාපෙන්තො විය යොජිතමධුභණ්ඩං පීළෙත්වා සුමධුරසං පායෙන්තො විය ච **ආයස්මා මහාකච්චායනො** නානාසුත්තපදෙසෙ උද්ධරන්තො සොළස හාරෙ විභජිත්වා ඉදානි තෙ එකස්මිංයෙව සුත්තෙ යොජෙත්වා දස්සෙන්තො හාරසම්පාතවාරං ආරභි. ආරභන්තො ච යායං නිද්දෙසවාරෙ:–

> **සොළස හාරා පඨමං**
> **දිසලොචනතො දිසා විලොකෙත්වා,**
> **සංඛිපිය අඞ්කුසෙන හි**
> **නයෙහි තීහි නිද්දිසෙ සුත්තන්ති.**

ගාථා වුත්තා යස්මා තං හාරවිභඞ්ගවාරෙ නප්පයොජෙති විප්පකිණ්ණවිසයත්තා නයවිචාරස්ස ච අනන්තරිතත්තා. අනෙකෙහි සුත්තපදෙසෙහි හාරානං විභාගදස්සනමෙව හි හාරවිභඞ්ගවාරො. හාරසම්පාතවාරෙ පන තං පයොජෙති. එකස්මිං යෙව සුත්තපදෙසෙ සොළස හාරෙ යොජෙත්වා තදනන්තරං නයසමුට්ඨානස්ස කථිතත්තා. තස්මා **සොළස හාරා පඨමන්ති** ගාථං පච්චාමසිත්වා **තස්සා නිද්දෙසො කුහිං දට්ඨබ්බො? හාරසම්පාතෙති** ආහ. තස්සත්ථො තස්සා ගාථාය **නිද්දෙසො කත්ථ දට්ඨබ්බො?ති.** එතෙසු සුත්තෙසු හාරානං යොජනානයදස්සනං හාරසම්පාතවාරොති දස්සෙති. හාරසම්පාතපදස්ස අත්ථො වුත්තො එව.

අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති චක්ඛුද්වාරාදීසු සතිආරක්ඛාභාවෙන අගුත්තෙන චිත්තෙන. **මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙනාති** සස්සතාදිමිච්ඡාභිනිවෙසදූසිතෙන. **ථීනමිද්ධාභිභූතෙනාති** චිත්තස්ස කායස්ස ච අකල්ලතාලක්ඛණෙහි ථීනමිද්ධෙහි අජ්ඣොත්ථටෙන. **වසං මාරස්ස ගච්ඡතීති** කිලෙසමාරාදීනං යථාකාමකරණීයො හොතීති අයං තාව ගාථාය පදත්ථො. **පමාදන්ති** අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති ඉදං පදං ඡසු ද්වාරෙසු සතිවොස්සග්ගලක්ඛණං පමාදං කථෙති. **තං මච්චුනො පදන්ති** තං පමජ්ජනං ගුණමාරණතො මච්චුසඞ්ඛාතස්ස මාරස්ස වසවත්තනට්ඨානං. තෙන අරක්ඛිතෙන චිත්තෙන වසං මාරස්ස ගච්ඡතීති පඨමපාදං චතුත්ථපාදෙන සම්බන්ධිත්වා දස්සෙති. **සො විපල්ලාසොති** යං අනිච්චස්ස ඛන්ධපඤ්චකස්ස නිච්චන්ති දස්සනං **සො** විපල්ලාසො විපරීතග්ගාහො. තෙනෙවාහ:– **විපරීතග්ගාහලක්ඛණො විපල්ලාසොති.** සබ්බං විපල්ලාසසාමඤ්ඤෙන ගහෙත්වා තස්ස අධිට්ඨානං පුච්ඡති **කිං විපල්ලාසයතී?ති.** සාමඤ්ඤස්ස ච

විසෙසො අධිට්ඨානභාවෙන වොහරීයතීති ආහ **සඤ්ඤං චිත්තං දිට්ඨි**න්ති. තං විපල්ලාසයතීති පදෙන සම්බන්ධිතබ්බං. තෙසු සඤ්ඤාවිපල්ලාසො සබ්බමුද්දුකො අනිච්චාදිකස්ස විසයස්ස මිච්ඡාවසෙන උපට්ඨිතාකාරග්ගහණමත්තං මිගපොතකානං තිණපුරිසකෙසු පුරිසොති උප්පන්නසඤ්ඤා විය. චිත්තවිපල්ලාසො තතො බලවතරො අමණිආදිකෙ විසයෙ මණිආදිආකාරෙන උපජ්ජනෙන තථා සන්නිට්ඨානං විය නිච්චාදිතො සන්නිට්ඨානමත්තං. දිට්ඨිවිපල්ලාසො පන සබ්බබලවතරො යං යං ආරම්මණං යථා යථා උපට්ඨාති තථා තථා නං සස්සතාදිවසෙන ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති අභිනිවිසනෙන පවත්තති. තත්ථ සඤ්ඤාවිපල්ලාසො චිත්තවිපල්ලාසස්ස කාරණං. චිත්තවිපල්ලාසො දිට්ඨිවිපල්ලාසස්ස කාරණං හොති.

ඉදානි විපල්ලාසානං පවත්තිට්ඨානං විසයං දස්සෙතුං **සො කුහිං විපල්ලාසයති? අත්තභාවවත්ථූසූති**[1] ආහ. තත්ථ **අත්තභාවවත්ථූසූති** පඤ්චසුපාදානක්ඛන්ධෙසු. තෙ හි ආහිතො අහංමානො එත්ථාති අත්තා. අත්තාති භවති එත්ථ බුද්ධි වොහාරො චාති අත්තභාවො. සො එව සුභාදීනං විපල්ලාසස්ස ච අධිට්ඨානභාවතො වත්ථු චාති අත්තභාවවත්ථූති වුච්චති. **රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති** ආදිනා තෙසං සබ්බවිපල්ලාසමූලභූතාය සක්කායදිට්ඨියා පවත්තිට්ඨානභාවෙන අත්තභාවවත්ථුතං දස්සෙත්වා පුන විපල්ලාසානං පවත්තිආකාරෙන සද්ධිං විසයං විභජිත්වා දස්සෙතුං **රූපං පඨමං විපල්ලාසවත්ථු අසුභෙ සුභන්ති** වුත්තං. තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං.

පුන මූලකාරණවසෙන විපල්ලාසෙ විභජිත්වා දස්සෙතුං **ද්වෙ ධම්මා චිත්තස්ස සංකිලෙසාති** ආදිමාහ. තත්ථ කිඤ්චාපි අවිජ්ජාරහිතා තණ්හා නත්ථි අවිජ්ජා ච සුභසුඛසඤ්ඤානම්පි පච්චයො එව, තථාපි තණ්හා එතාසං සාතිසයං පච්චයොති දස්සෙතුං **තණ්හා නිවුතං-පෙ- දුක්ඛෙ සුඛ**න්ති වුත්තං. **දිට්ඨිනිවුත**න්ති දිට්ඨිසීසෙන අවිජ්ජා වුත්තාති අවිජ්ජානිවුතන්ති අත්ථො. **කාමඤ්චෙත්ථ** තණ්හාරහිතා දිට්ඨි නත්ථි තණ්හාපි දිට්ඨියා පච්චයො එව තණ්හා පි නිච්චං අත්තාති අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තානං තථා පවත්තමිච්ඡාභිනිවෙසස්ස මොහො විසෙසපච්චයොති දස්සෙතුං **දිට්ඨිනිවුතං-පෙ-අත්තාති** වුත්තං. **යො දිට්ඨිවිපල්ලාසොති** අනිච්චෙව නිච්චං අනත්තනි අත්තාති පවත්තම්පි විපල්ලාසද්වයං සන්ධායාහ. **සො අතීතං රූපං-පෙ-අතීතං විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතීති** එතෙන අට්ඨාරසවිධොපි පුබ්බන්තානුකප්පිකවාදො පච්ඡිමානං ද්වින්නං විපල්ලාසානං වසෙන හොතීති දස්සෙති. **තණ්හාවිපල්ලාසොති** තණ්හාමූලකො විපල්ලාසො. අසුභෙ සුභං දුක්ඛෙ සුඛන්ති එතං විපල්ලාසද්වයං සන්ධාය වදති. **අනාගතං රූපං අභිනන්දතීති** අනාගතං රූපං දිට්ඨාභිනන්දනවසෙන අභිනන්දති. **අනාගතං වෙදනං සඤ්ඤං සඞ්ඛාරෙ විඤ්ඤාණං අභි**

1. චතූසු අත්තභාවවත්ථූසු-නෙත්තිපාළි.

නන්දූති එත්ථාපි එසෙව නයො. එතෙන චතුචත්තාලීසවිධොපි අපරන්තානුකප්පිකවාදො යෙභුය්‍යෙන පුරිමානං තිණ්ණං විපල්ලාසානං වසෙන හොතීති දස්සෙති.

ද්වෙ ධම්මා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසාති එවං පරමසාවජ්ජස්ස විපල්ලාසස්ස මූලකාරණන්ති විසෙසතො ද්වෙ ධම්මා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා. **තණ්හා ච අවිජ්ජා චාති** තෙ සරූපතො දස්සෙති. **තාහි විසුජ්ඣන්තං චිත්තං විසුජ්ඣතීති** පටිපක්ඛවසෙනපි තාසං උපක්කිලෙසභාවං යෙව විභාවෙති. න හි තණ්හාඅවිජ්ජාසු පහීනාසු කොචි සංකිලෙසධම්මො න පහීයතීති. යථා ච විපල්ලාසානං මූලකාරණං තණ්හාවිජ්ජා, එවං සකලස්සාපි වට්ටස්ස මූලකාරණන්ති යථානුසන්ධිනාව ගාථං නික්ඛිපෙතුං **තෙසන්ති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **තෙසන්ති** යෙසං අරක්ඛිතං චිත්තං මිච්ඡාදිට්ඨිහතඤ්ච තෙසං. **අවිජ්ජානීවරණානන්ති** ආදිනා මාරස්ස වසගමනෙන අනාදිමති සංසාරෙ සංසරණන්ති දස්සෙති.

ථීනමිද්ධාභිභූතෙනාති එත්ථ ථීනං නාමාති ආදිනා ථීනමිද්ධානං සරූපං දස්සෙති. තෙහි චිත්තස්ස අභිභූතතා සුවිසොධෙය්‍යාවාති තං අනාමසිත්වා කිලෙසමාරග්ගහණෙනෙව තං නිමිත්තා අභිසඞ්ඛාරමාරඛන්ධමාරමච්චුමාරා ගහිතා එවාති **කිලෙසමාරස්ස ච සත්තමාරස්ස චාති** වසෙන වා තෙසම්පි ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං. **සො හි නිවුතො සංසාරාභිමුඛොති** සො මාරවසං ගතො තතො එව නිවුතො කිලෙසෙහි යාව න මාරබන්ධනං ඡිජ්ජති තාව සංසාරාභිමුඛොව හොති න විසඞ්ඛාරාභිමුඛොති අධිප්පායො. **ඉමානි භගවතා ද්වෙ සච්චානි දෙසිතානි.** කථං දෙසිතානීති? තත්ථ දුවිධා කථා අභිධම්මනිස්සිතා ච සුත්තන්තනිස්සිතා ච. තාසු අභිධම්මනිස්සිතා නාම **අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති** රත්තම්පි චිත්තං අරක්ඛිතං දුට්ඨම්පි චිත්තං අරක්ඛිතං මූළ්හම්පි චිත්තං අරක්ඛිතං. තත්ථ රත්තං චිත්තං අට්ඨන්නං ලොභසහගතචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං. දුට්ඨං චිත්තං ද්වින්නං පටිඝචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං. මූළ්හං චිත්තං ද්වින්නං මොමූහචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං. යාව ඉමෙසං චිත්තුප්පාදානං වසෙන ඉන්ද්‍රියානං අගුත්ති අගොපායනා අපාලනා අනාරක්ඛා සතිවොස්සග්ගො පමාදො චිත්තස්ස අසංවරො එවං අරක්ඛිතං චිත්තං හොති. මිච්ඡාදිට්ඨිහතංනාම චිත්තං චතුන්නං දිට්ඨිසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං. ථීනමිද්ධාභිභූතං නාම චිත්තං පඤ්චන්නං සසඞ්ඛාරිකාකුසලචිත්තුප්පාදානං වසෙන වෙදිතබ්බං. එවං සබ්බෙපි අගහිතග්ගහණෙන ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදා හොන්ති. තෙ "කතමෙ ධම්මා අකුසලා? යස්මිං සමයෙ අකුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොතී"ති[a]

---

a ධම්මසඞ්ගනී.

ආදිනා චිත්තුප්පාදකණ්ඩෙ අකුසලචිත්තුප්පාදදෙසනාවසෙන විත්ථාරතො වත්තබ්බා. **මාරස්සාති** එත්ථ පඤ්ච මාරා. තෙසු කිලෙසමාරස්ස චතුන්නං ආසවානං චතුන්නං ඔඝානං චතුන්නං යොගානං චතුන්නං ගන්ථානං චතුන්නං උපාදානානං අට්ඨන්නං නීවරණානං දසන්නං කිලෙසවත්ථූනං වසෙන ආසවගොච්ඡකාදීසු වුත්තනයෙන තථා ජාතිමදො ගොත්තමදො ලිඞ්ගමදො ආරොග්‍යමදොති ආදිනා ඛුද්දකවත්ථුවිභඞ්ගෙ ආගතානං සත්තන්නං කිලෙසානඤ්ච වසෙන විභාගො වත්තබ්බො. අයං තාවෙත්ථ අභිධම්මනිස්සිතා කථා. සුත්තන්තනිස්සිතා පන **අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති** චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නිමිත්තග්ගාහී හොති අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහී යත්වාධිකරණමෙනං චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං විහරන්තං අභිජ්ඣාදොමනස්සා පාපකා අකුසලා ධම්මා අන්වාස්සවෙය්‍යුං තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජති න රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං චක්ඛුන්ද්‍රියෙ න සංවරං ආපජ්ජති. සොතෙන-පෙ-ඝානෙන-පෙ-ජිව්හාය-පෙ-කායෙන-පෙ-මනසා-පෙ-මනින්ද්‍රියෙ න සංවරං ආපජ්ජති. එවං අරක්ඛිතං චිත්තං හොති. **මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන චාති** මිච්ඡාදිට්ඨිහතං නාම චිත්තං පුබ්බන්තානුකප්පනවසෙන වා අපරන්තානුකප්පනවසෙන වා පුබ්බන්තාපරන්තකප්පනවසෙන වා මිච්ඡාභිනිවිසන්තස්ස අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තස්ස සස්සතො ලොකොති වා-පෙ-නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරම්මරණාති වා යා දිට්ඨි තාය හතං උපහතං. යා ච ඛො ඉමා චත්තාරො සස්සතවාදා-පෙ-පඤ්ච පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති බ්‍රහ්මජාලෙ පපඤ්චිතනයෙ ච ආගතා චාසට්ඨිදිට්ඨියො තාසං වසෙන චිත්තස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිහතභාවො කථෙතබ්බො. **ථිනමිද්ධාභිභූතෙනාති** ථිනං නාම චිත්තස්ස අකම්මඤ්ඤතා. මිද්ධං නාම වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයස්ස අකම්මඤ්ඤතා. තථා ථිනං අනුස්සාහසංහනනං. මිද්ධං අසත්තිවිඝාතො. ඉති ථිනෙන මිද්ධෙන ච චිත්තං අභිභූතං අජ්ඣොත්ථටං උපද්දුතං සඞ්කොචනප්පත්තං ලයාපන්නං. **වසං මාරස්ස ගච්ඡතීති** වසො නාම ඉච්ඡා ලොභො අධිප්පායො රුචි ආකඞ්ඛා ආණා ආණත්ති. මාරෙති පඤ්චමාරා ඛන්ධමාරො අභිසඞ්ඛාරමාරො මච්චුමාරො දෙවපුත්තමාරො කිලෙසමාරොති. ගච්ඡතීති තෙසං වසං ඉච්ඡං-පෙ-ආණත්තිං ගච්ඡති උපගච්ඡති උපෙති වත්තති අනුවත්තති නාතික්කමතීති. තෙන වුච්චති වසං මාරස්ස ගච්ඡතීති.

තත්ථ යථාවුත්තා අකුසලා ධම්මා තණ්හාවිජ්ජා එව වා සමුදයසච්චං. යො සො වසං මාරස්ස ගච්ඡතීති වුත්තො සො යෙව පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ උපාදාය පඤ්ඤත්තො තෙ පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං. එවං භගවතා ඉධ වෙ සච්චානි දෙසිතානි. තෙනෙවාහ :- **දුක්ඛං සමුදයො චාති.** තෙසං භගවා **පරිඤ්ඤාය ච පහානාය ච ධම්මං** දෙසෙතීති වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය සමුදයස්ස පහානායාති** වුත්තං. කථං දෙසෙතීතිචෙ?

තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස සම්මාසඞ්කප්පගොචරො
සම්මාදිට්ඨිං පුරෙක්ඛත්වා ඤත්වාන උදයබ්බයං
ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛු සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙති.

ගාථාය. තස්සත්ථො යස්මා අරක්ඛිතෙන චිත්තෙන වසං මාරස්ස ගච්ඡති **තස්මා** සතිසංවරෙන මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං රක්ඛණෙන **රක්ඛිතචිත්තො අස්ස. සම්මාසඞ්කප්පගොචරොති** යස්මා කාමසඞ්කප්පාදි මිච්ඡාසඞ්කප්පගොචරො තථා තථා අයොනිසො විකප්පෙත්වා නානාවිධානි මිච්ඡාදස්සනානි ගණ්හාති තතො එව ච මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන චිත්තෙන වසං මාරස්ස ගච්ඡති තස්මා යොනිසො මනසිකාරෙන කම්මං කරොන්තො නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදි **සම්මාසඞ්කප්පගොචරො අස්ස. සම්මාදිට්ඨිං පුරෙක්ඛත්වාති** සම්මාසඞ්කප්පගොචරතාය විධූතමිච්ඡාදස්සනො කම්මස්සකතාලක්ඛණං යථාභූතඤාණලක්ඛණඤ්ච සම්මාදිට්ඨිං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා සීලසමාධීසු යුත්තප්පයුත්තො. තතො එව ච **ඤත්වාන උදයබ්බයං** පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු සමපඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි උප්පාදං නිරොධඤ්ච ඤත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අනුක්කමෙන අරියමග්ගෙ ගණ්හන්තො අග්ගමග්ගෙන **ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛු සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙති** එවං සබ්බසො භින්නකිලෙසත්තා භික්ඛු ඛීණාසවො යථාසම්භවං තිවිධදුක්ඛතායොගෙන දුග්ගතිසඞ්ඛාතා සබ්බාපි ගතියො ජහෙය්‍ය., තාසං පරභාගෙ නිබ්බානෙ තිට්ඨෙය්‍යාති අත්ථො.

යං තණ්හාය ච අවිජ්ජාය ච පහානංඅයං නිරොධොති පහානස්ස නිරොධස්ස පච්චයභාවතො අසඞ්ඛතධාතු පහානං නිරොධොති ච වුත්තා. **ඉමානි චත්තාරි සච්චානීති** පුරිමගාථාය පුරිමානි ද්වෙ පච්ඡිමගාථාය පච්ඡිමානි ද්වෙති ද්වීහි ගාථාහි භාසිතානි ඉමානි චත්තාරි අරියසච්චානි. තෙසු සමුදයෙන අස්සාදො. දුක්ඛෙන ආදීනවො මග්ගනිරොධෙහි නිස්සරණං. සබ්බගතිජහනං ඵලං. රක්ඛිතචිත්තතාදිකො උපායො අරක්ඛිතචිත්තතාදිනිසෙධනමුඛෙන රක්ඛිතචිත්තතාදිසු නියොජනං භගවතො ආණත්ති. එවං දෙසනාහාරපදත්ථා අස්සාදාදයො නිද්ධාරෙතබ්බා. තෙනෙවාහ **නියුත්තො දෙසනාහාරොති**.

දෙසනාහාරසම්පාතවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

එවං දෙසනාහාරසම්පාතං දස්සෙත්වා ඉදානි විචයහාරසම්පාතං දස්සෙන්තො යස්මා දෙසනාහාරපදත්ථවිචයො විචයහාරො තස්මා දෙසනාහාරෙ විපල්ලාසහෙතුභාවෙන නිද්ධාරිතාය තණ්හාය කුසලාදිවිභාගපවිචයමුඛෙන විචයහාරසම්පාතං දස්සෙතුං **තත්ථ තණ්හා දුවිධාති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කුසලාති** කුසලධම්මාරම්මණා. කුසලසද්දො චෙත්ථ බාහිතිකසුත්තෙන විය අනවජ්ජත්ථො දට්ඨබ්බො. තස්මා

පනෙත්ථ තණ්හා කුසලපරියායෙන උද්ධටා? හෙට්ඨා දෙසනාහාරෙ විපල්ලාසහෙතුභාවෙන තණ්හං උද්ධරිත්වා තස්සා වසෙන සංකිලෙසපක්ඛො දස්සිතො. විචිත්තපටිභානතාය පන ඉධාපි තණ්හාමුඛෙනෙව වොදානපක්ඛං දස්සෙතුං කුසලපරියායෙන තණ්හා උද්ධටා. තත්ථ සංසාරං ගමෙතීති **සංසාරගාමිනී**. සංසාරනායිකාති අත්ථො. අපචයං නිබ්බානං ගමෙතීති **අපචයගාමිනී**. කථං පන තණ්හා අපචයගාමිනීති? ආහ:- **පහාණතණ්හාති** තදඞ්ගාදිප්පහාණස්ස හෙතුභූතා තණ්හා. කථං පන එකන්තසාවජ්ජාය තණ්හාය කුසලභාවොති? සෙවිතබ්බභාවතො. යථා තණ්හා එවං **මානොපි දුවිධො කුසලොපි අකුසලොපි** න තණ්හා එවාති තණ්හාය නිදස්සනභාවෙන මානො වුත්තො. තත්ථ මානස්ස යථාධිප්පෙතං කුසලාදිභාවං දස්සෙතුං **යං මානං නිස්සායාති** ආදිමාහ. වුත්තං හෙතං භගවතා:- "මානමහං දෙවානමින්ද! දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පී"ති ආදි. **යං නෙක්ඛම්මසිතං දොමනස්සන්ති** ආදි කුසලාති වුත්තතණ්හාය සරූපදස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ නෙක්ඛම්මසිතං දොමනස්සං නාම:- "තත්ථ කතමානි ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි දොමනස්සානි? රූපානං ත්වෙව අනිච්චතං විදිත්වා විපරිණාමවිරාගනිරොධං පුබ්බෙ චෙව රූපා එතරහි ච සබ්බෙ තෙ රූපා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මාති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨපෙති කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි යදරියා එතරහි ආයතනං උපසම්පජ්ජ විහරන්තීති ඉති අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතො උප්පජ්ජති පිහා පිහප්පච්චයා දොමනස්සං. යං එවරූපං දොමනස්සං ඉදං වුච්චති නෙක්ඛම්මසිතං දොමනස්ස"න්ති එවං ඡසු වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ අනුත්තරවිමොක්ඛසඞ්ඛාතඅරියඵලධම්මෙසු පිහං උපට්ඨපෙත්වා තදධිගමාය අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං උපට්ඨපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතුං අසක්කොන්තස්ස ඉමම්පි පක්ඛං ඉමම්පි මාසං ඉමම්පි සංවච්ඡරං විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියභූමිං සම්පාපුණිතුං නාසක්ඛින්ති අනුසොචතො උප්පන්නං දොමනස්සං නෙක්ඛම්මවසෙන විපස්සනාවසෙන අනුස්සතිවසෙන පඨමජ්ඣානාදිවසෙන පටිපත්තියා හෙතුභාවෙන උප්පජ්ජනතො නෙක්ඛම්මසිතං දොමනස්සං නාම. **අයං තණ්හා කුසලාති** අයං පිහාති වුත්තා තණ්හා කුසලා. කථං? **රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති තදාරම්මණා කුසලාති**. ඉදං වුත්තං හොති රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති න සභාවෙන කුසලා අනවජ්ජට්ඨෙන කුසලා. තං උද්දිස්ස පවත්තියා තදාරම්මණා පන තණ්හා කුසලාරම්මණතාය කුසලාති. **අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති** අනවජ්ජට්ඨෙන කුසලා. **තස්සාති** පඤ්ඤාවිමුත්තියා. යාය වසෙන **තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සාති** ගාථායං **සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙති** වුත්තං,

ඉති චිරතරං විපස්සනාපරිවාසං පරිවසිත්වා දුක්ඛාපටිපදදන්ධාභිඤ්ඤාය අධිගතාය පඤ්ඤාවිමුත්තියා වසෙන විචයහාරසම්පාතං දස්සෙතුං **තස්සා කො පවිචයො**?ති ආදි ආරද්ධං.

තත්ථ යස්මා පඤ්ඤාවිමුත්ති අරියමග්ගමූලිකා තස්මා චතුත්ථජ්ඣානපාදකෙ අරියමග්ගධම්මෙ උද්දිසිත්වා තෙසං ආගමනපටිපදං දස්සෙතුං **කත්ථ දට්ඨබ්බා? චතුත්ථජ්ඣානෙ**ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **පාරමිතායා**ති උක්කංසගතාය චතුත්ථජ්ඣානභාවනාය. යෙහි අට්ඨහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතං චතුත්ථජ්ඣානචිත්තං වුත්තං තානි අඞ්ගානි දස්සෙතුං **පරිසුද්ධ**න්ති ආදි වුත්තං. තත්ථ උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවෙන **පරිසුද්ධං**. පරිසුද්ධත්තා එව **පරියොදාතං**. පභස්සරන්ති වුත්තං හොති. සුඛාදීනං පච්චයඝාතෙන වීතරාගාදිඅඞ්ගණත්තා **අනඞ්ගණං**. අනඞ්ගණත්තා එව **විගතූපක්කිලෙසං**. අඞ්ගණෙන හි චිත්තං උපක්කිලිස්සති. සුභාවිතත්තා **මුදුභූතං**. වසීභාවප්පත්තන්ති අත්ථො. වසෙ වත්තමානං හි චිත්තං මුදූති වුච්චති. මුදුත්තා එව ච **කම්මනියං**. කම්මක්ඛමං කම්මයොග්ගන්ති අත්ථො. මුදුං හි චිත්තං කම්මනියං හොති **සුධන්තමිව සුවණ්ණං**. තදුභයම්පි ච සුභාවිතත්තා එව. යථාහ:– "**නාහං භික්ඛවෙ! අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි යං එවං භාවිතං මුදුඤ්ච හොති කම්මනියඤ්ච යථයිදං භික්ඛවෙ! චිත්ත**න්ති."[a] එතෙසු පරිසුද්ධභාවාදීසු ඨිතත්තා **ඨිතං**. ඨිතත්තා එව **ආනෙඤ්ජප්පත්තං**. අචලං නිරිඤ්ජනන්ති අත්ථො. මුදුකම්මඤ්ඤභාවෙන වා අත්තනො වසෙ ඨිතත්තා ඨිතං. සද්ධාදීහි පරිග්ගහිතත්තා ආනෙඤ්ජප්පත්තං. සද්ධාපරිග්ගහිතං හි චිත්තං අස්සද්ධියෙන න ඉඤ්ජති. විරියපරිග්ගහිතං කොසජ්ජෙන න ඉඤ්ජති. සතිපරිග්ගහිතං පමාදෙන න ඉඤ්ජති. සමාධිපරිග්ගහිතං උද්ධච්චෙන න ඉඤ්ජති. පඤ්ඤාපරිග්ගහිතං අවිජ්ජාය න ඉඤ්ජති. ඔභාසගතං කිලෙසන්ධකාරෙන න ඉඤ්ජති. ඉමෙහි ඡහි ධම්මෙහි පරිග්ගහිතං ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති. එවං අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං චිත්තං අභිනීහාරක්ඛමං හොති අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයානං ධම්මානං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකිරියාය. අපරො නයො. චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා සමාහිතං චිත්තං නීවරණදූරීභාවෙන පරිසුද්ධං. විතක්කාදිසමතික්කමෙන පරියොදාතං. ඣානපටිලාභපච්චනීකානං පාපකානං ඉච්ඡාවචරානං අභාවෙන අනඞ්ගණං. ඉච්ඡාවචරානන්ති ඉච්ඡාය අවචරානං ඉච්ඡාවසෙන ඔතිණ්ණානං පවත්තානං නානප්පකාරානං කොප අප්පච්චයානන්ති අත්ථො. අභිජ්ඣාදීනං චිත්තූපක්කිලෙසානං විගමෙන විගතූපක්කිලෙසං. උභයම්පි චෙතං අනඞ්ගණසුත්ත වත්ථසුත්තානං වසෙන වෙදිතබ්බං. වසිප්පත්තියා මුදුභූතං. ඉද්ධිපාදභාවූපගමෙන කම්මනියං. භාවනාපාරිපූරියා පණීතභාවූපගමෙන ඨිතං ආනෙඤ්ජප්පත්තං. යථා ආනෙඤ්ජභාවප්පත්තං ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති එවං ඨිතන්ති

a අඞ්ගුත්තරනිකාය-එකකනිපාත.

අත්ථො. එවම්පි අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං චිත්තං අභිනීහාරක්ඛමං හොති
අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයානං ධම්මානං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකිරියාය පාදකං
පදට්ඨානභූතං. තෙනෙවාහ. **සො තත්ථ අට්ඨවිධං අධිගච්ඡති ඡ**
අභිඤ්ඤා ද්වෙ ච විසෙසෙති. තත්ථ **සො**ති අධිගතචතුත්ථජ්ඣානො
යොගී. **තත්ථා**ති තස්මිං චතුත්ථජ්ඣානෙ අධිට්ඨානභූතෙ. **අට්ඨවිධං**
අධිගච්ඡතීති අට්ඨවිධං ගුණං අධිගච්ඡති. කො පන සො අට්ඨවිධො
ගුණොති? ආහ:- **ඡ අභිඤ්ඤා ද්වෙ ච විසෙසෙ**ති මනොමයිද්ධි
විපස්සනාඤාණඤ්ච. **තං චිත්ත**න්ති චතුත්ථජ්ඣානචිත්තං. **යතො**
පරිසුද්ධං තතො පරියොදාතන්ති ආදිනා පුරිමං පුරිමං පච්ඡිමස්ස
පච්ඡිමස්ස කාරණවචනන්ති දස්සෙති. **තදුභය**න්ති යෙසං රාගාදි
අඞ්ගණානං අභිජ්ඣාදිඋපක්කිලෙසානඤ්ච අභාවෙන අනඞ්ගණං
විගතූපක්කිලෙසන්ති ච වුත්තං තානි අඞ්ගණානි උපක්කිලෙසා චාති
තං උභයං. තදුභයං තණ්හාසභාවත්තා තණ්හාය අනුලොමනතො
ච **තණ්හාපක්ඛො. යා ච ඉඤ්ජනා**ති යා ච චිත්තස්ස අසමාදානෙන
ඵන්දනා. **අඨිතී**ති අනවට්ඨානං. **අයං දිට්ඨිපක්ඛො**ති යා ඉඤ්ජනා
අඨිති ච අයං මිච්ඡාභිනිවෙසහෙතුතාය දිට්ඨිපක්ඛො. **චත්තාරි ඉන්ද්‍රියා**
නීති ආදිනා වෙදනාතොපි චතුත්ථජ්ඣානං විභාවෙති. එවං අට්ඨඞ්ග
සමන්නාගතං චතුත්ථජ්ඣානචිත්තං උපරි අභිඤ්ඤාධිගමාය අභිනී
හාරක්ඛමං හොති. සා ච අභිනීහාරක්ඛමතා චුද්දසහි ආකාරෙහි
චිණ්ණවසීභාවස්සෙව හොති. සො ච වසීභාවො අට්ඨසමාපත්ති
ලාභිනො. න රූපාවචරජ්ඣානමත්තලාභිනොති ආරුප්පසමා
පත්තියා මනසිකාරවිධිං දස්සෙන්තො **සො උපරිමං සමාපත්තිං**
සන්තතො මනසි කරොතීති ආදිමාහ. තත්ථ **උපරිමං සමා**
පත්තින්ති ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං. **සන්තතො මනසි කරො**
තීති අඞ්ගසන්තතායපි ආරම්මණසන්තතායපි සන්තාති මනසි
කරොති. යතො යතො හි ආරුප්පසමාපත්තිං සන්තතො මනසි
කරොති තතො තතො රූපාවචරජ්ඣානං අවූපසන්තං හුත්වා
උපට්ඨාති. තෙනෙවාහ **තස්ස උපරිමං-පෙ-සණ්ඨහතී**ති. **උක්කණ්ඨා**
ච පටිඝසඤ්ඤාති පටිඝසඤ්ඤාසංඛාතාසු පඤ්චවිඤ්ඤාණසඤ්ඤාසු
අනභිරති සණ්ඨහති. **සො සබ්බසො**ති ආදිනා එකදෙසෙන ආරුප්ප
සමාපත්තිං දස්සෙති. **අභිඤ්ඤාභිනීහාරො රූපසඤ්ඤා**ති රූපාවචර
සඤ්ඤා නාමෙතා යාවදෙව අභිඤ්ඤත්ථාභිනීහාරමත්තං. න පන අරූපා
වචරසමාපත්තියො විය සන්තාති අධිප්පායො. **වොකාරො නානත්ත**
සඤ්ඤාති නානත්තසඤ්ඤා නාමෙතා නානාරම්මණෙසු වොකාරො.
තත්ථ චිත්තස්ස ආකුලප්පවත්තීති අත්ථො. **සමතික්කමතී**ති එවං තත්ථ
ආදීනවදස්සී හුත්වා තා සමතික්කමති. **පටිඝසඤ්ඤා චස්ස අබ්භත්ථං**
ගච්ඡතීති අස්ස ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං අධිගච්ඡන්තස්ස
යොගිනො දසපි පටිඝසඤ්ඤා විගච්ඡන්ති. ඉමිනා පඨමාරුප්පසමා
පත්තිමාහ **එවං සමාහිතස්සා**ති එවං ඉමිනා වුත්තනයෙන රූපා
වචරජ්ඣානෙ චිත්තෙකග්ගතායපි සමතික්කමෙන සමාහිතස්ස. **සමා**

ඨිතස්සාති ආරුප්පසමාධිනා සන්තතවුත්තිනා සමාහිතස්ස. **ඔභාසොති** යො පුරෙ රූපාවචරජ්ඣානොභාසො. **අන්තරධායතීති** සො රූපාවචරජ්ඣානොභාසො අරූපාවචරජ්ඣානසමාපජ්ජනකාලෙ විගච්ඡති. **දස්සනඤ්ච අන්තරධායතීති** රූපාවචරජ්ඣානචක්ඛුනා දස්සනඤ්ච අන්තරධායති. **සො සමාධීති** සො යථාවුත්තො රූපාරූපසමාධි. **ඡළඞ්ගසමන්නාගතොති** උපකාරකපරික්ඛාරසභාවභූතෙහි ඡහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො. **පච්චවෙක්ඛිතබ්බොති** පති අවෙක්ඛිතබ්බො. පුනප්පුනං විනෙතබ්බොති අත්ථො. පච්චවෙක්ඛණාකාරං සහ විසයෙන දස්සෙතුං **අනභිජ්ඣාසහගතන්ති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **සබ්බලොකෙති** සබ්බස්මිං පියරූපෙ සාතරූපෙ සත්තලොකෙ සඞ්ඛාරලොකෙ ච. එතෙන කාමච්ඡන්දස්ස පහානමාහ. තථා **අබ්‍යාපන්නන්ති** ආදිනා බ්‍යාපාද කොසජ්ජ සාරම්භසාඨෙය්‍යවික්ඛෙපසම්මොසානං පහානං. පුන තානි ඡ අඞ්ගානි සමථවිපස්සනාවසෙන විභජිත්වා දස්සෙතුං **යඤ්ච අනභිජ්ඣාසහගතන්ති** ආදි වුත්තං. තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං.

එත්තාවතා පඤ්ඤාවිමුත්තීති වුත්තස්ස අරහත්තඵලස්ස සමාධිමුඛෙන පුබ්බභාගපටිපදං දස්සෙත්වා ඉදානි අරහත්තඵලසමාධිං දස්සෙතුං **සො සමාධීති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **සො සමාධීති** යො සො සම්මාසමාධි. පුබ්බෙ වුත්තස්ස අරියමග්ගසමාධිස්ස ඵලභූතො සමාධි. **පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො** ඉදානි වුච්චමානෙහි පඤ්චහි පච්චවෙක්ඛණඤාණෙහි අත්තනො පච්චවෙක්ඛිතබ්බාකාරසඞ්ඛාතෙන පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො.

අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො චෙවාති ආදීසු අරහත්තඵලසමාධි අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ සුඛත්තා පච්චුප්පන්නසුඛො. පුරිමො පුරිමො පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස සමාධිසුඛස්ස පච්චයත්තා **ආයතිංසුඛවිපාකො**. කිලෙසෙහි ආරකත්තා **අරියො**. කාමාමිසවට්ටාමිසලොකාමිසානං අභාවා **නිරාමිසො**. බුද්ධාදීහි මහාපුරිසෙහි සෙවිතත්තා **අකාපුරිසසෙවිතො**. අඞ්ගසන්තතාය සබ්බකිලෙසදරථසන්තතාය ච **සන්තො**. අතිත්තිකරට්ඨෙන **පණීතො**. කිලෙසපටිප්පස්සද්ධියා ලද්ධත්තා කිලෙසපටිප්පස්සද්ධභාවෙන වා ලද්ධත්තා **පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො**. පස්සද්ධං පස්සද්ධීති ඉදං අත්ථතො එකං. පටිප්පස්සද්ධකිලෙසෙන වා අරහතා ලද්ධත්තාපි **පටිප්පස්සද්ධලද්ධො**. එකොදිභාවෙන අධිගතත්තා එකොදිභාවමෙව වා අධිගතත්තා **එකොදිභාවාධිගතො**. අප්පගුණසාසවසමාධි විය සසංඛාරෙන සප්පයොගෙන පච්චනීකධම්මෙ නිග්ගය්හ කිලෙසෙ වාරෙත්වා අනධිගතත්තා **න සසඞ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිතවතොති**.[1]

---

1. ම. III. නසසංඛාරනිග්ගය්හවාරිවාවටො.

යතො යතො භාගතො තඤ්ච සමාධිං සමාපජ්ජන්තො තතො වා වුට්ඨහන්තො සතිවෙපුල්ලප්පත්තො සතොව සමාපජ්ජති සතොව වුට්ඨහති. යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙන වා සතො සමාපජ්ජති සතො වුට්ඨහති. තස්මා යදෙත්ථ **අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො චෙව ආයතිඤ්ච සුඛවිපාකොති** එවං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පච්චත්තමෙව අපරප්පච්චයඤාණං උප්පජ්ජති අයමෙකො ආකාරො. එස නයො සෙසෙසුපි. එවමෙතෙසං පඤ්චන්නං පච්චවෙක්ඛිතබ්බාකාරානං වසෙන සමාධි පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො.

පුන **සො ච සමාධීති** ආදිනා අරහත්තඵලෙ සමථවිපස්සනා විභාගං දස්සෙති. තත්ථ සමාධිසුඛස්ස සුඛනාති අධිප්පෙතත්තා **සො ච සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො ආයතිං සුඛවිපාකො අයං සමථොති** වුත්තං. අරියනිරාමිසාදිභාවො පන පඤ්ඤානුභාවෙන නිප්ඵජ්ජතීති ආහ **සො ච සමාධි අරියො-පෙ-අයං විපස්සනාති**.

එවං අරහත්තඵලසමාධිං විභාගෙන දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස පුබ්බභාගපටිපදං සමාධිවිභාගෙන දස්සෙතුං **සො සමාධීති** වුත්තං. තත්ථ **සො සමාධීති** යො සො අරහත්තඵලසමාධිස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය වුත්තො රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානසමාධි. **සො සමාධි පඤ්චවිධෙනාති** වක්ඛමානෙන පඤ්චප්පකාරෙන වෙදිතබ්බො. **පීති ඵරණතාති** ආදීසු පීතිං ඵරමානා උප්පජ්ජතීති ද්වීසු ඣානෙසු පඤ්ඤා **පීතිඵරණතා** නාම. සුඛං ඵරමානා උප්පජ්ජතීති තීසු ඣානෙසු පඤ්ඤා **සුඛඵරණතා** නාම. පරෙසං චෙතො ඵරමානා උප්පජ්ජතීති චෙතොපරියපඤ්ඤා **චෙතොඵරණතා** නාම. ආලොකඵරණෙ උප්පජ්ජතීති දිබ්බචක්ඛුපඤ්ඤා **ආලොකඵරණතා** නාම. පච්චවෙක්ඛණඤාණං **පච්චවෙක්ඛණානිමිත්තං** නාම. වුත්තම්පිචෙතං:- "ද්වීසු ඣානෙසු පඤ්ඤා පීතිඵරණතා. තීසු ඣානෙසු පඤ්ඤා සුඛඵරණතා. පරචිත්තෙ පඤ්ඤා චෙතොඵරණතා දිබ්බචක්ඛු ආලොකඵරණතා. තම්හා තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨිතස්ස පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤා පච්චවෙක්ඛණානිමිත්ත"න්ති.

ඉධ සමථවිපස්සනාවිභාගං දස්සෙතුං **සා ච පීතිඵරණතාති** ආදි වුත්තං. එත්ථ ච පඤ්ඤාසීසෙන දෙසනා කතාති පඤ්ඤාවසෙන සංවණ්ණනා කතා. පඤ්ඤා පීති ඵරණතාති ආදීසු සමාධිසහගතා එවාති තත්ථ සමාධිවසෙන සමථො උද්ධටො. තස්මා පීතිසුඛචෙතොඵරණතා විසෙසතො සමාධිවිප්ඵාරවසෙන ඉජ්ඣන්තීති තා **සමථොති** වුත්තා. ඉතරාති ඤාණවිප්ඵාරවසෙනාති තාති **විපස්සනාති** වුත්තාති.

ඉදානි තං සමාධිං ආරම්මණවසෙන විභජිත්වා දස්සෙතුං **දස කසිණායතනානීති** ආදි වුත්තං. තත්ථ කසිණජ්ඣානසඞ්ඛාතානි කසිණානි ච තානි යොගිනො සුඛවිසෙසානං අධිට්ඨානභාවතො මනායතනධම්මායතනභාවතො ච ආයතනානි චාති **කසිණායතනානි**.

පඨවීකසිණන්ති කතපරිකම්මං පඨවිමණ්ඩලම්පි තත්ථ පවත්තං උග්ගහපටිභාගනිමිත්තම්පි තස්මිං නිමිත්තෙ උප්පන්නජ්ඣානම්පි වුච්චති. තෙසු ඣානං ඉධාධිප්පෙතං. **ආකාසකසිණන්ති** කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙ පවත්තපඨමාරුප්පජ්ඣානං. **විඤ්ඤාණකසිණන්ති** පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණාරම්මණං දුතියාරුප්පජ්ඣානං. පඨවීකසිණාදිකෙ සුඛසමථභාවනාවසෙන පවත්තිතෙ සන්ධාය **ඉමානි අට්ඨ කසිණානි සමථොති** වුත්තං. සෙසකසිණද්වයං විපස්සනාධිට්ඨානභාවෙන පවත්තං **විපස්සනාති** වුත්තං. **එවන්ති** ඉමිනා නයෙන. **සබ්බො අරියමග්ගොති** සම්මාදිට්ඨිආදිභාවෙන අභින්නොපි අරියමග්ගො සතිපට්ඨානාදිපුබ්බභාගපටිපදාභෙදෙන අනෙකභෙදභින්නො නිරවසෙසො අරියමග්ගො. **යෙන යෙනාකාරෙනාති** අනභිජ්ඣාදීසු පච්චුප්පන්නසුඛතාදීසු ච ආකාරෙසු යෙන යෙන ආකාරෙන වුත්තො. **තෙන තෙනාති** තෙසු තෙසු ආකාරෙසු යෙ යෙ සමථවසෙන යෙ ච යෙ ච විපස්සනාවසෙන යොජෙතුං සම්භවන්ති තෙන තෙන ආකාරෙන සමථවිපස්සනාහි අරියමග්ගො විචින්තිත්වා යොජෙතබ්බො. **තෙති** සමථාධිට්ඨානා විපස්සනාධම්මා. **තීහි ධම්මෙහි සඞ්ගහිතාති** තීහි අනුපස්සනාධම්මෙහි සඞ්ගහිතා. ගණනං ගතාති අත්ථො. කතමෙහි තීහීති? ආහ **අනිච්චතාය දුක්ඛතාය අනත්තතායාති**. අනිච්චතාය සහචරණතො විපස්සනා අනිච්චතාති වුත්තා. එස නයො සෙසෙසුපි. **සො සමථවිපස්සනං භාවයමානො තීණි විමොක්ඛමුඛානි භාවයතීති** සො අරියමග්ගාධිගමාය යුත්තප්පයුත්තො යොගී කාලෙන සමථං සමාපජ්ජනවසෙන කාලෙන විපස්සනං සම්මසනවසෙන වඩ්ඪයමානො අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛාදිසඞ්ඛාතා තිස්සො අනුපස්සනා බ්‍රූහෙති. **තයො ඛන්ධෙ භාවෙතීති** තිස්සො අනුපස්සනා උපරූපරි විසෙසං පාපෙන්තො සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො පඤ්ඤාක්ඛන්ධොති එතෙ තයො ඛන්ධෙ වඩ්ඪෙති. යස්මා පන තීහි ඛන්ධෙහි අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සඞ්ගහිතො තස්මා **තයො ඛන්ධෙ භාවෙන්තො අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවයතීති** වුත්තං.

ඉදානි යෙසං පුග්ගලානං යත්ථ සික්ඛන්තානං විසෙසතො නිය්‍යානමුඛානි, යෙසඤ්ච කිලෙසානං පටිපක්ඛභූතානි තීණි විමොක්ඛමුඛානි තෙහි සද්ධිං තානි දස්සෙතුං **රාගචරිතොති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛෙනාති** අනිච්චානුපස්සනාය. සා හි නිච්චනිමිත්තාදිසමුග්ඝාතනෙන අනිමිත්තො රාගාදීනං සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා විමොක්ඛොති ලද්ධනාමස්ස අරියමග්ගස්ස මුඛභාවතො වාරභාවතො අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛන්ති වුච්චති. **අධිචිත්තසික්ඛායාති** සමාධිස්මිං. **සුඛවෙදනීයං ඵස්සං අනුපගච්ඡන්තොති** සුඛවෙදනාය හිතං සුඛවෙදනාකාරණතො ඵස්සං තණ්හාය අනුපගච්ඡන්තො. **සුඛං වෙදනං පරිජානන්තොති** අයං සුඛා වෙදනා විපරිණාමාදිනා දුක්ඛාති පරි

ජනෙන්තා සවිසයං රාගං සමතික්කන්තත්තා **රාගමලං පවා-
හෙන්තාති** ආදිනා තෙහි පරියායෙහි රාගස්සෙව පහානමාහ.
දෙසමචරිතො පුග්ගලොති ආදීසුපි වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො
වෙදිතබ්බො. පඤ්ඤාධිකස්ස සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණාදිසන්නිවි-
නිබ්භොගෙන සඞ්ඛාරෙසු අත්තසුඤ්ඤතා පාකටා හොතීති විසෙ-
සතො අනත්තානුපස්සනා පඤ්ඤාපධානාති ආහ:- **සුඤ්ඤතවිමොක්ඛ-
මුඛං පඤ්ඤාක්ඛන්ධොති**. තථා සඞ්ඛාරානං සරසපභඞ්ගුතාය ඉත්තර-
ඛණත්තා උප්පන්නානං තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජනං සම්මා සමාහි-
තස්සෙව පාකටං හොතීති විසෙසතො අනිච්චානුපස්සනාසමාධිප්ප-
ධානාති ආහ:- **අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛං සමාධික්ඛන්ධොති**. තථා
සීලෙසු පරිපූරකාරිනො ඛන්තිබහුලස්ස උප්පන්නං දුක්ඛං අරතිඤ්ච
අභිභුය්‍ය විහරතො සඞ්ඛාරානං දුක්ඛතා විභූතා හොතීති දුක්ඛානු-
පස්සනා සීලප්පධානාති ආහ:- **අප්පණිහිතවිමොක්ඛමුඛං සීල-
ක්ඛන්ධොති**. ඉති තීහිපි විමොක්ඛමුඛෙහි **තිණ්ණං** ඛන්ධානං සඞ්ග-
හිතත්තා වුත්තං **සො තීණි විමොක්ඛමුඛානි භාවයන්තො තයො
ඛන්ධෙ භාවෙතීති**. යස්මා ච තීහි ච ඛන්ධෙහි අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස
මග්ගස්ස සඞ්ගහිතත්තා **තයො ඛන්ධෙ භාවයන්තො අරියං අට්ඨඞ්ගිකං
මග්ගං භාවෙතීති** වුත්තං තස්මා තෙහි තස්ස සඞ්ගහං දස්සෙන්තො
සා ච සම්මාවාචාති ආදිමාහ. පුන **තිණ්ණං** ඛන්ධානං සමථවිපස්සනා-
භාවං දස්සෙතුං **සීලක්ඛන්ධො චාති** ආදි වුත්තං. තත්ථ සීලක්ඛන්ධස්ස
ඛන්තිපධානත්තා සමාධිස්ස බහූපකාරත්තා ච සමථපක්ඛභජනං
දට්ඨබ්බං. **භවඞ්ගානීති** උප්පත්තිභවස්ස අඞ්ගානි. **ඔම පදනීති** වෙ-
පාදා. යෙභුය්‍යෙන හි පඤ්චදසචරණධම්මා සීලසමාධිසඞ්ගහිතාති.
භාවිතකායොති ආභිසමාචාරිකසීලස්ස පාරිපූරියා **භාවිතකායො**.
ආදිබ්‍රහ්මචරියකසීලස්ස පාරිපූරියා **භාවිතසීලො**. අථවා භාවිත-
කායොති ඉන්ද්‍රියසංවරෙන භාවිතපඤ්චද්වාරකායො. භාවිතසීලොති
අවසිට්ඨසීලවසෙන භාවිතසීලො. සම්මා කායභාවනාය සති අච්චන්තං
කායදුච්චරිතප්පහානං අනවජ්ජඤ්ච ඨානං සම්පජ්ජති. තථා
අනුත්තරෙ සීලෙ සික්ඛමානෙ අනවසෙසතො මිච්ඡාවාචාය මිච්ඡා-
ජීවස්ස ච පහානං සම්පජ්ජති. චිත්තපඤ්ඤාසු ච භාවිතාසු සම්මාසති
සම්මාසමාධි සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඞ්කප්පා භාවනාපාරිපූරිං ගතා එව
හොන්තී තං සභාවත්තා තදුභයකාරණත්තා චාති ඉමමත්ථං දස්සෙති
කායෙ භාවියමානෙති ආදිනා. **පඤ්චවිධං අධිගමං අධිගච්ඡතීති**[1]
අරියමග්ගාධිගමමෙව අවත්ථාවිසෙසවසෙන පඤ්චධා විභජිත්වා
දස්සෙති. අරියමග්ගො හි ඛිප්පං සකිං එකචිත්තක්ඛණෙනෙව චතූසු
සච්චෙසු අත්තනා අධිගන්තබ්බං අධිගච්ඡතීති න තස්ස ලොකිය
සමාපත්තියා විය වසීභාවනාකිච්චං අත්ථීති **ඛිප්පාධිගමො ච හොති**.
පජහිතබ්බානං අච්චන්තවිමුත්තිවසෙන පජහනතො **විමුත්තාධිගමො
ච** ලොකියෙහි මහන්තානං සීලක්ඛන්ධාදීනං අධිගමනභාවතො **මහාධි-
ගමො ච**. තෙසං යෙව විපුලඵලානං අධිගමනතො **විපුලාධිගමො ච**.

1. ගච්ඡති - නෙත්තිපාළි.

අත්ථතා කත්තබ්බස්ස කස්සචි අනවසෙසතො **අනවසෙසාධිගමො ච හොතීති**. කෙ පන තෙ අධිගමා? කෙචි සමථානුභාවෙන කෙචි විපස්සනානුභාවෙනාති ඉමං විභාගං දස්සෙතුං **තත්ථ සමථෙනාති** ආදි වුත්තං.

ඉති මහාථෙරෙ **තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සාති** ගාථාය වසෙන අරහත්තඵලවිමුත්තිමුඛෙන විචයහාරසම්පාතං නිද්දිසනෙන දෙසනා කුසලතාය අනෙකෙහි සුත්තප්පදෙසෙහි තස්සා පුබ්බභාගපටිපදාය භාවනාවිසෙසානං භාවනානිසංසානඤ්ච විභජනවසෙන නානප්පකාරතො විචයහාරං දස්සෙත්වා ඉදානි දසන්නං තථාගතබලානම්පි වසෙන තං දස්සෙතුං **තත්ථ යො දෙසයතීති** ආදිමාහ.

ඔවාදෙන සාවකෙ න විසංවාදෙතීති අත්තනො අනුසිට්ඨියා ධම්මස්ස සවණතො සාවකාති ලද්ධනාමෙ වෙනෙය්‍යෙ න විප්පලම්භෙති න වඤ්චෙති. විසංවාදනහෙතූනං පාපධම්මානං අරියමග්ගෙන බොධිමූලෙ එව සුප්පහීණත්තා. **තිවිධන්ති** තිප්පකාරං. තීහි ආකාරෙහීති අත්ථො. **ඉදං කරොථාති** ඉමං සරණගමණං සීලාදිඤ්ච උපසම්පජ්ජ විහරථ. **ඉමිනා උපායෙන කරොථාති** අනෙනපි විධිනා සරණානි සොධෙන්තා සීලාදීනි පරිපූරෙන්තා සම්පාදෙථ. **ඉදං වො කුරුමානානන්ති** ඉදං සරණගමණං සීලාදිඤ්ච තුම්හාකං අනුතිට්ඨන්තානං[1] දිට්ඨධම්මසම්පරායනිබ්බාණානං වසෙන හිතාය සුඛාය ච භවිස්සති. තානි සම්පාදෙථාති අත්ථො. එවං ඔවදනාකාරං දස්සෙත්වා යං වුත්තං **ඔවාදෙන සාවකෙ න විසංවාදෙතීති** තං තථාගතබලෙහි විභජිත්වා දස්සෙතුං **සො තථා ඔවදිතොති** ආදිමාහ. **තත්ථ තථාති** තෙන පකාරෙන. ඉදං කරොථ ඉමිනා උපායෙන කරොථාති ආදිනා වුත්තප්පකාරෙන. **ඔවදිතොති** ධම්මදෙසනාය සාසිතො. **අනුසිට්ඨොති** තස්සෙව වෙවචනං. **තථා කරොන්තොති** යථානුසිට්ඨං තථා කරොන්තො. **තං භූමින්ති** යස්සා භූමියා අධිගමත්ථාය ඔවදිතො තං දස්සනභූමිඤ්ච භාවනාභූමිඤ්ච. **නෙතං ඨානං විජ්ජතීති** එතං කාරණං න විජ්ජති. කාරණං හි තිට්ඨති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති ඨානන්ති වුච්චති. දුතියවාරෙ භූමින්ති සීලක්ඛන්ධෙන පත්තබ්බං සම්පත්තිභවසඞ්ඛාතං භූමිං.

ඉදානි යස්මා භගවතො චතුවෙසාරජ්ජානිපි අවිපරීතසභාවතාය පඨමඵලඤාණස්ස විසයවිසෙසො හොති තස්මා තානිපි තස්ස විසයභාවෙන දස්සෙතුං **සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ සතොති** ආදි වුත්තං. **තත්ථ සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ සතොති** අහං සම්මාසම්බුද්ධො මයා සබ්බෙ ධම්මා අභිසම්බුද්ධාති පටිජානතෙන සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ සතො. **ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධාති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති** ඉමෙ නාම තයා ධම්මා අනභිසම්බුද්ධාති කොචි සහධම්මෙන සහෙතුනා සකාරණෙන වචනෙන පුතක්ඛතො විය විප්පලපන්තො පන අප්පමාණං තස්මා

1 සී. I. & II. අනුදිට්ඨන්තානං. ම. III. අනුසිට්ඨන්තානං.

සඞ්ඝධම්මෙන පටිවොදෙස්සතීති එතං කාරණං න විජ්ජති. එස නයො සෙසපදෙසුපි. **යස්ස තෙ අට්ඨාය ධම්මො දෙසිතොති** රාගාදීසු යස්ස යස්ස පහානත්ථාය අසුභභාවනාදි ධම්මො කථිතො. **තක්කරස්සාති** තථා පටිපන්නස්ස. **විසෙසාධිගමන්ති** අභිඤ්ඤාපටිසම්භිදාදිවිසෙසාධිගමං. **අන්තරායිකාති** අන්තරායකරණං අන්තරායො. සො සීලං එතෙසන්ති අන්තරායිකා. අන්තරායෙ නියුත්තා අන්තරායං වා ඵලං අරහන්ති අන්තරායප්පයොජනාති වා අන්තරායිකා. තෙ පන කම්මකිලෙසාදිභෙදෙන පඤ්චවිධා. **අනිය්‍යානිකාති** අරියමග්ගවජ්ජා සබ්බෙ ධම්මා. **දිට්ඨිසම්පන්නොති** මග්ගදිට්ඨියා[1] සම්පන්නො සොතාපන්නො අරියසාවකො. **සුභතො**ති අතිවධිතං. ඉදම්පි එකදෙසකථනමෙව. මතකපෙතාදිදූතම්පි සො කරොති[2] එව. **පුථුජ්ජනොති** පුථූනං කිලෙසාභිසඞ්ඛාරාදීනං ජනනාදීහි කාරණෙහි පුථුජ්ජනො. වුත්තං හෙතං:

> පුථූනං ජනනාදීහි කාරණෙහි පුථුජ්ජනො,
> පුථුජ්ජනන්තොගධත්තා පුථුවායං ජනො ඉතීති.

මාතරන්ති ආදීසු ජනිකා මාතා ජනකො ච පිතා. මනුස්සභූතො ඛීණාසවො අරහාති අධිප්පෙතො. කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤදපි ජීවිතා වොරොපෙය්‍යාති? එතම්පි අට්ඨානං. සචෙපි භවන්තරගතං අරියසාවකං අත්තනො අරියසාවකභාවං අජානන්තම්පි කොචි එවං වදෙය්‍ය ඉමං කුන්ථකිපිල්ලිකං ජීවිතා වොරොපෙත්වා සකලචක්කවාළගබ්භෙ චක්කවත්තිරජ්ජං පටිපජ්ජාහීති නෙව සො තං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය. අථාපි එවං වදෙය්‍යුං සචෙ ඉමං න ඝාතෙස්සසි සීසං තෙ ඡින්දිස්සාමාති සීසමෙවස්ස ඡින්දෙය්‍යුං නෙව සො තං ඝාතෙය්‍ය. පුථුජ්ජනභාවස්ස පන මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං අරියභාවස්ස ච බලදීපනත්ථං එවං වුත්තං. අයං හෙත්ථ අධිප්පායො සාවජ්ජො වත පුථුජ්ජනභාවො යත්‍ර හි නාම මාතුඝාතාදීනිපි ආනන්තරියානි කරිස්සති මහාබලො ච අරියභාවො යො එතානි කම්මානි න කරොතීති. **සංඝං භින්දෙය්‍යාති** සමානසංවාසකං සමානසීමායං ඨිතං පඤ්චහි කාරණෙහි සංඝං භින්දෙය්‍ය. වුත්තං හෙතං:– "පඤ්චහි උපාලි! ආකාරෙහි සංඝො භිජ්ජති කම්මෙන උද්දෙසෙන වොහරන්තො අනුසාවණෙන සලාකග්ගාහෙනා"ති[a] තත්ථ **කම්මෙනාති** අපලොකනාදීසු චතූසු කම්මෙසු අඤ්ඤතරකම්මෙන. **උද්දෙසෙනාති** පඤ්චසු පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙසු අඤ්ඤතරෙන උද්දෙසෙන. **වොහරන්තොති** කථයන්තො තාහි තාහි උපපත්තීහි අධම්මං ධම්මොති ආදීනි අට්ඨාරස භෙදකරවත්ථූනි දීපයන්තො. **අනුසාවණෙනාති** නනු තුම්හෙ ජානාථ මය්හං උච්චකුලා පබ්බජිතභාවං බහුස්සුතභාවඤ්ච? මාදිසො නාම උද්ධම්මං උබ්බිනයං සත්ථුසාසනං ගාහෙය්‍යාති කිං තුම්හාකං චිත්තම්පි උප්පාදෙතුං යුත්තං? කිමහං අපායතො න භායාමී?ති

1. ම III. සම්මාදිට්ඨියා. 2. ම. III. නකරෙති a චූලවග්ගපාළි.

ආදිනා නයෙන කණ්ණමූලෙ වචීභෙදං කත්වා අනුස්සාවනෙන. **සලාකග්ගාහෙනා**ති එවං අනුස්සාවෙත්වා තෙසං චිත්තං උපත්ථම්භෙත්වා අනිවත්තිධම්මං කත්වා ගණ්හථ ඉමං සලාකන්ති සලාකග්ගාහෙන. එත්ථ ච කම්මමෙව උද්දෙසො වා පමාණං. වොහාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහා[1] පන පුබ්බභාගො. අට්ඨාරසවත්ථුදීපනවසෙන හි වොහරන්තෙන තත්ථ රුචිජනනත්ථං අනුස්සාවෙත්වා සලාකාය ගාහිතායපි අභින්නොව හොති සඞ්ඝො. යදා පන එවං චත්තාරො වා අතිරෙකා වා සලාකං ගහෙත්වා[2] ආවෙණිකං කම්මං වා උද්දෙසං වා කරොන්ති තදා සඞ්ඝො භින්නො නාම හොති. එවං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඞ්ඝං භින්දෙය්‍ය සඞ්ඝරාජිං වා ජනෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති. **දුට්ඨචිත්තෙනා**ති වධකචිත්තෙන පදුට්ඨචිත්තෙන. **ලොහිතං උප්පාදෙය්‍යා**ති ජීවමානකසරීරෙ ඛුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි ලොහිතං උප්පාදෙය්‍ය. එත්තාවතා හි මාතුඝාතාදීනි පඤ්චානන්තරියකම්මානි දස්සිතානි හොන්ති යානි පුථුජ්ජනො කරොති න අරියසාවකො. **දුට්ඨචිත්තෙනා**ති විනාසචිත්තෙන පදුට්ඨචිත්තෙන. **ථූප**න්ති චෙතියං. **භින්දෙය්‍යා**ති නාසෙය්‍ය. **අඤ්ඤං සත්ථාර**න්ති අයං මෙ සත්ථා සත්ථු කිච්චං කාතුං සමත්ථොති භවන්තරෙපි අඤ්ඤං තිත්ථකරං. **අපදිසෙය්‍යා**ති අයං මෙ සත්ථාති එවං ගණ්හෙය්‍යාති[3] නෙතං ඨානං විජ්ජති. **ඉතො බහිද්ධා අඤ්ඤං දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසෙය්‍යා**ති සාසනතො බහිද්ධා අඤ්ඤං බාහිරකං සමණං වා බ්‍රාහ්මණං වා අයං දක්ඛිණාරහො ඉමස්මිං කතා කාරා මහප්ඵලා භවිස්සන්තීති අධිප්පායෙන තස්මිං පටිපජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො. **කුතූහලමඞ්ගලෙන සුද්ධිං පච්චෙය්‍යා**ති ඉමිනා ඉදං භවිස්සතීති එවං පවත්තත්තා කුතූහලසඞ්ඛාතෙන දිට්ඨසුතමුතමඞ්ගලෙන අත්තනො සුද්ධිං වොදානං සද්දහෙය්‍ය. **ඉත්ථී රාජා චක්කවත්තී සියාති නෙතං ඨානං විජ්ජතී**ති යස්මා ඉත්ථියා කොසොහිතවත්ථගුය්හාදීනං අභාවෙන ලක්ඛණානි න පරිපූරෙන්ති ඉත්ථිරතනාභාවෙන ච සත්තරතනසමඞ්ගිතා න සම්පජ්ජති සබ්බමනුස්සානම්පි ච න අධිකො අත්තභාවො හොති තස්මා **ඉත්ථි-පෙ-විජ්ජතී**ති වුත්තං. යස්මා සක්කත්තාදීනි තීණි ඨානානි උත්තමානි ඉත්ථිලිඞ්ගඤ්ච හීනං තස්මා තස්සා සක්කත්තාදීනිපි පටිසිද්ධානීති. නනු ච යථා ඉත්ථිලිඞ්ගං එවං පුරිසලිඞ්ගම්පි බ්‍රහ්මලොකෙ නත්ථි තස්මා පුරිසො මහාබ්‍රහ්මා සියාති න වත්තබ්බන්ති? නො න වත්තබ්බං. කස්මා? ඉධ පුරිසස්ස තත්ථ නිබ්බත්තනතො. ඉත්ථියො හි ඉධ ඣානං භාවෙත්වා කාලං කත්වා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානං සහබ්‍යතං උප්පජ්ජන්ති න මහාබ්‍රහ්මානං. පුරිසො පන කත්ථචි[4] න උප්පජ්ජතීති න වත්තබ්බො. සමානෙපි න උභයලිඞ්ගාභාවෙ පුරිසසණ්ඨානාව තත්ථ බ්‍රහ්මානො න ඉත්ථිසණ්ඨානා. තස්මා සුවුත්තමෙතං.

1. ම. III. සලාකග්ගාහාපනං.
2. ගාහෙත්වා. සබ්බත්ථ.
3. සී. I. & II. ගණ්හෙය්‍යාති.
4. සී. I. & II. තත්ථ.

ඉත්ථී තථාගතොති එත්ථ තිට්ඨතු තාව සබ්බඤ්ඤුගුණෙ නිබ්බත්තෙත්වා ලොකානං තාරණසමත්ථො බුද්ධභාවො පණිධානමත්තම්පි ඉත්ථියා න සම්පජ්ජති.

මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති හෙතු සත්ථාරදස්සනං
පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති අධිකාරො ච ඡන්දතා,
අට්ඨධම්මසමොධානා[1] අභිනීහාරො සමිජ්ඣතීති.

ඉමානි හි පණිධානසම්පත්තිකාරණානි. ඉති පණිධානමත්තම්පි සම්පාදෙතුං අසමත්ථාය ඉත්ථියා කුතො බුද්ධභාවොති **ඉත්ථී තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො සියාති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති** වුත්තං. සබ්බාකාරපරිපූරො පුඤ්ඤුස්සයො[2] සබ්බාකාරපරිපූරමෙව අත්තභාවං නිබ්බත්තෙතීති පුරිසොව අරහං[3] හොති සම්මාසම්බුද්ධො. **එකිස්සා ලොකධාතුයාති** දසසහස්සී[4] ලොකධාතුයා යා ජාතික්ඛෙත්තන්ති වුච්චති. සා හි තථාගතස්ස ගබ්භොක්කන්තිකාලාදීසු කම්පති. ආණාඛෙත්තං පන කොටිසතසහස්සචක්කවාළං යා එකතො සංවට්ටති ච විවට්ටති ච යත්ථ ච ආටානාටියපරිත්තාදීනං ආණා පවත්තති. විසයක්ඛෙත්තස්ස පරිමාණං නත්ථි. බුද්ධානං හි "යාවතකං ඤාණං තාවතකං ඤෙය්‍යං යාවතකං ඤෙය්‍යං තාවතකං ඤාණං ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යං ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණ"න්ති[a] වචනතො අවිසයො නාම නත්ථි. ඉති ඉමෙසු තීසු ඛෙත්තෙසු[5] තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරූළ්හෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ඨපෙත්වා ඉමං චක්කවාළං අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති සුත්තං නත්ථි. න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථි. **අපුබ්බං අචරිමන්ති** අපුරෙ අපච්ඡා එකතො න උප්පජ්ජන්ති. පුරෙ වා පච්ඡා වා උප්පජ්ජන්තීති වුත්තං හොති. තත්ථ ගබ්භොක්කන්තිතො පුබ්බෙ පුරෙති[6] වෙදිතබ්බං. තතො පට්ඨාය හි දසසහස්සචක්කවාළකම්පනෙන ඛෙත්තපරිග්ගහො කතො නාම හොති. අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති[7] නත්ථි. ධාතුපරිනිබ්බානතො පරං පන පච්ඡා තතො හෙට්ඨාපි අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති[7] නත්ථි. උද්ධං න වාරිතා[8] කස්මා පන අපුබ්බං අචරිමං න උප්පජ්ජන්තීති? අනච්ඡරියත්තා. අච්ඡරියමනුස්සා හි බුද්ධා භගවන්තො. යථාහ:- "එකපුග්ගලො භික්ඛවෙ! ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො"ති[b] ආදිං. යදි ච අනෙකෙ බුද්ධා එකතො උප්පජ්ජෙය්‍යුං අනච්ඡරියා භවෙය්‍යුං දෙසනාය ච විසෙසාභාවතො. යං හි සතිපට්ඨානාදිභෙදං ධම්මං එකො දෙසෙති අඤ්ඤෙනපි සො[9] එව දෙසෙතබ්බො සියා. විවාදභාවතො ච බහූසු හි[10]

1. සී. I & II. අට්ඨධම්මෙ.
2. සී. I & II. පුඤ්ඤස්සඤ්චයො
3. සී. I & II. අරහා.
4. සී. I & II. දසසහස්ස ලොකධාතුයා.
5. ම. III. ඉමෙසුඛෙත්තෙසු.
6 සී. I & II පුබ්බෙති.
7. ම. III. අඤ්ඤස්සඋප්පත්ති.
9 ම. III වාරිතං.
10. සී. I & II. එකො.
11. සී. I & II. බහූසුච.

a මහානිද්දෙස. b. අඞ්ගුත්තරඑකකනිපාත,

බුද්ධෙසු එකතො උප්පන්නෙසු බහුන්නං[1] ආචරියානං අන්තෙවාසිකා විය අම්හාකං බුද්ධො පාසාදිකොති ආදිනා තෙසං සාවකා විව දෙය්‍යුං. කිං වා එතෙන කාරණගවෙසනෙන? ධම්මතාවෙසා යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ තථාගතා එකතො න උප්පජ්ජන්තීති. යථා නිම්බබීජකොසාතකීබීජාදීනි මධුරං ඵලං න නිබ්බත්තෙන්ති අසාතං අමධුරමෙව ඵලං නිබ්බත්තෙන්ති එවං කායදුච්චරිතාදීනි මධුරවිපාකං න නිබ්බත්තෙන්ති අමධුරමෙව නිබ්බත්තෙන්ති. යථා ච උච්ඡුබීජසාලිබීජාදීනි මධුරං සාදුරසමෙව ඵලං නිබ්බත්තෙන්ති න අසාතං කටුකං එවං කායසුචරිතාදීනි මධුරමෙව විපාකං නිබ්බත්තෙන්ති න අමධුරං.[2] වුත්තම්පි චෙතං.

යාදිසං වපතෙ බීජං තාදිසං හරතෙ ඵලං,
කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං පාපකාරී ච පාපකන්ති.

තස්මා **තිණ්ණං දුච්චරිතානන්ති** ආදි වුත්තං. **අඤ්ඤතරො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වාති** යො කොචි පබ්බජ්ජාමත්තෙන සමණො වා ජාතිමත්තෙන[3] බ්‍රාහ්මණො වා.[4] පාපිච්ඡො සම්භාවනාධිප්පායෙන විම්හාපනතො[5] **කුහකො**. පච්චයසන්නිස්සිතාය පයුත්තවාචාය වසෙන **ලපකො**. පච්චයනිබ්බත්තකනිමිත්තවරණතො[6] **නෙමිත්තිකො. කුහනලපනනෙමිත්තිකත්තං පුබ්බඞ්ගමං කත්වාති** කුහනාදිභාවමෙව පුරක්ඛත්වා[7] සන්තින්ද්‍රියො සන්තමානසො විය චරන්තො. **පඤ්ච නීවරණෙති** කාමච්ඡන්දාදිකෙ පඤ්ච නීවරණෙ. **අප්පහාය** අසමුච්ඡින්දිත්වා. **චෙතසො උපක්කිලෙසෙති** නීවරණෙ. නීවරණා හි චිත්තං උපක්කිලෙසෙන්ති කිලිට්ඨං කරොන්ති විබාධෙන්ති උපතාපෙන්ති ච[8] තස්මා චෙතසො උපක්කිලෙසාති වුච්චන්ති. **පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණෙති** නීවරණෙ. නීවරණා හි උප්පජ්ජමානා අනුප්පන්නාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙන්ති තස්මා පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණාති වුච්චන්ති. **අනුපට්ඨිතස්සතීති** චතූසු සතිපට්ඨානෙසු න උපට්ඨිතස්සති. **අභාවයිත්වාති** අවඩ්ඪයිත්වා.[9] **අනුත්තරං සම්මාසම්බොධින්ති** අරහත්තපදට්ඨානං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං. පච්ඡිමවාරෙ[10] **අඤ්ඤතරො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වාති** සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තං සන්ධාය වදති. තත්ථ **සබ්බදොසාපගතොති** සබ්බෙහි පාරමිතාපටිපක්ඛභූතෙහි දොසෙහි අපගතො එතෙන පරිපූරිතපාරමීභාවං[11] දස්සෙති. **සතිපට්ඨානාති**[12] විපස්සනා. **බොජ්ඣඞ්ගා**[13] මග්ගා. **අනුත්තර**

1. ම. III. බහූනං.
2. සී. I & II. මධුරං.
,, ම. III. නාමධුරං.
3. ම. III සමණො ජාතිමත්තෙන.
4. ම III බ්‍රාහ්මණො
5. සී. I & II විම්භාපනකො.
6. ම. නිමිත්තාවචරතො.
7. ම. III. පුරෙක්ඛිත්වා
8. සී. I & II. කරොන්තිඋපතාපෙන්තිච.
9. සී. I & II. අවඩ්ඪිත්වා.
10. සී. I & II. පච්ඡිමස්මිං.
11 ම III පූරිතපාරමිතා.
12. සී. I. & II. සතිපට්ඨානං.
13. ම III. බොජ්ඣඞ්ගො.

සම්මාසම්බොධි අරහත්තං. සතිපට්ඨානාති වා විපස්සනා බොජ්ඣඞ්ගා මිස්සකා සම්මාසම්බොධි අරහත්තමෙව. සෙසං අනන්තරවාරෙ වුත්තපටිපක්ඛතො වෙදිතබ්බං. **යං එත්ථ ඤාණන්ති** යං එතස්මිං යථාවුත්තෙ ඨානෙ ච ඨානං අට්ඨානෙ ච අට්ඨානන්ති පවත්තං ඤාණං. **හෙතුසොති** තස්ස ඨානස්ස අට්ඨානස්ස ච හෙතුතො. **ඨානසොති** තඞ්ඛණෙ එව ආවජ්ජනසමනන්තරං.[1] **අනොධිසොති** ඔධිඅභාවෙන කිඤ්චි අනවසෙසෙත්වාති අත්ථො. **ඉති ඨානාඨානගතාති** ආදීසු එවං ඨානාඨානභාවං ගතා. **සබ්බෙති** ඛයවයවිරජ්ජනනිරුජ්ඣනසභාවා සඞ්ඛතධම්මා. තෙ එව ච සත්තපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතා **කෙචි සග්ගූපගා** යෙ ධම්මචාරිනො. **කෙචි අපායූපගා** යෙ අධම්මචාරිනො. **කෙචි නිබ්බානූපගා** යෙ කම්මක්ඛයකරං අරියමග්ගං පටිපන්නා.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං විවරන්තො **සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්තීති** ගාථාද්වයමාහ. තස්ස අත්ථං **සබ්බෙ සත්තාති අරියා ච අනරියා චාති** ආදිනා සයමෙව නිද්දිසති.[2] තත්ථ **ජීවිතපරියන්තො මරණන්තොති**[3] ජීවිතස්ස පරියන්තො නාම මරණසඞ්ඛාතො අන්තො. **යථාකම්මං ගමිස්සන්තීති** එත්ථ යදෙතං සත්තානං යථාකම්මං ගමනං අයං කම්මස්සකතාති අත්ථො. **කම්මානං ඵලදස්සාවිතා අවිප්පවාසොචාති පුඤ්ඤපාපඵලූපගාති** ඉමිනා වචනෙන කම්මානං ඵලස්ස පච්චක්ඛකාරිතා කතූපචිතානං කම්මානං[4] අත්තනො ඵලස්ස අප්පදානාභාවො ච දස්සිතො ති අත්ථො. කම්මමෙව කම්මන්තං.[5] පාපං කම්මන්තං එතෙසන්ති **පාපකම්මන්තා**. තස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **අපුඤ්ඤසඞ්ඛාරාති** වුත්තං. අපුඤ්ඤෙ සඞ්ඛාරෙ එතෙසන්ති අපුඤ්ඤසඞ්ඛාරා. **පාපකම්මන්තාති** වා නිස්සක්කවචනං. පාපකම්මන්තහෙතූති අත්ථො. තථා **පුඤ්ඤසඞ්ඛාරාති**[6] ආදීසුපි. පුන **නිරයං පාපකම්මන්තාති** ආදිනා අන්තද්වයෙන සද්ධිං මජ්ඣිමපටිපදං දස්සෙති. තථා **අයං සංකිලෙසොති** ආදිනා වට්ටවිවට්ටවසෙන ආදීනවස්සාදනිස්සරණවසෙන හෙතුප්ඵලවසෙන ච ගාථායං තයො අත්ථවිකප්පා දස්සිතා. පුන **නිරයං පාපකම්මන්තාති අයං සංකිලෙසොති** ආදිනා වොදානවසෙන ගාථාය අත්ථං දස්සෙති. **තෙන තෙනාති** තෙන තෙන අජ්ඣොසිතවත්ථුනා රූපභවඅරූපභවාදිනා. **ඡත්තිංසාති** කාමතණ්හා තාව රූපාදිවිසයභෙදෙන ඡ. තථා භවතණ්හා විභවතණ්හාචාති අට්ඨාරස. තා එව අජ්ඣත්තිකෙසු රූපාදීසු අට්ඨාරස. බාහිරෙසු රූපාදීසු අට්ඨාරසාති එවං ඡත්තිංස. **යෙන යෙනාති** සුභං සුඛන්ති ආදිනා.

---

1. ස. I & II සමනන්තරෙ.
2. ස. I & II. නිද්දිසති
3. ස. I & II. මරණපරියන්තො.
„ ම. III. මරණන්තොපරියන්තො.
4. ස I & II. ධම්මාන.
5. ස. I & II. කම්මන්තො.
6. ම. III අපුඤ්ඤසඞ්ඛාරාති.

වොදානං තිවිධං බන්ධනත්තයවසෙනාති[1] තං දස්සෙතුං **තණ්හා සංකිලෙසොති** ආදි වුත්තං. පුන **සබ්බෙ සත්තා** මරිස්සන්තීති ආදි පටිපදාවිභාගෙන[2] ගාථාත්තයං දස්සෙතුං වුත්තං. **තත්ථතත්ථ ගාමිණීති** තත්ථ තත්ථෙව නිබ්බානෙ ගාමිණී. නිබ්බානස්ස ගමනසීලාති අත්ථො. පුන තත්ථතත්ථගාමිණීසබ්බත්ථගාමිණීනං පටිපදානං විභාගං දස්සෙතුං **තයො රාසීති** ආදි වුත්තං. යන්ති යං නිරයාදි. තං තං ඨානං යථාරහං ගමෙතීති **සබ්බත්ථගාමිණී**. පටිපදාසඞ්ඛාතෙ අපුඤ්ඤකම්මෙ පුඤ්ඤකම්මෙ ච කම්මක්ඛයකරණකම්මෙ ච විභාගසො භගවතො පවත්තනඤාණං. ඉදං සබ්බත්ථගාමිණීපටිපදාඤාණං නාම තථාගතබලං. ඉමිනා හි ඤාණෙන භගවා සබ්බම්පි පටිපදං යථාභූතං පජානාති. කථං? සකලගාමවාසිකෙසුපි එකං සූකරං වා මිගං වා මාරෙන්තෙසු සබ්බෙසං චෙතනා පරස්ස ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණාව හොති. තං පන කම්මං තෙසං ආයූහනක්ඛණෙයෙව නානා හොති. තෙසු[3] හි එකො ආදරෙන කරොති. එකො ත්වම්පි කරොහීති පරෙහි නිප්පීළිතො කරොති. එකො සමානච්ඡන්දො විය හුත්වා අප්පටිබාහමානො[4] විචරති. තෙසු එකො තෙනෙව කම්මෙන නිරයෙ නිබ්බත්තති. එකො තිරච්ඡානයොනියං එකො පෙත්තිවිසයෙ. තං තථාගතො ආයූහනක්ඛණෙ එව ඉමිනා නීහාරෙන ආයූහිතත්තා එස නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති. එස තිරච්ඡානයොනියං. එස පෙත්තිවිසයෙති ජානාති. නිරයෙ නිබ්බත්තන්තම්පි එස අට්ඨසු මහානිරයෙසු නිබ්බත්තිස්සති. එස සොළසසු උස්සදෙසූති ජානාති. තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්තන්තම්පි එස අපාදකො භවිස්සති. එස ද්විපාදකො. එස චතුප්පාදකො. එස බහුප්පාදකොති ජානාති. පෙත්තිවිසයෙ නිබ්බත්තන්තම්පි එස නිජ්ඣාමතණ්හිකො භවිස්සති. එස ඛුප්පිපාසිකො එස පරදත්තූපජීවීති ජානාති. තෙසු ච කම්මෙසු ඉදං කම්මං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිස්සති. ඉදං නාකඩ්ඪිස්සති දුබ්බලං දින්නාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්කමත්තං භවිස්සතීති ජානාති. තථා සකලගාමවාසිකෙසු එකතො දානං දදමානෙසු සබ්බෙසම්පි චෙතනා දෙය්‍යධම්මාරම්මණාව හොති. තං පන කම්මං තෙසං ආයූහනක්ඛණෙ එව නානං[5] හොති. තෙසු හි කෙචි දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති. කෙචි මනුස්සලොකෙ. තං තථාගතො ආයූහනක්ඛණෙ එව ඉමිනා නීහාරෙන ආයූහිතත්තා එස මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තිස්සති. එස දෙවලොකෙති ජානාති. තත්ථාපි එස පරනිම්මිතවසවත්තීසු නිබ්බත්තිස්සති. එස භුම්මදෙවෙසු නිබ්බත්තිස්සති. එස ජෙට්ඨකදෙවරාජා හුත්වා එස තස්ස දුතියං තතියං වා ඨානන්තරං කරොන්තො පරිවාරකො[6] හුත්වා නිබ්බත්තිස්සතීති ජානාති. තෙසු ච කම්මෙසු ඉදං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං සක්ඛිස්සති ඉදං[7] පටිසන්ධිං

1. සී. I & II බන්ධනත්තයවසෙන
2. සී. I. පදවිභාගෙන
3. ම. III. යෙසු.
4. සී. I & II. අප්පටිබාහියමානො.
5. සී. I & II. නානා.
6 සී. I & II. පරිචාරිකො.
7. ම. III. ඉදංනාසක්ඛිස්සති.

ආකඩ්ඪිතුං න සක්ඛිස්සති දුබ්බලං දිත්තාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්ක
මත්තං[1] භවිස්සතීති ජානාති. තථා විපස්සනං පට්ඨපෙන්තෙසු ච එස[2]
ඉමිනා නීහාරෙන විපස්සනාය ආරද්ධත්තා අරහා[3] භවිස්සති. එස
අනාගාමී. එස සකදාගාමී. එස සොතාපන්නො එකබීජී කොලං
කොලො සත්තක්ඛත්තුපරමො. එස මග්ගං පත්තුං න සක්ඛිස්සති.
ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනායමෙව ඨස්සති. එස පච්චයපරිග්ගහෙ
එස නාමරූපපරිග්ගහෙ අරූපපරිග්ගහෙ ච ඨස්සති. එස මහාභූත
මත්තමෙව වවත්ථපෙස්සති එස කිඤ්චි සල්ලක්ඛෙතුං න සක්ඛිස්සතීති
ජානාති. කසිණපරිකම්මං කරොන්තෙසුපි එස පරිකම්මමත්තෙ එව
ඨස්සති. එස නිමිත්තං උප්පාදෙතුං සක්ඛිස්සති න අප්පනං. එස
අප්පනම්පි උප්පාදෙස්සති එස ඣානං අධිගමිස්සති න උපරිවිසෙසං.
එස උපරි විසෙසම්පි අධිගමිස්සතීති ජානාති. **අනෙකධාතූති**
අනෙකා චක්ඛාදයො පථවාදයො ච ධාතුයො එතස්සාති අනෙකධාතු.
බහුධාතූති අත්ථො. **ලොකොති** ඛන්ධායතනාදි ලොකො. **චක්ඛු
ධාතූති** ආදි යානි ධාතූහි අනෙකධාතූති[4] ලොකො වුත්තො තාසං
සරූපතො දස්සනං. තත්ථ සභාවට්ඨෙන නිස්සත්තට්ඨෙන ච ධාතු. චක්ඛු
එව ධාතු **චක්ඛුධාතු**. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **කාමධාතූති**
එත්ථ ද්වෙ කාමා කිලෙසකාමො ච වත්ථුකාමො ච. කිලෙසකාමපක්ඛෙ
කාමපටිසංයුත්තා[5] ධාතු කාමධාතු කාමවිතක්කස්සෙතං නාමං,
වත්ථුකාමපක්ඛෙ පන කාමාවචරධම්මා කාමො උත්තරපදලොපෙන
කාමො ච සො ධාතු චාති **කාමධාතු**. බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තා ධාතු
බ්‍යාපාදධාතු. බ්‍යාපාදවිතක්කස්සෙතං නාමං. බ්‍යාපාදොව ධාතු
බ්‍යාපාදධාතු. දසආඝාතවත්ථුවිසයස්ස පටිඝස්සෙතං නාමං. විහිංසා
පටිසංයුත්තා ධාතු **විහිංසාධාතු**. විහිංසාවිතක්කො විහිංසා එව වා
ධාතු විහිංසාධාතු. පරසත්තවිහෙසනස්සෙතං නාමං. **නෙක්ඛම්මඅබ්‍යා
පාදඅවිහිංසාධාතුයො** නෙක්ඛම්මවිතක්කාදයො සබ්බකුසලධම්මා
මෙත්තා කරුණා චාති වෙදිතබ්බං. **රූපධාතූති** රූපභවො සබ්බෙ
වා රූපධම්මා. **අරූපධාතූති** අරූපභවො අරූපධම්මා වා. **නිරොධ
ධාතූති** නිරොධතණ්හා. **සඞ්ඛාරධාතූති** සබ්බෙ සඞ්ඛතධම්මා. සෙසං
සුවිඤ්ඤෙය්‍යං. අඤ්ඤමඤ්ඤවිලක්ඛණත්තා නානප්පකාරා ධාතුයො
එතස්මින්ති **නානාධාතු** ලොකො. තෙනෙවාහ:- **අඤ්ඤා චක්ඛුධාතු**
යාව **අඤ්ඤා නිබ්බානධාතූති**. යථා ච ඉදං ඤාණං චක්ඛුධාතුආදි
භෙදෙන උපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්ස වසෙන අනෙකධාතු නානා
ධාතුලොකං පජානාති එවං අනුපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්සපි වසෙන
තං පජානාති. පච්චෙකබුද්ධා හි ද්වෙ ච අග්ගසාවකා උපාදින්නක
සඞ්ඛාරලොකස්සෙව නානත්තං ජානන්ති තම්පි[6] එකදෙසෙනෙව
න නිප්පදෙසතො අනුපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්ස පන නානත්තං

---

1. සී. I & II. උපධිවෙපක්කාව.
2. සී. I & II. එවං.
3. සී. I & II. එස අරහා.
4. සී. I & II. අනෙකධාතුලොකො.
5. සී. I & II. කාමපටිසංයුත්තා.
6. සී. I & II. තස්මිං.

න ජානන්ති. භගවා පන ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නාය ඉමස්ස[1] රුක්ඛස්ස ඛන්ධො සෙතො හොති ඉමස්ස කාළො ඉමස්ස මට්ඨො ඉමස්ස ඵරුසො ඉමස්ස බහලො ඉමස්ස තනුත්තචො. ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නාය ඉමස්ස රුක්ඛස්ස පත්තං වණ්ණසණ්ඨානාදි වසෙන එවරූපං නාම හොති ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නත්තා ඉමස්ස රුක්ඛස්ස පුප්ඵං නීලං හොති පීතකං ලොහිතකං ඔදාතං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නාය ඵලං ඛුද්දකං මහන්තං දීඝං වට්ටං සුසණ්ඨානං දුස්සණ්ඨානං මට්ඨං ඵරුසං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං තිත්තං මධුරං කටුකං අම්බිලං කසාවං හොති. ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නාය ඉමස්ස රුක්ඛස්ස කණ්ටකො තිඛිණො හොති අතිඛිණො[2] උජුකො කුටිලො කණ්හො නීලො ඔදාතො හොතීති එවං අනුපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්සාපි වසෙන අනෙකධාතුනානාධාතුභාවං ජානාති. සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං එව හි එතං බලං න අඤ්ඤෙසං. **යං යදෙවධාතුන්ති** යං කිඤ්චි හීනාදිසභාවං. යස්මා අධිමුත්ති නාම අජ්ඣාසයධාතු තස්මා අධිමුච්චනං අජ්ඣාසයස්ස හීනාදිසභාවෙන පවත්තනං. තං පන තස්ස තං තං අධිට්ඨහනං අභිනිවිසනඤ්ච හොතීති ආහ. **අධිමුච්චන්ති තං තදෙව අධිට්ඨහන්ති අභිනිවිසන්තීති.** අධිමුච්චනස්ස විසයං විභාගෙන දස්සෙතුං **කෙචි රූපාධිමුත්තාති** ආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **නානාධිමුත්තිකතාඤාණන්ති** හීනාදිවසෙන නානාධිමුත්තිකතාය ඤාණං. **තෙ යථාධිමුත්තා භවන්තීති** තෙ හීනාධිමුත්තිකා පණීතාධිමුත්තිකා සත්තා යථායථා අධිමුත්තා[3] හොන්ති. **තං තං කම්මසමාදානං සමාදියන්තීති** අධිමුත්තිඅනුරූපං තං තං අත්තනා[4] සමාදියිතබ්බං කාතබ්බං කම්මං කරොන්ති. තානි කම්මසමාදානානි සමුට්ඨානවසෙන විභජන්තො[5] **තෙ ඡබ්බිධං කම්මන්ති** ආදිමාහ. තත්ථ කෙචි ලොභවසෙන කම්මං සමාදියන්තීති සම්බන්ධිතබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. **තං විභජ්ජමානන්ති** තං සමුට්ඨානවසෙන ඡබ්බිධං පුන පවත්තිනිවත්තිවසෙන විභජ්ජමානං දුවිධං. **යං ලොභවසෙන දොසවසෙන මොහවසෙන ච කම්මං කරොතීති** දස අකුසලකම්මපථකම්මං සන්ධාය වදති. තං හි සංකිලිට්ඨත්තා කාළකන්ති **කණ්හං**. අපායෙසු නිබ්බත්තාපනතො කාළකවිපාකන්ති **කණ්හවිපාකං**. **යං සද්ධාවසෙන කම්මං කරොතීති** දසකුසලකම්මපථකම්මං. තං හි අසංකිලිට්ඨත්තා පණ්ඩරන්ති **සුක්කං**. සග්ගෙ නිබ්බත්තාපනතො පණ්ඩරවිපාකත්තා **සුක්කවිපාකං**. **යං ලොභවසෙන දොසවසෙන මොහවසෙන සද්ධාවසෙන ච කම්මං කරොති ඉදං කණ්හසුක්කන්ති** වොමිස්සකකම්මං. **කණ්හසුක්කවිපාකන්ති** සුඛදුක්ඛවිපාකං. මිස්සකකම්මං හි කත්වා අකුසලවසෙන[6]

---

1. සී. I & II. ඉමස්සනාම.
2. සී. I & II. අතිතිඛිණො.
3. ම. III. යථාඅධිමුත්තා.
4. සී. I & II අත්තනො.
5. සී I & II. විභජ්ජන්තො.
6. සී I & II අකුසලෙන.

නිරච්ඡානයොනියං මඞ්ගලහත්ථිභාවං උපපන්නො[1] කුසලෙන පවත්තෙ සුඛං අනුභවති. කුසලෙන රාජකුලෙ නිබ්බත්තොපි අකුසලෙන දුක්ඛං වෙදයති. **යං විරියවසෙන පඤ්ඤාවසෙන ච කම්මං කරොති ඉදං කම්මං අකණ්හං අසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකං කම්මක්ඛයකර**න්ති[2] චතුමග්ගචෙතනං. තං හි යදි කණ්හං භවෙය්‍ය කණ්හවිපාකං දදෙය්‍ය යදි සුක්කං භවෙය්‍ය සුක්කඋපපත්තිපරියාපන්නං විපාකං දදෙය්‍ය උභයවිපාකස්ස පන අප්පදානතො අකණ්හඅසුක්කවිපාකන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො. කම්මසමාදානෙ පඨමං අචෙලකපටිපදා කාමෙසු පාතබ්‍යතා. දුතියං තිබ්බකිලෙසස්ස අස්සුමුඛස්සාපි රුදතො පරිසුද්ධබ්‍රහ්මචරියචරණං. තතියං කාමෙසු අපාතබ්‍යතා අචෙලකපටිපදා. චතුත්ථං පච්චයෙ අලභමානස්සාපි ඣානවිපස්සනාසුඛසමඞ්ගිනො සාසනබ්‍රහ්මචරියචරණං. **යං එවං ජාතියං කම්මසමාදාන**න්ති යං අඤ්ඤම්පි එවම්පකාරං කම්මං. **ඉමිනා පුග්ගලෙනා**ති ආදි තස්මිං[3] කම්මවිපාකෙ භගවතො ඤාණස්ස පවත්තනාකාරදස්සනං. තත්ථ **උපචිත**න්ති යථා කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති තථා කතං උපචිතං. **අවිපක්ක**න්ති න විපක්කවිපාකං. **විපාකාය පච්චුපට්ඨිත**න්ති විපාකදානාය කතොකාසං. **න ච භබ්බො අභිනිබ්බිධා**[4] **ගන්තු**න්ති කිලෙසාභිසඞ්ඛාරානං අභිනිබ්බිජ්ඣනතො අභිනිබ්බිධාසඞ්ඛාතං අරියමග්ගං අධිගන්තුං න ච භබ්බො. **නං භගවා න ඔවදතී**ති තං විපාකාවරණෙන නිවුතං පුග්ගලං භගවා සච්චපටිවෙධං පුරක්ඛත්වා න ඔවදති. වාසනත්ථං පන තාදිසානම්පි ධම්මං දෙසෙතියෙව අජාතසත්තුආදීනං විය. **උපචිත**න්ති කාතුං ආරද්ධං තෙනෙවාහ:-**න ච තාව පාරිපූරිං ගත**න්ති තෙන මිච්ඡත්තනියාමස්ස අසමත්ථතං දස්සෙති. **පුරා පාරිපූරිං ගච්ඡතී**ති පාරිපූරිං ඵලනිප්ඵාදනසමත්ථතං. ගච්ඡති පුරා අධිගච්ඡෙය්‍ය. මිච්ඡත්තනියතතාය සජ්ජුකං ඵලධම්මස්ස අභාජනභාවං නිබ්බත්තයති පුරා. තෙනෙවාහ:-**පුරා වෙනෙය්‍යත්තං සමතික්කමතී**ති. **පුරා අනියතං සමතික්කමතී**තිපි පාඨො. සො එවත්ථො. **අසමත්තෙනා**ති කම්මෙ අසම්පුණ්ණෙ. තෙ අසම්පුණ්ණෙ වා. එවං කිලෙසන්තරායමිස්සකං කම්මන්තරායං දස්සෙත්වා ඉදානි අමිස්සකං කම්මන්තරායං දස්සෙතුං **ඉමස්ස ච පුග්ගලස්සා**ති ආදි වුත්තං. තං වුත්තනයමෙව. **සබ්බස**න්ති ඉමස්මිං බලනිද්දෙසෙ වුත්තානං සබ්බෙසං කම්මානං. **මුදුමජ්ඣාධිමත්තතා**ති මුදුමජ්ඣිමතිබ්බභාවො. කම්මානං හි මුදුආදිභාවෙන තං විපාකානං මුදුමජ්ඣිමතික්ඛභාවො විඤ්ඤායතීති අධිප්පායො. **දිට්ඨධම්මවෙදනීය**න්ති ආදීසු දිට්ඨධම්මෙ ඉමස්මිං අත්තභාවෙ වෙදිතබ්බං ඵලං **දිට්ඨධම්මවෙදනීයං**. උපපජ්ජ අනන්තරෙ අත්තභාවෙ වෙදිතබ්බං ඵලං **උපපජ්ජවෙදනීයං**. **අපරස්මිං** අත්තභාවෙ[5] ඉතො අඤ්ඤස්මිං යස්මිං කස්මිඤ්චි අත්තභාවෙ වෙදිතබ්බං

1 සී I & II. උපපන්නො.
2. කම්මුත්තමං කම්මසෙට්ඨං කම්මක්ඛයාය සංවත්තතීති. නෙත්තිපාළි
3. සී. I & II. තස්මිඤ්ච.
4. සී. I & II. අභිනිබ්බිදා.
5 ම. III. අත්තභාවතො.

ඵලං **අපරපරියායවෙදනීයං**.[1] එකජවනවාරස්මිං හි සත්තසු චෙතනාසු පඨමචෙතනා දිට්ඨධම්මවෙදනීයං නාම පරියොසානචෙතනා උපපජ්ජවෙදනීයං නාම මජ්ඣෙ පඤ්චචෙතනා අපරපරියායවෙදනීයං නාම. **විපාකවෙමත්තතාඤාණන්**ති විපාකවෙමත්තතාය විපාකවිසෙසෙ ඤාණං. ඉමස්ස පන කම්මවිපාකස්ස ගතිසම්පත්ති ගතිවිපත්ති උපධිසම්පත්ති උපධිවිපත්ති කාලසම්පත්ති කාලවිපත්ති පයොගසම්පත්ති පයොගවිපත්තියො කාරණං. සො ච තෙසං කාරණභාවො "අත්ථෙකච්චානි කම්මසමාදානානි ගතිසම්පත්තිපටිබාළ්හානි න විපච්චන්තී"ති[a] ආදිපාළිවසෙන වෙදිතබ්බො.

අනන්තරබලනිද්දෙසෙ වුත්තකම්මසමාදානපදෙනෙව ඣානාදීනි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං **තථා සමාදින්නානං කම්මාන**න්ති ආදි වුත්තං. සෙක්ඛපුථුජ්ජනසන්තානෙසු පවත්තානි ඣානාදීනි කම්මං හොන්ති. තත්ථ **තථා සමාදින්නාන**න්ති සුක්කං සුක්කවිපාකං පච්චුප්පන්නසුඛං ආයතිං සුඛවිපාකන්ති එවමාදිප්පකාරෙහි සමාදින්නෙසු කම්මෙසු. **සංකිලෙසො**ති පටිපක්ඛධම්මවසෙන කිලිට්ඨභාවො. **වොදානං** පටිපක්ඛධම්මෙහි විසුජ්ඣනං. **වුට්ඨානං** පගුණවොදානං භවඞ්ගවුට්ඨානඤ්ච. **එවං සංකිලිස්සතී**ති ආදීසු අයමත්ථො[2] ඉමිනා ආකාරෙන ඣානාදි සංකිලිස්සති වොදායති වුට්ඨහතීති ජානනඤාණං භගවතො අනාවරණඤාණං. න තස්ස ආවරණං අත්ථීති. **කති ඣානානී?**ති ආදි ඣානාදයො විභාගෙන දස්සෙතුං ආරද්ධං. **චත්තාරි ඣානානී**ති චතුක්කනයවසෙන[3] රූපාවචරජ්ඣානානි සඞ්ඛායාහ **එකාදසා**ති රූපී රූපානි පස්සතීති ආදිනා අට්ඨන්නං තිණ්ණඤ්ච සුඤ්ඤතවිමොක්ඛාදීනං වසෙන වුත්තං. **අට්ඨා**ති තෙසු ඨපෙත්වා ලොකුත්තරෙ විමොක්ඛෙ අට්ඨ. **සත්තා**ති තෙසු එව නිරොධසමාපත්තිං ඨපෙත්වා සත්ත. **තයො**ති සුත්තන්තපරියායෙන සුඤ්ඤතවිමොක්ඛාදයො තයො. **ද්වෙ**ති අභිධම්මපරියායෙන අනිමිත්තවිමොක්ඛස්සාසම්භවතො අවසෙසා ද්වෙ. එත්ථ ච පටිපාටියා සත්ත අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ වික්ඛම්භනවසෙන පච්චනීකධම්මෙහි විමුච්චනතො ආරම්මණෙ අධිමුච්චනතො ච විමොක්ඛා.[4] නිරොධසමාපත්ති පන සබ්බසො සඤ්ඤාවෙදයිතෙහි විමුත්තත්තා අපගමවිමොක්ඛො නාම. ලොකුත්තරා ච තං තං මග්ගවජ්ඣකිලෙසෙහි සමුච්ඡෙදවසෙන විමුත්තත්තා විමොක්ඛාති[5] අයං විසෙසො වෙදිතබ්බො. සමාධීසු චතුක්කනයපඤ්චකනයෙසු පඨමජ්ඣානසමාධි සවිතක්කසවිචාර සමාධි නාම. පඤ්චකනයෙ දුතියජ්ඣානසමාධි අවිතක්කවිචාරමත්තො සමාධි නාම. චතුක්කනයෙ පඤ්චකනයෙපි සෙසඣානෙසු සමාධි අවිතක්කඅවිචාරො සමාධි නාම. සමාපත්තීසු පටිපාටියා අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං සමාධීතිපි නාමං සමාපත්තීතිපි. කස්මා?

1. ම. III. අපරපරිය a. පටිසම්භිදමග්ග. 3. සී. I & II. චතුක්කනයානං.
2. ම. III. අයමෙවත්ථො. 4. ම. III. විමොක්ඛො.

චිත්තෙකග්ගතාසබ්භාවතො[1] නිරොධසමාපත්තියා තදභාවතො න[2] සමාධීති නාමං. සඤ්ඤා[3] සමාපත්තිආදි හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **හානභාගියො සමාධීති** අප්පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිඅනුපක්ඛන්දනං පඨමජ්ඣානාදිසමාධිස්ස හානභාගියතා. **පඨමස්ස**[4] **ඣානස්ස කාමරාගබ්‍යාපාදා සංකිලෙසොති** වුත්තත්තා දුතියජ්ඣානාදිවසෙන[5] යොජෙතබ්බං. කුක්කුටං වුච්චති අජ්ඣුපෙක්ඛනමුඛෙන නප්පරමතා. **කුක්කුටජ්ඣායීති** පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ඣානානි වුත්තානි. ද්වෙ පඨමදුතියජ්ඣානානීති වුත්තං හොති. යො පඨමං දුතියං වා ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා අලමෙත්තාවතාති සන්තොසං ආපජ්ජති උත්තරි න වායමති තස්ස තානි ඣානානි චත්තාරිපි කුක්කුටජ්ඣානානීති වුච්චන්ති. තංසමඞ්ගිතො ච කුක්කුටජ්ඣායී. තෙසු පුරිමානි ද්වෙ ආසන්නබලවපච්චත්ථිකත්තා විසෙසභාගියතාභාවතො ච සංකිලෙසභාවෙන වුත්තානි. ඉතරානි පන විසෙසභාගියතාභාවෙපි මන්දපච්චත්ථිකත්තා වොදානභාවෙන වුත්තානීති දට්ඨබ්බං. **විසෙසභාගියො සමාධීති** පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං දුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනං. පගුණවොදානං භවඞ්ගවුට්ඨානඤ්ච වුට්ඨානන්ති වුත්තං. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං හි පගුණජ්ඣානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදට්ඨානං හොති. තස්මා වොදානම්පි වුට්ඨානන්ති වුත්තං. භවඞ්ගවසෙන සබ්බඣානෙහි වුට්ඨානං හොතීති භවඞ්ගඤ්ච වොදානං වුට්ඨානං. යස්මා පන වුට්ඨානවසීභාවෙන යථාපරිච්ඡින්නකාලං සමාපත්තිතො වුට්ඨානං හොති තස්මා සමාපත්තිවුට්ඨානකොසල්ලං ඉධ වුට්ඨානන්ති වුත්තං.

තස්සෙව සමාධිස්සාති තස්ස අනන්තරබලනිද්දෙසෙ ඣානාදිපරියායෙහි වුත්තසමාධිස්ස. **පරිවාරෙති** පරික්ඛාරෙ. **ඉන්ද්‍රියානීති** සද්ධාසතිපඤ්ඤින්ද්‍රියානි.[6] **බලානීති** හිරොත්තප්පෙහි සද්ධිං තානියෙව විරියස්ස විසුං ගහණං බලානං බහුපකාරදස්සනත්ථං.[7] විරියූපත්ථම්භෙන හි සද්ධාදයො පටිපක්ඛෙන අකම්පනීයා හොන්ති. තෙනෙවාහ:-**විරියවසෙන බලානි භවන්තීති. තෙසන්ති** ඉන්ද්‍රියානං. **මුදුමජ්ඣාධිමත්තතාති** අවිසදං මුදු නාතිවිසදං මජ්ඣං. අතිවිසදං අධිමත්තං බලවං තික්ඛන්ති වුච්චති. වෙනෙය්‍යානං ඉන්ද්‍රියානුරූපං භගවතො දෙසනාපවත්තීති දස්සෙතුං **තත්ථ භගවාති** ආදි වුත්තං.

තත්ථ **සංඛිත්තවිත්ථාරෙනාති** සංඛිත්තස්ස[8] විත්ථාරෙන. අථවා **සංඛිත්තෙනාති** උද්දිට්ඨමත්තෙන. **සංඛිත්තවිත්ථාරෙනාති** උද්දෙසෙන නිද්දෙසෙන ච. **විත්ථාරෙනාති** උද්දෙසනිද්දෙසපටිනිද්දෙසෙහි.[9] මුදු

1. සී. I & II. සම්භවතො.
2. සී I. නසමාධිනාම.
3. ම. III. සඤ්ඤාය.
4. ම. III. පඨමජ්ඣානස්ස.
5. සී. I & II දුතියජ්ඣානවසෙන.
6. ම. III. සද්ධාසතිඉන්ද්‍රියානි.
7. සී. I & II. බහුකාර.
8. ම. III. සඞ්ඛෙපසංඛිත්තස්ස.
9. ම. III. නිද්දෙසපටිනිද්දෙසෙහි.

ඤාති ලහුකං. අපායභයවට්ටභයාදීහි සන්තජ්ජනවසෙන භාරියං අකත්වා. **මුදුතික්ඛ**න්ති නාතිතික්ඛං. සංවෙගවත්ථූහි සංවෙගජනනාදිවසෙන භාරියං කත්වා. **සමථං උපදිසතී**ති සමථං අධිකං කත්වා උපදිසති න තථා විපස්සනන්ති අධිප්පායො. න හි කෙවලෙන සමථෙන සච්චපටිවෙධො සම්භවති. **සමථවිපස්සන**න්ති සමධුරං සමථවිපස්සනං. **විපස්සන**න්ති සාතිසයං විපස්සනං උපදිසති. යස්මා වෙත්ථ තික්ඛින්ද්‍රියාදයො උග්ඝටිතඤ්ඤූආදයොව තස්මා **තික්ඛින්ද්‍රියස්ස නිස්සරණං දෙසෙතී**ති ආදි වුත්තං.

තත්ථ **අධිපඤ්ඤාසික්ඛායා**ති අධිපඤ්ඤාසික්ඛං. **යං එත්ථ ඤාණ**න්ති එත්ථ ඉන්ද්‍රියානං මුදුමජ්ඣාධිමත්තතාය යං ඤාණං. **ඉදං වුච්චති පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතාඤාණ**න්ති සම්බන්ධිතබ්බං. තස්ස ඤාණස්ස පවත්තනාකාරං දස්සෙතුං **අයං ඉමං භූමි**න්ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **අයං ඉමං භූමිං භාවනඤ්ච ගතො**ති අයං පුග්ගලො එවම්මං සංකිලෙසවාසනං වොදානං හවඩ්ගඤ්ච ගතො ගච්ඡති ගමිස්සති ච කාලවච්චතිච්ඡාය අභාවතො යථා දුඛන්ති. **ඉමාය වෙලාය** ඉමස්මිං සමයෙ. **ඉමාය** මුදුමජ්ඣතික්ඛභෙදාය **අනුසාසනියා**. **එවං ධාතුකො**ති හීනාදිවසෙන එවං අජ්ඣාසයො එවං අධිමුත්තිකො. **අයඤ්චස්ස ආසයො**ති ඉමස්ස පුග්ගලස්ස අයං සස්සතුච්ඡෙදප්පකාරො යථාභූතඤාණානුලොමඛන්තිප්පකාරො වා ආසයො. ඉදං හි චතුබ්බිධං ආසයන්ති එත්ථ සත්තා වසන්තීති ආසයොති වුච්චති. ඉමං පන භගවා සත්තානං ආසයං ජානන්තො තෙසං දිට්ඨිගතානං විපස්සනාඤාණකම්මස්සකතඤාණානඤ්ච අප්පවත්තික්ඛණෙපි ජානාති එවං. වුත්තම්පි චෙතං. කාමං සෙවන්තංයෙව ජානාති අයං පුග්ගලො කාමගරුකො කාමාසයො කාමාධිමුත්තොති. කාමං සෙවන්තංයෙව ජානාති අයං පුග්ගලො නෙක්ඛම්මගරුකො නෙක්ඛම්මාසයො නෙක්ඛම්මාධිමුත්තොති. නෙක්ඛම්මං සෙවන්තංයෙව ජානාති බ්‍යාපාදං අබ්‍යාපාදං ථිනමිද්ධං ආලොකසඤ්ඤං සෙවන්තංයෙව ජානාති අයං පුග්ගලො ථිනමිද්ධගරුකො ථිනමිද්ධාසයො ථිනමිද්ධාධිමුත්තොති. **අයං අනුසයො**ති අයං ඉමස්ස පුග්ගලස්ස කාමරාගාදිකො අප්පහීනොයෙව අනුසයිතකිලෙසො අප්පහීනොයෙව හි ථාමගතො කිලෙසො අනුසයො. **පරසත්තාන**න්ති පධානසත්තානං.[1] **පරපුග්ගලාන**න්ති තතො පරෙසං සත්තානං හීනසත්තානන්ති අත්ථො. එකත්ථමෙව වා එතං පදද්වයං වෙනෙය්‍යවසෙන ද්විධා වුත්තං. **ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතාඤාණ**න්ති පරභාවො ච අපරභාවො ච පරොපරියත්තං.[2] ආකාරස්ස ඔකාරං කත්වා. තස්ස වෙමත්තතා පරොපරියත්තවෙමත්තතා. සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරොපරියත්තවෙමත්තතාය ඤාණං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතාඤාණන්ති පදවිභාගො වෙදිතබ්බො.

1. ම. III. පධාන. 2. සී. I & II. (සබ්බත්ථ) පරොපරියත්ති.

තථෙසනන්ති යං අනෙකවිහිතස්ස පුබ්බෙනිවාසස්ස අනුස්සරණවසෙන භගවතො ඤාණං ඉදං අට්ඨමං තථාගතබලන්ති සම්බන්ධො. **අනෙකවිහිතන්ති** අනෙකවිධං, අනෙකෙහි වා පකාරෙහි පවත්තිතං. **පුබ්බෙනිවාසන්ති** අනුස්සරිතුං ඉච්ඡිතං අත්තනො පරෙසඤ්ච සමනන්තරාතීතං භවං ආදිං කත්වා තත්ථ තත්ථ නිවුත්ථසන්තානං. **අනුස්සරතීති** එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියොති එවං ජාතිපටිපාටියා අනුගන්ත්වා සරති අනුදෙව වා සරති. චිත්තෙන අභිනින්නාමිතමත්තෙන එව සරතීති අත්ථො. භගවතො හි පරිකම්මකිච්චං නත්ථි. ආවජ්ජනමත්තෙනෙව සරති. **සෙය්‍යථීදන්ති** ආරද්ධප්පකාරනිදස්සනත්ථෙ නිපාතො. **එකම්පි ජාතින්ති** එකම්පි පටිසන්ධිමූලං චුතිපරියොසානං එකභවපරියාපන්නං ඛන්ධසන්තානං. එසනයො **ද්වෙපි ජාතියොති** ආදීසුපි. **අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙති** ආදීසු පන පරිහායමානො කප්පො සංවට්ටකප්පො, වඩ්ඪමානො විවට්ටකප්පොති වෙදිතබ්බො. තත්ථ සංවට්ටෙන සංවට්ටට්ඨායී ගහිතො තම්මූලකත්තා, විවට්ටෙන ච විවට්ටට්ඨායී. එවං හි සති යානි "චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ! කප්පස්ස අසංඛෙය්‍යානි. කතමානි චත්තාරි? සංවට්ටො සංවට්ටට්ඨායී විවට්ටො විවට්ටට්ඨායී"ති[a] වුත්තානි තානි සබ්බානි පරිග්ගහිතානි හොන්ති. **අමුත්‍රාසින්ති** ආදි සරණාකාරදස්සනං. තත්ථ **අමුත්‍රාසින්ති** අමුම්හි සංවට්ටකප්පෙ අමුම්හි භවෙ වා යොනියං[1] වා ගතියං[2] වා විඤ්ඤාණට්ඨිතියං[3] වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකායෙ වා. **එවංනාමොති** තිස්සො වා ඵුස්සො වා. **එවංගොත්තොති** භග්ගවො වා ගොතමො වා. **එවංවණ්ණොති** ඔදාතො වා සාමො වා. **එවමාහාරොති** සාලිමංසොදනාහාරො වා පවත්තඵලභොජනො වා. **එවංසුඛදුක්ඛපටිසංවෙදීති** අනෙකප්පකාරෙන කායිකචෙතසිකානං සාමිසනිරාමිසප්පභෙදානං වා සුඛදුක්ඛානං පටිසංවෙදී. **එවමායුපරියන්තොති** එවං වස්සසතපරමායුපරියන්තො වා චතුරාසීතිකප්පසහස්සපරමායුපරියන්තො වා. **සො තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදින්ති**[4] සො තතො භවතො සත්තනිකායතො වා චුතො පුන අමුකස්මිං නාම සත්තනිකායෙ උදපාදිං.[5] අථවා තත්‍රාපි භවෙ වා සත්තනිකායෙ වා පුන අහොසිං.[6] **එවංනාමොති** ආදි වුත්තත්ථමෙව.

දිබ්බෙනාති ආදීසු දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දෙවතානං හි සුචරිතකම්මනිබ්බත්තං පිත්තසෙම්හරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධං උපක්කිලෙසවිමුත්තතාය දූරෙපි ආරම්මණගහණසමත්ථං දිබ්බං පසාදචක්ඛු හොති. ඉදම්පි වීරියභාවනාබලනිබ්බත්තං ඤාණචක්ඛු තාදිසමෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දිබ්බවිහාරවසෙන[8] වා පටිලද්ධත්තා අත්තනා ච

1\. 2. 3 සී. I & II යොනියා වා ගතියා වා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා වා
4\. සී. I & II උපපාදින්ති.
5\. ම. III උදපාදින්ති
6\. ම. අහොසි.
7\. ම. III. සුචරිතකම්මනිබ්බත්තම්පි.
8\. ම. III. දිබ්බවිහාරවසෙන.
a. අඞ්ගුත්තර-චතුක්කනිපාත.

දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තාපි දිබ්බං. ආලොකපරිග්ගහෙන[1] මහාජුතිකත්තාපි දිබ්බං. තිරොකුඩ්ඩාදිගතරූපදස්සනෙන මහාගතිකත්තාපි දිබ්බං. තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනට්ඨෙන චක්ඛු. චක්ඛුකිච්චකරණෙන චක්ඛුමිවාතිපි චක්ඛු. චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධං. යො හි චුතිමත්තමෙව පස්සති න උපපාතං සො උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො උපපාතමත්තමෙව පස්සති න චුතිං සො නවසත්තපාතුභාවදිට්ඨිං[2] ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති සො යස්මා දුවිධම්පි තං දිට්ඨිගතං අතිවත්තති තස්මාස්ස තං දස්සනං දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතු හොති. තදුභයඤ්ච භගවා පස්සති. තෙන වුත්තං චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධන්ති. එකාදසඋපක්කිලෙසවිරහතො වා විසුද්ධං. යථාහ:-"සො ඛො අහං අනුරුද්ධා! විචිකිච්ඡා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසොති ඉති විදිත්වා විචිකිච්ඡං චිත්තස්ස උපක්කිලෙසං පජහිං. අමනසිකාරො චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො-ථිනමිද්ධං-ඡම්භිතත්තං-උබ්බිල්ලං[3]-දුට්ඨුල්ලං-අච්චාරද්ධවිරියං-අතිලීනවිරියං[4] - අභිජප්පා - නානත්තසඤ්ඤා - අතිනිජ්ඣායිතත්තං රූපානං චිත්තස්ස උපක්කිලෙසොති ඉති විදිත්වා අතිනිජ්ඣායිතත්තං රූපානං චිත්තස්ස උපක්කිලෙසං පජහි"න්ති[a] එවමාදිං. තදෙවං[5] එකාදසඋපක්කිලෙසවිරහතො* වා විසුද්ධං. මනුස්සූපචාරං අතික්කමිත්වා රූපදස්සනෙන අතික්කන්තමානුසකං. මංසචක්ඛුං අතික්කන්තත්තා වා අතික්කන්තමානුසකං. තෙන දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන. සත්තෙ පස්සතීති මනුස්සො මනුස්සං මංසචක්ඛුනා විය සත්තෙ පස්සති ඔලොකෙති. චවමානෙ උපපජ්ජමානෙති එත්ථ චුතික්ඛණෙ උප්පත්තික්ඛණෙ වා දිබ්බචක්ඛුනාපි දට්ඨුං න සක්කා. යෙ පන ආසන්නචුතිකා ඉදානි චවිස්සන්ති යෙ ච ගහිතපටිසන්ධිකා සම්පති නිබ්බත්තා තෙ චවමානා උපපජ්ජමානාති අධිප්පෙතා. තෙ එවරූපෙ චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ. හීනෙති මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා හීනජාතිකුලභොගාදිවසෙන හීළිතෙ පරිභූතෙ. පණීතෙති අමොහනිස්සන්දයුත්තත්තා තබ්බිපරීතෙ. සුවණ්ණෙති අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා ඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. දුබ්බණ්ණෙති දොසනිස්සන්දයුත්තත්තා අනිට්ඨාකන්තාමනාපවණ්ණයුත්තෙ. අභිරූපෙ[6] විරූපෙ වාති අත්ථො. සුගතෙති සුගතිගතෙ. අලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අඩ්ඪෙ මහද්ධනෙ. දුග්ගතෙති දුග්ගතිගතෙ. ලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දළිද්දෙ අප්පන්නපානභොජනෙ. යථාකම්මූපගෙති යං යං කම්මං උපචිතං තෙන තෙන උපගතෙ. තත්ථ පුරිමෙහි චවමානෙති ආදීහි දිබ්බචක්ඛුකිච්චං වුත්තං.

---

1. සී I & II. අකතපරිග්ගහෙන.
2. සී. I & II නවසත්තපාතුභාවසස්සතදිට්ඨිං.
3. ම III. උප්පිලං.
4. සී. I & II. අතොලීන.
5. සී. I & II. තදෙතං.
6. සී. I & II. මිරූපරූපෙති. ම. III. අභිරූපෙවිරූපෙති.

a. මජ්ඣිමනිකාය-උපක්කිලෙසසුත්ත.

ඉමිනා පන පදෙන යථාකම්මූපගඤාණකිච්චං. යථාකම්මූපගඤාණ අනාගතංසඤාණානි ච දිබ්බචක්ඛුපාදකානෙව දිබ්බචක්ඛුනා සහෙව ඉජ්ඣන්ති.

කායදුච්චරිතෙනාති ආදීසු දුච්චරිතං දුට්ඨු වා චරිතං[1] කිලෙස පූතිකත්තා දුච්චරිතං. කායෙන දුච්චරිතං කායතො වා පවත්තං දුච්චරිතං කායදුච්චරිතං. එවං වචීමනොදුච්චරිතානිපි දට්ඨබ්බානි. **සමන්නාගතාති** සමඞ්ගීභූතා. **අරියානං උපවාදකාති** බුද්ධාදීනං අරියානං අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානම්පි අන්තිමවත්ථුනා[2] වා ගුණපරිධංසනෙන වා උපවාදකා අක්කොසකා ගරහකා. **මිච්ඡාදිට්ඨිකාති** විපරීතදස්සනා. **මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානාති** මිච්ඡාදිට්ඨිහෙතු සමාදින්නනානාවිධකම්මා[3] යෙ මිච්ඡාදිට්ඨිමූලකෙසු කායකම්මාදීසු අඤ්ඤෙපි සමාදපෙන්ති. තත්ථ වචීමනොදුච්චරිතග්ගහණෙන අරියූපවාදමිච්ඡාදිට්ඨීසු ගහිතාසුපි තෙසං පුන වචනං මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං. මහාසාවජ්ජො හි අරියූපවාදො ආනන්තරියසදිසො. යථාහ:- "සෙය්‍යථාපි සාරිපුත්ත! භික්ඛු සීලසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය එවං සම්පදමිදං සාරිපුත්ත! වදාමි තං වාචං අප්පහාය තං චිත්තං අප්පහාය තං දිට්ඨිං අප්පටිනිස්සජ්ජිත්වා යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙ"ති.a මිච්ඡාදිට්ඨිතො ච මහාසාවජ්ජතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථි. යථාහ:- "නාහං භික්ඛවෙ! අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි යං එවං මහාසාවජ්ජතරං යථයිදං භික්ඛවෙ! මිච්ඡාදිට්ඨි, මිච්ඡාදිට්ඨිපරමානි භික්ඛවෙ! වජ්ජානී"ති.b **කායස්ස භෙදාති** උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. **පරං මරණාති** තදනන්තරං අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ. අථවා කායස්ස භෙදාති ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදා. පරම්මරණාති චුතිතො උද්ධං. **අපායන්ති** ආදි සබ්බං නිරයවෙවචනං.[4] නිරයො හි සග්ගමොක්ඛහෙතුභූතා පුඤ්ඤසම්මතා අයා අපෙතත්තා සුඛානං වා ආයස්ස අභාවා **අපායො**. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති **දුග්ගති**. දොසබහුලතාය වා දුට්ඨෙන කම්මුනා නිබ්බත්තා ගති දුග්ගති. විවසා නිපතන්ති තත්ථ දුක්කටකාරිනොති **විනිපාතො**. නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති **නිරයො**. අථවා අපායග්ගහණෙන තිරච්ඡානයොනිං දීපෙති. තිරච්ඡානයොනි හි අපායො සුගතිතො අපෙතත්තා න දුග්ගති මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදීනං සම්භවතො. දුග්ගතිග්ගහණෙන පෙත්තිවිසයං දීපෙති. සො හි අපායො චෙව දුග්ගති ච සුගතිතො අපෙතත්තා දුක්ඛස්ස ච ගතිභූතත්තා. න තු විනිපාතො අසුරසදිසං අවිනිපතිතත්තා.[5] පෙතමහිද්ධිකානං හි විමානානිපි නිබ්බත්තන්ති.

---

1. ම. III. දුට්ඨුචං.
2. ම. අන්තිමවත්ථුනා.
3. සී. I & II මිච්ඡාදිට්ඨිහෙතුභූත.
4. සී I. & II නිරයෙවවෙවචනං.
5. ම. III. අවිනිපාතිතත්තා.

a. මහාසීහනාදසුත්ත. මජ්ඣිමනිකාය.
b. අඞ්ගුත්තරඑකකනිපාත.

විනිපාතග්ගහණෙන අසුරකායං දීපෙති. සො හි යථාවුත්තෙනත්ථෙන අපායො චෙව දුග්ගති ච සුඛසමුස්සයෙහි[1] විනිපාතිතත්තා[2] විනිපාතො ති වුච්චති. නිරයග්ගහණෙන අවීචිආදිඅනෙකප්පකාරං නිරයමෙව දීපෙති. **උපපන්නා**ති උපගතා. තත්ථ අභිනිබ්බත්තාති අධිප්පායො. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො. එත්ථ සුගතිග්ගහණෙන මනුස්සගතිම්පි සඞ්ගණ්හාති. සග්ගග්ගහණෙන දෙවගතිං එව. තත්ථ සුන්දරා ගතීති **සුගති**. රූපාදීහි විසයෙහි සුට්ඨු අග්ගොති **සග්ගො**. සො සබ්බොපි ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන **ලොකොති** අයං වචනත්ථො. **අමුකාය කප්පකොටියං උපචිතං**[3] තෙනායං එතරහි අනාගතෙ වා සග්ගූපගො අපායූපගො වාති අට්ඨමනවමබලඤාණකිච්චං එකජ්ඣං කත්වා දස්සිතං. තථා **කප්පසතසහස්සෙ වාති**[4] ආදීසුපි. තෙනෙවාහ:- **ඉමානි භගවතො මෙ ඤාණානීති. නිහතො**[5] **මාරො බොධිමූලෙ**ති නිහතො සමුච්ඡින්නො කිලෙසමාරො බොධිරුක්ඛමූලෙ. **ඉදං භගවතො දසමං බල**න්ති ඉදං කිලෙසමාරස්ස හනනං සමුච්ඡින්දනං භගවතො දසමං බලං. තෙනෙවාහ:- **සබ්බාසවපරික්ඛයඤාණ**න්ති. යස්මා පන යදා[6] අරහත්තමග්ගෙන සවාසනා සබ්බෙ ආසවා ඛෙපිතා තදා භගවතා සබ්බඤ්ඤුතඤාණං අධිගතං නාම තස්මා **යං සබ්බඤ්ඤුතා පත්තා**ති[7] ආදි වුත්තං. අයං තාවෙත්ථ ආචරියානං සමානත්ථකථා.

පරවාදීපනාහ:- දසබලඤාණං නාම පාටිඑක්කං නත්ථි. යස්මා **සබ්බඤ්ඤුතා පත්තා විදිතා සබ්බධම්මා**ති වුත්තං තස්මා සබ්බඤ්ඤුතඤාණස්සෙවායං පභෙදොති. තං න තථා දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤමෙව හි දසබලඤාණං අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. දසබලඤාණං හි සකසකකිච්චමෙව ජානාති. සබ්බඤ්ඤුතඤාණං තම්පි තතො අවසෙසම්පි ජානාති. දසබලඤාණෙසු හි පඨමං කාරණාකාරණමෙව ජානාති. දුතියං කම්මපරිච්ඡෙදමෙව. තතියං ධාතුනානත්තකාරණමෙව. චතුත්ථං අජ්ඣාසයාධිමුත්තිමෙව. පඤ්චමං කම්මවිපාකන්තරමෙව. ඡට්ඨං ඣානාදීහි සද්ධිං තෙසං සංකිලෙසාදිමෙව. සත්තමං ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුභාවමෙව. අට්ඨමං පුබ්බෙනිවුත්ථඛන්ධසන්තතිමෙව. නවමං සත්තානං චුතූපපාතමෙව. දසමං සච්චපරිච්ඡෙදමෙව.[8] සබ්බඤ්ඤුතඤාණං පන එතෙහි ජානිතබ්බඤ්ච තතො උත්තරිඤ්ච පජානාති. එතෙසං පන කිච්චං සබ්බං[9] න කරොති. තං හි ඣානං හුත්වා අප්පෙතුං න සක්කොති. ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සක්කොති. මග්ගො හුත්වා කිලෙසෙ ඛෙපෙතුං න සක්කොති. අපි ච පරවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො. දසබලඤාණං නාමෙතං සවිතක්කසවිචාරං? අවිතක්ක

---

1. සී. I & II. සබ්බසමුස්සයෙහි.
2. ම. III. විනිපාතනතා.
3. ම. III. පචිතං.
4. ම. III. කප්පසහස්සෙවාති.
5. ම III. නිහතො.
6. සී. I & I. යථා.
7. ම. III. සබ්බඤ්ඤුතප්පත්තාති.
8. සච්චපරිච්ඡෙදකමෙව. (සබ්බත්ථ)
9. සී. I & II. නසබ්බංකරොති.

විචාරමතතං ? අවිතකකඅවිචාරං ? කාමාවචරං ? රූපාවචරං ? අරූපා වචරං ? ලොකියං ? ලොකුතතරනති ? ජනෙනතා පටිපාටියා සතත සවිතකකසවිචාරාදීනීති වකඛති තතො පරනති චෙ අවිතකකඅවිචාරනීති. ආසවකඛයඤාණං සියා සවිතකකසවිචාරං සියා අවිතකකවිචාරමතතං සියා අවිතකකඅවිචාරනති. තථා පටිපාටියා සතත කාමාවචරානි තතො ච රූපාවචරානි අවසානෙ එකං ලොකුතතරනති වකඛති. සබබඤඤුතඤාණං පන සවිතකකසවිචාරමෙව කාමාවචරමෙව ලොකියමෙවාති නිඨමෙතථ ගනතබබං.

විචයහාරසමපාතවණණනා

නිඨිතා.

එවං නානානයෙහි විචයහාරසමපාතං විතථාරෙතවා ඉදානි යුතතිහාරසමපාතාදීනි දසෙසතුං **තතථ කතමො යුතතිහාරසමපාතො ?** ති ආදි ආරඞං. තතථ **තසමා රකඛිතචිතතසසාති** ගාථාය පදතෙථා විතථාරිතොයෙව.[1] **රකඛිතචිතතසස සමමාසඞකපපගොචරො භවිසසතීති** යුජජතීති මනවජඣාති වාරුති සතිකවාටෙන පිදහිතවා විඝරනතසස කාමවිතකකාදීනං මිචඡාසඞකපපානං අවසරෙ එව නතථීති නෙකඛමමවිතකකාදිකො සමමාසඞකපෙපා එව තසස ගොචරො පවතතිඨානං භවිසසතීති අයමතෙථා යුජජති. යුතතියා ඝටෙති සංසනදති සමෙතීති අතෙථා. **සමමාසඞකපපගොචරො සමමාදිඨි භවිසසතීති** වුතතනයෙන සමමාසඞකපපගොචරො පුගගලො අවිපරීතමෙව විතකකනතො සමමාදිඨි භවිසසති. සමමාදිඨිසඞඛාතං විපසසනාඤාණං පුරකඛතවා විහරනෙතා මගගඤාණෙන පඤචනනං ඛනධානං උදයබබයං අසමෙමාහතො පටිවිජඣිසසති. තථා පටිවිජඣනෙතා ච දුකඛසභාවතතා දුගගතිසඞඛාතා සබබා භවගතියො ජහිසසති. තතො එව සබබං විනිපාතභයං සංසාරභයඤච සමතිකකමිසසතීති සබබාපි වායමතෙථා යුතෙතා[2] එවාති.

සකසමපතතියා විය සුසංවිහිතසඞකපෙපා භවති ඉනද්‍රියෙසු ගුතතචාරතා සුචරිතපාරිපූරියා ආසනනකාරණනති ආහ:- **රකඛිතචිතතසසාති තිණණං සුචරිතානං පදඨානනති**. තසසතෙථා. රකඛිතචිතතසසාති ඉදං තිණණං සුචරිතානං පදඨානවචනනති. නෙකඛමමසඞකපපාදිබහුලසස කාමචඡනදාදිනීවරණපපහානං සුකරනති නෙකඛමමසඞකපපාදයො සමථසස ආසනනකාරණනති ආහ:- **සමමාසඞකපපගොචරොති සමථසස පදඨානනති**. කමමසසකතාසමමාදිඨියං සපපචචයනාමරූපදසසනසමමාදිඨියඤච ඨිතො අතතාධීනං සංසාරදුකඛං පසසනෙතා තදතිකකමනූපායං විපසසනං ආරභතීති සමමාදිඨි විපසසනාය විසෙසකාරණනති ආහ. **සමමාදිඨි**

---

1. සී. I & II. වුතතොයෙව.
2. සී. I & II. වුතතො.

පුරෙක්ඛාරෙති විපස්සනාය පදට්ඨානන්ති. උදයබ්බයදස්සනං උස්සුක්කාපෙන්තො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමතීති තං පඨමමග්ගාධිගමස්ස කාරණන්ති ආහ:- **ඤත්වාන උදයබ්බයන්ති දස්සනභූමියා පදට්ඨාන**න්ති. අලොකසඤ්ඤාමනසිකාරාදීහි ථිනමිද්ධස්ස අභිභවනං විරියස්ස ආසන්නකාරණන්ති ආහ:- **ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛූති විරියස්ස පදට්ඨාන**න්ති. යදිපි අරියමග්ගක්ඛණෙ පහාණභාවනා සමානකා[1] එකාභිසමයස්ස ඉච්ඡිතත්තා තථා පි පහාතබ්බස්ස පහාණාභාවෙ භාවනාපාරිපූරී නත්ථීති පහාණනිමිත්තා විය කත්වා භාවනා වුත්තා **සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙති භාවනාය පදට්ඨාන**න්ති. අථ වා සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙති ඉදං භගවතො වචනං යොගීනං උස්සාහජනනත්ථං ආනිසංසකිත්තනං හොතීති භාවනාය විසෙසකාරණන්ති වුත්තං **සබ්බා-පෙ-පදට්ඨාන**න්ති.

ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා සතිසංවරෙ සතිබලෙන ච නෙක්ඛම්ම විතක්කාදිබහුලො හොතීති වුත්තං **තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස සම්මා සඞ්කප්පගොචරෙති ඉදං සතින්ද්‍රිය**න්ති. තස්සත්ථො තස්මා රක්ඛිත **චිත්තස්ස** සම්මාසඞ්කප්පගොචරෙති එත්ථ රක්ඛිතචිත්තතාය ච සම්මා **සඞ්කප්පගොචරතා** කාරණූපචාරෙන ඉදං සතින්ද්‍රියං. **ගහිතානි භවන්ති පඤ්චින්ද්‍රියානි** ඉන්ද්‍රියලක්ඛණෙන විමුත්තිපරිපාචනභාවෙන වා **එකලක්ඛණ**ත්තාති අධිප්පායො. **ගහිතො** භවතීති එත්ථ මග්ග ලක්ඛණෙන ගහණං සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති තං ඨපෙත්වා කාරණතො ගහණං දස්සෙතුං **සම්මාදිට්ඨිතො හි සම්මාසඞ්කප්පො පභවතීති** ආදි වුත්තං. තතො එව **ගහිතො භවති අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො**ති වත්වා විමුත්ති විමුත්තිඤාණදස්සනානිපි වුත්තානි.

රක්ඛියතීති **රක්ඛිතං**. ඉදං පදවසෙන නිබ්බචනං. යස්මා පන අත්ථවසෙන නිබ්බචනෙ වුත්තෙ පදවසෙන නිබ්බචනං වුත්තමෙව හොති තස්මා **රක්ඛිතං පරිපාලියතීති එසා නිරුත්ති**ති වුත්තං. තත්ථ **ඉති** සද්දො ආදිඅත්ථො පකාරෙ වා. තෙන එවමාදිකා එවම්පකාරා වා එසා නිරුත්තීති වුත්තං හොති. තස්මා චින්තෙතීති **චිත්තං**. අත්තනො සන්තානං චිනොතීති **චිත්තං**. පච්චයෙහි චිතන්ති **චිත්තං**. චිත්තවිචිත්තට්ඨෙන **චිත්තං**. චිත්තකරණට්ඨෙන **චිත්තං**. සම්මා සඞ්කප්පෙතීති **සම්මාසඞ්කප්පො**ති ආදිනා නිරුත්ති වෙදිතබ්බා. **අයං එත්ථ භගවතො අධිප්පායො**ති රක්ඛිතචිත්තො අස්සාති ආදිනා ඉන්ද්‍රියසංවරාදයො දුග්ගතිපහාණඤ්ච වදතො භගවතො එත්ථ ගාථායං අධිප්පායො. **කොකාලිකො හීති** ආදි නිදස්සනනිද්දෙසො. තත්ථ **හි** සද්දො කාරණෙ. ඉදං වුත්තං හොති යස්මා කොකාලිකො අරක්ඛිතචිත්තතාය අග්ගසාවකෙසු චිත්තං පදොසෙත්වා පදුමනිරයං උපපන්නො තස්මා දුග්ගතියො ජහිතුකාමො රක්ඛිතචිත්තො අස්සාති.

---

1. ම. III. සමානකාලා.

භගවා ච සතිආරක්ඛෙන චෙතසා සමන්නාගතො සබ්බා දුග්ගතියො ජහතීති අත්ථො. **සුත්තම්හි වුත්තං සතියා චිත්තං රක්ඛිතබ්බන්ති** දෙසනානුසන්ධිදස්සනං.

නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පබහුලො කසිණවසෙන මෙත්තාදිවසෙන වා ලද්ධාය චිත්තෙකග්ගතාසඞ්ඛාතාය චිත්තමඤ්ජූසාය චිත්තං ඨපෙත්වා සමාධිංයෙව වා යථාලද්ධං සංකිලෙසතො රක්ඛිතචිත්තො නාම හොතීති වුත්තං **තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස සම්මාසඞ්කප්පගොචරොති අයං සමථොති.** පඤ්ඤාපධානා විපස්සනාති ආහ:- **සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරොති අයං විපස්සනාති.** අරියමග්ගෙන දුක්ඛස්සෙව පරිඤ්ඤාතෙ උදයබ්බයදස්සනං මත්ථකප්පත්තං නාම හොතීති වුත්තං **ඤත්වාන උදයබ්බයන්ති දුක්ඛපරිඤ්ඤාති.** යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං සබ්බං තං නිරොධධම්මන්ති හි මග්ගඤාණස්ස පවත්තිදස්සනාති. **ඉමානි චත්තාරි සච්චානීති** චතුසච්චධම්මවසෙන ආවට්ටනං නිට්ඨපෙති. තත්ථ පුරිමෙන සච්චද්වයට්ඨපනෙන විසභාගධම්මවසෙන පච්ඡිමෙන සභාගධම්මවසෙන ආවට්ටනන්ති දට්ඨබ්බං.

කුසලපක්ඛො කුසලපක්ඛෙන නිද්දිසිතබ්බොති. රක්ඛිතචිත්තස්සාති සතිසංවරො සො ඡබ්බිධො ද්වාරවසෙන චක්ඛුද්වාරසංවරො යාව මනොද්වාරසංවරොති. සම්මාසඞ්කප්පො තිවිධො නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පො අබ්‍යාපාදසඞ්කප්පො අවිහිංසාසඞ්කප්පොති. සම්මාදිට්ඨි අට්ඨවිධා දුක්ඛෙ ඤාණං-පෙ-ඉදප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු ඤාණන්ති. උදයබ්බයඤාණං පඤ්ඤාසවිධං අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො-පෙ-විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. ථීනමිද්ධාභිභවනං චතුබ්බිධං චතුමග්ගවසෙන. තත්ථ සතිසංවරො ලොකියලොකුත්තරවසෙන දුවිධො. තෙසු ලොකියො කාමාවචරොව ලොකුත්තරො දස්සනභාවනාභෙදතො දුවිධො. එකමෙකො චෙත්ථ චතුසතිපට්ඨානභෙදතො චතුබ්බිධො. එසනයො සම්මාසඞ්කප්පාදීසුපි. අයං පන විසෙසො සම්මාසඞ්කප්පො පඨමජ්ඣානවසෙන රූපාවචරොතිපි නීහරිතබ්බො. පදට්ඨානවිභාගො පදට්ඨානහාරසම්පාතෙ වුත්තනයෙන වත්තබ්බො. අකුසලපක්ඛෙ අසංවරො චක්ඛුඅසංවරො-පෙ-කායඅසංවරො චොපනකායඅසංවරො වාචාඅසංවරො මනොඅසංවරොති අට්ඨවිධො. මිච්ඡාසඞ්කප්පො කාමවිතක්කාදිවසෙන තිවිධො. අඤ්ඤාණං දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණන්ති ආදිනා අට්ඨධා විභත්තං. සම්මාදිට්ඨිපටිපක්ඛතො මිච්ඡාදිට්ඨි වාසට්ඨිවිධෙන වෙදිතබ්බා. ථීනමිද්ධං උප්පත්තිභූමිතො පඤ්චවිධන්ති එවං අකුසලපක්ඛෙ විභත්ති වෙදිතබ්බා.

පරිවත්තනහාරෙ ආවට්ටහාරෙ වුත්තනයෙන සමථවිපස්සනා නිද්ධාරණං අකත්වා **සමථවිපස්සනාය භාවිතායාති** ආහ. ලොකියා චෙත්ථ සමථවිපස්සනා දට්ඨබ්බා. **පටිපක්ඛෙනාති** අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති ගාථාය පටිපක්ඛෙනාති අධිප්පායො. අථවා විභත්තිහාරෙ නිද්දිට්ඨස්ස අකුසලපක්ඛස්ස පටිපක්ඛෙනාති අත්ථො.

මානසං හදයං පණ්ඩරං විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො මනො විඤ්ඤාණධාතූති ච චිත්තස්ස වෙවචනං. තක්කො විතක්කො සඞ්කප්පො අප්පනා බ්‍යප්පනා චෙතසො අභිනිරොපනාති ච සම්මාසඞ්කප්පස්ස. පඤ්ඤා පජානනා විචයො පවිචයොති ආදිනා සම්මාදිට්ඨියා. ථිනං ථියනා ථියිතත්තං චිත්තස්ස අකල්ලතා අකම්මඤ්ඤතා ඔනාහො පරිනාහො අන්තොසඞ්කොචොති ථිනස්ස. අකල්ලතා[1] අකම්මඤ්ඤතා කායාලසියං සුප්පං[2] සුප්පනා සුපිතත්තන්ති මිද්ධස්ස. භික්ඛකො භික්ඛූති ආදිනා භික්ඛුපදස්ස. දුග්ගති අපායො විනිපාතො වට්ටදුක්ඛං සංසාරොති ආදිනා දුග්ගතියා වෙවචනං වෙදිතබ්බං.

අධිට්ඨිත්වා රක්ඛන්තියා සතියා රක්ඛියමානං චිත්තං තස්සා අධිට්ඨානං විය හොතීති කත්වා වුත්තං **රක්ඛිතචිත්තස්සාති පදට්ඨාන පඤ්ඤත්ති සතියාති**. සෙසං ඉමස්මිං පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතෙ ඉතො පරෙසු ඔතරණසොධනහාරසම්පාතෙසුපි අපුබ්බං නත්ථි. හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

අධිට්ඨානහාරසම්පාතෙ[3] **සම්මාදිට්ඨි නාම යං දුක්ඛෙ ඤාණන්ති** ආදිනා චතුසච්චහෙතුහෙතුසමුප්පන්නපච්චයපච්චයුප්පන්නසඞ්ඛාතස්ස විසයස්ස වසෙන වෙමත්තතං දස්සෙත්වා පුන **යං තත්ථ තත්ථ යථාභූතං ඤාණදස්සනන්ති** පාළිපාළිඅත්ථානං අවසිට්ඨවිසයවසෙනෙව වෙමත්තතං දීපෙති.[4] තත්ථ **යං සච්චාගමනන්ති** යං සච්චතො අවිපරීතතො[5] විසයස්ස ආගමනං. අධිගමොති අත්ථො. **යං පච්චාගමනන්තිපි** පාඨො. තස්ස යං පටිපාටියා[6] විසයස්ස ආගමනං, තං තං විසයාධිගමොති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ පරික්ඛාරසමාරොපනහාරසම්පාතෙසු යං වත්තබ්බං තං පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා උත්තානමෙව.

අපිචෙත්ථ හාරසම්පාතනිද්දෙසො ඉමිනාපි නයෙන වෙදිතබ්බො.

"මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා මනොසෙට්ඨා මනොමයා,
මනසා චෙ පසන්නෙන භාසති වා කරොති වා;
තතො නං සුඛමන්වෙති ඡායාව අනපායිනී"ති.[7] [a]

තත්ථ කතමො දෙසනාහාරසම්පාතො?

මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති, මනොති ඛන්ධවවත්ථානෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධං දෙසෙති.[8] ආයතනවවත්ථානෙන මනායතනං ධාතුවවත්ථානෙන විඤ්ඤාණධාතුං ඉන්ද්‍රියවවත්ථානෙන මනින්ද්‍රියං. කතමෙ ධම්මා පුබ්බඞ්ගමා? ඡ ධම්මා පුබ්බඞ්ගමා. කුසලානං කුසලමූලානි අකුසලානං අකුසලමූලානි. සාධිපතිකානං අධිපතී. සබ්බචිත්තුප්පාදානං

1. සී. I & II. අකලානතා.
2. සී. I & II. සුපපසුපපනා.
3. ම. III. සම්මාදිඨියා.
4. ම. III. දීපිතං.
5. සී. I & II අවිපරීතත්තතංදස්සෙත්වාපුන.
6. පටිපාටිවිසයස්ස. (සබ්බත්ථ.)
7. ම. III අනුපායිනී.
8. සී. I & II. දසෙසති.

a. ධම්මපද-යමකවග්ග.

ඉන්ද්‍රියානි. අපි ච ඉමස්මිං සුත්තෙ මනො අධිප්පෙතො. යථා බලග්ගස්ස රාජා පුබ්බඞ්ගමො එවමෙවං ධම්මානං මනො පුබ්බඞ්ගමො. තත්ථ තිවිධෙන මනො පුබ්බඞ්ගමො නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙන අබ්‍යාපාදච්ඡන්දෙන අවිහිංසාච්ඡන්දෙන. තත්ථ අලොභස්ස නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙන මනො පුබ්බඞ්ගමං. අදොසස්ස අබ්‍යාපාදච්ඡන්දෙන මනො පුබ්බඞ්ගමං. අමොහස්ස අවිහිංසාච්ඡන්දෙන මනො පුබ්බඞ්ගමං. මනොසෙට්ඨාති මනො තෙසං ධම්මානං සෙට්ඨං විසිට්ඨං උත්තමං පවරං මූලං පමුඛං පාමොක්ඛං තෙන වුච්චති මනොසෙට්ඨාති. මනොමයාති මනෙන කතා මනෙන නිම්මිතා මනෙන නිබ්බත්තා මනො තෙසං පච්චයො. තෙන වුච්චති මනොමයාති. තෙ පන ධම්මා ඡන්දසමුදිතා අනාවිල සඞ්කප්පසමුට්ඨානා ඵස්සසමොධානා වෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො සංඛාරක්ඛන්ධො. මනසා චෙ පසන්නෙනාති යා සද්ධා සද්දහනා ඔකප්පනා අභිප්පසාදො ඉති ඉමිනා පසාදෙන උපෙතො සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො සම්පන්නො සමන්නාගතො. තෙන වුච්චති පසන්නෙනාති. ඉදං මනොකම්මං, භාසතීති වචීකම්මං. කරොති වාති කායකම්මං. ඉති දසකුසලකම්මපථා දස්සිතා. තතොති දසවිධස්ස කුසලකම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා. නන්ති යො සො කතපුඤ්ඤො කතකුසලො කතභීරුත්තාණො තං පුග්ගලං. සුඛන්ති දුවිධං සුඛං කායිකං චෙතසිකඤ්ච අන්වෙතීති අනුගච්ඡති. ඉධස්සු පුරිසො අප්පහීනානුසයො සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදං අනුපස්සති. සො සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදං අනුපස්සන්තො යථාදිට්ඨං යථාසුතං සම්පත්තිභවං පත්ථෙති. ඉච්චස්ස අවිජ්ජා ච භවතණ්හා ච අනුබන්ධා හොන්ති. සො යථාදිට්ඨං යථාසුතං සම්පත්තිභවං පත්ථෙන්තො පසාදනීයවත්ථුස්මිං චිත්තං පසාදෙති සද්දහති ඔකප්පෙති. සො පසන්නචිත්තො තිවිධං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුං අනුතිට්ඨති දානමයං සීලමයං භාවනාමයං කායෙන වාචාය මනසා. සො තස්ස විපාකං පච්චනුභොති දිට්ඨෙව ධම්මෙ උපපජ්ජෙ වා අපරාපරෙ වා පරියායෙ. ඉති ඛො පනස්ස අවිජ්ජා පච්චයා සඞ්ඛාරා සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං නාමරූපපච්චයා සළායතනං සළායතනපච්චයා සුඛවෙදනීයො ඵස්සො ඵස්සපච්චයා වෙදනාති එවං සන්තං තං සුඛමන්වෙති තස්සෙවං වෙදනාය අපරාපරං පරිවත්තමානාය උප්පජ්ජති තණ්හා තණ්හාපච්චයා උපාදානං–පෙ–සමුදයො හොතීති. තත්ථ යං මනො යෙ ච මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා යඤ්ච සුඛං ඉමෙ වුච්චන්ති පඤ්චක්ඛන්ධා. තෙ දුක්ඛසච්චං තෙසං පුරිමකාරණභූතා අවිජ්ජා භවතණ්හා ච සමුදයසච්චං. තෙසං පරිඤ්ඤාය පහානාය භගවා ධම්මං දෙසෙති දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය සමුදයස්ස පහානාය. යෙන පරිජානාති යෙන පජහති අයං මග්ගො. යත්ථ ච මග්ගො පවත්තති අයං නිරොධො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි එවං ආයතන ධාතුඉන්ද්‍රියමුඛෙනාපි නිද්ධාරෙතබ්බානි. තත්ථ සමුදයෙන අස්සාදො දුක්ඛෙන ආදීනවො මග්ගනිරොධෙහි නිස්සරණං. සුඛස්ස අන්වයො

ඵලං මනසා පසන්නෙන කායවචීසමීහා උපායො. මනොපුබ්බඞ්ගමත්තා ධම්මානං අත්තනො සුඛකාමෙන පසන්නෙන මනසා වචීකම්මං කායකම්මඤ්ච පවත්තෙතබ්බන්ති අයං භගවතො ආණත්ති. අයං දෙසනාහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො විචයහාරසම්පාතො?

මනනතො ආරම්මණවිජානනතො මනො. මනනලක්ඛණෙ සම්පයුත්තෙසු ආධිපච්චකරණතො පුබ්බඞ්ගමො. ඊහාභාවතො නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙන ධම්මා. ගාමෙසු ගාමණිවිය පධානට්ඨෙන මනො සෙට්ඨො එතෙසන්ති මනොසෙට්ඨා. සහජාතාදිපච්චයභූතෙන මනසා නිබ්බත්තත්තාති මනොමයා. අකාලුස්සියතො ආරම්මණස්ස ඔකප්පනතො ච පසන්නෙන. වචීවිඤ්ඤත්තිවිප්ඵාරතො තථා සාදියනතො ච භාසති. චොපනකායවිප්ඵාරතො තථා සාදියනතො ච කරොති. තථා පසුතත්තා අනඤ්ඤත්තා ච තෙනාති වුත්තං. සුඛනතො සාතභාවතො ඉට්ඨභාවතො ච සුඛන්ති වුත්තං. කතූපචිතත්තා අවිපක්කවිපාකත්තා ච අන්වෙතීති වුත්තං. කාරණායත්තවුත්තිතො අසඞ්කන්තිතො ච ඡායාව අනපායිනීති වුත්තං. අයං අනුපදවිචයතො විචයො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො යුත්තිහාර[2] සම්පාතො?

මනස්ස ධම්මානං ආධිපච්චයොගතො පුබ්බඞ්ගමතා යුජ්ජති. තතො එව තෙසං මනස්ස අනුවත්තනතො ධම්මානං මනොසෙට්ඨතා යුජ්ජති. සහජාතාදිපච්චයවසෙන මනසා නිබ්බත්තත්තා ධම්මානං මනොමයතා යුජ්ජති. මනසා පසන්නෙන සමුට්ඨානානං කායවචීකම්මානං කුසලභාවො යුජ්ජති. යෙන කුසලකම්මං උපචිතං තං ඡායාවිය සුඛං අන්වෙතීති යුජ්ජති. අයං යුත්තිහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරසම්පාතො?

මනො මනොපවිචාරානං පදට්ඨානං. මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා සබ්බස්ස කුසලපක්ඛස්ස පදට්ඨානං. භාසතීති සම්මාවාචා. කරොතීති සම්මාකම්මන්තො. තෙ සම්මාආජීවස්ස පදට්ඨානං. සම්මාආජීවො සම්මාවායාමස්ස පදට්ඨානං. සම්මාවායාමො සම්මාසතියා පදට්ඨානං. සම්මාසති සම්මාසමාධිස්ස පදට්ඨානං. මනසා පසන්නෙනාති එත්ථ පසාදො සද්ධින්ද්‍රියං. තං සීලස්ස පදට්ඨානං. සීලං සමාධිස්ස පදට්ඨානං. සමාධි පඤ්ඤායාති යාව විමුත්තිඤාණදස්සනා යොජෙතබ්බං. අයං පදට්ඨානහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරසම්පාතො?

මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති මනොපුබ්බඞ්ගමතාවචනෙන ධම්මානං ඡන්දපුබ්බඞ්ගමතාපි විරියපුබ්බඞ්ගමතාපි වීමංසාපුබ්බඞ්ගමතාපි වුත්තා

1. ම. III. අනුපදවිචයො.
2. ම. III. යුත්තිහාරෙ.

හොති. ආධිපතෙය්‍යලක්ඛණෙන ඡන්දාදීනං මනසා එකලක්ඛණතා. තථා තෙසං සද්ධාදිපුබ්බඞ්ගමතාපි වුත්තා හොති. ඉන්ද්‍රියලක්ඛණෙන සද්ධාදීනං මනසා එකලක්ඛණතා. මනසා චෙ පසන්නෙනාති යථා මනස්ස පසාදසමන්නාගමො තං සමුට්ඨානානං කායවචීකම්මානං අනවජ්ජභාවලක්ඛණං එවං චිත්තස්ස සතිආදිසමන්නාගමොපි තෙසං අනවජ්ජභාවලක්ඛණං. යොනිසො මනසිකාරසමුට්ඨානභාවෙන එකලක්ඛණතා. සුඛමන්වෙතීති සුඛානුගමනවචනෙන සුඛස්ස පච්චයභූතානං මනාපියරූපාදීනං අනුගමො වුත්තො හොති තෙසම්පි කම්මපච්චයතාය එකලක්ඛණතාති. අයං ලක්ඛණහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරසම්පාතො?

මනොපුබ්බඞ්ගමාති ආදීසු මනොති ආදීනං පදානං නිබ්බචනං නිරුත්තං. තං පදත්ථනිද්දෙසවසෙන වෙදිතබ්බං. පදත්ථො ච වුත්තනයෙන සුවිඤ්ඤෙය්‍යොව. යෙ සුඛෙන අත්ථිකා තෙහි පසන්නෙන මනසා කායවචීමනොකම්මානි පවත්තෙතබ්බානීති අයමෙත්ථ භගවතො අධිප්පායො. පුඤ්ඤකිරියාය අඤ්ඤසම්පි පුබ්බඞ්ගමා හුත්වා තත්ථ තෙසං සම්මා උපනෙතාරො ඉමිස්සා දෙසනාය නිදානං. "ජවාරඨි පතිරූජ. චිත්තානුපරිවත්තිනොධම්මා. චිත්තස්ස එකධම්මස්ස සබ්බෙව වසමන්වගූ"ති එවමාදිසමානයනෙන[1] ඉමිස්සා දෙසනාය සංසන්දනා දෙසනානුසන්ධි. පදානුසන්ධියො පන සුවිඤ්ඤෙය්‍යාවාති අයං චතුබ්‍යූහො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරසම්පාතො?

මනො පුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති තත්ථ යානි තීණි කුසලමූලානි තානි අට්ඨන්නං සම්මත්තානං හෙතු. යෙ සම්මත්තා අයං අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. යං මනොසහජනාමරූපං ඉදං දුක්ඛං. අසමුච්ඡින්නා පුරිමනිප්ඵන්නා අවිජ්ජාභවතණ්හා අයං සමුදයො. යත්ථ එතෙසං පහානං අයං නිරොධොති ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. අයං ආවට්ටො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො විභත්තිහාරසම්පාතො?

මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා මනසා චෙ පසන්නෙන තතො නං සුඛමන්වෙතීති නයිදං යථා රුතවසෙන ගහෙතබ්බං. යො හි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා පාණාතිපාතිම්හි මිච්ඡාදිට්ඨිකෙ මිච්ඡාපටිපන්නෙ සකං චිත්තං පසාදෙති පසන්නෙන ච චිත්තෙන අභූතගුණාභිත්ථවනවසෙන භාසති වා නිපච්චකාරං වාස්ස යං කරොති න තතො නං සුඛමන්වෙති. දුක්ඛමෙව පන තං තතො චක්කංව වහතො පදමන්වෙති. ඉති හි ඉදං විභජ්ජ ව්‍යාකරණීයං. යං මනසා චෙ පසන්නෙන භාසති වා කරොති වා තඤ්ඤෙවතං වචීකම්මං කායකම්මඤ්ච සුඛවෙදනීයන්ති. තං කිස්ස හෙතු? සම්මත්තගතෙහි[2] සුඛ

1. සී. I & II. සමනන්තරෙන.
2. සී. I & II. කම්මත්තගතෙහි. ම. III. සමුපගතෙහි.

වෙදනීයං. මිච්ඡාගතෙහි දුක්ඛවෙදනීයන්ති. කථම්පනායං පසාදෙ දට්ඨබ්බො? නායං පසාදෙ. පසාදපතිරූපකො පන මිච්ඡාවිමොක්ඛොති වදමි.[1] අයං විභත්තිහාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරසම්පාතො?

මනො පුබ්බඞ්ගමාති ආදි. යං මනසා පදුට්ඨෙන භාසති වා කරොති වා දුක්ඛස්සානුගාමී ඉදං හි සුත්තං එතස්ස උජුපටිපක්ඛො. අයං පරිවත්තනො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො වෙවචනො හාරසම්පාතො?

මනොපුබ්බඞ්ගමාති මනො චිත්තං මනායතනං මනින්ද්‍රියං මනො විඤ්ඤාණං මනොවිඤ්ඤාණධාතූති පරියායවචනං. පුබ්බඞ්ගමා පුරෙචාරිනො පුරෙගාමිනොති පරියායවචනං. ධම්මා අත්තා සභාවාති[2] පරියායවචනං. සෙට්ඨං පධානං පවරන්ති පරියායවචනං. මනොමයා මනොනිබ්බත්තා මනොසම්භූතාති පරියායවචනං. පසන්නෙන සද්දහන්තෙන ඔකප්පෙන්තෙනාති පරියායවචනං. සුඛං සාතං වෙදයිතන්ති පරියායවචනං. අන්වෙති අනුගච්ඡති අනුබන්ධතීති පරියාය වචනං. අයං වෙවචනො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතො?

මනොපුබ්බඞ්ගමාති අයං මනසො කිච්චපඤ්ඤත්ති. ධම්මාති සභාවපඤ්ඤත්ති. කුසලකම්මපථපඤ්ඤත්ති. මනොසෙට්ඨාති පධානපඤ්ඤත්ති. මනොමයාති සහජාතපඤ්ඤත්ති. පසන්නෙනාති සද්ධින්ද්‍රියෙන සමන්නාගතපඤ්ඤත්ති. අස්සද්ධියස්ස පටික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. භාසති වා කරොතිවාති සම්මාවාචාසම්මාකම්මන්තානං නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. තතො නං සුඛමන්වෙතීති කම්මස්ස ඵලානුබන්ධපඤ්ඤත්ති. කම්මස්ස අවිනාසපඤ්ඤත්තීති. අයං පඤ්ඤත්ති හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො ඔතරණහාරසම්පාතො?

මනොති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො. ධම්මාති වෙදනා සඤ්ඤා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධා. භාසති වා කරොතිවාති කායවචීවිඤ්ඤත්තියො. තාසං නිස්සයා චත්තාරො මහාභූතාති රූපක්ඛන්ධොති අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා.[3] මනොති අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණන්ති මනොගහණෙන අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා ගහිතාති සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං–පෙ– සමුදයො හොතීති අයං පටිච්චසමුප්පාදෙන ඔතරණාති. අයං ඔතරණො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො සොධනො හාරසම්පාතො?

මනොති ආරම්භො. නෙව පදසුද්ධි න ආරම්භසුද්ධි. මනොපුබ්බඞ්ගමාති පදසුද්ධි න ආරම්භසුද්ධි. තථා ධම්මාති යාව සුඛන්ති පදසුද්ධි න ආරම්භසුද්ධි. සුඛමන්වෙතීති පන පදසුද්ධිචෙව ආරම්භසුද්ධිචාති අයං සොධනො හාරසම්පාතො.

---

1. සී. I. & II. වදම. 2. ම. III භාවා. 3. ම. III. ඔතරණො.

තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො හාරසම්පාතො?

මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මනොසෙට්ඨා මනොමයාති එකත්තතා. මනසා චෙ පසන්නෙනාති වෙමත්තතා. තථා මනසා චෙ පසන්නෙනාති එකත්තතා.[1] භාසති වා කරොති වාති වෙමත්තතා. තථා මනසා චෙ පසන්නෙනාති එකත්තතා. සො පසාදො දුවිධො අජ්ඣත්තඤ්ච බ්‍යාපාදවික්ඛම්භනතො බහිද්ධා ච ඔකප්පනතො තථා සම්පත්තිභව හෙතුභූතොපි වඩ්ඪිහෙතුභූතොවාති[2] අයං වෙමත්තතා. තයිදං සුත්තං වීහි ආකාරෙහි අධිට්ඨාතබ්බං. හෙතුනා ච යො පසන්නමානසො විපාකෙන ච යො සුඛවෙදනීයොති. අයං අධිට්ඨානො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො හාරසම්පාතො?

මනොපුබ්බඞ්ගමාති එත්ථ මනොති කුසලවිඤ්ඤාණං. තස්ස ච ඤාණසම්පයුත්තස්ස අලොභො අදොසො අමොහොති තයො සම්පයුත්තා හෙතූ. ඤාණවිප්පයුත්තස්ස අලොභො අදොසොති වෙ සම්පයුත්තා හෙතූ. සබ්බස්ස අවිසෙසෙන යොනිසො මනසිකාරො හෙතු. චත්තාරි සම්පත්තිචක්කානි පච්චයො. තථා සද්ධම්මසවනං. තස්ස ච දානාදිවසෙන පවත්තමානස්ස දෙය්‍යධම්මාදයො පච්චයො. ධම්මාති චෙත්ථ වෙදනාදීනං ඉට්ඨාරම්මණාදයො. තථා තයො[3] විඤ්ඤාණස්ස වෙදනාදයො පසාදස්ස සද්ධෙය්‍යවත්ථු. කුසලාභිසඞ්ඛාරො විපාකසුඛස්ස පච්චයොති. අයං පරික්ඛාරො හාරසම්පාතො.

තත්ථ කතමො සමාරොපනො හාරසම්පාතො?

මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මාති මනොති පුඤ්ඤචිත්තං. තං තිවිධං දානමයං සීලමයං භාවනාමයන්ති. තත්ථ දානමයස්ස අලොභො පදට්ඨානං. සීලමයස්ස අදොසො පදට්ඨානං. භාවනාමයස්ස අමොහො පදට්ඨානං. සබ්බස්ස අභිප්පසාදො පදට්ඨානං. "සද්ධාජාතො උපසඞ්කමති. උපසඞ්කමන්තො පයිරුපාසතී"ති සුත්තං විත්ථාරෙතබ්බං. කුසලචිත්තං සුඛස්ස ඉට්ඨවිපාකස්ස පදට්ඨානං. යොනිසො මනසිකාරො කුසලචිත්තස්ස පදට්ඨානං. යොනිසො හි මනසිකරොන්තො කුසලචිත්තං අධිට්ඨාති කුසලචිත්තං භාවෙති. සො අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය ඡන්දං ජනෙති. උප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං–පෙ–පදහති. තස්සෙවං චතූසු සම්මප්පධානෙසු භාවියමානෙසු චත්තාරො සතිපට්ඨානා යාව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡතීති අයං භාවනාය සමාරොපනා. සති ච භාවනාය පහානඤ්ච සිද්ධමෙවාති. අයං සමාරොපනො හාරසම්පාතො.

ගාථා.

"දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති
සංයමතො වෙරං න චීයති,
කුසලො ච ජහාති පාපකං
රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතො"ති.[a]

---

1. ම. III. එකත්තං.
2. විවට්ටහෙතුභූතොවාති. (අම්බකාංමති.)
3. ම. III. එසො.
a. උදානපාළි.

තත්ථ දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. කුසලො[1] ච ජහාති පාපකන්ති ලොභස්ස ච දොසස්ස ච මොහස්ස ච පහාණමාහ.[2] තෙන භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති අනුපාදාපරිනිබ්බාණමාහ.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති අලොභො කුසලමූලං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති අදොසො කුසලමූලං. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති අමොහො කුසලමූලං. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති තෙසං නිස්සරණං[3] වුත්තං.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති සීලක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සමාධික්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස විමුත්තික්ඛන්ධස්ස ච පදට්ඨානං.

දානෙන ඔළාරිකානං කිලෙසානං පහාණං සීලෙන මජ්ඣිමානං. පඤ්ඤාය සුඛුමානං. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති කතාවීභූමිං දස්සෙති.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති-පෙ-ජහාති පාපකන්ති සෙක්ඛභූමි දස්සිතා. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති අග්ගඵලං වුත්තං. තථා දදතො පුඤ්ඤං-පෙ-වෙරං න චීයතීති ලොකියකුසලමූලං වුත්තං. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති ලොකුත්තරකුසලමූලං වුත්තං. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති ලොකුත්තරස්ස කුසලමූලස්ස ඵලං වුත්තං.

දදතො පුඤ්ඤං-පෙ-වෙරං න චීයතීති පුථුජ්ජනභූමි දස්සිතා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති සෙක්ඛභූමි දස්සිතා. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති අසෙක්ඛභූමි දස්සිතා. දදතො-පෙ-න චීයතීති සග්ගගාමිනී පටිපදා වුත්තා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති සෙක්ඛවිමුත්ති. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති අසෙක්ඛවිමුත්ති වුත්තා.

දදතො-පෙ-වෙරං න චීයතීති දානකථං සීලකථං සග්ගකථං ලොකියානං ධම්මානං දෙසනමාහ. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති ලොකෙ ආදීනවානුපස්සනාය සද්ධිං සාමුක්කංසිකං ධම්මදෙසනමාහ. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති තස්සා දෙසනාය ඵලමාහ.

දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති ධම්මදානං ආමිසදානඤ්ච වදති. සංයමතො වෙරං න චීයතීති පාණාතිපාතා වෙරමණියා සත්තානං අභයදානං වදති. එවං සබ්බාතිපි සික්ඛාපදානි විත්ථාරෙතබ්බානි. තෙන ච සීලසංයමෙන සීලෙ පතිට්ඨිතො චිත්තං සංයමෙති. තස්ස සමථො පාරිපූරිං ගච්ඡති. එවං සො සමථෙ ඨිතො විපස්සනා

1. සී. I & II. කුසලොපජහාති. 2. ම. III. පහාණාය.
3. සී. I & II. නිස්සරණො වුත්තො.

කොසල්ලයොගතො කුසලො ච ජහාති පාපකං රාගං ජහාති දොසං ජහාති මොහං ජහාති. අරියමග්ගෙන සබ්බෙපි පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ ජහාති. එවං පටිපන්නො ච රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතො හොති රාගාදීනං පරික්ඛයා චෙතොවිමුත්තියො අධිගච්ඡතීති. අයං සුත්තනිද්දෙසො.

තත්ථ කතමො දෙසනාහාරසම්පාතො?

ඉමස්මිං සුත්තෙ කිං දෙසිතං? ද්වෙ සුගතියො දෙවා ච මනුස්සා ච දිබ්බා ච පඤ්චකාමගුණා මානුසකා ච පඤ්චකාමගුණා දිබ්බා ච පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා මානුසකා ච පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. ඉදං වුච්චති දුක්ඛං අරියසච්චං. තස්ස[1] කාරණභාවෙන පුරිමපුරිමනිප්ඵන්නා තණ්හා සමුදයො අරියසච්චං. තයිදං වුච්චති අස්සාදෙ ච ආදීනවො ච. සබ්බස්ස පුරිමෙහි වීහි පදෙහි නිද්දෙසො දදතො-පෙ-වෙරං න චීයතීති. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති මග්ගො වුත්තො. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති ද්වෙ නිබ්බානධාතුයො සඋපාදිසෙසා ච අනුපාදිසෙසා ච. ඉදං නිස්සරණං. ඵලාදීනි පන යථාරහං වෙදිතබ්බානීති.[2] අයං දෙසනාහාරසම්පාතො.

විචයොති? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති ඉමිනා පඨමෙන පදෙන තිවිධම්පි දානමයං සීලමයං භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වුත්තං. දසවිධස්සපි දෙය්‍යධම්මස්ස පරිච්චාගො වුත්තො. තථා ඡබ්බිධස්සපි රූපාදිආරම්මණස්ස. සංයමතො වෙරං න චීයතීති දුතියෙන පදෙන අවෙරා අසපත්තා අබ්‍යාපජ්ජා ච පටිපදා වුත්තා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති තතියෙන පදෙන ඤාණුප්පාදො අඤ්ඤාණනිරොධො සබ්බොපි අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සබ්බෙපි බොධිපක්ඛියා ධම්මා වුත්තා. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති රාගක්ඛයෙන රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති මොහක්ඛයෙන අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති වුත්තාති. අයං විචයො හාරසම්පාතො.

යුත්තීති? දානෙ ඨිතො උභයං පරිපූරෙති මච්ඡරියප්පහානඤ්ච පුඤ්ඤාභිසන්දඤ්චාති[3] අත්ථො යුත්ති. සීලසංයමෙ ඨිතො උභයං පරිපූරෙති උපචාරසමාධිං අප්පනාසමාධිඤ්චාති අත්ථො යුත්ති. පාපකෙ ධම්මෙ පජහන්තො දුක්ඛං පරිජානාති නිරොධං සච්ඡිකරොති මග්ගං භාවෙතීති අත්ථො යුත්ති. රාගදොසමොහෙසු සබ්බසො පරික්ඛීණෙසු අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායතීති අත්ථො යුත්තීති. අයං යුත්තිහාරසම්පාතො.

පදට්ඨානන්ති? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති චාගාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සච්චාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං.

1. තත්ථ. (සබ්බත්ථ.) 2. ම. III. වෙදිතබ්බානි.
3. සී. I & II පුඤ්ඤාභිසන්දනඤ්චාති

කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පඤ්ඤාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. රාගදොස මොහක්ඛයා සන්නිබ්බුතොති උපසමාධිට්ඨානස්ස පදට්ඨානන්ති. අයං පදට්ඨානො[1] හාරසම්පාතො.

ලක්ඛණොති? දදතොති එතෙන පෙය්‍යවජ්ජං[2] අත්ථචරියං සමානත්තතා ච දස්සිතාති වෙදිතබ්බා සඞ්ගහවත්ථුභාවෙන එකලක්ඛණත්තා, සංයමතොති එතෙන ඛන්තිමෙත්තාඅවිහිංසාඅනුද්දයාදයො දස්සිතාති වෙදිතබ්බා වෙරානුප්පාදනලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. වෙරං න චීයතීති එතෙන හිරිඔත්තප්පඅප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨිතාදයො[3] දස්සිතා වෙරාවඩ්ඪනෙන එකලක්ඛණත්තා. තථා අහිරිකානොත්තප්පාදයො අචෙතබ්බභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. කුසලොති එතෙන කොසල්ලදීපනෙන සම්මාසඞ්කප්පාදයො දස්සිතා මග්ගඞ්ගාදිභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. ජහාති පාපකන්ති එතෙන පරිඤ්ඤාභිසමයාදයොපි දස්සිතා අභිසමයලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. රාගදොස මොහක්ඛයාති එතෙන අවසිට්ඨකිලෙසාදීනම්පි ඛයා දස්සිතා ඛෙපෙතබ්බභාවෙන[4] එකලක්ඛණත්තාති. අයං ලක්ඛණො.

චතුබ්යූහොති? දදතොති ගාථායං භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ මහාභොගතං පත්ථයිස්සන්ති තෙ දානං දස්සන්ති දාළිද්දියප්පහානාය. යෙ අවෙරතං ඉච්ඡන්ති තෙ පඤ්ච වෙරානි පජහිස්සන්ති.[5] යෙ කුසලධම්මෙහි ඡන්දකාමා තෙ අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙස්සන්ති. යෙ නිබ්බායිතුකාමා තෙ රාගදොසමොහං පජහිස්සන්තීති අයමෙත්ථ භගවතො අධිප්පායො. එවං නිබ්බචනනිදානසන්ධයො වත්තබ්බාති. අයං චතුබ්යූහො.

ආවට්ටොති? යඤ්ච අදදතො මච්ඡරියං යඤ්ච අසංයමතො වෙරං යඤ්ච අකුසලස්ස පාපස්ස අප්පහානං අයං පටිපක්ඛනිද්දෙසෙන සමුදයො. තස්ස අලොභෙන ච අදොසෙන ච අමොහෙන ච දානාදීහි පහානං. ඉමානි තීණි කුසලමූලානි. තෙසං පච්චයො අට්ඨ සම්මත්තානි අයං මග්ගො. යො රාගදොසමොහානං ඛයො අයං නිරොධොති. අයං ආවට්ටො.

විභත්තීති? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති එකංසෙන යො භයහෙතු දෙති රාගහෙතු දෙති ආමිසකිඤ්චික්ඛහෙතු දෙති න තස්ස පුඤ්ඤං වඩ්ඪති. යඤ්ච දණ්ඩදානං සත්ථදානං පරවිහෙඨනත්ථං අපුඤ්ඤං අස්ස පවඩ්ඪති. යං පන කුසලෙන චිත්තෙන අනුකම්පන්තො වා අපචායමානො වා අන්නං දෙති පානං වත්ථං යානං මාලාගන්ධවිලෙපනං[6] සෙය්‍යාවසථපදීපෙය්‍යං[7] දෙති සබ්බසත්තානං වා අභයදානං[8] දෙති මෙත්තචිත්තො හිතජ්ඣාසයො නිස්සරණසඤ්ඤී ධම්මං දෙසෙති.

---

1. සී. I & II. පදට්ඨානහාර.
2. සී. I & II. පියවජ්ජං.
3. සී. I & II. සන්තුට්ඨිආදයො.
4. ම. III. ඛෙතබ්බ.
5. ම. III. ජහිස්සන්තීති.
6. ම. මාලං.
7. ම. III. සෙය්‍යාවසථං.
8. ම. III අභයං.

සංයමතො වෙරං න චීයතීති එකංසෙන අභයූපරතස්ස චීයති. කිං කාරණං? යං අසමෙත්තො. භයූපරතො දිට්ඨධම්මිකස්ස භායති මා මං රාජානො ගහෙත්වා හත්ථං වා ඡින්දෙය්‍යුං–පෙ–ජීවන්තම්පි සූලෙ උත්තාසෙය්‍යුන්ති එතෙන සංයමෙන අවෙරං[1] චීයති. යො පන එවං සමාතො වෙරං න චීයති යො පන එවං සමාදියති පාණාති පාතස්ස ඛො පාපකො විපාකො දිට්ඨෙ චෙව ධම්මෙ අභිසම්පරායෙ ච එවං සබ්බස්ස අකුසලස්ස සො තතො ආරමති. ඉමිනා සංයමෙන වෙරං න චීයති. සංයමො නාම සීලං. තං චතුබ්බිධං. චෙතනා සීලං චෙතසිකං සීලං සංවරො සීලං අවීතික්කමො සීලන්ති. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පාපපහායකා සත්තතිංස බොධිපක්ඛියා ධම්මා වත්තබ්බාති. අයං විභත්ති.

පරිවත්තනතොති? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති අදදතොපි පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති න දානමයිකං. සංයමතො වෙරං න චීයති අසංයමතොපි වෙරං නචීයති. යං දානෙන පටිසඞ්ඛානබලෙන භාවනාබලෙන කුසලො ච ජහාති පාපකං අකුසලො පන න ජහාති. රාගදොස මොහක්ඛයා සනිබ්බුතො[2] තෙසං අපරික්ඛයා නත්ථි නිබ්බුතීති. අයං පරිවත්තනතො.

වෙවචනතොති? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති. පරිච්චාගතො කුසලං උපචීයති. අනුමොදතොපි පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති. චිත්තප්පසාදතොපි වෙය්‍යාවච්චකිරියායපි. සංයමතොති සීලසංවරතො සොරච්චතො. වෙරං න චීයතීති පාපං න වඩ්ඪති අකුසලං න වඩ්ඪති. කුසලොති පණ්ඩිතො නිපුණො මෙධාවී පරික්ඛකො. ජහාතීති සමුච්ඡින්දති සමුග්ඝාතෙති. අයං වෙවචනතො.

පඤ්ඤත්තීති? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති ලොභස්ස පටිනිස්සග්ග පඤ්ඤත්ති. අලොභස්ස නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. සංයමතො වෙරං න චීයතීති දොසස්ස වික්ඛම්භනපඤ්ඤත්ති. අදොසස්ස නික්ඛෙප පඤ්ඤත්ති. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති මොහස්ස සමුග්ඝාත පඤ්ඤත්ති. අමොහස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති රාගදොසමොහස්ස පහාණ පඤ්ඤත්ති. අලොභාදොසාමොහස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති. රාගදොස මොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිපඤ්ඤත්ති. නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්තීති. අයං පඤ්ඤත්ති.

ඔතරණොති? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති දානං නාම සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි හොතීති අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සංයමො නාම සීලක්ඛන්ධොති අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පාපප්පහාණං නාම තීහි විමොක්ඛෙහි හොති. තෙසං උපායභූතානි තීණි විමොක්ඛමුඛානීති අයං

1. සී. I & II. අවෙරංනචීයති. ම. III. වෙරංචීයති.
2. සී. I & II. පරිනිබ්බුතො.

විමොක්ඛමුඛෙහි ඔතරණා. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති විමුත්තික්ඛන්ධො. සො ච ධම්මධාතු ධම්මායතනඤ්චාති අයං ධාතූහි ච ආයතනෙහි ච ඔතරණාති. අයං ඔතරණො.

සොධනොති? දදතොති ආදිකා පදසුද්ධි නො ආරම්භසුද්ධි. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති අයං පදසුද්ධි ච ආරම්භසුද්ධිචාති. අයං සොධනො.

අධිට්ඨානොති? දදතොති අයං එකත්තතා. චාගො පරිච්චාගො ධම්මදානං ආමිසදානං අභයදානං අට්ඨ දානානි විත්ථාරෙතබ්බානි. අයං වෙමත්තතා. සංයමොති අයං එකත්තතා. පාතිමොක්ඛසංවරො සතිසංවරොති අයං වෙමත්තතා. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති අයං එකත්තතා. සක්කායදිට්ඨිං පජහති විචිකිච්ඡං පජහතීති ආදිකා අයං වෙමත්තතා. රාගදොසමොහක්ඛයා සනිබ්බුතොති අයං එකත්තතා. සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතූති අයං වෙමත්තතාති. අයං අධිට්ඨානො.

පරික්ඛාරොති? දානස්ස පාමොජ්ජං පච්චයො. අලොභො හෙතු. සංයමස්ස හිරොත්තප්පාදයො පච්චයො. යොනිසොමනසිකාරො අදොසො ච හෙතු. පාපප්පහානස්ස සමාධි යථාභූතඤාණදස්සනඤ්ච පච්චයො. තිස්සො අනුපස්සනා හෙතු. නිබ්බුතියා මග්ගසම්මාදිට්ඨි හෙතු. සම්මාසඞ්කප්පාදයො පච්චයොති. අයං පරික්ඛාරො.

සමාරොපනො හාරසම්පාතොති? දදතො පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු තං සීලස්ස පදට්ඨානං. සංයමතො වෙරං න චීයතීති සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු තං සමාධිස්ස පදට්ඨානං. සීලෙන හි ඨානෙනපි රාගාදිකිලෙසා න චීයන්ති යෙපිස්ස තප්පච්චයා උප්පජ්ජෙය්‍යුං ආසවා විඝාතපරිළාහා තෙපිස්ස න හොන්ති. කුසලො ච ජහාති පාපකන්ති පහානපරිඤ්ඤා තං භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු. රාගදොසමොහක්ඛයා ස නිබ්බුතොති රාගස්සාපි ඛයා දොසස්සාපි ඛයා මොහස්සාපි ඛයා. තත්ථ රාගොති යො රාගො සාරාගො චෙතසො සාරජ්ජනා ලොභො ලුබ්භනා ලුබ්භිතත්තං අභිජ්ඣා ලොභො අකුසලමූලං. දොසොති යො දොසො දුස්සනා දුස්සිතත්තං බ්‍යාපාදො චෙතසො බ්‍යාපජ්ජනා දොසො අකුසලමූලං. මොහොති යං අඤ්ඤාණං අදස්සනං අනභිසමයො අසම්බොධො අප්පටිවෙධො දුම්මෙජ්ඣං බාල්‍යං අසම්පජඤ්ඤං මොහො අකුසලමූලං. ඉති ඉමෙසං රාගාදීනං ඛයො නිරොධො පටිනිස්සග්ගො නිබ්බුති නිබ්බායනා පරිනිබ්බානං සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතූති. අයං සමාරොපනො හාරසම්පාතො.

හාරසම්පාත වාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එවං නානාසුත්තවසෙන එකසුත්තවසෙන ච හාරවිචාරං දස්සෙත්වා ඉදානි නයවිචාරං දස්සෙතුං **තත්ථ කතමං නයසමුට්ඨානන්**ති ආදි ආරද්ධං. කස්මා පනෙත්ථ යථා තත්ථ කතමො දෙසනාහාරො? අස්සාදාදීනවතාති ගාථා අයං දෙසනාහාරො කිං දෙසයතී?ති ආදිනා හාරනිද්දෙසො ආරද්ධො එවං තත්ථ කතමො නන්දියාවට්ටො? තණ්හඤ්ච අවිජ්ජම්පි චාති ගාථා අයං නන්දියාවට්ටො කිං නයතී?ති[1] ආදිනා අනාරභිත්වා සමුට්ඨානමුඛෙන ආරද්ධන්ති? වුච්චතෙ. හාරනයානං විසයභෙදතො. යථා හි හාරා බ්‍යඤ්ජනමුඛෙන සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනා න එවං නයා. නයා පන නානාසුත්තතො නිද්ධාරිතෙහි තණ්හාවිජ්ජාදීහි මූලපදෙහි චතුසච්චයොජනාය නයතො අනුබුජ්ඣියමානො දුක්ඛාදිඅත්ථො. සො හි මග්ගඤාණං නයති සම්පාපෙතීති නයො. පටිවිජ්ඣන්තානං පන උග්ඝටිතඤ්ඤූආදීනං තිණ්ණං වෙනෙය්‍යානං වසෙන මූලපදවිභාගතො තිධා විභත්තො. එකමෙකො චෙත්ථ යතො නෙති යඤ්ච නෙති තෙසං සංකිලෙසවොදානානං විභාගතො විසභාගො චතුරඅට්ඨදිසොචාති භින්නො හාරනයානං විසයො. තථා හි වුත්තං:- **හාරා බ්‍යඤ්ජනවිචයො සුත්තස්ස නයා තයො ච සුත්තත්ථො**ති. එවං විසිට්ඨවිසයත්තා හාරනයානං හාරෙහි අසඞ්කරෙ නයෙ නිද්දිසන්තො **තත්ථ කතමං නයසමුට්ඨානන්**ති ආදිමාහ.

තත්ථායං වචනත්ථො. සමුට්ඨහන්ති එතෙනාති සමුට්ඨානං. කෙ සමුට්ඨහන්ති? නයා. නයානං සමුට්ඨානං නයසමුට්ඨානං. කිං[2] පන තං? තං තං මූලපදෙහි චතුසච්චයොජනා. සා හි නන්දියාවට්ටාදීනං නයානං උප්පත්තිට්ඨානතාය සමුට්ඨානං[3] භූමීති ච වුච්චති. තථා ච වක්ඛති:- **අයං වුච්චති නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමී**ති.

පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ච භවතණ්හාය චාති ආදි නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමිදස්සනං. තත්ථ **පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායතී**ති අසුකස්ස නාම බුද්ධස්ස භගවතො අසුකස්ස වා චක්කවත්තිනො කාලෙ අවිජ්ජා භවතණ්හා ච උප්පන්නා තතො පුබ්බෙ නාහෙසීති එවං අවිජ්ජාභවතණ්හානං න කාචි පුරිමා මරියාදා උපලබ්භති. කස්මා? අනමතග්ගත්තා සංසාරස්ස. වුත්තං හෙතං:- "අනමතග්ගොයං භික්ඛවෙ! සංසාරො පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායතී"ති[a] විත්ථාරො.

තත්ථාති අවිජ්ජාභවතණ්හාසු. යදි පි අවිජ්ජාය සංයොජනභාවො තණ්හාය ච නීවරණභාවො පාළියං වුත්තො තථා පි අවිජ්ජාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙහි භවෙහි තණ්හා සංයොජෙතීති ඉමස්ස අත්ථස්ස දස්සනත්ථං **අවිජ්ජානීවරණානං තණ්හාසංයොජනානන්**ති වුත්තං.

---

1. සී. I & II. නෙතීති.
2. සී. I & II. කිම්පනෙතන්ති?
3. සී. I & II. සමුට්ඨානභූමීති.
a. අනමතග්ගසංයුත්ත.

අවිජ්ජාසංයුත්තාති අවිජ්ජාය මිස්සිතා අවිජ්ජාය වා අභිනිවෙසවත්ථුසු බද්ධා. **අවිජ්ජාපක්ඛෙන විචරන්තීති** අවිජ්ජාපක්ඛෙන අවිජ්ජාසහායෙන චාතුබ්බිධෙන විපල්ලාසෙන අභිනිවෙසවත්ථුභූතෙ ආරම්මණෙ පවත්තන්ති. **තෙ වුච්චන්ති දිට්ඨිචරිතාති** තෙ අවිජ්ජාභිභූතා රූපාදීනි නිච්චාදිතො අභිනිවිසන්තා දිට්ඨිචරිතාති වුච්චන්ති. දිට්ඨිචරිතා නාමාති අත්ථො. **තණ්හාපක්ඛෙනාති** අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතෙන. දිට්ඨිචරිතෙ[1] තණ්හාචරිතෙ ච පටිපත්තියා විභජිත්වා දස්සෙතුං **දිට්ඨිචරිතාති** ආදි වුත්තං.

තත්ථ **අත්තකිලමථානුයොගන්ති** අත්තනො කායස්ස කිලිස්සනපයොගං අත්තපරිතාපනපටිපත්තිං. **කාමසුඛල්ලිකානුයොගන්ති** කාමසුඛස්ස අල්ලීයනපයොගං කාමෙසු පාතබ්‍යතං. යදිපි බාහිරකා දුක්ඛං තණ්හාති ච ජානන්ති ඉදං දුක්ඛං එත්තකං[2] දුක්ඛන්ති අයං තණ්හා අයං තස්සා විරාගොති පරිඤ්ඤෙය්‍යපහාතබ්බභාවෙන පන න ජානන්ති. ඉති පවත්තිපවත්තිහෙතුමත්තම්පි න ජානන්ති කා පන කථා? නිවත්ති නිවත්තිහෙතූසූති ආහ:- **ඉතො බහිද්ධා නත්ථි සච්චවවත්ථානන්ති** ආදිං.

තත්ථ **සච්චපකාසනාති** සච්චදෙසනා. **සමථවිපස්සනාකොසල්ලන්ති** සමථවිපස්සනාසු භාවනාකොසල්ලං. තාසු උග්ගහපරිපුච්ඡාසවණමනසිකාරකොසල්ලං වා. විපස්සනාධිට්ඨානඤ්චෙත්ථ සමථං අධිප්පෙතං. **උපසමසුඛප්පත්තන්ති** කිලෙසානං වූපසමසුඛාධිගමො.[3] **විපරීතචෙතාති** මිච්ඡාභිනිවිට්ඨචෙතා. **නත්ථි සුඛෙන සුඛන්ති** යං අනවජ්ජපච්චයපරිභොගසුඛෙන කායං චිත්තඤ්ච පටිප්පස්සද්ධදරථං කත්වා අරියෙහි පත්තබ්බං උපසමසුඛං තං පටික්ඛිපති. **දුක්ඛෙනාති** කායඛෙදනදුක්ඛෙන. **සො ලොකං වඩ්ඪෙතීති** සො කාමෙ පටිසෙවන්තො අත්තභාවසංඛාතං ලොකං වඩ්ඪෙති පීණෙති. පුත්තනත්තුපරම්පරාය[4] වා සංසාරස්ස අනුපච්ඡෙදනතො සත්තලොකං වඩ්ඪෙති. **බහුං පුඤ්ඤං පසවතීති** අත්තනො පඤ්චහි කාමගුණෙහි සන්තප්පනෙන පුත්තමුඛදස්සනෙන ච බහුං පුඤ්ඤං උප්පාදෙති. අභිනිවෙසස්ස නාතිදළ්හතාය **එවං සඤ්ඤී**, දළ්හතාය **එවංදිට්ඨී**. දුක්ඛෙන සුඛං පත්ථයමානා අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා කාමෙසු පුඤ්ඤසඤ්ඤී කාමසුඛල්ලිකානුයොගමනුයුත්තා ච විහරන්තීති යොජෙතබ්බං. **තදභිඤ්ඤා සන්තාති** තථාසඤ්ඤිනො සමානා. **රොගමෙව වඩ්ඪයන්තීති** අත්තභාවරොගමෙව කිලෙසරොගමෙව වා අපරාපරං වඩ්ඪෙන්ති. ගණ්ඩසල්ලෙසුපි එසෙව නයො. **රොගාභිතුන්නාති** යථාවුත්තරොගබ්‍යාධිතා. **ගණ්ඩපටිපීළිතාති** යථාවුත්තගණ්ඩබ්‍යාධිතා. **සල්ලානුවිද්ධාති** යථාවුත්තසල්ලෙන අනුපවිද්ධා. **උම්මුජ්ජනිම්මුජ්ජානීති** උප්පජ්ජනචවනානි. **උග්ඝාතනිග්ඝාතන්ති** උච්චාවචභාවං.

1. ම. III. දිට්ඨිචරිතෙව තණ්හාවිචරිතෙව. 3. ම. III. වූපසමසුඛාධිගමං.
2. සී. I & II. එවං දුක්ඛන්ති එත්තකං. 4. පුත්තනත්ත. (සබ්බත්ථ.)

රොගගණ්ඩසල්ලභෙසජ්ජන්ති යථාවුත්තරොගාදිතිකිච්ඡනං සමථවිපස්සනං සන්ධාය වදති. තෙනෙවාහ:- **සමථවිපස්සනා රොගනිග්ඝාතකභෙසජ්ජන්ති.** තත්ථ **රොගනිග්ඝාතකන්ති** රොගවූපසමනං. **සංකිලෙසො දුක්ඛන්ති** ආදිනා සච්චානි තෙසං පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිභාවෙන කථෙති.

තත්ථ **සංකිලෙසො දුක්ඛන්ති** අත්තකිලමථානුයොගකාමසුඛල්ලිකානුයොගසංකිලෙසවන්තො තෙහි වා සංකිලිස්සමානො රූපාරූපකායො දුක්ඛං අරියසච්චං. **තදභිසඞ්ගා තණ්හාති** තත්ථ අභිසඞ්ගා ආසඞ්ගාති ලද්ධනාමා තණ්හා. ඉදානි දිට්ඨිචරිතතණ්හාචරිතානං සක්කායදස්සනෙ[1] පවත්තිභෙදං දස්සෙතුං **දිට්ඨිචරිතාති** ආදිවුත්තං.

තත්ථ **දිට්ඨිචරිතා රූපං අත්තතො උපගච්ඡන්තීති** දිට්ඨිචරිතා දිට්ඨාභිනිවෙසස්ස බලවභාවතො රූපං අත්තාති ගණ්හන්ති. තෙසං හි අත්තාභිනිවෙසො බලවා න තථා අත්තනියාභිනිවෙසො. එස නයො **වෙදනන්ති** ආදීසුපි. **තණ්හාචරිතා රූපවන්තං අත්තානන්ති** තණ්හාචරිතා තණ්හාභිනිවෙසස්ස බලවභාවතො රූපං අත්තතො කිඤ්චනපලිබොධභාවෙ ඨපෙත්වා අවසෙසං වෙදනාදිං අත්තාති ගණ්හන්ති. **අත්තනි වා රූපන්ති** අත්තාධාරං වා රූපං. **රූපස්මිං වා අත්තානන්ති** රූපාධාරං වා අත්තානං. **වෙදනාවන්තන්ති** ආදීසු පි එසෙව නයො. එතෙසං හි අත්තනියාභිනිවෙසො බලවා න තථා අත්තාභිනිවෙසො. තස්මා යථාලද්ධං අත්තනි යන්ති කප්පෙත්වා තදඤ්ඤං අත්තාති ගණ්හන්ති. **අයං වුච්චති විසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨීති** අයං පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු එකෙකස්මිං චතුන්නං චතුන්නං ගාහානං වසෙන විසතිවත්ථුකා සති විජ්ජමානෙ ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතෙ කායෙ සතී වා විජ්ජමානා තත්ථ[2] දිට්ඨීති සක්කායදිට්ඨි. **ලොකුත්තරසම්මාදිට්ඨීති**[3] පඨමමග්ගසම්මාදිට්ඨි. **අන්වායිකාති** සම්මාදිට්ඨියා අනුගාමිනො. යදා සම්මාදිට්ඨි සක්කායදිට්ඨියා පජහනවසෙන පවත්තා තදා තස්සා අනුගුණභාවෙන පවත්තමානකාති[4] අත්ථො. කෙ පන තෙති? ආහ:- **සම්මාසඞ්කප්පොති** ආදිං. **තෙ තයො ඛන්ධාති** ආදිනා අරියමග්ගතො ඛන්ධමුඛෙන සමථවිපස්සනා නිද්ධාරෙති. **තත්ථ සක්කායොති** ආදි චතුසච්චනිද්ධාරණං තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පුන **තත්ථ යෙ රූපං අත්තතො උපගච්ඡන්තීති** ආදිනා සක්කායදස්සනමුඛෙන උච්ඡෙදාදිඅන්තද්වයං මජ්ඣිමඤ්ච පටිපදං නිද්ධාරෙති. තත්ථ **ඉමෙ වුච්චන්ති උච්ඡෙදවාදිනොති** ඉමෙ රූපාදිකෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ අත්තතො උපගච්ඡන්තා රූපාදීනං අනිච්චභාවතො උච්ඡිජ්ජති අත්තා විනස්සති[5] න හොති පරම්මරණාති එවං

1. ම. III. සක්කායදිට්ඨි.
2. ම. III. සත්තදිට්ඨීති.
3. ලොකුත්තරා නෙත්තිපාළි
4. සී. I & II පවත්තනකොති.
5. ම. III. විනස්සතිපරම්මරණාති.

අභිනිවිසනතො උචෙඡදවාදිනොති වුචචනති. **ඉමෙ වුචචනති සසසතවාදිනොති** ඉමෙ රූපවනතං[1] වා අතතානනති ආදිනා රූපාදිවිනිමමුතතො[2] අඤ්ඤො කොචි අතතාති[3] උපගචඡනතා සො නිචෙචා ධුවො සසසතොති අභිනිවිසනතො සසසතවාදිනොති වුචචනති. **උචෙඡදසසසතවාදා උභො අනතා අයං සංසාරපපවතතීති** ආදි සචචනිධාරණං. තං සුවිඤෙඤයයං. **උචෙඡදසසසතං සමාසතො වීසතිවතථුකා සකකායදිට්ඨීති** අතතා උචඡිජජති අතතා නිචෙචාති ච ආදිපපවතතනතො උචෙඡදසසසතදසසනං සඞ්ඛෙපතො වීසති වතථුකා සකකායදිට්ඨි එව හොති. සබබාපි හි[4] අතතවාදෙ සකකාය දිට්ඨිඅනෙතාගධො එවාති. **විත්ථාරතො ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානීති** උචෙඡද සසසතදසසන[5] විත්ථාරෙන බ්‍රහමජාලෙ ආගතානි ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි. **තෙසන**ති එවං සඞ්ඛෙපවිත්ථාරවනතානං උචෙඡදසසසතදසසනානං. **පටිපකෙඛාති** පහායකපටිපකෙඛා. **තෙවතතාලීසං බොධිපකඛියා ධමමාති** අනිචචසඤ්ඤා දුකඛසඤ්ඤා[6] අනතතසඤ්ඤා පහානසඤ්ඤා විරාගසඤ්ඤා නිරොධසඤ්ඤා චතතාරො සතිපට්ඨානා-පෙ-අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මගෙගාති එතෙ තෙවතතාලීසං බොධිපකඛියා ධමමා.

එවං විපසසනාවසෙන පටිපකඛං දසෙසතවා පුන සමථවසෙන දසෙසතුං **අට්ඨ විමොකඛා දස ච කසිණායතනානීති** වුතතං. **ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි මොහජාලනති** ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි මොහජාලහෙතුකතතා මොහජාලඤ්ච. **අනාදි අනිධනපපවතතනති** පුරිමාය කොටියා අභාවතො අනාදි. අසති පටිපකඛාධිගමෙ සනතානවසෙන අනුපචෙඡදෙන පවතතනතො අනිධනපපවතතං. යසමා පන මොහජාලහෙතුකානි දිට්ඨිගතානි මොහජාලෙ පදාලිතෙ පදාලිතානි හොනති තසමා වුතතං **තෙවතතාලීසං බොධිපකඛියා ධමමා ඤාණවජිරං මොහජාල පදාලන**නති තතථ **ඤාණවජිර**නති වජිරූපමඤාණං. අට්ඨ සමාපතතියො සමාපජජිතවා තෙජෙතවා තිකඛසභාවං ආපාදිතං විපසසනා ඤාණං මගගඤාණඤ්ච ඤාණවජිරං. ඉදමෙව හි ඤාණං භගවතො පවතතං මහාවජිරඤාණනති වුචචති. තං පන සසමභාරං කතවා දසෙසනෙතා **තෙවතතාලීසං බොධිපකඛියා ධමමාති** ආහ. **මොහජාල පදාලන**නති පුබබභාගෙ විකඛමභනවසෙන මගගකඛණෙ සමුචෙඡදවසෙන අවිජජාභවතණහානං පදාලනං. අතීතාදිභෙදභිනෙනසු රූපාදීසු සකඅතතභාවාදීසු ච සංසිබබනවසෙන පවතතනතො ජාලං භවතණහා. තසසා හි තණහා ජාලිනී සිබබිනී ජාලනති ච අධිවචනනති.

එවං අතතකිලමථානුයොගකාමසුඛලලිකානුයොග දිට්ඨිතණහාභිනිවෙසසසසතුචෙඡදනං නිධාරණවසෙන මොහජාලපරියායවිසෙ

---

1. සී. I & II. රූපවාඅතතාති.
2. සී. I & II. විනිමමුතතොඅතතා.
3. ම. III. විභතෙතාති.
4. ම. III. සබබොහි.
5. ම. III. දසසනං.
6. ම. III. අභිචෙච.

සතො අවිජ්ජාතණ්හා විභජිත්වා යථානුසන්ධිනා සංකිලෙසපක්ඛං නිගමෙන්තො **තෙන වුච්චති පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ච භවතණ්හාය චා**ති ආහ.[1]

තත්ථ දිට්ඨිචරිතොති ආදිනා වොදානපක්ඛං දස්සෙති. තත්ථ **සල්ලෙඛානුසන්තතවුත්තී**ති අනුපදදුතසල්ලෙඛවුත්ති.[2] කස්මා? යස්මා **සල්ලෙඛෙ තිබ්බගාරවො.** දිට්ඨිචරිතො හි තපොජිගුච්ඡාදිනා අනුපායෙනපි යෙභුය්‍යෙන කිලෙසානං සල්ලෙඛනාධිප්පායෙන චරති. තස්මා සො සාසනෙ පබ්බජිතො ධුතධම්මවසෙන සල්ලෙඛපටිපදං පූරෙති. **සික්ඛානුසන්තතවුත්තී**ති අච්ඡිද්දචතුපාරිසුද්ධිසීලවුත්ති. දිට්ඨියා සවිසයෙ පඤ්ඤාසදිසී පවත්තීති සො විසුජ්ඣමානො පඤ්ඤාධිකො හොතීති ආහ:- **දිට්ඨිචරිතො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමන්තො ධම්මානුසාරී භවතී**ති. තණ්හාවසෙන මිච්ඡාවිමොක්ඛො හොතීති තණ්හාචරිතො විසුජ්ඣමානො සද්ධාධිකොව හොති. තස්මා වුත්තං:- **තණ්හාචරිතො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමන්තො සද්ධානුසාරී භවතී**ති.[3] **දිට්ඨිචරිතො සුඛාය පටිපදායා**ති ආදි පටිපදානිද්දෙසො හෙට්ඨා දෙසනාහාරවිභඞ්ගෙ ආගතො එව. අත්ථොපි තත්ථ සබ්බප්පකාරතො වුත්තො එව. අනුපුබ්බපදෙසු පන **විවෙචියමානො**ති[4] විමොචියමානො.[5] **පටිනිස්සරතී**ති නිය්‍යාති විමුච්චතීති අත්ථො. **දන්ධඤ්ච ධම්මං ආජානාතී**ති තණ්හාචරිතස්ස මන්දපඤ්ඤස්ස වසෙන වුත්තං. තික්ඛපඤ්ඤො පන ඛිප්පං ධම්මං ආජානාතීති. **සත්තාපි දුවිධා**ති ආදිනා ඉන්ද්‍රියවිභාගෙන පුන[6] පටිපදාවිභාගං දස්සෙති. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං. **යෙ හි කෙචී**ති ආදිනා තාසං පටිපදානං නිය්‍යානෙ තීසුපි කාලෙසු එකන්තිකභාවං දස්සෙති. තත්ථ **ඉමාහි චතූහි පටිපදාහී**ති ඉමාහි එව චතූහි පටිපදාහි තබ්බිනිමුත්තාය අඤ්ඤාය පටිපදාය අභාවතො. **චතුක්කමග්ගන්**ති පටිපදාචතුක්කං. පටිපදා හි මග්ගොති. අථ වා චතුක්කමග්ගන්ති නන්දියාවට්ටස්ස චතුද්දිසාසඞ්ඛාතං මග්ගං. තා පන චතස්සො දිසා දිසාලොචනනයෙ ආගමිස්සන්ති. කිමත්ථං පන චතුක්කමග්ගං පඤ්ඤපෙන්තීති? ආහ:- **අබුධජනසෙවිතායා**ති ආදිං. තත්ථ **අබුධජනසෙවිතායා**ති අපණ්ඩිතජනසෙවිතාය. **බාලකන්තායා**ති බාලජනකාමිතාය. **රත්තවාසිනියා**ති රත්තෙසු රාගාභිභූතෙසු වසතීති රත්තවාසිනී තස්සා. **නන්දියා**ති තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දනට්ඨෙන නන්දිසඞ්ඛාතාය. **ආවට්ටනත්ථ**න්ති සමුච්ඡින්දනත්ථං. **අයං වුච්චති නන්දියාවට්ටස්ස**[7] **නයස්ස භූමී**ති අයං තණ්හාවිජ්ජානං වසෙන සංකිලෙසපක්ඛෙ ද්වෙ දිසා සමථවිපස්සනානං වසෙන වොදානපක්ඛෙපි ද්වෙ දිසා චතුසච්චයොජනා නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස සමුට්ඨානතාය භූමීති.

---

1. සී. I & II. ආදිමාහ
2. සී. I & II. අනුචරන්තං.
3. සී. I & II. හොතීති.
4. සී. I & II. විවෙචියමානොති.
5. සී. I & II විමොචියමානො.
6. සී. I & II පදවිභඞ්ගං.
7. සී. I & II. නන්දියාවත්ත.

එවං නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමිං නිද්දිසිත්වා ඉදානි තස්ස දිසාභූතධම්මෙ නිද්දිසන්තෙන යස්මා චස්ස දිසාභූතධම්මෙසු වුත්තෙසු දිසාලොචනනයො වුත්තොයෙව හොති තස්මා **වෙය්‍යාකරණෙසු හි යෙ කුසලාකුසලාති** දිසාලොචනලක්ඛණං එකදෙසෙන පච්චාමසිත්වා **යෙන දුවිධෙන උපපරික්ඛිතබ්බාති** ආදි ආරද්ධං.

තත්ථ **යෙති** දිසාභූතධම්මා. **දුවිධෙනාති** ඉමෙ සංකිලෙසධම්මා ඉමෙ වොදානධම්මාති එවං දුවිධෙන. **උපපරික්ඛිතබ්බාති** උපපත්තිතො පරිතො ඉක්ඛිතබ්බා. ධම්මයුත්තිතො තං තං දිසාභාවෙන පෙක්ඛිතබ්බා ආලොචිතබ්බාති අත්ථො. යං පකාරං සන්ධාය දුවිධෙන උපපරික්ඛිතබ්බාති වුත්තං තං දස්සෙති **ලොකවට්ටානුසාරී ච ලොකවිවට්ටානුසාරී චාති**. තස්සත්ථො ලොකො එව වට්ටං ලොකවට්ටං. ලොකවට්ටභාවෙන අනුසරති පවත්තතීති **ලොකවට්ටානුසාරී**. සංකිලෙසධම්මොති අත්ථො. ලොකස්ස ලොකතො වා විවට්ටං ලොකවිවට්ටං. නිබ්බානං. තං අනුසරති අනුලොමනවසෙන ගච්ඡතීති **ලොකවිවට්ටානුසාරී**. වොදානධම්මොති අත්ථො. තෙනෙවාහ:- **වට්ටං නාම සංසාරො විවට්ටං නිබ්බානන්ති. තං කථං දට්ඨබ්බන්ති?** තං කථං කෙන පකාරෙන දට්ඨබ්බන්ති චෙ? **උපචයෙන**[1] යථා කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති තථා කතං උපචිතන්ති වුච්චති. එවං උපචිතභාවෙ කම්මං නාම හොති විපාකවට්ටස්ස කාරණං හොතීති අත්ථො. සබ්බෙපි කිලෙසා චතූහි විපල්ලාසෙහි නිද්දිසිතබ්බා දස්සනත්ථම්පි කිලෙසානං විපල්ලාසහෙතුභාවතො. **තෙ කත්ථ දට්ඨබ්බා?**ති තෙ පන විපල්ලාසා කත්ථ පස්සිතබ්බාති? ආහ:- **දසවත්ථුකො කිලෙසපුඤ්ජොති** දසවිධකාරණෙ කිලෙසසමූහොති අත්ථො. තත්ථ කිලෙසාපි කිලෙසවත්ථු. කිලෙසානං පච්චයධම්මාපි කිලෙසවත්ථු. තෙසු කාරණභාවෙන පුරිමසිද්ධා කිලෙසා පරතො පරෙසං පච්චයභාවතො කිලෙසාපි කිලෙසවත්ථු. අයොනිසො මනසිකාරො අයොනිසොමනසිකාරපරික්ඛතා ච ධම්මා කිලෙසුප්පත්තිහෙතුභාවතො කිලෙසපච්චයාපි කිලෙසවත්ථූති දට්ඨබ්බං.

චත්තාරො ආහාරාති එත්ථ ආහාරසීසෙන තබ්බිසයා කිලෙසාපි අධිප්පෙතා. **චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පඨමෙ ආහාරෙති** ආදිනා දසවත්ථුකෙ කිලෙසපුඤ්ජෙ පුරිමං පුරිමං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස කාරණන්ති දස්සෙති.

තත්ථ **පඨමෙ ආහාරෙති** විසයභූතෙ පඨමෙ ආහාරෙ පඨමො විපල්ලාසො පවත්තතීති අත්ථො. සෙසාහාරෙසුපි එසෙව නයො. **පඨමෙ විපල්ලාසෙති** පඨමෙ විපල්ලාසෙ අප්පහීනෙ සති පඨමං උපාදානං පවත්තතීති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං තං නිද්දෙසෙයෙව කථයිස්සාම.

---

1. උපචයෙ නෙත්තිපාළි.

ඉදානි දසවත්ථුකං[1] කිලෙසපුඤ්ජං තණ්හාවිජ්ජාවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ කරොන්තො **යො ච කබළිඞ්කාරො[2] ආහාරො**ති ආදිමාහ. තත්ථ කබළිඞ්කාරාහාරං ඵස්සාහාරඤ්ච අපරිජානන්තස්ස තණ්හාචරිතස්ස යථාක්කමං කායවෙදනාසු තිබ්බො ඡන්දරාගො හොති ඉති උපක්කිලෙසස්ස ඡන්දරාගස්ස හෙතුභාවතො **යො ච කබළිඞ්කාරො ආහාරො යො ච ඵස්සො ආහාරො ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස[3] පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා**ති වුත්තා. තථා මනොසඤ්චෙතනාහාරං විඤ්ඤාණාහාරඤ්ච අපරිජානන්තො දිට්ඨිචරිතො තෙසු අත්තසඤ්ඤී නිච්චසඤ්ඤී ච හොතීති වුත්තනයෙනෙව තෙ දිට්ඨිචරිතස්ස උපක්කිලෙසාති වුත්තා. තථා පුරිමකා ද්වෙ විපල්ලාසා පුරිමකානි එව ච ද්වෙ ද්වෙ උපාදානයොගගන්ථාසවඔඝසල්ලවිඤ්ඤාණට්ඨිතිඅගතිගමනානි තණ්හාපධානත්තා තණ්හාසභාවත්තා තණ්හාවිසයත්තා[4] ච තණ්හාචරිතස්ස උපක්කිලෙසාති වුත්තා. පච්ඡිමකානි පන තානි දිට්ඨිපධානත්තා දිට්ඨිසභාවත්තා දිට්ඨිවිසයත්තා ච දිට්ඨිචරිතස්ස උපක්කිලෙසාති වුත්තානීති දට්ඨබ්බං. **කබළිඞ්කාරෙ ආහාරෙ අසුභෙ සුභන්ති විපල්ලාසො**ති චතූසු ආහාරෙසු කබළිඞ්කාරෙ ආහාරෙ චතූසු ච විපල්ලාසෙසු අසුභෙ සුභන්ති විපල්ලාසො දට්ඨබ්බො. කබළිඞ්කාරාහාරස්ස අසුභසභාවත්තා අසුභසමුට්ඨානත්තා ච. තථා ඵස්සාහාරස්ස දුක්ඛසභාවත්තා දුක්ඛපච්චයත්තා ච විසෙසතො තත්ථ **දුක්ඛෙ සුඛන්ති විපල්ලාසො**. තථා යෙභුය්‍යෙන සත්තා විඤ්ඤාණෙ නිච්චසඤ්ඤිනො සඞ්ඛාරෙසු ච අත්තසඤ්ඤිනො චෙතනාපධානා ච සඞ්ඛාරාති වුත්තං **විඤ්ඤාණාහාරෙ-පෙ-අත්තාති විපල්ලාසො**ති. **පඨමෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො කාමෙ උපාදියතී**ති අසුභෙ සුභන්ති විපරියෙසග්ගාහී කිලෙසකාමෙන වත්ථුකාමෙ දළ්හං ගණ්හාති. **ඉදං වුච්චති කාමුපාදාන**න්ති යං තථා කාමානං ගහණං ඉදං වුච්චති කාමුපාදානං. දුක්ඛෙ සුඛන්ති විපරියෙසග්ගාහී සීලබ්බතෙහි අනාගතෙ භවවිසුද්ධින්ති තං නිබ්බුතිසුඛන්ති දළ්හං ගණ්හාති. අනිච්චෙ නිච්චන්ති විපරියෙසග්ගාහී සබ්බෙ භවා නිච්චා ධුවා සස්සතා අවිපරිණාමධම්මාති සංසාරාභිනන්දිනිං භවදිට්ඨිං දළ්හං ගණ්හාති. අනත්තනි අත්තාති විපරියෙසග්ගාහී අසති අත්තනි කස්සිදං කම්මඵලං? තස්මා සො කරොති සො පටිසංවෙදෙතීති අත්තදිට්ඨිං දළ්හං ගණ්හාතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **චතුත්ථෙ විපල්ලාසෙ** ඨිතොති ආදිනා. **අයං වුච්චති කාමයොගො**ති යෙන කාමරාගසඞ්ඛාතෙන කාමුපාදානෙන වත්ථුකාමෙහි සහ සත්තො සංයොජීයති අයං කාමරාගො කාමයොගොති වුච්චති. **අයං වුච්චති භවයොගො**ති යෙන සීලබ්බතුපාදානසඞ්ඛාතෙන භවුපාදානෙන භවෙහි සහ සත්තො සංයොජීයති අයං භවරාගො භවයොගොති වුච්චති. **අයං වුච්චති දිට්ඨියොගො**ති යාය අහෙතුකදිට්ඨිආදිසඞ්ඛාතාය

---

1. සී. I & II දසවත්ථුකොකිලෙසපුඤ්ජො. 3. ම. III. තණ්හාචරිතස්සඋපක්කිලෙසා.
2. ම. III. කබළීකාරෙ (සබ්බත්ථ) 4. ම. III. විසයතො.

පාපිකාය දිට්ඨියා සක්කායදිට්ඨිආදිඅවසිට්ඨදිට්ඨියා ච සත්තො දුක්ඛෙන සහ සංයොජීයති[1] අයං[2] පාපිකා දිට්ඨි දිට්ඨියොගොති වුච්චති. **අයං වුච්චති අවිජ්ජායොගොති** යාය අත්තවාදුපාදානෙන සකලවට්ටදුක්ඛෙන ච සහ සත්තො සංයොජීයති අයං අවිජ්ජා[3] අවිජ්ජායොගොති වුච්චති. යස්මා පන කාමයොගාදයො අභිජ්ඣා කායගන්ථාදීනං පච්චයා හොන්ති තස්මා **පඨමෙ යොගෙ ඨිතො අභිජ්ඣාය කායං ගන්ථතී**ති ආදි වුත්තං.

තත්ථ **අභිජ්ඣාය කායං ගන්ථතී**ති පරාභිජ්ඣායනලක්ඛණාය[4] අභිජ්ඣාය නාමකායං ගන්ථති ඝටෙතීති අත්ථො. තථා භවපත්ථනාය අප්පහීනත්තා භවදිට්ඨි භවරාගවසෙන ආඝාතවත්ථූසු සත්තා චිත්තානි පදූසෙන්තීති ආහ:-**දුතියෙ යොගෙ ඨිතො බ්‍යාපාදෙන කායං ගන්ථතී**ති. තථා දිට්ඨිවසෙන අවිජ්ජාවසෙන ච සීලබ්බතෙහි සුජ්ඣන්ති ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති ච අභිනිවිසන්තීති ආහ:-**තතියෙ-පෙ-ඉදංසච්චාභිනිවෙසෙන කායං ගන්ථතී**ති. **තස්සාති** තස්ස අභිජ්ඣාදීහි සමන්නාගතස්ස පුග්ගලස්ස. **එවං ගන්ථිතා**ති එවං අභිජ්ඣාදිවසෙන[5] නාමකායං ගන්ථිත්වා ඨිතා. **අස්සවන්තී**ති[6] ආසවභාවෙන පවත්තන්ති. **කුතො**[7] ච **වුච්චති අස්සවන්තී**ති? කුතො පන හෙතුතො තෙ කිලෙසා අස්සවන්තීති ආසවහෙතුං[8] පුච්ඡති. යස්මා පන කිලෙසා කුසලප්පවත්තිං නිවාරෙත්වා චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්තා මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නා එව වා ආසවානං උප්පත්තිහෙතු හොන්ති තස්මා **අනුසයතො වා පරියුට්ඨානතො වා**ති වුත්තං. **අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන කාමාසවො**ති අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන සිද්ධෙන කාමරාගසභාවත්තා කාමාසවො සිද්ධො හොති. සාත්ථච්ඡෙව[9] විසයෙ දොමනස්සිතො තප්පටිපක්ඛෙ විසයෙ තබ්බිසයබහුලෙ ච භවෙ පත්ථෙතීති ආහ:-**බ්‍යාපාදකායගන්ථෙන භවාසවො**ති. **පරාමාසකායගන්ථෙන දිට්ඨාසවො**ති සීලබ්බතපරාමාසකායගන්ථෙන සිද්ධෙන තං සභාවත්තා අපරාපරං[10] දිට්ඨියො ගණ්හන්තස්ස දිට්ඨාසවො සිද්ධො හොති. **ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථෙන අවිජ්ජාසවො**ති ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති අභිනිවිසන්තස්ස අයොනිසොමනසිකාරතො අනෙකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි සද්ධිං අවිජ්ජාසවො උප්පජ්ජති. සබ්බෙසං වා අකුසලධම්මානං අවිජ්ජාපුබ්බඞ්ගමත්තා ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථෙන සිද්ධෙන තස්ස හෙතුභූතො අවිජ්ජාසවො සිද්ධො හොති. යස්මා පන ආසවා එව පරිබ්‍රූළ්හා වට්ටස්මිං ඔහනන්ති ඔසාදෙන්තීති ඔඝාති වුච්චන්ති තස්මා වුත්තං:-**තස්ස ඉමෙ චත්තාරො ආසවා**ති ආදි. **අනුසයසහගතා**ති අනුසයභාවං අප්පටික්ඛිපිත්වා

1. සී. I & II සංයුජ්ජති.
2. සී. I & II. අයංදිට්ඨියොගොති
3. සී. I & II අයංඅවිජ්ජායොගොති.
4. ම. III. පරාභිජ්ඣාන
5. ම. III. අභිජ්ඣායනාදි.
6. ම. III. ආසවන්තීති
7. සී. I & II. කුතොපවුච්චති
8. සී. I & II. අස්සවන්තහෙතුවුච්චති.
9. සී. I & II සාවච්ඡෙව.
10. ම. III. අපරාපරං.

ගතා පවත්තා අනුසයභූතා වා. **අජ්ඣාසයන්ති** චිත්තං. **අනුපවිට්ඨාති** ඔගාළ්හා. **හදයං ආහච්ච තිට්ඨතීති** චිත්තස්ස අබ්භන්තරසංඛාතං හදයං ආහනිත්වා තිට්ඨන්ති. තථා හි වුත්තං **අට්ඨසාලිනියං**-"අබ්භන්තරට්ඨෙන හදය"න්ති. **තෙන වුච්චන්ති සල්ලාති** යස්මා අජ්ඣාසයං අනුපවිට්ඨා හදයං ආහච්ච තිට්ඨන්ති තෙන වුච්චන්ති සල්ලාති. පීළාජනනං දුරුද්ධරණතා ච සල්ලට්ඨො. **එසො මෙ අත්තාති** ගහණමුඛෙන එසොහමස්මීති[1] ගහණං හොතීති දිට්ඨිං නිස්සායපි මානං ජප්පෙන්තීති[2] ආහ:-**දිට්ඨොසෙන මානසල්ලාති**. **පරියාදින්නන්ති** අඤ්ඤස්ස ඔකාසං අදත්වා සමන්තතො ගහිතං. **චතූසු ධම්මෙසු සණ්ඨහතීති** ආරම්මණපච්චයතාය ආරම්මණභූතෙසු චතූසු[3] ධම්මෙසු පතිට්ඨහති. තානි සරූපතො දස්සෙති **රූපෙ වෙදනාය සඤ්ඤාය සඞ්ඛාරෙසූති**. **නන්දූපසෙවනෙනාති** ලොභසහගතස්ස සම්පයුත්තා නන්දී[4] සහජාතකොටියා ඉතරස්ස උපනිස්සයකොටියා උපසෙවතීති නන්දූපසෙවනං. තෙන නන්දූපසෙවනෙන. කෙන පන තං නන්දූපසෙවතීති? ආහ:-**රාගසල්ලෙන නන්දූපසෙවනෙන විඤ්ඤාණෙනාති**. තත්ථ **රාගසල්ලෙනාති** රාගසල්ලෙන හෙතුභූතෙන. **නන්දූපසෙවනෙන විඤ්ඤාණෙනාති** ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරණවචනං. **රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිතීති** රූපමෙව ආරම්මණකරණවසෙන උපගන්තබ්බතො විඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨාභාවතො ච රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති. තිට්ඨති එත්ථාති ඨිති. පඤ්චවොකාරභවස්මිං හි **අභිසඞ්ඛාර** විඤ්ඤාණං රූපක්ඛන්ධං නිස්සාය තිට්ඨති. **දොසසල්ලෙනාති** සහජාතෙන දොසසල්ලෙන. යදා වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති වුච්චති තදා උපනිස්සයකොටියාව නන්දියා උපසිත්තං විඤ්ඤාණං දට්ඨබ්බං. වෙදනාපි දොමනස්සවෙදනාව. යදා ච උපනිස්සයපච්චයභූතෙන දොසසල්ලෙන වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති වුච්චති තදා සහජාතකොටියා උපනිස්සයකොටියා වා නන්දියා උපසිත්තං විඤ්ඤාණං දට්ඨබ්බං. වෙදනා පන නිසෙසාපි නිස්සත්තං වෙදනානං ආරම්මණූපනිස්සයභාවතො. තත්ථ පඨමනයො දොමනස්සාරම්මණස්ස අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස වසෙන වුත්තො. දුතියො සබ්බවෙදනාරම්මණස්ස වසෙනාති දට්ඨබ්බං. **මානසල්ලෙනාති** මානසල්ලෙන සහජාතෙන උපනිස්සයභූතෙන වා. **මොහසල්ලෙනාති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

එත්ථ ච අනාදිමති සංසාරෙ ඉත්ථිපුරිසා රූපාභිරාමාති රාගසල්ලවසෙන පඨමා විඤ්ඤාණට්ඨිති යොජිතා. සබ්බායපි වෙදනාය දුක්ඛපරියායසබ්භාවතො දුක්ඛාය ච දොසො අනුසෙතීති දොසසල්ලවසෙන දුතියා. සඤ්ඤාවසෙන සෙය්‍යොහමස්මීති මඤ්ඤනා හොතීති මානසල්ලවසෙන තතියා. සඞ්ඛාරෙසු සමූහඝනං දුබ්බිනිබ්භොගතාති[5]

---

1. සී. I & II. එසොහමස්මීති.
2. සී. I & II. ජප්පෙතීති.
3. ම. III චතූසුපතිට්ඨාති
4. ම. III. නන්ති.
5. සී I & II. දුබ්බිනිබ්භෙදතාති
ම. III. දුබ්බිනිබ්බෙධතාති.

මොහසල්ලවසෙන චතුත්ථී විසුද්ධණසීති යොජිතාති දට්ඨබ්බා. **උපත්ථද්ධන්ති** ඔලුබහාරම්මණභූතානි විසුද්ධණසීතීහි උපත්ථම්භිතං. **තඤ්ච කම්මන්ති** යං චෙතනා චෙතසිකන්ති පුබ්බෙ වුත්තං. **ඉමෙ ච කිලෙසාති** ඉමෙ ච දසවත්ථුකා කිලෙසා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඉදානි ආහාරාදයො නයානං සංකිලෙසපක්ඛ දිසාභාවෙන වවත්ථපෙතුං **ඉමා චතස්සො දිසාති** ආදි ආරද්ධං. තං උත්තානමෙව. පුන **කබලිඞ්කාරො ආහාරොති** ආදි ආහාරාදීසුයෙව යස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා තං විභජිත්වා දස්සෙතුං ආරද්ධං.

තත්ථ දසන්නං සුත්තානන්ති එකදෙසෙසු සමුදායවොහාරෙන වුත්තං.[1] සමුදායෙසු හි පවත්තා සමඤ්ඤා අවයවෙසුපි දිස්සන්ති යථා පටො දඩ්ඪො සමුද්දො දිට්ඨොති ච. **එකො අත්ථොති** එකස්ස අත්ථස්ස නිප්ඵාදනතො වුත්තං. **බ්‍යඤ්ජනමෙව නානන්ති** එත්ථ බ්‍යඤ්ජනග්ගහණෙන බ්‍යඤ්ජනත්ථොපි ගහිතොති දට්ඨබ්බං. **දසහිපි සුත්තපදෙහි සවත්ථුකා තණ්හා** වුත්තා. **තණ්හා** ච රාගචරිතං පුග්ගලං ඛිප්පං දූසෙතීති ආහ:- **ඉමෙ රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසාති**. යථා ච පඨම දිසාභාවෙන වුත්තධම්මා රාගචරිතස්ස උපක්කිලෙසා එවං දුතිය දිසාභාවෙන වුත්තධම්මා දොසචරිතස්ස තතියචතුත්ථදිසාභාවෙන වුත්තධම්මා යථාක්කමං දිට්ඨිචරිතස්ස මන්දස්ස තික්ඛස්ස ච උපක්කිලෙසා වුත්තා. තෙසං උපක්කිලෙසභාවො වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බා.

ආහාරවිපල්ලාසාදයො යදිපි සබ්බෙහි තීහි විමොක්ඛමුඛෙහි පුබ්බභාගෙ යථාරහං පරිඤ්ඤෙය්‍යා පහාතබ්බා ච යස්ස පන දුක්ඛානුපස්සනා පුරිමෙ ආහාරවයෙ දුක්ඛාකාරෙන බහුලං පවත්තති තස්ස වසෙන **යො ච කබලිඞ්කාරො ආහාරො යො ච ඵස්සො ආහාරො ඉමෙ අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්තීති** වුත්තං. එස නයො සෙසෙසු. එවඤ්චෙතං න අඤ්ඤථා. න හි අරියමග්ගානං විය පහාතබ්බෙසු විමොක්ඛමුඛානං පරිඤ්ඤෙය්‍ය පහාතබ්බෙසු කොචි නියමො සම්භවති. **ඉති සබ්බෙ ලොකවට්ටානුසාරිනො ධම්මා නිය්‍යන්ති. තෙ ලොකා තීහි විමොක්ඛමුඛෙහීති** නිගමනං. තස්සත්ථො ඉති එවං වුත්තප්පකාරා සබ්බෙ ආහාරාදයො ලොකසඞ්ඛාතවට්ටානුසාරිනො ධම්මා තෙ ලොකභූතා වට්ටතො නිය්‍යන්ති අනිච්චානුපස්සනාදීහි තීහි විමොක්ඛමුඛෙහීති.

එවං සංකිලෙසපක්ඛදිසාභූතධම්මෙ නිද්දිසිත්වා ඉදානි වොදානපක්ඛදිසාභූතධම්මෙ දස්සෙතුං **චතස්සො පටිපදාති** ආදි වුත්තං. තත්ථ දිබ්බ-බ්‍රහ්ම-අරිය-ආනෙඤ්ජවිහාරොති චත්තාරො විහාරා. මානප්පහාණආලයසමුග්ඝාතඅවිජ්ජාපහාණභවූපසමා චත්තාරො අච්ඡරියඅබ්භුතා ධම්මා සච්චාධිට්ඨානාදීනි චත්තාරි අධිට්ඨානානි ඡන්ද

1. සි I & II වුත්තා. ම. III වුත්තො.

සමාධිභාවනාදයො චතස්සො සමාධිභාවනා ඉන්ද්‍රියසංවරො තප සඞ්ඛාතො පුඤ්ඤධම්මො බොජ්ඣඞ්ගභාවනා සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ග සඞ්ඛාතං නිබ්බානඤ්චාති [1] චත්තාරො සුඛභාගියා ධම්මාති වෙදිතබ්බාති. [2]

පඨමා පටිපදාති ආදි පටිපදාසතිපට්ඨානාදීනං අභෙදසන්දස්සනං. යදි එවං කස්මා විසුං ගහණං කතන්ති? දසවත්ථුකස්ස කිලෙස පුඤ්ජස්ස පටිපක්ඛභාවදස්සනත්ථං පටිපදාදිදසකනිද්දෙසො. තථා හි වක්ඛති:– **චත්තාරො ආහාරා තෙසං පටිපක්ඛො චතස්සො පටිපදා**ති ආදිං. කිඤ්චාපි චතූසු සතිපට්ඨානෙසු ඉදං නාම සතිපට්ඨානං ඉමාය එව පටිපදාය ඉජ්ඣතීති නියමො නත්ථි. තථා පි පඨමාය පටිපදාය පඨමං සතිපට්ඨානං සම්භවතීති සම්භවවසෙන එවං වුත්තං **පඨමා පටිපදා පඨමං සතිපට්ඨාන**න්ති. යස්මා පන ආහාරවිපල්ලාසාදීනං විය පටිපදාසතිපට්ඨානාදීනං අත්ථතො නානත්තං නත්ථි සතිපට්ඨානා නියෙව හි තථා තථා පටිපජ්ජමානානි දුක්ඛාපටිපදාදන්ධාභිඤ්ඤාදි නාමකානි හොන්ති තස්මා යථා සංකිලෙසපක්ඛෙ **පඨමෙ ආහාරෙ පඨමො විපල්ලාසො**ති ආදිනා අධිකරණභෙදෙන වුත්තං එවං අධිකරණභෙදං අකත්වා පඨමා පටිපදා පඨමං සතිපට්ඨානන්ති ආදි වුත්තං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

අන්ධස්ස පබ්බතාරොහණං විය කදාචිදෙව [3] උප්පජ්ජනකං [4] අච්ඡරියං. අච්ඡරායොග්ගං අච්ඡරියන්ති පොරාණා. අභූතපුබ්බං භූතන්ති අබ්භුතං. උභයමෙපතං [5] විම්හයාවහස්ස අධිවචනං. නහි මානප්පහාණාදිතො අඤ්ඤං දුරභිසම්භවතරං විම්හනීයඤ්ච උපලබ්භතීති. [6] අධිතිට්ඨති එතෙන එත්ථ වා අධිට්ඨානමත්තමෙව වා තන්ති අධිට්ඨානං. සච්චඤ්ච තං අධිට්ඨානඤ්ච සච්චස්ස වා අධිට්ඨානං සච්චං අධිට්ඨානං එතස්සාතිවා සච්චාධිට්ඨානං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. සමාධි එව භාවෙතබ්බතාය සමාධිභාවනා. සුඛං භජතීති සුඛභාගියො. සුඛභාගස්ස වා සුඛකොට්ඨාසස්ස හිතොති සුඛභාගියො. එකස්සපි සත්තස්ස අසුභභාවනාදයො විය එකදෙසෙ අවත්තිත්වා අනවසෙස පරියාදානතො නත්ථි එතිස්සා පමාණන්ති අප්පමඤ්ඤා. **පඨමා පටිපදා භාවිතා බහුලීකතා පඨමං සතිපට්ඨානං පරිපූරෙතී**ති පඨමාය පටිපදාය භාවනා [7] බහුලීකාරො පඨමස්ස සතිපට්ඨානස්ස භාවනා පාරිපූරීති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. යථා හි අරියමග්ගෙ භාවිතෙ සතිපට්ඨානාදයො බොධිපක්ඛියධම්මා සබ්බෙපි භාවිතා එව හොන්ති එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. කායානුපස්සනාය කාමරාගස්ස

---

1. ම III. නිබ්බානඤ්ච.
2. ම. III වෙදිතබ්බං.
3. ම. සී. I & II. කදාචියෙව
4. සී. I & II. උප්පජ්ජන්තං.
5. සී. I & II. උභයඤ්චෙතං.
6. ම. III. උපලබ්භති
7. සී I & II. භාවනාය.

උජුවිපච්චනීකභාවතො **පඨමං**[1] **සතිපට්ඨානං භාවිතං බහුලීකතං කාමපටිපක්ඛං පඨමජ්ඣානං පරිපූරෙතී**ති වුත්තං. තථා පීතිපටිසංවෙදනාදිවසෙන පවත්තමානං දුතියං සතිපට්ඨානං සප්පීතිකස්ස දුතියජ්ඣානස්ස චිත්තස්ස අභිප්පමොදනවසෙන පවත්තමානං තතියං සතිපට්ඨානං උක්කංසගතසුඛස්ස තතියජ්ඣානස්ස අනිච්චවිරාගාදිවසෙන පවත්තියා සඞ්ඛාරෙසු උපෙක්ඛකං චතුත්ථං සතිපට්ඨානං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවතො චතුත්ථජ්ඣානස්ස පාරිපූරියා සංවත්තති. යස්මා පන රූපාවචරපඨමජ්ඣානං රූපාවචරසමාපත්තීනං **දුතියජ්ඣානං** බ්‍යාපාදවිතක්කාදිදූරීභාවෙන බ්‍රහ්මවිහාරානං **තතියජ්ඣානං** පීතිවිරාගෙන සුඛෙන විපස්සනාය අධිට්ඨානභූතං අරියවිහාරානං චතුත්ථජ්ඣානං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි ආනෙඤ්ජප්පත්තං ආනෙඤ්ජවිහාරානං විසෙසතො පච්චයො හොති තස්මා **පඨමං ඣානං භාවිතං බහුලීකතං පඨමං විහාරං පරිපූරෙතී**ති ආදි වුත්තං. ඉති යො යස්ස විසෙසපච්චයො සො තං පරිපූරෙතීති වුත්තොති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි පටිපදාදයො වොදානපක්ඛෙ දිසාභාවෙන වවත්ථපෙතුං **තත්ථ ඉමා චතස්සො දිසා**ති ආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්යමෙව. පුන **පඨමා පටිපදා**ති ආදි පටිපදාචතුක්කාදීසු යෙන යස්ස පුග්ගලස්ස වොදානං තං විභජිත්වා දස්සෙතුං ආරද්ධං. තං හෙට්ඨාවුත්තනයමෙව. යදි පි තීසු විමොක්ඛමුඛෙසු ඉදං නාම විමොක්ඛමුඛං ඉමාය එව පටිපදාය ඉජ්ඣතීති නියමො නත්ථි යෙසං පන පුග්ගලානං පුරිමාහි ද්වීහි පටිපදාහි අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන අරියමග්ගාධිගමො තථා යස්ස තතියාය පටිපදාය සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛෙන යස්ස ච චතුත්ථාය පටිපදාය අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛෙන අරියමග්ගාධිගමො තෙසං පුග්ගලානං වසෙන අයං පටිපදාවිමොක්ඛමුඛසංසන්දනා[2] සතිපට්ඨානාදීහිවිමොක්ඛමුඛසංසන්දනායපි එසෙව නයො. **තෙසං වික්කීළිත**න්ති තෙසං අනන්තාසනජවපරක්කමාදිවිසෙසයොගෙන සීහානං බුද්ධානං[3] පච්චෙකබුද්ධානං බුද්ධසාවකානඤ්ච වික්කීළිතං විහරණං යදිදං ආහාරාදිකිලෙසවත්ථුසමතික්කමනමුඛෙන සපරසන්තානෙ පටිපදාදිසම්පාදනා. ඉදානි ආහාරාදීනං පටිපදාදීහි යෙන සමතික්කමනං තං තෙසං පටිපක්ඛභාවං දස්සෙන්තො **චත්තාරො ආහාරා තෙසං පටිපක්ඛො චතස්සො පටිපදා**ති ආදිමාහ.

තත්ථ තෙසං පටිපක්ඛභාවො පහාතබ්බභාවො පහායකභාවො ච. ආහාරවිඤ්ඤාණට්ඨිතීනඤ්චෙත්ථ පහාතබ්බභාවො තප්පටිබද්ධඡන්දරාගවසෙන දට්ඨබ්බො. තත්ථ වික්කීළිතං භාවනා සච්ඡිකිරියාවාති

1 පඨමොසතිපට්ඨානොභාවිතොබහුලීකතොපඨමංඣානංපරිපූරෙති-නෙත්තිපාළි.
2. සී. I & II පුරිමාහිද්වීහිපටිපදාහිවිමොක්ඛමුඛසංසන්දනා.
3. සී. I & II බුද්ධපච්චෙකබුද්ධානං.

ආදි. තස්සායං සඞ්ඛෙපත්ථො. තෙසං වික්කීළිතන්ති. එත්ථ යදෙතං වික්කීළිතං නාම භාවෙතබ්බානං බොධිපක්ඛියධම්මානං භාවනා සච්ඡිකාතබ්බානං ඵලනිබ්බානානං සච්ඡිකිරියා ච. තථා පහාතබ්බස්ස දසවත්ථුකස්ස කිලෙසපුඤ්ජස්ස තදඞ්ගාදිවසෙන පහානං බ්‍යන්තීකිරියා අනවසෙසනන්ති.

ඉදානි තං සඞ්ඛෙපෙන දස්සෙන්තො **ඉන්ද්‍රියාධිට්ඨානං වික්කීළිතං විපරියාසානධිට්ඨානන්ති** ආහ. **ඉන්ද්‍රියාධිට්ඨානන්ති** ඉන්ද්‍රියානං පවත්තනං භාවනා සච්ඡිකිරියා ච. **විපරියාසානධිට්ඨානන්ති** විපල්ලාසානං අප්පවත්තනං පහානං අනුප්පාදනං. **ඉන්ද්‍රියානි සද්ධම්මගොචරොති** ඉන්ද්‍රියානි චෙත්ථ සද්ධම්මස්ස ගොචරභූතානි පවත්තිහෙතූති අධිප්පෙතානි සද්ධින්ද්‍රියාදීනීති අත්ථො. **විපරියාසා කිලෙසගොචරොති** විපල්ලාසා සංකිලෙසපක්ඛස්ස පවත්තිට්ඨානං පවත්තිහෙතූති. **අයං වුච්චති සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස භූමීති**[1] යායං **චත්තාරො ආහාරාති** ආදිනා සංකිලෙසපක්ඛෙ දසන්නං චතුක්කානං **චත්තාරො පටිපදාති** ආදිනා වොදානපක්ඛෙපි දසන්නං චතුක්කානං තණ්හාචරිතාදීනං උපක්කිලෙසවොදානවිභාවනාමුඛෙන නිද්ධාරණා අයං සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස භූමි නාම.

ඉදානි උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිපුග්ගලත්තයවසෙන තිපුක්ඛලනයස්ස[2] භූමිං විභාවෙතුකාමො යස්මා පන නයානං අඤ්ඤමඤ්ඤානුප්පවෙසස්ස ඉච්ඡිතත්තා සීහවික්කීළිතනයතො තිපුක්ඛලනයො නිග්ගච්ඡති තස්මා පටිපදාවිභාගතො චත්තාරො පුග්ගලෙ සීහවික්කීළිතනයස්ස භූමිං නිද්දිසිත්වා තතො එව උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිපුග්ගලත්තයෙ නිද්ධාරෙතුං **තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදායාති** ආදි ආරද්ධං.

තත්ථ **ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලාති** ඉමෙ පුරිමානං චතුන්නං පටිපදානං වසෙන ද්වෙ පුග්ගලා. එසනයො **ඉතරත්ථාපි**. පුන **තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදායාති** ආදි යථාවුත්තපුග්ගලචතුක්කතො උග්ඝටිතඤ්ඤූආදිපුග්ගලත්තයං නිද්ධාරෙතුං වුත්තං. තත්ථ **යො සාධාරණායාති** දුක්ඛාපටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය සුඛාපටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යාතීති සම්බන්ධො. කථම්පන පටිපදාද්වයං එකස්ස සම්භවතීති? නයිදමෙවං දට්ඨබ්බං එකස්ස පුග්ගලස්ස එකස්මිං* ද්වෙ පටිපදා සම්භවන්තීති. යථාවුත්තාසු පන චීසු පටිපදාසු යො යාය කායචි නිය්‍යාති අයං විපඤ්චිතඤ්ඤූති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. යස්මා පන **අට්ඨසාලිනියං** පටිපදා චලති න චලතීති විචාරණායං චලතීති වුත්තං තස්මා එකස්සපි පුග්ගලස්ස ඣානන්තරමග්ගන්තරෙසු පටිපදාභෙදො **ඉච්ඡිතොවාති**, **තත්ථ භගවාති** ආදිනා දෙසනාවිභාගෙහිපි තමෙව පුග්ගලවිභාගං විභාවෙති. තං හෙට්ඨාවුත්තනයමෙව.

---

1. දිසාලොචනස්ස නයස්ස භූමීති. නෙත්තිපාළි. 2. සී. I & II. තිපුග්ගල

* එවංසබ්බත්ථ. "එකස්මිං." ඉච්චස්ස විසෙසපදං න දිස්සති.

තත්ථ අධිචිත්තන්ති අධිචිත්තසික්ඛඤ්චාති ච සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො. තෙන අධිචිත්තසික්ඛඤ්ච අධිපඤ්ඤාසික්ඛඤ්ච විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස පඤ්ඤාපෙතීති අත්ථො. **අධිසීලන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. අධිසීලසික්ඛං අධිචිත්තසික්ඛං අධිපඤ්ඤාසික්ඛඤ්චාති යොජෙතබ්බං. **චත්තාරිහුත්වා තීණි භවන්තීති** ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තං. චත්තාරො පුග්ගලා හුත්වා තයො පුග්ගලා හොන්තීති අත්ථො. **අයං සංකිලෙසොති** අයං අකුසලමූලාදි වාදසත්තිකසඞ්ගහො සංකිලිස්සන්ති එතෙනාති සංකිලෙසොති කත්වා. **ඉදං වොදානන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **තීණි හුත්වා මෙ භවන්තීති** නන්දියාවට්ටනයස්ස දිසාභූතධම්මදස්සනත්ථං වුත්තං. තෙනෙවාහ:-**තණ්හා ච අවිජ්ජා චාති** ආදිං. තං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කස්මා පනෙත්ථ නයානං උද්දෙසානුක්කමෙන නිද්දෙසො න **කතොති?** නයානං නයෙහි සම්භවදස්සනත්ථං. පඨම නයතො හි පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන තතියනයස්ස තතියනයතො ච දුතිය නයස්ස සම්භවොති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං පඨමනයානන්තරං තතියනයො තතියනයානන්තරඤ්ච දුතියනයො නිද්දිට්ඨො. ධම්මාධිට්ඨානවසෙන පන තතියනයතො දුතියනයො දුතියනයතො පඨමනයොපි සම්භවතීති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං අනෙන **තණ්හා ච අවිජ්ජා චාති** ආදිනා පඨමනයස්ස භූමි දස්සිතා. තෙනෙව හි **චත්තාරි හුත්වා තීණි හොන්ති තීණි හුත්වා මෙ හොන්තීති** වුත්තං. යදි එවං වෙ හුත්වා චත්තාරි හොන්ති වෙ හුත්වා තීණි හොන්ති තීණි හුත්වා චත්තාරි හොන්තීති අයම්පි නයො වත්තබ්බො සියාති? සච්චමෙතං. අයං පන නයො අත්ථතො දස්සිතො එවාති කත්වා න වුත්තො. යස්මා තිණ්ණං අත්ථනයානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අනුප්පවෙසො ඉච්ඡිතො සති ච අනුප්පවෙසෙ තතො විනිග්ගමොපි සම්භවති එවාති. අයඤ්ච අත්ථො **ශපමකොපදෙසෙන** විභාවෙතබ්බො.

තත්ථායං ආදිතො පට්ඨාය විභාවනා. චත්තාරො පුග්ගලා තණ්හාචරිතො දුවිධො මුදින්ද්‍රියො තික්ඛින්ද්‍රියො ච. තථා දිට්ඨිචරිතොති. තත්ථ තණ්හාචරිතො මුදින්ද්‍රියො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති. තික්ඛින්ද්‍රියො දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති. දිට්ඨිචරිතො පන මුදින්ද්‍රියො සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති. තික්ඛින්ද්‍රියො සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති. ඉති ඉමාසු පටිපදාසු යථාරහං ඨිතෙහි තණ්හාචරිතදිට්ඨිචරිතෙහි චත්තාරො ආහාරා තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන පහාතබ්බා. චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙත්වා චත්තාරො විපල්ලාසා දළ්හබ්බාති සබ්බො යථා වුත්තනයො අනුගන්තබ්බො. තත්ථායං පාළි:-

තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා තෙ කාමෙසු දොසදිට්ඨී න ච තෙසං කාමසුඛෙ අනුසයා සමූහතා. තෙ අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති. තෙසං සත්ථා වා ධම්මං දෙසෙති අඤ්ඤතරො වා ගරුට්ඨා

නීයො සබ්‍රහ්මචාරී කාමෙහි නත්ථි අත්ථොති තෙ ච පුබ්බෙයෙව කාමෙහි අනත්ථිකා ඉති කාමෙ අප්පකසිරෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති. තෙ චෙතසිකෙන දුක්ඛෙන අනජ්ඣොසිතා තෙන වුච්චති සුඛා පටිපදාති. යෙ පන තණ්හාචරිතා සත්තා කාමෙසු අජ්ඣොසිතා තෙසං සත්ථා වා ධම්මං දෙසෙති අඤ්ඤතරො වා භික්ඛු කාමෙහි නත්ථි අත්ථොති. තෙ පියරූපං දුක්ඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති තෙන වුච්චති දුක්ඛා පටිපදාති. ඉමෙ සබ්බෙ සත්තා ද්වීසු පටිපදාසු සමොසරණං ගච්ඡන්ති දුක්ඛායඤ්ච සුඛායඤ්ච. තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා· තෙ ද්විධා තික්ඛින්ද්‍රියා ච මුදින්ද්‍රියා ච තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා තික්ඛින්ද්‍රියා තෙ සුඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති ඛිප්පඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති සුඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤාති. තත්ථ යෙ දිට්ඨිචරිතා සත්තා මුදින්ද්‍රියා පඨමං තික්ඛින්ද්‍රියං උපාදාය දන්ධතරං අභිසමෙන්ති තෙ සුඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති දන්ධඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති සුඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤාති. තත්ථ තණ්හාචරිතා සත්තා දුවිධා· තික්ඛින්ද්‍රියා ච මුදින්ද්‍රියා ච. තත්ථ යෙ තණ්හාචරිතා සත්තා තික්ඛින්ද්‍රියා තෙ දුක්ඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති ඛිප්පඤ්ච අභිසමෙන්ති තෙන වුච්චති දුක්ඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤාති තත්ථ යෙ තණ්හාචරිතා සත්තා මුදින්ද්‍රියා පඨමං තික්ඛින්ද්‍රියං උපාදාය දන්ධතරං අභිසමෙන්ති තෙ දුක්ඛෙන පටිනිස්සජ්ජන්ති දන්ධඤ්ච අභිසමෙන්ති. තෙන වුච්චති දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤාති. ඉමා චතස්සො පටිපදායො අපඤ්චමා අඡට්ඨා. යෙ කෙචි නිබ්බුතා නිබ්බායන්ති නිබ්බායිස්සන්ති වා ඉමාහි චතූහි පටිපදාහි අනඤ්ඤාහි අයං පටිපදාචතුක්කමග්ගෙන කිලෙසෙ නිද්දිසිත්වා චතුක්කමග්ගෙන අරියසච්චෙසු නිද්දිසිතබ්බා. අයං වුච්චති සීහවික්කීළිතො නාම නයො.

තත්‍රිමෙ චත්තාරො ආහාරා චත්තාරො විපල්ලාසා උපාදානා යොගා ගන්ථා ආසවා ඔඝා සල්ලා විඤ්ඤාණට්ඨිතියො අගතිගමනා නීති අයං සුත්තසංසන්දනා. චත්තාරො ආහාරා තත්ථ යො ච කබළිඞ්කාරො ආහාරො යො ච ඵස්සො ආහාරො ඉමෙ තණ්හාචරිතෙන පහාතබ්බා. තත්ථ යො ච මනොසඤ්චෙතනාහාරො යො ච විඤ්ඤාණාහාරො ඉමෙ දිට්ඨිචරිතෙන පහාතබ්බා. තත්ථ පඨමො ආහාරො පඨමො විපල්ලාසො දුතියො ආහාරො දුතියො විපල්ලාසො තතියො ආහාරො තතියො විපල්ලාසො චතුත්ථො ආහාරො චතුත්ථො විපල්ලාසො. ඉමෙ චත්තාරො විපල්ලාසා අපඤ්චමා අඡට්ඨා. ඉදඤ්ච පමාණං චත්තාරො ආහාරා. එවං ඉමානි සබ්බානි දස පදානි. තත්ථ පඨමෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො කාමෙ උපාදියති.[1] ඉදං කාමුපාදානං දුතියෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො අනාගතං භවං උපාදියති. ඉදං සීලබ්බතුපාදානං. තතියෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො විපරීතදිට්ඨිං උපාදියති. ඉදං දිට්ඨුපාදානං. චතුත්ථෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො ඛන්ධෙ අත්තතො උපාදියති.

1. ම. III අත්තතොඋපාදියති.

ඉදං අත්තවාදුපාදානං. තත්ථ කාමුපාදානෙ ඨිතො කාමෙ අභිජ්ඣාය ගන්ථති. අයං අභිජ්ඣාකායගන්ථො. සීලබ්බතුපාදානෙ ඨිතො බ්‍යාපාදං ගන්ථති. අයං බ්‍යාපාදකායගන්ථො. තත්ථ දිට්ඨුපාදානෙ ඨිතො පරාමාසං ගන්ථති. අයං පරාමාසකායගන්ථො. තත්ථ අත්තවාදුපාදානෙ ඨිතො සපඤ්චෙන්තො ගන්ථති. අයං ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථො. තස්ස ගන්ථගන්ථිතා කිලෙසා අස්සවන්ති. කිං පන වුච්චති අස්සවන්තීති? විප්පටිසාරා. යෙ විප්පටිසාරා තෙ අනුසයා. තත්ථ අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන කාමාසවො බ්‍යාපාදකායගන්ථෙන භවාසවො පරාමාසකායගන්ථෙන දිට්ඨාසවො ඉදං සච්චාභිනිවෙසකායගන්ථෙන අවිජ්ජාසවො. එතෙ චත්තාරො ආසවා වෙපුල්ලං ගතා ඔඝා හොන්ති තෙන වුච්චන්ති ඔඝාති.

තත්ථ කාමාසවො කාමොඝො භවාසවො භවොඝො අවිජ්ජාසවො අවිජ්ජොඝො දිට්ඨාසවො දිට්ඨොඝො. තෙ චත්තාරො ඔඝා ආසය මනුප්පවිට්ඨා අනුසයසහගතා තෙන වුච්චන්ති සල්ලාති හදයමාහච්ච තිට්ඨන්ති. තත්ථ කාමොඝො රාගසල්ලං භවොඝො දොසසල්ලං අවිජ්ජොඝො මොහසල්ලං දිට්ඨොඝො දිට්ඨිසල්ලං. ඉමෙහි චතූහි සල්ලෙහි පරියාදින්නං විඤ්ඤාණං චතූසු ධම්මෙසු තිට්ඨති රූපෙ වෙදනාය සඤ්ඤාය සඞ්ඛාරෙසු ඉමා චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො. තත්ථ රාග සල්ලෙන නන්දූපසෙවිතං රූපූපගං විඤ්ඤාණං තිට්ඨති. දොසසල්ලෙන වෙදනූපගං. මොහසල්ලෙන සඤ්ඤූපගං. දිට්ඨිසල්ලෙන නන්දූප සෙවිතං සඞ්ඛාරූපගං විඤ්ඤාණං තිට්ඨති. චතූහි විඤ්ඤාණට්ඨිතීහි චතුබ්බිධඤ්ච අගතිං ගච්ඡති ඡන්දා දොසා භයා මොහා. රාගෙන ඡන්දාගතිං ගච්ඡති දොසෙන දොසාගතිං ගච්ඡති මොහෙන මොහා ගතිං ගච්ඡති දිට්ඨියා භයාගතිං ගච්ඡති. ඉති ඉමානි ච කම්මානි ඉමෙ ච කිලෙසා අයං සංසාරහෙතු.

තත්ථිමා චතස්සො දිසා. කබළීකාරො ආහාරො අසුභෙ සුභන්ති විපල්ලාසො කාමුපාදානං කාමයොගො අභිජ්ඣාකායගන්ථො කාමාසවො කාමොඝො රාගසල්ලං රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති ඡන්දා අගති ගමනං. අයං පඨමා දිසා.

ඵස්සො ආහාරො දුක්ඛෙ සුඛන්ති විපල්ලාසො සීලබ්බතුපාදානං භවයොගො බ්‍යාපාදකායගන්ථො භවාසවො භවොඝො දොසසල්ලං වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති දොසා අගතිගමනං. අයං දුතියා දිසා.

මනොසඤ්චෙතනාහාරො අනත්තනි අත්තාති විපල්ලාසො දිට්ඨුපාදානං දිට්ඨියොගො පරාමාසකායගන්ථො දිට්ඨාසවො දිට්ඨොඝො දිට්ඨිසල්ලං සඤ්ඤූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති භයා අගතිගමනං. අයං තතියා දිසා.

විඤ්ඤාණාහාරො අනිච්චෙ නිච්චන්ති විපල්ලාසො අත්තවාදුපා දානං අවිජ්ජායොගො ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථො අවිජ්ජාසවො අවිජ්ජොඝො මොහසල්ලං සඞ්ඛාරූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති මොහා අගති ගමනං. අයං චතුත්ථී දිසා.

ඉති ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං පඨමෙන පදෙන පඨමාය දිසාය ආලොකනං. දුතියෙන පදෙන දුතියාය දිසාය තතියෙන පදෙන තතියාය දිසාය චතුත්ථෙන පදෙන චතුත්ථියා දිසාය ආලොකනං. අයං වුච්චති දිසා ආලොකනා. ඉමිනා නයෙන සබ්බෙ කිලෙසා චතූසු පදෙසු පක්ඛිපිතබ්බා. අයං අකුසලපක්ඛො.

චතස්සො පටිපදා චත්තාරි ඣානානි චත්තාරො සතිපට්ඨානා චත්තාරො විහාරා දිබ්බො බ්‍රහ්මා අරියො ආනෙඤ්ජො චත්තාරො සම්මප්පධානා චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා චත්තාරො අධිට්ඨානා චත්තාරො සමාධයො ඡන්දසමාධි විරියසමාධි චිත්තසමාධි වීමංසාසමාධි චත්තාරො ධම්මා සුඛභාගියා නාඤ්ඤත්‍රබොජ්ඣඞ්ගා නාඤ්ඤත්‍රතපසා නාඤ්ඤත්‍රඉන්ද්‍රියසංවරා නාඤ්ඤත්‍රසබ්බනිස්සග්ගා චත්තාරි අප්පමාණානි.

තත්ථ දුක්ඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා භාවියමානා බහුලීකරීයමානා පඨමං ඣානං පරිපූරෙති. පඨමං ඣානං පරිපුණ්ණං පඨමං සතිපට්ඨානං පරිපූරෙති. පඨමං සතිපට්ඨානං පරිපුණ්ණං පඨමං විහාරං පරිපූරෙති. පඨමො විහාරො පරිපුණ්ණො පඨමං සම්මප්පධානං පරිපූපෙති. පඨමං සම්මප්පධානං පරිපුණ්ණං පඨමං අච්ඡරියං අබ්භුතං ධම්මං පරිපූරෙති. පඨමො අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො පරිපුණ්ණො පඨමං අධිට්ඨානං පරිපූරෙති. පඨමං අධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං ඡන්දසමාධිං පරිපූරෙති. ඡන්දසමාධි පරිපුණ්ණො ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපූරෙති ඉන්ද්‍රියසංවරො පරිපුණ්ණො පඨමං අප්පමාණං පරිපූරෙති. එවං යාව සබ්බනිස්සග්ගා චතුත්ථං අප්පමාණං පරිපූරෙති.

තත්ථ පඨමා ච පටිපදා පඨමඤ්ච ඣානං පඨමඤ්ච සතිපට්ඨානං දිබ්බො ච විහාරො පඨමඤ්ච සම්මප්පධානං පඨමො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො සච්චාධිට්ඨානඤ්ච ඡන්දසමාධි ච ඉන්ද්‍රියසංවරො ච මෙත්තා ච අප්පමාණං. අයං පඨමා දිසා.

දුතියා ච පටිපදා දුතියඤ්ච ඣානං දුතියඤ්ච සතිපට්ඨානං බ්‍රහ්මා ච විහාරො දුතියඤ්ච සම්මප්පධානං දුතියො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො චාගාධිට්ඨානඤ්ච චිත්තසමාධි ච තපො ච කරුණා ච අප්පමාණං. අයං දුතියා දිසා.

තතියා ච පටිපදා තතියඤ්ච ඣානං තතියඤ්ච සතිපට්ඨානං අරියො ච විහාරො තතියඤ්ච සම්මප්පධානං තතියො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො සච්චාධිට්ඨානඤ්ච විරියසමාධි ච බොජ්ඣඞ්ගා ච මුදිතා ච අප්පමාණං. අයං තතියා දිසා.

චතුත්ථී ච පටිපදා චතුත්ථඤ්ච ඣානං චතුත්ථඤ්ච සතිපට්ඨානං ආනෙඤ්ජො ච විහාරො චතුත්ථඤ්ච සම්මප්පධානං චතුත්ථො ච අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො උපසමාධිට්ඨානඤ්ච වීමංසාසමාධි ච

සබ්බනිස්සග්ගො ච උපෙක්ඛා ච අප්පමාණං. අයං චතුත්ථී දිසා. ඉමාසං චතස්සන්නං දිසානං යා ආලොකනා අයං වුච්චති දිසාලොචනො නාම නයො.

තත්ථායං යොජනා. චත්තාරො ච ආහාරා චතස්සො ච පටිපදා චත්තාරො ච විපල්ලාසා චත්තාරො ච සතිපට්ඨානා චත්තාරි ච උපාදානානි චත්තාරි ච ඣානානි චත්තාරො ච යොගා චත්තාරො ච විහාරා චත්තාරො ච ගන්ථා චත්තාරො ච සම්මප්පධානා චත්තාරො ච ආසවා චත්තාරො ච අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා චත්තාරො ච ඔඝා චත්තාරි ච අධිට්ඨානානි චත්තාරි ච සල්ලානි චත්තාරො ච සමාධයො චතස්සො ච විඤ්ඤාණට්ඨිතියො චත්තාරො ච සුඛභාගියා ධම්මා චත්තාරි ච අගතිගමණානි චත්තාරි ච අප්පමාණානි. ඉති කුසලාකුසලානං පක්ඛපටිපක්ඛවසෙන යොජනා. අයං සීහවික්කීළිතෙ දිසාලොචනො නයො.

තස්ස චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි පරියොසානං. තත්ථ පඨමාය දිසාය සොතාපත්තිඵලං පරියොසානං, දුතියාය සකදාගාමිඵලං, තතියාය අනාගාමිඵලං, චතුත්ථියා අරහත්තඵලං පරියොසානන්ති.

තත්ථ කතමො තිපුක්ඛලනයො? පටිපදාවිභාගෙන චතූසු පුග්ගලෙසු යො සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති අයං උග්ඝටිතඤ්ඤූ. යො සුඛාය වා පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය දුක්ඛාය වා පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති අයං විපඤ්චිතඤ්ඤූ. යො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති අයං නෙය්‍යො. ඉති චත්තාරො හුත්වා තයො හොන්ති.

තත්ථ උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස සමථපුබ්බඞ්ගමා විපස්සනා සප්පායා. නෙය්‍යස්ස විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමො සමථො. විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස සමථවිපස්සනා යුගනන්ධා. උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස මුදුකා දෙසනා. නෙය්‍යස්ස තික්ඛා දෙසනා. විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස මුදුතික්ඛා දෙසනා. උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස අධිපඤ්ඤාසික්ඛා. විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස අධිචිත්තසික්ඛා ච අධිපඤ්ඤාසික්ඛා ච. නෙය්‍යස්ස අධිසීලසික්ඛා ච අධිචිත්තසික්ඛා ච අධිපඤ්ඤාසික්ඛා ච. ඉති ඉමෙසං පුග්ගලානං චතූහි පටිපදාහි නිය්‍යානං.

තත්ථායං සංකිලෙසපක්ඛො. තීණි අකුසලමූලානි තයො ඵස්සා තිස්සො වෙදනා තයො උපවිචාරා තයො කිලෙසා තයො අනුසයා තයො විතක්කා තයො පරිළාහා තීණි සඞ්ඛතලක්ඛණානි තිස්සො දුක්ඛතා.

තීණි අකුසලමූලානි ලොභො අකුසලමූලං දොසො අකුසලමූලං මොහො අකුසලමූලං. තයො ඵස්සාති සුඛවෙදනීයො ඵස්සො දුක්ඛවෙදනීයො ඵස්සො අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො ඵස්සො. තිස්සො

වෙදනාති සුඛා වෙදනා දුක්ඛා වෙදනා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා. තයො උපවිචාරාති සොමනස්සූපවිචාරො දොමනස්සූපවිචාරො උපෙක්ඛූපවිචාරො. තයො කිලෙසාති ලොභො දොසො මොහො. තයො විතක්කාති කාමවිතක්කො බ්‍යාපාදවිතක්කො විහිංසාවිතක්කො. තයො පරිළාහාති රාගජො දොසජො මොහජො. තීණි සඞ්ඛතලක්ඛණානීති උප්පාදො ඨිති වයො. තිස්සො දුක්ඛතාති දුක්ඛදුක්ඛතා විපරිණාමදුක්ඛතා සඞ්ඛාරදුක්ඛතා.

තත්ථ ලොභො අකුසලමූලං මනාපිකෙන ආරම්මණෙන සමුට්ඨහති. තදෙව මනාපිකාරම්මණං පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛවෙදනීයො ඵස්සො. සුඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛා වෙදනා. සුඛං වෙදනං පටිච්ච උප්පජ්ජති සොමනස්සූපවිචාරො. සොමනස්සූපවිචාරං පටිච්ච උප්පජ්ජති රාගො. රාගං පටිච්ච උප්පජ්ජති කාමවිතක්කො. කාමවිතක්කං පටිච්ච උප්පජ්ජති රාගජො පරිළාහො. රාගජං පරිළාහං පටිච්ච උප්පජ්ජති උප්පාදො සඞ්ඛතලක්ඛණං. උප්පාදං සඞ්ඛතලක්ඛණං පටිච්ච උප්පජ්ජති විපරිණාමදුක්ඛතා.*

දොසො අකුසලමූලං අමනාපිකෙන ආරම්මණෙන සමුට්ඨහති. තදෙව අමනාපිකාරම්මණං පටිච්ච උප්පජ්ජති දුක්ඛවෙදනීයො ඵස්සො. දුක්ඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජති දුක්ඛා වෙදනා. දුක්ඛං වෙදනං පටිච්ච උප්පජ්ජති දොමනස්සූපවිචාරො. දොමනස්සූපවිචාරං පටිච්ච උප්පජ්ජති දොසො. දොසං පටිච්ච උප්පජ්ජති බ්‍යාපාදවිතක්කො. බ්‍යාපාදවිතක්කං පටිච්ච උප්පජ්ජති දොසජො පරිළාහො. දොසජං පරිළාහං පටිච්ච උප්පජ්ජති ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං සඞ්ඛතලක්ඛණං. ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං සඞ්ඛතලක්ඛණං පටිච්ච උප්පජ්ජති දුක්ඛදුක්ඛතා.†

මොහො අකුසලමූලං උපෙක්ඛාට්ඨානියෙන ආරම්මණෙන සමුට්ඨහති. තදෙව උපෙක්ඛාට්ඨානීයං ආරම්මණං පටිච්ච උප්පජ්ජති අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො ඵස්සො. අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයං ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජති අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා. අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං පටිච්ච උප්පජ්ජති උපෙක්ඛූපවිචාරො. උපෙක්ඛූපවිචාරං පටිච්ච උප්පජ්ජති මොහො. මොහං පටිච්ච උප්පජ්ජති විහිංසාවිතක්කො. විහිංසාවිතක්කං පටිච්ච උප්පජ්ජති මොහජො පරිළාහො. මොහජං පරිළාහං පටිච්ච උප්පජ්ජති වයො සඞ්ඛතලක්ඛණං. වයං[1] සඞ්ඛතලක්ඛණං පටිච්ච උප්පජ්ජති සඞ්ඛාරදුක්ඛතාති. අයං තීහි ආකාරෙහි කිලෙසානං නිද්දෙසො. යො කොචි අකුසලපක්ඛො සබ්බො සො තීසු අකුසලමූලෙසු සමොසරතීති.

---

* එවං සබ්බත්ථ. "දුක්ඛදුක්ඛතා"ති භවිතබ්බං.

† ඉධ ච "විපරිණාමදුක්ඛතා"ති භවිතබ්බං.

1. ම. III. වයංපටිච්ච.

තත්ථ කතමො කුසලපක්ඛො? තීණි කුසලමූලානි අලොභො අදොසො අමොහො. තිස්සො පඤ්ඤා සුතමයී චින්තාමයී භාවනාමයී. තයො සමාධී සවිතක්කසවිචාරො අවිතක්කවිචාරමත්තො අවිතක්ක අවිචාරො. තිස්සො සික්ඛා අධිසීලසික්ඛා අධිචිත්තසික්ඛා අධිපඤ්ඤාසික්ඛා තීණි නිමිත්තානි සමථනිමිත්තං පග්ගහනිමිත්තං උපෙක්ඛානිමිත්තං. තයො විතක්කා නෙක්ඛම්මවිතක්කො අබ්‍යාපාදවිතක්කො අවිහිංසාවිතක්කො. තීණි ඉන්ද්‍රියානි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අඤ්ඤින්ද්‍රියං අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං. තයො උපවිචාරා සොමනස්සූපවිචාරො දොමනස්සූපවිචාරො උපෙක්ඛූපවිචාරො.* තිස්සො එසනා කාමෙසනා භවෙසනා බ්‍රහ්මචරියෙසනා. තයො ඛන්ධා සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො පඤ්ඤාක්ඛන්ධො.

තත්ථ අලොභො කුසලමූලං සුතමයීපඤ්ඤං පරිපූරෙති. සුතමයී පඤ්ඤා පරිපුණ්ණා සවිතක්කසවිචාරං සමාධිං පරිපූරෙති. සවිතක්ක සවිචාරො සමාධි පරිපුණ්ණො අධිසීලසික්ඛං පරිපූරෙති. අධිසීල සික්ඛා පරිපුණ්ණා සමථනිමිත්තං පරිපූරෙති. සමථනිමිත්තං පරිපුණ්ණං නෙක්ඛම්මවිතක්කං පරිපූරෙති. නෙක්ඛම්මවිතක්කො පරිපුණ්ණො අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං පරිපූරෙති. අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං පරිපුණ්ණං නෙක්ඛම්මසිතූපවිචාරං[1] පරිපූරෙති. නෙක්ඛම්මසිතූපවිචාරො පරිපුණ්ණො කාමෙසනං පජහති. කාමෙසනප්පහාණං සීලක්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

අදොසො කුසලමූලං චින්තාමයීපඤ්ඤං පරිපූරෙති. චින්තාමයී පඤ්ඤා පරිපුණ්ණා අවිතක්කවිචාරමත්තං සමාධිං පරිපූරෙති. අවිතක්කවිචාරමත්තො සමාධි පරිපුණ්ණො අධිචිත්තසික්ඛං පරිපූරෙති. අධිචිත්තසික්ඛා පරිපුණ්ණා උපෙක්ඛානිමිත්තං පරිපූරෙති. උපෙක්ඛානිමිත්තං පරිපුණ්ණං අබ්‍යාපාදවිතක්කං පරිපූරෙති. අබ්‍යාපාදවිතක්කො පරිපුණ්ණො අඤ්ඤින්ද්‍රියං පරිපූරෙති. අඤ්ඤින්ද්‍රියං පරිපුණ්ණං අබ්‍යාපාදූපවිචාරං පරිපූරෙති. අබ්‍යාපාදූපවිචාරො පරිපුණ්ණො භවෙසනං පජහති. භවෙසනප්පහාණං සමාධික්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

අමොහො කුසලමූලං භාවනාමයීපඤ්ඤං පරිපූරෙති. භාවනාමයී පඤ්ඤා පරිපුණ්ණා අවිතක්කඅවිචාරං සමාධිං පරිපූරෙති. අවිතක්ක අවිචාරො සමාධි පරිපුණ්ණො අධිපඤ්ඤාසික්ඛං පරිපූරෙති. අධිපඤ්ඤාසික්ඛා පරිපුණ්ණා පග්ගහනිමිත්තං පරිපූරෙති. පග්ගහනිමිත්තං පරිපුණ්ණං (අවිහිංසාවිතක්කං පරිපූරෙති. අවිහිංසාවිතක්කො පරිපුණ්ණො†) අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං පරිපූරෙති. අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං පරි

* එවං සබ්බත්ථ. "නෙක්ඛම්මසිතූපවිචාරො අබ්‍යාපාදූපවිචාරො අවිහිංසූපවිචාරො"ති භවිතබ්බන්ති අම්හාකං මති.

1. සී. I & II. නෙක්ඛම්මසිතං දොමනස්සූපවිචාරං.

† අයං පාඨසෙසො කත්ථචිපි න දිස්සතෙ. උද්දිට්ඨධම්මානුක්කමෙන කුසලපක්ඛෙ යොජියමානෙ ඉමිනාපි භවිතබ්බන්ති ඤායතෙ.

පුණ්ණං අවිහිංසූපවිචාරං පරිපූරෙති අවිහිංසූපවිචාරො පරිපුණ්ණො බ්‍රහ්මචරියෙසනං පරිපූරෙති. බ්‍රහ්මචරියෙසනා පරිපුණ්ණා පඤ්ඤක්ඛන්ධං පරිපූරෙති.

ඉති ඉමෙ තයො ධම්මා අකුසලපක්ඛිකා කුසලපක්ඛිකා ච තිකනිද්දෙසෙහි නිද්දිට්ඨා තිපුක්ඛලනයස්ස දිසා නාම. තස්ස පරියොසානං තයො විමොක්ඛා අප්පණිහිතො සුඤ්ඤතො අනිමිත්තො. අයං තිපුක්ඛලො නාම දුතියො නයො.

තත්ථ යෙ ඉමෙ තයො පුග්ගලා උග්ඝටිතඤ්ඤූ විපඤ්චිතඤ්ඤූ නෙය්‍යොති ඉමෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං ද්වෙ පුග්ගලා සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති. ද්වෙ යෙව පුග්ගලා දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති. ඉමෙ චත්තාරො. තෙ විසෙසෙන ද්වෙ හොන්ති දිට්ඨිචරිතො ච තණ්හාචරිතො ච. ඉමෙ චත්තාරො හුත්වා තයො හොන්ති. තයො හුත්වා ද්වෙ හොන්ති. ඉමෙසං චින්නං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො අවිජ්ජා ච තණ්හා ච අහිරිකඤ්ච අනොත්තප්පඤ්ච අසති ච අසම්පජඤ්ඤඤ්ච නීවරණානි ච සංයොජනානි ච අජ්ඣොසානඤ්ච අභිනිවෙසො ච අහඞ්කාරො ච මමඞ්කාරො ච අස්සද්ධියඤ්ච දොවචස්සතා ච කොසජ්ජඤ්ච අයොනිසොමනසිකාරො ච විචිකිච්ඡා ච අවිජ්ජා ච අසද්ධම්මසවණඤ්ච අසමාපත්ති ච.

තත්ථ අවිජ්ජා ච අහිරිකඤ්ච අසති ච නීවරණානි ච අජ්ඣොසානඤ්ච අහඞ්කාරො ච අස්සද්ධියඤ්ච කොසජ්ජඤ්ච විචිකිච්ඡා ච අසද්ධම්මසවණඤ්ච. අයං එකාදිසා. තණ්හා ච අනොත්තප්පඤ්ච අසම්පජඤ්ඤඤ්ච සංයොජනානි ච අභිනිවෙසො ච මමඞ්කාරො ච දොවචස්සතා ච අයොනිසොමනසිකාරො ච අවිජ්ජා ච අසමාපත්ති ච. අයං දුතියා දිසා. දසන්නං දුකානං දස පදානි පඨමානි[1] කාතබ්බානීති සංඛිත්තෙන අත්ථං ඤාපෙන්ති. පටිපක්ඛෙ තණ්හාපක්ඛස්ස[2] දසන්නං දුකානං දස පදානි දුතියකානි. අයං දුතියා දිසා.

තත්ථ කතමො කුසලපක්ඛො? සමථො ච විපස්සනා ච විජ්ජා ච චරණඤ්ච සති ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච හිරි ච ඔත්තප්පඤ්ච අහඞ්කාරප්පහානඤ්ච මමඞ්කාරප්පහානඤ්ච සම්මාවායාමො ච යොනිසොමනසිකාරො ච සම්මාසති ච සම්මාසමාධි ච පඤ්ඤා ච නිබ්බිදා ච සමාපත්ති ච සද්ධම්මසවණඤ්ච සොමනස්සඤ්ච ධම්මානුධම්මපටිපත්ති ච. දසන්නං දුකානං සමථාදීනි සොමනස්සපරියොසානානි පඨමානි දස පදානි පඨමා දිසා. විපස්සනාදීනි ධම්මානුධම්මපටිපත්තිපරියොසානානි දුතියානි දස පදානි දුතියා දිසා.

ඉති අකුසලපක්ඛෙ කුසලපක්ඛෙ ච නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස චතස්සො දිසා. තාසු කුසලපක්ඛෙ සමථාදීහි අකුසලපක්ඛෙ තණ්හා

1. ම. III පඨමාදිසා. 2. ම. III. කණ්හපක්ඛස්ස.

දයො පහාණං ගච්ඡන්ති. තෙසං පහාණා රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති. කුසලපක්ඛෙ විපස්සනාදීහි අකුසලපක්ඛෙ අවිජ්ජාදයො පහාණං ගච්ඡන්ති. තෙසං පහාණා අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති. ඉති ඉමා ද්වෙ විමුත්තියො නන්දියාවට්ටනයෙ පරියොසානං.

තත්ථ තණ්හා අවිජ්ජා සමථො විපස්සනාති චත්තාරි පදානි. තෙසු අට්ඨාරස මූලපදානි සමොසරන්ති. කථං? සමථො ච අලොභො ච අදොසො ච අසුභසඤ්ඤා ච දුක්ඛසඤ්ඤා චාති ඉමානි පඤ්ච පදානි සමථං භජන්ති. විපස්සනා ච අමොහො ච අනිච්චසඤ්ඤා ච අනත්තසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි විපස්සනං භජන්ති. එවං නව පදානි කුසලානි ද්වීසු පදෙසු සමොසරන්ති. තණ්හා ච ලොභො ච දොසො ච සුභසඤ්ඤා ච සුඛසඤ්ඤා චාති ඉමානි පඤ්ච පදානි තණ්හං භජන්ති. අවිජ්ජා ච මොහො ච නිච්චසඤ්ඤා ච අත්තසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි අවිජ්ජං භජන්ති. එවං නව පදානි අකුසලානි ද්වීසු පදෙසු සමොසරන්ති. ඉති තිපුක්ඛලො ච සීහවික්කීළිතො ච නන්දියාවට්ටනයං අනුප්පවිසන්ති.

කථං තිපුක්ඛලෙ නයෙ ඉතරෙ ද්වෙ නයා අනුප්පවිසන්ති? විපස්සනා ච අමොහො ච අනිච්චසඤ්ඤා ච අනත්තසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි අමොහො. සමථො ච අලොභො ච අසුභසඤ්ඤා ච දුක්ඛසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි අලොභො. අදොසො අදොසො එව. එවං නව පදානි කුසලානි තීසු පදෙසු සමොසරන්ති. තණ්හා ච ලොභො ච සුභසඤ්ඤා ච සුඛසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි ලොභො. අවිජ්ජා ච මොහො ච නිච්චසඤ්ඤා ච අත්තසඤ්ඤා චාති ඉමානි චත්තාරි පදානි මොහො. දොසො දොසො එව. එවං නව පදානි අකුසලානි තීසු පදෙසු සමොසරන්ති. ඉති තිපුක්ඛලෙ නයෙ ඉතරෙ ද්වෙ නයා අනුප්පවිසන්ති.

කථං චතූසු පදෙසු අට්ඨාරස මූලපදානි සමොසරන්ති? තණ්හා ච සුභසඤ්ඤා ච අයං පඨමො විපල්ලාසො. ලොභො ච සුඛසඤ්ඤා ච අයං දුතියො විපල්ලාසො. අවිජ්ජා ච නිච්චසඤ්ඤා ච අයං තතියො විපල්ලාසො. මොහො ච අත්තසඤ්ඤා ච අයං චතුත්ථො විපල්ලාසො. ඉති නව පදානි අකුසලානි චතූසු පදෙසු සමොසරන්ති. සමථො ච අසුභසඤ්ඤා ච පඨමං සතිපට්ඨානං. අලොභො ච දුක්ඛසඤ්ඤා ච දුතියං සතිපට්ඨානං. විපස්සනා ච අනිච්චසඤ්ඤා ච තතියං සතිපට්ඨානං. අමොහො ච අනත්තසඤ්ඤා ච චතුත්ථං සතිපට්ඨානං. ඉති නව පදානි කුසලානි චතූසු පදෙසු සමොසරන්ති.* එවං සීහවික්කීළිතනයෙ ඉතරෙ ද්වෙ නයා අනුප්පවිසන්ති.

තිණ්ණං හි නයානං යා භූමියො ගොචරො සො එකෙකං නයං අනුප්පවිසති. තස්මා එකෙකස්ස නයස්ස අකුසලෙ වා ධම්මෙ

* එත්ථමූලපදානං උද්ධතාදිසඞ්කෙත.

විසුද්ධෙ කුසලෙ වා පටිපක්ඛො අන්වෙසිතබ්බො. පටිපක්ඛං අන්වෙසිත්වා සො නයො නිද්දිසිතබ්බො. තම්හි නයෙ නිද්දිට්ඨෙ යථා එකම්හි නයෙ ඉතරෙසං නයානං මූලපදානි අනුප්පවිට්ඨානි තතො තතො නීහරිත්වා නිද්දිසිතබ්බානීති. එකෙකස්මිං හි නයෙ අට්ඨාරස මූලපදානි අනුප්පවිට්ඨානි. තස්ස එකෙකස්මිං ධම්මෙ විසුද්ධෙ සබ්බෙ ධම්මා විසුද්ධා හොන්ති.

ඉමෙසං තිණ්ණං නයානං සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස චත්තාරි ඵලානි පරියොසානං. පඨමාය දිසාය පඨමං ඵලං. දුතියාය දිසාය දුතියං ඵලං. තතියාය දිසාය තතියං ඵලං. චතුත්ථාය දිසාය චතුත්ථං ඵලං පරියොසානං. තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස තයො විමොක්ඛා පරියොසානං. පඨමාය දිසාය අප්පණිහිතො. දුතියාය සුඤ්ඤතො. තතියාය අනිමිත්තො විමොක්ඛො පරියොසානං. නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස ද්වෙ විමුත්තියො පරියොසානං. පඨමාය දිසාය තණ්හාවිරාගා චෙතොවිමුත්ති. දුතියාය දිසාය අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති පරියොසානං. ඉමෙසු තීසු නයෙසු යා අට්ඨාරසන්නං පදානං ආලොචනා අයං දිසාලොචනො නයො. යා ආලොචෙත්වා කුසලපක්ඛෙ අකුසලපක්ඛෙ ච අයං ධම්මො ඉමං ධම්මං භජතීති ජානනා සම්මා යොජනා අයං අඞ්කුසො නයොති. ඉමෙ පඤ්ච නයා.

නයසමුට්ඨානවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එවං සබ්බථා නයසමුට්ඨානං විභජිත්වා[1] ඉදානි සාසනපට්ඨානං විභජන්තො යස්මා සඞ්ගහවාරාදීසු මූලපදෙහෙව පට්ඨානං සඞ්ගහෙත්වා සරූපතො න දස්සිතං තස්මා යථා මූලපදෙහි පට්ඨානං නිද්ධාරෙතබ්බං[2] එවං පට්ඨානතොපි මූලපදානි[3] නිද්ධාරෙතබ්බානීති දස්සෙතුං අට්ඨාරස මූලපදා[4] කුහිං දට්ඨබ්බා? සාසනපට්ඨානෙති ආහ. මූලපදසාසනපට්ඨානානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්ගහො පුබ්බෙ දස්සිතො එවාති.

අථ සාසනපට්ඨානන්ති කො වචනත්ථො? සාසනස්ස පට්ඨානන්ති සාසනපට්ඨානං. සාසනං දෙසනා. තස්සා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං තෙසං හිතසුඛනිප්ඵාදනත්ථං පකාරෙහි ඨානං පවත්ති සාසනපට්ඨානං. ඉධ පන තස්ස තථාභාවදීපනං සාසනපට්ඨානන්ති වෙදිතබ්බං. අථ වා සාසනං[5] අධිසීලසික්ඛාදයො. තෙසං පවත්තනූපායභාවතො, පතිට්ඨහන්ති එතෙහීති පට්ඨානානි සංකිලෙසාදිධම්මා. තෙසං[6] පවෙදනතො තදුපචාරෙන සුත්තානි පට්ඨානානි. තෙසං පන සමූහභාවතො අයං පකරණප්පදෙසො පට්ඨානං නාම.

---

1. සී. I & II. ඨපෙත්වා.
2. සී. I & II. විත්ථාරෙතබ්බං.
3. සී. I & II. මූලපට්ඨානානි.
4. සී. I & II. අට්ඨාරසපදානි.
5. සී. I & II. සාසනමධිසීලං.
6. සී. I & II. සංකිලෙසාදීනං.

අපරො නයො. කෙනට්ඨෙන පට්ඨානං? පට්ඨිතට්ඨෙන. ගමනට්ඨෙනාති අත්ථො. "යෙ තෙ ගොට්ඨා පට්ඨිතගාවො"ති ආගතට්ඨානස්මිං හි යෙන පට්ඨානෙන තෙ ගොට්ඨා පට්ඨිතගාවොති වුත්තා, තං අත්ථතො ගමනං හොති. ඉති නාතිවිත්ථාරිතභෙදෙසු හාරනයෙසු අතිසම්බාධගමනස්ස දෙසනාඤාණස්ස සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිභෙදෙසු තදුභයවොමිස්සකභෙදෙසු ච විත්ථාරිතනයලාභතො නිස්සඞ්ගවසෙන පවත්තනගමනත්තා තෙ සංකිලෙසභාගියාදයො ලොකියාදයො ච විසුං විසුං වොමිස්සා ච අධිකරණවසෙන පට්ඨානං නාම. තෙසං පකාසනතො අයං පකරණප්පදෙසො පට්ඨානන්ති වෙදිතබ්බං.

සංකිලෙසභාගියන්ති ආදීසු සංකිලිස්සන්ති එතෙනාති සංකිලෙසො. සංකිලෙසභාගෙ සංකිලෙසකොට්ඨාසෙ පවත්තං[1] **සංකිලෙසභාගියං**. වාසනා පුඤ්ඤභාවනා. වාසනාභාගෙ පවත්තං වාසනාභාගියං. වාසනං භජාපෙතීති වා **වාසනාභාගියං**. නිබ්බිජ්ඣනං ලොභක්ඛන්ධාදීනං පදාලනං නිබ්බෙධො. නිබ්බෙධභාගෙ පවත්තං නිබ්බෙධං භජාපෙතීති වා **නිබ්බෙධභාගියං**. පරිනිට්ඨිතසික්ඛා ධම්මා අසෙක්ඛා. අසෙක්ඛභාගෙ පවත්තං අසෙක්ඛෙ[2] භජාපෙතීති වා **අසෙක්ඛභාගියං**.

තෙසු යත්ථ තණ්හාදිසංකිලෙසා විභත්තා ඉදං සංකිලෙසභාගියං. යත්ථ දානාදිපුඤ්ඤකිරියවත්ථූ විභත්තානි ඉදං වාසනාභාගියං. යත්ථ සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො විභත්තා ඉදං නිබ්බෙධභාගියං. යත්ථ පන අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො විභත්තා ඉදං අසෙක්ඛභාගියං. ඉතරානි තෙසං වොමිස්සනනයවසෙන වුත්තානි. තානි පන ඡ දුකා චත්තාරො තිකා එකං චතුක්කං අපරම්පි එකං චතුක්කන්ති චුද්දස හොන්ති තෙසු චත්තාරො දුකා චෙව ච තිකා උද්ධටා. ඉතරෙ න උද්ධටා. අනුද්ධරණෙ කාරණං නත්ථි. ඉමිනා නයෙන යොජෙතුං සක්කාති පාළියං සඞ්ඛිත්තානීති දට්ඨබ්බං. තථා හි වක්ඛති:- **ඉමානි චත්තාරි සුත්තානි සාධාරණානි කතානි අට්ඨ භවන්තීති** ආදිං. තත්ථ යස්මා කත්ථචි සුත්තෙ තණ්හාසංකිලෙසොව නිද්දිසීයති කත්ථචි දිට්ඨිසංකිලෙසොව කත්ථචි දුච්චරිතසංකිලෙසොව නිද්දිසීයති තස්මා සංකිලෙසභාගියං සුත්තං තිධා විභජිත්වා උද්දිට්ඨං **තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්තන්ති** ආදිනා. තථා වොදානං නාම සංකිලෙසෙ සති හොතීති වොදානභාගියං සුත්තං සංකිලෙසවිභාගෙන තිධා උද්දිට්ඨං **තණ්හාවොදානභාගියං සුත්තන්ති** ආදිනා. තං පන අත්ථතො වාසනාභාගියාදි එව හොති. අයඤ්ච නයො කෙසුචි පොත්ථකෙසු නත්ථි. **තත්ථ සංකිලෙසො තිවිධොති** ආදි සංකිලෙසපටිපක්ඛතො සමථාදිනිද්ධාරණවසෙන වාසනාභාගියාදිසුත්තානං විසයදස්සනත්ථං ආරද්ධං.

1. සී. I & II. වට්ටන්තං. 2. සී I & II. අසෙක්ඛං.

තත්ථ **යදි ආගන්ති උපපජ්ජති භවෙසූති** භවේසු ඡන්දරාගං පජහිතුං අසක්කොන්තස්ස: යදි භවපත්ථනා උපපජ්ජති. **එවංභාගන්ති** එවමස්ස පුග්ගලස්ස අයං සමථවිපස්සනා භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරිය වත්ථු භවති. පුනබ්භවඵලනිබ්බත්තනතො.[1] **තත්‍රූපපත්තියා සංවත්තතීති** තත්‍ර තත්‍ර භවෙ උපපත්තියා සංවත්තති. **ඉමානි චත්තාරි සුත්තානීති** ඉමානි සංකිලෙසභාගියාදීනි චත්තාරි සුත්තානි. **සාධාරණානි කතානීති** සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච, වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්චාති එවං පදන්තරසංයොජනවසෙන මිස්සිතානි[2] කතානි. **අට්ඨ භවන්තීති** පුරිමානි චත්තාරි ඉමානි චත්තාරීති එවං අට්ඨ භවන්ති. **තානියෙව අට්ඨ සුත්තානි සාධාරණානි කතානි සොළස භවන්තීති** තානියෙව යථාවුත්තානි අට්ඨ සුත්තානි වාසනාභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච, නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච, අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, අසෙක්ඛභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච, අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච, නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච නෙව සංකිලෙසභාගියඤ්ච, න වාසනාභාගියඤ්ච න නිබ්බෙධභාගියඤ්ච න අසෙක්ඛභාගියඤ්චාති එවං සාධාරණානි කතානි පුරිමානි අට්ඨ ඉමානි අට්ඨාති සොළස භවන්ති. තෙසු චත්තාරො එකකා ඡ දුකා චත්තාරො තිකා එකො චතුක්කො අපරොපි එකො චතුක්කොති අයම්පි විභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථාපි වෙ දුකා වෙ තිකා වේ චතුක්කා ච පාළියං අනාගතාති වෙදිතබ්බා.

ඉදානි ඉමස්ස පට්ඨානස්ස සකලසාසනසඞ්ගහිතභාවං විභාවෙතුං **ඉමෙහි සොළසහි සුත්තෙහි භින්නෙහි නවවිධං සුත්තං භින්නං භවතීති** වුත්තං. තස්සත්ථො ඉමෙහි සංකිලෙසභාගියාදීහි සොළසහි සුත්තෙහි පට්ඨානනයෙන විභත්තෙහි සුත්තගෙය්‍යාදි නවවිධං පරියත්තිසාසනසඞ්ඛාතං සුත්තං භින්නං සොළසධා විභත්තං හොති. ඉමිනා සොළසවිධෙන පට්ඨානෙන අසඞ්ගහිතො පරියත්තිසාසනස්ස පදෙසො නත්ථීති අධිප්පායො. කථං පන සංකිලෙසභාගියාදිභාවො ගහෙතබ්බොති? ආහ:-**ගාථාය වා ගාථා අනුමිනිතබ්බාති** ආදිං. තත්ථ **ගාථාය වා ගාථා අනුමිනිතබ්බාති** අයං ගාථා විය ගාථා සංකිලෙසභාගියාති වා වාසනාභාගියාති වා නිබ්බෙධභාගියාති වා අසෙක්ඛභාගියාති වා අනුමිනිතබ්බා.[3] අනු අනු මිනිත්වා තක්කෙත්වා ජානිතබ්බාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච ගාථා වෙය්‍යාකරණවිනිමුත්තා සබ්බා පරියත්ති සුත්තෙනාති පදෙන සඞ්ගහීතාති දට්ඨබ්බා.[4]

---

1 ම. III. පුජ්ජභව.
2. සී. I & II. දස්සිතානි.
3. සී. I & II අනුමෙතබ්බා.
4. ම. III. දට්ඨබ්බං.

ඉදානි සංකිලෙසභාගියාදීනි සුත්තානි යථානිද්දිට්ඨානි උදාහරණවසෙන විභාවෙතුං **තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියං සුත්තන්ති?** ආදි ආරද්ධං. **තත්ථ කාමන්ධා ජාලසඤ්ඡන්නා**ති ගාථාය අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. යථා ඉමස්ස එවං ඉතො පරානම්පි හෙට්ඨා වුත්තත්ථානං උත්තානපදත්ථඤ්ච අත්ථං න වණ්ණයිස්සාම.[1]

අගතිගමණානීති කායාදීහි අයුත්තගමණානි අකත්තබ්බකරණානීති අත්ථො. **ඡන්දා**ති ඡන්දහෙතු ඉච්ඡාපච්චයා. **අගතිං ගච්ඡතී**ති අගන්තබ්බං ගතිං ගච්ඡති අකත්තබ්බං කරොතීති අත්ථො. **ධම්ම**න්ති සාධූනං අරියානං ධම්මං. **අතිවත්තතී**ති අති මද්දිත්වා වීතික්කමති. **නිහීයතී**ති හායති. **යසො**ති කිත්ති ච පරිවාරො ච.

මනොපුබ්බඞ්ගමාති ගාථායං මනොති යදි පි කාමාවචරකුසලාදිභෙදං සබ්බම්පි චතුභූමකචිත්තං මනො. ඉමස්මිං පන ඨානෙ **චක්ඛුපාලත්ථෙරස්ස** පුරිමජාතියං වෙජ්ජභූතස්ස උප්පන්නවසෙන නියමියමානං පටිඝසම්පයුත්තචිත්තමෙව ලබ්භති. සො මනො පුබ්බඞ්ගමො එතෙසන්ති **මනොපුබ්බඞ්ගමා**. මනසා පඨමගාමිනා සමන්නාගතාති අත්ථො. **ධම්මා**ති නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙන ධම්මා. තෙ පන වෙදනාදයො තයො අරූපිනො ඛන්ධා එතෙ හි මනොපුබ්බඞ්ගමා. කථං පනෙතෙහි සද්ධිං එකස්මිං වත්ථුස්මිං එකස්මිඤ්ච ආරම්මණෙ එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානො මනො පුබ්බඞ්ගමො නාම හොතීති? උප්පාදපච්චයට්ඨෙන.[2] යථා හි බහූසු එකතො ගාමඝාතාදිකම්මානි කරොන්තෙසු කො එතෙසං පුබ්බඞ්ගමො?ති වුත්තෙ යො තෙසං පච්චයො හොති යං යං නිස්සාය තෙ[3] තං කම්මං කරොන්ති සො දත්තො වා මිත්තො වා[4] තෙසං පුබ්බඞ්ගමොති වුච්චති. එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. ඉති උප්පාදපච්චයට්ඨෙන මනො පුබ්බඞ්ගමො එතෙසන්ති මනොපුබ්බඞ්ගමා. න හි තෙ මනෙ අනුප්පජ්ජන්තෙ උප්පජ්ජිතුං සක්කුණන්ති. මනො පන එකච්චෙසු චෙතසිකෙසු අනුප්පජ්ජන්තෙසුපි උප්පජ්ජති එව. අධිපතිවසෙන මනො සෙට්ඨො එතෙසන්ති **මනොසෙට්ඨා**. යථා හි චොරාදීනං චොරජෙට්ඨකාදයො අධිපතිනො සෙට්ඨා තථා තෙසම්පි මනො සෙට්ඨො. යථා පන දාරුආදීහි නිප්ඵන්නානි භණ්ඩානි දාරුමයාදීනි නාම හොන්ති තථා එතෙපි මනතො නිප්ඵන්නත්තා **මනොමයා** නාම. **පදුට්ඨෙනා**ති අභිජ්ඣාදීහි දොසෙහි පදුට්ඨෙන දූසිතෙන. **භාසති වා කරොති වා** සො හි භාසන්තො චතුබ්බිධං වචීදුච්චරිතමෙව භාසති. කරොන්තො පි තිවිධං කායදුච්චරිතමෙව කරොති. අභාසන්තො අකරොන්තො තෙහි අභිජ්ඣාදීහි පදුට්ඨමනතාය තිවිධං මනොදුච්චරිතං පූරෙති. එවමස්ස දසඅකුසලකම්මපථා පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. **තතො නං දුක්ඛමන්වෙතී**ති තතො තිවිධදුච්චරිතතො තං පුග්ගලං දුක්ඛං අන්වෙති

1. සී. I & II. නවණ්ණයිස්සාමි.
2. සී. I & II. උප්පාදපච්චයවසෙන.
3. තෙසං. (සබ්බත්ථ.)
4. සී. I. මෙත්තොවා.

දුච්චරිතානුභාවෙන චතුසු අපායෙසු දුක්ඛං අනුගච්ඡති. යථා කිං? **චක්කංව වහතො පදන්ති** යථා නාම සකටං වහතො බලිවද්දස්ස පදං පහරන්තං පහරන්තං චක්කං අනුගච්ඡති එවං තං පුග්ගලං දුක්ඛමනුගච්ඡතීති.

මිද්ධී යදා හොතීති ගාථායං **මිද්ධීති** ථිනමිද්ධාභිභූතො. **මහග්ඝසොති** මහාභොජනො[1] ආහාරහත්ථක අලංසාටක තත්ථවට්ටක කාකමාසක භුත්තවමිතකානං අඤ්ඤතරො විය. **නිද්දායිතාති** සුපනසීලො. **සම්පරිවත්තසායීති** සෙය්‍යසුඛ එස්සසුඛානං[2] අනුයුඤ්ජනවසෙන සම්පරිවත්තකං සයනසීලො. **නිවාපපුට්ඨොති** කුණ්ඩකාදිනා[3] සූකරභත්තෙන පුට්ඨො. ඝරසූකරො හි බාලකාලතො පට්ඨාය පොසියමානො ථූලසරීරකාලෙ ගෙහතො බහි නික්ඛමිතුං අලභන්තො හෙට්ඨාමඤ්චාදීසු සම්පරිවත්තිත්වා සම්පරිවත්තිත්වා අස්සසන්තො පස්සසන්තො සයතෙව. ඉදං වුත්තං හොති යදා පුරිසො මිද්ධී ච හොති මහග්ඝසො ච නිවාපපුට්ඨො මහාවරාහො විය අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන යාපෙතුං අසක්කොන්තො නිද්දාසීලො සම්පරිවත්තසායී තදා සො අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති තීණි ලක්ඛණානි මනසිකාතුං න සක්කොති. තෙසං අමනසිකාරා මන්දපඤ්ඤො පුනප්පුනං ගබ්භං උපෙති. ගබ්භවාසතො න පරිමුච්චතීති.

අයසාව මලන්ති ගාථායං **අයසාති** අයතො. **සමුට්ඨිතන්ති** ජාතං. **තනුට්ඨායාති**[4] තතො උට්ඨහිත්වා. **අතිධොනචාරිනන්ති** ධොනා වුච්චති චත්තාරො පච්චයෙ ඉදමත්ථිතාය අලමෙතෙනාති පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනපඤ්ඤා. තං අතික්කමිත්වා චරන්තො අතිධොනචාරී නාම. ඉදං වුත්තං හොති යථා අයතො මලං සමුට්ඨාය යතො තං සමුට්ඨිතං තමෙව ඛාදති විනාසෙති. එවමෙව චත්තාරො පච්චයෙ අපච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජන්තං අතිධොනචාරිනං. **සානි කම්මානි*** අත්තනො සන්තානෙ උට්ඨිතත්තා අත්තනො සන්තකානෙව තානි කම්මානි දුග්ගතිං නයන්තීති.

චොරො යථාති ගාථායං **චොරො යථා සන්ධිමුඛෙ ගහිතොති** යථා චොරො ඝරසන්ධිං භින්දිත්වා[5] ගෙහං පවිසන්තො ඝරසන්ධිමුඛෙ එව රාජපුරිසෙහි ගහිතො. **සකම්මුනා හඤ්ඤති බජ්ඣතෙ චාති** තෙන අත්තනා කතකම්මෙන කසාභිතාළනාදිනා හඤ්ඤති චෙව අද්දු[6] බන්ධනාදිනා බජ්ඣති ච. **එවමයං පෙච්ච පජා පරත්ථාති** එවම්පි අයං පාපකාරිණී පජා ඉතො චවිත්වා පරලොකෙ. **සකම්මුනා හඤ්ඤති බජ්ඣතීචාති** අත්තනාව කතෙන පාපකම්මෙන නිරයාදීසු නානප්පකාරෙහි කම්මකාරණාදීහි හිංසති චෙව පරිබජ්ඣති[7] චාති.

---

1. සී. I & II. පහූතභොජනො
2. ම. III පස්සසුඛානං.
3. සී I & II. කණ්ඩිකාදිනා.
4. සී. I & II. තදුට්ඨායාති.
5. ම. III ඡින්දිත්වා

* අතිධොනචාරිනං. සකකම්මානි. (ධම්මපද)

6. සී. I & II. අද්දු.
7. සී. I & II. නපරිමුච්චති.

සුඛකාමානීති ගාථාය **යො දණ්ඩෙන විහිංසතීති** යො පුග්ගලො දණ්ඩෙන වා ලෙඩ්ඩුආදීහි වා විබාධති. **පෙච්ච සො න ලභතෙ සුඛන්ති** සො පුග්ගලො පරලොකෙ මනුස්සසුඛං වා දිබ්බසුඛං වා න ලභති. නිබ්බාණසුඛෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

ගුන්නඤ්චෙ තරමානානන්ති ගාවීසු මහොඝං තරන්තීසු. **ජිම්හං ගච්ඡති පුඞ්ගවොති** යදි යූථපති උසභො කුටිලං ගච්ඡති. **සබ්බා තා ජිම්හං ගච්ඡන්තීති** සබ්බාපි තා ගාවියො කුටිලමෙව ගච්ඡන්ති. කස්මා? **නෙත්තෙ ජිම්හගතෙ සතීති** නෙත්තරි[2] කුටිලං ගතෙ සති. නෙත්තස්ස කුටිලං ගතත්තාති අත්ථො. සො හි තාසං පච්චයිකො උපද්දවහරො ච. **එවමෙවන්ති** ගාථායං යථා චෙතං **එවමෙව යො** මනුස්සෙසු පධානසම්මතො. යදි සො අධම්මචාරී[3] සියා යෙ තස්ස අනුජීවිනො **සබ්බෙපි** අධම්මිකා ච හොන්ති. සාමිසම්පදා හි පකති සම්පදං සම්පාදෙති. යස්මා ච එතදෙව තස්මා **සබ්බං රට්ඨං දුක්ඛං සෙති රාජා චෙ හොති අධම්මිකො.**

සුකිච්ඡරූපා වතාති සුට්ඨු කිච්ඡාපන්නරූපා වත. **උපධීසූති** කාමගුණූපධීසු. **රත්තාති** රාගාභිභූතා. **කටුකන්ති** දුක්ඛං කුසලුච්චජනකෙනෙව. පත්තවට්ටිප්පභවස්ස උප්පජ්ජනත්තා ඵලුප්පත්ති කදලියා පරාභවාය හොතීති ආහ:- **ඵලං වෙ කදලිං හන්තීති.** තථා ඵලපරියොසානත්තා ඔසධීනං **ඵලං වෙළුං ඵලං නළන්ති** වුත්තං. වළවාය කුච්ඡිස්මිං ගද්‍රභස්ස ජාතා අස්සතරී නාම. සා ගබ්භං ගණ්හිත්වා කාලෙ සම්පත්තෙ විජායිතුං න සක්කොති. පාදෙහි භූමිං පහරන්තී තිට්ඨති. අථස්සා චත්තාරො පාදෙ චතූසු ඛාණුකෙසු බන්ධිත්වා කුච්ඡිං ඵාලෙත්වා පොතකං නීහරන්ති. සා තත්ථෙව මරති. තෙන වුත්තං **ගබ්භො අස්සතරිං යථාති.** ඉදං වුත්තං හොති යථා අත්තනො ඵලං කදලිවෙළුනළෙපි විනාසෙති ගබ්භො ච අස්සතරිං එවං අත්තනො කම්මඵලභූතො සක්කාරො අසප්පුරිසං විනාසෙතීති.

කොධමක්ඛගරූති කුජ්ඣනලක්ඛණං කොධං පරගුණමක්ඛනලක්ඛණං මක්ඛඤ්ච ගරුං කත්වා උද්ධං කත්වා උක්ඛිපිත්වා චරන්තා. **සුඛෙත්තෙති** සුඛෙත්තෙපි. **පූතිබීජංවාති** පූතිභාවං ගතං බීජං විය. ඡකණරසාදිපරිභාවනසුක්ඛාපනසුඛසයාදීනං අකරණෙන බීජදොසදුට්ඨන්ති අත්ථො.

චෙතසාති අත්තනො චිත්තෙන. **චෙතොති** තස්ස පුග්ගලස්ස චිත්තං. **පරිච්චාති** පරිච්ඡින්දිත්වා. **ඉජ්ඣතීති** පවත්තති. **යථාභතන්ති** යථා කිඤ්චි ආහරිත්වා ඨපිතං.

මාකත්ථාති මා අකත්ථ. **න පමුත්‍යත්ථීති** පමොක්ඛො නත්ථි. **උපෙච්චාපීති** සඤ්චිච්චාපි බුද්ධිපුබ්බිකාපීති අත්ථො.

---

1. සී. I & II. සෙථති 2. සී. I. & II. උසභනෙත්තරි. 3. සී. I & II. අධම්මවාදී.

අධම්මෙනාති වත්වාපි **මුසාවාදෙනාති** වචනං මුසාවාදස්ස මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං. තෙනෙවාහ:–"එකං ධම්මං අතීතස්සා"ති ආදිං. තථා "එවං පරිත්තං ඛො රාහුල! තෙසං සාමඤ්ඤං යෙසං නත්ථි සම්පජානමුසාවාදෙ ලජ්ජා"ති ආදි. **තං කථන්නු භවිස්සතී**?ති තං ධනං කෙන නු පකාරෙන තෙසං භවිස්සති? අධම්මෙන තෙසං සම්භතත්තා තෙසු න චිරට්ඨිතිකං හොතීති අත්ථො. **අන්තරායා සුන විස්සන්තීති** අධම්මියවොහාරාදිතො රාජන්තරායාදයො භවිස්සන්ති. සුනි නිපාතමත්තං. **සම්භතස්ස විනස්සතීති** ඉමස්ස සම්භතං සජ්ජිතං විනස්සති. **සග්ගන්ති** සුගතිං. සා හි රූපාදීහි සොභනෙහි අග්ගොති සග්ගොති අධිප්පෙතා. **එත්තාවතාති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකානං අත්ථානං හානියා. **හතාති** විනට්ඨා.

විවට්ටතෙති නිවට්ටති. **ලොභා ඛණන්ති අත්තානන්ති** ලොභහෙතු අපුඤ්ඤානි කරොන්තො කායවිසමාදියොගෙන අත්තානං ඛණන්ති නාම. **මිත්තෙහි ජීරතීති** මිත්තභාවෙහි හායති.

චරන්තීති චතූහි ඉරියාපථෙහි අකුසලමෙව කරොන්තා විචරන්ති. **බාලාති** ඉධලොකත්ථං පරලොකත්ථඤ්ච[1] අජානන්තා ඉධ බාලා නාම. **දුම්මෙධාති** නිප්පඤ්ඤා. න හි පඤ්ඤාය දුට්ඨත්තං නාම අත්ථි. **අමිත්තෙනෙවාති** අමිත්තභූතෙන විය වෙරිනා විය හුත්වා. **කටුකප්ඵලන්ති** තිඛිණඵලං. දුක්ඛප්ඵලන්ති අත්ථො. **න තං කම්මං කතං සාධු යං කත්වා අනුතප්පතීති** යං කම්මං නිරයාදීසු නිබ්බත්තනසමත්ථං දුක්ඛුදයං කත්වා අනුස්සරිතානුස්සරිතක්ඛණෙ අනු තප්පති අනුසොචති තං කතං න සාධු න සුන්දරං න භද්දකං.[2] **යස්ස අස්සුමුඛොති** යස්ස අස්සූහි තින්තමුඛො රොදන්තො **විපාකං පටිසෙවතී** අනුභොති.

දුක්කරන්ති වත්තපටිවත්තපූරණාදිවසෙන ආභිසමාචාරිකසීලස්ස කාතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තාය දුක්කරං. සමාදානතො පට්ඨාය ඛණ්ඩං අකත්වා විසෙසතො ආදිබ්‍රහ්මචරියකස්ස චරිමකචිත්තං පාපෙතබ්බත්තාය **දුත්තිතික්ඛං**. සීලසංවරාදයො වා අපරික්ඛතෙ කත්වා සම්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තාය දුක්කරං. අධිවාසෙතබ්බානං පන දුස්සහනතො ඛන්තිසංවරවසෙන දුත්තිතික්ඛං. **අවියත්තෙනාති** මන්දපඤ්ඤෙන. **සාමඤ්ඤන්ති** සමණභාවො. **තත්ථාති** තස්ස සාමඤ්ඤස්ස. **සම්බාධාති** දුන්නිවත්ථදුප්පාරුතමාතුගාමාදිසම්මද්දා. **යත්ථාති** සීලසංවරාදීනං පරිබන්ධභූතෙසු[3] සම්බාධසඞ්ඛාතෙසු විසභාගාරම්මණාදීසු. අථ වා දුක්කරන්ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙතුං දුත්තිතික්ඛන්ති වුත්තං. දුත්තිතික්ඛන්ති දුක්ඛමං දුරධිවාසියං. අවියත්තෙනාති බාලෙන. සාමඤ්ඤන්ති සමණධම්මො. ඉදං වුත්තං හොති යං පණ්ඩිතා කුලපුත්තා දසපි වස්සානි වීසතිපි–පෙ–සට්ඨිපි වස්සානි දන්තෙහි දන්තමාධාය[4] ජිව්හාය තාලුං[5] ආහච්ච චෙතසා චිත්තං අභිනිග්ගණ්හිත්වා

1. ම. III. ඉධලොකංපරලොකඤ්ච.
2. ම. III. ලඩකං.
3. සී. I & II. පරිපන්ථභූතෙසු.
4. දන්තමාදය. (සබ්බත්ථ)
5. ම. III. තාසං.

එකාසනං එකභත්තං පටිසෙවමානා ආපාණකොටිකං බ්‍රහ්මචරියං චරන්තා සාමඤ්ඤං කරොන්ති තං බාලා අබ්‍යත්තා කාතුං න සක්කොන්තීති. බහූ හි තත්ථ සම්බාධාති තස්මිං සාමඤ්ඤසඞ්ඛාතෙ අරියමග්ගෙ බහූ සම්බාධා. මග්ගාධිගමාය පටිපන්නස්ස බහූ පරිස්සයාති අත්ථො.

අප්පමෙය්‍යං පමිණන්තොති අප්පමෙය්‍යං ඛීණාසවපුග්ගලං එත්තකසීලො අයං එත්තකසමාධි එත්තකපඤ්ඤොති එවං මිණන්තො. කො ධ විද්වා විකප්පයෙති කො ඉධ විද්වා මෙධාවී විකප්පෙය්‍ය? ඛීණාසවොව ඛීණාසවං මිණන්තො විකප්පෙය්‍යාති දීපෙති. නිවුතං මඤ්ඤෙති යො පන පුථුජ්ජනො මිණෙතුං ආරභති තං නිවුතං අවකුජ්ජපඤ්ඤං මඤ්ඤාමි. අකිස්සවන්ති කිස්සවා වුච්චති පඤ්ඤා. නිප්පඤ්ඤන්ති අත්ථො.

කුඨාරීති අත්ථච්ඡෙදකඨෙන කුඨාරිසදිසී[1] ඵරුසා වාචා. ඡින්දතීති කුසලමූලසඞ්ඛාතෙ මූලෙයෙව නිකන්තති. විසං හලාහලම්වාති හලාහලසඞ්ඛාතං විසම්ව. එවං විරද්ධං පාතෙතීති විරද්ධං අපරද්ධං බලිතපුග්ගලං එවං අපායෙසු විනිපාතෙති. වාචා දුබ්භාසිතා යථාති යථා වාචා අරියූපවාදනවසෙන දුබ්භාසිතා.

නින්දියන්ති නින්දනීයං. තං වා නින්දති යො පසංසියොති යො ගුණවිසිට්ඨතාය පසංසාරහො පුග්ගලො තං වා සො පාපිච්ඡතාදීනි ආරොපෙත්වා ගරහති. විචිනාතීති උපචිනාති. කලින්ති අපරාධං. අයං කලීති අයං අපරාධො. අක්ඛෙසූති ජූතකීළනක්ඛෙසු. සබ්බස්සාපි සහාපි අත්තනාති සබ්බෙන අත්තනො ධනෙනාපි අත්තනාපි සද්ධිං. සුගතෙසූති සොභනගමනත්තා සුන්දරං ඨානං ගතත්තා සම්මාගතත්තා සම්මා ච ගදත්තා සුගතසඞ්ඛාතෙසු බුද්ධාදීසු. මනං පදොසයෙති යො මනං පදොසෙය්‍ය. තස්ස අයං මනොපදොසො එව මහන්තතරො කලීති වුත්තං හොති. කස්මා? යස්මා සතං සහස්සානං-පෙ-පාපකන්ති. තත්ථ සතං සහස්සානන්ති නිරබ්බුදගණනාය සතසහස්සං. ඡත්තිංසතීති අපරානි ඡත්තිංසති නිරබ්බුදානි. පඤ්ච චාති අබ්බුදගණනාය පඤ්ච ච අබ්බුදානි. තස්මා වස්සගණනාය එත්තකො සො කාලො යං කාලං අරියගරහී වාචං මනඤ්ච පණිධාය පාපකං නිරයං උපෙති තත්ථ පච්චතීති වුත්තං හොති. ඉදඤ්ච සබ්බපෙත පදුමනිරයෙ ආයුප්පමාණං. විත්ථාරෙන පන පරතො ආගමිස්සති.

ලොභගුණෙති ගුණොති බාලෙහි දින්නත්තා අනෙකක්ඛත්තුං පවත්තිතත්තා ච ලොභොයෙව ලොභගුණො. තස්මිං ලොභගුණෙ. තණ්හායාති අත්ථො. අනුයුත්තොති අනු අනු යුත්තො. අවදඤ්ඤූති අවචනඤ්ඤූ. බුද්ධානම්පි ඔවාදස්ස අග්ගහණතො. මච්ඡරීති පඤ්ච

[1] I. සී. I & II. කඨච්ඡෙදනසත්ථකකුඨාරිසදිසී.

විධම්මචරියෙන මච්ඡරී. **පෙසුණියං අනුයුත්තොති** පෙසුණියස්මිං අනුයුත්තො අග්ගසාවකානං භෙදනෙන. කොකාලිකං හි මීයමානං ඔවදන්තෙන ආයස්මතා මහාමොග්ගල්ලානෙන භාසිතා ඉමා ගාථාති. **මුඛදුග්ගාති** මුඛවිසම! **විභූතාති** විගතභූත! අලිකවාදි[1] **අනරියාති** අසප්පුරිස! **භූනහූති** භූතිහනක! අත්තනො වුඩ්ඪිවිනාසක! **පුරිසන්තාති** පුරිසාධම! **කලීති** අලක්ඛිපුරිස! **අවජාතපුත්තාති** බුද්ධස්ස භගවතො අවජාතපුත්ත! **මා බහුභාණිධ නෙරයිකොසීති** ඉධාති බහුභාණී මා හොහි නෙරයිකො අසි ජනො.[2] **රජමාකිරසීති** කිලෙසරජං අත්තනි පක්ඛිපසි. **සන්තෙති** සමිතකිලෙසෙ ඛීණාසවෙ. **කිබ්බිසකාරීති** පාපකාරි! **පපතන්ති** නරකං

ඉදං සංකිලෙසභාගියන්ති ඉදං තණ්හාදීනං සභාවභෙදතො අවත්ථාභෙදතො ච අනෙකභෙදානං දස්සෙතුං අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි උදාහරණවසෙන දස්සිතං සංකිලෙසභාගියං සුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

පසන්නාති කම්මකම්මඵලාදීනි සද්දහන්තෙන. **ඉද්ධන්ති** හත්ථූපගසීසූපගාදිඅලඞ්කාරෙහි මණිකනකාදීහි ච සමිද්ධං. **ඵීතන්ති** තෙලමධුඵාණිතාදීහි ච ධනධඤ්ඤාදීහි ච විපුලං.[3] **ආකිණ්ණමනුස්සන්ති** නිරන්තරමනුස්සං. **සම්බාධබ්‍යූහන්ති** බ්‍යූහා වුච්චන්ති අනිබ්බිද්ධරච්ඡායො. යෙසු පවිට්ඨමග්ගෙනෙව නිග්ගච්ඡන්ති තෙ සම්බාධා බ්‍යූහකා එත්ථාති සම්බාධබ්‍යූහං. ඉමිනාපි තස්ස නගරස්ස ඝනවාසමෙව දීපෙති. **භන්තනාති** දමථං අනුපගතෙන. ඉතො චිතො ච පරිබ්භමන්තෙන වා. **අපාපකන්ති** අලාමකං.[4] **අවෙච්චප්පසාදෙනාති** අචලප්පසාදෙන. සච්චපටිවෙධතො ආගතෙන පසාදෙන.

පෙච්ච සො ලභතෙති යො භූතෙ දණ්ඩෙන න හිංසති සො පුග්ගලො පරලොකෙ මනුස්සභූතො මනුස්සසුඛං දෙවභූතො දිබ්බසුඛං උභයං අතික්කන්තො නිබ්බානසුඛං ලභතීති අත්ථො.

චාරිකං පක්කමිස්සතීති ජනපදචාරිකං ගමිස්සති. කස්මා පන භගවා ජනපදචාරිකං චරතීති? සත්තහි කාරණෙහි බුද්ධා භගවන්තො ජනපදචාරිකං චරන්ති. දෙසන්තරගතානං වෙනෙය්‍යානං විනයනත්ථං. තත්‍රසිතානං උස්සුක්කසමුප්පාදනං. සාවකානං එකස්මිං ඨානෙ නිබද්ධවාසපරිහරණං. අත්තනො ච තත්ථ අනාසඞ්ගදස්සනං. සම්බුද්ධවසිතට්ඨානතාය දෙසානං චෙතියභාවසම්පාදනං. බහූනං සත්තානං දස්සනූපසඞ්කමනාදීහි පුඤ්ඤාභිසන්දපසවනං. අවුට්ඨිආදිඋපද්දවූපසමනඤ්චාති ඉමෙහි සත්තහි කාරණෙහි බුද්ධා භගවන්තො ජනපදචාරිකං චරන්තීති වෙදිතබ්බං. **ඉසිදත්තපුරාණාති**[5] ඉසිදත්තො ච

1. ම. III. අකලිකවාදි.
2. සී. I & II. ජානොසි.
3. සී. I & II. පෙසලං.
4. ම. III. නලාමකං.
5. ම. III. ඉසිදත්තපුරාණා.

පුරාණො ච. තෙසු ඉසිදත්තො සකදාගාමී. පුරාණො සොතාපන්නො. **සාකෙතෙති**[1] සාකෙතොති ලද්ධනාමෙ අත්තනො භොගගාමකෙ. **මග්ගෙ පුරිසං ඨපෙසු**න්ති තෙසං කිර ගාමද්වාරෙන භගවතො ගමන මග්ගො. තස්මා සචෙ භගවා අම්හාකං සුත්තානං වා පමත්තානං වා ගච්ඡෙය්‍ය අථ පස්සිතුං න ලභෙය්‍යාමාති මග්ගමජ්ඣෙ පුරිසං ඨපෙසුං. **අනුබන්ධිංසූ**ති න දූරතොව පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධිංසු. භගවා හි සකටමග්ගස්ස මජ්ඣෙ ජඞ්ඝමග්ගෙන අගමාසි. ඉතරෙ උභොසු පස්සෙසු අනුගච්ඡන්තා අගමංසු. **මග්ගා ඔක්කම්මා**ති බුද්ධා හි කෙනචි සද්ධිං ගච්ඡන්තාව පටිසන්ථාරං[2] කරොන්ති කෙනචි සද්ධිං ඨිතා. කෙනචි සද්ධිං දිවසභාගම්පි නිසින්නා. තස්මා භගවා චින්තෙසි ඉමෙ මය්හං සාසනෙ වල්ලභා ආගතඵලා. ඉමෙහි සද්ධිං නිසීදිත්වා දිවස භාගං පටිසන්ථාරං කරිස්සාමීති මග්ගතො ඔක්කමිත්වා යෙනඤ්ඤතරං රුක්ඛමූලං තෙනුපසඞ්කමි. **පඤ්ඤත්තෙන ආසනෙ නිසීදී**ති තෙ කිර ඡත්තුපාහනකත්තරදණ්ඩපාදබ්භඤ්ජනතෙලානි චෙව අට්ඨ විධඤ්ච පානකං සරභපාදපල්ලඞ්කඤ්ච ගාහාපෙත්වා අගමංසු[3]. අථ තං පල්ලඞ්කං පඤ්ඤපෙත්වා අදංසු. සත්ථා තත්ථ නිසීදි. **එකමන්තං නිසීදිංසූ**ති ඡත්තුපාහනාදීනි භික්ඛුසංඝස්ස දෙථාති වත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු. **සාවත්ථියා කොසලෙසු චාරිකං පක්කමිස්සතී**ති ආදි සබ්බං මජ්ඣිමදෙසවසෙනෙව වුත්තං. කස්මා? නියතාවිණ්ණත්තා. භගවතො හි චාරිකචරණං මජ්ඣිමදෙසෙයෙව. සචෙපි පච්චන්තදෙසෙ ගච්ඡති මජ්ඣිමදෙසෙයෙව අරුණං උට්ඨපෙතීති නියතාවිණ්ණං. තස්මා මජ්ඣිමදෙසවසෙනෙව[4] වුත්තං. **කාසීසූ**ති කාසිරට්ඨෙ. තථා **මගධෙසූ**ති මගධරට්ඨෙ. **ආසන්නෙන නො භගවා භවිස්සතී**ති එත්ථ න කෙවලං ආසන්නත්තා එව තෙසං සොමනස්සං හොති අථඛො ඉදානි දානං දාතුං ගන්ධමාලාදිපූජං කාතුං ධම්මං සොතුං පඤ්හං පුච්ඡිතුං ලභිස්සාමාති තෙසං සොමනස්සං හොති. **තස්මාතිහ ථපතයො**[5]! **සම්බාධො ඝරාවාසො**ති ථපතයො! යස්මා තුම්හාකං මයි දූරීභූතෙ අනප්පකං දොමනස්සං ආසන්නෙ අනප්පකං සොමනස්සං හොති තස්මාපි වෙදිතබ්බමෙතං සම්බාධො ඝරාවාසොති. ඝරාවාසස්ස හි දොසෙන තුම්හාකං එවං හොති සචෙ පන ඝරාවාසං පහාය පබ්බජිතා අස්සථ එවං වො මයා සද්ධිං එව ගච්ඡන්තානඤ්ච ආගච්ඡන්තානඤ්ච තං න භවෙය්‍යාති ඉමමත්ථං දීපෙන්තො එවමාහ. තත්ථ සකිඤ්චනසපලිබොධට්ඨෙන සම්බාධතා වෙදිතබ්බා. මහාඝරෙ වසන්තස්සාපි හි සකිඤ්චනසපලිබොධට්ඨෙන ඝරාවාසො සම්බාධොව. **රජාපථො**ති රාගාදිරජානං ආගමනපථො ආගමනට්ඨානන්ති අත්ථො. **අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා**ති පබ්බජ්ජා

1. සී. I & II. සාධුකෙතෙති, සාධුකෙතොති
2. ම. III. පටිසන්ධාරං.
3. ම. III. ආගමංසු.
4. සී. I & II. දෙසෙයෙව.
5. සී. I & II. ගහපතයො. (සබ්බත්ථ)

පන අකිඤ්චනඅපලිබොධට්ඨෙන අබ්භොකාසො, චතුරතනිකෙපි හි ගබ්භෙ විහරන්තං භික්ඛූතං පල්ලඞ්කෙන පල්ලඞ්කං ඝට්ටෙත්වා නිසින්නා නම්පි අකිඤ්චනාපලිබොධට්ඨෙන පබ්බජ්ජා අබ්භොකාසො නාම හොති. **අලඤ්චපන වො ථපතයො! අප්පමාදායාති** එවං සම්බාධ ඝරාවාසෙ වසන්තානං තුම්හාකං අප්පමාදමෙව කාතුං යුත්තන්ති අත්ථො. **නාගාති** හත්ථිනො. **ඔපවය්හාති**[1] රඤ්ඤො ආරොහන යොග්ගා. **එකං පුරතො එකං පච්ඡතො නිසීදාපෙමාති** තෙ කිර වෙපි ජනා සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතා වීසු නාගෙසු තා ඉත්ථියො එවං නිසීදාපෙත්වා රඤ්ඤො නාගං මජ්ඣෙ කත්වා උභොසු පස්සෙසු ගච්ඡන්ති. තස්මා එවමාහංසු. **නාගො පි රක්ඛිතබ්බොති** යථා කිඤ්චි විසෙසිතං න කරොති එවං රක්ඛිතබ්බො හොති. **තාපි භගිනියොති** යථා පමාදං නාපජ්ජන්ති එවං රක්ඛිතබ්බා හොන්ති **අත්තාපීති** සිතකපිතවික්ඛෙපිතාදීනි අකරොන්තෙන හි අත්තාපි රක්ඛිතබ්බො හොති. එවං[2] කරොන්තො හි සාමිදුබ්භකො එසොති නිග්ගහෙතබ්බො හොති. **තස්මාතිහ ථපතයොති** යස්මා තුම්හෙ රාජා නිච්චං රාජභණ්ඩං පටිච්ඡාපෙති තස්මාපි සම්බාධො ඝරාවාසො රජාපථො. යස්මා පන පංසුකූලිකං භික්ඛුං එවං පටිච්ඡාපෙන්තො නත්ථි තස්මා අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා. එවං සබ්බත්ථාපි. **අලඤ්ච ඛො ථපතයො! අප්පමාදාය** අප්පමාදමෙව කරොථාති දස්සෙති. **මුත්තචාගොති** විස්සට්ඨචාගො. **පයතපාණීති** ආගතාගතානං දානත්ථාය ධොතහත්ථො. **වොස්සග්ගරතොති** වොස්සග්ගසඞ්ඛාතෙ චාගෙ රතො. **යාචයොගොති** යාචිතබ්බයුත්තො. **යාජයොගොතිපි** පාඨො. දානයුත්තොති අත්ථො. **දානසංවිභාගරතොති** එතෙන අප්පමත්තකම්පි කිඤ්චි ලභිත්වා තතොපි සංවිභාගෙ රතො.[3] **අප්පටිවිභත්තන්ති**[4] ඉදං අම්හාකං භවිස්සති ඉදං අය්‍යානන්ති එවං අකතවිභාගං. සබ්බං දාතබ්බමෙව හුත්වා ඨිතන්ති අත්ථො. **ඉමෙහි ඛො ථපතයො! චතූහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො අරියසාවකො සොතාපන්නො හොතීති** සොතාපන්නො ඉමෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො හොතීති අත්ථො. එතෙන සොතාපන්නෙන ඉමෙසං චතුන්නං ධම්මානං එකන්තතො ලබ්භමානතං දස්සෙති. එවං තෙසං ථපතීනං ඉමෙහි චතූහි ධම්මෙහි සමන්නාගතතං පරියායෙන දස්සෙත්වා ඉදානි නිප්පරියායෙන තං දස්සෙතුං **තුම්හෙ ඛො ථපතයොති** ආදි වුත්තං.

සහස්සං කප්පකොටියොති සහස්සං අත්තභාවා අහෙසුන්ති අත්ථො. **අසීති කප්පකොටියොතිපි** පාඨො. අසීති ආයුකප්පකොටියො අහෙසුන්ති අත්ථො. කත්ථ පන තෙ අහෙසුන්ති? ආහ:– **දෙවෙචෙව මනුස්සෙ චාති.** දෙවෙසු චෙව මනුස්සෙසු චාති අත්ථො.

---

1. ම. III. ඔපගුය්හා. ඔපවුය්හා. නෙත්තිපාළි.
2. සී. I & II තථා.
3. ම III. සංවිභාගරතො.
4. සී. I & II. අප්පටිවිභාගන්ති.

සංවිරූළ්හමාසීති සමන්තතො පල්ලවග්ගහණෙන විරූළ්හො. **අලඞ්ඝිංහන්ති** අලඞ්ඝිං අහං. **අජ්ජ තිංසං තතො කප්පාති** තතො කප්පතො අජ්ජ සම්පති අයං කප්පො තිංසතිමො. **තස්සා සඤ්ඤාය වාසනාති** තස්සා බුද්ධගතාය සඤ්ඤාය වාසනතො.

තණ්හානිඝාතනකොති[1] තණ්හාය සමුච්ඡෙදකො. **වටංසකොති** පුප්ඵමයකණ්ණිකො. **සබ්බපුප්ඵෙහි ලඞ්කතොති** නානා පුප්ඵෙහි අලඞ්කතො. **ලපනන්තරන්ති** උත්තරාධරොට්ඨානං අන්තරතො. **ඔභාසාති**[2] පභා. **මුඛනන්තරධායථාති** මුඛතො අන්තරධායි.[3] **කඞ්ඛං විතරන්ති** විමතිං විනොදෙහි. **යස්ස තං සබ්බධම්මෙසු සදා ඤාණං පවත්තතීති** තන්ති නිපාතමත්තං. යස්ස සබ්බධම්මෙසු ආකඞ්ඛා පටිබද්ධත්තා සදා ඤාණං පවත්තති සො සබ්බඤ්ඤු භගවා **ථෙරං ආනන්දං එතදබ්‍රවීති** සම්බන්ධො. **රාජා රට්ඨෙ භවිස්සතීති** සබ්බස්මිං රට්ඨෙ රාජා භවිස්සති. **චරිමන්ති** චරිමභවං. **සච්ඡිකත්වාති** පච්චක්ඛං කත්වා. **ධම්මතන්ති** චතුසච්චධම්මං පච්චෙකබොධිං වා.

සුවණ්ණච්ඡදනං නාවන්ති උභොසු පස්සෙසු සුවණ්ණාලඞ්කාරෙහි පතිමණ්ඩිතවසෙන ඡාදිතං සුවණ්ණනාවං. **පඤ්හං පුට්ඨො**[4] **වියාකාසි සක්කස්ස ඉති මෙ සුතන්ති** යථා[5] සා දෙවතා පඤ්හං පුට්ඨා සක්කස්ස බ්‍යාකාසි එවං මයාපි සුතන්ති ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො අත්තනා යථා සුතං තං භගවතො වදති.

පංසුථූපෙසූති සරීරධාතුං අබ්භන්තරෙ ඨපෙත්වා පංසූහි කතථූපෙසු. එවං හි තෙ භගවන්තං උද්දිස්ස කතා නාම හොන්ති. තෙනෙවාහ:-**උද්දිස්ස කතෙසු දසබලධරන්තන්ති**.

දෙවපුත්තසරීරවණ්ණාති දෙවපුත්තසරීරසදිසවණ්ණා. **සුභගසණ්ඨිතීති** සොභග්ගයුත්තසණ්ඨානා.

උළාරං වත තං ආසීති තං මයා කතං පුඤ්ඤං උළාරං වත අහොසි. **යාහන්ති** යා අහං.

සතසහස්සං කප්පෙ මුදිතො ථූපං අපූජෙසීති[6] ථූපං පූජෙත්වා සතසහස්සං ආයුකප්පෙ අහං මුදිතොති අත්ථො. **අනාගන්ත්වාන විනිපාතන්ති** අපායූපපත්තිං අනුපගන්ත්වා. **යං චක්ඛුන්ති** යං පඤ්ඤාචක්ඛුං. **පණිහිතන්ති** ඨපිතං. **විමුත්තචිත්තාම්හීති** විමුත්තචිත්තො[7] අම්හි. **විධූතලතොති**[8] විධූතතණ්හාලතො.[9] **සමුච්ඡින්නතණ්හාති**[10] අත්ථො.

---

1. තණ්හානිඝාතනො. හෙතපිපාළි.
2. සී I & II උභාසාති.
3. ම. III අන්තරධායථ
4. පුට්ඨො. (සබ්බත්ථ.)
5. යථා භගවා පඤ්හං පුට්ඨො. (එවං සබ්බත්ථ. න තං පාළියා සමෙති.)
6. සී. I & II අපූජයීති.
7. සී. I & II විමුත්තචිත්තා.
8. සී. I & II. විධූතලතා.
9. සී. I & II. විධූතතණ්හා.
10. සී. I & II. එකාසමුච්ඡින්නතණ්හාති

සාමාකපජ්ජොදනමත්තන්ති සාමාකතිණ්ණානං නාළිකොදනමත්තං. **අඛිලෙති** පඤ්චන්නං චෙතොඛිලානං අභාවෙන අඛිලෙ. **තස්මිඤ්ච ඛකප්පසී ධම්මමුත්තමන්ති** තස්මිං පච්චෙකබුද්ධෙ උත්තමධම්මං පච්චෙකබොධිං උත්තමධම්මෙන නාම ඉමස්මිං භවිතබ්බන්ති සද්දහිං. **තස්මිඤ්ච ධම්මෙ පණිධෙසිං මානසන්ති** ඉමිනා පටිලද්ධධම්මං අහම්පි සච්ඡිකරෙය්‍යන්ති චිත්තං පණිදහිං. **භවෙ ඛුද්දසුපි ච මා අපෙක්ඛවාති** කත්ථචිපි භවෙ අපෙක්ඛවා මා භවෙය්‍යන්ති ච පණිධෙසිං මානසන්ති සම්බන්ධො. **කුරූසූති** උත්තරකුරූසු. **දීඝායුකෙසූති** තෙසං වස්සසහස්සායුකත්තාය වුත්තං. **අමමෙසූති** අපරිග්ගහෙසු. **පාණීසූති** සත්තෙසු. **අඝිනගාමිසූති** යථාලද්ධසම්පත්තීහි යාවතායුකං අපරිග්ගහිතසභාවෙසු. **තිදසොපපජ්ජථාති** තාවතිංසො හුත්වා උපපජ්ජිං. තිදසෙ වා තාවතිංසභවනෙ උපපජ්ජිං. **විසිට්ඨකායූපගතොති** විසිට්ඨකායෙසු නානාවණ්ණකායෙසු උපගතො. **සසස්සිසූති** පරිවාරවන්තෙසු. **ගිතාගිතාසිගීති** කුසලාකුසලෙ වීතිවත්තෙහි. **පච්චක්ඛං බවිම්හාති** පච්චක්ඛං ඛො ඉමං වචනන්ති අධිප්පායො.

සකාසීති සො අකාසි. **බලිමාගිහාසීති** පූජාබලිං අභිහරි. **පතිතස්ස එකන්ති** තස්ස හත්ථතො එකපුප්ඵං පතිතං.

උපරිට්ඨන්ති උපරිවෙහාසෙ ඨිතං.[1] **අරිට්ඨන්ති** අරිට්ඨං නාම පච්චෙකසම්බුද්ධං. **අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා චාති** අජ්ඣත්තවිසයා ච බහිද්ධාවිසයා ච. **යෙ මෙ විජ්ජිංසූති** යෙ මෙ පුබ්බෙ විජ්ජමානා අහෙසුං. **ජාතිමරණසංසාරො නත්ථිදානි පුනබ්භවොති** යො පුනප්පුනං ජායනමීයනභූතො සංසාරො පුනබ්භවොති ච වුච්චති සො ච දානි නත්ථීති අත්ථො.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තන්ති ඉදං වාසනාභාගපුඤ්ඤවිභාවනානං නානාසුත්තපදානං උදාහරණවසෙන දස්සිතං වාසනාභාගියං සුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

උද්ධං අධො–පෙ–අපුනබ්භවායාති. **ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තන්ති** වුත්තං. ඔඝතරණස්ස අරියමග්ගකිච්චත්තා. **න චෙතනා කරණීයාති** න චිත්තං උප්පාදෙතබ්බං. **ධම්මතාති** ධම්මසභාවො.

යදා හවෙති යස්මිං හවෙ කාලෙ. **පාතුභවන්තීති** උප්පජ්ජන්ති. **ධම්මාති** අනුලොමපච්චයාකාරපටිවෙධසාධකා බොධිපක්ඛියධම්මා. පාතුභවන්තීති වා පකාසන්ති අභිසමයවසෙන පාකටා හොන්ති. ධම්මාති චතුඅරියසච්චධම්මා. ආතාපො වුච්චති කිලෙසසන්තාපනට්ඨෙන විරියං. **ආතාපිනොති** සම්මප්පධානවිරියවතො. **ඣායතොති** ආරම්මණූපනිජ්ඣානලක්ඛණෙන[2] ලක්ඛණූපනිජ්ඣානලක්ඛණෙන ච ඣානෙන ඣායන්තස්ස. **බ්‍රාහ්මණස්සාති** බාහිතපාපස්ස ඛීණාසවස්ස.

1. ම. III ඨිත-අරිට්ඨං නාම.
2. සී. I & II ආරම්මණූපනිජ්ඣානලක්ඛණූපනිජ්ඣානා.

අථස්ස කඞ්ඛා වපයන්ති සබ්බාති අථස්ස එවං පාතුභූතධම්මස්ස යා තා කො නු ඛො භන්තෙ! ඵුසතීති නො කල්ලො පඤ්හොති භගවා අවොචාති ආදිනා නයෙන කතමං නු ඛො භන්තෙ! ජරාමරණං කස්සපනිදං ජරාමරණන්ති? නො කල්ලො පඤ්හොති භගවා අවොචාති ආදිනා ච නයෙන පච්චයාකාරකඞ්ඛා වුත්තා යා ච පච්චයාකාරස්සෙව අප්පටිවිද්ධත්තා අහොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධානන්ති ආදිකා සොළස කඞ්ඛා බුද්ධෙ කඞ්ඛති ධම්මෙ කඞ්ඛතීති ආදිකා අට්ඨ ච කඞ්ඛා ආගතා තා සබ්බා වපයන්ති අපගච්ඡන්ති නිරුජ්ඣන්ති. කස්මා? **යතො පජානාති සහෙතුධම්මං** යස්මා අවිජ්ජාදිකෙන හෙතුනා සහෙතුකං ඉමං සඞ්ඛාරාදිං කෙවලං දුක්ඛක්ඛන්ධධම්මං පජානාති අඤ්ඤාසීති[1] පටිවිජ්ඣති.

යතො ඛයං පච්චයානං අවෙදීති යස්මා පච්චයානං ඛයසඞ්ඛාතං නිබ්බානං අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣි තස්මා යදාස්ස ආතාපිනො ඣායතො බ්‍රාහ්මණස්ස වුත්තප්පකාරා ධම්මා පාතුභවන්ති අථස්ස යා නිබ්බානස්ස අවිදිතත්තා කඞ්ඛා උප්පජ්ජෙය්‍යුං සබ්බාපි තා කඞ්ඛා වපයන්තීති.[2]

ආරඤ්ඤකන්ති ආරඤ්ඤකං. **අඤ්ඤාතුඤ්ඡෙන යාපෙන්තන්ති**[3] කුලෙසු අඤ්ඤාතො නිච්චනවො යෙව හුත්වා උඤ්ඡෙන පිණ්ඩචරියාය යාපෙන්තං. අථ වා අභිලක්ඛිතෙසු ඉස්සරජනගෙහෙසු කටුකභණ්ඩසම්භාරං සුගන්ධභොජනං පරියෙසන්තස්ස උඤ්ඡනං ඤාතුඤ්ඡනං නාම. ඝරපටිපාටියා පන ද්වාරෙ ඨිතෙන ලද්ධමිස්සකභොජනං අඤ්ඤාතුඤ්ඡනං නාම. ඉදං ඉධ අධිප්පෙතං. තෙන යාපෙන්තං. **කාමෙසු අනපෙක්ඛිනන්ති** වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙසු නිරපෙක්ඛං.

ඡෙත්වාති[4] වධිත්වා. **සුඛං සෙතීති** කොධපරිළාහෙන අපරිදය්හමානත්තා සුඛං සයති. **න සොචතීති** කොධවිනාසෙන විනට්ඨදොමනස්සත්තා න සොචති. **විසමූලස්සාති** දුක්ඛවිපාකස්ස. **මධුරග්ගස්සාති** යං අක්කුට්ඨස්ස පච්චක්කොසිත්වා පහටස්ස පටිප්පහරිත්වා සුඛං උප්පජ්ජති තං සන්ධාය සො මධුරග්ගොති වුත්තො. ඉමස්මිං හි ඨානෙ පරියොසානං අග්ගන්ති වුත්තං. **අරියාති** බුද්ධාදයො

හනෙති හනෙය්‍ය. **උප්පතිතන්ති** අසමුග්ඝාටිතං අවික්ඛම්භිතුප්පන්නවසෙන සමුදාචාරුප්පන්නවසෙන සමුදාචරන්තං. **විනොදයෙති** අත්තනො සන්තානතො නීහරෙය්‍ය.

සත්තියාති දෙසනාසීසමෙතං එකතොධාරාදිනා සත්ථෙනාති අත්ථො. **ඔමට්ඨොති** පහටො. චත්තාරො හි පහාරා ඔමට්ඨො උම්මට්ඨො මට්ඨො විමට්ඨොති. තත්ථ උපරි ඨත්වා අධොමුඛං දින්නප්පහාරො ඔමට්ඨො නාම. අධො ඨත්වා උද්ධමුඛං දින්නප්පහාරො උම්මට්ඨො නාම. අග්ගළසූචි විය විනිවිජ්ඣිත්වා ගතො මට්ඨො නාම. සෙසො සබ්බොපි

1 ම III අඤ්ඤාසි.
2. සී. I & II වූපසන්ති.
3. සී. I & II අඤ්ඤාතුඤ්ඡෙන.
4. සී. I. ඝත්වාති

විමග්ගො නාම. ඉමස්මිං පන ඨානෙ ඔමග්ගො ගහිතො. සො හි සබ්බ
දුරූළ්හො දුරුද්ධරණසල්ලො දුතිකිච්ඡො අන්තො දොසො අන්තො
පුබ්බලොහිතො ච හොති. පුබ්බලොහිතං අතික්කමිත්වා වණමුඛං
පරියොනද්ධිත්වා තිට්ඨති. පුබ්බලොහිතං නීහරිතුකාමෙහි මඤ්චෙන
සද්ධිං බන්ධිත්වා අධොසිරො කාතබ්බො හොති. මරණං වා මරණ
මත්තං වා දුක්ඛං පාපුණාති. **පරිබ්බජෙති** විහරෙය්‍ය. ඉමාය ගාථාය
කිං කථිතං? යථා සත්තියා ඔමට්ඨපුරිසො සල්ලුබ්බාහනවණතිකිච්ඡ
නත්ථං අත්ථාය විරියං ආරභති පයොගං කරොති. පරක්කමති
යථා ච ඩය්හමානෙ මත්ථකෙ ආදිත්තසිරො තස්ස නිබ්බාපනත්ථාය
විරියං ආරභති පයොගං කරොති පරක්කමති එවමෙව භික්ඛු කාම
රාගප්පහානාය සතො අප්පමත්තො හුත්වා විහරෙය්‍ය භගවාති
කථෙති. එවං දෙවතාය කථිතෙ අථ භගවා චින්තෙසි ඉමාය දෙවතාය
උපමා දළ්හං කත්වා ආනීතා අත්ථං පන පරිත්තකං ගහෙත්වා ඨිතා
පුනප්පුනං කථෙන්තීපි හි එසා කාමරාගස්ස වික්ඛම්භනප්පහානමෙව
කථෙය්‍ය යාව ච කාමරාගො මග්ගෙන න සමුග්ඝාටීයති තාව අනු
බද්ධොව හොතීති තමෙව උපමං ගහෙත්වා පඨමමග්ගවසෙන දෙව
තාය විනිවට්ටෙත්වා දස්සෙන්තො **සත්තියා විය ඔමට්ඨොති** දුතියගාථ
මාහ. තස්සාත්ථො පුරිමනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

ලොකාමිසන්ති කාමගුණො. **සන්තිපෙක්ඛොති** සබ්බසඞ්ඛාරූප
සමං නිබ්බානං අපෙක්ඛමානො.

පඤ්ඤවාති පඤ්ඤවන්තො. **පහිතත්තොති** නිබ්බානං පති පෙ
සිතචිත්තො. **විරතො කාමසඤ්ඤායාති** යාය කායචි සබ්බතො කාම
සඤ්ඤාය චතුත්ථමග්ගසම්පයුත්තාය සමුච්ඡෙදවිරතියා විරතො.
විරත්තොතිපි පාඨො. කාමසඤ්ඤායාති පන භුම්මවචනං හොති.
සගාථාවග්ගෙ **කාමසඤ්ඤාසූති** පාඨො. චතූහි මග්ගෙහි දසන්නම්පි
සංයොජනානං අතීතත්තා **සබ්බසංයොජනාතීතො**. චතුත්ථමග්ගෙ
නෙව වා උද්ධම්භාගියසංයොජනාතීතො. තත්‍රතත්‍රාභිනන්දනතො
නන්දිසඞ්ඛාතාය තණ්හාය **තිණ්ණණ්ණව** භවානං පරික්ඛීණත්තා **නන්දි
භවපරික්ඛීණො සො** තාදිසො ඛීණාසවො භික්ඛු. **ගම්භීරෙ සංසා
රණ්ණවෙ න සීදති**.

සද්දහානොති යෙන පුබ්බභාගෙ කායසුචරිතාදිභෙදෙන අපර
භාගෙ ච සත්තතිංසබොධිපක්ඛියභෙදෙන ධම්මෙන අරහන්තො බුද්ධ
පච්චෙකබුද්ධ බුද්ධසාවකා නිබ්බානං පත්තා තං **සද්දහානො අරහතං
ධම්මං නිබ්බානපත්තියා** ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤං ලභති. තඤ්ච
ඛො න සද්ධාමත්තකෙනෙව. යස්මා පන සද්ධාජාතො උපසඞ්කමති
උපසඞ්කමන්තො පයිරුපාසති පයිරුපාසන්තො සොතං ඔදහති.
ඔදහිතසොතො ධම්මං සුණාති. තස්මා උපසඞ්කමනතො පට්ඨාය
යාව ධම්මසවනෙන **සුස්සූසං ලභතෙ පඤ්ඤං**. කිං වුත්තං හොති?

තං ධම්මං සද්දහිත්වාපි ආචරියුපජ්ඣායෙ කාලෙනකාලං උපසඞ්කමිත්වාපි වත්තකරණෙන පයිරුපාසිත්වා යදා පයිරුපාසනාය ආරාධිතචිත්තා කිඤ්චි වත්තුකාමා හොන්ති අථ අධිගතාය සොතුකාමතාය සොතං ඔදහිත්වා සුණන්තො ලභතීති. එවං සුස්සූසම්පි ච සති අවිප්පවාසෙන අප්පමත්තො සුභාසිතදුබ්භාසිතඤ්ඤුතාය විචක්ඛණො එව ලභති. න ඉතරො. තෙනාහ:-**අප්පමත්තො විචක්ඛණො**ති. **පතිරූපකාරී**ති දෙසකාලාදීනි අහාපෙත්වා ලොකියස්ස ලොකුත්තරස්ස ච ධම්මස්ස පතිරූපං අධිගමූපායං කරොතීති පතිරූපකාරී. **ධුරවා**ති චෙතසිකවිරියවසෙන අනික්ඛිත්තධුරො. **උට්ඨාතා**ති කායිකවිරියවසෙන උට්ඨානසම්පන්නො අසිථිලපරක්කමො. **වින්දතෙ ධන**න්ති ලොකියලොකුත්තරධනං අධිගච්ඡති. **සච්චෙනා**ති වචීසච්චෙන පරමත්ථසච්චෙන ච. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඅරියසාවකා නිබ්බුතිං පාපුණන්තා කිත්තිම්පි පාපුණන්තියෙව. **දද**න්ති පරෙසං යංකිඤ්චි ඉච්ඡිතං පත්ථිතං දෙන්තො. **මිත්තානි ගන්ථතී**ති සම්පාදෙති කරොතීති අත්ථො. දුද්දදං වා දදන්තො ගන්ථති. දානමුඛෙන චත්තාරිපි සඞ්ගහවත්ථූනි ගහිතානීති වෙදිතබ්බානි. තෙ හි මිත්තානි කරොන්ති. **අස්මා ලොකා පරං ලොකං සවෙ පෙච්ච න සොචතී**ති යස්ස පුග්ගලස්ස ඉමෙ සද්ධාදයො ධම්මා විජ්ජන්ති සො ඉමස්මා ලොකා පරං ලොකං ගන්ත්වා න සොචති. සොකකාරණං තස්ස නත්ථීති අත්ථො.

> යස්සෙතෙ චතුරො ධම්මා සද්ධස්ස ඝරමෙසිනො,
> සච්චං ධම්මො ධිතී චාගො සවෙ පෙච්ච න සොචතීති.

ගාථං අවසෙසං[1] කත්වා උද්ධටං ආලවකසුත්තෙ හි ඉමා ගාථා ආලවකෙන **කථංසු ලභතෙ පඤ්ඤ**න්ති? ආදිනා පුට්ඨෙන භගවතා භාසිතාති.

යෙන කෙනචි වණ්ණෙනාති යෙන කෙනචි කාරණෙන. පකාරෙන වා. **සංවාසො**ති එකස්මිං ඨානෙ සහවාසො සමාගමො. **තන්ති** තථා සමාගතං අනුකම්පිතබ්බං පුරිසං. **මනසා චෙ පසන්නෙනා**ති කරුණාසමුස්සාහිතෙන පසාදෙන පසන්නෙන මනසා. **න තෙන හොති සංයුත්තො**ති තෙන යථාවුත්තෙන අනුසාසනෙන කාමච්ඡන්දාදීනං සංයොජනවසෙන සංයුත්තො නාම න හොති. **යානුකම්පා අනුද්දයා**ති යා අරියමග්ගසම්පාපනවසෙන කරුණායනා මෙත්තායනා චාති අත්ථො.

රාගො ච දොසො චාති රාගදොසා හෙට්ඨා වුත්තනයාව. **කුතො නිදානා**ති කිං නිදානා? කිං හෙතුකා? පච්චත්තවචනස්ස හි අයං තො ආදෙසො. සමාසෙ චස්ස ලොපාභාවො වෙදිතබ්බො. **අරතී රතී ලොමහංසො කුතොජා**ති යා යං පන්තෙසු සෙනාසනෙසු අධිකුසලෙසු ච ධම්මෙසු අරති උක්කණ්ඨිතා යා ච පඤ්චසු කාමගුණෙසු

1 සී. I II. ගාථාවසෙසං.

රති අභිරති ආසත්ති කීළනා යො ච ලොමහංසසමුට්ඨානතො ලොමහංසසඞ්ඛාතො චිත්තුත්‍රාසො ඉමෙ තයො ධම්මා කුතො ජාතා? කුතො නිබ්බත්තාති පුච්ඡා. **කුතො සමුට්ඨාති** කුතො උප්පජ්ජිත්වා. **මනොති** කුසලචිත්තං. **විතක්කාති** කාමවිතක්කාදයො. **කුමාරකා ධඞ්කමිවොස්සජන්තීති** යථා කුමාරකා කීළන්තා කාකං සුත්තෙන පාදෙ බන්ධිත්වා ඔස්සජන්ති ඛිපන්ති එවං කුසලමනං අකුසලවිතක්කා කුතො සමුට්ඨාය ඔස්සජන්තීති පුච්ඡා. **රාගො චාති** දුතියගාථා තස්සා විස්සජ්ජනං. තත්ථ **ඉතොති** අත්තභාවං සන්ධායාහ. අත්තභාවනිදානා හි රාගදොසා. අරතිරතිලොමහංසා ච අත්තභාවතො ජාතා. කාමවිතක්කාදයො අත්තභාවතො එව සමුට්ඨාය කුසලමනං ඔස්සජන්ති. එතෙන තදඤ්ඤං පකතිආදිකාරණං පටික්ඛිපන්තො ආහ:-**ඉතොනිදානා ඉතො සමුට්ඨාති**. පුරිමගාථාය වුත්තනයෙනෙත්ථ සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. ඉදානි යවායං ඉතොනිදානාති ආදීසු අත්තභාවනිදානා අත්තභාවතො ජාතා අත්තභාවතො සමුට්ඨායාති අත්ථො වුත්තො තං සාධෙන්තො ආහ:-**ස්නෙහජා අත්තසම්භූතාති** එතෙ හි රාගාදයො විතක්කපරියොසානා තණ්හාස්නෙහෙන ජාතා. තථා ජායන්තා ච පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධභෙදෙ අත්තභාවසඞ්ඛාතෙ අත්තනි සම්භූතා. තෙනාහ:-**ස්නෙහජා අත්තසම්භූතාති**. ඉදානි තදත්ථජොතිකං[1] උපමං දස්සෙති **නිග්‍රොධස්සෙව ඛන්ධජාති**. තත්ථ **ඛන්ධජාති** ඛන්ධෙසු ජාතා පාරොහා. ඉදං වුත්තං හොති යථා නිග්‍රොධස්ස ඛන්ධසඞ්ඛාතා පාරොහා ආපොරසසඞ්ඛාතෙ[2] ස්නෙහෙ සති ජායන්ති ජායන්තා ච තස්මිංයෙව නිග්‍රොධෙ තෙසු තෙසු සාඛප්පදෙසෙසු සම්භවන්ති එවං එතෙ රාගාදයො අජ්ඣත්තං තණ්හාස්නෙහෙ සති ජායන්ති ජායන්තා ච තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ තෙසු තෙසු චක්ඛාදිප්පදෙසෙසු[3] ඉට්ඨාරම්මණෙසු සම්භවන්ති. තෙන වුත්තං **නිග්‍රොධස්සෙව**[4] **ඛන්ධජාති**. පුථු **විසත්තා කාමෙසූති** යස්මා රාගොපි පඤ්චකාමගුණිකාදිවසෙන දොසොපි ආඝාතවත්ථුආදිවසෙන අරතිආදයොපි තස්ස තස්ස භෙදස්ස වසෙනාති සබ්බථා සබ්බෙපිමෙ කිලෙසා පුථූ අනෙකප්පකාරා හුත්වා චක්ඛුද්වාරාරම්මණාදිවසෙන තෙසු තෙසු කාමෙසු තථා තථා විසත්තා ලග්ගා සංසිබ්බිත්වා ඨිතා. කිමිව? **මාලුවාව විතතා වනෙ** යථා වනෙ විතතා මාලුවා තෙසු තෙසු රුක්ඛසාඛප්පසාඛාදිභෙදෙසු විසත්තා හොති ලග්ගා සංසිබ්බිත්වා ඨිතා එවං එතෙ කිලෙසා ධම්මා. තස්මා එත්ථ පුථුප්පභෙදෙසු වත්ථුකාමෙසු විසත්තං කිලෙසගහනං[5] **යෙ නං පජානන්ති යතොනිදානං තෙ නං විනොදෙන්ති සුණොහි**[6] **යක්ඛ**! භාසන්තො යෙ සත්තා තං කිලෙසගහනං ඉතොනිදානං එත්ථ උප්පජ්ජතීති ජානන්ති තෙ නං තණ්හා

---

1. සී I & II අත්ථජොතිකං. ම. III. තදත්ථජොතකං.
2. සී. I & II ආපොසඞ්ඛාතෙ.
3. සී. I & II චක්ඛාදිප්පභෙදෙසු.
4. ස්නෙහජා අත්තසම්භූතාති.
5. ම. III. කිලෙසගණං.
6. සී. I & II. සුණාහි.

සිනෙහසිනෙහිතෙ අත්තභාවෙ උප්පජ්ජන්තීති ඤත්වා තං තණ්හා
සිනෙහං ආදීනවානුපස්සනාදිභාවනාඤාණග්ගිනා විසොසෙන්තා
විනොදෙන්ති පජහන්ති. එවං අම්හාකං භාසිතං සුණොහි යක්ඛාති.
තෙ දුත්තරං ඔඝමිමං තරන්ති අතිණ්ණපුබ්බං අපුනබ්භවායාති
යෙ හි සංකිලෙසගණං විනොදෙන්ති තෙ එකන්තෙන මග්ගං
භාවෙන්ති න හි මග්ගභාවනං විනා කිලෙසවිනොදනං අත්ථි එවං
මග්ගං භාවෙන්තා තෙ පකතිඤාණෙන දුත්තරං කාමොඝාදිං
චතුබ්බිධං ඔඝං ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා සුපිනන්තෙනපි අතිණ්ණ
පුබ්බං අනතික්කන්තපුබ්බං අපුනබ්භවාය නිබ්බානාය තරන්ති.

දුක්කරං භගවාති එකො කිර දෙවපුත්තො පුබ්බයොගාව
චරො[1] බහලකිලෙසතාය සප්පයොගෙන කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො
සමණධම්මං කත්වා පුබ්බහෙතුමන්දතාය අරියභූමිං අප්පත්වාව කාලං
කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො. සො තථාගතං උපසඞ්කමිත්වා
දුක්කරභාවං ආරොචෙන්තො එවමාහ. තත්ථ **දුක්කරන්ති** දසපි
වස්සානි–පෙ–සට්ඨිපි වස්සානි එකන්තපරිසුද්ධස්ස සමණධම්මස්ස කරණං
නාමෙතං දුක්කරං. **සෙඛාති** සත්ත සෙක්ඛා. **සීලසමාහිතාති**
සීලෙන සමාහිතා සමුපෙතා. **ඨිතත්තාති** පතිට්ඨිතසභාවා. එවං
පුච්ඡිතපඤ්හං විස්සජ්ජෙත්වා උපරි පඤ්හං සමුට්ඨාපෙන්තො **අනගාරියු
පෙතස්සාති**[2] ආදිමාහ. තත්ථ **අනගාරියුපෙතස්සාති** අනගාරියං
නිග්ගෙහභාවං උපගතස්ස පබ්බජිතස්සාති අත්ථො. **තුට්ඨීති** චතුපච්චය
සන්තොසො. **භාවනායාති** චිත්තවූපසමභාවනාය. **තෙ ඡෙත්වා
මච්චුනො ජාලන්ති** යෙ රත්තින්දිවං[3] ඉන්ද්‍රියූපසමෙ රතා තෙ දුස්ස
මාදහං චිත්තං සමාදහන්ති. යෙ සමාහිතචිත්තා තෙ චතුපච්චය
සන්තොසං පූරෙන්තා න කිලමන්ති. යෙ සන්තුට්ඨා තෙ සීලං
පූරෙන්තා න කිලමන්ති. යෙ සීලෙ පතිට්ඨිතා සත්ත සෙක්ඛා තෙ
අරියා මච්චුනො ජාලසඞ්ඛාතං කිලෙසජාලං ඡින්දිත්වා ගච්ඡන්ති.
දුග්ගමොති සච්චමෙතං භන්තෙ! යෙ ඉන්ද්‍රියූපසමෙ රතා තෙ දුස්ස
මාදහං චිත්තං සමාදහන්ති. යෙ සමාහිතචිත්තා තෙ චතුපච්චය
සන්තොසං පූරෙන්තා න කිලමන්ති. යෙ සන්තුට්ඨා තෙ සීලං
පූරෙන්තා න කිලමන්ති. යෙ සීලෙ පරමග්ගාහිනො සත්ත සෙක්ඛා
තෙ අරියා මච්චුනො ජාලසඞ්ඛාතං[4] කිලෙසජාලං ඡින්දිත්වා ගච්ඡන්ති.
කිං න ගමිස්සන්ති? අයං පන **දුග්ගමො භගවා! විසමො මග්ගොති**
ආහ. තත්ථ කිඤ්චාපි අරියමග්ගො නෙව දුග්ගමො න විසමො, පුබ්බ
භාගපටිපදාය පනස්ස බහූ පරිස්සයා හොන්ති. තස්මා එවං වුත්තො.
අවංසිරාති ඤාණසිරෙන අධොසිරා හුත්වා පපතන්ති. අරියමග්ගං

---

1. ම. III. පුබ්බෙ යොගාවචරෙ.
2. ම. III. අනාගාරියුපෙතස්සාති.
3. ම. III රත්තිදිවං.
4. ම. III. කිලෙසසඞ්ඛාතං.

ආරොහිතුං අසමත්ථතාය එව තෙ මග්ගෙ පපතන්තීති වුච්චන්ති. **අපියානං සො සමො මග්ගොති** සොච මග්ගො අපියානං සමො හොති. **විසමෙ සමොති** විසමෙපි සත්තකායෙ සමො එව.

ඉදං හි තං ජෙතවනන්ති අනාථපිණ්ඩිකො දෙවපුත්තො ජෙතවනස්සෙව බුද්ධාදීනඤ්ච වණ්ණභණනත්ථං ආගතො[1] එවමාහ. **ඉසිසඞ්ඝනිසෙවිතන්ති** භික්ඛුසඞ්ඝනිසෙවිතං. එවං පඨමගාථාය ජෙතවනස්ස වණ්ණං කථෙත්වා ඉදානි අරියමග්ගස්ස වණ්ණං කථෙන්තො **කම්මං විජ්ජාති** ආදිමාහ. තත්ථ **කම්මන්ති** මග්ගචෙතනා. **විජ්ජාති** මග්ගපඤ්ඤා. **ධම්මොති** සමාධි. සමාධිපක්ඛිකා වා ධම්මා. **සීලං ජීවිතමුත්තමන්ති** සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතඤ්ච උත්තමන්ති දස්සෙති. අථ වා **විජ්ජාති** දිට්ඨිසඞ්කප්පා. **ධම්මොති** වායාමසතිසමාධයො. **සීලන්ති** වාචාකම්මන්තාජීවා. **ජීවිතමුත්තමන්ති** එතස්මිං සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතං නාම උත්තමන්ති. **එතෙන මච්චා සුජ්ඣන්තීති** එතෙන අට්ඨඞ්ගිකෙන මග්ගෙන සත්තා විසුජ්ඣන්ති. **තස්මාති** යස්මා මග්ගෙන සුජ්ඣන්ති න ගොත්තධනෙහි තස්මා. **යොනිසො විචිනෙ ධම්මන්ති** උපායෙන බොධිපක්ඛියධම්මං විචිනෙය්‍ය. **එවං තත්ථ විසුජ්ඣතීති** එවං තස්මිං අරියමග්ගෙ[2] විසුජ්ඣති. අථ වා **යොනිසො විචිනෙ ධම්මන්ති** උපායෙන අරියසච්චධම්මං විචිනෙය්‍ය. **එවං තත්ථ විසුජ්ඣතීති** එවං තෙසු චතූසු අරියසච්චෙසු විසුජ්ඣති. ඉදානි සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස වණ්ණං කථෙන්තො **සාරිපුත්තොවාති** ආදිමාහ. තත්ථ **සාරිපුත්තොවාති** අවධාරණවචනං. එතෙහි පඤ්ඤාදීහි සාරිපුත්තොව සෙය්‍යොති වදති. **උපසමෙනාති** කිලෙසවූපසමෙන. **පාරඞ්ගතොති** නිබ්බානං ගතො. යො කොචි නිබ්බානප්පත්තො භික්ඛු න තාදිසො **එතාවපරමො සියා** න ථෙරා උත්තරිතරො නාම සාවකො අත්ථීති වදති.

අතීතන්ති අතීතෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ. **නාන්වාගමෙය්‍යාති** තණ්හාදිට්ඨීහි නානුගච්ඡෙය්‍ය. **නප්පටිකඞ්ඛෙති** තණ්හාදිට්ඨීහි න පත්ථෙය්‍ය. **යදතීතන්ති** ඉදමෙත්ථ කාරණවචනං. යස්මා යං අතීතං තං පහීනං නිරුද්ධං අත්ථඞ්ගතං තස්මා තං නානුගච්ඡෙය්‍ය. යස්මා ච යං තත්ථ අනාගතං තං අප්පත්තං අජාතං අනිබ්බත්තං තස්මා තම්පි න පත්ථෙය්‍ය. **තත්ථ තත්ථාති** පච්චුප්පන්නම්පි ධම්මං යත්ථ යත්ථෙව සො උප්පන්නො තත්ථ තත්ථෙව තං අනිච්චානුපස්සනාදීහි සත්තහි අනුපස්සනාහි විපස්සති. අරඤ්ඤාදීසු වා තත්ථ තත්ථ විපස්සති. **අසංහීරං අසංකුප්පන්ති** ඉදං විපස්සනාපටිවිපස්සනා දස්සනත්ථං වුත්තං. විපස්සනා හි රාගාදීහි න සංහීරති න කුප්පතීති අසංහීරා අසංකුප්පා. **තං අනුබ්‍රූහයෙ** වඩ්ඪෙය්‍ය. පටිවිපස්සෙය්‍යාති වුත්තං හොති. අථ වා නිබ්බානං රාගාදීහි න සංහීරති න කුප්පතීති අසංහීරං අසංකුප්පං.

---

1. ම. III. ආගන්ත්වා.
2. සී. I. & II. අරියමග්ගෙන.

තං විමා පණ්ඩිතො භික්ඛු **අනුබ්‍රූහයෙ** පුනප්පුනං තදාරම්මණං ඵලසමාපත්තිං අප්පෙන්තො වඩ්ඪෙය්‍යාති අත්ථො. තස්ස පන අනුබ්‍රූහනස්ස අත්ථාය **අජ්ජෙව කිච්චං ආතප්පන්ති**[1] කිලෙසානං ආතාපන පරිතාපනෙන ආතප්පන්ති ලද්ධනාමං විරියං අජ්ජෙව කාතබ්බං. **කො ජඤ්ඤා?** මරණං සුවෙති සුවෙ ජීවිතං වා මරණං වා කො ජානාති? අජ්ජෙව දානං දස්සාමි සීලං වා රක්ඛාමි අඤ්ඤතරං වා පන කුසලං කරිස්සාමි අජ්ජ තාව පපඤ්චො අත්ථි සුවෙ වා පුනදිවසෙ වා ජානිස්සාමීති චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා අජ්ජෙව කරිස්සාමීති එවං විරියං කාතබ්බන්ති දස්සෙති. **මහාසෙනෙනා**ති අග්ගිවිසසත්ථාදීනි අනෙකානි මරණකාරණානි තස්ස සෙනාති තාය මහතියා සෙනාය වසෙන මහාසෙනෙන එවරූපෙන මච්චුනා සද්ධිං කතිපාහං තාව ආගමෙහි යාවාහං බුද්ධපූජාදිං අත්තනො අවස්සයං[2] කම්මං කරොමීති එවං මිත්තසන්ථවාකාරසඞ්ඛාතො වා ඉදං සතං වා සහස්සං වා ගහෙත්වා කතිපාහං ආගමෙහීති එවං ලඤ්ජානුප්පදානසඞ්ඛාතො වා ඉමිනා බලරාසිනා පටිබාහිස්සාමීති එවං බලරාසිසඞ්ඛාතො වා **සඞ්ගරො නත්ථි.** සඞ්ගරොති හි මිත්තකරණලඤ්ජදානබලරාසිසඞ්ඛාතානං නාමං. තස්මා අයමත්ථො වුත්තො. **අතන්දිත**න්ති අනලසං උට්ඨාහකං. එවං පටිපන්නත්තා භද්දෙකරත්තො අස්සාති **භද්දෙකරත්තො.** ඉතීති එවං පටිපන්නං පුග්ගලං භද්දෙකරත්තො අයන්ති රාගාදිසන්තතාය **සන්තො** බුද්ධමුනි ආචික්ඛති.

චක්ඛුනා පඤ්ඤාය චාති චක්ඛුනා ච පඤ්ඤාය ච. චක්ඛුභූතාය වා පඤ්ඤාය. **සතියා පඤ්ඤාය චා**ති සතියා ච පඤ්ඤාය ච. සතිවිසිට්ඨාය වා පඤ්ඤාය. **කායෙනා**ති නාමකායෙන. **දිබ්බචක්ඛු සුවිසුද්ධ**න්ති දිබ්බං චක්ඛු සුවිසුද්ධං. යං සච්ඡිකරොතීති අධිප්පායො. **පුබ්බෙනිවාසා**ති පුරිමාසු ජාතීසු නිවුත්ථක්ඛන්ධා. **ඉද්ධිවිධා**ති ඉද්ධිකොට්ඨාසා. **නිරොධො**ති නිබ්බානං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

යස්ස සෙලූපමං චිත්තන්ති එකඝනං සෙලං විය පකතිවාතෙහි ලොකධම්මවාතෙහි අකම්පනීයතො යස්ස චිත්තං සෙලූපමං තෙනාහ:- **ඨිතං නානුපකම්පතී**ති. **රජනීයෙසූ**ති ලාභාදීසු. **කොපනෙය්‍යෙ**ති අලාභාදිකෙ. **කුතො තං දුක්ඛමෙස්සතී**ති තං එවං භාවිතචිත්තං වීතික්කන්තලොකධම්මං උත්තමපුරිසං ලොකධම්මහෙතුකං දුක්ඛං නානුගමිස්සති.

සො බ්‍රාහ්මණොති බාහිතපාපධම්මතාය බ්‍රාහ්මණො. න දිට්ඨමඞ්ගලිකතාය හුහුංකාරකසාවාදිපාපධම්මයුත්තො හුත්වා කෙවලං ජාතිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණොති පටිජානාති. සො **බ්‍රාහ්මණො** බාහිතපාපධම්මත්තා හුහුංකාරප්පහානෙන **නිහුහුංකො.** රාගාදිකසාවාභාවෙන **නික්කසාවො.** සීලසංවරෙන සංයතචිත්තතාය **යතත්තො.**

1. ම. III. කිච්චමාතප්පන්ති. 2. ම. III. අපස්සයං.

චතුමග්ගඤාණසඞ්ඛාතෙහි වෙදෙහි අන්තං නිබ්බාණං වෙදන්තං[1] වා අන්තං ගතත්තා **වෙදන්තගූ**. මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස වුසිතත්තා **වුසිත බ්‍රහ්මචරියො**. **ධම්මෙන සො බ්‍රහ්මවාදං වදෙය්‍යාති** සො බ්‍රාහ්මණො අහන්ති එතං[2] වාදං වදෙය්‍ය. යස්ස සකලලොකසන්නිවාසෙ කුහිඤ්චි එකාරම්මණෙපි රාගුස්සදො දොසුස්සදො මොහුස්සදො මානුස්සදො දිට්ඨුස්සදොති ඉමෙ උස්සදා නත්ථීති අත්ථො.

න ගාධතීති න පතිට්ඨාති. **සුක්කාති** සුක්කසඞ්ඛාතා ගහා. යදි චන්දිමසුරියාදීනං පභා තත්ථ නත්ථි තමො එව ච සියාති ආසඞ්කමානෙ සඞ්ඛායාහ **තමො තත්ථ න විජ්ජතීති. යදා ච අත්තනා වෙදීති** ආදීසු එවංවිධං නිබ්බාණං අත්තපච්චක්ඛෙන ඤාණෙන යදා වින්දති අථ රූපාරූපධම්මතො සුඛදුක්ඛතො ච විප්පමුත්තො හොතීති.

සකෙසු ධම්මෙසූති සකඅත්තභාවසඞ්ඛාතෙසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු. යෙභුය්‍යෙන හි අජ්ඣත්තං විපස්සනාභිනිවෙසො හොතීති. **එතං පිසාචන්ති** අජකලාපක! එතං තයා වුත්තං පිසාචං කිලෙසපිසාචඤ්ච. **පක්කුලන්ති**[3] තයා කථිතං අක්කුලං පක්කුලකරණඤ්ච. **අතිවත්තතීති** අතික්කමති.

නාභිනන්දති ආයන්තින්ති පුරාණදුතියිකං ආගච්ඡන්තිං අඤ්ඤං වා න අභිනන්දති චිත්තෙන න සම්පටිච්ඡති. තමෙව **පක්කාමන්තිං න සොචති. සඞ්ගා සඞ්ගාමජිං මුත්තන්ති** පඤ්චවිධාපි සඞ්ගතො මුත්තං සඞ්ගාමජිං භික්ඛුං.

බහ්වෙත්ථාති බහු එත්ථ. **නහායති ජනො** න තෙන සො සුද්ධො නාම හොතීති අධිප්පායො.

ජතිබලනිසෙධන්ති ජතිබලස්ස නිසෙධකං. **සහායා වතාති** සමථවිපස්සනාභාවනාය සහ අයනවසෙන සහායා වත. **කාලෙන කාලං** සප්පායධම්මස්ස සවණවසෙන චිරරත්තං **සමෙති** සමාගමො එතෙසන්ති **චිරරත්තසමෙතිකා. සිථිලමාරබ්භාති** සිථිලං විරියං කත්වා.

තත්‍ර භික්ඛවෙ! කො විසෙසො?ති සත්ථු සාවකස්ස ච පඤ්චසෙව උපාදානක්ඛන්ධෙසු නිබ්බිදාදයොති පුබ්බභාගපටිපත්තියං අනුපාදා විමුත්තියඤ්ච හෙට්ඨා උපරි ච විසෙසාභාවං දස්සෙති. වුත්තංහෙතං නත්ථි විමුත්තියා නානත්තන්ති. තත්ථ විසෙසාභාවං පච්චාමසති තත්‍ර කො විසෙසො?ති. **අධිප්පායසොති**[4] අධිකපයොගො. **නානාකරණන්ති** ච විසෙසොයෙව වුත්තො. **අයං ඛො භික්ඛවෙ! විසෙසොති** භික්ඛවෙ! යදිපි සාවකස්ස සත්ථු ච විමුත්තියං විසෙසො නත්ථි සයම්භුඤාණෙන පන සවාසනසබ්බකිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣිත්වා අනුප්පන්නස්ස අරියමග්ගස්ස පරසන්තානෙ

1. ම III. වොදන්තං.
2. ම. III. එවං.
3. සී. I & II. බක්කුලන්ති.
4. සී. I & II අධිප්පායො. ම. III අධිප්පායොසො.

උප්පාදනාදිසකලසබ්බඤ්ඤුගුණසමායොගො. අයං සම්මාසම්බුද්ධස්ස පඤ්ඤාවිමුත්තතො විසෙසොති. තත්ථ **අනුප්පන්නස්සාති** අවත්තමානස්ස. අරියමග්ගං හි කස්සපසම්මාසම්බුද්ධො උප්පාදෙසි. අන්තරා **අඤ්ඤො සත්ථා** උප්පාදෙතා නාම නාහොසි.[1] තස්මා අයං භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා නාම. **අසඤ්ජාතස්සාති** තස්සෙව වෙවචනං. **අනක්ඛාතස්සාති** අකථිතස්ස. මග්ගං ජානාතීති **මග්ගඤ්ඤූ**. මග්ගං විදිතං පාකටං අකාසීති **මග්ගවිදූ**. මග්ගෙ ච අමග්ගෙ ච කොවිදොති **මග්ගාමග්ගකොවිදො**.[2] **මග්ගානුගාති** මග්ගං අනුගච්ඡන්තා. **පච්ඡාසමන්නාගතාති** අහං පඨමං සමන්නාගතො. සාවකා පච්ඡා සමන්නාගතා.

නීචෙකුලෙ පච්චාජාතොති ආදිනා තමෙන යුත්තොති **තමො**. කායදුච්චරිතාදීහි පුන නිරයතමූපගමනතො **තමපරායණො**. ඉති උභයෙනපි ඛන්ධතමොව කථිතො හොති. අඩ්ඪකුලෙ පච්චාජාතොති ආදිනා ජොතිනා යුත්තොති **ජොති**. ආලොකභූතොති වුත්තං හොති. කායසුචරිතාදීහි පුන සග්ගූපපත්තිභාවූපගමනතො **ජොතිපරායණො**. ඉමිනා නයෙන ඉතරෙපි ද්වෙ වෙදිතබ්බා.

න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරාති එත්ථ **ධීරාති** බුද්ධාදයො පණ්ඩිතපුරිසා. යං සඞ්ඛලිකසඞ්ඛාතං අයෙන නිබ්බත්තං ආයසං[3] අද්දුබන්ධනසඞ්ඛාතං දාරුමයඤ්ච බබ්බජතිණෙහි රජ්ජුං කත්වා කතරජ්ජුබන්ධනඤ්ච. තං අසිආදීහි ඡින්දිතුං සක්කුණෙය්‍යතාය ථිරන්ති න වදන්තීති අත්ථො. **සාරත්තරත්තාති** රත්තා හුත්වා රත්තා. බලවරාගරත්තාති අත්ථො. **මණිකුණ්ඩලෙසූති** මණීසු ච කුණ්ඩලෙසු ච. මණිචිත්තෙසු වා කුණ්ඩලෙසු. **එතං දළ්හන්ති** යෙ මණිකුණ්ඩලෙසු සාරත්තරත්තා තෙසු යො රාගො යා ච පුත්තදාරෙසු අපෙක්ඛා තණ්හා එතං කිලෙසමයං බන්ධනං පණ්ඩිතපුරිසා දළ්හන්ති වදන්ති. **ඔහාරිනන්ති** ආකඩ්ඪිත්වා චතූසු අපායෙසු පාතනතො අවහරති හෙට්ඨා හරතීති ඔහාරිනං. **සිථිලන්ති** බන්ධනට්ඨානෙ ඡවිආදීනි අකොපෙත්වා බන්ධනභාවම්පි අජානාපෙත්වා ජලපථථලපථාදීසු කම්මං කාතුං දෙතීති සිථිලං. **දුප්පමුඤ්චන්ති** ලොභවසෙන හි එකවාරම්පි උප්පන්නං කිලෙසබන්ධනං දට්ඨානතො කච්ඡපො විය දුම්මොචයං හොතීති දුප්පමුඤ්චං. **එතම්පි ඡෙත්වානාති** එතං දළ්හම්පි කිලෙසබන්ධනං ඤාණඛග්ගෙන ඡින්දිත්වා **අනපෙක්ඛිනො** හුත්වා. **කාමසුඛං පහාය පරිබ්බජන්ති** පක්කමන්ති පබ්බජන්ති[4] වාති අත්ථො.

චෙතෙතීති අකුසලචෙතනාවසෙන චෙතෙති. **පකප්පෙතීති** තමෙව අකුසලචෙතනං කායවචීකම්මභාවං පාපනවසෙන කප්පෙති. **අනුසෙතීති** රාගාදිඅනුසයොව සන්තානෙ අප්පහීනභාවෙන අනු

---

1. නාහොසි. (සබ්බත්ථ)
2. සී. I & II. මග්ගකොවිදො.
3. ම. III. අයසං.
4. ම. III. උබ්බජන්ති.

සෙති. **ආරම්මණමෙතං හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියාති** යදෙතං චෙතනං පකප්පනං අනුසයනඤ්ච එතං අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා පවත්තියා පච්චයො හොතීති අත්ථො. **ආරම්මණෙ සති පතිට්ඨා තස්ස විඤ්ඤාණස්ස හොතීති** යථාවුත්තපච්චයෙ සති අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස කම්මං ජවාපෙත්වා[1] පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතාසම්පාදනතො පතිට්ඨා හොති. **ආයති[2] පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති හොතීති** ආයතිං පුනබ්භවසඞ්ඛාතා විඤ්ඤාණාදීනං අභිනිබ්බත්ති හොති. **නො චෙ භික්ඛවෙ! චෙතෙතීති** ආදිනා අකුසලකම්මමෙව පටික්ඛිපති. අයං[3] හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො. යදි පි කදාචි යොනිසො[4] මනසිකාරා අකුසලචෙතනා නප්පවත්තන්ති[5] අනුසයා පන අප්පහීනා[6] තෙ කුසලස්ස අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨා හොන්තියෙවාති. සති ච අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණෙ ආයතිපුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති හොතීති වත්තුං වට්ටතියෙව. තතියවාරො වුත්තපටිපක්ඛනයෙන වෙදිතබ්බො.

නෙසො භික්ඛවෙ! අරියස්ස විනයෙ සමුද්දොති ආදි යදි දුප්පූරණෙන සංසීදනෙන දුරතික්කමනෙන සාගරො සමුද්දොති වුච්චෙය්‍ය තතො සතභාගෙනපි සහස්සභාගෙනපි චක්ඛුආදීසෙව අයං නයො ලබ්භතීති දස්සෙතුං වුත්තං. තෙනාහ:– **චක්ඛු[7] භික්ඛවෙ පුරිසස්ස සමුද්දො තස්ස රූපමයො වෙගොති** රූපෙසු සත්තානං ආවිඤ්ඡනතො රූපායතනමෙව වෙගො චක්ඛුස්ස වෙගොති අත්ථො. **යො තං රූපමයං වෙගං සහතීති** යො භික්ඛු සහවිසයෙන චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො සම්මසන්තො තත්ථ ච නිබ්බින්දන්තො විරජ්ජන්තො තප්පටිබද්ධතො කිලෙසජාලතො විමුච්චන්තො අභිභවති. **අයං වුච්චති අතරි චක්ඛුසමුද්දන්ති** අයං භික්ඛු චක්ඛුසඞ්ඛාතං සමුද්දං තිණ්ණොති වුච්චති.

අපරො නයො. **චක්ඛු භික්ඛවෙ! පුරිසස්ස[8] සමුද්දොති** යදි පි දුප්පූරණෙන යදිවා සමුද්දනෙන[9] සමුද්දො චක්ඛුමෙව සමුද්දො. තස්ස හි පථවිතො යාව අකනිට්ඨබ්‍රහ්මලොකා නීලාදිආරම්මණං සමොසරන්තං පරිපුණ්ණභාවං කාතුං න සක්කොති. එවං දුප්පූරණෙනපි සමුද්දො. චක්ඛු ච තෙසු තෙසු නීලාදිආරම්මණෙසු සමුදෙති අසංවුතං හුත්වා ඔසරමානං කිලෙසුප්පත්තියා කාරණභාවෙන සදොසභාවෙන ගච්ඡතීති සමුද්දනෙනපි සමුද්දො. තථා චක්ඛුං තණ්හා සොතාදීනං උප්පත්තිවාරතාය තෙහි සන්තානස්ස සමුද්දනෙන තෙමනෙන සමුද්දො. **තස්ස රූපමයො වෙගොති** සමුද්දස්ස අප්පමාණො ඌම්මියො වෙගොවිය තස්සාපි චක්ඛුසමුද්දස්ස සමොසරන්තස්ස[10] නීලාදිභෙදස්ස ආරම්මණස්ස වසෙන අප්පමෙය්‍යො රූප

1. සී I & II. ජරාපෙත්වා.
2. ආයතිං (සබ්බත්ථ.)
3. සී. I & II අයමෙත්ථ.
4. සී. I & II. අයොනිසො
5. සී. I & II. පවත්තන්ති
6. අප්පහීනාති (සබ්බත්ථ)
7. ම. III චක්ඛුං.
8. අරියස්සවිනයෙ. (සබ්බත්ථ.)
9. සී. I & II සමුට්ඨානෙන
10. සමවසරන්තස්ස (සබ්බත්ථ

මයො වෙගො වෙදිතබ්බො. **යො තං රූපමයං වෙගං සහතීති** යො තං චක්ඛුසම්මුඛෙ සමොසරන්තං රූපමයං වෙගං මනාපෙ රූපෙ රාගං අමනාපෙ දොසං අසම්පෙක්ඛනෙ මොහන්ති එවං රාගාදි කිලෙසෙ අනුප්පාදෙන්තො උපෙක්ඛකභාවෙන[1] සහති. සඌමින්ති ආදීසු කිලෙස ඌමීහි **සඌමිං**. කිලෙසාවට්ටෙහි **සාවට්ටං**. කිලෙස ගහෙහි **සගහං**. කිලෙසරක්ඛසෙහි **සරක්ඛසං**. කොධූපායාසස්ස වා වසෙන සඌමිං. කාමගුණවසෙන සාවට්ටං. මාතුගාමවසෙන සගහං සරක්ඛසං. වුත්තංහෙතං:-"ඌමිභයන්ති ඛො භික්ඛවෙ! කොධූපායාසස්සෙතං අධිවචනං. ආවට්ටගාහොති[2] ඛො භික්ඛවෙ! පඤ්චන්නෙතං කාමගුණානං අධිවචනං. ගහරක්ඛසොති ඛො භික්ඛවෙ! මාතුගාමස්සෙතං අධිවචන"න්ති. සෙසවාරෙසුපි එසෙව නයො.

සඌමිභයං දුත්තරං අච්චතාරීති අනිච්චතාදි ඌමිභයෙන[3] සභයං දුරතික්කමං අතික්කමි. **ලොකන්තගූති** සඞ්ඛාරලොකස්ස[4] අන්තං ගතො. **පාරඞ්ගතොති වුච්චතීති** නිබ්බාණං ගතොති කථීයති.

බළිසාති සත්තානං අනත්ථහෙතුතාය[5] බළිසා විය බළිසා. **අනත්ථායාති** අනත්ථාය. **ව්‍යාබාධායාති** දුක්ඛාය. **ඉට්ඨාති** පරියිට්ඨා වා අපරියිට්ඨා වා සුඛාරම්මණතාය ඉට්ඨා. කාමනීයට්ඨෙන[6] **කන්තා**. මනස්ස වඩ්ඪනට්ඨෙන **මනාපා**. පියසභාවතාය **පියරූපා**. කිලෙසකාමසහිතත්තා **කාමූපසංහිතා**. රඤ්ජනට්ඨෙන චිත්තස්ස රඤ්ජනතො **රජනීයා**. **තඤ්චෙති** තං රූපාරම්මණං. නීලාදිවසෙන අනෙකභෙදභින්නම්පි හි රූපායතනං රූපාරම්මණභාවෙන චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවෙන ච එකවිධතං නාතිවත්තතීති තංසභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා තඤ්චෙති වුත්තං. **අභිනන්දතීති** අභිනන්දනභූතාය සප්පීතිකතණ්හාය අභිමුඛො නන්දති. **අභිවදතීති** අහො! සුඛං අහො! සුඛන්ති වදාපෙන්තියා තණ්හාය[7] වසෙන අභිවදති. **අජ්ඣොසාය තිට්ඨතීති** ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා තිට්ඨති. **අයං වුච්චති භික්ඛවෙ![8] භික්ඛු ගිලබළිසො[9] මාරස්සාති** අයං භික්ඛු කිලෙසමාරස්ස බළිසභූතං රූපතණ්හං ගිලිත්වා ඨිතොති වුච්චති. සෙසවාරෙසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අභෙදීති** භින්දි. **පරිභෙදීති** සබ්බභාගෙන භින්දි. සෙසං උත්තානමෙව.

අයං ලොකො සන්තාපජාතොති අයං සත්තලොකො ජාතසන්තාපො ඤාතිබ්‍යසනාදිවසෙන උප්පන්නසොකසන්තාපො ච රාගාදිවසෙන උප්පන්නපරිළාහසන්තාපො චාති අත්ථො. **ඵස්සපරෙතොති**

---

1. සී. I & II. අපෙක්ඛතාභාවෙන.
2. තථා ආවට්ට. (සබ්බත්ථ.)
3. ම. III. උම්මිභයෙන.
4. සංසාරලොකස්ස. (සබ්බත්ථ.)
5. ම. III අනත්ථහෙතුකාය.
6. සී. I & II කම්මනියට්ඨෙන.
7. ම. III. තණ්හායන
8. ම. III. අයංවුච්චතිගිලබලිසො.
9. සී. I & II. ගිලිතබලිසො.

අනෙකෙහි දුක්ඛසම්ඵස්සෙහි[1] අභිභූතො. **රොදං[2] වදති අත්තනොති** තං තං අත්තනා වුත්තං දුක්ඛං අභාවිතකායතාය අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො අහො! දුක්ඛං ඊදිසං[3] දුක්ඛං මය්හං සත්තුනොපි[4] මාහොතූති ආදිනා විලපන්තො වදති. කස්මා? **යෙන යෙන හි මඤ්ඤති තතො තං හොති අඤ්ඤථා** යස්මා එතෙ සත්තා යෙන යෙන පකාරෙන අත්තනො දුක්ඛස්ස පටිකාරං මඤ්ඤන්ති ආසිංසන්ති[5] තං දුක්ඛං තතො අඤ්ඤෙන පකාරෙන තිකිච්ඡිතබ්බං හොති. යෙන වා පකාරෙන අත්තනො වඩ්ඪිං මඤ්ඤන්ති තතො අඤ්ඤථා අවඩ්ඪි එව පන හොති. එවං අඤ්ඤථාභාවිතං ඉච්ඡාවිඝාතං එව පාපුණාති. **අයං භවසත්තො** කාමාදිභවෙසු සත්තො සත්තලොකො. තථාපි **භවමෙවාභිනන්දති** න තත්ථ නිබ්බින්දති. **යදභිනන්දති තං භයන්ති** යං කාමාදිභවං අභිනන්දති. තං ජරාමරණාදි අනෙකබ්‍යසනානුබද්ධත්තා අතිවිය භයානකට්ඨෙන භයං. **යස්ස භායතීති** යතො ජරාමරණාදිතො භායති **තං** දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො දුක්ඛදුක්ඛතාය ච **දුක්ඛ**න්ති.

භවවිප්පහානායාති භවස්ස පජහනත්ථාය. **ඛොති** අවධාරණත්ථෙ නිපාතො. ඉදං වුත්තං හොති එකන්තෙනෙව කාමාදිභවස්ස සමුදයප්පහානෙන පහානත්ථං ඉදං මයා අධිගතං මග්ගබ්‍රහ්මචරියං වුස්සතීති.[6]

එවං අරියමග්ගස්ස[7] එකංසෙනෙව නිය්‍යානිකභාවං **දස්සෙත්වා** ඉදානි අඤ්ඤමග්ගස්ස නිය්‍යානිකභාවං පටික්ඛිපන්තො **යෙ හි කෙචීති** ආදිමාහ. තත්ථ **භවෙනාති** රූපභවෙන වා අරූපභවෙන වා. **භවස්සාති** සංසාරස්ස. **විප්පමොක්ඛ**න්ති[8] භවතො විමුත්තිං සංසාරසුද්ධින්ති අත්ථො. කිඤ්චාපි තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා තත්ථ නිබ්බානසඤ්ඤිනො භවගාමිකම්මෙන පන රූපාරූපජ්ඣානෙන තන්නිබ්බත්තෙන ච උපපත්තිභවෙන භවවිසුද්ධිං වදන්තා භවෙන භවවිප්පමොක්ඛං වදන්ති නාම. තෙනාහ:-**සබ්බෙ තෙ අවිප්පමුත්තා භවස්මාති වදාමීති.** අථවා **භවෙනාති** භවදිට්ඨියා. භවති තිට්ඨති සස්සතන්ති හි පවත්තනතො සස්සතදිට්ඨි භවදිට්ඨීති වුච්චති. භවදිට්ඨි එව උත්තරපදලොපෙන භවොති වුත්තා භවතණ්හාති ආදීසු විය. භවදිට්ඨිවසෙන හි ඉධෙකච්චෙ භවවිසෙසං යෙව භවවිප්පමොක්ඛං මඤ්ඤන්ති. යථා තං බකො බ්‍රහ්මා ආහ "ඉදං නිච්චං ඉදං ධුවං ඉදං සස්සතං ඉදං අවිපරිනාමධම්ම"න්ති.[a] **විභවෙනාති** උච්ඡෙදදිට්ඨියා. විභවති විනස්සති උච්ඡිජ්ජතීති හි පවත්තනතො උච්ඡෙදදිට්ඨි වුත්තනයෙන විභවොති වුච්චති. **භවස්ස නිස්සරණමාහංසූති** සංසාරසුද්ධිං වදිංසු. උච්ඡෙද

---

1. ම. III. දුක්ඛඵස්සෙහි.
2. රොගං (සබ්බත්ථ.) රොදං-නෙත්තිපාළි.
3. සී. I & II. තාදිසං.
4. ම. III. සත්තුනොපි.
5. ම. III. ආසිංසන්ති.
6. ම. වුස්සතීති.
7. ම. III. අරියස්සමග්ගස්ස.
8. සී. I & II. විමොක්ඛන්ති.

a. සංයුත්තනිකාය-බ්‍රහ්මසංයුත්ත.

දිට්ඨිවසෙන හි ඉධෙකච්චෙ සංසාරසුද්ධිං වදන්ති. තථා හි වුත්තං:–"යතො ඛො භො! අයං අත්තා රූපී චාතුම්මහාභූතිකො–පෙ–නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති එත්තාවතා ඛො භො! අයං අත්තා සම්මා සමුච්ඡින්නො හොතී"ති.[a] **අනිස්සටාති** අනික්ඛන්තා. තත්ථ කාරණමාහ:–**උපධිං හි**[1] **පටිච්ච දුක්ඛමිදං සම්භොතීති.** තත්ථ **උපධීති**[2] ඛන්ධාදි උපධී.[3] කිං වුත්තං හොති? යත්ථ ඉමෙ දිට්ඨිගතිකා නිබ්බාණසඤ්ඤිනො තත්ථ ඛන්ධූපධිකිලෙසූපධිඅභිසඞ්ඛාරූපධයො අධිගතා.[4] කුතො තස්ස දුක්ඛනිස්සරණතාති.[5] යං[6] පන පරමත්ථතො දුක්ඛනිස්සරණං තං දස්සෙතුං **සබ්බූපාදානක්ඛයා නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවොති** වුත්තං.

ලොකමිමං පස්සාති භගවා අත්තනො චිත්තං ආලපති. **පුථූති** විසුං විසුං. **අවිජ්ජාය පරෙතන්ති** මොහෙන අභිභූතං. **භූතන්ති** ඛන්ධපඤ්චකං. **භූතරතන්ති** ඉත්ථී පුරිසෙ පුරිසො ඉත්ථියාති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤං සත්තෙසු රතං. තතො එව **භවා අපරිමුත්තං.**[7] **යෙ හි කෙචි භවාති** ඉත්තරඛණා වා දීඝායුකා වා සාතවන්තො වා අසාතවන්තො වා භවා. **සබ්බධීති** උද්ධං අධො තිරියන්ති සබ්බත්ථ. **සබ්බත්ථතායාති** සබ්බභාවෙන. **සබ්බෙ තෙ භවාති** ආදීසු සබ්බෙපි භවා අනිච්චාති ආදිනා විපස්සනාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය අවිපරීතං පස්සතො භවතණ්හාපි පහීයති නිරුජ්ඣති. **විභවං** උච්ඡෙදම්පි **නාභිනන්දති** න පත්ථෙති. තස්ස සබ්බතණ්හානං අනවසෙසතො මග්ගෙන නිරුජ්ඣනතො **නිබ්බාණං** නිබ්බුති හොති. **තස්ස එවං නිබ්බුතස්ස භික්ඛුනො අනුපාදා** කිලෙසාභිසඞ්ඛාරානං අනුපාදානතො අග්ගහණතො **පුනබ්භවො න හොති.** එවම්භූතෙන ච **අභිභූතො** පඤ්චවිධොපි **මාරො. විජිතො** අස්ස අනෙන මාරෙන[8] **සඞ්ගාමො.** සබ්බෙපි භවෙ **සමතික්කන්තො** ඉට්ඨානිට්ඨාදීසු තාදිලක්ඛණප්පත්තොති.

අනුසොතගාමී අන්ධපුථුජ්ජනො. **පටිසොතගාමී** කල්‍යාණපුථුජ්ජනො. **ඨිතත්තො** සෙක්ඛො. ඉතරෙ අසෙක්ඛා.

අභිජාතියොති ජාතියො. **කණ්හාභිජාතිකොති** කණ්හෙ නීචෙ කුලෙ ජාතො. **කණ්හං ධම්මං අභිජායතීති** කාළකං දසවිධං දුස්සීල්‍යධම්මං පසවති කරොති. සො තං අභිජායිත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තති. **සුක්කං ධම්මන්ති** අහං පුබ්බෙපි පුඤ්ඤානං අකතත්තා නීචකුලෙ නිබ්බත්තො ඉදානි පුඤ්ඤං කරිස්සාමීති පුඤ්ඤසඞ්ඛාතං සුක්කං පණ්ඩරං ධම්මං අභිජායති. සො තෙන සග්ගෙ නිබ්බත්තති. **අකණ්හං අසුක්කං නිබ්බාණන්ති** නිබ්බාණං හි සචෙ කණ්හං භවෙය්‍ය කණ්හ

1. ම. III. උපධිඤ්හි.
2. ම. III. උපධීති.
3. ම. III. උපධිං.
4. ම. III. අධිගතාඤ්ඤා.
5. ම. III දුක්ඛනිස්සරණතා
6. ම. III යායපන.
7. ම. III. අපරිමුත්තා.
8. ම. III. මාරෙහි.

a බ්‍රහ්මජාලසුත්ත-දීඝනිකාය.

විපාකං දදෙය්‍ය. සුක්කං සුක්කවිපාකං දදෙය්‍ය. චින්තනම්පි අප්පදුන්නතො පන අකණ්හං අසුක්කන්ති වුත්තං. නිබ්බාණන්ති චෙත්ථ අරහත්තං අධිප්පෙතං. තස්මිං කිලෙසනිබ්බාණෙන ජාතත්තා නිබ්බාණං නාම. තං එස අභිජායති පසවති කරොති. **සුක්කාභිජාතියොති** සුක්කෙ උච්චෙ කුලෙ ජාතො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **කණ්හං** කණ්හවිපාකන්ති ආදිකස්ස කම්මචතුක්කස්ස අත්ථො හෙට්ඨා හාරසම්පාතවාරෙ විභත්තො එව.

මානුසත්තන්ති මනුස්සභාවං. මනුස්සයොනින්ති අත්ථො. **මෙති** කිච්චං අකිච්චමෙව චාති ච. කිච්චානිපෙව කත්තබ්බානි. නචාකිච්චං කිඤ්චි කත්තබ්බන්ති දස්සෙති. **සුකිච්ච**න්ති ආදි කිච්චන්ති වුත්තාතං තෙසං සරූපදස්සනං.

පධානානීති උත්තමානි විසිට්ඨානි. පුරිමස්මිං **පබ්බජිතෙසූති** විසයෙ භුම්මං. දුතියෙ අධිකරණෙ. තත්ථ **නිබ්බාණ**න්ති අරහත්තං අධිප්පෙතං. කස්මා පනෙත්ථ ආමිසපරිච්චාගො අරහත්තෙන සමධුරෙ නිද්දිට්ඨොති? දක්ඛිණෙය්‍යෙසු **දක්ඛිණාය** මහප්ඵලභාවදස්සනත්ථං.

යෙන යෙන වා පන වත්ථුනාති උච්ඡෙදදිට්ඨිවත්ථුනා. **අජ්ඣාසිතාති**[1] භවතණ්හාදිවසෙන අජ්ඣාසිතා. දුතියෙ **යෙන යෙන වා පන වත්ථුනාති** අමරාවික්ඛෙපවත්ථුආදිනා. **ඉමිනා අසුභෙන කම්මවිපාකෙනාති** අසුභස්ස කායදුච්චරිතාදිකම්මස්ස විපාකත්තා අසුභෙන අසිවෙන කම්මවිපාකෙන. **ඉදං බාලලක්ඛණං නිබ්බත්තන්ති** පුරිමස්මිං භවෙ දුච්චරිතසමඞ්ගිතාය බාලො අයං භවතීති උපලක්ඛණං ජායති. **ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්ත**න්ති ඉදං එවං පවත්තං සංකිලෙසභාගියං නාම සුත්තං.

ඉමිනා සුභෙනාති එත්ථ වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **මහාපුරිසලක්ඛණ**න්ති පණ්ඩිතලක්ඛණං. **කිලෙසභූමීහීති** කිලෙසට්ඨානෙහි කිලෙසාවත්ථාහි වා. **සානුසයස්ස පරියුට්ඨානං ජායතීති** අප්පහීනානුසයස්ස පච්චයසමායොගෙ රාගාදයො පරියුට්ඨානවසෙන පවත්තන්ති. **පරියුට්ඨිතො සංයුජ්ජතීති** යො රාගාදීහි පරියුට්ඨිතචිත්තො සො කාමරාගාදීහි සංයුජ්ජති නාම. **සංයුජ්ජන්තො උපාදියතීති** යො කාමරාගසංයොජනාදීහි සංයුත්තො සො කාමුපාදානාදීනි අකුසලකම්මානි ච උපාදියති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

එවං සොළසවිධෙන සාසනපට්ඨානං නානාසුත්තෙහි උදාහරණවසෙන විභජිත්වා ඉදානි අට්ඨවීසතිවිධෙන සාසනපට්ඨානං දස්සෙන්තො යස්මා අයම්පි පට්ඨානවිභාගො මූලපදෙහි සඞ්ගහිතො න ඉමස්සාපි තෙහි අසඞ්ගහිතො පදෙසො අත්ථි තස්මා මූලපදං විභජිතබ්බතඤ්ච

1. අජ්ඣාසිතො.-නෙත්තිපාළි

දස්සෙතුං **තත්ථ කතමෙ අට්ඨාරසමූලපදා**?ති පුච්ඡාය වසෙන මූලපදානි උද්ධරිත්වා **ලොකියං**[1] **ලොකුත්තර**න්ති ආදිනා නව තිකා **ථවො චාති** අට්ඨවීසතිවිධං සාසනපට්ඨානං උද්දිට්ඨං.

තත්ථ **ලොකිය**න්ති ලොකෙ නියුත්තො ලොකෙ වා විදිතො ලොකියො. ඉධ පන ලොකියො අත්ථො යස්මිං සුත්තෙන වුත්තො තං සුත්තං **ලොකියං**. තථා **ලොකුත්තරං**. යස්මිං පන සුත්තෙන පදෙසෙන ලොකියො පදෙසෙන ලොකුත්තරො වුත්තො තං **ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච**. යඤ්ච සත්තෙ අධිට්ඨාය සත්තපඤ්ඤත්තිමුඛෙන දෙසිතං තං **සත්තාධිට්ඨානං**. ධම්මවසෙනෙව දෙසිතං **ධම්මාධිට්ඨානං**. උභයවසෙන දෙසිතං **සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච**. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. බුද්ධාදීනං පන ගුණාභිත්ථවනවසෙන පවත්තං සුත්තං **ථවො** නාම.

තත්ථ සජ්ජුඛීරන්ති[2] තං ඛණංයෙව ධෙනුයා ථනෙහි නික්ඛන්තං **අබ්භුණ්හඛීරං. මුච්චතී**ති පරිනමති. ඉදං වුත්තං හොති යථා ධෙනුයා ථනතො නික්ඛන්තං ඛීරං තං ඛණංයෙව න මුච්චති න පරිනමති න දධිභාවං ගච්ඡති. තක්කාදිඅම්බිලසමායොගතො පන පරතො කාලන්තරෙන පකතිං ජහති දධිභාවං පාපුණාති. එවමෙවං පාපකම්මම්පි කිරියක්ඛණෙයෙව[3] න විපච්චති. යදි විපච්චෙය්‍ය නානාගතීනං සභාවට්ඨානං සියා න කොචි පාපකම්මං කාතුං විසහෙය්‍ය. යාව පන කුසලාභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධා ධරන්ති තාව තං තෙ රක්ඛන්ති තෙසං භෙදා අපායෙසු නිබ්බත්තාපනවසෙන විපච්චති.[4] විපච්චමා**නඤ්ච දහන්තං බාලමන්වෙති**. කිං විය? **භස්ම[5]ච්ඡන්නොව පාවකො**. යථා හි ඡාරිකාය පටිච්ඡන්නො වීතච්චිකඞ්ගාරො අක්කන්තොපි ඡාරිකාය පටිච්ඡන්නත්තා න තාව දහති. ඡාරිකං පන තාපෙත්වා චම්මාදීනි දහනවසෙන යාවමත්ථලුඞ්ගා දහන්තො ගච්ඡති එවමෙව පාපකම්මම්පි යෙන කතං තං බාලං දුතියෙ වා තතියෙ වා අත්තභාවෙ නිරයාදීසු නිබ්බත්තං දහන්තං අනුගච්ඡතීති.

යස්සින්ද්‍රියානීති තත්ථායං සඞ්ඛෙපත්ථො. යස්ස භික්ඛුනො ඡෙකෙන සාරථිනා සුදන්තා අස්සා විය ඡ ඉන්ද්‍රියානි සමථං දන්තභාවං නිබ්බිසෙවනභාවං ගතානි තස්ස නවවිධං මානං පහාය ඨිතත්තා **පහීණමානස්ස**. චතුන්නං ආසවානං අභාවෙන **අනාසවස්ස**. තාදිභාවෙ ඨිතස්ස තථාරූපස්ස දෙවාපි පිහයන්ති. මනුස්සාපි දස්සනඤ්ච ආගමනඤ්ච පත්ථෙන්තියෙවාති.

ආහාරෙ සතීති ආහාරපටිබද්ධෙ ඡන්දරාගෙ අප්පහීනෙ සති. **සබ්බා දිසා අනුපරිගම්ම චෙතසා**ති පරිතො දසපි දිසා චින්තෙන්ත

1. ම. III. ලොකිකං.
2. සජ්ජ. (සබ්බත්ථ.)
3. සී. I & II. කාරියක්ඛණෙයෙව.
4. ම. III. විපච්චන්ති.
5. භස්මා. (සබ්බත්ථ.)

අනුගන්ත්වා. **නාවජ්ඣගාති** නෙව අධිගච්ඡෙය්‍ය. **පියතරන්ති** අතිසයෙන පියං. **අත්තනාති** අත්තනො. **එවම්පියො පුථු අත්තා පරෙසන්ති** එවං භාසච්චිපි අත්තනා පියතරස්ස අනුපලබ්භනවසෙන විසුං විසුං පරෙසං සත්තානං අත්තා පියො. යස්මා ච එතදෙව **තස්මා න හිංසෙ පරං අත්තකාමො**[1] අත්තනො සුඛකාමොති.

භූතාති ජාතා නිබ්බත්තා. **භවිස්සන්තීති** නිබ්බත්තිස්සන්ති, භූතාති වා ඛීණාසවා. තෙ හි පහීනභවත්තා භූතා එව. **ගමිස්සන්තීති** පරලොකං ගමිස්සන්ති. ඛීණාසවා පන අනුපාදිසෙසං නිබ්බානං.

පියො ච හොතීති සුපරිසුද්ධාය සීලසම්පත්තියා සුපරිසුද්ධාය ච දිට්ඨිසම්පත්තියා සමන්නාගතො පියො පියායිතබ්බො හොති. වුත්තං හෙතං:–

“සීලදස්සනසම්පන්නං ධම්මට්ඨං සච්චවාදිනං
අත්තනො කම්මකුබ්බානං තං ජනො කුරුතෙ පිය”න්ති.[a]

පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුකාතබ්බතාය **ගරු.** උත්තරිමනුස්සධම්මවසෙන සම්භාවෙතබ්බතාය **භාවනීයො.** සීලගුණෙන වා පියගරුආදිභාවො වෙදිතබ්බො. තථා හි වුත්තං:–“ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ භික්ඛවෙ! භික්ඛු සබ්‍රහ්මචාරීනං පියො චස්සං මනාපො ච ගරු ච භාවනීයො චාති සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී”ති.[b] **වත්තාති** කාලෙන වක්ඛාමීති ආදිපඤ්චධම්මෙ අත්තනි උපට්ඨපෙත්වා සබ්‍රහ්මචාරීනං උල්ලුම්පනභාවෙ[2] ඨත්වා වත්තා. **වචනක්ඛමොති** සබ්‍රහ්මචාරීහි යෙන කෙනචි වුච්චමානො සුබ්බචො හුත්වා පදක්ඛිණග්ගාහිතාය තෙසං වචනං ඛමතීති වචනක්ඛමො. වත්තාති වා ධම්මකථාවසෙන වචනසීලො. වචනක්ඛමොති ධම්මං සංවණ්ණෙන්තො පරෙහි අසංහීරො හුත්වා තෙසං පුච්ඡාවචනක්ඛමතාය වචනක්ඛමො. **ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තාති** සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිං අඤ්ඤං[3] වා ගම්භීරකථං කත්තා. **නොචට්ඨානෙ[4] නියොජකොති** ධම්මවිනයාදිං අධම්මවිනයාදිවසෙන අවත්වා ධම්මවිනයාදිවසෙනෙව දීපෙන්තො න ච අට්ඨානෙ නියොජකො.

මාතරං පිතරං හන්ත්වාති එත්ථ තණ්හා ජනෙති පුරිසන්ති වචනතො තීසු භවෙසු සත්තානං ජනනතො තණ්හා මාතා නාම. අහං අසුකස්ස නාම රඤ්ඤො රාජමහාමත්තස්ස වා පුත්තොති පිතරං නිස්සාය අස්මිමානස්ස උප්පජ්ජනතො අස්මිමානො පිතා නාම. ලොකො විය රජ්ජං යස්මා සබ්බදිට්ඨිගතානි වෙ සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨියො භජන්ති තස්මා සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨියො වෙ ඛත්තියා රාජානො

---

1. සී. I & II. පරමත්තකාමො.
   ම. III. අත්ථකාමො.
2. සී. I & II. උල්ලපනභාවෙ
3. ම. III. සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදි සඞ්ඛාතං.
4. සී I & II නොපයානෙ.
   ම. III. නචාට්ඨානෙ.

a ධම්මපද–පියවග්ග

b. ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්ත–මජ්ඣිමනිකාය.

නාම. වාදසාගතන්ති විත්තණෙන රණසදිසත්තා රණං නාම. ආශ සාධතො ආයුත්තකපුරිසො විය තං නිස්සිතො තප්පිරණො අනුචරො නාම. **අනීඝොති** නිද්දුක්ඛො. **බ්‍රාහ්මණොති** ඛීණාසවො. එත්ථ හි තණ්හාදයො අරහත්තමග්ගඤාණාසිනා හතා බාහිතා. **යාතීති** සො බ්‍රාහ්මණො නිද්දුක්ඛො හුත්වා යාතීති.

කායෙති කරජකායෙ. **චිත්තන්ති** පාදකජ්ඣානචිත්තං. **සමොදහතීති** පක්ඛිපති. යදා දිස්සමානෙන කායෙන ගන්තුකාමො හොති තදා කායගතිකං පාදකජ්ඣානචිත්තං අධිට්ඨහතීති අත්ථො. **චිත්තෙනපි කායං සමොදහතීති** යදා සීඝං ගන්තුකාමො හොති තදා පාදකජ්ඣානචිත්තෙන කායං පක්ඛිපති. චිත්තගතිකං කායං අධිට්ඨහතීති අත්ථො. **කායෙ සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වාති** සෙය්‍යථාපි නාම බලවා පුරිසො සම්මිඤ්ජිතං[1] වා බාහං පසාරෙය්‍ය පසාරිතං වා බාහං සම්මිඤ්ජෙය්‍යාති වුත්තනයෙන ඉද්ධිමා කායෙ සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වා පරෙසං දිස්සමානෙන කායෙන ආරාමරමණෙය්‍යකාදීති පෙක්ඛමානො චිත්තක්ඛණෙනෙව ඉච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡති.[2]

යං තං ලොකුත්තරං ඤාණන්ති සබ්බං ලොකං උත්තරිත්වා අභිභවිත්වා ඨිතත්තා වුත්තං. න පන ලොකුත්තරභූමිකත්තා. **සබ්බකාලෙ**[3] **පවත්තතීති** ආවජ්ජනපටිබද්ධවුත්තිතත්තා වුත්තං. න සතතං සමිතං පවත්තතීති. න හි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං භගවතො සබ්බස්මිංයෙව කාලෙ[4] උප්පජ්ජතීති සක්කා වත්තුන්ති.

කිත්තයිස්සාමි තෙ[5] **සන්තින්ති** සබ්බකිලෙසවූපසමහෙතුතාය සන්තිං[6] නිබ්බානං දෙසෙස්සාමි.[7] **දිට්ඨෙව ධම්මෙති** දිට්ඨෙ දුක්ඛාදිධම්මෙ ඉමස්මිං එව වා අත්තභාවෙ. **අනීතිහන්ති** ඉතිහාසාති එවං න ඉති කිරාය පවත්තං. අත්තපච්චක්ඛන්ති අත්ථො. **යං විදිත්වා සතො චරන්ති** සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චාති ආදිනා නයෙන සතො හුත්වා චරන්තො අරියමග්ගෙන යං සන්තිං විදිත්වා. **තරෙ ලොකෙ විසත්තිකන්ති** සඞ්ඛාරලොකෙ[8] විසප්පනතො[9] විසත්තිකාසඞ්ඛාතං තණ්හං තරෙ තරෙය්‍ය. සමතික්කමෙය්‍යාති අත්ථො. **තඤ්චාහං අභිනන්දාමීති** තං වුත්තප්පකාරං සන්තිජොතකං[10] තුම්හාකං[11] වචනං අහං පත්ථයාමි. තං එව වා සන්තිං උත්තමං අභිනන්දාමීති **ධොතකො** වදති. **උද්ධං අධො තිරියං වාපි මජ්ඣෙති** එත්ථ **උද්ධන්ති** අනාගතං උපරිම.

---

1. සී. I. සම්මිඤ්ජිතං.
   ම III සමඤ්ජිතං
2. සී. I & II. පෙක්ඛමානො ඉච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡති. චිත්තක්ඛණෙ ගච්ඡති.
3. සී. I & II. සබ්බකාලං.
4. සී. I & II -මස්මිංයෙව කායෙ
5. ම. III. වො.
6. ම. III. සන්තං.
7. ම. III. දස්සිස්සාමි.
8. සංසාරලොකෙ. (සබ්බත්ථ.)
9. ම. විසුබ්බනතො.
10. ම. සන්තිංධොතක
11. ම. III. වො තුම්හාකං.

අධොති අතීතං හෙට්ඨා ච. **තිරියං වාපි මජ්ඣෙති** පච්චුප්පන්නං පරිතො ච. **එතං විදිත්වා සඞ්ගොතීති** එතං අනාගතාදිං සඞ්ගජනනට්ඨානන්ති ඤත්වා. **භවාභවායාති** ඛුද්දකානඤ්චෙව මහන්තානඤ්ච භවානං අත්ථාය. සස්සතුච්ඡෙදාය වා.

අරියසච්චානන්ති අරියභාවකරානං සච්චානං. **අනනුබොධාති** අබුජ්ඣනෙන අජානනෙන. **අප්පටිවෙධාති** අප්පටිවිජ්ඣනෙන. **සන්ධාවිතන්ති** භවතො භවස්ස ගමනෙන සන්ධාවිතං. **සංසරිතන්ති** පුනප්පුනං ගමනවසෙන සංසරිතං. **මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්චාති** මයා චෙව තුම්හෙහි ච. අථ වා **සන්ධාවිතං සංසරිතන්ති** සන්ධාවනං සංසරණං. මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්ච අහොසීති අත්ථො. **භවනෙත්තීති** භවාභවං නයනසමත්ථා තණ්හාරජ්ජු. **සංඛිතාති** සංසරිතං. **සමූහතාති** සුට්ඨු හතා ජිතා අප්පවත්තිකතා.

සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චාති පච්චයෙහි සඞ්ඛරියන්තීති සඞ්ඛාරාති ලද්ධනාමා පඤ්චක්ඛන්ධා ආදිඅන්තවන්තතො අනිච්චන්තිකතො තාවකාලිකතො ඛණපරිත්තතො[1] ච න නිච්චාති අනිච්චා. **යදා පඤ්ඤාය පස්සතීති** යදා විපස්සනාපඤ්ඤාය පස්සති. **අථ** ඉමස්මිං වට්ටදුක්ඛෙ **නිබ්බින්දති.** නිබ්බින්දන්තො දුක්ඛපරිජානනාදිවසෙන සච්චානි පටිවිජ්ඣති. **එස මග්ගො විසුද්ධියාති** ය්වායං වුත්තනයෙන සච්චප්පටිවෙධො එස විසුද්ධත්ථාය මග්ගො. **සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛාති** සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අභිණ්හසම්පටිපීළනට්ඨෙන භයට්ඨෙන ච දුක්ඛාති. සෙසං වුත්තනයමෙව. **සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති** සබ්බෙපි තෙභූමකධම්මා පරතො තුච්ඡතො සුඤ්ඤතො අසාරතො අවසවත්තනතො ච අනත්තාති. සෙසං පුරිමසදිසමෙව.

සෙය්‍යොති විසිට්ඨො උත්තමො. **සදිසොති** සමානො. **හීනොති** ලාමකො. ඔමානොපි හි අත්තනො අවංකරණමුඛෙනපි සංපග්ගණ්හනවසෙනෙව පවත්තති. තෙන වුත්තං **හීනොහමස්මීති.** **කිමඤ්ඤත්‍ර යථාභූතස්ස අදස්සනාති** සරසපභඞ්ගුතාය එකන්තෙනෙව අනවට්ඨිතසභාවෙසු රූපධම්මෙසු සෙය්‍යාදිවසෙන අත්තනො උක්ඛිපනස්ස තෙසං යථාභූතං අදස්සනං අඤ්ඤදුණං[2] විනා කිං අඤ්ඤං කාරණං සියා? අඤ්ඤං කිඤ්චි කාරණං නත්ථීති අත්ථො. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො.

යෙ අරියසච්චානි විභාවයන්තීති දුක්ඛාදීනි අරියසච්චානි පඤ්ඤොභාසෙන සච්චප්පටිච්ඡාදකකිලෙසන්ධකාරං විධමෙත්වා අත්තනො පකාසානි පාකටානි කරොන්ති. **ගම්භීරපඤ්ඤෙනාති** අප්පමෙය්‍යපඤ්ඤතාය සදෙවකස්සපි ලොකස්ස ඤාණෙන අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨ

---

1. සී. I & II ඛණපරිවත්තනතො.
2. සී. I II. විනාඅඤ්ඤං කිඤ්චිකාරණං නත්ථීති අත්ථො.

පඤ්ඤත්ත සබ්බඤ්ඤුතාති වුත්තං හොති.[1] **සුදෙසිතානීති** සඞ්ඛෙපවිත්ථාරාදීහි තෙහි තෙහි නයෙහි සුට්ඨු දෙසිතානි. **කිඤ්චාපි තෙ හොන්ති භුසප්පමත්තාති**[2] තෙ විභාවිතඅරියසච්චා පුග්ගලා කාමං දෙවරජ්ජචක්කවත්තිරජ්ජාදි පමාදට්ඨානං ආගම්ම භුසං පමත්තා හොන්ති. තථා පි සොතාපත්තිමග්ගඤාණෙන අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන ඨපෙත්වා සත්ත භවෙ අනමතග්ගෙ සංසාරෙ යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං නාමඤ්ච රූපඤ්ච තෙසං නිරුද්ධත්තා න අට්ඨමං භවං ආදියන්ති. සත්තමභවෙයෙව පන විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං පාපුණන්තීති අත්ථො.

යථින්දඛීලොති එත්ථ **යථාති** උපමාවචනං. **ඉන්දඛීලොති** නගරද්වාරපිදහනත්ථං උම්මාරබ්භන්තරෙ අට්ඨ වා දස වා හත්ථෙ පඨවිං ඛණිත්වා ආකොටිතස්ස සාරදාරුමයස්ස ථම්භස්සෙතං අධිවචනං. **පඨවිං සිතො සියාති**[3] ගම්භීරනෙමිතාය අන්තො පවිසිත්වා භූමිනිස්සිතො[4] සියා භවෙය්‍ය. **චතුබ්භිවාතෙහීති**[5] චතූහි දිසාහි ආගතවාතෙහි. **අසම්පකම්පියොති** කම්පෙතුං වා චාලෙතුං වා අසක්කුණෙය්‍යො. **තථූපමං සප්පුරිසං වදාමි යො අරියසච්චානි අවෙච්ච පස්සතීති** යො චත්තාරි අරියසච්චානි පඤ්ඤාය අජ්ඣොගාහෙත්වා පස්සති තං සප්පුරිසං උත්තමපුරිසං තථා දස්සනතො සබ්බතිත්ථියවාදවාතෙහි අසම්පකම්පියතාය තථූපමං යථාවුත්තඉන්දඛීලූපමං වදාමීති අත්ථො.

සොතාපත්තියඞ්ගෙහීති අරියසොතාපජ්ජනස්ස අඞ්ගභූතෙහි. **අරියසාවකොති** අරියස්ස බුද්ධස්ස භගවතො සද්ධම්මසවණන්තෙ ජාතත්තා අරියසාවකො. **ඛීණනිරයොම්හීති** ඛීණනිරයො අම්හි. **ඛීණාපායදුග්ගතිවිනිපාතොති** ඉදං නිරයාදීනං යෙව වෙවචනවසෙන වුත්තං. නිරයාදයො හි වඩ්ඪිසඞ්ඛාතතො අයතො අපෙතත්තා අපායා. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති දුග්ගතියො. දුක්කටකාරිනො විවසා එත්ථ නිපතන්තීති විනිපාතා. **සොතං** අරියමග්ගං ආදිතො පන්නො අධිගතොති **සොතාපන්නො**. අකුප්පධම්මතාය මග්ගඵලානං පුථුජ්ජනභාවසඞ්ඛාතෙ විරූපෙ න නිපතනසභාවොති **අවිනිපාතධම්මො**. තතො එව ධම්මනියාමෙන නියතතාය **නියතො**. උපරිමග්ගත්තයසඞ්ඛාතා සම්බොධි අවස්සං පත්තබ්බතාය අස්ස පරං අයනං ගති පටිසරණන්ති **සම්බොධිපරායණො**. **නිට්ඨාති** ආදීනි පදානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙව. **සහධම්මිකාති** සබ්‍රහ්මචාරිනො. **අරියකන්තෙහීති** අරියානං කන්තෙහි පියෙහි මනාපෙහි. පඤ්චසීලානි හි අරියසාවකානං කන්තානි හොන්ති භවන්තරෙපි අවිජහිතත්තා. තානි සන්ධායෙතං වුත්තං. සබ්බොපි පනෙත්ථ සංවරො ලබ්භතියෙව.

1. සී. I & II. පඤ්ඤත්තාතිවුත්තංහොති. 3 ම. III. පඨවිස්සිතො,
2. ම. III. භුසංපමත්තාති. 4. සී. I & III. පඨවිනිස්සිතො.
5. ම. III. වාතෙහීති.

සොතාපන්නොහමස්මීති ඉදං දෙසනාසීසමෙව. සකදාගාමී ආදයොපි සකදාගාමීහමස්මීති ආදිනා නයෙන බ්‍යාකරොන්තියෙව. යතො සබ්බසම්පි සික්ඛාපදවිරොධෙන යුත්තට්ඨානෙ බ්‍යාකරණං අනුඤ්ඤාතමෙවාති.

යස්සින්ද්‍රියානීති යස්ස අරියපුග්ගලස්ස සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි. **සුභාවිතානීති** අරියමග්ගභාවනාවසෙන සුට්ඨු භාවිතානි. **අජ්ඣත්තං බහිද්ධා චාති** ඔරම්භාගියානං උද්ධම්භාගියානඤ්ච සංයොජනානං පජහනවසෙන. තෙනාහ:–**සබ්බලොකෙති**. **නිබ්බිජ්ඣාති** නිබ්බිජ්ඣිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා.

ධම්මපදානීති ධම්මකොට්ඨාසානි. අනභිජ්ඣාධම්මපදං නාම අලොභො වා අලොභසීසෙන අධිගතජ්ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානානි වා දසඅසුභවසෙන වා අධිගතජ්ඣානාදීනි **අනභිජ්ඣා ධම්මපදං**. චතුබ්‍රහ්මවිහාරවසෙන අධිගතානි **අබ්‍යාපාදධම්මපදං**. දසානුස්සතිආහාරෙපටිකූලසඤ්ඤාවසෙන අධිගතානි **සම්මාසති ධම්මපදං**. දසකසිණආනාපානවසෙන අධිගතානි **සම්මාසමාධිධම්මපදං**.

පඤ්ච ඡින්දෙති හෙට්ඨා අපායුප්පත්තිසංවත්තනිකානි පඤ්චොරම්භාගියසංයොජනානි පාදෙ බද්ධරජ්ජුං විය පුරිසො සත්ථෙන හෙට්ඨාමග්ගත්තයෙන ඡින්දෙය්‍ය. **පඤ්ච ජහෙති** උපරිදෙවලොකසම්පාපකානි පඤ්චුද්ධම්භාගියසංයොජනානි පුරිසො ගීවාය බද්ධරජ්ජුං විය අරහත්තමග්ගෙන ජහෙය්‍ය. ඡින්දෙය්‍යෙවාති අත්ථො. **පඤ්චවුත්තරි භාවයෙති** උද්ධම්භාගියසංයොජනානං පහානත්ථාය සද්ධාදීනි පඤ්චින්ද්‍රියානි උත්තරි භාවෙය්‍ය. **පඤ්චසඞ්ගාතිගොති** එවං සන්තෙ පඤ්චන්නං රාගදොසමොහමානදිට්ඨිසඞ්ගානං අතික්කමනෙන පඤ්චසඞ්ගාතිගො හුත්වා භික්ඛු. **ඔඝතිණ්ණොති වුච්චති** නිත්තිණ්ණචතුරොඝොති වුච්චතීති අත්ථො.

අනඤ්ඤාතං අප්පටිවිද්ධං චතුසච්චධම්මං අමතපදං යෙව වා ඤස්සාමි ජානිස්සාමීති පටිපන්නස්ස පඨමමග්ගට්ඨස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති **අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං**. පඨමමග්ගඤාණං හි තම්පුබ්බභාගවසෙන එවං වුත්තං. ආජානාති පඨමමග්ගෙන ඤාතමරියාදං අනතික්කමිත්වා ජානාතීති අඤ්ඤා. තස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති **අඤ්ඤින්ද්‍රියං**. හෙට්ඨා තීසු ඵලෙසු උපරි තීසු මග්ගෙසු ච ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. **අඤ්ඤාතාවිනො** චතූසු සච්චෙසු නිට්ඨිතකිච්චස්ස අරහතො ඉන්ද්‍රියන්ති **අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං**. අග්ගඵලඤාණස්සෙතං අධිවචනං. **අනභිසමෙතස්සාති** අප්පටිවිද්ධස්ස. **අභිසමයායාති** පටිවෙධාය.

බාලලක්ඛණානීති බාලස්ස උපලක්ඛණකාරණානි. **බාලනිමිත්තානීති** බාලො අයන්ති ගහෙතුං නිමිත්තානි කාරණානි. **බාලාපදානානීති** බාලස්ස පොරාණානි විරූළ්හානි කම්මානි. දුච්චින්තිතචින්තීති ආදීසු දුච්චින්තිතං අභිජ්ඣං බ්‍යාපාදං මිච්ඡාදස්සනඤ්ච

චින්තෙතීති **දුච්චින්තිතචින්තී**. දුබ්භාසිතං මුසාවාදාදිං භාසතීති **දුබ්භාසිතභාසී**. දුක්කටං පාණාතිපාතාදිකම්මං කරොතීති **දුක්කටකම්මකාරී**. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො.

භිය්‍යොති උපරූපරි. **පකුජ්ඣෙය්‍යුන්ති** විරුජ්ඣෙය්‍යුං. **පකුප්පෙය්‍යුන්තිපි** පාඨො. **භුසෙනාති** දළ්හෙන. **දණ්ඩෙනාති** දණ්ඩනෙන. **ධීරොති** පණ්ඩිතො සප්පඤ්ඤජාතිකො[2]. **නිසෙධයෙති** පටිබාහෙය්‍ය. පුන කිඤ්චි කාතුං වත්තුං වා අසමත්ථං කරෙය්‍යාති අත්ථො. **පරන්ති** පච්චත්ථිකං. **යො සතො උපසම්මතීති** යො සතිමා හුත්වා උපසම්මති. **තස්ස** උපසමංයෙවාහං බාලස්ස පටිසෙධනං මඤ්ඤමීති අත්ථො. **වජ්ජන්ති** දොසං. **යදා නං මඤ්ඤතීති** යස්මා නං මඤ්ඤති. **අජ්ඣාරූහතීති** අජ්ඣොත්ථරති. **ගොව භීයො පලායින්තන්ති** යථා ගොයුද්ධෙ තාවදෙව චෙ ගාවො යුජ්ඣන්තෙ ගොගණො ඔලොකෙන්තො තිට්ඨති යාව න එකො පලායති යදා පන පලායති අථ නං පලායිතං සබ්බො ගොගණො අජ්ඣොත්ථරති එවං දුම්මෙධො ඛමන්තං භීයො අජ්ඣොත්ථරතීති අත්ථො. **සදත්ථපරමාති** සකත්ථපරමා. **ඛන්ත්‍යා භීයො න විජ්ජතීති** තෙසු සකත්ථපරමෙසු අත්ථෙසු ඛන්තිතො උත්තරිතරො අඤ්ඤො අත්ථො න විජ්ජති. **තමාහු පරමං ඛන්තින්ති** යො බලවා තිතික්ඛති තස්ස තං ඛන්තිං පරමං ආහු. **බාලබලං** නාම අඤ්ඤාණබලං. තං යස්ස බලං අබලමෙව තං න තං බලන්ති ආහු කථෙන්ති දීපෙන්ති. **ධම්මගුත්තස්සාති** ධම්මෙන රක්ඛිතස්ස ධම්මං 'වා රක්ඛන්තස්ස. **පටිවත්තාති** පටිප්ඵරිත්වා[3] වත්තා. පටිප්ඵරිත්වා වා යං වා තං වා වදෙය්‍යාති. ධම්මට්ඨං පන චාලෙතුං සමත්ථො නාම නත්ථි. **තස්සෙව තෙන පාපියොති** තෙන කොධෙන තස්සෙව පුග්ගලස්ස පාපං හොති. කතරස්සාති? **යො කුද්ධං පටිකුජ්ඣති** තස්ස. තත්ථ කුද්ධන්ති සම්පදානෙ උපයොගවචනං. කුද්ධස්සාති අත්ථො. **තිකිච්ඡන්තානන්ති**[4] එකවචනෙ බහුවචනං. තිකිච්ඡන්තන්ති[5] අත්ථො. **ජනා මඤ්ඤන්තීති** එවරූපං අත්තනො ච පරස්ස චාති උභින්නං අත්ථං තිකිච්ඡන්තං නිප්ඵාදෙන්තං පුග්ගලං බාලො අයන්ති අන්ධබාලපුථුජ්ජනා එවං මඤ්ඤන්ති. **යෙ ධම්මස්ස අකොවිදාති** යෙ චතුසච්චධම්මෙ අකොවිදා අඡෙකා. තෙ එවං මඤ්ඤන්තීති අත්ථො.

පත්තන්ති අධිගතං. එතරහි අනුභුය්‍යමානං කාමූපකරණං. **පත්තබ්බන්ති** තදෙව අනාගතෙ අධිගන්තබ්බං අනුභවිතබ්බං. **උභයමෙතං රජානුකිණ්ණන්ති** තදුභයම්පි රාගරජාදීහි අවකිණ්ණං. **ආතුරස්සාති** රාගාදිකිලෙසාතුරස්ස. **අනුසික්ඛතොති** කිලෙසබහුලපුග්ගලෙ අනුසික්ඛතො. **යෙ ච සික්ඛාසාරාති** යෙ යථාසමාදින්නං සීලවතාදිසඞ්ඛාතං සික්ඛං සාරතො ගහෙත්වා ඨිතා. තෙනාහ:- **සීලං**

1. ම. III. දණ්ඩදනෙන.
2. ම. III. සම්පජඤ්ඤජාතිකො.
3. ම. III. පටිප්පරිත්වා.
4. සී. I & II. තිකිච්ඡානානන්ති.
5. සී. I & II. තිකිච්ඡානන්ති. ම. III. තිකිච්ඡන්තන්ති.

වතං ජීවිතං බ්‍රහ්මචරියන්ති. තත්‍ථ යං න කරොමීති ඔරමති තං සීලං. යං වෙසභොජනකිච්චචරණාදි තං වතං. ජීවිතන්ති ආජීවො. බ්‍රහ්මචරියන්ති මෙථුනවිරති. **උපට්ඨානසාරා**ති එතෙසං සීලාදීනං අනුට්ඨානසාරා. එතෙහි එව සංසාරසුද්ධීති තානි සාරතො ගහෙත්වා ඨිතාති අත්ථො. **ඉච්චෙතෙ උභො අන්තා**ති ඉති සීලබ්බතපරාමාසමුඛෙන අත්තකිලමථානුයොගො කාමෙසු අනවජ්ජසඤ්ඤිතාමුඛෙන කාමසුඛල්ලිකානුයොගො චාති එතෙ උභො අන්තා. තෙ ච ඛො යථාක්කමං ආයතිං පත්තබ්බ එතරහි පත්තෙ ච රාගරජාදි ඔකිණ්ණෙ කාමගුණෙ අල්ලීනෙහි කිලෙසාතුරානං අනුසික්ඛන්තෙහි **සයඤ්ච** කිලෙසාතුරෙහෙව පටිපජ්ජිතබ්බා. තතො එව ච තෙ **කටසී වඩ්ඪනා** අපරාපරං ජරාමරණෙහි සීවථිකාය වඩ්ඪනසීලා එකන්තෙනෙව කටසිං වඩ්ඪෙන්ති[1] සයං වඩ්ඪන්තා පරෙ ච අත්තානමෙව සමාදපෙන්තා වඩ්ඪාපෙන්ති චාති අත්ථො. **උභො අන්තෙ අනභිඤ්ඤායා**ති යථාවුත්තෙ උභො අන්තෙ අජානිත්වා. **ඔලීයන්ති එකෙ**ති සස්සතො අත්තා ච ලොකො චාති ඔලීයනතණ්හාභිනිවෙසවසෙන අවලීයන්ති එකච්චෙ. **අතිධාවන්ති එකෙ**ති එකච්චෙ උච්ඡිජ්ජති විනස්සති අත්තා ච ලොකො චාති අතිධාවනාභිනිවෙසවසෙන අතික්කමන්ති. **න අමඤ්ඤිංසු** තෙසඤ්ච තණ්හාදිමඤ්ඤනානං පහීණත්තා. තතො එව අනුපාදපරිනිබ්බානතො තිවිධම්පි වට්ටං **තෙසං පඤ්ඤාපනාය නත්ථී**ති.

ජඤ්ඤාති ජානෙය්‍ය. **සංයුජෙ**ති සංයොජෙය්‍ය. **මානුස**න්ති මනුස්සානං ඉදන්ති මානුසං. මනුස්සභවපරියාපන්නං. **කිඤ්ච තස්ස සකං හොති**?ති තස්ස මච්චුමුඛං පවිසන්තස්ස සත්තස්ස කිං අඤ්ඤං සකං නාම අඤ්ඤත්‍ර කල්‍යාණකම්මතො? කම්මස්සකා හි සත්තා. තෙනාහ:- **තස්මා කරෙය්‍ය කල්‍යාණ**න්ති ආදිං. තත්‍ථ **සම්පරායික**න්ති සම්පරායඵලනිබ්බත්තකං.

ඉමෙ ධම්මාති ඉමෙ කුසලා වා අකුසලා වා ධම්මා. **එවං ගහිතා**ති එවං සමාදින්නා උප්පාදිතා. **ඉදං ඵල**න්ති ඉදං ඉට්ඨවිපාකං අනිට්ඨවිපාකඤ්ච ඵලං. **අයං අග්ගො**ති අයං වුඩ්ඪි අයං හානීති[2] අත්ථො. **අඤ්ඤම්පි එවං ජාතික**න්ති එකංසබ්‍යාකරණීයං වදති.

ආකඞ්ඛතො-න ජානෙය්‍යුන්ති[3] තත්‍ථ යෙන හෙතුනා භගවතො යා ආකඞ්ඛා සා අඤ්ඤෙසං අවිසයොති ආහ:- **කිං තං භගවා ආකඞ්ඛතීති? ඉදං අවිස්සජ්ජනීය**න්ති.

එත්තකොති එත්තපරිමාණො. **සීලක්ඛන්ධෙ**ති සීලක්ඛන්ධහෙතු. **සීලක්ඛන්ධෙනා**තිපි පාඨො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **ඉරියා**යන්ති කායවචීසමාචාරෙ. **පභාවෙ**ති ආනුභාවෙ. **හිතෙසිතාය**න්ති මෙත්තාය. **ඉද්ධිය**න්ති ඉද්ධිවිධාය.

1. ම. III. වඩ්ඪෙන්ත
2. සී. I & II. යොආභිසංසො.
3. ජානෙය්‍යු-නෙත්තිපාළි.

එත්තකා බුද්ධගුණා තෙ ච පච්චෙකං එවම්පභාවා තථා මග්ගඵල නිබ්බාණානි එවමානුභාවානි අරියසඞ්ඝො එවංවිධගුණෙහි යුත්තොති තිණ්ණං රතනානං මහානුභාවතා න සබ්බථා අඤ්ඤෙසං විසයො භගවතො එව විසයොති ආහ:- **බුද්ධවිසයො අවිසජ්ජනීයොති**. තෙන යො අඤ්ඤෙසම්පි අත්ථො බුද්ධවිසයො සො අවිසජ්ජනීයොති දස්සෙති. වුත්තංහෙතං භගවතා:- "බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො යො චින්තෙය්‍ය උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා"ති a.

කතමා පුරිමා කොටීති? අවිසජ්ජනීයන්ති කතමා පුබ්බා කොටීති කෙනචි කතං පුච්ඡිතං අවිසජ්ජනියං. කස්මා? සංසාරස්ස පුරිමාය කොටියා අභාවතො. තෙනෙවාහ:- **පුරිමා භික්ඛවෙ! කොටි න පඤ්ඤායතීති**. තත්ථ **න පඤ්ඤායතීති** න දිස්සති. න උපලබ්භතීති අත්ථො. න පඤ්ඤායතීති අඤ්ඤස්ස ඤාණවිසයො න හොතීති පන අත්ථං සන්ධාය **න පඤ්ඤායතීති සාවසානං ඤාණවෙකල්ලනාති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **අනනූපනාසිකාති** අනතා උපනෙතබ්බා එතිස්සාති අනතුපනාසිකා. **නත්ථි බුද්ධානං භගවන්තානං අපසජ්ජනාති** එතෙන පුරිමාය කොටියා අභාවතො එව න පඤ්ඤායති න තත්ථ ඤාණස්ස පටිඝාතොති දස්සෙති. යං පන අත්ථි තං අඤ්ඤෙසං **අප්පමෙය්‍යම්පි** භගවතො න අප්පමෙය්‍යන්ති භගවතො සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණතං දස්සෙතුං **යථා භගවා කොකාලිකං භික්ඛුං ආරබ්භාති** ආදිමාහ. තත්ථ **අඤ්ඤතරං භික්ඛුන්ති** නාමගොත්තෙන අපාකටං. **කීවදීඝං**[1] **නුඛො භන්තෙ! පදුමෙ නිරයෙ ආයුප්පමාණන්ති** පඤ්හං පුච්ඡිත්වා නිසින්නං එකං භික්ඛුං එවමාහාති. එත්ථායං පාඨසෙසො. "දීඝං ඛො භික්ඛු! පදුමෙ නිරයෙ ආයුප්පමාණං. තං න සුකරං[2] සඞ්ඛාතුං එත්තකානි වස්සානීති වා එත්තකානි වස්සසතානීති වා එත්තකානි වස්සසහස්සානීති වා එත්තකානි වස්සසතසහස්සානීති වාති. සක්කා පන භන්තෙ! උපමා කාතුන්ති? සක්කා භික්ඛූති භගවා අවොච. සෙය්‍යථාපි භික්ඛු! වීසතිඛාරිකො කොසලකො තිලවාහො තතො පුරිසො වස්සසතස්ස වස්සසතස්ස අච්චයෙන එකමෙකං තිලං උද්ධරෙය්‍ය ඛිප්පතරං ඛො සො භික්ඛු! වීසතිඛාරිකො කොසලකො තිලවාහො ඉමිනා උපක්කමෙන පරික්ඛයං පරියාදානං ගච්ඡෙය්‍ය. නත්වෙව එකො අබ්බුදො නිරයො. සෙය්‍යථාපි භික්ඛු! වීසති අබ්බුදා නිරයා එවමෙකො නිරබ්බුදො නිරයො"ති b ආදි. තත්ථ **වීසතිඛාරිකොති** මාගධකෙන පත්ථෙන චත්තාරො පත්ථා කොසලරට්ඨෙ එකො පත්ථො හොති. තෙන පත්ථෙන චත්තාරො පත්ථා ආළ්හකං. චත්තාරි ආළ්හකානි දොණං. චතුදොණා මානිකා. චතුමානිකා ඛාරී. තාය ඛාරියා වීසතිඛාරිකො තිලවාහො. **තිලවාහොති** තිලසකටං. **අබ්බුදො නිරයොති** අබ්බුදො නාම එකො පච්චෙකනිරයො නත්ථි. අවීචිම්හි

1. කිංච. (සබ්බත්ථ.)
2. සී. I & II. අසුකරං.
a. අඞ්ගුත්තරනිකාය-චතුක්කනිපාත.
b. සුත්තනිපාත-ඛුද්දකනිකාය.

එව· පන අබ්බුදගණනාය පච්චතොකාසො අබ්බුදො නිරයොති වුත්තො. එසනයො නිරබ්බුදාදීසුපි. තත්ථ වස්සගණනාපි එවං වෙදිතබ්බා. යථා හි සතං සතසහස්සානි කොටි හොති එවං සතං සතසහස්සකොටියො පකොටිනාම. සතං සතසහස්සපකොටියො කොටිප්පකොටිනාම. සතං සතසහස්සකොටිප්පකොටියො නහුතං. සතං සතසහස්සනහුතානි නින්නහුතං. සතංසතසහස්සානි නින්නහුතානි එකො අබ්බුදො. තතො වීසතිගුණො නිරබ්බුදො. එසනයො සබ්බත්ථ. අයඤ්ච ගණනා අපරිචිතානං දුක්කරාති වුත්තං **තං න සුකරං සඞ්ඛාතු**න්ති. කෙචි පන තත්ථ තත්ථ පරිදෙවනානත්තෙන කම්මකරණනානත්තෙනාපි ඉමානි නාමානි ලද්ධානීති වදන්ති. අපරෙ සීතනරකා එතෙති. **චිත්තං ආසාතෙත්වා**ති චිත්තං පදුස්සෙත්වා.

කථං ජිනො?ති පකාරපුච්ඡා. **කෙන ජිනො?**ති කාරණපුච්ඡා. කෙන කාරණෙන? කෙන හෙතුනා? කාය පටිපත්තියා? ජිනොති පුච්ඡති. කථන්ති පන කෙන පකාරෙන කිං අතීතානං උදාහු අනාගතානං පච්චුප්පන්නානං කිලෙසානං පහානෙන ජිනො?ති පුච්ඡති. තස්මා තං **විස්සජ්ජනීය**න්ති වුත්තං. **කතමො ජිනො?**ති කිං රූපං ජිනො? උදාහු වෙදනා? සඤ්ඤා? සඞ්ඛාරා? විඤ්ඤාණං ජිනො? රූපාදිවිනිමුත්තො වා අඤ්ඤො ජිනො යො **අත්තා**ති වුච්චතීති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ **අවිස්සජ්ජනීය**න්ති. **කිත්තකො**ති පමාණතො කිම්පරිමාණො?

අත්ථි තථාගතොති අත්ථි සත්තො. යවායමායස්මා එවංනාමො එවංගොත්තොති පඤ්චක්ඛන්ධෙ උපාදාය පඤ්ඤපීයති තස්ස පුග්ගලස්ස අධිප්පෙතත්තා වුත්තං **විස්සජ්ජනීය**න්ති. **රූපං තථාගතො**ති රූපං අත්තාති සක්කායදිට්ඨිවසෙන පුච්ඡතීති[1] කත්වා වුත්තං **අවිස්සජ්ජනීය**න්ති. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

බාලං පීඨසමාරූළ්හන්ති ආදීනි සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනානි. **කායෙන දුච්චරිතානී**ති කායෙන දුක්කතානි. **ඔලම්බන්තී**ති අවලම්බන්ති. අවත්ථරියන්ති. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. ඔලම්බනාදි ආකාරෙන හි තානි උපට්ඨහන්ති. තස්මා එවං වුත්තං. **මහන්ත**න්ති මහන්තානං. **පථවියං ඔලම්බන්තී**ති පථවිතලෙ පත්ථරන්ති. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. පත්ථරණාකාරොයෙවහෙස. **තත්‍ර භික්ඛවෙ! බාලස්සා**ති තස්මිං උපට්ඨානාකාරෙ බාලස්ස එවං හොති.

ලාභා වො භික්ඛවෙති භික්ඛවෙ! යෙ ඉමෙ තුම්හෙහි පටිලද්ධා මනුස්සත්තසද්ධාපටිලාභාදයො ලාභා වො තුම්හාකං ලාභා එව. **සුලද්ධ**න්ති යම්පිදං පබ්බජිත්වා චතුපාරිසුද්ධිසීලාදිසම්පාදනං ලද්ධං තම්පි සුලද්ධං. **ඛණො වො පටිලද්ධො**ති අට්ඨ අක්ඛණවජ්ජිතො නවමොයං ඛණො පටිලද්ධො මග්ගබ්‍රහ්මචරියවාසාය. **දිට්ඨා මයා**ති ආදිනා එකදෙසනිදස්සනෙන අට්ඨ අක්ඛණෙ විභාවෙති.

---

1. ම. III. වුච්චතීති.

යහිං යහින්ති යං යං දුග්ගතිං සො ගච්ඡති. **සො තං අධම්මො**ති යො අධම්මො තෙන චරිතො සො තං අධම්මචාරිං පුග්ගලං. **හන්ති**ති බාධති. **අප්පෙසක්ඛතා**ති අප්පානුභාවතා. **දුබ්බණ්ණතා**ති විරූපතා බීභච්ඡතා.[1] **දුප්පඤ්ඤතා**ති නිප්පඤ්ඤතා අහෙතුකපටිසන්ධිවසෙන එළමූගතා.

වාචානුරක්ඛීති චතුන්නං වචීදුච්චරිතානං පරිවජ්ජනෙන වාචානුරක්ඛී. අභිජ්ඣාදීනං අනුප්පාදනෙන **මනසා** සුට්ඨුසංවුතො. පාණාතිපාතාදයො පජහන්තො **කායෙන ච අකුසලං න කයිරා**. **එතෙ තයො කම්මපථෙ විසොධයෙ**. එවං විසොධෙන්තො හි සීලක්ඛන්ධාදීනං එසකෙහි බුද්ධාදීහි ඉසීහි පවෙදිතං අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං ආරාධෙය්‍යාති.

දුක්කටන්ති කායෙන වාචාය මනසා ච දුක්කටං සාවජ්ජං දුක්ඛුද්‍රයං දුග්ගතිසංවත්තනිකං කම්මං යස්ස නත්ථි. **සංවුතං තීහි ඨානෙහී**ති එතෙහි තීහි කාරණෙහි කායදුච්චරිතාදීනං පවෙසනිවාරණතො පිහිතං. තං අහං බ්‍රාහ්මණන්ති වදමීති.

අච්චන්තදුස්සීල්‍යන්ති එකන්තදුස්සීලභාවො. ගිහී වාපි ජාතිතො පට්ඨාය දසඅකුසලකම්මපථෙ කරොන්තො පබ්බජිතො වාපි උපසම්පන්නදිවසතො පට්ඨාය ගරුකාපත්තිං ආපජ්ජමානො අච්චන්තදුස්සීලො නාම. ඉධ පන යො ද්වීසු තීසු අත්තභාවෙසු දුස්සීලො තස්ස ගතියා ආගතං දුස්සීලභාවං සන්ධායෙතං වුත්තං. දුස්සීලභාවොති චෙත්ථ දුස්සීලස්ස ඡ ද්වාරානි නිස්සාය උප්පන්නා තණ්හා වෙදිතබ්බා. **මාලුවාසාලමිවොතත**න්ති යස්ස පුග්ගලස්ස තං තණ්හාසඞ්ඛාතං දුස්සීල්‍යං යථා නාම මාලුවා සාලං ඔත්ථතං දෙවෙ වස්සන්තෙ පත්තෙහි උදකං පටිච්ඡිත්වා සම්භඤ්ජනවසෙන සබ්බත්ථකමෙව පරියොනන්ධති එවං අත්තභාවං ඔත්ථතං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතං. **සො** මාලුවාය සම්භඤ්ජිත්වා භූමියං පාතියමානො රුක්ඛො විය තාය දුස්සීල්‍ය සඞ්ඛාතාය තණ්හාය සම්භඤ්ජිත්වා අපායෙසු පාතියමානො යථා තං අනත්ථකාමො දිසො ඉච්ඡති තථා අත්තානං කරොතීති[2] අත්ථො.

අත්තනා හි කතන්ති ගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො.[3] යථා පාසාණමයං පාසාණසම්භවං වජිරං තමෙව අස්මමයං මණිං අත්තනො උට්ඨානට්ඨානසඞ්ඛාතං පාසාණමණිං බාසිත්වා ඡිද්දච්ඡිද්දං ඛණ්ඩාඛණ්ඩං[4] කත්වා අපරිභොගං කරොති එවමෙව අත්තනා කතං අත්තනි ජාතං අත්තසම්භවං පාපං දුම්මෙධං නිප්පඤ්ඤං පුග්ගලං චතූසු අපායෙසු අභිමත්ථති[5] කන්තති විධංසෙතීති.

---

1. සී. I & II. විනච්ඡන - ම. III විගච්ඡතා.
2. සී. I & II. කාරෙන්තිභාවාති.
3. සී. I & II. ගාථායංසඞ්ඛිපතො.
4. ම. III ඡිද්දංඡිද්දංඛණ්ඩංඛණ්ඩං.
5. අභිමත්ථති. (සබ්බත්ථ.)

නිසෙවියාති කත්වා. **ගරහාති** ගාරය්හා. **බාලමතීති** මන්දබුද්ධිනො. **භයා කම්මස්සාති** කම්මක්ඛයකරඤාණෙන කම්මස්ස ඛෙපනතො. **විමුත්තචෙතසොති** සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තියා ච විමුත්තචිත්තො. **නිබ්බන්ති තෙ ජොතිරිවින්ධනක්ඛයාති** යථා නාම අනුපාදනො ජාතවෙදො නිබ්බායති එවමෙව අභිසඞ්ඛාරූපකාවිඤ්ඤාණස්ස[1] අනවසෙසක්ඛයා නිබ්බායති.

යථාපි භමරොති ගාථායං **භමරොති** යා කාචි මධුකරජාති. **පුප්ඵන්ති** පුප්ඵාරාමෙ චරන්තො පුප්ඵඤ්ච තස්ස තස්ස වණ්ණඤ්ච ගන්ධඤ්ච **අහෙඨයං**[2] අපොථයන්තො[3] අවිනාසෙන්තො චරතීති අත්ථො. එවං චරිත්වා ච **පලෙති රසමාදායාති** යාවදත්ථං රසං පිවිත්වා අපරම්පි මධුකරණත්ථාය රසං ගහෙත්වා ඩෙති. සො එකං වනගහණං අජ්ඣොගාහෙත්වා රුක්ඛසුසිරාදීසු තං රජමිස්සකං රසං ඨපෙත්වා අනුපුබ්බෙන මධුරරසං මධුං කාරෙති න තස්ස පුප්ඵාරාමෙ චරිත පච්චයා පුප්ඵං වා තස්ස වණ්ණො වා ගන්ධො වා විනස්සති. අථ ඛො පුප්ඵං පාකතිකමෙව හොති. **එවං ගාමෙ මුනී චරෙති** එවං සෙක්ඛො අසෙක්ඛො වා අනගාරියමුනි කුලපටිපාටියා ගාමෙ භික්ඛං ගණ්හන්තො චරෙය්‍යාති අත්ථො. න හි තස්ස ගාමෙ චරණපච්චයා සද්ධාහානි වා භොගහානි වා හොති. සද්ධාපි භොගාපි පාකතිකාව හොන්ති. එවං චරිත්වා ච පන ගාමතො නික්ඛමිත්වා බහිගාමෙ උදකඵාසුකට්ඨානෙ සඞ්ඝාටිං පඤ්ඤපෙත්වා නිසින්නො අක්ඛබ්භඤ්ජනවණලෙපනපුත්තමංසූපමවසෙන පච්චවෙක්ඛන්තො පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා තථාරූපං වනසණ්ඩං අනුපවිසිත්වා අජ්ඣත්තිකකම්මට්ඨානං සම්මසන්තො මග්ගඵලානි හත්ථගතානෙව කරොති. අසෙක්ඛමුනි පන දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරමනුයුඤ්ජති. අයමස්ස භමරෙන මධුකරෙන සරික්ඛතා. ඛීණාසවො පනෙත්ථ අධිප්පෙතොති.

පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරතීති යො තං පාති රක්ඛති තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහීති පාතිමොක්ඛො. සො එව කායිකවාචසිකස්ස වීතික්කමස්ස සංවරණතො පිදහනතො සංවරො. තෙන පාතිමොක්ඛසංවරෙන සංවුතො සමන්නාගතො හුත්වා සබ්බිරියාපථෙසු චරති. **ආචාරගොචරසම්පන්නොති** ආචාරෙන ච ගොචරෙන ච සම්පන්නො. **අණුමත්තෙසූති** අප්පමත්තකෙසු. **වජ්ජෙසූති** අකුසලධම්මෙසු. **භයදස්සාවීති** භයං දස්සී. **සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූති** සික්ඛාපදෙසු යං කිඤ්චි සික්ඛිතබ්බං තං සබ්බං සම්මා ආදියිත්වා සික්ඛති. **කායකම්ම වචීකම්මෙන සමන්නාගතො කුසලෙන පරිසුද්ධාජීවොති** එත්ථ ආචාරගොචරග්ගහණෙනෙව කුසලෙ කායකම්මෙ වචීකම්මෙ ච ගහිතෙපි යස්මා ඉදං ආජීවපාරිසුද්ධිසීලං න ආකාසාදීසු උප්පජ්ජති කායවචීවාරෙසු එව පන

---

1. සී. I & II. අභිසඞ්ඛාරස්ස.
2. ම. III. අපොථයං.
3. සී. I & II. අහෙඨයන්තො.

උප්පජ්ජති තස්මා තස්ස උප්පත්තිමාරදස්සනත්ථං කායවචීකම්මෙන සමන්නාගතො කුසලෙනාති වුත්තං. යස්මා පන තෙන සමන්නාගතො තස්මා පරිසුද්ධාජීවො ආජීවපාරිසුද්ධිසීලමෙවාති දස්සනත්ථං එතං[1] වුත්තං. වුත්තඤ්හෙතං:–"කතමඤ්ච ගහපති![2] කුසලං සීලං කුසලං කායකම්මං කුසලං වචීකම්මං පරිසුද්ධො ආජීවො පරිසුද්ධං ආජීවම්පි ඛො අහං ගහපති! සීලස්මිං වදාමී"ති. **ආරද්ධවීරියොති** යස්ස කායිකං චෙතසිකඤ්ච වීරියං ආරද්ධං හොති සො ආරද්ධවීරියොති වුච්චති. තත්ථ යො ගණසඞ්ගණිකං විනොදෙත්වා චතූසු ඉරියාපථෙසු අට්ඨආරම්භවත්ථුවසෙන එකකො හොති තස්ස කායිකං වීරියං ආරද්ධං නාම හොති. යො චිත්තසඞ්ගණිකං විනොදෙත්වා අට්ඨසමාපත්තිවසෙන එකකො හොති ගමනාදීසු උප්පන්නකිලෙසං උප්පන්නක්ඛණෙයෙව නිග්ගණ්හිත්වා ඛණං නිබ්බත්තෙති තස්ස චෙතසිකං වීරියං ආරද්ධං නාම හොති. එවං ආරද්ධවීරියො. **ථාමවාති** ථිතිමා. **දළ්හපරක්කමොති** ථිරපරක්කමො. **අනික්ඛිත්තධුරො-පෙ-සච්ඡිකිරියායාති** සංකිලෙසධම්මානං පහානත්ථං වොදානධම්මානං සම්පාදනත්ථං[3] පච්චක්ඛකරණත්ථඤ්ච ධුරං අනික්ඛිපිත්වා[4] වීරියං උස්සුක්කාපෙන්තො විහරති. **පඤ්ඤවාති** පඤ්චන්නං ඛන්ධානං උදයබ්බයපරිග්ගාහිකාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතො. තෙනාහ:–**උදයත්ථගාමිනියාති.**

නත්ථි පුත්තසමං පෙමන්ති මාතාපිතරො විරූපෙපි අත්තනො පුත්තකෙ සුවණ්ණබිම්බකං විය මඤ්ඤන්ති මාලාගුළෙ විය සීසාදීසු කත්වා පරිහරමානා. තෙහි උහදිතාපි ඔමුත්තිතාපි ගන්ධවිලෙපනං පටිච්ඡන්තා විය සොමනස්සං ආපජ්ජන්ති. තෙනාහ:–**නත්ථි පුත්තසමං පෙමන්ති.** පුත්තපෙමෙන සමං පෙමං නාම නත්ථීති වුත්තං හොති. **ගොසමිතන්ති**[5] ගොහි සමං ගොධනසදිසං අඤ්ඤං ධනං නාම නත්ථි. **සූරියසමා ආභාති** සූරියාභාය සමා අඤ්ඤා ආභා නාම නත්ථි. **සමුද්දපරමාති** යෙ කෙචි අඤ්ඤෙ සරා නාම සබ්බෙ තෙ සමුද්දපරමා. සමුද්දො තෙසං උත්තමො සමුද්දසදිසං අඤ්ඤං උදකනිධානං නාම නත්ථි භගවාති වදති. යස්මා පන අත්තපෙමෙන සමං පෙමං නත්ථි මාතාපිතරො හි ඡඩ්ඩෙත්වාපි පුත්තධීතරො අපොසෙත්වා අත්තානමෙව පොසෙන්ති ධඤ්ඤෙන ච සමං ධනං නාම නත්ථි තථාරූපෙ හි කාලෙ හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදීනිපි ගොමහිසාදීනිපි[6] ධඤ්ඤගහණත්ථං ධඤ්ඤසාමිකානමෙව සන්තිකං ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. පඤ්ඤාය ච සමා ආභා නාම නත්ථි. සූරියාදයො හි එකදෙසං යෙව ඔභාසෙන්ති පච්චුප්පන්නමෙව ච තමං විනොදෙන්ති. පඤ්ඤා පන දසසහස්සම්පි ලොකධාතුං එකපජ්ජොතං කාතුං සක්කොති අතීතංසාදිපටිච්ඡාද

1. සී. I & II. එවං.
2. ම. III. ථපති.
3. සී. I & II. සම්පාදනත්ථඤ්ච අනික්ඛිපිත්වා
4. ම. III. පච්චක්ඛකරණත්ථඤ්ච අනික්ඛිපිත්වා.
5. සී. I & II. ගොණසමන්ති–ම. III. ගොසමන්ති
6. ම. III. ගොමහිංසාදීනිපි

කඤ්ච තමං විධමති. මෙසවුසියා ච සමො සරො නාම නත්ථි. තාදී වා හි හොතු තළාකාදීනි වා වුසිසමො සරො නාම නත්ථි. මෙසවුසියා හි පච්ඡින්නාය මහාසමුද්දෙ අඞ්ගුලිපබ්බතෙමනමත්තම්පි උදකං න හොති. වුසියා පන පවත්තමානාය යාව ආභස්සරභවනාපි එකොදකං හොති. තස්මා භගවා දෙවතාවචනං පටික්ඛිපනවසෙන[1] පටිගාථං වදන්තො **නත්ථි අත්තසමං** පෙමන්ති ආදිමාහ.

කිංසූධ භීතාති කින්නු භීතා? **මග්ගො ච නෙකායතනො පවුත්තොති** අට්ඨතිංසාරම්මණවසෙන අනෙකෙහි කාරණෙහි මග්ගො කථිතො. එවං සන්තෙ කිස්ස භීතා හුත්වා අයං ජනතා ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො අග්ගහෙසීති වදති. **භූරිපඤ්ඤාති** බහුපඤ්ඤ! උස්සන්නපඤ්ඤ! **පරලොකං න භායෙති** ඉමස්මා ලොකා පරලොකං ගච්ඡන්තො න භායෙය්‍ය. **පණිධායාති** ඨපෙත්වා. **ඝරමාවසන්තොති** අනාථපිණ්ඩිකාදයො විය බව්හන්නපානෙ[2] ඝරෙ වසන්තො. **සංවිභාගීති** අච්ඡරාය ගහිතම්පි නඛෙන ඵාලෙත්වා පරස්ස දත්වාව[3] භුඤ්ජනසීලො. **වදඤ්ඤූති** යාචකානං යාචනවසෙන වුත්තවචනඤ්ඤූ වචනීයො වා. එත්ථ ච **වාචන්ති** චත්තාරි වචීසුචරිතානි ගහිතානි. **මනන්ති** තීණි මනොසුචරිතානි. **කායෙනාති** තීණි කායසුචරිතානි. ඉමෙ දසකුසලකම්මපථා පුබ්බභාගසුද්ධිඅඞ්ගං[4] නාම. **බව්හන්නපානං ඝරමාවසන්තොති** ඉමිනා යඤ්ඤූපක්ඛරො ගහිතො. **සද්ධොති** එකං අඞ්ගං. **මුදූති** එකං. **සංවිභාගීති** එකං. **වදඤ්ඤූති** එකන්ති ඉමානි චත්තාරි අඞ්ගානි සන්ධාය **එතෙසු ධම්මෙසු ඨිතො චතූසූති** ආහ.

අපරො නයො. **වාචන්ති** ආදීනි තීණි අඞ්ගානි. **බව්හන්නපානන්ති** ඉමිනා යඤ්ඤූපක්ඛරො ගහිතො. **සද්ධො මුදු සංවිභාගී වදඤ්ඤූති** එකං අඞ්ගං. අපරො දුකනයො නාම හොති. **වාචං මනඤ්චාති** එකං අඞ්ගං. **කායෙන පාපානි අකුබ්බමානො**[5] **බව්හන්නපානං ඝරමාවසන්තොති** එකං. **සද්ධො මුදූති** එකං. **සංවිභාගී වදඤ්ඤූති** එකන්ති එතෙසු චතූසු ධම්මෙසු ඨිතො ධම්මෙ ඨිතො නාම හොති. සො ඉතො පරලොකං ගච්ඡන්තො න භායති.

කායසමාචාරම්පීති ආදි පාතිමොක්ඛසංවරදස්සනං. තත්ථ **දුවිධෙනාති** විවිධෙන[6] වීහි කොට්ඨාසෙහීති අත්ථො. **ජඤ්ඤාති** ජානෙය්‍ය. සීලකථා ච නාමෙසා කම්මපථවසෙන වා පණ්ණත්තිවසෙන වා කථෙතබ්බා. තත්ථ කම්මපථවසෙන තාව කථෙන්තෙන අසෙවිතබ්බකායසමාචාරො පාණාතිපාතඅදින්නාදානමිච්ඡාචාරෙහි කථෙතබ්බො. පණ්ණත්තිවසෙන කායචාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපද

1. ම. III. පටිපක්ඛිපන.
2. සී. I & II. බහුන්න. ම. III. බහ්වන්න.
3. සී. I & II. අදත්වානභුඤ්ජනසීලො.
4. ම. III. පුබ්බසුද්ධි.
5. සී. I ම. III. අකුබ්බමානො.
6. ම. III. දුවිධෙන.

වීතික්කමවසෙන. සෙවිතබ්බකායසමාචාරො පාණාතිපාතාදිවෙරමණීහි චෙව කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදඅවීතික්කමෙන ච කථෙතබ්බො. අසෙවිතබ්බවචීසමාචාරො මුසාවාදාදිවචීදුච්චරිතෙහි චෙව වචීද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවීතික්කමෙන ච කථෙතබ්බො. සෙවිතබ්බවචීසමාචාරො මුසාවාදාදිවෙරමණීහි චෙව වචීද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදඅවීතික්කමෙන ච කථෙතබ්බො. පරියෙසනා පන කායවාචාහි පරියෙසනා එව. සා කායවචීසමාචාරග්ගහණෙන ගහිතායි යස්මා ආජීවට්ඨමකසීලං නාම එතස්මිංයෙව වාරද්වයෙ උප්පජ්ජති. න ආකාසෙ. තස්මා ආජීවට්ඨමකසීලදස්සනත්ථං විසුං වුත්තා. තත්ථාසෙවිතබ්බපරියෙසනා අනරියපරියෙසනාය කථෙතබ්බා. සෙවිතබ්බපරියෙසනා අරියපරියෙසනාය. වුත්තං හෙතං:- "කතමා ච භික්ඛවෙ! අනරියපරියෙසනා? ඉධ භික්ඛවෙ! එකච්චො අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මං යෙව පරියෙසතී"ති ආදි. තථා:- "කතමා ච භික්ඛවෙ! අරියපරියෙසනා? ඉධ භික්ඛවෙ! එකච්චො අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො ජාතිධම්මෙ ආදීනවං විදිත්වා අජාතං අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං නිබ්බානං පරියෙසතී"ති[a] ආදි.

මග්ගානට්ඨඞ්ගිකොති ජඞ්ඝමග්ගාදයො වා හොන්තු වාසට්ඨිදිට්ඨිගතමග්ගා වා සබ්බෙසම්පි මග්ගානං සම්මාදිට්ඨිආදීහි අට්ඨහි අඞ්ගෙහි මිච්ඡාදිට්ඨිආදීනං අට්ඨන්නං පාපධම්මානං පහාණකරො නිරොධං ආරම්මණං කත්වා චතූසුපි සච්චෙසු දුක්ඛපරිජානනාදිකිච්චං සාධයමානො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සෙට්ඨො උත්තමො. **සච්චානං චතුරො පදාති** සච්චං භණෙ න කුජ්ඣෙය්‍යාති ආගතං වචීසච්චං වා හොතු සච්චො බ්‍රාහ්මණො සච්චො ඛත්තියොති ආදිභෙදං සම්මුතිසච්චං වා ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති දිට්ඨිසච්චං වා එකං හි සච්චං න දුතියමත්ථීති වුත්තං පරමත්ථසච්චං වා හොතු සබ්බෙසම්පි ඉමෙසං සච්චානං පරිජානිතබ්බට්ඨෙන පහාතබ්බට්ඨෙන සච්ඡිකාතබ්බට්ඨෙන භාවෙතබ්බට්ඨෙන එකපටිවෙධට්ඨෙන තථපටිවෙධට්ඨෙන ච දුක්ඛං අරියසච්චන්ති ආදයො චතුරො පදා සෙට්ඨා නාම. **විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානන්ති** "යාවතා භික්ඛවෙ! ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා විරාගො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායතී"ති[b] වචනතො නිබ්බාණසඞ්ඛාතො විරාගො සබ්බධම්මානං සෙට්ඨො. **ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමාති** සබ්බෙසම්පි දෙවමනුස්සාදිභෙදානං ද්විපදානං පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමා භගවාව සෙට්ඨොති

අග්ගානීති උත්තමානි. **යාවතාති** යත්තකා. **අපදාති**[1] නිප්පදා අහිමච්ඡාදයො. **ද්විපදාති** මනුස්සපක්ඛිජාතාදයො. **චතුප්පදාති** හත්ථිඅස්සාදයො. **බහුප්පදාති** සතපදීආදයො. **රූපිනොති** කාමාවචරරූපාවචරසත්තා. **අසඤ්ඤිනොති** අසඤ්ඤිභවෙ නිබ්බත්තසත්තා.

---

a. අරියපරියෙසනසුත්ත-මජ්ඣිමනිකාය. b. චතුක්කඞ්ගුත්තර.

1. ම. III. අපදනි.

නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤිනොති භවග්ගෙ නිබ්බත්තසත්තා. **අග්ගමක්ඛායතීති** ගුණෙහි අග්ගො උත්තමො සෙට්ඨො අක්ඛායති. **අසඞ්ඛතාති** නිබ්බාණමෙව වුත්තං. **විරාගොති** ආදීනි ච නිබ්බාණස්සෙව නාමානි තං හි ආගම්ම සබ්බෙ කිලෙසා විරජ්ජන්ති. සබ්බෙ රාගමදාදයො මදා[1] නිම්මදා හොන්ති අභාවං ගච්ඡන්ති. සබ්බා පිපාසා විනයං උපෙන්ති. සබ්බෙ ආලයා සමුග්ඝාතං ගච්ඡන්ති. වට්ටානි උපච්ඡිජ්ජන්ති. තණ්හා ඛීයති. සබ්බපරිළාහා වූපසමන්ති. වට්ටදුක්ඛං නිරුජ්ඣති. නිබ්බායති. තස්මා තං එතානි නාමානි ලභතීති.

ධම්මො ච කුසලමක්ඛතොති තස්ස සච්චතො ධම්මො ච කුසලො අනවජ්ජො. අනවජ්ජත්තා එව පටිපක්ඛෙහි රාගාදීහි කිලෙසෙහි සබ්බතිත්ථියවාදෙහි ච අපරික්ඛතො. **තානි තීණි විසිස්සරෙති** එතානි තීණි රතනානි ලොකෙ සබ්බරතනෙහි විසිස්සන්ති ගුණවසෙන සබ්බලොකං අතිසෙන්තීති අත්ථො. **සමණපදුමසඤ්චයො ගණොති** පදුමසදිසානං අරියසමණානං සමූහසඞ්ඛාතො ගණො. පදුමන්ති හි පරිපුණ්ණසතපත්තස්ස සරොරුහස්ස නාමං. අරියපුග්ගලා ච සබ්බථාපි පරිපුණ්ණගුණාති පදුමසදිසා වුත්තා. **විඤ්ඤූනං සක්කතොති** විඤ්ඤූහි පණ්ඩිතෙහි සක්කතො. **නරවරදම්මකොති** නරවරො ච පුරිසදම්මානං[2] දමකො විනායකො[3] චාති අත්ථො. **ලොකස්ස උත්තරීති** ලොකස්ස උපරි ඨිතානි. සබ්බලොකෙ උත්තමානීති අත්ථො. **නිරූපද්දවොති** රාගපරිළාහාදීහි අනුපද්දවො. **සච්චනාමොති** අවිතත්ථනාමො යථාභූතගුණෙහි[4] ආගතනාමො. **සබ්බාභිභූති** සබ්බලොකං අත්තනො ගුණෙහි අභිභවිත්වා ඨිතො. **සච්චධම්මාති** වට්ටතො එකන්තනිස්සරණභාවෙන අවිතථො සහ පරියත්තියා නවවිධොපි ලොකුත්තරධම්මො. තතො එව **නාථසෙට්ඨස්ස උත්තරීති** තස්ස උත්තරි අධිකගුණො අසෙට්ඨො ච ධම්මො නත්ථීති අත්ථො. අරියසඞ්ඝොව නිච්චං සබ්බකාලං විඤ්ඤූහි සබ්බපණ්ඩිතෙහි පූජිතො. **එකායනන්ති** ගාථාය **එකායනන්ති** එකං මග්ගං.

මග්ගස්ස හි:–

මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො අඤ්ජසං වටුමායනං,
නාවා උත්තරසෙතු ච කුල්ලො ච භිසි සඞ්කමොති.

බහූනි නාමානි. ස්වායං ඉධ අයනනාමෙන වුත්තො. තස්මා එකායනන්ති එකමග්ගං න ද්වෙධාපථභූතන්ති අත්ථො. අථවා එකෙන අසිතබ්බන්ති එකායනං. ගණසඞ්ගණිකං පහාය විවෙකට්ඨෙන පවිවිත්තෙන පටිපජ්ජිතබ්බන්ති අත්ථො. අයන්ති වා එතෙනාති අයනො. සංසාරතො නිබ්බාණං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. එකස්ස වා සබ්බසත්තසෙට්ඨස්ස භගවතො අයනොති එකායනො. කිඤ්චාපි හි තෙන

---

1 අමදා. (සබ්බත්ථ.)
2. ම III. පුරිසානං.
3. ම III නායකො.
4. ම. III යථාභූතව.

අඤ්ඤෙපි අයන්ති තථා පි භගවතොව සො අයනො තෙන උප්පාදිත්තත්තා. යථාහ:– "සො හි බ්‍රාහ්මණ! භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා"ති ආදිං. අයතීති වා අයනො. ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. එකස්මිං ඉමස්මිංයෙව ධම්මවිනයෙ අයනො න අඤ්ඤත්ථාති එකායනො. යථාහ:– "ඉමස්මිං ඛො සුභද්ද! ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො උපලබ්භතී"ති.' අපිච පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනාය පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානමෙව අයති ගච්ඡතීති එකායනො. තං එකායනං. **ජාතිඛයන්තදස්සීති** ජාතියා ඛයසඞ්ඛාතො අන්තො ජාතිඛයන්තො. ජාතියා අච්චන්තඛයන්තො නිබ්බානං. තං පස්සීති ජාතිඛයන්තදස්සී. **මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පීති**[1] වුත්තප්පකාරං එකායනසඞ්ඛාතං මග්ගං සයම්භුඤ්ඤාණෙන භගවා පජානාති. ජානන්තො ච තෙන තෙන හිතෙන සත්තෙ අනුකම්පතීති. ඉදානි තස්ස මග්ගස්ස එකායනභාවං තීසුපි කාලෙසු එකන්තනිය්‍යානතඤ්ච විභාවෙතුං **එතෙන මග්ගෙන තරිංසු**[2] **පුබ්බෙ තරිස්සන්ති යෙචාපි තරන්ති ඔඝන්ති** ආහ. තස්සත්ථො. යෙ අතීතමද්ධානං කාමොඝාදිචතුබ්බිධං ඔඝං තරිංසු යෙ ච තං අනාගතමද්ධානං තරිස්සන්ති එතරහි ච තරන්ති තෙ සබ්බෙ එතෙනෙව මග්ගෙන න අඤ්ඤෙනාති. **විසුද්ධිපෙක්ඛාති** චතුරොසතිඵරණෙන අච්චන්තවිසුද්ධිං නිබ්බානං අපෙක්ඛන්තා පරිනිබ්බායිතුකාමාති අත්ථො.

එවං දුවිධම්පි සාසනපට්ඨානං නානාසුත්තපදෙහි උදාහරණෙන විභජිත්වා ඉදානි සංකිලෙසභාගියාදීහි සංසන්දෙත්වා දස්සෙතුං පුන **ලොකියං සුත්ත**න්ති ආදි ආරද්ධං.

තත්ථ **දස්සනභාගියෙන භාවනාභාගියෙනවා**ති නිබ්බෙධභාගියෙන. නිබ්බෙධභාගියමෙව හි දස්සනභාගියං භාවනාභාගියන්ති විභජිත්වා දස්සිතං. **ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්චාති** ලොකියං ලොකුත්තරඤ්ච සුත්තං. සංකිලෙසභාගියාදීහි දස්සනභාගියාදීහි චාති උභයෙහි නිද්දිසිතබ්බන්ති අධිප්පායො. **යස්මිං සුත්තෙනාති** ආදි නිද්දිසනාකාරදස්සනං. තත්ථ **සංකිලෙසභාගිය**න්ති සංකිලෙසකොට්ඨාසසහිතං. සංකිලෙසද්දීපනන්ති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි.

එවං ලොකියත්තිකස්ස සංකිලෙසභාගියාදීහි චතූහි පදෙහි සංසන්දනං දස්සෙත්වා ඉමිනා නයෙන සෙසත්තිකානං සෙසපදානඤ්ච සංසන්දනං සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති තං අනුද්ධරිත්වා සංකිලෙසභාගියාදීනං සමතික්කමනං දස්සෙතුං **වාසනාභාගියං සුත්ත**න්ති ආදි වුත්තං.

තත්ථ යදිපි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං වාසනාභාගියඤ්ච සුත්තං ලොකියමෙව තථාපි ලොකුත්තරසුත්තානි විය ලොකියසුත්තානං වාසනාභාගියං සුත්තං සංකිලෙසභාගියස්ස සමතික්කමාය හොතීති

---

1 හිතානුකම්පීතිපි පාඨො දිස්සතෙ. (සබ්බත්ථ.) 2 අතරිංසු. (සබ්බත්ථ.)

ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **වාසනාභාගියං සුත්තං සංකිලෙසභාගියස්ස සුත්තස්ස නිග්ඝාතායා**ති වුත්තං. තත්ථ **නිග්ඝාතායා**ති පහානාය. සුත්තසීසෙනචෙත්ථ සුත්තත්ථො ගහිතොති දට්ඨබ්බං. යස්මා ච වොදාන ධම්මා විය සංකිලෙසධම්මානං දස්සනභූමිසමතික්කමනෙනෙව භාවනාභූමිඅධිගන්තබ්බා තස්මා **භාවනාභාගියං සුත්තං දස්සනභාගියස්ස සුත්තස්ස පටිනිස්සග්ගායා**ති වුත්තං. යස්මා පන අසෙක්ඛ ධම්මෙසු උප්පන්නෙසු මග්ගභාවනාකිච්චං නාම නත්ථි ඛීණාභාවනාපි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථා එව හොති තස්මා **අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං භාවනාභාගියස්ස සුත්තස්ස පටිනිස්සග්ගාය අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථ**න්ති ච වුත්තං.

ඉදානි තිකපදෙහෙව සංසන්දෙත්වා දස්සෙතුං **ලොකුත්තර**න්ති ආදි වුත්තං. **එකබීජී**නාති ආදීසු යො සොතාපන්නො හුත්වා එකමෙව අත්තභාවං ජනෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති අයං **එකබීජී** නාම. යථාහ:- "කතමො ච පුග්ගලො එකබීජී? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො හොති අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායනො. සො එකංයෙව මානුසකං භවං නිබ්බත්තෙත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති අයං වුච්චති පුග්ගලො එකබීජී"ති. යො පන ද්වෙ වා තීණි වා කුලානි සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරෙති අයං **කොලංකොලො** නාම. යථාහ:- "කතමො ච පුග්ගලො කොලංකොලො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං-පෙ-පරායනො. සො ද්වෙ වා තීණි වා කුලානි සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරෙති. අයං වුච්චති පුග්ගලො කොලංකොලො"ති. තත්ථ කුලානීති භවෙ. ද්වෙ වා තීණිවාති ඉදමෙත්ථ දෙසනාමත්තමෙව. යාව ඡට්ඨභවා සංසරන්තොපි කොලංකොලො හොති එව. යො පන සත්ත භවෙ සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරෙති අයං **සත්තක්ඛත්තුපරමො** නාම. යථාහ:- "කතමො ච පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තුපරමො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං-පෙ-පරායනො. සො සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙචෙව මානුසෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තුපරමො"ති. කො පන තෙසං එතං පභෙදං නියමෙතීති? කෙචි තාව පුබ්බහෙතු නියමෙතීති වදන්ති. කෙචි පඨමමග්ගො. කෙචි උපරි තයො මග්ගා. කෙචි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනාති. තත්ථ පුබ්බහෙතු නියමෙතීති වාදෙ පඨමමග්ගස්ස උපනිස්සයො කතො නාම හොති. උපරි තයො මග්ගා නිරුපනිස්සයා උප්පන්නාති ආපජ්ජති. පඨමමග්ගො නියමෙතීති වාදෙ උපරි තිණ්ණං මග්ගානං නිරත්ථකතා ආපජ්ජති. උපරි තයො මග්ගා නියමෙන්තීති වාදෙ පඨමමග්ගෙ අනුප්පන්නෙ එව උපරි තයො මග්ගා උප්පන්නාති ආපජ්ජති. විපස්සනා නියමෙතීති වාදො පන යුජ්ජති. සචෙ හි උපරි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා බලවතී හොති එකබීජී නාම හොති. තතො මන්දතරා

කොලංකොලො. තතො මන්දතරා සත්තක්ඛත්තුපරමොති. එත්ථ ච යො **මනුස්සෙසු** එව සත්තක්ඛත්තුං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති යො ච **දෙවෙසු** එව සත්තක්ඛත්තුං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති ඉමෙ න ඉධාධිප්පෙතා යො පන කාලෙන දෙවෙසු කාලෙන මනුස්සෙසූති වොමිස්සකනයෙන සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති සො ඉධාධිප්පෙතො. තස්මා සත්තක්ඛත්තුපරමොති ඉදං ඉධට්ඨක වොකිණ්ණවට්ටජ්ඣාසයස්ස වසෙන වෙදිතබ්බං. වට්ටජ්ඣාසයො හි ආදිතො පට්ඨාය ඡ දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකණිට්ඨෙ ඨත්වා පරිනිබ්බායිස්සති. තත්ථ යො සද්ධං ධුරං කත්වා සොතාපත්තිමග්ගං නිබ්බත්තෙති සො මග්ගක්ඛණෙ **සද්ධානුසාරී** නාම හොති. ඵලක්ඛණෙ පන සද්ධාවිමුත්තො නාම හුත්වා වුත්තනයෙන එකබීජීආදිභෙදො හොති. යො පන පඤ්ඤං ධුරං කත්වා සොතාපත්තිමග්ගං නිබ්බත්තෙති සො මග්ගක්ඛණෙ **ධම්මානුසාරී** නාම. ඵලක්ඛණෙ පන දිට්ඨිප්පත්තො නාම හුත්වා එකබීජීආදිභෙදො හොති. ඉදඤ්ච අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං අලාභිනො වසෙන වුත්තං. ලාභී පන ඵලක්ඛණෙ කායසක්ඛි නාම හොති. තත්ථ යෙ සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්ත කායසක්ඛිනාමකා තයො සොතාපන්නා තෙ එකබීජීආදීහි තීහෙව සඞ්ගහෙත්වා වුත්තා. **පඤ්චහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං එකබීජිනා–පෙ–ධම්මානුසාරිනාති** එවං පඤ්චහි. **ද්වාදසහි පුග්ගලෙහීති** සකදාගාමිමග්ගට්ඨො සකදාගාමී අනාගාමිමග්ගට්ඨො අභෙදෙන අනාගාමී අන්තරාපරිනිබ්බායී ආදයො පඤ්ච සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තකායසක්ඛිනො තයොති භෙදෙන අට්ඨාති එවං ද්වාදසහි. තත්ථ හි යො අවිහාදීසු තත්ථ තත්ථ ආයුවෙමජ්ඣං අප්පත්වා පරිනිබ්බායති අයං **අන්තරාපරිනිබ්බායී**. යො පන ආයුවෙමජ්ඣං අතික්කමිත්වා අරහත්තං පාපුණාති අයං **උපහච්චපරිනිබ්බායී**. තථා අවිහාදීසු උප්පන්නො අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන අරහත්තං අධිගච්ඡති අයං **අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී**. යො පන සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන අරහත්තං අධිගච්ඡති අයං **සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී**. උද්ධං උපරූපරි බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පත්තිසොතො එතස්සාති **උද්ධංසොතො**. පටිසන්ධිවසෙන අකණිට්ඨෙ ගච්ඡතීති **අකණිට්ඨගාමී**. තත්ථ අත්ථි උද්ධංසොතො අකණිට්ඨගාමී අත්ථි උද්ධංසොතො න අකණිට්ඨගාමී අත්ථි නඋද්ධංසොතො අකණිට්ඨගාමී අත්ථි න උද්ධංසොතො න අකණිට්ඨගාමීති තත්ථ යො ඉධ අනාගාමිඵලං පත්වා අවිහාදීසු නිබ්බත්තො තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා උපරූපරි නිබ්බත්තිත්වා අකණිට්ඨං පාපුණාති අයං උද්ධංසොතො අකණිට්ඨගාමී නාම. යො පන අවිහාදීසු නිබ්බත්තො තත්ථෙව අපරිනිබ්බායිත්වා අකණිට්ඨම්පි අප්පත්වා උපරූපරිබ්‍රහ්මලොකෙ පරිනිබ්බායති අයං උද්ධංසොතො න අකණිට්ඨගාමී නාම. යො ඉතො චවිත්වා අකණිට්ඨෙයෙව නිබ්බත්තති අයං න උද්ධංසොතො අකණිට්ඨගාමී නාම. යො පන අවිහාදීසු චතූසු අඤ්ඤතරස්මිං නිබ්බත්තිත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායති අයං න උද්ධංසොතො න අකණිට්ඨගාමී නාම. සද්ධාවිමුත්තො

දයො වුත්තවිභාගායෙව. **නවහි පුග්ගලෙහීති** එත්ථ අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං අලාභී අරහා පඤ්ඤාවිමුත්තො නාම. තෙසං පන ලාභී වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදවිමොක්ඛවසෙන උභොහි භාගෙහි රූපකාය නාමකායසඞ්ඛාතතො උභතො භාගතො විමුත්තත්තා උභතො භාගවිමුත්තො නාම. **සමසීසිනාති** එත්ථ තිවිධො සමසීසී ඉරියා පථසමසීසී රොගසමසීසී ජීවිතසමසීසීති. තත්‍ර යො ඨානාදීසු ඉරියා පථෙසු යෙනෙව ඉරියාපථෙන සමන්නාගතො හුත්වා විපස්සනං ආරභති තෙනෙව ඉරියාපථෙන අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායති අයං ඉරියාපථසමසීසී නාම. යො පන එකං රොගං පත්වා අන්තොරොගෙ එව විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පත්වා තෙනෙව රොගෙන පරිනිබ්බායති අයං රොගසමසීසී නාම. පලිබොධසීසං තණ්හා බන්ධන සීසං මානො පරාමාසසීසං දිට්ඨි වික්ඛෙපසීසං උද්ධච්චං කිලෙසසීසං අවිජ්ජා අධිමොක්ඛසීසං සද්ධා පග්ගහසීසං විරියං උපට්ඨානසීසං සති අවික්ඛෙපසීසං සමාධි දස්සනසීසං පඤ්ඤා පවත්තිසීසං[1] ජීවිතින්ද්‍රියං ගොචරසීසං විමොක්ඛො සඞ්ඛාරසීසං[2] නිරොධොති තෙරසසු සීසෙසු කිලෙසසීසං අවිජ්ජං අරහත්තමග්ගො පරියාදියති. පවත්ති සීසං ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිචිත්තං පරියාදියති. තත්ථ අවිජ්ජාපරියාදායකං චිත්තං ජීවිතින්ද්‍රියං පරියාදාතුං න සක්කොති. ජීවිතින්ද්‍රියපරියා දායකං අවිජ්ජං පරියාදාතුං න සක්කොති. අඤ්ඤං අවිජ්ජාපරියා දායකං චිත්තං අඤ්ඤං ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදායකං. යස්ස චෙතං සීසද්වයං සමං පරියාදානං ගච්ඡති සො ජීවිතසමසීසී නාම. කථමපනිදං සමං හොතීති? වාරසමතාය. යස්මිං හි වාරෙ මග්ගවුට්ඨානං හොති සොතාපත්තිමග්ගෙ පඤ්ච පච්චවෙක්ඛණානි සකදාගාමිමග්ගෙ පඤ්ච අනාගාමිමග්ගෙ පඤ්ච අරහත්තමග්ගෙ චත්තාරීති එකූන වීසතිමෙ පච්චවෙක්ඛණඤාණෙ පතිට්ඨාය භවඞ්ගං ඔතරිත්වා පරි නිබ්බායතො ඉමාය වාරසමතාය ඉදං උභයසීසපරියාදානම්පි සමං හොති නාම. තෙනායං පුග්ගලො ජීවිතසමසීසීති වුච්චති. අය මෙව ඉධාධිප්පෙතො. එවං සුඤ්ඤතවිමුත්තාදයො තයො සද්ධා විමුත්තො පඤ්ඤාවිමුත්තො උභතොභාගවිමුත්තො සමසීසීති සත්ත සාවකා අරහන්තො. පච්චෙකබුද්ධො සම්මාසම්බුද්ධොති ඉමෙහි නවහි පුග්ගලෙහි අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බං.

රාගචරිතොති රාගසහිතං චරිතං එතස්සාති රාගචරිතො. රාගෙන වා චරිතො පවත්තිතො රාගචරිතො. රාගජ්ඣාසයො රාගාධි කොති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. **රාගමුඛෙ ඨිතොති** රාග පරියුට්ඨානෙ ඨිතො. පරියුට්ඨිතරාගොති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

වාසනාභාගියං සුත්තන්ති ලොකියං සත්තාධිට්ඨානං වාසනා භාගියං සුත්තං. ලොකියං සත්තාධිට්ඨානං සංකිලෙසභාගියං හි සුත්තං

1. පවත්තසීස. (සබ්බත්ථ) 2. සී. I & II. සංසාරසීසං.

රාගචරිතෙහි පුග්ගලෙහි නිද්දිට්ඨං. තත්ථ ලොකියං සත්තාධිට්ඨානන්ති පදද්වයං අනුවත්තමානං කත්වා වුත්තං වාසනාභාගියන්ති. **සීලවන්තෙහී**ති සීලවන්තාදීහි පුග්ගලෙහි. **පකතිසීල**න්ති ආදි යෙහි සමන්නාගතා තෙ පුග්ගලා තෙසං දස්සනෙන පුග්ගලානං උපලක්ඛණං. අථවා ධම්මාධිට්ඨානං පකතිසීලාදිවසෙන සත්තාධිට්ඨානං පකතිසීලවන්තාදිවසෙන වෙදිතබ්බන්ති ඉමස්ස නයස්ස දස්සනත්ථං සීලවන්තෙහි නිද්දිසිතබ්බන්ති වත්වා පකතිසීලන්ති ආදි වුත්තං. තං පකතිසීලාදීනං පඤ්ඤවන්තානං එව ගහණං නිදස්සනමත්තං. පත්තිදාන අබ්භනුමොදනධම්මසවණදෙසනාදිට්ඨිජ්ජුකම්මාදීනම්පි චෙත්ථ සම්භවතො. තෙසම්පි වා එතෙනෙව සඞ්ගහෙත්වා දස්සනත්ථං **පඤ්ඤා**ති වුත්තං.

තත්ථ **පකතිසීල**න්ති සම්පත්තවිරතිසීලං. **චිත්තප්පසාදෙ**ති කම්මඵලසද්ධා රතනත්තයසද්ධා ච. **ඤාණං පඤ්ඤාය නිද්දිසිතබ්බ**න්ති යස්මිං සුත්තෙ පඤ්ඤා ආගතා තං සුත්තං ඤාණන්ති නිද්දිසිතබ්බං. න කෙවලං පඤ්ඤාපරියායෙනෙව. අථ ඛො පඤ්ඤින්ද්‍රියාදිපරියායෙනපි යත්ථ පඤ්ඤා ආගතා තං සුත්තං ඤාණන්ති නිද්දිසිතබ්බන්ති දස්සෙතුං **පඤ්ඤින්ද්‍රියෙනා**ති ආදි වුත්තං. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තො එව. **යං වා පනා**ති ආදීසු යං වා අඤ්ඤං කිඤ්චි පඤ්ඤාය අධිවචනං සබ්බං තං යත්ථ කත්ථචි සුත්තෙ ආගතං තං සුත්තං ඤාණන්ති නිද්දිසිතබ්බන්ති අත්ථො. **අජ්ඣත්තිකෙහි බාහිරෙහී**ති යස්මිං සුත්තෙ **අජ්ඣත්තිකා**ති ආයතනානි බාහිරානි ච ආයතනානි ආගතානි තං සුත්තං තෙහි ආයතනෙහි ඤාණං ඤෙය්‍යන්ති නිද්දිසිතබ්බං. පඤ්ඤාපි ආරම්මණභූතා ඤෙය්‍යන්ති ඤෙය්‍යතො විසුං කත්වා පඤ්ඤා වුත්තා. තථා හි පඤ්ඤා ඤාණන්තරස්ස ආරම්මණන්ති කත්ථචි සුත්තෙ ඤෙය්‍යභාවෙනපි වුච්චති. **යං කිඤ්චි ආරම්මණභූත**න්ති යං කිඤ්චි ඤාණස්ස විසයභූතං රූපාදි. **අජ්ඣත්තිකං බාහිරං වා**ති වාසද්දෙන ඔළාරිකාදිං සඞ්ගණ්හාති. **සබ්බං තං සඞ්ඛතෙන අසඞ්ඛතෙන චා**ති සබ්බං තං යථාසම්භවං සඞ්ඛතභාවෙන අසඞ්ඛතභාවෙන ච ඤෙය්‍යන්ති නිද්දිසිතබ්බං. ඤෙය්‍යධම්මවසෙන හි ඤෙය්‍යසුත්තං ඤෙය්‍යන්ති වුච්චතීති. **යං වා පන කිඤ්චි භගවා අඤ්ඤතරං වචනං භාසතී**ති ලොකියලොකුත්තරාදිසුත්තෙසු එකස්මිං සුත්තෙ වෙ තෙසු යං වා පන කිඤ්චි අඤ්ඤතරවචනං එකසෙසව කථනං භාසති නිද්දිසති. **සබ්බත්ථ යථා නිද්දිට්ඨං ධාරයිතබ්බ**න්ති තං යථා සබ්බං සුත්තං ලොකියාදීසු යදි අඤ්ඤතරවසෙන අථ උභයවසෙන යථා යථා නිද්දිට්ඨං තථා තථා ගහෙතබ්බං. තං තං පධානභාවෙන නිද්දිසිතබ්බන්ති අත්ථො. කිලෙසසහිතඤ්ඤෙව කම්මං විපාකස්ස හෙතු න ඉතරන්ති වුත්තං **දුවිධො හෙතු යඤ්ච කම්මං යෙ ච කිලෙසා**ති. **සමුදයො කිලෙසා**ති එත්ථ සමුදයොති එතෙන සමුදයපක්ඛියා වුත්තා. කිලෙසාති ච කිලෙසවන්තො සංකිලිට්ඨාති අත්ථො. **යං දිස්ස**

න්ති යං යං දිස්සති. **තාසු තාසු භූමීසූති** පුථුජ්ජනභූමිආදීසු. **කප්පියානුලොමෙනාති** කප්පියෙන ච කප්පියානුලොමෙන ච. තත්ථ කප්පියං පාළියං සරූපතො වුත්තං. කප්පියානුලොමං මහාපදෙසවසෙන නයතො දස්සිතං. **පටික්ඛිත්තකාරණෙනාති** යෙන කාරණෙන භගවතා යං පටික්ඛිත්තං තෙන කාරණෙන තං නිද්දිසිතබ්බං. එකන්තෙන සරාගාදිසංවත්තනමෙව හි භගවතා පටික්ඛිත්තං තං සරාගාය සංවත්තනාදිකාරණෙන නිද්දිසිතබ්බං. **ධම්මස්සාති** අසඞ්ඛතධම්මස්ස. **අග්ගධම්මාන**න්ති මග්ගඵලධම්මානං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

එත්ථ ච යථා සංකිලෙසභාගියාදීනං **අඤ්ඤමඤ්ඤං** සංසග්ගතො අනෙකවිධො පට්ඨානභෙදො ඉච්ඡිතො එවං ලොකියසත්තාධිට්ඨානාදිසංසග්ගතොපි අනෙකවිධො පට්ඨානභෙදො සම්භවති. පාළියං පන උභයත්ථාපි එකදෙසදස්සනවසෙන ආගතත්තා නයදස්සනන්ති වෙදිතබ්බං. සක්කා හි ඉමිනා නයෙන විඤ්ඤුනා තෙ නිද්ධාරෙතුන්ති. යථා ච සංකිලෙසභාගියාදීනං ලොකියාදීනඤ්ච විසුං විසුං සංසග්ගභෙදවසෙන අයං පට්ඨානභෙදො අනෙකවිධො ලබ්භති එවං උභයෙසම්පි සංසග්ගවසෙන අයං නයො යථාරහං ලබ්භතෙව. ලබ්භති හි ලොකියං සුත්තං කිඤ්චි සංකිලෙසභාගියං කිඤ්චි වාසනාභාගියං. තථා ලොකුත්තරං සුත්තං කිඤ්චි නිබ්බෙධභාගියං කිඤ්චි අසෙක්ඛභාගියන්ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

එවං සොළසවිධෙ පට්ඨානෙ අට්ඨවීසතිවිධං පට්ඨානං පක්ඛිපිත්වා අට්ඨවීසතිවිධෙ ච පට්ඨානෙ සොළසවිධං පක්ඛිපිත්වා යථාරහං දුකතිකාදිභෙදෙන සම්භවතො පට්ඨානවිභාගො වෙදිතබ්බො. සො ච ඛො තීසු පිටකෙසු ලබ්භමානස්ස සුත්තපදස්සවසෙන. යස්මා පන තානි තානි සුත්තපදානි උදාහරණවසෙන නිද්ධාරෙත්වා ඉමස්මිං අත්ථෙ විත්ථාරියමානෙ අතිප්පපඤ්චො හොති අතිභාරියා ච නෙත්තිසංවණ්ණනා සක්කා ච ඉමිනා නයෙන විඤ්ඤුනා අයමත්ථො විඤ්ඤාතුං තස්මා න තං විත්ථාරයිම්හ. තෙනෙව හි පාළියං අඤ්ඤමඤ්ඤසංසග්ගවසෙන පට්ඨානවිභාගො එකදෙසෙනෙව දස්සිතො න නිප්පදෙසතොති.

සාසනපට්ඨානවාරවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

එත්තාවතා.

හාරෙ නයෙ ච පකාසෙන්තෙ සුවිසුද්ධ[1]විනිච්ඡයං
විභජන්තො නවඞ්ගස්ස සාසනස්සත්ථවණ්ණනං.

නෙත්තිප්පකරණං ධීරො ගම්භීරං නිපුණඤ්ච යං,
අදෙසයී මහාථෙරො මහාකච්චායනො වසී.

සද්ධම්මොතරණට්ඨානෙ[2] පට්ටනෙ නාගසව්හයෙ,
ධම්මාසොකමහාරාජ-විහාරෙ වසතා මයා.

චිරට්ඨිතත්ථං යා තස්ස ආරද්ධා අත්ථවණ්ණනා,
උද්ධරණසුත්තානං ලක්ඛණානඤ්ච සබ්බසො.

අත්ථං පකාසයන්තී සා අනාකුලවිනිච්ඡයා,
සමත්තා සත්තවීසාය පාළියා භාණවාරතො.

ඉති තං සඞ්ඛරොන්තෙන යං තං අධිගතං මයා,
පුඤ්ඤං තස්සානුභාවෙන ලොකනාථස්ස සාසනං.

ඔගාහෙත්වා විසුද්ධාය සීලාදිපටිපත්තියා,
සබ්බෙපි දෙහිනො හොන්තු විමුත්තිරසභාගිනො.

චිරං තිට්ඨතු ලොකස්මිං සම්මාසම්බුද්ධසාසනං,
තස්මිං සගාරවා නිච්චං හොන්තු සබ්බෙපි පාණිනො

සම්මා වස්සතු කාලෙන දෙවොපි ජගතිපති,
සද්ධම්මනිරතො ලොකං ධම්මෙනෙව පසාසතූති.

—(ං)—

බදරතිත්ථවිහාරවාසිනා

ආචරියධම්මපාලෙන කතා නෙත්තිප්පකරණස්ස අත්ථසංවණ්ණනා සමත්තාති.

---

1. ම. III. සුවිසුද්ධං.
2. සද්ධම්මාවතරට්ඨානෙ. (සබ්බත්ථ)
3. සී. I & II. බදරිවිහාරවාසිනා ආචරියපාලෙන.

ToC

නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථාය

සංවණ්ණිතපදානං අනුක්කමණිකා.

—— :o: ——

INDEX.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨානි.

පිට්ඨානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨංකානි.

පිට්ඨංකානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨිකානි.

පිට්ඨිකානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කා ති.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨකානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

සිවමත්ථු.